

643 2

2

HUGONIS GROTII
DE JURE
BELLI AC PACIS
LIBRI TRES,

In quibus Jus Naturæ & Gentium, item Juris Publici præcipua explicantur.

Cum ANNOTATIS *Auctoris*, ex postrema ejus ante obitum cura.

Accesserunt ejusdem

Dissertatio de MARI LIBERO,

& Libellus singularis

de ÆQUITATE, INDULGENTIA, & FACILITATE,

Nec non

JOANN. FRID. GRONOVII V.C. NOTÆ

in totum opus de Jure Belli ac Pacis.

EDITIO NOVISSIMA.

VOLUMEN SECUNDUM.





Anno ↀ Ↄ CCXIX.

Cum Privilegiis.

CAPITA

LIBRI TERTII.

CAPITA
DISSERTATIONIS
De Mari Libero.

H

HUGONIS GROTII
DE JURE BELLI, AC PACIS.
LIBER TERTIUS
CAPUT I.

Quantum in bello liceat, regulæ generales ex jure naturæ: ubi & de dolis & mendacio.

I. *Ordo sequentium.*
II. *Regulâ prima: licere in bello quę ad finem sunt necessaria: explicatur.*
III. *Secunda: jus non tantum ex principio, sed & causis in bello subnascentibus spectari.*
IV. *Tertia: quædam consequi sine injuria quæ ex proposito non licerent: cui cautio additur.*
V. *Quid liceat in eos qui hostibus res subministrant, per distinctiones explicatur.*
VI. *An dolo uti in bello liceat.*
VII. *Dolus in actu negativo per se non est illicitus.*
VIII. *Dolus in actu positivo distinguitur in eum qui fit per actus libere significantes, & per actus significantes velut ex conventione: & ostenditur dolum prioris generis licitum esse.*
IX. *In secundo genere indicatur quęstionis difficultas.*
X. *Non omnem usurpationem locutionis quæ sciatur in alium sensum accipienda, esse illicitam.*
XI. *Mendacii qua illicitum est formam consistere in repugnantia cum jure alterius, quod explicatur.*
XII. *Et ostenditur licitum esse falsum loqui apud infantes & amentes.*
XIII. *Et cum is decipitur ad quem sermo non est, & quem extra sermonem decipere liceret.*
XIV. *Et cum sermo est ad eum qui velit ita decipi.*
XV. *Et cum qui loquitur utitur jure supereminente in sibi subditum.*
XVI. *Forte & cum vitam innocentis aut par aliquid tueri aliter non possumus.*
XVII. *Apud hostes licitum falsiloquium qui senserint auctores.*
XVIII. *Non extendendum hoc ad verba promittentia.*
XIX. *Nec ad juramenta.*
XX. *Generosius tamen esse, ac Christianæ simplicitati convenientius falsiloquio in hostem quoque abstinere: quod per similia illustratur.*
XXI. *Non licere nobis quenquam impellere ad id quod nobis licet, ipsi non licet.*
XXII. *Licere tamen uti opera ultro oblata.*

I. T qui bellum gerant, & quibus ex causis belligerare liceat vidimus. Sequitur, expendamus (a) quid quantumque in bello liceat, & quibus modis: quod 1 aut nude spectatur, aut ex promisso antecedente. Nude, ex naturæ primum, deinde ex gentium jure. Quid ergo natura liceat videamus.

Vict. de jure belli n. 15. II. 1. Primum, ut jam ante diximus aliquoties, ea quæ ad finem ducunt in morali materia, 2 æstimationem intrinsecam accipiunt ab ipso fine: quare quæ ad finem juris consequendi sunt necessaria, necessitate sumta non secundum physicam subtilitatem sed moraliter, ad ea jus habere intelligimur. Jus dico illud quod stricte ita dicitur, & 3 facultatem agendi in solo societatis respectu significat. Quare si vitam aliter servare non possum, licet mihi vi qualicumque arcere eum qui eam impetit, 4 etiamsi forte is peccato vacet, ut notavimus alibi: quia jus hoc non proprie ex peccato alterius oritur, sed ex iure quod mihi pro me natura concedit.

Vict. de jur. belli n. 18, & 39, & 55. 2. Quin & rem alienam, ex qua certum mihi periculum imminet, 6 citra culpæ alienæ considerationem invadere possum: non tamen dominus fieri: id enim 7 ad eum finem accommodatum non est, sed custodire, donec securitati meæ satis cautum sit: quod ipsum quoque tractatum est a nobis alibi. *L. 11, c. 11. §. 10* Sic rem meam quam alius detinet eripere ei naturaliter mihi jus est; & si id difficilius, aliud tantundem valens; ut & debiti consequen-

GROT. a *Quid quantumque in bello liceat*) Bene Augustinus epistola lxx. ad Bonifacium comitem: *ut in ipsis bellis (si adhuc in eis versari te opus est) fidem teneas, pacem quæras*. Epistola ccv. *Esto ergo etiam bellando pacificus*. De justitia in bello gerendo servanda dissertatio est egregia Belisarii ad milites apud Procopium Vandalicorum 1. Orosius libro VII. *Ecce regibus & temporibus Christianis, qualiter bella civilia, cum vitari nequeunt, transiguntur*. Idem de Theodosio: *unum aliquod ab initio urbis conditæ bellum proferant, tam pia necessitate susceptum, tam divina felicitate confectum, ubi nec pugna gravem cædem, nec victoria cruentam exegerit ultionem*.

GRON. 1 *Aut nude aut ex promisso*) Quemadmodum aliud pactum nudum, aliud pactum contractum faciunt. 2, 11. 1,

2. *Æstimationem intrinsecam accipiunt*) In sese ac sua natura citra illud, quod ex accidenti accedere & æstimationem variare potest, æstimantur.

3 *Facultatem agendi in solo societatis*) Adversus alios homines aliquo societatis, sive domesticæ, sive civilis, sive totius humanitatis, vel quocumque vinculo nobiscum conjunctos.

4 *Etiamsi forte is peccato*) Ut miles vel subjectus principis populive, cui cum mea patria vel principe bellum est.

5 *Alibi*) 2, 1. 3.

6 *Citra culpæ alienæ*) Quamvis illius, cujus ea res est, culpa non contingat, ut ex ea mihi sit periculum.

7 *Ad eum finem*) Non enim huc usque valet jus illud arripiendi rem alienam mihi periculosam.

8 *Læsa*

quendi gratia : quibus ex causis dominium quoque sequitur, quia alio modo 8 lęsa ęqualitas reparari nequit. Silv. in verbo bell.p.1.nu.10. v.prima.

3. Sic ubi justa est punitio, justa etiam vis omnis, sine qua ad pœnam veniri non potest: & omne quod pœnę pars est, ut rerum corruptio per incendium aut aliter, intra justum scilicet & qui peccato respondeat modum.

III. Sciendum secundo est: jus nostrum non ex solo belli principio spectandum, sed & ex causis subnascentibus, sicut & in judiciis 9 post litem contestatam ius sępe parti novum paritur. Sic qui se aggregant me impetenti, sive socii sive subditi, in se quoque ius tuendi me mihi porrigunt. Sic qui bello se miscent quod iniustum est, pręsertim si ipsi id injustum esse scire possunt ac debent, obligant se ad sumtus & damna resarcienda, quia culpa damnum dant. Sic qui bello sine probabili ratione suscepto accedunt, ipsi quoque pœnæ meritum contrahunt, pro ratione iniustitię quæ ipsorum actui inest. Ita Plato probat bellum μέχρι οὗ ἂν οἱ αἴτιοι ἀναγκασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀναιτίων ἀλγούντων δοῦναι δίκην. *donec hi qui sontes sunt cogantur insontibus malo affectis pęnas dare.*

IV. 1. Observandum tertio, (b) ad jus agendi 10 multa consequi indirecte & extra agentis propositum, ad quæ per se jus non esset. In sui defensione quomodo id locum habeat explicavimus 11 alibi. Sic ut nostrum consequamur, si 12 tantundem accipi non potest, plus accipere nobis jus est, sub obligatione tamen restituendi pretium ejus quod redundat. Sic navis piratis plena, aut domus latronibus, tormentis peti potest, etiamsi intra eandem navem aut domum sint pauci infantes, mulieres, aut alioqui innocentes quibus inde creetur periculum. *Nec reus est mortis alienę;* inquit Augustinus, *qui suę possessioni murum circumduxit, si* 13 *aliquis ex ipsorum usu percussus intereat.* Vid. dicto libro num.37. Ad Publ. epist. 154.

2. Sed sicut antehac monuimus sæpe, non semper ex omni parte licitum est quod juri stricte sumto congruit; sæpe enim proximi caritas non permittet ut summo jure utamur. Quare etiam

8 *Læsa qualitas*) Violatum illud par pro pari, quod e contractibus debetur.

9 *Post litem contestatam*) Post inceptum judicium.

GROT. b *Ad jus agendi multa consequi indirecte & extra agentis propositum*) Vide hac de re Thomam prima secundæ, quæstione lxxiii, art.8. Molinam tractatu secundo, disputatione cxxi.

GRON. 10 *Multa consequi indirecte*) Accedere quæ seorsum deficiente occasione illorum, quibus hærent & accedunt, patrare minime liceret, quæque patrandi ab initio intentio nulla fuit, sed quæ trahit contagio & vicinia illorum, quæ agendi jus habeo, eoque istis umbram præstat & veniam conficit.

11 *Alibi*) 2, 1. 4.

12 *Tantundem*) Stricte ac præcise tantum, & non ultra, quantum mihi debetur.

13 *Aliqui ex ipsorum usu percussus*) An prolapsus.

etiam quæ extra propositum accidunt, & accidere possunt prævidentur, cavenda erunt, 14 nisi multo majus sit bonum quo nostra actio tendit, quam malum id quod metuitur, aut nisi in pari bono & malo multo major sit spes boni quam mali metus, quod prudentiæ arbitrandum relinquitur: sed ita ut semper in dubio ad eam partem quæ alteri magis quam sibi consulit, ut tutiorem, inclinandum sit. *Sinite crescere zizania*, inquit optimus magister, *ne dum ea evellere vultis, evellatis & triticum*. *Multos occidere & indiscretos*, inquit Seneca, 15 *incendii & ruinæ potentia est*. Docent nos historiæ quam seria pœnitentia, Ambrosio monente, talem 16 vindictæ immodestiam Theodosius expiaverit.

Matth. XIII. 29. *Thom.* 2.2. q. 64 art. 2. *Conf. in fine l.* 1. *de clem.*

3. Nec si quid Deus interdum facit tale, id nobis in exemplum trahendum est ob plenissimum illud dominii jus quod ille in nos habet, nobis vero alteri in alterum non concessit, 17 ut alibi notavimus. Et tamen ille ipse Deus, hominum suo jure dominus, ob paucissimos bonos parcere solet quamvis magnæ malorum universitati; & eo suam, 18 qua judex est, æquitatem testatam facit, ut Abrahami cum Deo colloquium de Sodomis aperte nos docet. Et ex his quidem generalibus regulis cognosci potest quantum in hostem liceat naturaliter.

V. 1. Sed & quæstio incidere solet, quid liceat in eos qui hostes non sunt, aut dici nolunt, sed hostibus res aliquas subministrant. Nam & olim & nuper 19 de ea re acriter certatum scimus, cum alii 20 belli rigorem, alii 21 commerciorum libertatem defenderent.

2. Primum distinguendum inter res ipsas. Sunt enim quæ in bello tantum usum habent, ut arma: sunt quæ in bello nullum habent usum, ut quæ voluptati inserviunt; sunt quæ & in bello & extra bellum usum habent, ut pecuniæ, commeatus, (c) naves, & quæ navibus adsunt. In primo genere verum est dictum

Ama-

14 *Nisi multo majus sit bonum*) Ex regulis vel normis, quas tradit, 2, 24. 5.

15 *Incendii & ruinæ potentia*) Non laudabilis & bono viro adfectanda, sed quam etiam habet incendium aut molis alicujus vel ædificii casus, quæ & ipsa multos sine discrimine noxiorum & insontium absumere aut obruere possunt.

16 *Vindictæ immodestiam*) Quod cum Thessalonicenses seditionem movissent, immisso milite ad septem millia trucidaverat A.C. 390.

17 *Ut alibi notavimus*) 2, 21. 14.

18 *Qua judex est*) Etiam cum induit severam judicis personam.

19 *De ea re acriter certatum*) Exemplum apud Demetrium, lib. 18. p. 767. ad ann. 1597.

20 *Belli rigorem*) Nihil tale permittendum, & qui faciunt, pro hostibus habendos.

21 *Commerciorum libertatem*) Iure gentium licere unicuique merces suas portare ac vendere ad quos voluerit.

GROT. c *Naves & quæ navibus adsunt*) Athenis ἀπόῤῥητα, id est, evehi vetita, lina, utres, lignum, cera, pix. Scholiastes ad Aristophanis nubes & equites.

GRON.

Amalasuinthę ad Iustinianum, in hostium esse partibus, qui ad bellum necessaria hosti administrat. Secundum genus querelam non habet. Sic Seneca tyranno 21 gratiam se relaturum ait; (d) 22 si beneficium illi neque vires majores daturum est ad exitium commune, neque confirmaturum quas habet, id autem esse quod reddi illi sine pernicie publica possit: quod explicans addit: *pecuniam quę satellitem stipendio teneat non subministrabo; si marmora & vestes desiderabit, nihil oberit cuiquam id quo luxuria eius instruitur; militem & arma non suggeram. Si pro magno petet munere 23 artifices scenæ & quæ feritatem eius emolliant, libens offeram. Cui 24 triremes & ęratas non mitterem, 25 lusorias, & cubiculatas, & alia 26 ludibria regum in mari lascivientium mittam.* Et Ambrosio judice, largiri ei qui conspiret adversus patriam non est probabilis liberalitas. *Procop. 1.Goth.* *Lib.1.c.30.de off.*

3. In tertio illo genere usus ancipitis, distinguendus erit belli status. Nam si tueri me non possum, nisi quæ mittuntur intercipiam, necessitas, ut 27 alibi exposuimus, 28 ius dabit, sed sub onere restitutionis, nisi causa alia accedat. Quod si iuris mei executionem rerum subvectio impedierit, idque scire potuerit qui advexit, ut si oppidum obsessum tenebam, si portus clausos, & jam deditio aut pax exspectabatur, tenebitur ille mihi de damno culpa dato, ut qui debitorem carceri exemit, aut fugam ejus in meam fraudem instruxit: & 29 ad damni dati modum res quoque ejus capi, & dominium earum debiti consequendi causa quæri poterit. Si damnum non dum dederit sed dare voluerit, jus erit rerum retentione eum cogere ut de futuro caveat obsidibus, pignoribus, aut alio modo. Quod si preterea evidentissima sit hostis mei in me injustitia, & ille eum in bello iniquissimo confirmet, jam non tantum civiliter tenebitur de damno, sed & criminaliter, ut his qui 30 judici imminenti reum ma- *Can. in c. ita quorundam, & c.ad liberandam,de Iudeis.* *Silv.in verb.restitutio p.3.§.12*

GRON. 21 *Gratiam se relaturum*) Pro beneficio, quod ab illo forte acceperit, & eum remuneraturum.

GROT. d *Si beneficium illi, neque vires majores daturum est ad exitium commune*) Vide Parutam lib.VIII.

GRON. 22 *Si beneficium*) Quod redditurum se cogitat. l.7. de benef. 20.

23 *Artifices scenæ*) Histriones, comœdos, tragœdos, mimos. Sen. epist.11. & 121. Sueton. Iul. 84.

24 *Triremes & æratas*) Naves bellicas cum æreis rostris.

25 *Lusorias & cubiculatas*) Voluptuarias & distinctas in lauta & luxuriosa cubicula. Thalamegos Suet. Iul. 52.

26 *Ludibria regnum*) Alias naves prodigiosæ magnitudinis & luxuriæ, quibus reges, in primis Ægypti, in mari insanierunt. Vide Athenæum lib.5, p.203.

27 *Ut alibi*) 2, 2.6.

28 *Ius dabit*) Injiciendi manum, ne perveniat ad hostem meum, sed domino rem aut compensationem debebo.

29 *Ad damni dati modum*) Tantum de rebus ejus arripi, quanto per illum ego careo.

30 *Iudici imminenti*) Per lictores corripienti aut pœnam irrogaturo.

31 In-

manifestum eximit: atque eo nomine licebit in eum statuere quod delicto convenit, secundum ea quæ de pœnis diximus; quare [31] intra eum modum etiam spoliari poterit.

4. Et has ob causas solent a bellum gerentibus (e) publicæ significationes fieri ad alios populos, tum de jure causæ, tum etiam ut de spe probabili juris exequendi appareat.

5. Hanc

31 *Intra eum modum spoliari*) Tantum poterit ei eripi, quantum ad pœnam sufficit.

GROT. e *Publicæ significationes fieri*) Vide exempla in bello communi contra Ægyptios, Saracenos, aliosque, c.ult. de transactionibus, C. significavit, de Judæis, extravagante copiosius, de Judæis, & c.I. lib.v. extravag. de Iudæis. Liber consulatus maris editus est lingua Italica, in quem relatæ sunt constitutiones Imperatorum Græciæ, Alemaniæ, regum Francorum, Hispaniæ, Syriæ, Cypri, Balearium, Venetorum, Genuensium, cujus libri titulo CCLXXIV. tractantur hujus generis controversiæ: ac sic definitur, si & navis & merces hostium sint, rem esse in aperto, fieri ea capientium; si vero navis sit pacem colentium, merces autem hostium, cogi posse ab his qui bellum gerant, navem, ut merces eas in aliquem portum deferat, qui sit suarum partium, ita tamen ut vecturæ pretium nautæ solvatur. Si contra navis hostilis fuerit, merces vero aliorum, de nave transigendum: aut si nolint vectores transigere, cogendos, ut cum navi eant in portum aliquem partium capientis, & ut capienti solvant pretium quod pro navis usu debebatur. Apud Hollandos anno CIↃ CCCC XXXVIII. cum bellum ipsis esset cum Lubeca aliisque civitatibus ad mare Balticum & Albim sitis, frequente senatu judicatum est, etiam in hostium navibus repertas merces, quas aliorum esse constaret, in prædam non cedere; idque ibi pro lege deinceps habitum est. Sic & Daniæ rex sensit, cum anno CIↃ IↃ XCVII. ad Hollandos eorumque federatores legationem mitteret, qua libertatem navigandi mercesque ferendi in Hispaniam, cum qua Hollandi bellum gerebant acerrimum, suis vindicabat. Apud Gallos libertas mercaturam exercendi pacatis populis, etiam apud eos qui Galliæ hostes essent, semper permissa; & quidem adeo indiscrete, ut hostes sæpe sub alienis nominibus res suas occultarent, ut apparet ex edicto anno CIↃ IↃ XLIII. capite XLII. quod tralatum est in edictum anni CIↃ IↃ LXXXIV, & sequentia. Iis edictis diserte cavetur, ut Gallorum amicis liceat belli tempore exercere mercaturam, dummodo suis navibus, suosque per homines, navesque ac merces, quocumque visum ipsis esset perducere, dum ne merces eæ sint belli instrumenta, quibus res hostium fovere velint: quod si fiat, permittitur Gallis talia belli instrumenta sibi sumere, persoluto æquo pretio. Hic duo notanda, his legibus nec belli instrumenta in prædam cessisse, multo magis ab eo periculo absuisse merces innoxias. Non negem aliud jus usurpasse interdum septentrionis gentes, sed varie, ex usu magis temporum quam ex æquitate perpetua. Nam cum Angli bellorum suorum obtentu Danorum commercia impedissent, natum inde jam olim bellum inter eas gentes eo exitu ut Dani Anglis tributum imponerent, cui, Danico denario nomen, cui, mutata quamvis causa, nomen mansit ad usque tempora Guilielmi ejus qui stirpem nunc regnantem in Anglia fundavit, ut notavit vir magnæ fidei Tuanus in historia anni CIↃ IↃ LXXXIX. Rursum ab Elisabetha, sapientissima Angliæ regina, missi anno CIↃ IↃ LXXV. ad Batavos Wilhelmus Winterus ex ordine equestri & Robertus Bealus regio consilio ab epistolis, qui ostenderent ferre Anglos non posse, quod

Ba-

Batavi in ipso æstu belli in Hispanos, naves Anglorum ad Hispanicos portus vectas detentassent. Narrat Rhedanus in historia Batavica anno CIↃ IↃLXXV. & Britannus Camdenus anno sequente. Cum vero Angli, & ipsi Hispanis hostes facti, Germaniæ civitatibus jus in Hispaniam navigandi turbarent, quam id non certo jure fecerint, apparet ex scriptis adversariis gentis utriusque, dignis lectu ad noscendam hanc controversiam. Et notandum, Anglos in suis scriptis ipsos id agnoscere, cum duo maxime pro sua afferunt causa, & belli instrumenta fuisse quæ a Germanis in Hispaniam deferebantur, & pactiones veteres intercedere quo minus id fieri liceret: quales postea pactiones & Hollandi sociique eorum cum Lubecensibus sociisq; eorum fecere anno CIↃ IↃC XIII, ne aut hi aut illi hostium subditos intra suos fines mercari permitterent, aut hostes pecunia, milite, navibus, victu juvarent: & posterius, anno scilicet CIↃ IↃC XXVII. inter Suediæ Daniæque reges convenit ut Danus impediret omnem mercatum cum Dantiscani Suedi hostibus, sed nec ad alios Suedi hostes merces ullas per fretum Cimbricum ire fineret, pro quo rex Daniæ alia sibi vicissim commoda stipulatus est: sed hæc sunt pacta specialia ex quibus nihil inferri potest quod omnes obliget. Nam & illud in scriptis suis dixere Germani, non omnes pactis merces prohiberi, sed eas quæ in Angliam semel importatæ aut in Angliam comparatæ essent. Neque vero soli Germani Anglis eum hoste suo commercia vetantibus contradixere. Etiam Polonia misso legato conquesta est jus gentium imminui, quando ob Anglicum cum Hispania bellum ipsis cum Hispanis commercia agitandi libertas adimeretur, ut in anno CIↃ IↃ XCVII. narrant memorati jam nobis Camdenus & Rhedanus. Galli vero post pacem Verbinianam cum Hispano factam, Elisabetha Angliæ regina in bello perstante, rogati ab Anglis ut naves Gallicas in Hispaniam euntes excutere liceret, ne quis forte bellicus paratus occultaretur, concedere ne hoc quidem voluere, dicentes obtentum rapinis & commerciis turbandis quæri. Et eo fœdere quod Angli cum Hollandis eorumque sociis anno CIↃ IↃ XXV. pepigere, id quidem convenit, ut rogarentur cæteræ gentes, quarum intererat magnitudinem Hispanicam infringi, ut & ipsæ vetarent cum Hispanis commercia, sed, si ultro id non facerent, placuit inspici naves num quid bellici instrumenti ferrent, sed ultra neque naves neque merces retentari, aut quicquam pacatis noceri eo nomine. Atque evênit eodem anno ut Hamburgenses quidam in Hispaniam irent nave maxima ex parte onusta apparatu bellico, qui ipse quidem apparatus ab Anglis vindicatus est, sed cæterarum mercium persolutum est pretium. Galli autem, cum ab Anglis naves Gallicæ in Hispaniam euntes in fiscum reparentur, ostenderunt pari se id nolle. Bene ergo dictum a nobis, significationes publices requiri, quod & Angli ipsi ita sensere; a quibus factæ significationis talis exemplum est apud Camdenum circa annum CIↃ IↃ XCI. & CIↃ IↃ XCVIII. Neque vero talibus significationibus semper paritum, sed distincta tempora, causæ, loca. Anno enim CIↃ CCCC. LVIII. Lubecensis civitas significationi a Dantiscanis sibi factæ, ne eum Malgensibus & Memelensibus Dantisci hostibus mercaturam exerceret, parendum non censuit. Neque magis paruere Hollandi anno CIↃ IↃ LI. cum Lubecenses ipsis denuntiarent, ut a Danorum, quos ipsi hostes tum habebant, commercio abstinerentur. Anno vero CIↃ IↃ XXII, quo tempore inter Suedos Danosque beliabatur, cum Danus Ansiaticas civitates rogasset ne cum Suedis commercia haberent, quædam civitates amicitia ipsius indigentes morem gessere, aliæ non item. Hollandi bello ardente inter Suediam & Poloniæ regem, nunquam passi sunt sibi aut hujus aut illius gentis commercio interdici. Gallis autem semper reddidere naves quas ab Hispania revertentes, aut in Hispaniam, ipsis tunc

5. Hanc autem quæstionem ad jus naturæ ideo retulimus, quia ex historiis (f) nihil comperire potuimus ea de re jure voluntario gentium esse constitutum. Romanos qui Carthaginiensium hostibus commeatus attulerant, ipsi Carthaginienses aliquando ceperunt: eosdem iidem Carthaginienses repetentibus Romanis reddiderunt. Demetrius cum Atticam teneret exercitu, jamque vicina oppida Eleusina & Rhamnuntem cepisset, Athenis famem facturus, navis frumentum inferre parantis (g) & magistrum & gubernatorem suspendit, atque eo modo deterritis ceteris potitus urbe est.

Polyb. I.

Plut. Demetrio.

VI. 1. Modum agendi quod attinet, vis ac terror maxime propria bellorum. An & dolis uti liceat quæri solet. Nam Homerus quidem dixit hosti nocendum:

Ἠ δόλῳ, ἠὲ βίῃ, ἢ ἀμφαδὸν, ἠὲ κρυφηδόν.
Sive dolo, seu vi manifesta, clamve, palamve.

Et Pindari est:

Χρὴ δὲ πᾶν ἔρ ....
δοντ' ἀμαυρῶσαι τὸν ἐχθρόν.
Quidvis agendo scilicet hostica
Delenda vis est.

Apud Virgilium quoque 32 dictum illud,

33 *Dolus an virtus quis in hoste requirat?*

sequi-

tunc hostilem, euntes Hollandicæ naves interceperant. Vide Ludovici Servini advocati quondam regii orationem habitam anno CIↃ IↃ XCII. in causa Hamburgensium. Verum iidem Batavi Dunquercam, ad quam classem habebant, ab Anglis merces inferre non siverunt: quomodo Dantiscani anno CIↃ CCCC LV. Batavis denuntiarunt, nequid in urbem Regiomontanam inferrent, narrante Gaspare Schutzio in historia Prussica. Adde Cabetum decisione XLIII, num. 2. & Seraphinum de Freitas in libro de justo imperio Lusitanorum Asiatico, ubi complures adducit alios.

f *Nihil comperire potuimus ea de re jure voluntario gentium esse constitutum*) Multa hujus quæstionis habet vir doctissimus Iohannes Meursius in historia Danica libro I. & II. Ubi videbis Lubecenses & Imperatorem esse pro commerciis, contra ea Danos. Vide & Crantzium Vandalicorum libro XIV. Thuanum in dicto anno CIↃ IↃ LXXXIX. libro historiarum XCVI. Camdenum, præter jam dicta loca, in anno CIↃ IↃ LXXXIX & CIↃ IↃ XCV. Ubi illa inter Anglos & Germanos, quos Ansiaticos vocant controversia tractatur.

g *Et magistrum & gubernatorem suspendit*) Non multum dissimile est quod de Pompejo narrat Plutarchus in Mithridatici belli historia. *ἐπέστησε φύλακας τῶν νεῶν ἐπὶ τοὺς πλέοντας εἰς Βόσφορον ἐμπόρους. καὶ θάνατος ἦν ἡ ζημία τοῖς ἁλισκομένοις. custodes imposuit Bosphoro, qui observarent si qui mercatorum in Bosphorum navigarent, deprehensis pœna mors.* GRON.

32 *Dictum illud sequitur*) V, 426. his verbis hortantem Choræbum sequitur vir celebris tanta justitiæ fama, non secuturus, si quidem id injustum esse putasset.

33 *Dolus an virtus*) 2, Æneid. 39. Sive fallendo quis hostem, sive vi superet, quis ob utrumvis victorem reprehendendum putet.

GROT.

sequitur ipse:

Ripheus justissimus unus

Qui fuit in Teucris & servantissimus aequi.

Et legitur hoc ipsum imitatus sapientiæ nomine nobilissimus Solon. Silius in rebus Fabii Maximi: Lib.xv.

Exin virtuti placuit dolus.

2. Apud Homerum Ulysses viri sapientis exemplum, plenus ubique fraudium in hostem: unde Lucianus regulam elicit, laude dignos qui hostem fallunt. Nihil utilius in bello dolis Xenophon dixit, & Brasidas apud Thucydidem præclaram imprimis laudem esse ex (h) 34 belli furtis: & apud Plutarchum Agesilaus hostes decipere & justum & licitum esse. Polybius, quę vi fiunt in bello minoris censenda, quam quæ ex occasione & dolo: & ex eo Silius Corvinum sic inducit loquentem: Luc. Phil. Xenophon de Cyri inst. 1. & de re equestri. Thuc. lib.v. Plut. apoph. Polyb.l.ix. Lib.v.

(i) *Bellandum est astu: levior laus in duce dextra.* Plut. Marcel.

Atque ita censuisse ipsos illos severos Laconas notat Plutarchus, ac maiorem etiam victimam ab eo immolatam, qui dolo, quam qui aperto Marte rem confecisset. Idem (k) Lysandrum magni facit ἀπάταις τὰ πολλὰ διαποικίλλοντα τοῦ πολέμου, *pleraque belli dolis variantem*. Et in Philopœmenis laudibus ponit, quod Cretensium disciplina institutus simplicem illum ac generosum bellandi morem dolis ac furtis miscuisset. Ammiani est: *nullo discrimine virtutis ac doli, prosperos omnes laudari debere bellorum eventus.*

3. Iurisconsulti Romani bonum dolum vocant, si adversus hostem quis machinaretur; & alibi, nihil interesse vi quis an fallacia potestatem hostium evaserit; 35 δόλος οὐ ψεκτὸς, οἷα στρατιωτικός. notat ad Iliados o Eustathius. Inter Theologos Augustinus, *cum justum bellum suscipitur, vi aperta pugnet quis aut ex insidiis, nihil ad iustitiam interest.* Et Chrysostomus maxime laudari Imperatores qui fraude victoriam quęsissent. L.1. §.3. D. de dolo. L. nihil, D. de captivis. Quæst.x. super Iosue. de sacerdotio 1.

4. Sed nec desunt sententię quę suadere videntur partem contrariam, quarum nonnullas infra adferemus. Quæstionis huius definitio pendet ex eo, an dolus 36 in genere sit semper ma-

lo-

GROT. h *Belli furtis*) Ita & Virgilius loquitur Æneidos xi. & Sallustius, quem citat Servius.

GRON. 34 *Ex belli furtis*) Stratagematis, insidiis, machinationibus clandestinis.

GROT. i *Bellandum est astu*) Muhammedis dictum simile: *elbarbu Hudiatum, id est, pugnæ fraudem requirunt*. Apud Virgilium, in comitatu Martis:

Iræque, insidiæque.

Ubi Servius: *non tantum virtute, sed insidiis comitatum se ostendit.*

k *Lysandrum*) Ei Sullam comparat Plutarchus, in cujus animo leonem esse & vulpem dicebat Garbo.

GRON. 35 Δόλος οὐ ψεκτὸς) Dolus non vituperandus, quippe bellicus.

36 *In genere semper malorum*) Quæ quocumque loco, modo, tempore fiant vitiosa sunt, uti quibus fides violatur.

lorum, in quibus locum habet non esse faciendum malum ut eveniat bonum, an ex iis quæ vitium non habent universaliter ex suapte natura, sed quibus accidere etiam potest ut bona sint.

VII. Notandum igitur, dolum alium consistere in 37 actu negativo, alium in actu 38 positivo. Doli vocem etiam ad ea quæ in negativo actu consistunt extendo, Labeone auctore, qui ad dolum sed non malum refert, ubi quis per dissimulationem tuetur sua vel aliena. Haud dubie crude nimis a Cicerone dictum est: *ex omni vita simulationem dissimulationemque tollendam*. Nam cum nec quæ scias, nec quæ velis omnia aperire aliis tenearis, sequitur ut dissimulare quædam apud quosdam, id est tegere & occultare fas sit. *Licet*, inquit (l) Augustinus, *veritatem occultare prudenter, sub aliqua dissimulatione*. Et (m) necessariam hanc omnino atque inevitabilem, his præsertim quibus respublica commissa est, non uno loco fatetur ipse (a) Cicero. Exemplum ad hanc rem insigne præbet Jeremiæ historia capite XXXVIII. Is enim propheta a rege interrogatus de obsidionis eventu, apud proceres, regis postulatu, hoc ipsum prudenter occultat, aliam interim causam, nec falsam tamen, colloquii adferens. Et huc quoque referri potest (b) quod (n) Abrahamus Saram sororem, id est, ex usitato tum loquendi more, propinquam consanguineam vocat, matrimonium dissimulans.

L. 1. §. dolum malum, D. de dolo malo.
De off. 3.
Lib. contra mend. c. 10.
Th. 2, 2. q. 40. art. 3. in resp. & q. 71. art. 7. Silv. in verbo bell. p. 1. nu. 9.
(a) *Cic. pro Mil. & l. VII. ep. 9. & pro Cn. Plancio.*
(b) *Gen. XX.*
Th. 2, 2. q. 110. art. 3. in resp.

VIII. 1. Dolus qui in actu positivo consistit, 39 si in rebus, simulatio; si 40 in sermone, mendacium vocatur. Quidam inter hæc duo hanc constituunt differentiam, quod dicant voces naturaliter signa esse intellectuum, res non item. Sed contra verum est, voces natura ipsa & 41 citra hominum voluntatem nihil significare

37 *Actu negativo*) Cum decipimur, quia fit, quod non expectabamus, quoniam qui facit, non ostenderat se tale quid esse facturum.

38 *Positivo*) Cum decipimur, quia fit secus atque prioribus vel dictis vel factis opinionem fecerat se facturum esse.

GROT. l *Augustinus*) Et in v. Psalmum versiculo: *perdes omnes*: *Aliud est mentiri, aliud est verum occultare*. Citatur causa XXIII, quæstione II.

m *Necessariam hanc omnino atque inevitabilem*) Vide Chrysostomum primo de sacerdotio.

n *Abrahamus*) *Veritatem voluit celari, non mendacium dici*. Augustinus quæst. XX in Genesin, relatus a Gratiano dicta causa XXII, quæstione III.

GRON. 39 *Si in rebus*) Quoties aliud agimus, quam agere videmur.

40 *In sermone*) Quoties aliud dicimus, aliud agimus, aut intendimus.

41 *Citra hominum voluntatem*) Boethius de interpr. p. 329. *Oratio est vox significativa secundum placitum*. Idem de syllog. categor. p. 481. *Ad placitum vero, quia nullum nomen aliquid per se significat, sed ad ponentis placitum. Illud enim unumquodque res dicitur, quod ei placuit, qui primus ei rei nomen impressit*.

ficare, nisi forte vox sit 42 confusa & ἄναρθρος qualis in dolore quę ipsa 43 rei magis appellatione venit quam locutionis. Quod si hoc dicatur, hominis naturam hanc esse peculiarem supra animantes cæteras, ut 44 conceptus animi possit aliis iudicare, & ad eam rem voces repertas, verum quidem dicitur: sed addendum est, non solis vocibus tale fieri indicium, (o) 45 sed & nutibus, ut apud mutos, 46 sive illi nutus aliquid habent cum re significata commune ipsa natura, sive tantum 47 ex instituto significant: quibus nutibus pares sunt 48 notę illę quę non voces lingua figuratas significant, ut (p) Paulus jurisconsultus loquitur, sed res ipsas, sive ex aliqua convenientia, ut notæ 49 hieroglyphicæ, sive mero arbitratu, ut apud Sinenses.

L. Labeo, §. f. D. de sup. leg.

L. Non figura, D. de obl. & act.

2. Alia igitur hic adhibenda distinctio est, qualem adhibuimus ad tollendam ambiguitatem in voce juris gentium. Diximus enim jus gentium dici, & quod singulis gentibus 50 placuit sine mutua obligatione, & id 51 quod mutuam obligationem in se continet. Voces ergo, & nutus, & notæ quas diximus, reperta sunt ad significandum 52 cum mutua obligatione, quod Aristoteles dixit 53 κατὰ

De interpr. c. 4.

42 *Confusa & ἄναρθρος*) Ut ejulatio, cachinnus, rictus, sternutatio. Boeth. d. l. de Syll. *Sunt voces naturaliter significantes, ut canum latratus iras canum significat, & alia ejus quædam vox blandimenta: sed non sunt nomina quia non sunt ad placitum significantes, sed natura.*

43 *Rei*) Soni, quo potius factum quam dictum auditur.

44 *Conceptus animi*) Cogitata.

GROT. o *Sed & nutibus*) Plinius de Æthiopum gente libro VI, 30. *Quibusdam pro sermone nutus motusque membrorum est.* Vide c. tuæ fraternitati, de sponsalibus.

GRON. 45 *Sed & nutibus*) Quintil. 11, instit. 3. 533. Non manus solum, sed nutus etiam declarant nostram voluntatem & in mutis pro sermone sunt, & salutatio frequenter sine voce intelligitur atque afficit.

46 *Sive illi nutus*) Sunt gesticulatio exprimens & formans actionem motumve similem illi, quem significamus: ut Suetonius refert Datum Atellanarum histrionem cantici cujusdam illa verba, Vale pater, vale mater, ita demonstrasse, ut bibentem natantemque faceret, & exitum Claudii & Agrippinæ significaret. Ner. 39. Item cum inclinatione capitis assentimus, quassatione negamus. Gellius 10, 3.

47 *Ex instituto*) More introducto & recepto; ut in senatu cum Sc. per discessionem fieret, pedibus aut in sententiam aut in alia omnia ibant: in militia manum promittebant.

48 *Notæ illæ quæ non*) Ut literæ copulatæ in syllabas.

GROT. p *Paulus jurisconsultus loquitur*) Non figura, inquit, *literarum, sed oratione quam exprimunt literæ obligamur, quatenus placuit non minus valere quod Scriptura quam quod vocibus lingua figuratis significaretur.* Valde philosophice dixit *placuit*, ut ostenderet hæc valere ἐκ συνθήκης.

GRON. 49 *Hieroglyphicæ*) Sacerdotum Ægyptiorum. Tacit. 2, ann. 60. & 11, 14.

50 *Placuit sine mutua*) Ita ut ad id nemo cogatur, sed possit id jure civili apud quosdam populos restringi & abrogari.

51 *Quod mutuam*) Ad quod servandum omnes tenentur, & qui non servant, pro nefariis & intestabilibus habentur.

52 *Cum mutua obligatione*) Ut non debeat ea nisi uno & suo modo accipere.

κατὰ συνθήκην, 54 res aliæ non item. Hinc fit (q) ut rebus aliis uti liceat, etiamsi prævideamus futurum ut alter inde falsam concipiat opinionem. Loquor de eo quod intrinsecum est, non de eo quod accidit. Itaque exemplum ponendum est, (r) ubi nullum sequitur inde nocumentum, aut ubi nocumentum ipsum, seposita doli consideratione, licitum est.

Luc. XXIV, 28. 3. Prioris exemplum est in Christo, qui apud comites Emaunt inos 55 προσεποιεῖτο ire longius, id est, speciem prætulit ituri longius, nisi malimus vere quoque voluisse eum ire longius, sub conditione tamen nisi magno nisu retineretur, quomodo & Deus multa velle dicitur quæ non fiunt; & alibi Christus ipse dicitur voluisse preterire apostolos navigantes, nempe nisi impense rogaretur navem ascendere. *Marc.* VI, 48. Alterum exemplum dari potest in Paulo, *Act.* XVI, 3. qui Timotheum circumcidit, cum satis sciret Iudeos hoc ita accepturos, quasi circumcisionis preceptum, quod revera abolitum jam erat, adhuc obligaret Israelis posteros, quasique ita sentirent ipsi Paulus & Timotheus; cum tamen hoc non quæreret Paulus; sed tantum familiarius cum Iudeis versandi facultatem sibi & Timotheo prebere. Neque vero circumcisio, sublata lege divina, ex instituto amplius significabat talem necessitatem, neque malum quod inde sequebatur erroris ad tempus, dedocendi postea, tanti erat, quanti illud bonum quo Paulus tendebat; nimirum euangelice 56 veritatis insinuatio. Hanc simulationem patres Greci sepe vocant (s) οἰκονομίαν; de qua egregia exstat sententia Clementis Alexandrini, qui de viro bono agens sic ait: ἐπὶ τῶν πλησίον ὠφελείᾳ μόνῃ ποιήσει τινὰ ἃ οὐκ ἂν προηγουμένως αὐτῷ πραχθείη. *ob utilitatem proximi faciet quedam, que sponte alioquin ac primaria intentione non faceret.* *Livius* V. Tale in bello Romanorum illud, qui de capitolio

57 pa-

53 *Κατὰ συνθήκην*) Ex constituto signo omnibus communi.

54 *Res aliæ non item*) Ut possis vel sic, ut facit, qui eas voces, notas & gestus edit, vel aliter accipere.

GROT. q *Ut rebus aliis uti liceat, etiam si prævideamus futurum ut alter inde falsam concipiat opinionem*) Vide Augustinum de doctrina Christiana lib. II, c. 24.

r *Ubi nullum inde sequitur nocumentum*) Ut in facto Micholis, 1. Sam. XIX, 16.

GRON. 55 *Προσεποιεῖτο*) Præ se ferebant.

56 *Veritatis insinuatio*) Quam scilicet sperabat se consecuturum in conversando cum Iudeis.

GROT. s *Οἰκονομίαν*) Sic hanc vocandam, non ἀπάτην id est fraudem, ait Chrysostomus indicato jam libro primo de sacerdotio. Idem 1. ad Corinthios IV, 6. ἦν δὲ ταῦτα οὐχ ὑποκρίσεως, ἀλλὰ συγκατάβασις καὶ οἰκονομία· *non hic fraus fuit, sed obsequentia quædam & dispensatio.* Et IX, 20. ἵνα γὰρ τοὺς ὄντας ἀληθῶς εἰ ταῦτα μεταστήσῃ, ἐγένετο αὐτὸς οὐκ ἀληθῶς, ἐπιδεικνύμενος μόνον οὐκ ὢν δὲ, οὐδὲ ἐκ διανοίας ταῦτα πράττων οὕτως ἐχούσης· *ut enim qui tales revera erant corrigeret, factus ille talis, non revera aliud quam quod erat præ se ferens, agens talia, sed non ex tali animi proposito.* Huc referri potest simulatus Davidis furor.

57 Pa-

57 panem in hostium stationes jecerunt, ne fame premi crederentur.

4. Exemplum posterioris est in ficta fuga, qualem Iosue suis præcepit ad Hajum expugnandum, & alii duces sæpe. Nam hic 58 quod sequitur nocumentum licitum esse ponimus ex belli justitia; ipsa autem fuga ex instituto nihil significat, quanquam hostis eam accipit ut signum pavoris, quod alter cavere non tenetur, utens sua libertate huc vel illuc eundi, & magis minusve celeriter, & hoc vel illo gestu habituve. Eodem referri debet eorum actus qui hostium armis, signis, vestibus, velis usi passim leguntur.

Iosue VIII. *Silv. in verb. bell. p. 1. n. 8.*

5. Hæc enim omnia ejus sunt generis ut a quovis pro arbitrio etiam contra consuetudinem usurpari possint, quia consuetudo ipsa 59 singulorum arbitrio, non quasi consensu communi, introducta est, qualis consuetudo neminem obligat.

IX. 1. Gravior est disputatio de illis 60 notis, quæ, ut ita dicam, in commercio hominum versantur, in quo genere proprie mendacium situm est. Multa enim sunt contra mendacium in sacris literis. *Verbum mendax odio habebit justus*, id est, *vir bonus*. Proverb. XIII, 5. *Falsiloquentiam & verbum mendax amove a me*. Proverb. XXX, 8. *Perdes loquentes mendacium*. Psalm. V, 7. *Ne mentimini alter alteri*. Coloss. III, 9. Et hanc partem rigide tuetur Augustinus: & sunt etiam inter philosophos & poetas, qui cum eo sentire videantur. Notum illud Homeri:

Ille mihi invisus pariter cum faucibus orci,
Cujus mens aliud condit quam lingua profatur.

Sophocles,

Aliena vero proloqui nunquam decet:
At vera certam si cui pestem ferunt,
Huic danda venia est si facit quod non decet.

Cleobulus:

Mendacium odit quisquis animitus sapit.

Aristoteles dixit: καθ' αὐτὸ τὸ μὲν ψεῦδος φαῦλον καὶ ψεκτὸν, τὸ δὲ ἀληθὲς καλὸν καὶ ἐπαινετόν· *per se mendacium turpe atque vituperabile, veritas pulchra ac laudabilis*.

2. Neque tamen deest in alteram quoque partem auctoritas: pri-

57 *Panem in hostium*) Flor. I, 13.

58 *Quod hic sequitur nocumentum*) Vt hostes pelliciantur in insidias, aut abducantur ab ejus loci tutela, cui insidiamur.

59 *Singulorum arbitrio*) Prout alius atque alius sibi commodum putarunt.

60 *Notis quæ in commercio*) De vocibus & illis signis, quibus instituta hominum & longum tempus definitam & perpetuo eandem significationem imposuerunt.

GROT.

primum in sacris literis exempla (t) laudatorum hominum 60 sine reprehensionis nota: deinde veterum Christianorum pronuntiata, Origenis, Clementis, Tertulliani, Lactantii, Chrysostomi, Hieronymi, Cassiani, imo pene omnium ut ipse fatetur Augustinus, ita dissentiens, ut tamen *magnam quæstionem, latebrosam tractationem, disputationem* 61 *inter doctos alternantem* (hęc enim omnia ipsius verba sunt) agnoscat.

Plato I. & II. & V. de rep.
Xen. quart. Socr.
Plut. de Stoicorum contract.
Quint. XII, 1.
Nic. VII, 3, IV. Nic. 8.

3. Inter philosophos aperte hinc stant Socrates & discipuli ejus Plato, Xenophon, & alicubi Cicero, &, si Plutarcho ac 62 Quintiliano credimus, Stoici, qui inter sapientis dotes ponunt mentiri ubi & quomodo oportet: neque videtur dissentire aliquot in locis Aristoteles, cujus illud καθ' αὑτὸ quod diximus exponi potest 63 communiter, sive re spectata 64 sepositis circumstantiis. Interpres autem ejus Andronicus Rhodius 65 de medico apud ęgrotum mentiente sic ait: ἀπατᾷ μὲν, ἀπατεὼν δὲ οὐκ ἔστιν· *decipit quidem, at deceptor non est*. Causam addit: οὐ γὰρ τέλος ἔχει τὴν ἀπάτην τοῦ νοσοῦντος, ἀλλὰ τὴν σωτηρίαν· *non enim propositum sibi habet decipere, sed servare ægrotum*.

4. Quintilianus, quem dixi, hanc ipsam partem defendens, pleraque esse ait quę 66 non tam factis, quam causis eorum vel honesta fiant, vel turpia. Diphilus,

Quod pro salute dicitur mendacium
Me judice habere nil potest incommodi,

Quęrenti apud Sophoclem Neoptolemo,

Non tibi videtur turpe falsiloquentia?

Respondet Ulysses,

Non, si salus nascatur ex mendacio.

Cui

GROT. t *Laudatorum hominum sine reprehensionis nota*) Irenæus ex veteris presbyteri institutione didicit docuitque: *de quibus scripturæ non increpant, sed simpliciter sunt posita, nos non debere fieri accusatores*. Locus est libro IV, c. 50.

GRON. 60 *Sine reprehensionis nota*) Ne ob id quidem, quod mentiti fuisse videntur, reprehensorum aut notatorum.

61 *Inter doctos alternantem*) Contrariis sententiis & argumentis vehementer agitatam.

62 *Quintiliano*) 12, 1. 557.

63 *Communiter*) Plerumque, ut plurimum.

64 *Sepositis circumstantiis*) Extra casus singulares, qui satis id excusent.

65 *De medico apud ægrotum*) Celsus apud Origen. lib. 4. p. 171. Ἀνάγκη δὲ καὶ ψεῦδος ἄλλως μὲν κακὰ, μείνας δ' ἂν ὡς ἐν φαρμάκου μοίρᾳ χρῷτό τις, ἢ πρὸς φίλους νοσοῦντας ἢ μεμηνότας ἰώμενος· ἢ πρὸς ἐχθροὺς κίνδυνον ἐκφυγεῖν προμηθούμενος.

66 *Non tam factis*) In quibus non tam opus ipsum quam intentio & finis operis, vel laudem, vel vituperationem meretur, Quintil. instit. 12, 1. 557. *sic judicet pleraque esse, quæ non tam factis, quam causis eorum vel honesta fiant vel turpia. Nam si hominem occidere sæpe virtus, liberos necare nonnunquam pulcherrimum est: asperiora quædam adhuc dictu, si communis utilitas exegerit, facile conceditur: ne hoc quidem nudum est intuendum, qualem causam vir bonus, sed etiam quare & qua mente defendat.*

GROT.

Cui similia ex Pisandro & Euripide adferuntur. Et apud Quintilianum lego: *nam & mendacium dicere etiam sapienti aliquando concessum est*. Eustathius Metropolita Thessalonicensis ad secundum Odyssee: ψεύσεται (u) κατὰ καιρὸν ὁ σοφὸς · *mentietur sapiens re urgente*; ubi & ex Herodoto & Isocrate testimonia adfert.

X. 1. Tam diffidentium sententiarum conciliatio forte aliqua reperiri poterit ex largiore aut strictiore mendacii acceptione. Th.2,2.q.110. art.1.in resp.
Neque hic mendacium sumimus (x) quatenus & imprudenti accidit, quomodo mendacium dicere & mentiri apud Gellium discernuntur: Gell.XI.c.XI.
sed de eo agimus quod scienter profertur cum significatione quę mentis 67 conceptui, sive in intelligendo, sive in volendo, disconveniat. Nam quod 68 primo καὶ ἀμέσως verbis & similibus notis indicatur, sunt 69 mentis conceptus: ideoque non mentitur qui dicit rem falsam quam veram existimat, sed qui dicit rem veram quidem, sed quam falsam putat, mentitur. 70 Significationis ergo falsitas id est quod ad communem mendacii naturam requirimus. Cui consequens est cum vox aliqua aut 71 sermonis complexio est πολύσημος, id est, plures uno significatus admittit, sive ex vulgi usu, sive ex artis consuetudine, sive ex figura aliqua intelligibili, tunc si animi conceptus uni istarum significationum congruat, 72 non admitti mendacium, (y) etiamsi putetur is qui audit in aliam partem id accepturus.

2. Verum quidem est talem locutionem usurpatam temere non probandam: sed potest ex accedentibus caussis honestari: puta.

GROT. u Κατὰ καιρὸν) In tempore, ut Donatus loquitur ad Adelphos IV, 3: *Et ipsum fallere in tempore, quidam de officiis scribentes rectum putant.* Cicero pro Q. Ligario, *aliquod mendacium honestum & misericors vocat*.

x *Quatenus & imprudenti accidit*) *Ream linguam non facit nisi rea mens.* Et: *nemo mentiens judicandus est qui dicit falsum quod putat verum, quia quantum in ipso est, non fallit ipse, sed fallitur.* Sunt hæc Augustini, de verbis apostoli sermone XXVIII. & enchiridii c.22. relata a Gratiano in causam XXII, quæstione 1.

GRON. 67 *Conceptui sive intelligendo*) Cogitationi, vel quantum ad judicium & opinionem, vel quantum ad voluntatem & consilium.

68 *Primo καὶ ἀμέσως*) Simpliciter & directe.

69 *Mentis conceptus*) Quod cogitatur, quod sentit animus.

70 *Significationis ergo falsitas*) Dissensus cum mente.

71 *Sermonis complexio*) Sententia.

72 *Non admitti mendacium*) Mentis & orationis discordiam requirit mendacium ad fraudandum eum, cui de mente nostra constare debet. Ergo ratio πολύσημος, etiamsi accepturus est eam secus, qui audit, si non peccat in honorem Dei, amorem proximi, reverentiam superiorum, vacat crimine mendacii.

GROT. y *Etiamsi putetur is qui audit in aliam partem id accepturus*) Quomodo Abraham captiose loquebatur cum servulis, ita judicante & probante Ambrosio, quem sequitur Gratianus post c. si quælibet, dicta causa XXII. quæst. II.

GRON.

puta si id pertineat ad erudiendum eum qui curę nostrę est traditus, aut ad evitandam 73 iniquam interrogationem. Prioris generis exemplum ipse Christus dedit, cum diceret, *Lazarus*
Iob. xi, 11. *amicus noster dormit*, quod Apostoli accipiebant tanquam de
Iob. 11, 20. 21. dormitione somni diceretur. Et quod de templo instaurando
Luc. xxii. 30. *Matth.* xxvi. 25. ipse dixerat, intelligens hoc de suo corpore, Judęos sciebat accipere de templo proprie dicto. Sic & cum Apostolis ad in-
Act. 1, 6. star 74 Phylarcharum apud Hebręos sedes eximias & regi proximas duodecim promitteret, & alibi vini novi potationem in patris regno, satis scivisse videtur non aliter hoc ab illis accipi quam de regno aliquo huius vitę, cuius spe ad ipsum momentum Christi ad cœlum ascensuri pleni erant. Idem alibi per fabularum ambages populum alloquitur, ne audientes ipsum intelligerent, nisi scilicet animi attentionem talem ac docilitatem afferrent qualem afferri par erat. Posterioris usus exemplum ex profana
Tac. annal. xi. historia dari potest in L. Vitellio, cui Narcissus instabat, aperiret ambages & veri copiam faceret: sed non ideo pervicit, (z) quin 75 suspensa & quo ducerentur inclinatura responderet. Dictum (a) Hebręorum huc pertinet: אם יודע אדם לתפור ארח דבריו מוטב ואם לא ישתוק *si quis norit uti perplexiloquio, recte; sin minus, taceat.*

3. Contra accidere potest, ut tali loquendi genere uti non modo illaudabile sit, sed & improbum, (b) puta cum Dei honos, (c) aut

GRON. 73 *Iniquam interrogationem*) Ad quam si respondeamus simpliciter, aut nobis, aut aliis innocentibus periculum immineat.

74 *Phylarcharum*) Quasi haberentur pro principibus tribuum.

GROT. z *Quin suspensa & quo ducerentur inclinatura responderet*) Idem Tacitus historiarum iii. *Incerta disseruit, tractaturus interpretationem prout conduxisset.* Item: *ita compositus, ut ex eventu rerum adversa abnueret vel prospera agnosceret.*

GRON. 75 *Suspensa & quo ducerentur*) Passura talem interpretationem in hanc aut illam partem, qualem eis aptares. Adde exemplum elegans apud Plinium lib. 1, epist. 5.

GROT. a *Hebræorum*) Quorum & hoc est: מותר לאנירו מפני השלום. *licet perplexe loqui boni causa.* Citat doctissimus Manasses Ben-Israel in suo conciliatore quæstione xxviii. Chrysostomus I. de sacerdotio: *ἀπατεὼν ἐκεῖνος ἂν εἴη καλεῖσθαι δίκαιως, ὁ τῷ πράγματι κεχρημένος ἀδίκως, οὐχ ὁ μεθ᾽ ὑγιοῦς γνώμης τοῦτο ποιῶν· fallax jure vocetur qui re tali injuste utitur, non qui salutari proposito.*

b *Puta cum* Dei *honos*) Philo de vita Mosis: *ἐπ᾽ ἔργοις ἅπερ ἀναφέρεται εἰς Θεοῦ τιμὴν δι᾽ ἃ μόνα καὶ τὸν ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ ἦθος ἐψευσμένον, ἀναγκαῖον ἦν ἀληθεύειν. ἀλήθεια γὰρ ὀπαδὸς Θεοῦ. de factis loquor quæ ad* Dei *honorem pertinent, in quibus solis veracem esse oportuit, etiamsi quis cæterum ingenio esset mendace. Veritas enim* Dei *comes.* Augustinus epistola viii. *Alia quæstio est, sitne aliquando mentiri viri boni: & alia quæstio est, utrum scriptorem sanctarum scripturarum mentiri oportuerit.* Vide quæ infra §. xv.

c Aut

(c) aut amor proximo debitus, aut reverentia adversus superiorem, aut rei quæ agitur natura exigunt, ut quod animo cogitatur omnino patefiat: sicut 76 in contractibus diximus id aperiendum quod natura contractus intelligitur exigere: quo sensu non incommode accipi potest Ciceronis illud, *tollendum esse ex rebus contrahendis omne mendacium*, desumtum ex veteri lege Attica 77 *κατὰ τὴν ἀγορὰν ἀψευδεῖν*: quibus in locis mendacii vox videtur ita laxe accipi ut etiam obscuram locutionem includat. At nos proprie loquendo a mendacii notione id ipsum jam exclusimus. *Demosth. in Leptinem.*

XI. 1. Ad communem ergo mendacii notionem requiritur, ut quod dicitur, scribitur, notatur, innuitur, intelligi aliter nequeat, quam in eum sensum, qui a mente proferentis discrepet. Huic autem notioni laxiori strictior mendacii, qua naturaliter illicitum est, significatio differentiam aliquam propriam adjiciat necesse est, quæ, si recte res inspiciatur, saltem secundum communem gentium existimationem, nulla videtur alia dari posse 78 præter repugnantiam cum jure existente ac manente ejus, ad quem sermo aut nota dirigitur: nam sibi neminem mentiri, ut maxime falsum proferat, satis constat. Jus hic intelligo non quodvis & rei extrinsecum, sed quod proprium sit huic negotio atque cognatum. Id autem nihil est aliud quam (d) 79 judicandi libertas, quam homines colloquentes his quibus colloquuntur debere, quasi pacto quodam tacito, intelliguntur. Hæc enim nec alia est mutua illa obligatio quam homines introduci voluerant, simul atque sermone notisque similibus uti instituerunt; nam sine tali obligatione inane fuisset tale repertum.

2. Desideramus autem ut quo tempore sermo fit, 80 jus illud sub-

c *Aut amor proximo debitus*) Æschylus Prometheo:

Λέξω τορῶς σοι πᾶν, ὅ τι χρήζεις μαθεῖν,
Οὐκ ἐμπλέκων αἰνίγματ', ἀλλ' ἁπλῷ λόγῳ
Ὥσπερ δίκαιον πρὸς φίλους οἴγειν στόμα.
Dicam diserte quicquid audire expetis,
Sermone nudo, non per implicitos modos,
Quo more amicos alloqui verum ac bonum est.

GRON. 76 *In contractibus diximus*) 2, 12. 9.

77 *Κατὰ τὴν ἀγορὰν*) In foro nemo mentitor.

78 *Præter repugnantiam*) Quod adimat ei, qui audit, justam & debitam facultatem statuendi & cognoscendi de animo & proposito ejus; quem audit. GROT.

d *Judicandi libertas*) Hinc furari cor Hebræis dicitur qui adimit sciendi vias: Genes. XXXI, 26. 27. & ibi Onkelos & LXX. Rabbi David libro radicum, & Rabbi Salomo in commentario, & Abenesdra. GRON.

79 *Judicandi libertas*) Ut certior fiam de consilio & voluntate alterius, & pro eo dicam agamve, quod mihi commodum videtur.

80 *Jus illud subsistat*) Ut is talis sit, qui de animo nostro certior fieri omnino debeat: neque enim sicario sese quenquam prodere oportet.

subsistat ac maneat: fieri enim potest ut jus quidem fuerit, sed sublatum sit, aut tollatur ex alio jure superveniente, sicut debitum 81 acceptilatione aut conditionis cessatione. Tum vero requiritur ut jus quod læditur ejus sit quicum loquimur, 82 non alterius; sicut & in contractibus injustitia non nascitur, nisi ex
L. 1. de rep. læso jure contrahentium. Huc forte non male referas, quod veriloquium ad justitiam refert post Simonidem Plato, & quod mendacium, illud vetitum, sacræ literæ sæpe describunt testimonio si-
1. off. ve elocutione adversus proximum, & quod ipse Augustinus in mendacii natura constituenda ponit (e) fallendi voluntatem. Et Cicero quæstionem de veritate eloquenda referri vult ad justitiæ fundamenta.

3. Tolli autem videtur posse jus quod diximus, sicut consensu ejus quicum agimus expresso, ut si quis 83 prædixerit se falsa dicturum & 84 alter permiserit, ita & tacito æquave ratione præsumto, aut 85 oppositione juris alterius quod communi omnium judicio multo plus valeat. Hæc recte intellecta multas nobis suppeditabunt illationes, quæ ad concilianda sententiarum supra designatarum dissidia non parum valituræ sint.

XII. Primum est, etiamsi quid dicatur quod falsam habeat significationem infanti aut amenti, in eo mendacii culpam non esse. Videtur enim communi omnium hominum sensu permissum
Lucret. esse,

Ut puerorum ætas improvida ludificetur.

Et Quintilianus de pueris locutus: *utilitatis*, inquit, *eorum gratia multa fingimus*. Ratio proxima est, quia cum in infantibus & amentibus non sit iudicii libertas, non potest eis circa eam libertatem iniuria fieri.

XIII. 1. Secundum est, quoties sermo ad eum dirigitur 86 qui non decipitur, etiamsi tertius inde falsam hauriat persuasionem, nullum esse mendacium: Non ratione eius ad quem sermo est: quia

81 *Acceptilatione*) Si quis se accepisse, quod ei debebatur, debitori caverit, aut si non existat conditio, sub qua debeo.

82 *Non alterius*) Tertii, qui forte auscultat, aut verba inter alios facta clepit auribus, vel per indicem qualemcumque cognoscit.

GROT. e *Fallendi voluntatem*) Lactantius institutionum VI, 18. *Ut non mentiatur unquam decipiendi aut nocendi causa*.

GRON. 83 *Prædixerit se falsa*) Ut etiam Ovidio 10, met. 302. *Dysit in hac mihi parte fides, nec credite factum*.

84 *Alter permiserit*) Ut cum Augustus parricidii reum sic interrogaret: certe patrem tuum non occidisti? Martial. 5, 16. *Tu tantum accipias, ego te legisse putabo. Et facilis falsa credulitate fruar*.

85 *Oppositione juris*) Si ei qui loquitur, jus est contrarium, per quod alterum potest sententiæ suæ expertem habere.

86 *Qui non decipitur*) Qui quod ego dico intelligit, aut utcunque intelligat, nullam inde jacturam sentit.

GROT.

quia illi libertas manet integra, plane ut illis quibus id inintelligentibus fabula narratur, aut apud quos profertur sermo figuratus, κατ' εἰρωνείαν aut καθ' ὑπερβολήν, quæ figura, ut Seneca ait, (f) 87 ad verum mendacio venit: & 88 Quintiliano amentiens superjectio dicitur. Neque ratione 89 ejus qui obiter id audit: quia cum eo non agitur, ideoque nulla est ad illum obligatio. Imo si ipse sibi 90 opinionem informat de eo quod non ipsi, sed alteri dicitur, habet quod sibi non alteri rem imputet. Quippe, si recte judicare volumus, illius respectu sermo 91 non sermo est, sed res quę significare quidlibet potest. *de benef. vii; 23.*

2. Nihil ergo peccavit aut Cato Censorius, qui sociis auxilia falso est pollicitus, aut Flaccus, qui hostium urbem ab Æmilio expugnatam aliis narravit, quanquam eo hostes decepti sunt: cui rei similem de Agesilao narrat Plutarchus. Nihil enim hic dictum hostibus; nocumentum autem quod inde secutum est extrinsecum quid est, & per se non illicitum optari aut 92 procurari. Ad hoc genus (g) Chrysostomus & Hieronymus retulerunt Pauli sermonem, quo Antiochię Petrum ut nimium judaizantem reprehendit. Censent enim Petrum satis intellexisse non id serio fieri: interim vero consultum infirmitati adstantium. *Livius xxxiv. App. Hisp.*

XIV. 1. Tertium est, quoties 93 certum est eum ad quem sermo est, libertatis suæ in judicando læsionem non ægre laturum, imo gratias habiturum eo nomine, ob commodum aliquod quod inde assequitur, tunc quoque mendacium stricte dictum, id est injuriosum, non committi, sicut furtum non perpetraret qui ex præsumta domini voluntate rem ipsius exiguam consumeret, ut inde magnam eidem utilitatem pararet. In his enim quæ adeo certa sunt, præsumta voluntas pro expressa habetur. Volenti autem constat injuriam non fieri. Sic ergo videtur non peccare, qui aut ægrotantem amicum persuasione non vera solatur, ut Arria

GROT. f *Ad verum mendacio venit*) *Incredibilia affirmat, ut ad credibilia perveniat*. Seneca ibidem.

GRON. 87 *Ad verum mendacio venit*) Eo, quod non est, proferendo, vel, adversum vel maximum minimumve, quod est, significat.

88 *Quintiliano*) 8, 6. 495.

89 *Ejus qui obiter*) Tertii, ad quem non loquor.

90 *Opinionem informat*) Falsum sibi persuadet.

91 *Non sermo*) Non expositio certæ rei, sed sonus forte accidens, quem interpretari tuo periculo possis; si male interpreteris, neminem præter temet ipse accusandum habeas.

92 *Procurari*) Strui, comparari. Licet enim hosti & male velle & nocere.

GROT. g *Chrysostomus & Hieronymus*) Adde Cyrillum adversum Julianum libro IX. circa finem. Nec multo aliter Tertullianus primo & tertio contra Marcionem.

GRON. 93 *Certum est eum*) Non aufertur alicui facultas illa, sed differtur bono ejus, atque is postea laudaturus est, quod ad tempus in capienda mente nostra frustratus habitus fuerit.

ria Egrum filio mortuo, quæ historia est (h) in Plinii Epistolis: aut in prælio periclitanti ex falso nuntio animum addit, quo incitatus victoriam & salutem sibi pariat, ac sic deceptus non capiatur, quemadmodum Lucretius loquitur.

2. Democritus: ἀληθομυθέειν χρεὼν ὅκε λῷον, *omnino veriloquio utendum est, ubi id est melius*. Xenophon: φίλους δίκαιον ἐξαπατᾶν, ἐπὶ δὲ ἀγαθῷ. *amicos decipere licet, ipsorum bono*. Et Clemens Alexandrinus concedit ψεύδεσθαι ἐν θεραπείας μέρει, *mendacio uti pro remedio*. Maximus Tyrius: καὶ ἰατρὸς νοσοῦντα ἐξαπατᾷ, καὶ στρατηγὸς στρατόπεδον, καὶ κυβερνήτης ναύτας. καὶ δεινὸν οὐδέν. *& medicus ægrotum & imperator exercitum, & gubernator nautas decipit: nec quicquam in hoc mali est*. Rationem reddit in Platonem Proclus: τὸ γὰρ ἀγαθὸν κρεῖττόν ἐστι τῆς ἀληθείας. *nam* 94 *quod bonum est, id vero est melius*. Tale illud (i) apud Xenophontem, socios jamjam adfore, & Tulli hostilii suo jussu circumduci Albanum exercitum: & Quinctii consulis, ut historiæ loquuntur, salubre mendacium, hostes ab altero cornu fugere: ac similia passim apud historicos. Notandum autem est, 95 læsionem judicii in hoc genere eo minoris esse, quia ferme momentanea est, pauloque post aperitur veritas.

IV. *Socr.*

Livius libro XXXIV.

XV. 1. Quartum & superiori affine est, quoties (k) qui habet 96 jus supereminens in omnia jura alterius, eo jure 97 bono ipsius sive proprio, sive publico utitur. Et hoc maxime spectasse videtur 98 Plato, qui imperium habentibus concedit falsum dicere. Idem cum (l) 99 medicis modo dare videatur, modo adimere, diferi-

III. *de rep.*

GROT. h *In Plinii epistolis*) III, 16.

GRON. 94 *Quod bonum est, id vero est melius*) Potius ad tempus falsum credere, quod utile neque inhonestum est, quam verum scire, quod nocet.

GROT. i *Apud Xenophontem*) *Et Agesilaus cum in Bœotiam venisset & intellexisset Pisandrum navali prælio victum a Pharnabazo & Conone jussit militibus suis contrarium dici, coronatusque incedens sacra fecit pro victoria*. Plutarchus Agesilao.

GRON. 95 *Læsionem judicii*) Dissimulationem, qua judicium alteri de sententia nostra eripitur.

GROT. k *Qui habet jus supereminens*) Iliados secundo Agamenon Græcorum Imperator:

Πρῶτα δ' ἐγὼν ἔπεσιν πειρήσομαι ἣ θέμις ἐστί.
Καὶ φεύγειν σὺν νηυσὶ πολυκλήισι κελεύσω.
Ante tamen Danaos verbis tentabo, (sinit fas)
Utque citi fugiant ærata classe monebo.

GRON. 96 *Jus supereminens*) Potestatem, imperium, tutelam.

97 *Bono ipsius*) Ad id quod ei utile est, sive in ipsius persona, sive quatenus pars est corporis, cui utile est.

98 *Plato qui imperium*) 3. de repub. p. 611. Τοῖς ἄρχουσι δὴ τῆς πόλεως, εἴπερ τισὶν ἄλλοις, προσήκει ψεύδεσθαι, ἢ πολεμίων ἢ πολιτῶν ἕνεκα, ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς πόλεως, τοῖς δὲ ἄλλοις πᾶσιν οὐχ ἁπτέον τοῦ τοιούτου.

GROT. l *Medicis*) Exempla medicorum affert Chrysostomus dicto libro 1. de sacerdotio.

GRON. 99 *Medicis modo dare*) Εἰ γὰρ ὀρθῶς ἐλέγομεν ἄρτι καὶ τῷ ὄντι, θεοῖς μὲν ἄχρηστον ψεῦδος, ἀνθρώποις δὲ

scrimen hoc adhibendum videtur, ut priore loco medicos intelligat publice ad hoc vocatos, posteriore eos qui privatim id sibi arrogant. Deo tamen, quanquam jus summum in homines habenti, non convenire mendacium recte agnoscit idem Plato, quia infirmitatis nota est ad talia confugere.

2. Exemplum forte inculpatę falsiloquentiæ, laudante etiam Philone dari poterit (m) in Josepho, qui regia vice imperans fratres primum quasi exploratores, deinde quasi fures, ficte nec ita sentiens accusat. Et in Solomone, qui sapientię divinitus datæ specimen dedit, cum apud mulieres de partu litigantes voces eas protulit quæ voluntatem scindendi infantis significarent, cum animus ei longissime, a tali voluntate abesset, & veræ matri suum partum 1 attribuere vellet. Quintiliani est dictum: *aliquando exigit communis utilitas ut etiam falsa defendantur.* *Lib.* 11, 18.

XVI. Quintum esse potest (n) quoties vita innocentis, aut par aliquid aliter servari, & alter ab improbi facinoris perfectione aliter averti non potest, quale fuit 2 factum Hypermnestrę, quę hoc nomine laudari solet,

(o) 3 *Splendide mendax, & in omne virgo Nobilis ævum.* *Horat.* III. *carm.* 2.

XVII. 1. La-

δὲ χρήσιμον ὡς ἐν φαρμάκου εἴδει, δῆλον ὅτι τό γε τοιοῦτον ἰατροῖς δοτέον, ἰδιώταις δὲ οὐχ ἁπτέον. Hic certe non modo dat, modo adimit, medicis, sed ἄρχουσι solis & medicis dat; ἰδιώταις, hoc est, ut ipse ibidem loquitur, πᾶσιν ἄλλοις, adimit.

GROT. m *In Josepho*) *Cum fratribus dispensatoria severitate crimen explorationis inureret.* ait Cassiodorus de amicitia.

GRON. 1 *Attribuere vellet*) Ita Cæsar fama hostilium copiarum perterritos milites non negando, minuendove, sed insuper amplificando, ementiendoque confirmabat. Suet. 66.

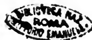
GROT. n *Quoties vita innocentis, aut par aliquid aliter servari, & alter ab improbi facinoris perfectione aliter averti non potest*) Augustinus in v. Psalmum, relatus a Gratiano in causam XXII. quæst. II. c. nequis. *Duo vero sunt genera mendaciorum in quibus non est magna culpa, sed tamen non sunt sine culpa, cum aut jocamur, aut proximo consulendo mentimur. Illud autem primum in jocando ideo non est perniciosum quia non fallit, novit enim ille, cui dicitur, causa jocandi fuisse dictum. Secundum autem ideo minus est, quia retinet nonnullam benevolentiam.* Tertullianus libro de pudicitia inter delicta quotidianæ incursationis, quibus omnes sumus objecti, ponit, necessitate mentiri.

GRON. 2 *Factum Hypermnestræ*) Quæ promiserat patri se interfecturam patruelem maritum, quem servavit, Ovid. in epist. Heroid.

3 *Splendide*) Gloriose, cum laude.

GROT. o *Splendide mendax*) Vbi scholiastes, *decenter. Pulchrum est enim pro justitia mentiri.* Simile est illud Chrysostomi de Rahabe: ὢ καλοῦ ψεύδους, ὢ καλοῦ δόλου, οὐ προδιδόντος τὰ θεῖα ἀλλὰ φυλαττόντος τὴν εὐσέβειαν, aut, ut alii habent codices, τὴν εὐσέβειαν· ô *pulchrum mendacium, ô laudabilem dolum, non prodentis res divinas, sed custodientis veram pietatem.* Augustinus de obstetricibus Ægyptiis: *ô magnum humanitatis ingenium, ô pium pro salute mendacium!* Laudat easdem obstetrices, & præmia illis data, etiam æter-





XVII. 1. Latius quam quę jam diximus patet quod passim statuunt sapientes, apud hostem falso sermone uti licere. Sic regulę de non mentiendo exceptionem nisi adversus hostes addit Plato, Xenophon, Philo inter Iudęos, (p) inter Christianos Chrysostomus. Quo forte non male referas quod in sacris litteris extat Jabesitarum in obsidione mendacium, & factum non dissimile Prophetę (q) Elisęi: & Valerii Levini, qui Pyrrhum a se interemtum jactabat.

Lib. 11. de rep. l. 11 de Cyri instit. & v. Socr. Philo de migr. Abr. Chrysost. lib. 1. de Sacr. 1. Sam. 11. 11. Reg. vi, 8. & seq.

2. Ad tertiam, quartam, & quintam observationum earum, quas jam posuimus, pertinet Eustratii Metropolitę Nicęensis locus ad sextum Nicomachiorum: *ὁ εὖ βουλευόμενος οὐκ ἐξ ἀνάγκης ὁ ἀληθεύων ἐστιν. ἔστι γάρ ποτε τὸν ὀρθῶς βουλευόμενον καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ ψεύδους βουλεύσασθαι, ἵν' ἐπιτηδὲς ψεύδηται πρός τινα ἢ ἐχθρὸν ὄντα, ἵνα σφάλῃ αὐτὸν, ἢ φίλον ἵν' ἐκκλέψῃ αὐτὸν ἀπὸ κακοῦ, καὶ τούτων τὰ παραδείγματα ἐν ταῖς ἱστορίαις πολλά· qui recte consultat non utique & verum dicit. Fieri enim potest ut quis recte consultans hoc ipsum consultet quo pacto de industria mentiatur, aut hosti ut eum fallat, aut amico ut eum a malo liberet: quarum rerum exemplis plenę sunt historię.* Et Quintilianus, si ab homine occidendo grassator avertendus sit, aut hostis pro salute patrię fallendus, quod alias 4 in servis reprehendendum sit, fore ait in ipso sapiente laudandum.

Th. 2, 2. q. 116. art. 1. & 3. Covar. in cap. quamvis de pactis in 6. p. 1. §. 5. nu. 15. Soto de justitia v, q. 6. art. 2, Tolet. lib. iv, c. 21. l. v. c. 58 Less. lib. 11. de just. c. 42. dub. 9

3. Non placent hęc 5 scholæ actorum paulo ante seculorum, ut quę unum ex veteribus (r) Augustinum ferme in omnibus sequendum sibi delegerit. Sed eadem schola tam ab omni usu abhorrentes admittit interpretationes tacitas, ut dubitari possit an non satius sit adversus quosdam 6 falsiloquium admittere in iis, quos

terna, credit Hieronymus ad Ezechiehielem xvii. & ad Esaiam lvi. Ambrosius ad Syagrium libro vi. Augustinus ipse, ut solet, varians ad Consentium contra mendacium c. 15. Tostatus negat in eo peccatum. Hæsitant Augustinus lib. 11. quæstione super exodum, Thomas 2, 2. quæstione cx. art. iv. ad 4. & ibi Cajetanus, Vide si vacat & moriæ encomio Erasmum, & doctissimum Masium ad Josuam 11, 5.

p *Inter Christianos Chrysostomus*) Sic loquens: *εἰ βούλει γε τῶν στρατηγῶν τοὺς ἐξ αἰῶνος εὐδοκιμήσαντας ἐξετάσαι, τὰ πλεῖστα αὐτῶν τρόπαια τῆς ἀπάτης εὑρήσεις ὄντα κατορθώματα, καὶ μᾶλλον τούτους ἐπαινουμένους ἢ τοὺς φανερῶς κρατοῦντας· si nobilissimos ducum ad examen voces, pleraque eorum trophæa reperies fraudum esse opera magisque tales laudari quam qui aperte agendo vicerunt.*

q *Elisæi*) Ejusdem Elisæi alterum simile est 11. Regum viii, 10. ita ut legunt Masoretæ, id est, secundum לו, quod sequitur latina vulgata versio.

CRON. 4 *In servis reprehendendum*) Mendacium & furtum propria servorum vitia dicebant veteres. i. n. 20.

5 *Scholæ*) Theologis superiorum ætatum, qui κατ' ἐξοχὴν scholastici vocantur.

GROT. r *Augustinum*) Contra cujus posteriorem in hac re sententiam scripsit Rupertus Abbas.

GRON. 6 *Falsiloquium admittere*) Loqui aliter ac sentias mendacium non esse.

GROT.

quos diximus casibus, aut eorum aliquibus (nihil enim definiendum hic sumo) quam ista a falsiloquio tam indiscrete eximere: ut cum dicunt, nescio, intelligi posse nescio ut dicam; non habeo, intelligi posse ut tibi dem; & id genus alia quæ sensus communis repudiat, & quę si admittantur jam nihil obstabit quominus qui quid affirmat id ipsum negare, qui negat affirmare dicatur.

4. Verissimum quippe est nullam omnino esse vocem (s) quæ non ambiguum recipiat, cum omnes pręter 7 significatum quem vocant primę notionis, (t) alterum habeant 8 secundæ, cumque varium (u) secundum varias artes, tum vero alios quoque ex translatione ac similibus figuris. Neque magis eorum commentum probo, qui, quasi vocem non rem exhorrescerent, joca vocant ea quę vultu ac pronuntiatione maxime seria proferuntur.

XVIII. Sciendum vero quæ de falsiloquio diximus ad 9 asserentem sermonem, & quidem talem qui nulli nisi publico hosti noceat, (x) non ad promittentem referenda. Nam ex promissione, ut jam modo dicere cœpimus, ius speciale ac novum confertur ei cui fit promissio: idque inter hostes etiam locum habere, 10 sine ulla hostilitatis iam existentis exceptione, neque tantum in promissis expressis, sed & in tacitis, ut in colloquii postulatione ostendemus, cum ad eam partem quæ de fide in bello servanda est, ventum erit.

XIX. Illud quoque ex superiori, quę 11 de iureiurando fuit, dissertatione repetendum est, 12 sive id assertivum sit, sive promissi-

GROT. s *Quæ non ambiguum recipiat*) Id Chrysippus defendit apud Gellium libro IX, c. 12. Et Seneca de Beneficiis secundo, capite 34. *Ingens est copia rerum sine nomine, quas non propriis appellationibus notamus, sed alienis commodatisque.*

GRON. 7 *Significatum primæ notionis*) Quam domicilium proprium appellat Cicero 16, famil. 17.

GROT. t *Alterum habeant secundæ*) Augustinus de magistro: *nullum nos signum comperisse quod non inter cætera quæ significat, se quoque significet.*

GRON. 8 *Secundæ*) Quas migrationes in alienum.

GROT. u *Secundum varias artes*) Vide quæ supra notata ad paragraphum decimum.

GRON. 9 *Asserentem sermonem*) Quo tantummodo aliquid pronuntiatur esse vel non esse; non etiam promittitur, aut adstringitur.

GROT. x *Non ad promittentem*) Distinguit hæc & Agesilaus & cum eo Plutarchus: τὸ μὲν σπεισάμενον ἀδικεῖν, τῶν Θεῶν ἐστι καταφρονεῖν. ἐν δὲ τῷ παραλογίζεσθαι τοὺς πολεμίους, οὐ μόνον τὸ δίκαιον, ἀλλὰ καὶ δόξα πολλή, καὶ τὸ μεθ' ἡδονῆς κερδαίνειν ἔνεστι. *fœdera violare, Deos est contemnere Extra ea verbis hostem decipere, non justum modo est sed & gloriam habet, & cum lucro voluptatem.*

GRON. 10 *Sine exceptione*) Nec prætextu, quod hosti omnibus modis nocere liceat, irritum fieri.

11 *De jurejurando*) 2, 13.

12 *Sive id assertivum*) Sive confirmatur eo aliquid tanquam verum, sive promittitur tanquam præstandum.

13 Ut

missivum, vim habere excludendi omnes exceptiones, quę ex persona eius quicum agimus peti possent, quia non cum homine tantum, sed & cum Deo res est, cui per jusjurandum obligamur, etiamsi homini jus nullum nasci possit. Ibidem & illud diximus, non sicut in alio sermone, ita in jurato, ut a mendacio excusemur admitti interpretationes verborum quasvis non plane inusitatas: sed omnino veritatem requiri eo in sensu quem homo exaudiens intelligere fide optima existimatur: ut plane detestanda sit illorum impietas, qui 13 ut pueros talis, ita viros jurejurando fallendos asserere non dubitabant.

XX. 1. Scimus etiam fraudium, quas concessas naturaliter diximus, genera quędam a populis aut hominibus nonnullis repudiata: sed id non accidit 14 ob injustitiæ opinionem, sed ob eximiam quandam animi celsitudinem, interdum & virium fiduciam. Exstat 15 apud Ælianum dictum Pythagorę, duabus rebus hominem ad Deum proxime accedere, vera semper loquendo, & benefaciendo aliis; & apud Jamblichum veracitas dux dicitur ad omnia di-
Nic.IV.1. vina humanaque bona. Aristoteli ὁ μεγαλόψυχος παῤῥησιαστικὸς καὶ ἀληθευτικός, *magnanimus verum & libere loqui amat*. Plutarcho
Lib.I. τὸ ψεύδεσθαι δουλοπρεπὲς, (y) *servile mentiri*. Arrianus de Ptolemęo: καὶ αὐτῷ βασιλεῖ αἰσχρότερον ἢ τῷ ἄλλῳ ψεύσασθαι ἦν. *& ipsi, utpote*
Lib.VII. *regi, turpius mentiri quam alii cuivis*. Apud eundem Alexander: οὐ χρῆναι τὸν βασιλέα ἄλλο τι ἢ ἀληθεύειν πρὸς τοὺς ὑπηκόους. *non debere regem apud subditos aliud quam verum eloqui*. Mamertinus de Juliano: *mira est in principe nostro mentis linguaque concordia. Non modo humilis & parvi animi, sed & servile vitium scit esse mendacium: & vere cum mendaces homines aut inopia aut timor faciat, magnitudinem fortunæ suæ imperator qui mentitur ignorat*. Laudatur Plutarcho Aristidis. φύσις ἡδρασμένη, ἐν ἤθει βεβαίῳ καὶ πρὸς τὸ δίκαιον ἀτενὴς, ψεύδους οὐδ᾽ ἐν παιδιᾶς τινι τρόπῳ προσιεμένη. *ingenium morum constantia praditum, & justi tenax, mendacii etiam in joco fugiens*. De Epaminonda Probus: *adeo veritatis diligens, ut ne joco quidem mentiretur*.

2. Quod profecto Christianis eo magis observandum est, quia ipsis non simplicitas tantum imperata est Matth. 10, 16. sed & vaniloquentia interdicta Matth. 12, 36. & is in exemplum pro-

13 *Ut pueros talis*) Lysandri Laconis aut Philippi Macedonis. Ælian. 7, 12.

14 *Ob injustitiæ*) Non quod illas nullo modo licitas putarent, sed quod sese indignas & inferiores.

15 *Ælianum*) 12, 59.

GROT. y *Servile mentiri*) Philo libro: omnem virum probum esse liberum: πὰρ ὃ καὶ τοὺς διχόνους καὶ δολεροὺς ἅπασιν ὀνομάζειν ἔθος ἀνελευθέρους τε καὶ δουλοπρεπεῖς· *unde & eos qui duplices sunt atque fallaces, eos illiberales servilisque animi vocare solent*.

2 Nec

propositus in cujus ore dolus inventus non est. Lactantius: *Itaque viator ille verus ac justus non dicet illud Lucilianum:*

Homini amico ac familiari non est mentiri meum.

Sed etiam inimico atque ignoto existimabit non esse mentiri suum: nec aliquando committet, ut lingua interpres animi a sensu & cogitatione discordet. Talis est in Philoctete Sophoclis Neoptolemus ὑπερβάλλων ἁπλότητι καὶ εὐγενείᾳ, *generosa simplicitate excellens*, ut recte notavit Dion Prusæensis, qui Vlyssi ad dolos hortanti sic respondet:

Ego audiens quæ doleo, Laerta sate,
Implere factis oderim multo magis:
Nam si nec ego sum natus ut fallacias
Sector, (z) nec olim genitor, ut perhibent, meus:
At sum paratus vi mera, non fraudibus
Pertrahere raptum.

Euripides Rheso:

Generosus animus hostibus furtim necem
Inferre nescit.

3. Sic Alexander furari negabat se velle victoriam. Et Achęos abhorruisse ab omni in hostes fraude narrat Polybius, ideo quod Lib. IX. eam demum firmam censerent victoriam, quę, ut Claudiani verbis sensum ejus exprimam,

Confessos animo quoque subjugat hostes.

Tales Romani ferme 16 ad usque belli Punici secundi finem. Ælianus: ἴσασι Ῥωμαῖοι ἀγαθοὶ εἶναι, καὶ οὐ μὴν διὰ τέχνης καὶ ἐπιβουλῆς καταγωνίσασθαι τοὺς ἐχθρούς. *Romanis propria est virtus, non per astus & vafritiem quæsita victoria.* Vnde cum 17 Perseus Macedonum rex deceptus esset spe pacis, negabant veteres senatorum se agnoscere Romanas artes; majores nunquam ut astu magis quam virtute gloriarentur bella gessisse: non versutiis Punicis, non calliditate Gręca, apud quos fallere hostem quam vi superare gloriosius foret. Tum illud addebant; *interdum in pręsens tempus plus profici dolo quam virtute, sed ejus demum animum in perpetuum vinci, cui confessio expressa esset, se neque arte, neque casu, sed collatis cominus viribus per justum ac pium bellum esse superatum.*

z *Nec olim genitor, ut perhibent, meus*) Achilles: de quo Horatius carminum lib. IV. ode VI.

Ille non inclusus equo Minervę
Sacra mentito, male feriatos
Troas & lætam Priami choreis
Falleret aulam:
Sed palam captis gravis.

Et quæ sequuntur; ubi Scholiastes dicit *Achillem nihil fraude, sed semper palam virtutis fiducia dimicasse.* Nota illud virtutis fiducia, quod optime convenit cum iis, quæ nos hujus paragraphi initio in textu diximus.

GRON. 16 *Usque ad belli Punici secundi*) Immo usque ad initium tertii. Sallust. lib. I. histor.

17 *Perseus Macedonum rex*) Livius 42, 47.

Ann. l. 11. *viribus justo ac pio bello esse superatum*. Etiam serius apud Tacitum legimus: *non fraude, neque occulte, sed palam & armatum populum* Scholiastes ad 11. Apollonii. *Romanum hostes suos ulcisci*. Tales etiam Tibareni, qui prælii quoque 18 locum & tempus condicebant. Quod & de Grecis sui temporis apud Herodotum prodit Mardonius.

XXI. Ad modum agendi & illud pertinet, quod (a) quicquid alicui facere non licet, ad id eum impellere aut sollicitare non liceat. Pro exemplo sint hæc; regem suum occidere subdito non licet, nec oppida sine consilio publico dedere nec spoliare cives. Ad hæc ergo subditum, 19 qui talis maneat, permovere non licet. Semper enim qui alteri peccandi causam dat, peccat & ipse. Nec est quod regerat quisquam, ipsi qui talem hominem ad facinus impellit, actum talem, puta hostis interfectionem, esse licitum. Licet enim id ei facere, sed non eo modo. Bene Augustinus: *nihil interest utrum ipse scelus admittas, an alium propter te admittere velis*.

XXII. Aliud est si quis opera sponte nec suo impulsu peccantis ad rem sibi licitam utatur; quod iniquum non esse (b) Dei ipsius exemplo alibi probavimus. *Transfugam iure belli recipimus*, L. 51. D. de acq. rerum dom. inquit Celsus, id est, (c) contra jus belli non est, ut eum admittamus, qui deserta hostium parte nostram eligit.

18 *Locum & tempus*) Palam hostibus denuntiabant, ubi & quando eos aggredi constituissent.

GROT. a *Quidquid alicui facere non licet, ad id eum impellere aut sollicitare non liceat*) Ita docet & Maimonides in חלכות מלכי cap. v. sect. 10.

GRON. 19 *Qui talis maneat*) Qui patriam & civitatem non mutavit.

GROT. b *Dei ipsius exemplo*) Libro II, c. XXVI. §. 5.

c *Contra jus belli non est, ut eum admittamus qui deserta hostium parte nostram eligit*) Neque reddendi tales, nisi pace convenerit, ut pace cum Philippo, Ætolis, Antiocho. Polybius in excerptis legationum IX, XXVIII, XXXV. Menander protector idem nos docet.

CAP.

CAPUT II.

Quomodo jure gentium bona subditorum pro debito imperantium obligentur; ubi de repressaliis.

I. *Naturaliter ex facto alieno neminem teneri nisi heredem.*
II. *Jure tamen gentium introductum ut pro debito imperantis teneantur res & actus subditorum.*
III. *Exemplum in prehensione hominum:*
IV. *Et rerum.*
V. *Locum habere hoc post jus denegatum; & quando id factum censere debeat; ubi ostenditur rem judicatam proprie jus non dare aut adimere.*
VI. *Vitam non obligari.*
VII. *Distinctio ejus quod in hac materia est juris civilis & gentium.*

I. 1. Veniamus ad ea 1 quę ex jure descendunt gentium. Ea partim ad quodvis bellum spectant, partim ad certam belli speciem. A generalibus auspicemur. Mero naturę jure ex facto alieno nemo 2 tenetur, nisi qui bonorum successor est: (a) ut enim cum oneribus bona transirent simul cum dominiis rerum introductum est. Imperator Zeno ęquitati naturali contrarium dicit ut pro alienis debitis alii molestentur. Hinc tituli in jure Romano, ne uxor pro marito, ne maritus pro uxore, ne filius pro patre, ne pater vel mater pro filio conveniantur. *L.un. C.ut nul. ex vi. tot.tit.C.ne uxor pro mar. & ne fil. pro patr.*

2. Nec quod universitas debet, singuli debent, ut diserte loquitur Vlpianus; nimirum si universitas bona habeat; alioqui enim tenentur 3 non singuli, sed qua pars sunt universorum. Seneca: *Si quis patrię meæ pecuniam credat, non dicam me illius debitorem, nec hoc 4 ęs alienum profitebor;* (b) *ad exsolvendum tamen hoc portionem meam dabo*. Supra dixerat: *unus e populo non tan-* *L.7.§.1. D.qu. cuj. univ.nom. Lib.VI. de benef. c.20. Cap.19.ib.*

GRON. 1 *Quæ ex jure descendunt*) Quæ in bello licent, non quidem naturæ, sed tamen gentium jure.

2 *Tenetur nisi qui*) 2, 21. 19.

GROT. a *Ut enim cum oneribus bona transirent simul cum dominiis rerum introductum est*) Vide supra lib. II, c.XXI. §.19. Adde c.in literis, de raptoribus. c.tua, de usuris.

3 *Non singuli*) Non ut quilibet unus suo nomine, sed ut cœtus illius sive universitatis commodorum & incommodorum participes.

GROT. b *Ad exsolvendum tamen hoc portionem meam dabo*) Vide leges Siculas fine libri 1.

GRON. 4 *Æs alienum profitebor*) Potest intelligi, quum scilicet bona, more Romano, profiteor in censu: tum enim & debita profitebantur, ut eis detractis intelligeretur quid proprie quisque in bonis haberet. Sed addit Seneca omissum Gr. *candidatus aut reus*. Quorum illi solebant hoc

tanquam pro me solvam, sed tanquam pro patria conferam. Et: *singuli debebunt non tanquam proprium, sed tanquam publici partem.* [D. l.un. C.ut null. ex vic. l.xi.] Hinc speciatim jure Romano constitutum, ut nullus ex vicanis pro alienis vicanorum debitis teneatur; & alibi nulla possessio [L.4. C.de exec. & exact. l.xii.] alterius pro alienis debitis etiam publicis conveniri precipitur: & in novella Justiniani vetantur ἐνεχυριασμοί, id est, (c) pignora- [Nov.52.& 134] tiones pro aliis, addita causa, quod rationem non habeat, alium quidem esse debitorem, alium vero exigi; ubi & hujusmodi exa- [Lib. iv. var. epist.] ctiones odiosæ vocantur. Et rex Theodoricus apud Cassiodorum, fœdam vocat licentiam alterum pro altero pignorandi.

II. 1. Hec quanquam vera sunt, tamen jure gentium voluntario induci potuit, & inductum apparet, ut pro eo quod debet præstare civilis aliqua societas, aut ejus caput, 5 sive per se primo, sive quod alieno debito jus non reddendo se quoque obstrinxerit, pro eo teneantur & obligata sint bona omnia 6 corporalia & incorporalia eorum qui tali societati aut capiti subsunt. Expressit autem hoc quædam necessitas, quod alioqui magna daretur injuriis faciendis licentia, cum 7 bona imperantium sepe non tam [Inst.de jur.nat.] facile possint in manus venire, quam privatorum qui plures sunt. Est igitur hoc inter jura illa que Iustinianus ait usu exigente, & [Th. 2.2. q.40. art.1.] humanis necessitatibus a gentibus humanis constituta.

[Molin. disput. 120. & 121. Valentia disp. 3.q.16. num.3. Navar. c.27. n. 136.] 2. Non autem ita hoc nature repugnat, ut non more & tacito consensu induci potuerit, cum & fidejussores sine ulla causa ex solo consensu obligentur. Et spes erat facilius membra ejusdem societatis 8 a se mutuo jus consequi posse, & indemnitati sue consulere, quam externos, quorum multis in locis exigua habetur ratio: deinde, commodum ex hac obligatione commune erat omnibus populis, ita ut qui nunc eo gravaretur, alio tempore indidem sublevari posset.

3.Re-

hoc facere ut sciretur esse bonos & locupletes cives, censu senatorio præditos; hi propter lites æstimandas, ne major imponeretur mulcta, quam in damnatorum bonis esset.
GROT. c *Pignorationes*) C.unico de injuriis in sexto: *pignorationes quas vulgaris elocutio repressalias nominat*. Rectius scribas, ut libri quidam. *reprensalias*. Id enim voci Saxonicæ Withernamii ad amussim respondet, sed usus alterum recepit.
GRON. 5 *Sive per se primo*) Sive injuria cesset in proprii nominis debito, sive in morandis ac destituendis privatis, ne ad jus suum perveniant.
6 *Corporalia & incorporalia*) Vide tit.Institutionum hac formula.
7 *Bona imperantium*) Hæc enim rarius in alienum territorium & sub alienam jurisdictionem veniunt, quam privatorum, qui negotiantur & mercaturam per varias terras exercent.
8 *A se mutuo jus*) Nam cujus bona detinentur, is persequi compellitur civem suum, a quo injuria non vindicata cœpit in exterum, ut aut ab eo recipiat, quod amisit, aut eum cogat externo satisfacere.
GROT.

3. Receptum autem hunc morem, non tantum apparet(d) ex bellis plenis quę populi populis inferunt; in his enim quid obfervetur, oſtendunt denuntiationum formulæ: *populis priſcorum Latinorum, hominibuſque priſcis Latinis bellum indico, facioque*; & in rogatione: *vellent, juberent Philippo regi Macedonibuſque qui ſub regno eius eſſent bellum indici*; & in decreto ipſo: *populus Romanus cum populo Hermundulo hominibuſque Hermundulis bellum juſſit*, quod ex Cincio eſt in re militari; & alibi: *hoſtis ſit ille, quique intra præſidia eius ſunt*; verum etiam ubi 9 ad eam belli plenitudinem nondum ventum eſt, ſed tamen violenta quadam juris executione, id eſt, bello imperfecto, opus eſt, idem videmus uſurpari. Pharnabazo regis Perſarum ſubdito dicebat olim Ageſilaus: ἡμεῖς, ὦ Φαρνάβαζε, καὶ φίλοι ὄντες πρότερον βασιλέως, ἐχρώμεθα τοῖς ἐκείνου πράγμασι φιλικῶς. καὶ νῦν πολέμιοι γεγονότες, πολεμικῶς. ἐν οὖν καὶ τῶν βασιλέως κτημάτων ὁρῶντες εἶναι βουλόμενον, εἰκότως διὰ σοῦ βλάπτομεν ἐκεῖνον. *Nos Pharnabaze & cum amici regis eſſemus amice nos erga ea quę ipſius erant gerebamus; & nunc, cum hoſtes ſimus facti, hoſtiliter nos gerimus. Quare cum & tu eſſe velis inter ea quæ regis ſunt, jure per te illum lædimus.*

Liv. lib. I.
Lib. XXXI
Gell. lib. XVI. cap. 4.
Livius libro XXXVIII, & alibi.
Plut. Ageſ. & Xen. hiſt. Gr. IV.

III. 1. Eius quam dico executionis ſpecies erat quam Athenienſes vocabant 10 ἀνδροληψίαν, de qua ſic habebat lex Attica; ἐὰν τις βιαίῳ θανάτῳ ἀποθάνῃ, ὑπὲρ τούτου τοῖς προσήκουσιν εἶναι τὰς ἀνδροληψίας, ἕως ἂν ἢ δίκας τοῦ φόνου ὑπόσχωσιν, ἢ τοὺς ἀποκτείναντας ἐκδῶσι. τὴν δὲ ἀνδροληψίαν εἶναι μέχρι τριῶν, πλέον δὲ μή· id eſt 11 *ſi quis morte per vim illata* 12 *obierit, pro eo proximis ac neceſſariis jus eſto homines prehendendi, donec aut pœna ſumatur de cęde aut homicidæ dedantur: liceat autem tres tantum* 13 *homines prehendere,* non

GROT. d *Ex bellis plenis*) Diſtinguit bella ab his pignorationibus vir prudens Nicolaus Damaſcenus, ubi oſtendit Herodi, cui non licebat bellum inferre Arabi, licuiſſe ῥύσια λαμβάνειν, pro ſibi ex contractu debitis uti pignoratione. Joſephus VI. antiquæ hiſtoriæ, ubi hæc verba: τὸ δάνειον εἰπὼν τῶν πεντακοσίων ταλάντων, καὶ τὴν συγγραφὴν ἐν ᾗ καὶ τοῦτο ἦν προγεγραμμένον, ἐξεῖναι τῆς προθεσμίας παρελθούσης ῥύσια λαμβάνειν ἐξ ἁπάσης τῆς χώρας, τὴν μὲν στρατιὰν οὐ στρατιὰν ἔλεγεν, ἀλλ' ἐπὶ δικαίων τῶν ἰδίων ἀπαίτησιν· *cum narraſſet quingenta Herodi talenta debita, cautionemque de iis expoſitam id continere ubi dies præſtitura tranſiiſſet, poſſe ipſum ex omni Arabum terra pignora capere, hanc expeditionem non expeditionem eſſe dicebat, ſed juſtam debiti exactionem.*

GRON. 9 *Ad eam belli plenitudinem*) Adverſus quem bellum nondum declaratum eſt, ſed tamen vi opus eſt, quia ſponte jus non reddit.

10 Ἀνδροληψίαν) Q. eſſet viricapionem; ſed Clarigationem latini vocant. Liv. 8, 14. Vide Gail. de pignorationibus. Buſium ſubtil. jur. 1, 17. Salmaſ. de mod. uſur. cap. 13. p. 531. & p. 212.

11 *Si quis*) Civis Athenienſis.

12 *Obierit*) In alieno ſolo ac territorio, aut etiam domi evadente aliquam aliam in urbem homicida.

13 *Homines*) Ejus urbis cives, in qua Athenienſis injuria occiſus eſt, aut in qua tutum exilium agit, qui occi-

non ultra. Hic videmus pro debito civitatis, 14 quę obligatur, subditos suos qui aliis nocuerunt plectere, obligari jus quoddam incorporale subditorum, ipsam scilicet libertatem morandi ubi velint, & agendi quod velint, ita ut in servitute interim sint, donec civitas id faciat quod facere tenetur, id est, puniat sontem. Quanquam enim Ægyptii, ut ex Diodoro Siculo discimus, disputabant corpus sive libertatem pro debito obligari non debere, nihil tamen in eo est naturæ repugnans, & mos non Gręcorum tantum, sed & aliarum gentium 15 in contrarium valuit.

2. Aristocrates Demostheni coævus decretum rogaverat, si quis Charidemum occidisset eum abripere undecumque liceret; & si quis obsisteret is hostium esset numero. Hic multa reprehendit Demosthenes: primum quod non distinxerit Aristocrates inter cędem justam & injustam, cum & justa aliqua esse possit: deinde quod non exigit, ut prius postuletur judicium; pręterea quod non eos apud quos facta sit cædes, sed eos qui homicidam recipiunt teneri velit. Verba Demosthenis sunt: ὁ μὲν νόμος, ἂν μήτε δίκας ὑπέσχωσι παρ' οἷς ἂν τὸ πάθος γένηται, μήτε τοὺς δεδρακότας ἐκδιδῶσι, κελεύει κατὰ τούτων εἶναι τὸ ἀνδρολήψιον κατὰ τριῶν. ὁ δὲ τούτους μὲν ἀθῴους παρῆκε, καὶ οὐδὲ λόγον πεποίηται περὶ αὐτῶν οὐδένα, τοὺς δὲ τὸν ἤδη πεφευγότα, φήσω γὰρ οὕτω, κατὰ τὸν κοινὸν ἀνθρώπων νόμον, ὃς κεῖται τὸν φεύγοντα δέχεσθαι, ὑποδεξαμένους ἐκσπόνδους εἶναι γράφει, ἐὰν μὴ τὸν ἱκέτην (male editur οἰκέτην) ἔκδοτον διδῶσι. *Lex, si apud quos cædes evenit neque jus reddant, neque sontes dedant, adversus eos dat trium hominum prehensionem. At hic hos quidem relinquit intactos; ac ne mentionem quidem eorum facit. At eos qui jam fuga elapsum, ita enim rem ponam, susceperunt secundum ius omnium hominum quod fugientes vult posse suscipi, hos vult esse hostium loco ni supplicem dedant*. Quarta reprehensio est quod Aristocrates rem statim ad plenum bellum deducit, cum lex prehensione contenta sit.

3. Ex his primum illud & secundum & quartum ratione non caret. 16 At tertium illud, nisi ad solum eventum cędis casu aut ob sui tutelam factę restringatur, non est ut non 17 oratorie magis.

occidit; si proximis ac necessariis in ea judicium redditum non est.

14 *Quæ obligatur*) Cujus officium est punire cives & incolas suos, qui damnum dederunt, nisi id faciat, obligatum atque adeo prehensioni vel manus injectioni obnoxium esse.

15 *In contrarium valuit*) Nempe ut qui non haberet in ære, lueret in corpore.

16 *At tertium*) Licere suscipere profugos.

17 *Oratorie*) Immo vere ac non oratorie Demosthenes: nam jus gentium sine discrimine commendat supplices recipi ac defendi, dum incerta causa est, & tantisper etiam noxios, donec judicium de illis factum est. 2, 21. 6.

18 Qui

gis & argumenti causa, quam ex vero & jure sit dictum. Nam jus gentium ut supplices suscipiantur & defendantur, ut supra diximus, ad eos tantum, 18 quibus fortuna non crimen obstat, pertinet. *Lib. II. c. XXI. §. 7.*

4. Cęteroqui par jus est eorum apud quos crimen est factum; & eorum qui sontem punire aut dedere recusant. Atque adeo aut illa ipsa lex, qua utitur Demosthenes, interpretationem eam quam dico ex usu recepit, aut adversus cavillationes tales expressius postea est posita; horum enim alterum quin sit, non negabit, qui attenderit ad illud Julii Pollucis: *ἀνδρολήψιον δὲ ὅταν τις τοὺς ἀνδροφόνους καταφυγόντας ὥς τινας ἀπαιτῶν μὴ λαμβάνῃ, ἔξεστιν ἐκ τῶν οὐκ ἐκδόντων ἄχρι τῶν τριῶν ἀπαγαγεῖν· hominum prehensio est, quoties quis homicidas qui ad aliquos confugerunt 19 non recipit cum id postulaverit. Nam jus est tres homines prehendendi adversus eos qui dedere recusant.* *Lib. VIII. c. 6.* Nec aliter Harpocration: *ἀνδροληψία τὸ ἁρπάζειν ἄνδρας ἔκ τινος πόλεως. ἐνεχύραζον γὰρ τὴν ἔχουσαν πόλιν τὸν ἀνδροφόνον, καὶ μὴ προϊεμένην αὐτὸν εἰς τιμωρίαν· Jus hominum prehensionis est jus rapiendi aliquos ex urbe aliqua. Nam in eam civitatem, quę homicidam teneret, nec pœnæ dedere, pignoratione utebantur.*

5. Simile huic est quod ad recuperandum civem injuria manifesta captum, civitatis apud quam id factum est cives retinentur. Sic Carthagine quidam impedierunt, ne Ariston Tyrius caperetur, hac addita causa: *idem Carthaginiensibus & Tyri & in aliis emporiis, in quæ frequenter commeent, eventurum.* *Livius libro XXXIV.*

IV. Alia executionis violentę species est *ἐνεχυρασμὸς* sive (e) *pignoratio inter populos diversos*, quod jus repressaliarum vocant recentiores Jurisconsulti ✠, Saxones & Angli Withernamium, & Galli etiam, ubi a rege impetrari id solet, literas Marcæ. Locum autem habet, ut ajunt Jurisconsulti, ubi jus denegatur. *✠ Bal. III. cons. 58.*

V. 1. Quod fieri intelligitur, non tantum si in sontem aut debitorem judicium intra tempus idoneum obtineri nequeat, verum etiam si in re minime dubia (nam in dubia re 20 præsumtio est pro his qui ad judicia publice electi sunt) plane contra jus judicatum sit; nam auctoritas judicantis 21 non idem in exte- *Bart. de repress. q. 5. ad tertium num. 9.*

18 *Quibus fortuna*) Qui fortuito & imprudenter, non scelere ac consilio occiderunt.

19 *Non recipit*) Deditos ab iis, apud quos delitescunt.

GROT. e *Pignoratio inter populos diversos*) Σύλας id dicit Demosthenes in oratione pro Corona, & Aristoteles œconomicon secundo.

GRON. 20 *Præsumtio est pro his*) Ubi non est manifesta injustitia, judices habentur pro bonis viris, ut judicatum pro veritate.

21 *Non idem in exteros*) Non tenet aut obnoxios habet ad eandem patientiam exteros, ad quam subjectos.

22 *Etiam*

teros, quod in subditos valet. Etiam 22 inter subditos non tollit quod vere debebatur. *Verus debitor, licet absolutus sit*, (f) *natura tamen debitor permanet*: inquit Paulus (*a*) jurisconsultus: *Et cum 23 per injuriam judicis domino 24 rem quę debitoris non fuisset abstulisset creditor quasi obligatam sibi, & quaereretur, an soluto debito restitui eam oporteret debitori, Scęvola restituendam probavit*. Hoc interest, quod subditi executionem etiam injustę sententiæ vi impedire, aut contra eam jus suum vi exsequi licite non possunt, ob imperii in ipsos efficaciam: exteri autem jus habent cogendi, sed quo uti non liceat quamdiu per judicium suum possint obtinere.

2. Tali igitur de causa aut (g) corpora, aut res mobiles subditorum eius qui jus non reddit capi posse, non quidem natura introductum est, sed moribus passim receptum. Vetustissimum exemplum est apud Homerum Iliados Λ, ubi Nestor narratur ob ereptos patri equos Elidensium pecora & armenta cepisse (h) 25 ῥύσι' ἐλαυνόμενος ut Poeta loquitur, ubi ῥύσια interpretatur Eustathius 26 τὰ ἀντί τινων ῥυόμενα, ὅ ἐστιν ἑλκόμενα καὶ ἀντὶ τῶν προαρπασθέντων ἁρπαζόμενα. Sequitur deinde in narratione convocari edicto ad jus suum persequendum omnes eos quibus aliquid ab Elidensibus debebatur, nimirum,

Μή τίς οἱ ἀτεμβόμενος κίοι ἴσης.
Ne quis justa sibi parte careret.

Aliud exemplum est in historia (*b*) Romana de Romanorum navibus, quas pro bonis Tarquiniorum Cumis Aristodemus Tarquiniorum hæres retinuit. Famulos, jumenta, pecunias retenta dixit (*c*) Halicarnassensis. Et apud Aristotelem Oeconomicon secundo de decreto Carthaginiensium ad prehendendas exterorum

(a) L. 60. *D. de cond. indeb.* L. 12. §. 1. D. *de distra. pign.*
Inn. & Pan. in c. plerique, de immu. ecc.
Soto l. III, *q.* 4. *art.* 5.
Jac. de Canibus
Auch. Dominic.
Franc. in c. 1. *de injuriis in* 6
Fulg. & Salic. in auth. C. de act. & obl.
Jac. de Bellovisu in Auth. Ut non fiant pignora.
Silv. in verbo repress.
Bart. in tract. de repress.
Guido Papa q. 32.
Gall. de pign. c. 1. *n.* 5.
Vict. de jure belli n. 41.
Covarr. c. peccatum p. 2. 1. §. 9.
(b) *Liv. l.* II.
(c) *Hal. l.* VII.

22 *Etiam inter subditos non tollit*) Ut scilicet id ipsum, quod semel abjudicatum est, petere rursus non possint mutatis temporibus & apud alium judicem priore mortuo aut remoto.

GROT. f *Natura tamen debitor permanet*) Spectant huc quæ habet Gailius de pace publica lib. II, cap. VIII. num. 7. & Vasquius libro IV. controversiarum illustrium cap. X. §. 41.

GRON. 23 *Per injuriam*) Per injustam sententiam.

24 *Rem quæ debitoris*) Rem alienam, quam debitoris esse putabat.

GROT. g *Corpora*) Vide exemplum apud Ammianum libro XVII. ubi Julianus Francorum quosdam retinet usque dum captivi ex pacto liberentur. Adde quæ habet Leo Afer lib. III. de Monte Berrigualid.

h *Ῥύσι' ἐλαυνόμενος*) Hoc sensu ῥύσια invenias excerptis legationum ex Polybio XXXVIII. ubi de Achæis contra Bœotos; & excerpto CXXIII. ῥυσιάζει apud Diodorum Siculum excerptis manuscripti Peiresiani. Alibi vero ῥύσια καταγγέλλειν in bello usurpatur, ut dicemus mox capite III. §. VII. sunt enim hæc valde affinia.

GRON. 25 *Ῥύσι'*) Pignora agens.

26 *Τὰ ἀντί τινων*) Quæ pro quibusdam aguntur, id est, trahuntur & pro rebus raptis rapiuntur.

27 In-

ium naves ἄν τις σύλαν ἔχῃ, ut ibi loquitur, *si quis jus prehendendi haberet*.

VI. Vita autem subditorum innocentium ut ex tali causa obligetur, forte creditum fuit apud aliquos populos, eo nimirum quod crederent unicuique hominum jus vitæ plenum esse in se, & id ad rempublicam potuisse transferri: quod minime esse probabile, nec saniori theologiæ consentaneum 27 alibi diximus. Fieri tamen poterit, non ex intentione, sed ex accidenti, ut occidantur qui juris executionem per vim volunt impedire. Sed id si prævideatur, ex caritatis lege omittendam potius juris persecutionem alibi ostendimus, cum ex ea lege, Christianis præsertim, pluris esse debeat vita hominis quam res nostra; ut alibi demonstratum est.

VII. 1. Cæterum non minus in hac materia quam in aliis cavendum est, ne confundamus ea quæ juris gentium sunt proprie, & ea quę jure civili aut pactis populorum constituuntur. *Lib.II.c.1.§.18 & 13,*

2. Jure gentium subjicent pignorationi omnes subditi 28 injuriam facientes, qui tales sunt ex causa permanente, sive indigenę, sive advenę: non qui transeundi aut morę exiguę causa alicubi sunt. Introductę enim sunt pignorationes ad exemplum onerum, quę pro exsolvendis debitis publicis inducuntur, quorum immunes sunt qui tantum pro tempore loci legibus subsunt. A numero tamen subditorum iure gentium excipiuntur legati, non ad hostes nostros missi, & res eorum. *Dec.cons.352. Bal.l.3.de off. assess.*

3. At iure civili populorum sępe excipi solent personę mulierum & infantium; eorum vero qui literis operam dant & ad mercatus veniunt etiam res. Jure gentium 29 singulis pignorandi ius est, ut & Athenis ἐν ἀνδροληψίᾳ. Iure civili multorum locorum peti id solet alibi a potestate summa, alibi 30 a iudicibus. Iure gentium ipso facto dominium rerum captarum acquiritur ad summam debiti & sumtuum, (1) ita ut residuum reddi debeat. Iure

27 *Alibi diximus*) 2, 15. 16. 2, 21. 11.

28 *Injuriam facientis*) Ejus qui jus non reddit aut injuriam fecit, siquidem habitant in ejus territorio, aut peregrinationis aliave de causa tempus aliquod dumtaxat ibi moratii sunt.

29 *Singulis pignorandi*) Quisque injuriæ sibi ab alieno magistratu factæ in subjectos ejus ultor esse potest.

30 A *judicibus*) Ab inferioribus magistratibus,

GROT. 1 *Ita ut residuum reddi debeat*) Usi hac æquitate Veneti captis in Galata Genuensium navibus, memorante Gregora libro IX. ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἁλισκομένων ἐκείνων νηῶν ἁπασῶν τοῦ πληρώματος ἐλυμήναντο τὸ παράπαν οὐδέν. ἦν γὰρ τὸ μὲν πλήρωμα σῖτος καὶ κριθή· τῶν δὲ ὄψων ταρίχη, ὅσα γεωργοῦσι λίμναι Κωπαΐδες τε καὶ Μαιώτιδες, καὶ ποταμοὶ Ταναΐδες. ἀλλὰ διετήρησαν εἰς τ' ἀκριβὲς ἀλώβητα, ἕως ἀπολαβόντες τὸ χρέος ἀπέδοσαν ἅπαντα. *sed neque de onere captarum a se navium corruperunt quicquam, onus erat frumentum & hordeum: ad hæc, salsamenta piscium qualia proferunt Copaides & Mæotides* salsa-

re civili solent citari quorum interest, res publica auctoritate divendi aut addici iis quorum interest. Sed hęc atque alia peti debent ab his qui jura civilia tractant, & nominatim in hac materia a Bartolo, qui de repressaliis scripsit.

Æg. Regius de actibus supern. disp. XIII. dub. 7. n. 117.

4. Illud hic addam, quia ad juris huius satis per se rigidi emollitionem pertinet, eos qui 31 non solvendo quod debebant, 32 aut jus non reddendo causam dederunt pignorationibus, ipso naturali ac divino jure (k) teneri ad resarcienda damna 33 aliis, quibus eam ob causam aliquid decedit.

paludes, & Tanais flumina: sed ea servarunt anxie, nihil imminuta, donec recepta debita integra redderent.

31 *Non solvendo*) Privatos reliquantes & per gratiam dissimulatos & non compulsos ad solvendum.

32 *Jus non reddendo*) Judices ipsos & magistratus.

GROT. k *Teneri ad resarcienda damna*) Plutarchus in Cimone de Scyriis: οὐ βουλομένων τὰ χρήματα τῶν πολλῶν συνεκτίνειν, ἀλλὰ τοὺς ἔχοντας καὶ διηρπακότας ἀποδοῦναι κελευόντων. *Plerique pecunias contribuere nolebant, sed jubebant eos qui res alienas aut habebant aut rapuerant, sarcire damnum.*

GRON. 33 *Aliis*) Civibus quorum bona represaliarum nomine apprehenduntur.

CAPUT III.

De bello justo sive solenni jure gentium, ubi de indictione.

I. 1. (a) Su-

I. 1. (a) SUpra dicere incepimus justum bellum apud probos auctores dici sæpe, 1 non ex causa unde oritur, neque ut alias 2 ex rerum gestarum magnitudine, sed 3 ob peculiares quosdam juris effectus. Quale autem sit hoc bellum optime intelligitur ex hostium definitione apud Romanos Jurisconsultos: *hostes sunt qui nobis, aut quibus nos publice bellum decernimus: cæteri latrones aut prędones sunt*, ait Pomponius(*a*): nec aliter Ulpianus(*b*): *hostes sunt quibus bellum publice populus Romanus decrevit, vel ipsi populo Romano; cęteri latrunculi vel prædones appellantur. Et ideo* (b) *qui a latronibus captus est, servus latronum non est, nec* 4 *postliminium illi necessarium est. Ab hostibus autem captus, puta a Germanis & Parthis, & servus est hostium, & postliminio statum pristinum recuperat.* Et Paulus (c): *A piratis aut latronibus capti liberi permanent.* Accedat illud Vlpiani: *in civilibus dissensionibus, quamvis sæpe per eas respublica lædatur,* 5 *non tamen in exitium reipublicę contenditur: qui in alterutras partes discedent vice hostium non sunt eorum inter quos jura captivitatum aut postliminiorum fuerint: & ideo captos, & venundatos postea que manumissos placuit supervacuo* 6 *repetere a principe ingenuitatem, quam nulla captivitate amiserant.*

(a) L. 118. *de verb. sign.*
(b) L. 24. D. *de captiv.*
L. 14. §. 2. D. *de captiv.*
L. 21. §. 1. *eod. tit.*

2. Illud tantum notandum 7 sub exemplo populi Romani quemvis intelligi qui in civitate summum imperium habeat. 8 *Ille hostis est*, ait Cicero, *qui habet rempublicam, curiam, ærarium, consensum, & concordiam civium, &* 9 *rationem aliquam si res ita tulerit pacis & federis.*

Philipp. IV.

II. 1. Non

GROT. a *Supra*) Libro primo, cap. III. §. 4.

GRON. 1 *Non ex causa*) Quod gerit gravibus & intolerandis causis lacessitus.

2 *Ex rerum gestarum magnitudine*) Ut distinguatur a levi motu aut tumultuario conflictu latrunculorumve persecutione.

3 *Ob peculiares*) Quo quod moribus gentium in hostem factum aut de illo acquisitum est, id jure factum & jure acquisitum putatur.

GROT. b *Qui a latronibus captus est servus latronum non est*) Hinc argumentum Pœnulo Plauti: Eunucho Terentii. Talis & Eumæus Odyss. O.

GRON. 4 *Postliminium*) Quo qui servus aut alieni juris fuit, redit in pristinum statum. Non restituitur autem, qui non mutasse statum creditur; uti qui non fuit in potestate justi hostis.

GROT. c *A piratis*) Pompejus a piratis captos liberos pronuntiavit. Appianus Mithridatico. Adde Herreram tomo II.

GRON. 5 *Non tamen in exitium*) Non ut is populus non sit, aut ut in alienigenæ potestatem veniat & tributarius fiat; sed utra factio in republica salva priores partes ferat.

6 *Repetere a principe*) Petere ut restituantur in ingenuorum & civium locum, nec habeantur pro libertinis.

7 *Sub exemplo P. R.*) Quod Romani JC. dixerunt de populo vel principe Romano, id nobis accipiendum de omni populo vel principe, qui rerum potitur.

8 *Ille hostis est*) Hinc Florus 3, 20. *pudet dicere hostes.*

9 *Rationem aliquam*) Qui talis sit vel ejus generis, quicum pax & fedus esse possit.

II. 1. Non autem statim respublica aut civitas esse desinit si quid admittat injustum, 10 etiam communiter, nec cœtus piratarum, aut latronum civitas est, etiamsi 11 forte æqualitatem quandam inter se servent, sine qua nullus cœtus posset consistere. Nam hi (d) 12 criminis causa sociantur: illi etsi interdum delicto non vacant 13 juris tamen fruendi causa sociati sunt, & exteris jus reddunt, si non per omnia secundum jus naturę, quod 14 multos apud populos ex parte quasi obliteratum alibi ostendimus, certe secundum pacta cum quibusque inita; aut secundum mores. Sic Græcos, quo tempore mari prædas agere pro licito habebatur, abstinuisse a cædibus & populationibus nocturnis, & a raptu 15 boum aratorum, notat ad Thucydidem scholiastes. Alios etiam populos, itidem ex rapto viventes, ubi ex mari domum se receperant, misisse ad dominos (e) ut rapta si vellent æquo pretio redimerent, memorat Strabo. Ad tales pertinet & ille Homeri locus Odissea ξ.

Libro primo.

Libro XI.

Καὶ μὲν δυσμενέες. καὶ ἀνάρσιοι, οἵ τ' ἐπὶ γαίης
Ἀλλοτρίης βῶσιν, καί σφιν Ζεὺς λῆΐδα δώη,
Πλησάμενοι δέ τε νῆας ἔβαν οἶκόνδε ἕκαστος,
Καὶ μὲν τοῖς ὄπιδος κρατερὸν δέος ἐν φρεσὶ πίπτει.
Ipsi etiam raptus avidi qui aliena pererrant
Littora, concessu Superûm si præda reperta est,
Navibus impletis abeunt, & vela retorquent:
Quippe Deos metuunt memores fandi atque nefandi.

2. 16 Principale autem pro forma est in moralibus: & , ut recte Ciceroni dictum est de finibus quinto, *ex eo quod maximas partes continet, latissimeque funditur, tota res appellatur*; cui convenit

10 *Etiam communiter*) Consensu omnium, vel omnium, qui sunt cum imperio.

11 *Forte æqualitatem*) Ut Bardylis Illyrius latro. Cic. 2, de offic. 11.

GROT. d *Criminis causa sociantur*) Ὅμιλος ἀνθρώπων οὐ νόμῳ ξυνιόντων, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀδίκου ξυνειλεγμένων: *turba hominum non lege congregata, sed injustitiæ causa in unum coacta*. Procopius II. Vandalicorum.

GRON. 12 *Criminis causa*) Ut alienas res invadant.

13 *Juris fruendi*) Ut honeste vivant, neminem lædant, suum cuique tribuant.

14 *Multos apud populos*) Magis vel minus efferatos ac desciscentes a communi naturæ instinctu in oblivionem venisse.

15 *Boum aratorum*) Qui aluntur ad rus colendum; non qui saginantur ad macellum aut penum.

GROT. e *Ut rapta si vellent æquo pretio redimerent*) Tales & illi quorum Saxo meminit libro XIV. Ideo Scyrios Plutarchus cum tempore pejores factos notat: λῃζόμενοι δὲ τὴν θάλασσαν ἐκ παλαιοῦ, τελευτῶντες οὐδὲ τῶν εἰσπλεόντων παρ' αὐτοὺς καὶ χρωμένων ἀπείχοντο ξένων· *cum ab antiquo mari prædas egissent, postremum ne iis quidem qui ad eos ipsos commercii causa navigabant abstinuere injuriam*.

GRON. 16 *Principale*) Quod prævalet in natura & substantia rei.

17 Ἀπὸ

nit illud Galeni, 17 ἀπὸ τοῦ πλεονεκτοῦντος ἐν τῇ κράσει γίνονται αἱ προσηγορίαι. Idem talia ſæpe vocat 18 ὀνομαζόμενα κατ᾽ ἐπικράτησιν. Quare 19 crude nimis dictum eſt ab eodem Cicerone de republica tertio, ubi injuſtus eſt rex, ubi injuſti optimates, aut ipſe populus non jam vitioſam, ſed nullam eſſe rempublicam: quam ſententiam Auguſtinus corrigens, *nec ideo tamen*, ait, *vel ipſum non* *De civ. Dei lib. XIX, c.24.* *eſſe populum, vel ejus rem dixerim non eſſe rempublicam, quamdiu manet qualiſcunque multitudinis rationalis cœtus rerum quas diligit concordi communione ſociatus*. Corpus morbidum, corpus tamen eſt: & civitas, quanquam graviter ægrota, civitas eſt, quamdiu manent leges, manent judicia, & quæ alia neceſſaria ſunt, ut ibi jus exteri conſequi poſſint, non minus quam privati inter ſe. *Boryſthenitica & de lege.* Rectius Dion Chryſoſtomus, qui legem (eam præſertim 20 quæ jus gentium facit) dicit eſſe in civitate, ut mentem in corpore humano: (f) ea enim ſublata civitatem non eſſe amplius. Et Ariſtides, in ea qua Rhodios ad concordiam hortatur, oſtendit etiam cum tyrannide leges multas bonas poſſe conſiſtere. Ariſtoteles quinti de republica capite nono ait, 21 ſi quis nimium intendat vim paucorum aut populi, primo vitioſam fieri rempublicam, poſtremo nullam. Exemplis rem illuſtremus.

3. A latronibus captos capientium non fieri, ſupra dicentem audivimus Vlpianum. Idem captos a Germanis ait libertatem amittere. Atqui apud Germanos latrocinia, quæ extra civitatis cujuſque fines fiebant, nullam habebant infamiam, quę verba *Lib. VI.* ſunt Cæſaris. De Venedis Tacitus: *quicquid inter Peucinos Fennoſque ſilvarum ac montium erigitur, latrociniis pererrant*. Idem alibi *De mor. Germ.* Cattos nobilem Germaniæ populum latrocinia agitaſſe dicit. A- *Ann. XII.* pud eundem Garamantes latrociniis fœcunda gens, ſed gens ta- *Hiſt. IV.* men. Illyrici ſine diſcrimine mari prædas agere ſoliti, de iis ta- *App. Ill.* men 22 triumphus fuit; 23 Pompejo de piratis non fuit. Tantum

17 Ἀπὸ τοῦ πλεονεκτοῦντος) Ab eo quod ſuperat in mixtura fiunt appellationes.

18 Ὀνομαζόμενα) Appellata a potiore.

19 *Crude*) Immo latine: ſed tu crude reprehendis. Vide ad Senecam de tranq. an. c.10.

20 *Quæ jus gentium*) Cum obſervatur, quod apud omnes gentes receptum eſt, etſi jus civile merſerit tyrannis.

GROT. f *Ea enim ſublata civitatem non eſſe amplius*) Cicero lib. X, epiſt. 1. *Nec leges ſunt, nec judicia, nec omnino ſimulacrum aliquod ac veſtigium civitatis*.

GRON. 21 *Si quis nimium*) Si ſupra modum afferatur vis paucorum aut populi.

22 *Triumphus fuit*) a. U.C. 525. Cn. Fulvii Centumali, qui præcedente anno claſſe illos vicerat.

23 *Pompejo de piratis*) Non mirum: nam hi erant veri piratæ, colluvies hominum exſulum & perditorum. Illyrii exercebant quidem & piraticam, ſed pro captu ſuo juſtum imperium & regem, tum reginam Teutam, filii tutricem habebant. Et tamen triumphavit tum & Pompejus: ſed ei triumpho nobilius nomen

tum discrimen est inter populum, quantumvis sceleratum, & inter eos, qui, cum populus non sint, sceleris causa coeunt.

III. Potest tamen mutatio incidere, non in singulis tantum, sicut Jephthes, 24 Arsaces, 25 Viriatus ex prædonum ducibus justi duces facti sunt, (g) sed etiam in cœtibus, ut qui prædones tan-
De civ. Dei lib. IV, c. 4. tum fuerant aliud vitæ genus amplexi civitas fiant. Augustinus de latrocinio locutus: *hoc malum si intantum perditorum hominum accessibus crescit, ut & loca teneat, sedes constituat, civitates occupat, populos subiuget, regni nomen assumit.*

IV. Summum autem imperium qui habeant diximus supra, unde intelligi & hoc potest, si qui 26 pro parte habeant, pro ea parte justum bellum gerere, multoque magis eos qui non subdi-
Cajet. 2, 2. q. 40. art. 1. ti, (h) sed inæqualiter sunt federati, quomodo inter Romanos & eorum socios, quanquam federe inferiores, Volscos, Latinos, Hispanos, Pœnos omnia iusti belli exercita ex historiis discimus.

V. Sed ut iustum hoc significatu bellum sit, non sufficit inter summas utrinque potestates geri: sed oportet, ut audivimus, ut & 27 publice decretum sit, & quidem ita decretum publice (i) ut eius rei significatio ab altera partium alteri facta sit, unde promulgata prælia dixit Ennius. Cicero officiorum primo: *at belli quidem æquitas sanctissime feciali populi Romani jure perscripta est: ex quo intelligi datur, nullum bellum esse justum, nisi quod aut rebus repetitis geratur, aut denuntiatum ante sit & indictum.* Minus ple-

ne

men dedit a Mithridate, de quo simul triumphavit. Titulus triumphi est apud Plin. 7, 26. Et de iisdem antea triumphaverat P. Servilius Ismuricus, testibus Cicerone, Valerio Maximo, Asco-Pediano, Claudiano, Sex. Ruso. V. Sigonii Fastos 2. 876. Rectius dixisset de Euno P. Rupilium, M. Aquilium de Athenione servorum ducibus, de Spartaco & gladiatoribus Crassum non triumphasse; etsi res maximæ molis fuerint, Crassus tamen ovans urbem introiit.

24 *Arsaces*) Justin. 41, 4.

25 *Viriatus*) Justin. 44, 2. Flor. 2, 17.

GROT. g *Sed etiam in cœtibus, ut qui prædones tantum fuerant aliud vitæ genus amplexi civitas fiat*) Exemplum in Mamertinis. Diodorus Siculus in fragmentis.

GRON. 26 *Pro parte habeant*) Pro parte aliorum vasalli.

GROT. h *Sed inæqualiter sunt federati*) Ut dux Lotharingiæ, apud Crantzium Saxonicis XII, 13. Civitas Sundensis principibus suis Pomeranis bellum indixit. Idem Crantzius Vandalicorum XIV, 35.

GRON. 27 *Publice decretum*) Vel a populo comitiis, vel ab ordinibus seu optimatium senatu, vel a principe & consilio ejus.

GROT. i *Ut ejus rei significatio ab altera partium alteri facta sit*) Iosephus antiquæ historiæ libro XV. *πόλεμον ἀκήρυκτον ἐπάγειν, ἀνομία· bellum inferre non ante denuntiatum, injustum est.* Vide hujus gentium moris exempla apud Crantzium Saxonicorum XI. apud Oderbornium in vita Basilidis lib. III. Facta contraria Turcæ Olizasthianis, & Neemonis Servii reprehendit Nicetas lib. III, & IV.

k *Apud*

ne vetus scriptor apud Isidorum: *justum bellum est quod ex edicto geritur, rebus repetitis aut propulsandorum hominum causa*. Sic Livius bellum palam & ex edicto gerere dixit, in justi belli descriptione. Et cum narrasset Acarnanas agrum Atticum esse populatos: *irritatio animorum ea prima fuit; postea justum bellum decretis civitatum ultro indicendo factum*. *Libro primo. Lib. XXXI.*

VI. 1. Quæ loca & alia de belli promulgatione agentia ut intelligantur, accurate distinguenda sunt quæ iure naturæ debentur, quę natura non debentur, sed honesta sunt, quę jure gentium requiruntur ad effectus juris gentium proprios, & quæ præterea ex peculiaribus populorum quorundam institutis veniunt.

Naturali jure, ubi aut vis illata arcetur, aut ab eo ipso qui deliquit pœna deposcitur, nulla requiritur denuntiatio. Et hoc est quod Stenelaidas ephorus dicit (k) apud Thucydidem: *Lib.I.* οὐ δίκαις οὐδὲ λόγοις διακριτέα μὴ λόγῳ καὶ αὐτοὺς βλαπτομένους· *non est quod verbis & judiciis disceptemus ultra verba lesi*. Et Latinis apud Halicarnassensem: τὸν ἄρχοντα πολέμου πᾶς ὁ προπαθὼν ἀμύνεται· *bellum inferentem is qui impetitur a se repellere solet*. Et Ælianus ex Platone ait, quod ad propulsandam vim suscipitur bellum, non a caduceatore, sed a natura indici. Hinc Dion Chrysostomus in ea quę est ad Nicomedienses, πόλεμοι δὲ ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀκήρυκτοι γίνονται· *pleraque bella sine denuntiatione suscipiuntur*. Nec ob aliam causam Livius Menippo præfecto Antiochi objicit quod Romanos quosdam cecidisset nondum aut indicto bello, aut ita commisso ut strictos gladios aut sanguinem usquam factum audissent: eo ipso ostendens ex his duobus alterum potuisse ad facti defensionem sufficere. Neque magis per naturæ jus indictio necessaria est, si dominus 28 rei suæ manum injicere velit. *Lib.I.*

2. At quoties pro re una res alia, aut pro debito res debitoris invaditur, multoque magis si res eorum qui debitori subditi sunt occupare quis velit, interpellatio requiritur, qua constet, alio modo fieri nequire ut nostrum aut nobis debitum consequamur. Jus enim illud non primarium est, sed 29 secundarium & surro-

k *Apud Thucydidem*) Idem libro III. in Platæensium oratione: κατὰ τὸν πᾶσιν ὅμον καθεστῶτα, τὸν ἐπιόντα πολέμιον ὅσιον εἶναι ἀμύνεσθαι. *ex jure apud gentes omnes recepto fas est arcere eum a quo hostiliter impetimur*. Flaminius apud Diodorum Siculum in excerptis Peiresianis, ἐπεμαρτύρατο πάντας ἀνθρώπους τε καὶ Θεοὺς, ἐπὶ τῷ προκατῆρχθαι τοῦ πολέμου τὸν βασιλέα· *omnes Deos hominesque testabatur inceptum a rege bellum*. Adde quæ habet Mariana XIX, 13. De bello non indicto vide Dexippum in excerptis de legationibus. GRON.

28 *Rei suæ*) Quam alius abstulit, quam detinet.

29 *Secundarium &*) Cap. præced. 2.

30 *In*-

surrogatum, ut alibi explicavimus. Sic etiam antequam summam potestatem habens 30 impetatur ex debito aut delicto subditi, interpellationem oportet intercedere quæ 31 illum in culpa constituat, ex qua aut damnum dare censeatur aut & ipse delinquere, juxta ea quæ a nobis supra tractata sunt.

3. Verum etiam ubi jus naturę non pręcipit talem interpellationem fieri, (l) honeste tamen & laudabiliter interponitur, puta ut ab offendendo abstineatur, aut delictum pœnitentia & satisfactione expleatur, secundum ea quę (m) de tentandis rationibus belli vitandi diximus: quo & illud pertinet,

Extrema primo nemo tentavit loco.

Deut. XX, 10. Et (n) pręceptum quod Deus Hebręis dedit, ut civitatem oppugnandam prius ad pacem invitarent: quod cum specialiter illi populo datum sit, male a nonnullis cum jure gentium confunditur. Neque enim erat 32 illa qualiscumque pax, sed sub lege subjectionis & tributi. Cyrus cum in regionem Armeniorum pervenisset, antequam noceret cuipiam, misit ad regem, qui debitum ex federe tributum & militem exigerent: νομίζων φιλικώτερον εἶναι οὕτως, ἢ μὴ προειπόντα πορεύεσθαι, *humanius id existimans quam si ultra duceret nihil prædicens*, ut in ea historia Xenophon loquitur. Cęterum jure gentium ad effectus illos peculiares omnibus casibus requiritur denuntiatio, non utrinque, sed ab altera partium.

Histor. II.

VII. 1. Sed hęc denuntiatio aut conditionata est, aut pura. Conditionata, 33 ubi cum rerum repetitione conjungitur. (o) Rerum autem repetitarum nomine jus feciale comprehendebat non

30 *Impetatur*) Bello lacessatur ob id, quod subjectus ejus nobis vel subjectis nostris debet, aut quod in nos subjectosque nostros deliquit.

31 *Illum in culpa*) Ut si quidem ad hanc ille non amice responderit, constet omnibus illius esse culpam, non nostram.

GROT. l *Honeste tamen & laudabiliter interponitur*) Vide Marianam XXVII, 13.

m *De tentandis rationibus belli vitandi diximus*) Lib. II, c. XXIII. §. 7.

n *Præceptum quod Deus Hebræis dedit*) Iosephus antiquæ historiæ V, 2. ἐπίσχε δὲ αὐτοὺς ἡ γερουσία, πείσασα μὴ δεῖν ἐξ ἔως οὕτως πρὸς τοὺς ὁμοφύλους ἐκφέρειν πόλεμον, πρὶν ἢ λόγοις διαλεχθῆναι περὶ τῶν ἐγκλημάτων, τοῦ νόμου μηδ' ἐπὶ τοὺς ἀλλοτρίους ἐφιέντος δίχα πρεσβείας, καὶ τοιαύτης πρὶν τὸ μετανοῆσαι πεῖρας, τοὺς δέξαντας ἀδικεῖσθαι στρατιὰν ἀναγαγεῖν. *sed retinuit eos senatus, ostendens non oportere ita subito bellum inferri popularibus priusquam querelæ verbis disceptatæ sint, cum lex ne in externos quidem permittat injuria affectis producere exercitum, nisi legatione prius missa, tentatisque viis, quibus ad saniorem mentem injuriæ auctores revocari possint.* GRON, 32 *Illa*) Ad quam Cananæos invitare jubentur Israelitæ.

33 *Ubi cum rerum*) Quæ bellum minatur, nisi res restituantur, aut satisfiat pro injuriis.

GROT. o *Rerum repetitarum nomine*) Vide Parutam de bello Cyprio lib. I. Bizarrum lib. XXIII. de Turcis. Reinking. lib. II, classe III. c. IV.

GRON.

non tantum 34 vindicationem ex jure dominii, sed & 35 persecutionem ejus, quod ex causa civili aut criminis debetur, ut rectè explicat (p) Servius. Inde illud in formulis, *reddi, satisfieri, dedi*; ubi *dedi*, 36 ut alibi diximus, intelligendum est, ni punire sontem malint ipsi qui conveniuntur. Hanc rerum repetitionem dictam esse 37 clarigationem, testis est (q) Plinius. Conditionata est denun- *Lib. VIII.* tiatio apud Livium: *eam se injuriam, nisi ab ipsis qui fecerint de-* *Lib. I. ann.* *matur, ipsos omni vi depulsuros esse*; & apud Tacitum, *ni supplicium in malos præsumant, usurum promiscua cade*; & vetus ejus exemplum Supplicibus Euripidis, ubi Theseus caduceatori hæc dat mandata ad Creontem Thebanum:

(r) *Vicina Theseus qui tenet regni sola*
Humare poscit mortuos: quod si datur,
Sit amica faciet gens Erechtidum tibi.
Hæc si probantur, tum refer retro pedem:
Sin nemo paret, verba sint hæc altera:
Jam mox ut arma pubis expectent meę.

Papinius in ejusdem rei narratione:

Aut Danais edice rogos, aut prælia Thebis.

38 Polybius hoc vocat ῥύσια καταγγέλλειν, Romani veteres *condicere*. Pura denuntiatio est quæ specialiter indictio aut edictum, ubi aut bellum jam alter intulit (& hoc est quod apud Isidorum dicitur bellum propulsandorum hominum causa) (s) aut ea deliquit ipse quæ pœnam merentur.

2. Interdùm autem conditionatam pura subsequitur, quanquam id necesse non est, sed ex superabundanti. Hinc illa formula: *testor populum illum injustum esse, neque jus reddere*: Et altera: (t) *quarum rerum, litium, causarum condixit pater patratus populi Romani Quiritium patri patrato populi priscorum Latinorum, homini-*

GRON. 34 *Vindicationem*) Adsertionem & restitutionem rei ablatæ.

35 *Persecutionem*) Exactionem pęnæ vel mulctæ vel ejus quod interest.

GROT. p *Servius*) Ad x. Æneidos.

GRON. 36 *Ut alibi diximus*) 2, 1. 2. & 2, 21. 4.

37 *Clarigationem Plinius*) Lib. 22, 2. clarigatum, i. res raptas clare repetitum, Servius ad 10. Æneid. 14. Clarigationem exercere, hoc est, per feciales bella indicere.

GROT. q *Plinius*) Libro XXII, *Et legati cum ad hostes clarigatum mitterentur, id est, res raptas clare repetitum, unus utique Verbenarius vocabatur*. Et de Verbena agens libro XXXV, 9. *Hæc est quam legatos ferre ad hostes indicavimus*. Vide Servium ad IX. & X. Æneid.

r *Vicina Theseus qui tenet regni sola*) Similis denuntiatio est in Batrachomyomachia, & in Amphitruone Plauti initio. Vide & Cromerum XXI.

GRON. 38 *Polybius*) Lib. 4, cap. 53. Idem in excerp. legat. 123. ἠτοιμάτο ῥύσια τοὺς Ἀχαιοὺς ἕξειν Δήλιοι κατὰ τῶν Ἀθηναίων.

GROT. s *Aut ea deliquit ipse quæ pœnam merentur*) Exemplum vide apud Bembum libro VII.

t *Quarum rerum, litium, causarum*) Confer græca Dionysii Halicarnassensis excerpto legationum II.

minibusque priscis Latinis, quas res nec solverunt, nec dederunt, nec fecerunt, quas res dari, fieri, solvi oportuit, puro pioque duello quærendas censeo, consentio, consciscoque. Et tertium carmen: *quod populi Prisci Latini adversus populum Romanum Quiritium fecerunt, deliquerunt, quod populus Romanus Quiritium bellum cum Priscis Latinis jussit esse, senatusque Romanus Quiritium censuit; consensit, conscivit, ut bellum cum Priscis Latinis fieret; ob eam rem ego populusque Romanus populo Priscorum Latinorum bellum indico, facioque*.

39 Hoc autem casu ita ut dixi, non esse precise necessariam denuntiationem ex eo quoque apparet, quod ad proximum 40 præsidium rite fieret, ut feciales in Philippi Macedonis & postea in Antiochi causa consulti responderunt; cum prima denuntiatio ipsi facienda esset, qui bello petebatur. Imo & belli in Pirrhum indictio facta est uni militum Pyrrhi, idque in circo Flaminio, ubi is miles locum 41 emere dicis causa jubebatur, ut 42 Servius narrat ad nonum Æneidos.

Liv. lib. XXXI. & XXXVI.

3. Supervacuæ observationis & hoc argumentum est, quod bellum sæpe utrinque indictum est, ut Peloponnesiacum a Corcyrensibus & Corinthiis, cum ab altera parte indictum esse sufficiat.

VIII. A more autem & institutis quorundam populorum non a jure gentium sunt, (u) 43 caduceus apud Græcos. 44 sagmina & hasta 45 sanguinea apud Æquicolas primum, & horum exemplo apud Romanos, renunciatio amicitiæ & societatis si qua intercessisset; post res repetitas triginta 46 dies solennes, (x) 47 ha-

GRON. 39 *Hoc autem casu*) Quum bellum jam alter intulit, aut ea in nos deliquit, quæ jus dant pœnas exigendi.

40 *Præsidium*) Locum munitum aut armis possessum ab eo, quicum res nobis futura est.

41 *Emere dicis causa*) Per æs & libram, ut in emancipationibus & venditionibus imaginariis. Suetonius Octav. 64. *Dicis causa*, ut Nepos Attic. 25, 8. Ant. Augustin. Emen. 2, 1. Cujacius 5. obs. 33.

42 *Servius ad nonum Æneidos*) V. 52.

GROT. u *Caduceus apud Græcos*) Unde caducei origo disces ex Plinio XXIX, 3. & Servio ad IV. & VIII. Æneidos.

GRON. 43 *Caduceus*) Baculus sive sceptrum quod ferebat fecialis sive legatus bellum indicens (unde & caduceator vocatur) argumento se venire ab illo, qui sceptuchus est, sive summum habet imperium. Eo & Mercurium Deorum nuntium ornabant. Instar hujus in Fulviamis nummis familiæ Antoniæ tab. 7. in Antverp. Cæsarum tab. 2. n. 18.

44 *Sagmina*) Liv. 7, 24. ubi & verbenas & graminis herbam puram appellat. Idem 30, 43. Plin. 22, 2. & 25, 9.

45 *Sanguinea*) Non quæ infecta esset cruore, sed ex arbore sanguinea, quæ suo ingenio erat ejus coloris, unde nomen accepit. Liv. 1, 32. Plin. 16, 18. & 37. Idem 23, 10. l. 9. D. ad l. Pompejam de parric. Macrob. 2, satur. 16.

46 *Dies*) Liv. 1, 23. Macrob. 1, satur. 16. *si forsan interea permoverentur ad satisfaciendum sine bello: ut in jure privato æris confessi ærisque debiti judicatis post sententiam* XXX. *dies dabantur justi ex LL.* XII. *tabb.* Gellius 20, 1. GROT.

(x) 47 hastæ missio iterum, & alia id genus, quæ cum his quæ proprie juris gentium sunt confundi non oportet. Nam & horum magnam partem suo tempore usurpari desiisse docet nos Arnobius: imo jam Varronis ævo quædam omittebantur. Punicum bellum tertium simul indictum, simul illatum est. Et Mæcenas apud Dionem quædam horum vult propria esse status popularis. *Arnob. l. II. cont. gent.* *Varro l. IV. de lingua latina.*

IX. Indictum autem bellum ei qui imperium in populo summum habet, simul indictum censetur omnibus ejus non subditis tantum, sed & qui se socios adjuncturi sunt, ut qui accessio sint ipsius, & hoc est quod ajunt recentiores jurisconsulti, diffidato principe diffidatos ejus adhærentes. Nam indicere bellum vocant diffidare; quod intelligendum est de eo ipso bello, quod adversus eum cui indictum est geritur: quomodo bellum Antiocho indictum cum esset, Ætolis separatim indici non placuit, quod ipsi palam se Antiocho adjunxissent: 48 *Ætolos ultro sibi bellum indixisse* respondebant feciales. *Bald. ad l. 2. C. de servu. n. 70.* *Liv. lib. XXXVI.*

X. At eo bello absoluto, si ob auxilia suppeditata populus aut rex alter bello 49 impetendi sint, ut effectus juris gentium consequantur, opus erit nova indictione. Jam enim non ut accessio spectatur, sed ut principale aliquid. Ac propterea recte dictum est, (y) non fuisse justum jure gentium bellum aut Manlii in Gallogræcos, aut Cæsaris in Ariovistum; non enim jam ut accessio alieni belli, sed principaliter impetebantur, quam ad rem sicut ex jure gentium indictio, ita ex jure Romano 50 novus populi Romani jussus desiderabatur. Nam quod in rogatione contra Antiochum dictum erat: *vellent, juberentque cum Antiocho rege quique sectam ejus secuti essent bellum iniri*; quod & observatum in decreto adversus regem Persea, videtur intelligi debere quamdiu cum Antiocho aut Perseo bellum esset, & de his qui reipsa ei bello se immiscerent. *Liv. lib. XXXVI* *Lib. XLII.*

XI. Causa autem cur gentes ad bellum illud, quod jure gentium justum diximus, denuntiationem requirerent, non ea fuit quam adferunt nonnulli, ne quid clam aut dolo agerent; id enim ad *Alb. Gent. lib. 1. c. 2.*

GROT. x *Hastæ missio*) Vide Servium ad IX. Æneidos, Ammianum XIX. & quæ ad eum notata a doctissimo Lindenbrogio.

GRON. 47 *Hastæ missio*) Justin. II, 5. *Cum delatus in continentem esset, primus Alexander jaculum velut in hostilem terram jecit.* cap. seq. n. I.

48 *Ætolos ultro sibi bellum*) Cum Romanis.

49 *Impetendi sint*) Qui scilicet in nova pacificatione comprehensi non sunt.

GROT. y *Non fuisse justum jure gentium bellum aut Manlii in Gallogræcos*) Aut Ulyssis sociorum in Ciconas Priamo quondam auxiliatos, de quibus Homerus Odysseæ I. & ibi Didymus.

GRON. 50 *Novus P. R. jussus*) Lex sive rogatio comitiis centuriatis perlata; & inde denuntiatio per feciales.

ad fortitudinis præstantiam magis quam ad jus pertinet: (z) sicut nationes quædam etiam 51 prelii diem & locum condixisse leguntur; sed ut certo constaret non 52 privato ausu sed voluntate utriusque populi, aut populi capitum geri bellum; nam inde nati sunt effectus peculiares, qui neque in bello adversus prædones, neque in eo quod rex gerit in subditos locum habent. Ideo Seneca distincte dixit: *indicta bella finitimis, aut gesta cum civibus.*

Lib. III, *de ira c.*2.

XII. Nam quod notant quidam & exemplis docent, etiam in 53 bellis talibus capta fieri capientium, verum est, sed 54 ex una dumtaxat parte, idque ex jure naturali, non ex jure voluntario gentium, ut quod gentibus tantum prospicit, non his qui sine gente sunt, aut pars gentis. Errant & in eo, quod putant bellum sui tuendi aut rerum tuendarum ergo susceptum indictione non egere; nam eget omnino; non quidem simpliciter, sed ad eos quos dicere cœpimus. & mox explicabimus effectus.

*Ayala l.*1, *c.*5.

Alb. Gen. d. l. II, *c.*12.

XIII. Ne illud quidem verum, non statim atque 55 indictum est inferri bellum posse: quod Cyrus in Armenios, Romani in Carthaginienses ut modo diximus fecerunt. Nam indictio 56 nullum post se tempus jure gentium requirit. Potest tamen fieri, ut ex naturali jure tempus aliquod requiratur ex negotii qualitate, puta cum res repetitæ sunt, aut pœna in nocentem postulata, & id negatum non est. Tunc enim id dandum est tempus quo quod petitum est commode fieri possit.

XIV. Quod si jus etiam legationum violatum sit, non ideo tamen denuntiatione opus non erit ad eos quos dico effectus; sed sufficiet eam fieri quomodo fieri tuto potest, per literas scilicet: quomodo & citationes & denuntiationes alias fieri mos habet in locis minus tutis.

GROT. z *Sicut nationes quædam etiam prælii diem & locum condixisse leguntur*) Ut Porsenæ Romani, memorante in Publicola Plutarcho, Turcæ biduo ante prælium ignes plurimos accendunt. Chalcocondylas VII.

GRON. 51 *Prælii diem & locum*) Ut Marius cum Cimbris. Flor. 8, 3.

52 *Privato ausu*) Paucorum vel ducis ipsius cum sua factione.

53 *Bellis talibus*) Adversus prædones, fugitivos, gladiatores; aut civilibus.

54 *Ex una parte*) Cum prædonibus ex parte civitatis aut justi populi: in civilibus ex victrici parte. Suet. Vesp. 10. 5.

55 *Indictum est*) Quasi necesse sit, triginta dies justos interponi, quemadmodum apud Romanos.

56 *Nullum post se tempus*) Quod bello vacuum esse oporteat.

CAPUT IV.

De jure interficiendi hostes in bello solenni; & alia vi in corpus.

I. *Belli solennis effectus generaliter exponuntur.*

II. *Vox* licere *distinguitur in id quod impune fit nec tamen sine vitio, & in id quod vitio caret, etiamsi id non facere virtutis sit alicujus; additis exemplis.*

III. *Effectus belli solennis in sua generalitate consideratos referri ad licere impunitatis.*

IV. *Cur tales effectus introducti sint.*

V. *Testimonia de his effectibus.*

VI. *Ex hoc jure interfici & offendi omnes qui intra fines hostium sunt.*

VII. *Quid si eo ante bellum venerint.*

VIII. *Subditos hostium ubique offendi, nisi lex alieni territorii obstet.*

IX. *Jus hoc offendendi etiam ad infantes & fœminas porrigi.*

X. *Etiam ad captos, & quovis tempore.*

XI. *Etiam ad eos qui se dedere volunt, nec recipiuntur.*

XII. *Etiam ad deditos sine conditione.*

XIII. *Perperam id jus ad causas alias referri, ut ad talionem, pertinaciam defensionis.*

XIV. *Porrigi & ad obsides.*

XV. *Jure gentium vetitum veneno quenquam interimere.*

XVI. *Aut tela, aut aquas aliquas veneno inficere.*

XVII. *Non & aquas aliter corrumpere.*

XVIII. *Percussoribus uti an contra jus gentium sit, distinguitur.*

XIX. *Stupra an sint contra jus gentium.*

I. AD illud Virgilii:

Tum certare odiis, tum res rapuisse licebit.

Servius honoratus, cum juris fecialis originem ab Anco Martio & ulterius ab Æquicolis petiisset, sic ait: *si quando homines aut animalia ab aliqua gente rapta essent populo Romano cum fecialibus, id est, sacerdotibus, qui faciendis præsunt federibus, proficiscebatur etiam pater patratus, & ante fines stans clara voce dicebat belli causam & nolentibus res captas restituere, vel auctores injuriæ tradere;* 1 *jaciebat hastam, quæ res erat pugnæ principium, & jam licebat more belli res rapere.* Ante autem dixerat: *veteres* 2 *lædere res rapere di-*

GRON. 1 *Jaciebat hastam*) Cap. præced. n:8.

2 *Lædere*) Quocumque damno, vexatione, vastatione, injuria, incendio offendere.

cebant, etiamsi rapina nullum crimen exifteret; fimiliter 3 satisfacere res reddere dicebant. Quibus docemur belli inter duos populos eorumve capita indicti (a) effectus quosdam esse proprios, qui bellum ex sua natura non sequuntur: quod cum iis optime convenit quę ex jurisconsultis Romanis modo attulimus.

II. 1. Sed quod dixit Virgilius *licebit*, videamus quo pertineat. Interdum enim licere dicitur id quod rectum ex omni parte piumque est, etiamsi forte aliud quid fieri posiit laudabilius,
1. Cor. VI, 12. quale est illud Pauli Apostoli: πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει. *omnia* (illius scilicet generis cujus sunt de quibus agere cœperat & acturus erat) *licent mibi, sed non omnia expediunt*. Sic (b) licet matrimonium contrahere, sed laudabilior est ex pio proposito 4 cœlebs castitas, ut ad Pollentium ex eodem Apostolo
Lib. 1, c. 2. differit Augustinus. Repetere quoque nuptias licet, sed laudabilius est uno contentum esse matrimonio; ut recte hanc quæstionem explicat (c) Clemens Alexandrinus. Christianus conjux (d) pa-

3 *Satisfacere*) Quocunque modo placare & gratiam resarcire, licet ipsæ res propriæ non redderentur. GROT. a *Effectus quosdam esse proprios*) Crantzius Saxonicorum XI, 5.

b *Licet matrimonium contrahere, sed laudabilior est ex pio proposito cœlebs castitas*) Tertullianus adversus Marcionem I. *vacat abstinentiæ testimonium, si licentia eripitur*. Vide de hac re, & de fuga in persecutione eundem lib. I. ad uxorem. Hieronymus ad Helvidium: *virgo majoris est meriti dum id contemnit, quod si fecerit, non delinquit*. Adversus Jovinianum: *ideo plus amat virgines Christus, quia sponte tribuunt quod sibi non fuerat imperatum*. Ad Pammachium: *semper grandia in audentium ponuntur arbitrio. Non tibi imponitur necessitas ut voluntas præmium consequatur*. Chrysostomus ad 1. Cor. VII. βελτίονα δείκνυσι τὴν ἐγκράτειαν, *meliorem ostendit continentiam*. Ad Rom. VII, 6. κἂν μὴ πειθώμεθα καὶ γέενναν ἠπείλησε, δεικνὺς ὅτι οὐ τῆς φιλοτιμίας τῶν ἀγωνιζομένων τὰ ζητούμενα, ὥσπερ ἡ παρθενία καὶ ἀκτημοσύνη, ἀλλὰ πάνθως αὐτὰ ἀνυσθῆναι δεῖ· *nisi præceptis obediamus gehennam minatus est, ostenditque hæc quæ postulat non esse ex iis quæ certantes suopte studio præstant, qualia sunt virginitas & possessionum abdicatio, sed omnino ea debent impleri*. Secunda oratione de jejunio: ἀφῆκεν ἔξω τῶν σταδίων, ἀφῆκεν ἀνωτέρω τῶν ἀγώνων τὴν παρθενίαν. ἵνα καὶ οἱ κατορθοῦντες τὴν οἰκείαν μεγαλοψυχίαν ἐπιδείξωνται, καὶ οἱ μὴ κατορθοῦντες τῆς συγγνώμης ἀπολαύωσι τοῦ δεσπότου. *reliquit extra stadia, reliquit supra certandi legem continentiam virginalem, ut & qui id præstant animi sui ostendant magnitudinem, & qui non præstant indulgentia Domini fruantur*. Quod mox aptat & ad ἀκτημοσύνην possessionum abdicationem. Adjice quæ habet Gratianus ex Augustino & aliis in causa XIV. quæstione 1.

GRON. 4 *Cœlebs castitas*) Si quis habeat continentiæ donum.

GROT. c *Clemens Alexandrinus*) Stromateôn IV. ubi inter alia de secundas nuptias faciente ait: οὗτος οὐχ ἁμαρτάνει μὲν κατὰ διαθήκην. οὐ γὰρ κεκώλυται πρὸς τοῦ νόμου. οὐ πληροῖ δὲ τῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον πολιτείας τὴν κατ' ἐπίτασιν τελειότητα· *non peccat is quidem in fedus: neque enim ulla lex est quæ prohibeat, sed non implet excellentissimam evangelicæ vitæ perfectionem*.

d Pa-

(d) paganam conjugem licite relinquere potest, ut sensit Augustinus, (quod 5 quibus circumstantiis verum sit, discutere non est hujus loci) sed & potest retinere; itaque addit ille: *utrumque quidem pariter licitum est per justitiam qua coram Domino est; & ideo nihil horum prohibet Dominus, sed non utrumque expedit*. Vlpianus de venditore cui post diem præstitutum 6 vinum licet effundere: *si tamen cum posset effundere, non effundit, laudandus est potius*.

Ad Pollentium lib. 1, c. 5.

L. 1. §. licet, D. de peric. & com. rei vend.

2. (e) Alias vero licere aliquid dicitur, non quod salva pietate & officiorum regulis fieri potest, sed quod apud homines pœnæ non subjacet. Sic apud populos multos 7 scortari licet: apud Lacedæmonios & Ægyptios etiam furari licebat. Apud Quintilianum est: *sunt quædam non laudabilia natura, sed jure concessa, ut in XII. tabulis, 8 debitoris corpus inter creditores dividi licuit*. Est autem hæc vocis *licere* significatio minus propria, ut recte notat Cicero Tusculanarum quinta, de Cinna loquens: *mihi contra non solum eo videtur miser quod ea fecit, sed etiam 9 quod ita se gessit ut ea facere ei liceret; etsi peccare nemini licet, sed sermonis errore labimur; id enim licere dicimus, quod cuique conceditur*; recepta tamen, ut cum idem Cicero pro Rabirio Posthumo judices sic alloquitur: *Quid deceat vos, non 10 quantum liceat vobis spectare debetis; si enim quod liceat quæritis, potestis tollere e civitate quem vultis*. Sic regibus dicuntur omnia licere quia sunt *ἀνυπεύθυνοι*, *exemti a pœnis humanis*, ut alibi diximus. At regem, sive Imperato-

Lib. III. c. 8.

(d) *Paganam conjugem licite relinquere potest, ut sensit Augustinus*) Libro 1. de adulterinis conjugiis ad Pollentium cap. 13. & 18. ex quibus locis multa transcripsit Gratianus in causam XXVIII, quæst. 1.

GRON. 5 *Quibus circumstantiis*) Neque enim simpliciter hoc licet, sed si veri Dei cultus omnino impediatur.

6 *Vinum licet effundere*) Si ad diem dictum id non curet asportari emptor, ut scilicet suis vasis ad alia utatur.

GROT. e *Alias vero licere aliquid dicitur, non quod salva pietate & officiorum regulis fieri potest, sed quod apud homines pænæ non subjacet*) Tertullianus in exhortatione ad castitatem: *licentia plerumque tentatio est disciplinæ*. Ibidem: *omnia licent, sed non omnia pro salute*. Chrysostomus de pœnitentia VIII, *ὁ ἀκρίδας ἐκ βοτανῶν ἐσθίων καὶ μέλι ἄγριον τῷ τὴν λαμπρὰν παρατιθεμένῳ καὶ βασιλικὴν τράπεζαν ἐξ αὐθεντίας προστάττει, οὐκ ἔξεστί σοι. καί τοι ἔδοξε βασιλεῖ πάντα ἐξεῖναι. hic qui herbarum cacuminibus vescebatur & fero melle, illi splendidam & regiam mensam sibi apponere solito, cum auctoritate edicit, non licet tibi. Atqui videntur regi omnia licere*. Columella præfatione libri VII: *Nec sane est vindicandum nobis quicquid licet: nam summum jus antiqui putabant summam crucem*. Hieronymus ad Jovinianum: *est vere jus summum summa malitia*.

GRON. 7 *Scortari licet*) Vbi lupanaria permissa sunt.

8 *Debitoris corpus*) Gellius 20, 1.

9 *Quod ita se gessit*) Quod evexit se supra leges armata tyrannide occupata. Flor. 3, 21.

10 *Quantum liceat*) Quod possis impune facere pro potestate.

GROT

rorem informans Claudianus recte ait:

Nec tibi quid liceat, sed quid fecisse decebit
Occurrat.

Decl.l.III. & V. Et Musonius castigat reges: μὴ τὸ καθήκει μοι λέγειν μεμελετηκότας, ἀλλὰ τὸ ἔξεστί μοι, *Qui in more habent dicere hoc mihi licet, non hoc me decet.*

3. Eoque sensu sępe opponi videmus quod licet & quod oportet, (f) ut a Seneca patre in controversiis non semel. Amm.l. xxx. Ammianus Marcellinus: *sunt aliqua quæ fieri non oportet, etiamsi licet.* Plin. l.v. Plinius in epistolis: *oportet quæ sunt inhonesta, non quasi illicita, sed quasi pudenda vitare.* Cicero ipse oratione pro Balbo: *est enim aliquid quod non oporteat, etiamsi licet.* Idem 11 pro Milone *fas esse* ad naturam, *licere* ad leges refert. Decl.ccli. Et in declamatione patris Quintiliani est, aliud esse jura spectare, aliud justitiam.

III. Hoc ergo modo lædere hosti hostem licet, & in persona & in rebus, id est, non ei tantum qui ex justa causa bellum gerit, quique lædit intra eum modum quem naturaliter concessum initio hujus libri diximus; sed ex utraque parte & indistincte; ita ut eam ob causam nec puniri possit in alio forte territorio deprehensus, tanquam homicida aut fur, nec bellum ipsi ab alio talis facti nomine inferri. Hoc sensu apud Sallustium legimus: *cui omnia in victoria lege belli licuerunt.*

IV. Causa cur id gentibus placuerit hæc fuit: quod inter duos populos de jure belli 13 pronuntiare velle periculosum fuerat aliis populis, qui ea ratione bello alieno implicarentur, sicut Massilienses in causa Cæsaris & Pompeji dicebant; neque sui judicii, neque suarum esse virium discernere utra pars justiorem haberet causam; deinde, quod etiam in bello justo vix satis cognosci potest ex indiciis externis, quis justus sit se tuendi, sua recuperandi aut pœnas exigendi modus, ita ut omnino præstiterit hæc 14 religioni bellantium exigenda relinquere, quam ad aliena arbitria vocare. Lib.xxxix. Achæi in oratione ad senatum apud Livium: *Quonam modo ea quæ jure belli acta sunt, in disceptationem veniunt?* præter hunc effectum licentiæ, id est, 15 impunitatis, est & alius, 16 dominii scilicet, de quo posterius agemus.

V.I.Illa

GROT. f *Ut a Seneca patre*) Inter alia controversiarum libro IV, 24.

GRON. 11 *Pro Milone*) Cap. 16, aut per naturam fas esset, aut per leges liceret.

12 *Aliud jura, aliud justitiam*) Tanquam plus sit in justitia, quam in jure.

13 *Pronuntiare*) Judicem se facere, utrius sit justior causa.

14 *Religioni bellantium*) Conscientiæ.

15 *Impunitatis*) Ut plecti nemo possit ob ea, quæ in bello, ut fit, adversus hostem patraverit.

16 *Dominii*) Ut bello partorum, quæcumque fuerit eius, belli causa, justi domini simus.

GROT

V. 1. Illa autem, quam nunc tractare cœpimus, lædendi licentia primum ad personas porrigitur : de qua multa exstant apud probos auctores testimonia. Græcum est proverbium (g) ex tragœdia Euripidis:

Καθαρὸς ἅπας τοι πολεμίους ὃς ἂν κτάνῃ.

17 Purus profecto est quisquis hostem occiderit.

Itaque more Græcorum antiquo cum his, qui extra bellum occidissent hominem, lavare, potum sumere, multoque magis sacra facere fas non erat ; cum his qui in bello, fas erat. Et passim occidere, 18 jus belli vocatur. Marcellus apud Livium : *quicquid in hostibus feci, jus belli defendit*. Apud eundem Alcon ad Saguntinos: *Sed hæc patienda censeo potius, quam trucidari corpora vestra : rapi, trahique ante hora vestra conjuges ac liberos belli jure sinatis*. Idem alibi cum narrasset Astapenses occisos, addit, factum jure belli. Cicero pro Dejotaro : *tibi vero inimicus cur esset a quo cum vel interfici belli lege potuisset, regem se & filios suos constitutos esse meminisset ?* Et pro M. Marcello : *nam cum ipsius victoriæ conditione jure 19 omnes occidissemus, clementiæ tuæ judicio conservati sumus*. Cæsar Hæduis significat *suo beneficio conservatos, quos jure belli interficere potuisset*. Josephus in bello judaico: *καλὸν ἐν πολέμῳ θνήσκειν, ἀλλὰ πολέμου νόμῳ, τοῦτ᾽ ἔστιν ὑπὸ τῶν κρατούντων. pulchrum in bello occumbere, sed belli jure, idest, vitam adimente victore*. Papinius:

Libro XXVI.
Lib. XXI.
Lib. XXVIII.
Comm. lib. VII.

Nec querimur casos : (h) hæc bellica jura, vicesque
Armorum.

2. Jure autem belli cum dicunt hi scriptores, non tale intelligi quod 20 actum culpa omni liberet, sed 21 qualem dixi impunitatem, ex aliis locis apparet. 22 Tacitus dixit *in pace causas & merita spectari, ubi bellum ingruat innocentes ac noxios juxta cadere*. Idem alibi: *nec illis aut honorare 23 eam cædem jus hominum, aut ulcisci ratio belli permittebat*. Neque aliter sumendum jus belli : quod abstinuisse Achivos Ænea & Antenore memorat Livius, eo

Ann. I.
Hist. III.

GROT. g *Ex tragædia Euripidis*) Jone.

GRON. 17 *Purus profecto*) Non pollutus homicidio.

18 *Jus belli vocatur*) Hasdrubalis uxor ad Scipionem apud Appianum, *Σοὶ μὲν ὦ νέμεσις ἐκ θεῶν, ὦ Ῥωμαῖε. ἐπὶ γὰρ πολεμίαν ἐστράτευσας.*

19 *Omnes occidissemus*) Periissemus, occidi juste potuissemus.

GROT. h *Hæc bellica jura*) Servius in excerptis Fuldensibus ad II. Æneidos; *jure bellico Politen Pyrrhus occiderat : sed cur ante oculos patris?* Spartianus Severo; *præter eos quos jus prælii absumsit.*

GRON. 20 *Actum culpa omni*) Quo quod actum est, probum & pium sit, nec reum peccati apud Deum faciat.

21 *Qualem dixi impunitatem*) Ut ob id, quod in bello moribus gessit, etsi durum sit, condemnari aut in jus vocari nequeat.

22 *Tacitus*) hist. III. 51.

23 *Eam cædem*) Fratris in diversa parte militantis.

eo quod pacis auctores semper fuissent. Seneca in tragœdia Troadibus:

Quodcunque libuit facere, victori licet.

Epist.xcvi. Et in epistolis: (i) *quę commissa capite luerent, tum quia* 24 *paludati fecerunt, laudamus*; & Cyprianus: Epist.ii. *homicidium cum admittunt singuli, crimen est; virtus vocatur cum publice geritur; impunitatem sceleribus acquirit* 25 *non innocentię ratio, sed sævitię magnitudo*. Deinde: *Consensere* 26 *jura peccatis, & cœpit esse licitum quod publicum est*. Sic La- iv, Inst.c.9. ctantius Romanos ait legitime injurias intulisse. Nec alio sensu Lucanus: Pharsal.i. 27 *jusque datum sceleri*.

VI. Late autem patet hoc jus licentiæ; nam primum non eos tantum comprehendit, qui actu ipso arma gerunt, aut qui bellum moventis subditi sunt, sed omnes etiam qui intra fines sunt hostiles: Lib. xxxvii. & alibi passim. quod apertum fit ex ipsa formula apud Livium, *hostis sit ille, quique intra præsidia ejus sunt*. Nimirum quia 28 ab illis quoque damnum metui potest, quod in bello continuo & universali sufficit ut locum habeat jus de quo agimus; aliter quam in 29 pignorationibus, quæ, ut diximus, ad exemplum onerum impositorum ad luenda civitatis debita introductæ sunt; quare mirum non est, si, quod Baldus notat, Ad l.5. D. de justitia. multo plus licentię sit in bello quam in pignorandi jure. Et hoc quidem quod dixi in peregrinis, qui 30 commisso cognitoque bello intra fines hosticos veniunt, dubitationem non habet.

VII. At qui ante bellum eo iverant, videntur jure gentium pro hostibus haberi (k) post modicum tempus intra quod discedere potue-

GROT. i *Quæ commissa capite luerent, tum quia paludati fecerunt, laudamus*) Confer quæ supra libro ii, cap.i. §.i.

GRON. 24 *Paludati fecerunt*) Imperatores belli: nam apud Romanos ejus, cui summa belli commissa esset, vestitus militaris erat paludamentum, sive palliolum coccineum: quod religiose atque inter vota in Capitolio sumebant: & inde statim ad portam profecti exiisse paludati dicebantur. Liv.2. 61.

25 *Non innocentiæ*) Non quod mihi male feceris, sed quod feceris in multos. & cum multis.

26 *Iura peccatis*) Quibus adversari & pœnas irrogare debebant.

27 *Jusque datum*) Belli nomine permissum occidere cives, amicos, propinquos.

28 *Ab illis quoque damnum*) Utpote quibus interpretemur etiam facultatem datam nos lædendi, qui metus in bello toti genti & omnibus ejus hominibus indicto sufficit ad producendum illud jus.

29 *Pignorationibus*) Repressaliis. 3, 2. 7. his enim in complures, quamvis victitent & deprehendantur inter eos, quorum justa clarigatio vel prehensio est, uti non licet; & in quos licet, tantum ad summam debiti licet.

30 *Commisso cognitoque bello*) Videntur enim se immiscuisse & caussam illam probasse.

GROT. k *Post modicum tempus*) Bembus vii. hist. Ea defensione utitur Cicero pro Ligario. Exemplum habes apud Livium libro xxv. de civibus Campanis. Alia apud Thucydidem libro i. & v.

GRON.

tuerant. Nam sic Epidamnum obsessuri Corcyrei peregrinis primum discedendi faciebant copiam, denuntiantes alioqui pro hostibus futuros. *Thuc.l.1.*

VIII. 1. Qui autem vere subditi sunt hostium, 31 ex causa scilicet permanente, eos offendere ubique locorum jure hoc gentium licet, si ipsorum personam respicimus. Nam cum alicui bellum indicitur, simul indicitur ejus populi hominibus, ut supra ostendimus in formula indictionis: sic & in decreto, *vellent, juberent Philippo regi Macedonibusque qui sub regno ejus essent bellum indici*. Hostis autem qui est, ubique secundum jus gentium impeti pot est. *Liv. lib. XXXI.* Euripides:

Νόμος γὰρ ἐχθρὸν δρᾶν ὅπου λάβοις κακῶς,
Ubicumque prensum jura lædi hostem sinunt.

Marcianus Jurisconsultus: *transfugas licet, ubicumque inventi fuerint, quasi hostes interficere*. *L.3. in fine, D. ad l. Corn. de sicariis.*

2. Interfici ergo possunt impune in solo proprio, in solo hostili, in solo nullius, in mari. 32 In territorio autem pacato, quod eos interficere, aut violare non licet, id jus non ex ipsorum venit persona, (l) sed ex jure ejus qui ibi imperium habet. Nam civiles societates constituere potuerunt in eos qui in aliquo sunt territorio nihil per vim agi, nisi judicio tentato; sicut ex Euripide citavimus,

Si crimen istis aliquod hospitibus struis,
Jus impetrabis: vi quidem hinc non abstrahes.

Ubi autem judicia vigent, ibi 33 personarum spectantur merita, & cessat 34 jus istud promiscuum nocendi quod inter hostes introductum dicimus. Narrat (m) Livius septem triremes Pœnorum fuisse in portu 35 ejus ditionis cui Syphax imperabat, cui pax eo tempore erat cum Carthaginiensibus Romanisque: advenisse eo cum duabus triremibus Scipionem, opprimique a Pœnis potuisse priusquam portum intrarent; sed vento acriore illatas in portu antequam *Lib. XXVIII*

GRON. 31 *Ex causa permanente*) Qui domicilium habent in hostico, & jus civitatis.

32 *In territorio pacato*) Ejus qui cum neutra parte bellum habet.

GROT. l *Sed ex jure ejus qui ibi imperium habet*) Confer dicenda infra cap. VI, §.26. & Albericum Gentilem Hispanicarum advocationum lib. 1, c. 6. Wechnerum in consilio Franconico 92.

GRON. 33 *Personarum spectantur merita*) Singulorum vel privatorum & probitas & pravitas, non gentium vel populorum.

34 *Ius istud promiscuum*) Sine discrimine, noxii sint etiam ex sua persona, an innoxii.

GROT. m *Livius*) Vide simile factum Venetorum Græcos impedientium ne in portu juris Veneti Turcis noceant, apud Chalcocondylam lib. IX. de Venetis & Turcis apud Tenetem, Bembum lib. 4. de Pisanis & Genuatibus in Sicilia, Bizarum bello Pisano, de Rostochio & Gripswaldia Paulinum Gotthum.

GRON. 35 *Ejus ditionis cui*) Eorum finium, quibus, vel portu qui esset in ditione Syphacis Masæsulorum regis.

quam Pœni anchoras molirentur; tum vero Pœnos nihil ausos in regio portu.

IX. 1. Cęterum ut ad rem redeam, quam late licentia ista se protendat vel hinc intelligitur, quod infantium quoque & fœminarum cędes impune habetur, & isto belli jure comprehenditur. Non huc adferam quod Hesbonitarum fœminas & pueros Hebręi occiderunt, & quod idem fieri imperatur in Cananęos, (n) & quorum connexa cum Cananæis erat causa: 36 Dei ista sunt opera, cujus in homines jus majus est quam hominum in bestias, ut alibi differuimus. Illud propius accedit ad testandum morem communem gentium, quod in Psalmo beatus dicitur fore qui 37 Babyloniorum infantes petrę allidet, cui par est (o) Homericum illud:

Deuteron. II, 34. *Deuteron. XX, 16.* *Psalm. CXXXVI, 9.*

καὶ νήπια τέκνα
Βαλλόμενα προτὶ ἄστυ ἐν αἰνῇ δηϊοτῆτι.

Illisaque corpora terrę
Infantum, sævus dum concutit omnia Mavors.

2. Thraces olim capta Mycalesso fœminas quoque & infantes occiderunt, narrante Thucydide. Idem de Macedonibus cum Thebas cepissent narrat Arrianus. (p) Romani capta Ilurgi urbe Hispaniæ, ἔκτειναν ὁμαλῶς καὶ παιδία καὶ γυναῖκας, *sine discrimine interemerunt etiam mulieres & pueros*, quæ verba sunt Appiani. Germanicus Cęsar Tacito narratur vicos Marsorum (Germaniæ is populus) ferro flammisque pervastasse, additurque: *non sexus, non ætas miserationem attulit*. Titus Judæorum etiam pueros & fœminas in spectaculo feris laniandos proposuit. Et tamen hi duo ingenio minime sævo fuisse creduntur: adeo sævitia illa in morem verte-

Lib. I. *Lib. ann. I.*

GROT. n *Et quorum connexa cum Cananæis erat causa*) Ut Amalecitæ, de quibus Josephus libro VI, 8. in Saulis rebus: ἐπὶ σφαγὴν γυναικῶν καὶ νηπίων ἐχώρησεν, οὐδὲν ὠμὸν οὐδ' ἀνθρωπίνως σκληρότερον διαπράσσεσθαι οὕτως ἡγούμενος, πρῶτα μὲν πολεμίους ταῦτα δρῶν· *ad cædem fœminarum etiam & puerorum processit, nihil existimans se crudele aut naturæ humanæ adversum in eo facere, primum quod hostes erant in quos id fiebat, &c.*

GRON. 36 *Dei ista sunt opera*) Hoc non fecerunt Hebræi ex jure gentium, sed ex Dei singulari mandato qui devotos illos populos volebat extingui; itaque non possumus inde in alios populos exemplum petere.

37 *Babyloniorum*) Nam hi non erant in numero devotorum populorum.

GROT. o *Homericum illud*) Ex eodem Homero Severus in Britannos his verbis usus:

μηδ' ὅν τινα γαστέρι μήτηρ
Κοῦρον ἐόντα φέροι, μηδ' ὃς φύγοι αἰπὺν ὄλεθρον.

nec qui latet abditus intra
Viscera matris adhuc fugiet crudelia fata.

p *Romani capta Ilurgi*) Scipio capta Numantia: Juliani milites in mulieres Daciris relictas. Zosimus III. Idem Julianus capta Majozamaltha, *Sine sexus discrimine vel ætatis, quicquid impetus reperit potestas iratorum absumsit*: ait Ammianus libro XIV.

q Ne

terat. Quo minus mirum si & senes interficiuntur, ut a Pyrrho Priamus. *Æn. II.*

X. 1. (q) Ne captivi quidem ab hac licentia exemti. Pyrrhus apud Senecam ex recepto tunc more: *Troad.*

Lex nulla capto parcit aut pœnam impedit.

In Ciri Virgiliana belli lex hæc dicitur, etiam in fœminas captivas. Ita enim ibi Scylla:

At belli saltem captivam lege necasses.

Sed & illo Senecæ loco de fœmina, Polyxena nimirum, occidenda agebatur. Hinc illud Horatii:

Vendere cum possis captivum, occidere noli.

Ponit enim licere; & Donatus, servos dictos qui servati essent, *quum eos occidi 37 oporteret jure belli*: ubi illud oporteret, improprie, pro liceret positum videtur. Sic a Corcyræis interfecti captivi ex Epidamno, narrante Thucydide. Sic quinque millia captivorum ab Annibale occisa. Apud Hirtium bello Africano Scipionem sic alloquitur centurio Cæsarianus: *tibi gratias ago, quod mihi vitam incolumitatemque belli jure capto polliceris.* *Adelph. act. 2. sc. 1.* *Lib. 1.* *Ap. Anniv.* *Dion. xlvii.*

2. Nec 38 tempore ullo excluditur potestas occidendi tales servos, id est bello captos, quantum ad jus gentium pertinet: etsi legibus civitatum hic magis, illic minus adstringitur.

XI. Quin & 39 supplicum occisorum passim occurrunt exempla, ut ab Achille apud Homerum, apud Virgilium Magonis & Turni; quæ ita narrari videmus ut defendantur simul illo quod dixi belli jure; nam & Augustinus laudans Gothos qui supplicibus & in templa perfugientibus pepercerant: *Quod belli jure fieri licuisse, ait, illicitum sibi esse judicarunt.* Nec qui se dedunt semper recipiuntur, ut in pugna ad Granicum 40 Græci qui Persæ militabant; apud Tacitum Uspenses veniam liberis corporibus orantes; *quod aspernati, inquit, sunt victores, ut belli potius jure caderent.* Nota & hic belli jus. *De civit. Dei 1, 2.* *Ann. xii.*

XII. Sed

q *Ne captivi quidem ab hac licentia exempti*) Elisæus apud Iosephum: τοὺς γὰρ νόμῳ ληφθέντας πολέμῳ, ἀποκτείνειν ἔλεγε δίκαιον. *belli jure captos interfici justum dicebat.* Itaque Virgilius captivum inducit rogantem:

Per patrios manes, per spes surgentis Iuli,
Te precor hanc animam serves natoque patrique.

Lxx millia Slavorum captorum ab Ottone interfecta narrat Withikindus lib. II.

GRON. 37 *Oporteret*) Q.d. cum commeruissent, ut occidi recte possent.

38 *Tempore ullo*) Quasi cum in primo furore occisi non essent, postea occidi non possent.

39 *Supplicum*) Qui se ultro positis armis dediderunt, & veniam petiverunt.

40 *Græci qui Persæ militabant*) Non impetraverunt veniam ab Alexandro, sed interfecti sunt.

GROT.

XII. Sed & (r) acceptos in deditionem 41 fine conditione ulla
Dion. xlv. legas interfici, ut a Romanis Pometiæ principes, a Sulla Samnites,
Liv. II. a Cæsare Numidas, & ipsum Vercingentorigem: imo mos hic ferme perpetuus Romanorum in hostium duces, sive captos, sive deditos, (s) ut triumphi die occiderentur, quemadmodum Cicero nos docet quinta Verrina, Livius tum alibi, tum libro XXVIII, Taci-
Hist. I. tus Annal. XII, & alii multi. Eodem Tacito memorante Galba 42 decimari jussit, quos deprecantes in fidem acceperat; & Cæcina in deditionem accepto Aventico in Julium Alpinum e principibus, ut concitorem belli animadvertit; cæteros veniæ vel sævitiæ Vitellii reliquit.

XIII. 1. (t) Solent interdum historici causam interfectorum hostium, captorum præsertim aut supplicium, referre aut 43 ad talionem, aut 44 ad pertinaciam in resistendo; sed hæ causæ, ut alibi distinximus, 45 suasoriæ magis sunt quam justificæ. Nam talio justa & proprie dicta in eandem personam quæ deliquit exercenda est, ut intelligi potest ex his quæ de pœnæ communicatione dicta sunt supra. Contra vero ex bello plerumque id quod talio dicitur in malum redundat eorum quorum in eo quod accusatur nulla est culpa. Cujus morem sic describit Diodorus Siculus. *οὐ γὰρ ἠγνόουν δι' αὐτῶν τῶν ἔργων μαθόντες, ὅτι τοῖς διαπολεμοῦσι κοινῆς τῆς τύχης ὑπαρχούσης, ἀμφοτέρους κατὰ τὰς ἥττας τοιαῦτα ἀνάγκη παθεῖν, οἷα ἂν αὐτοὶ πράξωσιν εἰς τοὺς ἀτυχήσαντας. Neque enim ignorabant ipsis rebus edocti, cum bellantium par sit fortuna, alterutris, si male rem gessissent, id expectandum quod ipsi in victos statuissent.* Apud eundem Philomelus dux Phocensium, *διὰ τῆς κολάσεως τοὺς ἐχθροὺς ἐποίησε μεταθέσθαι τῆς ὑπερηφάνου καὶ δεινῆς τιμωρίας.* (u) *pari pœna exacta effecit, ut hostes a superbo & insolenti supplicio temperarent.*

2. Pertinax vero studium in partes nemo est qui 46 supplicio
I. Gotth. dignum judicet, ut apud Procopium Neapolitani Belisario respon-

GROT. r *Acceptos in deditionem sine conditione ulla legas interfici*) Vide Thuanum libro LXX. in anno CIↃ IↃ LXXX. in rebus Hiberniæ.

GRON. 41 *Sine conditione ulla*) Sine pacto salutis.

GROT. s *Ut triumphi die occiderentur*) Simile apud Reginonem in anno CIↃ CCCC V.

GRON. 42 *Decimari*) Decimum quemque sorte ad supplicium duci.

GROT. t *Solent interdum historici causam interfectorum hostium, captorum præsertim aut supplicium, referre aut ad talionem, aut ad pertinaciam*) Ut Chalcocondylas libro VIII.

GRON. 43 *Ad talionem*) Quasi non parcatur illis, quia ipsi antea nemini hostium pepercerunt.

44 *Ad pertinaciam*) Quod tam diu repugnando tempus misericordiæ consumpserint.

45 *Suasoriæ magis quam*) Non tam purgant quam impellunt & stimulant severitatem.

GROT. u *Pari pœna exacta*) Vide eundem Diodorum de Spendio & Amilcare Barca in excerptis Peiresianis.

GRON. 46 *Supplicio dignum*) Cum sit argumentum fidei.

47 A

spondent, quod tunc maxime obtinet cum partes illæ aut 47 a natura assignatæ, aut honesta ratione electæ sunt. Imo tantum abest ut in eo crimen sit, ut pro crimine habeatur si quis 48 præsidio decesserit, præsertim veteri jure militari Romano, quod hic nullam ferme admittebat metus aut periculi excusationem. *Præsidio decedere apud Romanos capitale est*, ait Livius. 49 Ob utilitatem ergo suam quisque summo illo rigore, ubi visum est, utitur; defenditur autem 50 rigor ille apud homines eo gentium jure, de quo nunc agimus.

Polyb. lib. I. & VI.

Lib. XXIV.

XIV. Idem jus & in 51 obsides usurpatum, nec in eos tantum qui 52 se obligaverant quasi ex conventione, sed & in eos qui ab aliis traditi. A Thessalis occisi olim ducenti quinquaginta a Romanis Volsci Aurunci ad trecentos. Notandum autem solitos obsides dari etiam pueros, ut a Parthis, quod & a Simone Macchabæorum uno factum legimus, & fœminas ut a Romanis Porsenæ temporibus, & a Germanis narrante Tacito.

Plut. de claris mulieribus. Dionys. XVI. Tac. Ann. XII. 1. Macab. XIII, 17. Hist. IV.

XV. Sicut autem jus gentium permittit multa, 53 eo permittendi modo quem iam explicavimus, quæ jure naturæ sunt vetita, ita quædam vetat permissa jure naturæ. Nam quem interficere liceat, cum gladio an veneno interimas nihil interest, si jus naturæ respicias: jus inquam naturæ; nam generosius quidem est ita occidere ut qui occiditur 54 sui defendendi habeat copiam; sed 55 non debetur hoc cuiquam qui mori meruit. At jus gentium, si non omnium, certe meliorum jam olim est, ne hostem veneno interficere liceat; qui consensus ortus est ex respectu communis utilitatis, 56 ne pericula in bellis quæ crebra esse cœperant nimium intenderentur. Et credibile est a regibus id profectum, quorum vita ab armis ante alios defenditur, a veneno minus quam aliorum tuta est, nisi defendatur juris aliqua religione (x) & metu infamiæ.

2. Clan-

47 *A natura assignatæ*) Quoties pugnavimus pro populo aut principe, sub quo nati sumus, aut cui justas ob causas obhæsimus.

48 *Præsidio decesserit*) Liv. 24. 37.

49 *Ob utilitatem*) Non ob culpam ejus, in quem crudeliter consulitur.

50 *Rigor ille*) Illa severitas.

51 *Obsides*) Si cum dati essent fidei & amicitiæ pignus, respectu illorum non cessavit hostis fieri, qui dedit.

52 *Se obligaverant*) Qui sponte vitam oppignoraverant pro fide suorum.

53 *Eo permittendi modo*) Nempe ut impune fiant, neque ex factis persecutio detur.

54 *Sui defendendi*) Ut sit non tantum in acie ac conflictu, sed propemodum in omni parte belli, modo ne quis sibi desit ipse. Sic Alexander ajebat se didicisse adversus vires hostium, non adversus calamitates contendere. Iust. 11, 12.

55 *Non debetur*) Occidi potest etiam indefensus, etiam quiescens & dormiens.

56 *Ne pericula*) Ut aliquis modus esset discriminum, quum sufficeret, quod gladiis & telis corpora exponunt & objiciunt pugnantes.

GROT. x *Et metu infamiæ*) Senatores ad Pyrrhum: ἵνα μὴ τὸ σὸν πάθος ὑμῖν διαβολὴν ἐνέγκῃ. *Ne nobis infamiam adferat si quid tibi acciderit.*

y Qui

Liv. lib. XLII. *de bello Gild.* *Off.* III. .2. Clandestina scelera vocat Livius de Perseo loquens; nefas Claudianus agens de insidiis in Pyrrhum a Fabricio reiectis, & Cicero scelus eandem historiam tangens. Communis exempli interesse ne tale quid admittatur aiunt consules Romani, in epistola ad Pyrrhum quam ex Cl. Quadrigario recitat Gellius; apud Valerium Maximum est, *armis bella, non venenis geri debere*. Et Tacito memorante, cum princeps Cattorum Arminii mortem veneno promitteret, rejecit Tiberius, ea se gloria equans priscis Imperatoribus. Quare (y) qui licitum volunt hostem veneno occidere, 57 ut ex Vegetio Baldus, respiciunt merum naturæ jus; illud autem quod a gentium voluntate ortum trahit prætervident.

L. III, *c.*8. *Lib.* V. *c.*5. *Ann.* III. *Consil.* II, 188.

XVI. 1. Distat a tali veneficio nonnihil & ad vim accedit propius, spicula veneno inficere & 58 geminare mortis causas quod (z) de Getis tradit Ovidius, de Parthis Lucanus, de Afris quibusdam Silius, & nominatim de Æthiopibus Claudianus. (a) Sed hoc quoque contra jus est gentium non universale, sed gentium Europæarum & siquæ ad Europæ melioris cultum accedunt; quod recte a Salisberiensi observatum est; cujus hæc sunt verba, *nec veneni, licet videam ab infidelibus aliquando usurpatam, ullo unquam jure indultam lego licentiam*. Ideo *ferrum infamare veneno* dixit Silius.

Salisber. VIII. 20.

2. Nam & fontes veneno inficere, 59 quod ipsum quoque aut non latet, aut non diu latet, Florus ait esse non tantum contra morem majorum, sed & contra fas Deûm, sicut jura gentium Diis ascribi auctoribus solere 60 alibi quoque a nobis annotatum est. Neque vero mirum videri debet, si 61 adminuenda pericula tales

Lib. 2.

y *Qui licitum volunt hostem veneno occidere*) Vide de Venetis Bembum fine libri III.

GROT. 57 *Ut ex Vegetio Baldus*) Verba Baldi: *& licet hostem veneno occidere, sicut docet Vegetius de re militari.*

58 *Geminare mortis*) Iustin. 12, 20. *sagittas veneno armant, atque ita geminæ mortis vulnere hostem summovent.*

GROT. z *De Getis tradit Ovidius*) De Scythis Plinius libro XI, 53. *Scythæ sagittas tingunt viperina sanie & humano sanguine: irremediabile id scelus mortem illico adfert levi tactu.* De Serviis vide supplementum Helmoldi c.4.

a *Sed hoc quoque contra jus est gentium*) Ideo Ilus Mermerides in Odysseæ A. Ulyssi negat venenum ad spicula,

Ἐπεί ῥα θεοὺς νεμεσίζετο αἰὲν ἐόντας.

Veritus vim Divûm morte carentium.

GRON. 59 *Quod ipsum quoque*) Etsi vix clandestina sit ista pestis, aut certe non diu sit, sed mox deprehendi & caveri possit ex paucorum casu.

60 *Alibi quoque*) 2, 19. 1.

61 *Ad minuenda pericula*) Qui vitam ferro sub armis cernebant, id satis humanæ fragilitati putasse & excepisse quædam genera periculorum consensu mutuo, quibus alium ab alio infestari fas non esset.

GROT.

tales sint quædam bellantium tacitæ conventiones, cum olim Chalcidensibus & Eretriensibus manente bello convenerit μὴ χρῆσθαι τηλεβόλοις, *ne missilibus uti liceret*. Strabo l. x.

XVII. Cæterum non idem statuendum de aquis (b) sine veneno ita corrumpendis ut bibi nequeant, quod Solon & Amphictyones leguntur in barbaros justum censuisse: & Oppianus de Piscatu, quarto, ut suo sæculo solitum commemorat. Id enim perinde habetur quasi 62 avertatur flumen, aut (c) fontis 63 venæ intercipiantur, quod & natura & consensu licitum est. *Pauf. l. ult. Front. l. III. Æsch. de male ob leg.*

XVIII. 1. An vero hostem interficere immisso percussore per jus gentium liceat, quæri solet. Sed omnino discrimen adhibendum est inter percussores, qui fidem expressam vel tacitam violant, ut subditi in regem, vasalli in 64 seniorem, milites in eum cui militant, recepti ut supplices aut advenæ, aut transfugæ in eos qui receperunt; 65 an vero nulla teneantur fide, quomodo (d) Pipinus Caroli Magni pater uno comitatus satellite trajecto Rheno hostem in cubiculo interfecisse narratur; quod & a Theodoto Ætolo in Ptolemæum Ægypti regem simili modo tentatum refert Polybius, οὐκ ἀνανδρον τόλμην, *virilem audaciam* vocans. Talis & ille laudatus ab historicis (e) Q. Mutii Scævolæ conatus, quem ipse sic defendit, *hostis hostem occidere volui*. Porsena ipse in hoc facto nihil nisi virtutem agnoscit. Valerius Maximus pium ac forte propositum vocat; laudat & Cicero pro P. Sextio. *Liv. l. II. Lib. III, c. 3.*

2. Nimirum hostem occidere ubivis licet, non naturæ tantum sed & gentium jure, ut supra diximus: nec refert quot sint qui faciant, aut patiantur. Sexcenti Lacones cum Leonida castra hostilia ingressi recta tentorium regis petebant. (f) Paucioribus idem licuit. Pauci erant qui Marcellum consulem ex insidiis circumventum occiderunt; & qui 66 Petilium Cerialem parum abfuit *Justin. II. Livium lib. XXVII. Tac. hist. v.*

GROT. b *Sine veneno*) Cadaveribus asbesto, quibus usus in obsidione Auximi Belisarius. Procopius Gotthicorum II. calce, ut Turcæ ad Dibibram. Nicetas libro primo de Alexio Isaaci fratre. Sunt talia & apud Ottonem Frisingensem & Guntherum Ligurino.

GRON. 62 *Avertatur flumen*) Fossis ductis alio derivetur.

GROT. c *Fontis venæ intercipiantur*) Vide Priscum in excerptis legationum.

GRON. 63 *Venæ intercipiantur*) Ut Marius Saturnini factionem, quæ Capitolium tenebat, abruptis fistulis aquæductus ad deditionem compulit. Flor. 3, 16.

64 *Seniorem*) Dominum feudi. 2, 3. 14.

65 *An vero nulla teneantur fide*) Voluit dicere: & inter eos, qui nulla tenentur fide.

GROT. d *Pipinus*) Vide Paulum Warnafredi libro VI.

e *Q. Mutii Scævolæ*) Qui Plutarcho ἀνὴρ εἰς πᾶσαν ἀρετὴν ἀγαθός· *vir ad omnem virtutem egregius*.

f *Paucioribus idem licuit*) Valens pecuniam promisit ei qui Scythæ cujusquam caput attulisset, ita pax obtenta. Zosimus IV.

GRON. 66 *Petilium Cerialem*) Vespasiani cognatum.

De off. 1. c.40. abfuit quin in lecto confoderenr. (g) Laudat Eleazarum Ambrosius, quod elephantem supereminentem cæteris adortus est, arbitratus ei insidere regem. Neque tantum qui hæc faciunt, sed & qui aliis faciendi auctores sunt, jure gentium inculpati habentur. *Liv. lib.11.* Scævolæ ad audendum fuerunt auctores illi in bellis adeo sancti veteres Romani senatores.

3. Neque movere quenquam debet, quod deprehensi tales exquisitis suppliciis affici solent: nam id ipsum non eo venit quod in jus gentium 67 in hostem quidvis licet: gravius autem aut le- *L.3.§.ult. ad l. Corn. de sicar.* vius malum statuit quisque pro sua 68 utilitate. Nam sic & exploratores, quos mittere jure gentium haud dubie licet, quales misit Moses, qualis fuit ipse Josue, deprehensi pessime tractari *Pun.* solent; (*ἔθος τοὺς κατασκόπους κτείνειν, mos est exploratores interficere*, ait Appianus) juste interdum ab his qui manifeste justam habent bellandi causam: ab aliis vero 69 licentia illa quam dat belli jus. Quod si qui reperiuntur (h) qui tali opera oblata uti noluerint, id ad animi celsitudinem & virium apertarum fiduciam, non ad justi injustive opinionem referendum est.

4. At de his percussoribus, 70 quorum facto perfidia inest, aliter censendum; neque enim ipsi tantum contra jus gentium faciunt, sed & qui eorum utuntur opera; quanquam enim in rebus aliis, qui 71 malorum opera in hostem utuntur, peccare censeantur apud Deum, non autem apud homines, id est in gentium jus, quia ea in parte,

Mores leges perduxerunt in potestatem suam:

Lib.VIII. Epistola ad Rufinum. *& decipere*, ut Plinius loquitur, *pro moribus temporum prudentia est:* tamen 72 intra jus interficiendi constitit hæc consuetudo; nam hic 73 qui aliena utitur perfidia, violasse jus non naturæ tantum,

GROT. g *Laudat Eleazarum Ambrosius*) Et Josephus antiquæ historiæ XV, 14. Factum non dissimile Theodosii in Eugenium est apud Zosimum libro IV. Gallorum in regem Persarum apud Agathiam; Persarum decem in Julianum, apud Ammianum XXIV. & Zosimum III. Alexii Comneni in Torusen, apud Nicetam Choniaten. lib. IV. de Manuele. Bulgarorum in Nicephorum Imperatorem apud Zonaram.

GRON. 67 *In hostem quidvis licet*) Vel tantum occidere, vel post diros cruciatus occidere.

68 *Utilitate*) Ducit autem utile sibi, quum ægre possit sibi cavere ab hac obrepentium audacia, magnitudine supplicii absterrere homines ne quis id conetur.

69 *Licentia illa*) Non illa quidem justitia, quæ apud Deum valet, sed illa, quæ apud homines.

GROT. h *Qui tali opera oblata uti noluerint*) Vide Cromerum p. 113.

GRON. 70 *Quorum facto perfidia*) Qui subornantur adversus eos; quibus fidem, obsequium, honorem, gratiam debent, 3, 1. 21.

71 *Malorum opera*) 2, 26. 5.

72 *Intra jus interficiendi*) Animis illorum ira & manibus utendi, sine perfidia.

73 *Qui aliena utitur*) Percussorem immittit adversus eum, cui percussor ipse sacramento obstrictus est.

74 *Li-*

tum, sed & gentium creditur. Hoc docent illa Alexandri ad *Curt.l.IV.*
Darium: *Impia bella suscipitis; & cum habeatis arma,* 74 *licitamini*
hostium capita. Et mox: *qui ne belli quidem jura in me servaveris.*
Alibi: *ad internecionem mihi persequendus est, non ut justus hostis,* *Lib.IV.*
sed ut percussor veneficus. Eodem referendum illud de Perseo: *Livius libro*
non justum apparare bellum regio animo, sed per omnia clandestina *XLII.*
grassari scelera latrociniorum & veneficiorum. Marcius Philippus de
iisdem factis Persei agens: *ea omnia quam Diis quoque invisa essent,* *Liv. lib. XLIV.*
sensurum in exitu rerum suarum. Pertinet huc illud Valerii Maxi- *Lib.IX,c.7.*
mi; (i) *Viriati cædes duplicem perfidiæ accusationem recepit, in amicis*
quod eorum manibus interemtus est; in Q. Servilio Cæpione consule,
quia is sceleris hujus auctor impunitate promissa fuit, victoriamque
non meruit, sed emit.

5. Causa cur hic aliud quam in rebus cæteris placuerit, ea
ipsa est quam de veneno supra attulimus, ne nimium intenderen-
tur pericula eorum maxime qui eminent. Negabat Eumenes cre- *Just.L.XIV.*
dere se, *quenquam ducum sic velle vincere, ut* 75 *ipse in se exem-*
plum pessimum statueret. Apud eundem cum Bessus Dario manus
intulisset, dicitur exempli & communis 76 regum omnium esse *Lib.XII.*
causa: & Oedipus regis Laji cædem vindicaturus apud Sopho-
clem sic ait:

Κείνῳ προσαρκῶν οὖν ἐμαυτὸν ὠφελῶ.

Et apud Senecam in ejusdem argumenti tragœdia:

Regi tuenda est maxime regum salus.

Consules Romani epistola ad Pyrrhum: *communis exempli & fidei visum est, ut te salvum velimus.*

6. In bello ergo solenni, aut inter eos qui belli solennis indicendi jus habent, id non licet: 77 extra vero bellum solenne habetur pro licito, eodem gentium jure. Sic in Gannascum defecto-

rem

74 *Licitamini*) Mercedem addicitis: pecuniam promittitis ei, qui occisurus est hostem vestrum. GRON.

GROT. i *Viriati cædes*) Scriptor de viris illustribus: *quæ victoria, quia empta erat, a senatu non probata.* Eutropius: *cum interfectores ejus præmium a Cæpione consule peterent, responsum est, nunquam Romanis placuisse, Imperatorem a suis militibus interfici*; ubi forte legendum, *a Cæpione consule promissum.* Sic quod in Sertorium admissum est, damnat Ammianus libro XXX.

75 *Ut ipse in se*) Ut aliis ostendat viam inevitabilem in se grassandi, qua ipse in alios usus fuit.

76 *Regum omnium*) Quia omnibus idem metuendum.

77 *Extra vero bellum*) Quum persecutio est defectoris, rebellis, latronis; quo jure excusavit rex Hispaniæ, quod in Guilhelmi Auriaci caput præmium statuerat, tanquam subjecti rebellantis. Sic & Athenienses, quod XXX. tyrannos ad colloquium progressos, ut victimas pacis trucidarunt. Just.5,16.

An. XI, VII. rem ftructas (K) infidias tales degeneres negat Tacitus. Curtius Spitamenis perfidiam minus ait invifam effe potuiffe, quia nil ulli nefaftum in Beffum interfectorem regis fui videbatur. Sic & in latrones & piratas perfidia vitio quidem non caret, fed apud gentes odio eorum in quos committitur impunita eft.

XIX. 1. Stupra in fœminas in bellis paffim legas 78 & permiffa & impermiffa. Qui permiferunt, fpectarunt injuriam folam 79 in alienum corpus, cui fubjacere quicquid hoftile eft, juri armorum non incongruens judicabant. Melius alii, qui 80 non folam injuriam fed ipfum efferatæ libidinis actum hic confiderarunt, & 81 quod is neque ad fecuritatem pertineat, 82 neque ad pœnam, ac proinde non bello magis quam pace impunitus effe debeat: atque hoc pofterius jus eft gentium non omnium, fed meliorum.
Auguft. de civ. Dei lib. II. Sic Marcellus antequam Syracufa caperet legitur (l) geffiffe curam
Lib. XXVI. pudicitiæ etiam in hofte fervandæ. Scipio apud Livium & fua & populi Romani intereffe ait; *nequid quod ufpiam fanctum effet apud ipfos violaretur*; ufpiam, id eft, apud moratiores populos. Diodorus Siculus de Agathoclis militibus: *οὔτε τῆς εἰς γυναῖκας ὕβρεως καὶ παρανομίας ἀπέσχοντο, ne a mulieribus quidem* (m) *vim nefariam abfti-*
Lib. VI. var. *nebant*. Ælianus cum narraffet a Sicyoniis victoribus fœminarum ac virginum Pellenæarum pudicitiam proftitutam, fic exclamat: *ἀγριώτατα ταῦτα, ὦ θεοὶ ἑλλήνιοι, καὶ οὐδ᾽ ἐν βαρβάροις καλά, ἢ κατά γε τὴν ἐμὴν μνήμην. crudelia hæc per Deos Græciæ, & quantum memoria comple-*

GROT. k *Infidias tales degeneres negat*) Sic de Florentio & Barchalba, qui defectorem Procopium adduxerant Ammianus: *fi principem legitimum prodidiffent, vel ipfa juftitia jure cæfos pronuntiaret, fi rebellem & oppugnatorem internæ quietis, ut ferebatur, amplas ei memorabilis facti oportuerat deferri mercedes*. Sic laudatur Artabanes occifo Gontharide apud hiftoricum Procopium fine Vandalicorum fecundi. Adjice de Sechodolii cæde Cromerum libro XXVIII.

GRON. 78 *Et permiffa*) Apud alios concefsa, apud alios vetita.

79 *In alienum corpus*) Ut apud Statium Lycurgus 5. Theba. 686. *Si vilem, tanti premerent cum pectora luctus, In famulam jus effe ratus dominoque ducique.*

80 *Non folam injuriam*) Non quæ paterentur perfonæ, fed quid fieret & qua ex caufa, nempe opus fœdæ voluptatis ex flagrante libidinibus & incontinentia animo.

81 *Quod is neque ad fecuritatem*) Quod neque hoftium quidquam demitur violatis mulieribus, neque additur falvis. Juftin. 39, 3.

82 *Neque ad pœnam*) Quia non eft hoc ita comparatum, ut pro pœna pofsit haberi. Vera enim & jufta pœna eft, quam qui fumit, fumendo non peccat, neque ipfe quid committit flagitii. At qui matronarum & virginum pudorem violat, rem facit per fe damnatam & improbam.

GROT. l *Geffiffe curam pudicitiæ*) Et Lucullus narrante Xiphilino. Vide edictum Mauri Cabaonis apud Procopium Vandalicorum I.

m *Vim nefariam*) Appianus Mithridatico de Chiis captis: *τὰ γύναια καὶ τὰ παιδία βαρβαρικῶς ὑπὸ τῶν ἀγόντων ὑβριζόμενα· mulieres & pueri barbarum in morem ab iis qui ducebant ftuprati.*

n Inter

plector, ne ipsis quidem barbaris probata.

2. Atque id (n) inter Christianos observari par est, non tantum ut disciplinæ militaris partem, sed & ut partem juris gentium, id est ut qui pudicitiam vi læsit, quamvis in bello, ubique pœnæ sit obnoxius. Nam nec Hebrea lege impune quisquam id tulisset, *Deut.* XXI, 10. ut intelligi potest (o) ex ea parte quæ de captiva ducenda, neque vendenda postea, constituit. Ad quem locum Becchai magister Hebræus: *voluit Deus ut castra Israelitarum sint sancta, non projecta in scortationes & abominationes cæteras, ut castra gentium.* Arrianus, cum narrasset captum Roxanes amore Alexandrum, οὐκ ἐθελῆσαι ὑβρίσαι καθάπερ αἰχμάλωτον, ἀλλὰ γῆμαι γὰρ οὐκ ἀπαξιῶσαι. *noluisse ea ut captiva per libidinem abuti, sed matrimonio dignatum.* adjicit facti laudationem. Plutarchus de facto eodem: οὐχ ὕβρισεν· ἀλλ' ἔγημε φιλοσόφως, *non per libidinem abusus ea est, sed uxorem duxit, ut dignum philosopho.* Et Torquatum quendam, quod hostili virgini vitium obtulisset, Romanorum decreto (p) in Corsicam deportatum annotavit Plutarchus. *Parall.*

n *Inter Christianos*) Servarunt id Belisarius ubique, Totilas captis Cumis & Roma capta. Procopius hæc tradit Gotthicorum III:

o *Ex ea parte quæ de captiva ducenda*) Quam facunde explicat Philo libro περὶ φιλανθρωπίας. Iosephus altero contra Appionem: τῶν αἰχμαλώτων προνόησεν ὅπως αὐτῶν ὕβρις ἀπῇ, μάλιστα δὲ γυναικῶν. *lex etiam pro bello captis curam gessit, ut absit ab eis contumelia, maxime a mulieribus.*

p *In Corsicam deportatum*) At Persarum rex Chosroes eum qui Apameæ puellæ vim intulerat cruci affixit. Procopius Persicorum II.

CAPUT V.

De rebus vastandis eripiendisque.

I. *Res hostium corrumpi & rapi posse.*
II. *Etiam sacras: quod quomodo intelligendum.*
III. *Et religiosas, addita itidem cautione.*
IV. *Doli quatenus hic permissi.*

I. 1 NOn (a) esse contra naturam spoliare eum, quem honestum est necare, dixit Cicero. Quare mirum non *Offic.* III.

GRON. 1 *Non esse contra*) Nam non debet, cui plus licet, quod minus est, non licere: l. 21. D. de reg. jur.

GROT. a *Non esse contra naturam spoliare eum quem honestum est necare*) Suetonius Nerone XL. *tanquam occasione nata spoliandarum jure belli opulentissimarum provinciarum.* Cyprianus de mortalitate: *sic cum irruptione hostili civitas aliqua possessa est, omnes simul captivitas vastat.*

GRON.

non est si jus gentium corrumpi ac rapi permiserit res hostium, quos interficere permiserat. Polybius itaque historiarum quinto, jure belli comprehendi ait ut munitiones hostium, portus, urbes, viri naves, fructus, & si qua sunt similia, aut eripiantur, aut corrumpantur. Et apud Livium legimus, *esse quædam belli jura, quę ut facere ita pati sit fas*: 2 *sata exuri, dirui tecta; prædas hominum pecorumque agi*. Ipsas urbes totas dirutas; aut mœnia solo æquata, populationes agrorum. incendia singulis ferme paginis apud historiarum scriptores invenias. Et notandum licere hęc & in deditos. *Oppidani*, inquit Tacitus, *portis sponte patefactis se suaque Romanis permisere, quod salutem ipsis tulit*: *Artaxatis ignis immissus*.

Lib.xxxi.

An.xiii.

II. 1. Neque jus gentium merum, 3 seposita officiorum aliorum consideratione, de quibus dicemus infra, sacra excipit, id est, quæ Deo aut diis dicata sunt. *Cum loca capta sunt ab hostibus*, (b) 4 *omnia desinunt sacra esse*, ait Pomponius Jurisconsultus, *Sacra Syracusarum victoria profana fecerat*, ait Cicero Verrina quarta. Causa hujus est, quod quæ sacra dicuntur, revera 5 non eripiuntur humanis usibus, (c) sed publica sunt; sacra autem

L.cum loca, D. de religiosis.

GRON. 2 *Sata exuri*) Frumenta in agris matura incendi.

3 *Seposita officiorum*) Si a jure gentium distinguantur, quæ tantum honesta sunt, non etiam debita.

GROT. b *Omnia desinunt sacra esse*) Tertullianus apologetico: *Porro bella & victoriæ captis & eversis plurimum urbibus constant: id negotium sine Deorum injuria non est; eadem strages mænium & templorum, pares cædes civium & sacerdotum: nec dissimiles rapinæ sacrarum divitiarum & profanarum. Tot igitur sacrilegia Romanorum quot trophæa: tot de Diis quot de gentibus triumphi: tot manubiæ quot manent adhuc simulacra captivorum deorum*. Mox: *& bene, quod si quid adversi urbibus accidit, eadem clades templorum quæ & mænium fuerant*.

GRON. 4 *Omnia desinunt*) Seneca troad. 53. *& quondam sacrum regni jacentis*.

5. *Non eripiuntur humanis*) Secernuntur quidem a commercio & possessione, pronuscuoque & profano attactu privatorum, manent tamen in usu hominum & habentur curanturque inter ea quæ sunt universitatis vel populi cujusque. Potest & alia dari causa ex superstitione veterum. Credebant enim templa & aras & simulacra urbium captarum a diis esse deserta. Unde Virgil. 2, Æneid. 351. *Excessere omnes adytis arisque relictis Dii, quibus imperium hoc steterat*. Et Curtius refert in obsidione Tyri civium cuidam per quietem Apollinis urbem deserentis speciem oblatam. Quum Titus Hierosolyma obsideret, auditam majorem humana vocem, excedere Deos simul ingentem motum excedentium, e Josepho Tacitus tradit 5. histor. 13. Hinc apud Statium Bacchus Thebis suis metuens in concilio Deorum ait 7. Thebaid. 18, *quo sacra tamen ritusque peremptæ Gentis abire jubes?* Quod ut certius fieret, Romani carmine solenni ex obsessis ab se urbibus Deos evocabant, & Romę illis ædem promittebant, ut notat Servius ad d.l. Exemplum apud Liv. 5, 21. Adde Diodor. Sic. 13, 59. Plutarch. in Antonio p.951.

GROT. c *Sed publica sunt*) Marsilius Patavinus in defensore pacis cap. v. p. 2. Nicol. Boerius decis.lxix. n.1. Bossius in crim. de foro competente num. 101. Cothmannus consil. 100, num.30.

CRON.

autem nominantur a fine cui destinata sunt. Signum ejus quod dico est, quod cum quis populus alteri populo aut regi se dedit, tum etiam ea dedit quę divina dicuntur, ut ex formula apparet quam citavimus alibi 6 ex Livio, cui convenit illud in Amphitruone Plauti: L.1.c.111. §.8.

Urbem, agrum, aras, focos, seque uti dederent.

Deinde:

Deduntque se, divina, humanaque omnia.

2. Et ideo Ulpianus publicum jus etiam 7 in sacris ait consistere. Pausanias Arcadicis ait morem fuisse Græcis barbarisque communem, ut res sacræ arbitrii eorum fierent qui urbes cepissent. Sic Jovis Hercæi simulacrum, Troja capta, concessum Sthenelo, multaque alia ejus moris exempla commemorat Thucydides lib. IV. τὸν νόμον τοῖς Ἕλλησιν εἶναι, ὧν ἂν ᾖ τὸ κράτος τῆς γῆς ἑκάστης, ἤν τε πλέονος, ἤν τε βραχυτέρας, τούτων καὶ τὰ ἱερὰ ἀεὶ γίγνεσθαι. *jus hoc apud Grecos esse, ut qui imperium obtineant in terra aliqua magna aut parva,* (d) *eorum sint & templa*. A quo non discrepat illud apud Tacitum: *cunctas ceremonias Italicis in oppidis, templaque, & numinum effigies, juris atque imperii Romani esse.* Ann. XII.

3. Quare & populus ipse, mutata voluntate, potest ex sacro profanum facere; quod non obscure indicant Jurisconsulti Paulus & Venulejus: & temporum necessitate videmus res sacras ab his qui sacraverant (e) in belli usus conversas, ut a Pericle sub pollicitatione restituendi tantundem, a Magone in Hispania, a Romanis bello Mithridatico, a Sulla, Pompejo, Cęsare, atque aliis factum legimus. Apud Plutarchum Tiberius Gracchus: *L. inter stipulantem, §. sacrum, & l. continuus, §. cum quis, D. de verb. oblig.*

ἱερὸν

GRON. 6 *Ex Livio*) Lib. 7, 31. & 26. 23.

7 *In sacris ait*) Quod in rebus divinis fas est & rite fit, id partem esse publici juris; quamvis interdum distinguantur. Ausonius: *jus triplex, tabulæ quod ter sanxere quaternæ.*

GROT. d *Eorum sint & templa*) Ostendit hunc morem & Polybii locus infra cap. VIII, §. 4.

e *In belli usus conversas*) Ut a Syracusis tempore Timoleontis, in cujus vita id habet Plutarchus. Chii mulctam sibi a Mithidrate indictam etiam e sacris vasis conficiunt. Appianus Mithridatico. Plinius lib. VII, cap. ultimo de Porcio Catone agens: *idem arbores religiosas lucosque succidi permisit, sacrificio prius facto: cujus rei rationem quoque eodem volumine tradidit.* Sulla bello Mithridatico donaria ab Olympia, Epidauro, Delphis abstulit, Plutarcho narrante, & Appiano, idem pretium restituit. Diodorus Siculus in excerptis Peiresianis, Augustus ex templis thesauros accepit mutuos, Appiano docente civilium v. vasa sacra ab Agapeto oppignorata tradit Cassiodorus XII, 20. Heraclius in gravi necessitate vasa ecclesiæ in nummos vertit, sed postea pretium reddidit, ut narrat Theophanes. Vide & Annam Comnenam libro V, & libro VI. Cromerum lib. XXIII. orationem Laurentiani apud Bembum libro VI. Adde quæ infra dicentur capite XXI, §. 23.

f *In*

ἱερὸν καὶ ἄσυλον οὐδὲν οὕτως ἐστὶν ὡς τὰ τῶν θεῶν ἀναθήματα. χρῆσθαι δὲ τούτοις καὶ κινεῖν καὶ μεταφέρειν ὡς βούλεται τὸν δῆμον οὐδεὶς κεκώλυκε. *nihil tam sacrum sanctumque est quam quæ Deorum honori dicantur. Et his tamen uti populum, hæc transmovere nemo prohibet.* (f) In controversiis Senecæ patris legimus: *pro republica plerumque templa nu-*
Macr. sat. III. *dantur, & in usum stipendii* 8 *dona conflamus*. Trebatius Jurisconsultus temporum Cæsaris: (g) *profanum quod ex religioso vel sacro in hominum usum proprietatemque conversum est*. Hoc ergo gentium
Ann. I. jure usus Germanicus in Marsos, narrante Tacito: *profana simul & sacra, & celeberrimum illis gentibus templum quod Tanfanæ vocabant, solo æquantur*. Pertinet huc illud Virgilii;

Colui vestros si semper honores,
Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.

Lib. VIII. Deorum donaria (h) capi a victoribus solere notavit Pausanias: &
Verr. III. Cicero belli legem id vocat, de P. Servilio loquens: *signa*, inquit, *& ornamenta ex urbe hostium vi & virtute capta belli lege,*
Lib. XXV. *atque imperatorio jure sustulit*. Sic Livius templorum ornamenta quæ Syracusis Marcellus Romam advexit *parta*, ait, *belli jure*. C. Flaminius pro M. Fulvio; *signa ablata & cætera facta quæ captis*
XXXVIII. *urbibus soleant*. (i) Fulvius quoque in oratione belli jus hoc ipsum appellat. Et 9 Cæsar in oratione apud Sallustium referens quæ victis solent accidere, ponit & (K) fana spoliari.

4. Illud tamen verum est, si quo in simulacro numen aliquod inesse credatur id violari aut corrumpi nefas ab iis qui in ea persuasione conveniunt; & hoc sensu impietatis, aut læsi etiam gentium juris accusantur interdum qui talia commiserunt, nimirum ex talis opinionis positione. Aliud est si hostes non idem sen-

f *In controversiis Senecæ*) In excerptis IV. 4.
GRON. 8 *Dona conflamus*) Flor. 2, 6. *Arma non erant: detracta sunt templis*. GROT. g *Profanum quod ex religioso vel sacro in hominum usum proprietatemque conversum est*) Servius ad Æneidos II, de Cereris templo: *Æneas scit ante esse profanatum*. Idem habet ad III. & ad IX. Æneidos, & ad XII. Ad eclogam vero septimam: *dona oblata numinibus tamdiu sacra sunt, & dona possunt dici, quandiu non fuerint profanata*.

h *Capi a victoribus solere*) Virgilius Æneidos V.

Neptuni sacro Danaûs de poste refixum,

Plutarchus Fabio narrat, signum ab eo Herculis Tarenti captum, missumque in Capitolium; reliquos Deos Tarentinis relictos, ut iratos. Huc spectat & quod modo ex Tertulliano attulimus, & ejusdem hoc ad nationes II. *Tot deinde de Diis quot de gentibus triumphi: manent & simulacra captiva: & utique sentiunt, quos non amant.*

i *Fulvius*) Vide Polybium excerpto legationum 27.
GRON. 9 *Cæsar*) Cap. 51. bell. Catil.
GROT. k *Fana spoliari*) Vide Cromerum libro XVII. de rebus Antiochensis Ecclesiæ captis a Chosroe, vide Procopium Persicorum II.

GRON.

sentiant; sicut Judæis non permissum tantum, sed & præceptum est gentium simulacra abolere; nam quod 10 sibi accipere vetantur, id eam causam habet quo magis Hebræi superstitiones gentium detestarentur, impuritatis admoniti ipso contactus interdicto; non quasi alienis sacris parceretur, quomodo (l) Josephus exponit, 11 Romanis haud dubie blandiens; sicut & in expositione præcepti alterius, de non nominandis gentium diis: quod ille ita explicat quasi 12 illis obloqui vetarentur, cum revera honoris causa aut sine abominatione eos nominare lex non sineret. Sciebant quippe Hebræi Dei certissimo monitu in simulacris illis non habitare, aut Dei spiritum, aut bonos Angelos, aut vim astrorum, ut deceptæ gentes existimabant, sed pravos & humano generi infestos dæmonas: ita ut recte dixerit Tacitus in Judæorum institutis describendis, *profana illis omnia quæ apud nos sacra*. Non mirum ergo est, si templa profani cultus a Maccabæis incensa non semel legimus. Sic & Xerxes cum simulacra Græcorum corrupit, nihil fecit contra jus gentium, etsi multum id ad invidiam exagerant Græci scriptores. Nam (m) Persæ non credebant in simulacris esse ulla numina, sed Deum esse Solem, & portionem ejus aliquam 13 ignem. Lege Hebræa, ut idem Tacitus recte, *templi limine præter sacerdotes arcebantur.* Deut.VII, 5. Hist.V. 1.Macc.V, & X. Asc. Ped. in Verr. III.

5. At Pompejus, eodem auctore, *templum jure victoriæ ingressus est*; aut, ut Augustinus rem eandem narrat, *non devotione supplicis, sed jure victoris*; bene ille quod templo pepercit, & rebus templi, quanquam ut Cicero diserte ait, 14 pudore & obtrectatorum metu, non religione; male quod ingressus est, quippe contemto vero Deo, quod & Chaldæis exprobrant Prophetæ; quam etiam ob causam quidam factum arbitrantur singulari Dei providentia, ut is quem dixi Pompejus quasi in conspectu Judeæ trucidaretur ad Casium Ægypti promontorium; at si spectes opinionem Romanorum, nihil in eo factum contra jus gentium. Sic idem templum excidio datum a Tito Josephus memorat, additque factum τῷ τοῦ πολέμου νόμῳ. De civ.Dei lib. XVIII, c.45. Pro Flacco. Dan.V, 23. Bell.Iud.lib.VI c.24, & 25.

III.Quod

GRON. 10 *Sibi accipere*) Servare non venerationis causa, sed quasi aliquod monumentum.

GROT. l *Josephus*) Antiquæ historiæ IV, 8. & libro adversus Appionem altero.

GRON. 11 *Romanis*) Ut crederent Romani non adeo detestabiles ipsorum deos esse Judæis, quam revera erant.

12 *Illis obloqui*) Maledicere.

GROT. m *Persæ non credebant in simulacris ullis esse numina*) Diogenes Laertius initio, τῶν δὲ ξοάνων καταγινώσκειν τοὺς μάγους· *damnari simulacra a magis.*

GRON. 13 *Ignem*) Bulenger. eclog. ad Arnob. cap. 5.

14 *Pudore & obtrectatorum*) Ne famam, quam habebat, innocentiæ vel abstinentiæ læderet, atque invidiæ ansam daret hoc nomine sibi obtrectandi, aut insultandi.

III. Quod de sacris diximus, idem & de 15 religiosis intelligi debet; nam hæc quoque non mortuorum sunt, sed viventium, 16 sive populi alicujus, 17 sive familiæ. Quare sicut sacra loca ab hostibus capta, ita & religiosa talia esse desinere scripsit dicto loco Pomponius; & Paulus jurisconsultus: *sepulchra hostium religiosa nobis non sunt, ideoque lapides inde sublatos in quemlibet usum convertere possumus*. Quod ita tamen intelligendum, ne ipsa mortuorum corpora male tractentur, quia id contra jus est hominum sepeliendorum; quod jure gentium introductum alibi demonstravimus.

L.4. D.de sepulc. viol.

IV. Illud hic breviter repetam, non vi sola res hostium hostibus eripi ex jure gentium, sed & dolos qui perfidia careant permissos censeri, imo & 18 alienæ perfidiæ incitationem. Nimirum 19 ad minora & frequentia hæc delicta ita connivere cepit jus gentium, sicut leges civiles ad 20 meretricium & improba fenora.

15 *Religiosis*) In quæ mortui inferuntur.

16 *Sive populi*) Ubi polyandria, vel publica cœmeteria sunt.

17 *Sive familiæ*) Ut olim apud Romanos, qui quisque in agris privatis sibi & suis locum sepulturæ secernebant.

18 *Alienæ perfidiæ incitationem*) Præmia posita illis, qui res hostium, quamvis perfide, intercipiunt, & ad nos aut in nostros fines deferunt.

19 *Ad minora ita connivere*) Nam ad majora, veluti vitæ licitationem, non connivit, cap. præced n.18.

20 *Meretricium*) Sueton. Calig. 40. qui meretricium fecissent.

CAPUT VI.

De jure acquirendi bello capta.

XIV. Ca-

XIV. *Captas actu publico fieri populi, aut ejus cujus est bellum.*

XV. *Arbitrium tamen in res tales aliquod solere imperatoribus concedi.*

XVI. *Qui aut res referunt ad ærarium.*

XVII. *Aut dividunt militi, & quomodo.*

XVIII. *Aut direptionem permittunt.*

XIX. *Aut aliis concedunt.*

XX. *Aut factis partibus aliud atque aliud statuunt, & quomodo.*

XXI. *Peculatum circa prædam committi.*

XXII. *Lege aut alio voluntatis actu de jure hoc communi aliquid immutari posse.*

XXIII. *Sic sociis prædam concedi.*

XXIV. *Sæpe & subditis, quod variis exemplis terrestribus & maritimis illustratur.*

XXV. *Usus antedictorum.*

XXVI. *An capta extra territorium utriusque partis bellantium acquirantur belli jure.*

XXVII. *Jus hoc quod diximus quomodo belli solennis sit proprium.*

I. 1. PRæter quorundam actuum in homines impunitatem, de qua egimus hactenus, est & alius effectus bello solenni ex jure gentium proprius. Ac jure naturæ quidem 1 bello justo ea nobis acquiruntur (a) 2 quæ aut paria sunt ei quod cum nobis sit debitum aliter consequi non possumus, aut etiam quæ nocenti damnum inferunt (b) intra æquum pœnę modum; ut alibi dictum est. Hoc jure Abrahamus de spoliis, quæ a quinque regibus acceperat, (c) decimam Deo dedit, ut historiam quę exstat Gen. XIV. explicat divinus Scriptor ad Hebræos VII, 4. quo more Græci quoque, Carthaginienses, & Romani diis suis, ut 3 Apollini, 4 Herculi, 5 Iovi Feretrio decimam de prędi sacraverunt. Iacobus autem Josepho præ fratribus præcipuum relinquens legatum, *do tibi*, inquit, *partem unam supra fratres tuos,* quam

GRON. 1 *Bello justo*) In quo justam causam habemus.

GROT. a *Quæ aut paria sunt ei quod cum nobis sit debitum aliter consequi non possimus*) Libro II, cap. VII, §.2.

GRON. 2 *Quæ aut paria*) Quæ aut tanti sunt, quanti æstimandum est, quod nobis ab hostibus debetur & reddere per pacem noluerunt, non ultra, aut quibus acceptis tantum illis damni dolorisque datur, quantum illi nobis dederunt, cum aliquo additamento pœnæ nomine. 2, 20. 32.

GROT. b *Intra æquum pœnæ modum*) Libro II, c.20.

c *Decimam Deo dedit*) Et alimenta servis & partem prædæ sociis. Vide Josephum in hac historia, & quæ infra cap. XVI. 3.

GRON. 3 *Apollini*) Exemplum est apud Livium 5, 21. & 23.

4 *Herculi*) Justin. 18, 7.

5 *Iovi Feretrio decimam*) Non decimam Jovi Feretrio, sed spolia opima, hoc est, quæ dux duci hostium ab sese interfecto manu sua detraxisset, consecrare solebant. Florus 1, 1. & 12. item 2, 4.

quam a manu Amorrhęi cepi gladio meo & arcu meo, Genes. XLVIII, 22. Quo in loco (d) illud *cepi* prophetico loquendi genere pro *certo capiam* sumi videtur, & Iacobo attribui quod posteri ab ejus nomine dicti facturi erant, quasi eadem esset progenitoris & liberorum persona. Id enim rectius, quam cum Hebræis verba hæc trahere ad illam expilationem Sicimorum, quæ jam ante a filiis Jacobi facta erat; nam eam ut cum perfidia conjunctam Iacobus, pro sua pietate, semper improbavit, ut videre est Gen. XXXIV. 30. XLIX, 6.

Deut. XX, 14. 2. Probatum autem a Deo jus prędæ inter eos quos dixi 6 naturales terminos aliis quoque locis apparet. Deus in lege sua de civitate post pacem repudiatam expugnata loquens, sic ait: *Omnia ejus spolia diripies tibi: & frueris prada hostium, quam tibi Deus dederit*. Rubenitæ, Gaditæ, & pars Manassitarum dicuntur vicisse Ituræos & eorum vicinos, multamque prædam ab iis abstulisse, hac ratione addita, quod in bello Deum invocassent, & Deus eos propitius exaudiisset; quomodo & rex pius Asa narratur, Deo invocato, de Æthiopibus, injusto bello se lacessentibus, & victoriam & prædam reportasse; quod eo magis notandum, quia arma illa non ex speciali mandato, sed ex communi jure sumebantur.

I. *Paral.* V, 20. 21. 22.

II. *Paral.* XIV, 13.

Iof. XXII, 8. 3. Josue autem eosdem quos dixi Rubenitas, Gaditas, & Manassis partem 7 secundis ominibus prosequens: *participes*, inquit, *sitis prędæ hostium cum fratribus vestris*. Et David, cum ad Senatores Hebræos mitteret parta de Amalecitis spolia, 8 pretium dixit muneri: *ecce donum hoc esto vobis de præda hostium Domini*. Nimirum, ut Seneca dixit, militaribus viris speciosissimum est divitem aliquem spoliis hostilibus facere. Exstant & divinę leges de præda dividenda Num. XXXI, 27. Et Philo inter 9 diras legis esse ait ut ager ab hostibus demetatur, unde sequi λιμὸν μὲν φίλοις, ἐχθροῖς δὲ περιουσίαν, *in suos famem, copiam hostibus*.

III. *benef.* 37.

De diris.

II. 1. Cæterum jure gentium non tantum is qui ex justa causa bellum gerit, sed & 10 quivis in bello solenni & 11 sine fine modoque

GROT. d *Illud* cepi) Chaldæus interpretatur id factum precibus ad Deum, qui singulari quadam benevolentia Sicima & Iacobo & posteris ejus conservaverit.

GRON. 6 *Naturales terminos*) Quum non ultra debitum nobis & accedentem pœnam condignam extenditur,

7 *Secundis ominibus prosequens*) Sueton. Oct. 57.

8 *Pretium dixit muneri*) Donum ornavit verbis, ut loquitur Terentius.

9 *Diras*) Execrationes detestationesque illorum qui legem violarent.

10 *Quivis in bello solenni*) Sive inferat bellum sive arceat, sive jure sive injuria: modo belli gerendi facultatem habeat, ut populus liber vel Rex, & id bellum sit indictum.

11 *Sine fine modoque*) Non tantum, quatenus ei debetur, & quatenus damnum fecit.

12 Qui

que dominus fit eorum quæ hosti eripit, eo sensu nimirum ut a gentibus omnibus & ipse & 12 qui ab eo titulum habent in possessione rerum talium tuendi sint; quod 13 dominium quo ad effectus externos licet appellare. Cyrus apud Xenophontem: *Νόμος ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις ἀΐδιός ἐστιν, ὅταν πολεμούντων πόλις ἁλῷ, τῶν ἑλόντων εἶναι τὰ χρήματα. lex est sempiterna inter homines, capta hostium urbe, eorundem res atque pecunias victori cedere.* Plato dixit, *πάντα τῶν νικωμένων ἀγαθὰ τῶν νικώντων γίγνεσθαι, bona quæ victus habuit omnia victoris fieri*; qui & alibi inter genera quasi naturalia acquisitionis statuit, 14 *πολεμικὴν*, quam & 15 *λῃστικὴν*, 16 *ἀγωνιστικὴν* & 17 *χειρωτικὴν* vocat. Assentientem hac in re habens eum quem dixi Xenophontem, apud quem Euthydemum Socrates 18 interrogando eo perducit, ut spoliare non semper injustum fateatur, ut si in hostem id fiat. Xenoph. v. de inst. Cyri. De legibus. Sophist. Comm. IV.

2. Sed Aristotele quoque auctore *ὁ νόμος ὁμολογία τίς ἐστιν ᾗ τὰ κατὰ πόλεμον κρατούμενα τῶν κρατούντων εἶναί φασι. lex velut pactum quoddam commune est quo bello capta capientium sunt.* Eodem respicit dictum illud Antiphanis: *ὅτι τοῖς πολεμίοις εὔχεσθαι δεῖ τἀγαθὰ παρεῖναι χωρὶς ἀνδρείας. γίνεται γὰρ οὕτως οὐ τῶν ἐχόντων, ἀλλὰ τῶν κρατούντων. optandum 19 ut hostibus bona adsint sine virtute; sic enim sunt illa non eorum qui habent, sed eorum qui capiunt.* (e) Apud Plutarchum in vita Alexandri 20 *τὰ τῶν ἡττωμένων εἶναί τε δεῖ καὶ προσαγορεύεσθαι τοῦ κρατοῦντος, ea quæ victi fuerant, & esse & appellari debent victoris.* Idem alibi: *τὰ τῶν ἡττωμένων ἐν ταῖς μάχαις ἀγαθὰ, τοῖς νικῶσιν ἆθλα πρόκειται.* quæ verba sunt ex Xenophonte secundo de Cyri institutione. Philippus in epistola ad Athenienses: *πάντες τὰς πόλεις οἰκοῦμεν ἢ τῶν προγόνων παραδόντων, ἢ κατὰ πόλεμον κύριοι καταστάντες· omnes tenemus oppida a majoribus relicta, aut possessa bello jure.* Æschines, *εἰ μὲν πρὸς ἡμᾶς πολεμήσας δοριάλωτον τὴν πόλιν εἷλε, κυ-* 1. Polit. De male obita legatione.

ejus

12 *Qui ab eo titulum*) Qui sub ejus auspiciis militarunt, aut ejus dono aut commercio de præda partes acceperunt, non possint, vel domi, vel usquam gentium, tanquam malæ fidei possessores conveniri, aut res ab eis vindicari.

13 *Dominium quo ad*) Nam dominii effectus in duobus fere consistit, ut liceat rem persequi & sibi asserere; tum, ut liceat de re pro arbitrio statuere. Bachov. ad §. 2. instit. de action.

14 *Πολεμικὴν*) Bellicam.

15 *Λῃστικὴν*) Piraticam aut prædaticiam.

16 *Ἀγωνιστικὴν*) Certando paratam.

17 *Χειρωτικὴν*) Manuariam vel manubialem.

18 *Interrogando*) Ut solebat, cum simularet se nihil scire & doceri, quæ doceret, percontando e discipulis elicere, quod eos docere volebat.

19 *Ut hostibus bona*) Ut hostes sint opulenti & ignavi.

GROT. e *Apud Plutarchum in vita Alexandri*) Ibidem *νικῶντας προσκτᾶσθαι καὶ τὰ τῶν πολεμίων· vincentes etiam ea quæ hostium sunt sibi acquirere;*

GRON. 20 *Τὰ τῶν ἡττωμένων*) Superatorum in pugnis bona vincentibus præmia sunt.

GROT.

ἐμοῦ ἔχεις τῷ τοῦ πολέμου νόμῳ κτησάμενος · *si bello in nos suscepto armis cepisti urbem, jure eam possides belli lege.*

Lib. XXVI. *Livius libro* XXXIX. *Lib.* XL. *Lib.* XXXVIII. II. *contra Rullum.* *Off.* I. *Strom.* I.

3. Marcellus apud Livium quæ ademit Syracusanis (f) ademisse se ait belli jure. Romani legati Philippo de Thraciæ & aliis civitatibus dicebant, si Philippus bello cepisset, eas præmium victoriæ belli jure habiturum; & Masinissa quem agrum pater suus Carthaginiensibus bello ademisset, habere se jure gentium ajebat. Sic & apud Justinum Mithridates: *non Cappadocia filium eductum, quam jure gentium victor occupaverat.* Cicero Mitylenas ait populi Romani factas, belli lege ac jure victoriæ. Idem privata aliqua esse cepisse ait, aut occupatione 21 vacuorum aut bello, eorum scilicet qui victoria potiti sunt. Dion Cassius: τὰ τῶν ἡττημένων τοῖς κρατοῦσι προσγίνεται. Etiam Clemens Alexandrinus ait res hostium rapi & acquiri belli jure.

L. 5. §. *ult. D. de acq. rer. dom. tit. de rer. diuis.* *Arist.* I, *de rep. c.* 8. *L.* I. §. I. *D. de acq. poss.*

4. *Quæ ex hostibus capiuntur jure gentium statim capientium fiunt,* ait Cajus Jurisconsultus. Naturalem hanc acquisitionem φυσικὴν κτῆσιν appellat Theophilus in Græcis Institutionibus, sicut & Aristoteles dixerat πολεμικὴν φύσει κτητικὴν, *rem militarem secum ferre naturalem acquirendi modum.* Nimirum quia 22 non causa aliqua sed ipsum nudum factum spectatur, & ex eo jus nascitur; sicut & Nerva filius, referente Paulo Jurisconsulto, dominium rerum ex naturali possessione cepisse ajebat, ejusque rei vestigium remanere de his quæ terra, mari, cœloque capiuntur; item de bello captis, quæ omnia protinus eorum fiunt, qui primi possessionem apprehenderunt.

Hist. Gr. III. *L.*

5. Hosti autem eripi censentur & quæ subditis hostium eripiuntur. Sic Dercyllides argumentatur apud Xenophontem, cum Pharnabazus hostis esset Lacedæmoniorum, Mania autem subdita Pharnabazo, Maniæ bona in ea esse 23 causa ut a jure belli recte occupentur.

III. Cæterum in hac belli quæstione, placuit gentibus, ut cepisse rem is intelligatur, qui ita detinet 24 ut recuperandi spem pro

GROT. f *Ademisse se ait belli jure*) Diodorus Siculus excerptis Peirelianis num. 467. τὰ διὰ τῶν ὅπλων κτηθέντα τῷ τοῦ πολέμου νόμῳ μὴ προέσθαι. *quæ armis quæsita essent & parta belli jure, non dimittenda.* Gotthi apud Agathiam lib. II. de Theuderico rege, postquam is Odoacrum vicerat, ταχεῖαν πάντα κατέσχε τοῦ πολέμου νόμῳ. *quæ ejus fuerant omnia tenuit belli jure.*

GRON. 21 *Vacuorum*) Quæ dominum non habebant.

22 *Non causa aliqua*) Titulus ex iis, qui jure civili probantur, ut occupatio, mancipatio, traditio, inventio & similes, sed sola apprehensio vel manus injectio, & possessio.

23 *Causa ut a*) Videtur omissum: sese vel Lacedæmoniis.

24 *Ut recuperandi*) Ut qui antehac possedit, credatur eam pro perdita habere, judicetque se frustra operam ejus repetendæ ac reprehendendæ sumturum.

25 *Præ-*

probabilem alter amiserit, ut res persecutionem effugerit, ut loquitur in simili quęstione Pomponius. Hoc autem in rebus mobilibus ita procedit, ut capta dicantur ubi intra fines, id est, 25 pręsidia hostium perducta fuerint. Eodem enim modo res amittitur, quo postliminio redit. Redit autem ubi intra fines imperii esse cœpit, quod alibi explicatur intra pręsidia. Imo & aperte Paulus de homine dixit, amitti eum ubi fines nostros excessit: & Pomponius captum bello explicat eum, quem hostes ex nostris cęperunt, & intra præsidia sua perduxerunt: antequam enim in præsidia perducatur hostium, manere civem. *L.44.D.de acq. rer.dom.* *L.19. §.3. D. de capt.* *l.ult. ibid.* *L.5. §.1. d.tit.* *Instit. de rer. div.§.17.* *Inst.d.loco.* *L.5.§.7.de acq. rer.dom.*

2. Hominis autem & rei, in hoc gentium jure, eadem fuit ratio. Unde facile intellectu est quod alibi dicuntur capta statim capientium fieri 26 cum conditione aliqua, continuandæ scilicet eo usque possessionis, debere intelligi. Cui consequens esse videtur, ut in mari naves & res aliæ captę censeantur tum demum, cum in navalia aut portus, aut ad eum locum, ubi tota classis se tenet, perducta sunt; nam tunc desperari incipit recuperatio; sed recentiori jure gentium inter Europęos populos introductum videmus, ut talia capta censeantur ubi (g) per horas viginti quatuor in potestate hostium fuerint. *Consulatu mar. c.283. & 287.* *Const. Gallicæ lib.xx, tit. 13. art.124.* *Corn. de Lapide in Gen. c. XIV.* *Molina disput. 118.* *L.18.D.de acq. vel amitt.poss.* *Liv. lib.XXVI.*

IV. 1. At agri non statim capti intelliguntur simul atque insessi sunt; nam quanquam verum est eam agri partem quam cum magna vi ingressus est exercitus 27 ab eo interim possideri, ut a Celso notatum est; tamen ad eum quem tractamus effectum non sufficit qualiscumque possessio, 28 sed firma requiritur. Itaque Romani agrum extra portam, quem Annibal castris insidebat, adeo non amissum judicabant, ut eo ipso tempore nihilo minoris venierit quam ante venisset. Is ergo demum ager captus censebitur, qui mansuris munitionibus ita includitur, ut nisi iis expugnatis parti alteri palam aditus non sit.

2. Et hæc non minus probabilis videtur nominis territorii origo a terrendis hostibus a Siculo Flacco allata, quam illa Varronis a terendo, aut Frontini a terra, aut 29 Pomponii jurisconsul-

25 *Præsidia hostium*) Castra vel loca munita, quo accedere prior possessor non audeat.

26 *Conditione continuandæ*) Si tam diu tenuerit, donec perduxerit intra præsidia.

GROT. g *Per horas vigintiquatuor*) Etiam terra id observari discas e Thuano libro CXIII. in anno CIↃ IↃ XCV. Ex Germanicis legibus id venit; ad exemplum ejus quod de fera vulnerata constitutum apud ipsos non sine ratione fuerat, ut lege Langobardorum lib.I. tit.XXII. §.6. Idem in Anglia & Castellæ Regno servari ait Albericus Gentilis Hispanicæ advocationis l.3.

GRON. 27 *Ab eo interim*) Dum illam castris, vel castellis, & stationibus occupatam habet,

28 *Sed firma*) Stabilis, manens, duratura.

29 *Pomponii*) L. 239. §. 8. D. de V.S.

30 Ter-

fulti a 30 terrendi jure quod habent magistratus. Sic Xenophon libro de vectigalibus, agri possessionem belli tempore ait retineri per munimenta quæ τείχη καὶ ἐρύματα ipse appellat.

V. Liquet & hoc, ut res aliqua nostra belli jure fiat requiri ut hostium fuerit; nam quæ res apud hostes quidem sunt, puta in oppidis eorum aut intra præsidia, sed quorum domini nec hostium sint subditi, nec hostilis animi, eę bello acquiri non possunt, ut inter cætera Æschinis dicto jam loco ostenditur Amphipolim, quæ urbs esset Atheniensium, Philippi bello in Amphipolitanos ipsius Philippi non potuisse fieri. Nam & ratio deficit; & jus hoc mutandi per vim dominii odiosius est, quam 31 ut produci debeat.

Consul. maris, c.273. VI. Quare quod dici solet (h) hostiles censeri res in hostium navibus repertas, non ita accipi debet quasi certa sit juris gentium lex, sed 32 ut pręsumtionem quandam indicet, quæ tamen validis in contrarium probationibus possit elidi. Atque ita in Hollandia nostra jam olim, anno scilicet CIↃ CCC XXXVIII. flagrante cum Ansiaticis bello, frequenti senatu judicatum & ex judicato in legem transiisse comperi.

VII. 1. Illud vero extra controversiam est, si jus gentium respicimus, quę hostibus per nos erepta sunt, ea non posse vindicari ab his qui ante hostes nostros ea possederant & bello amiserant; quia jus gentium hostes primum dominos fecit 33 dominio externo, deinde nos; quo jure inter alia tuetur se Jephthes con- *Jud. XI, 23.24. 27.*

tra

30 *Terrendi jure quod habent*) Hoc solum est verum ἔτυμον. Addit enim, id est, *submovendi*. Nimirum moribus Rom. eo usque patebat territorium, quousque fas erat magistratibus incedere submoto. Est autem incedere summoto, ire præeuntibus lictoribus, qui viam faciant & turbam summoveant. Liv. 25, 4. 28, 28. Hoc autem non licere sibi judicabant in terris alienæ ditionis, ut apparet ex Cæsare lib. 3. de civil. cap. 106.) Tacit. 2. annal. 53. Suet. Cal. 3.

31 *Ut produci*) Per interpretationem largius porrigi, quam proxima ratio permittit.

GROT. h *Hostiles censeri res in hostium navibus repertas*) Sed neque amicorum naves in prædam veniunt ob res hostiles, nisi ex consensu id factum sit dominorum navis; l. cotem, D. de publicanis. Rodericus Zuarius libro de usu maris consilio II. num. 6. Atque ita interpretandas puto leges Galliæ, quæ ex rebus naves, ex navibus res prædæ subjiciunt, quales sunt Francisci I. datæ anno CIↃ IↃ XLIII. cap. 42, Henrici III. anno CIↃ IↃ LXXXIV. mense Martio, capite 69. lex Portugallica libro I. tit. XVIII. Alioqui res ipsæ solæ in prædam veniunt. Meursius Danicorum libro II. Sic bello Venetorum cum Genuensibus pertentatæ Græcorum naves & extracti si qui hostium laterent. Gregoras libro IX. vide & Crantzium Saxonicorum II. & Albericum Gentilem advocationis Hispanicæ I. 20.

GRON. 32 *Ut præsumtionem*) Ut intelligamus esse credibile, atque ut plurimum ita sese habere, immo & credi ac pro vero accipi, nisi contrarium probetur.

33 *Dominio externo*) Quantum apparet atque oculis judicari potest ex præsenti possessione. GRO.T

tra Ammonitas, quia ager ille quem Ammonitæ vindicabant belli jure ab Ammonitis, ut & pars alia a Moabitis ad Amoræos; ab Amoræis ad Hebræos transiisset. (i) Sic & David quod ipse Amalecitis, Amalecitæ antea Palæstinis eripuerant, pro suo habet, ac dividit. 1. Sam. XXX, 20.

2. Titus Largius apud Dionysium Halicarnassensem in senatu Romano (k) cum Volsci olim possessa repeterent, sententiam sic dixit: Lib. VI. ὅτι Ῥωμαῖοι καλλίστας ὑπολαμβάνομεν κτήσεις εἶναι καὶ δικαιοτάτας, ἃς κατάσχωμεν πολέμῳ λαβόντες καὶ νόμῳ, καὶ οὐκ ἂν ὑπομείναιμεν μωρίᾳ τὴν ἀρετὴν ἀφανίσαι παραδόντες αὐτὰς τοῖς ἀπολωλεκόσι. κοινωνητέον τε πᾶσι καὶ τοῖς ἐκ τούτων γενομένοις καταλιπεῖν ἀγωνιούμεθα. νῦν δὲ ὑπαρχόντων ἤδη στερησόμεθα καὶ ἑαυτοὺς ὅσα πολεμίους βλάψομεν. *Romani nos honestissimas eas atque justissimas credimus possessiones, quas belli lege captas habemus: neque vero induci possumus ut stulta facilitate deleamus virtutis monumenta, si eas illis reddamus quibus semel perierunt. Imo vero tales possessiones non tantum cum his qui nunc vivunt civibus nostris communicandas, sed & posteris relinquendas censemus; tantum abest ut parta relinquendo 34 in nos ipsos ea constituamus quæ in hostes constitui solent*; & in responso Romanorum Auruncis dato: ἡμεῖς οἱ Ῥωμαῖοι δικαιοῦμεν ἅσσα κτᾶται τις ἀρετῇ πολεμίους ἀφελόμενος ταῦτα τοῖς ἐγγόνοις ὡς οἰκεῖα παραδιδόναι. *nos Romani ita arbitramur, quæ quis hostibus erepta virtute quæsivit, ut optimo jure proprio ad posteros transmitti*. Alibi in responso ad Volscos sic Romani: ἡμεῖς δὲ κρατίστας ἡγούμεθα κτήσεις ἃς ἂν πολέμῳ κρατήσαντες λάβωμεν. οὔτε πρῶτοι καταστησάμενοι νόμον τόνδε, οὔτε αὐτὸν ἀνθρώπων ἡγούμενοι εἶναι μᾶλλον ἢ οὐχὶ θεῶν, ἅπαντάς τε καὶ Ἕλληνας καὶ βαρβάρους εἰδότες αὐτῷ χρωμένους, οὐκ ἂν ἐνδοίημεν ὑμῖν μαλακὸν οὐδὲν, οὐδ᾽ ἂν ἀποσταίημεν ἔτι τῶν δορυκτήτων. πολλὴ γὰρ ἂν εἴη κακότης, εἴ τις ἃ μετὰ ἀρετῆς καὶ ἀνδρείας ἐκτήσατο, ταῦτα ὑπὸ δειλίας τε καὶ μωρίας ἀφαιρεθείη. *Nos autem optimum judicamus possessionis genus, quod belli jure captum quæsitumque est*. Cumque non Lib. VII.

GROT. i *Sic & David*) Sic Resin rex Syriæ Elotham urbem, quæ Idumæorum fuerat, non Idumæis sed Syris tradidit habitandam, secundum lectionem Masoreticam II. Regum XVI, 6.

k *Cum Volsci*) De Vejis idem in Romulo narrat Plutarchus: Οὐήιοι ἀρχὴν ἐποιήσαντο πολέμου Φιδήνας ἀπαιτεῖν ὡς προσήκουσαν αὐτοῖς. τὸ δ᾽ οὐκ ἄδικον ἦν μόνον, ἀλλὰ καὶ γελοῖον, ἔτι κινδυνεύουσι τότε καὶ πολεμουμένοις μὴ προσαμύνοντες, ἀλλ᾽ ἐάσαντες ἀπολέσθαι τοὺς ἄνδρας, οἰκίας, καὶ γῆν ἀπαιτοῖεν ἄλλων ἐχόντων. *Veji principium belli faciebant postulationem ut Fidenæ ipsis redderentur, velut ad quos pertinerent. Verum id non injustum modo erat sed & ridiculum, ut qui periclitantibus bellumque gerentibus non subvenissent, sed ipsos homines sivissent perire, nunc domos & agros a bello possidentibus vindicarent.*

GRON. 34 *In nos ipsos ea*) Ut nos ill.s privemus & mulctemus, quemadmodum in victos hostes consulere solemus.

non a nobis hoc jus sit institutum, sed 35 a Diis verius quam ab hominibus profectum, omniumque gentium tam Græcarum quam barbararum usu probatum, nihil vobis per ignaviam concedemus, nec bello partis absistemus. Maximum enim id probrum foret, quæ virtute ac fortitudine quæsita sunt, ea per formidinem aut stuporem amittere. Sic & in responso Samnitum: πολέμῳ κρατησάντων ἡμῶν ὅπερ ἐστὶ νόμος κτήσεως δικαιότατος. *cum armis hæc quæsierimus, quæ lex acquirendi justissima est.*

In ext. legat.

Lib. XLI.

3. Livius, cum narrasset agrum prope Lucam a Romanis divisum, eum agrum sic notat: *de Ligure captus is ager fuerat: Etruscorum antequam Ligurum fuerat.* Hoc jure a Romanis retentam Syriam Appianus notat, nec redditam Antiocho Pio, (l) cui eam eripuerat Tigranes hostis Romanorum; & Justinus ex Trogo sic respondentem facit eidem Antiocho Pompejum, *ut habenti regnum non ademerit, ita quo cessérit Tigrani, non daturum quod tueri nesciat.* Sed & eas (m) Galliæ partes quas Gallis eripuerant Cimbri, Romani pro suis habuere.

Mithrid. Civil. I.
Lib. XL.

VIII. Gravior disputatio est, cui in bello publico ac solenni res hostium acquiratur, ipsine populo an singulis qui de populo aut in populo sunt. Valde enim hic variant recentiores juris interpretes: quorum plerique cum in jure Romano legissent capta capientium fieri, in canonum autem corpore distribui prædam publico arbitrio, alii post alios, ut fieri solet, dixerunt, primo ac jure ipso fieri capta singulorum qui manu capiunt, attamen duci assignanda qui inter milites distribuat; quæ sententia cum recepta non minus quam falsa sit, hoc accuratius a nobis refutanda est, ut specimen sit quam parum tuto in hoc controversiarum genere tali 36 auctoritati credatur. Enimvero dubitandum non est quin gentium consensu utrumvis potuerit constitui, aut ut capta populo bellum gerenti, aut ut cuivis qui manu

Bart. ad l. 28. D. de capt. Alex. & Jas. l. 1. D. de acqu. poss. Aug. ad §. 17. inst. de rer. div. Pan. ad c. si ut, de jur. jur. n. 7. Th. Gram. dec. Neap. 71. n. 17. Mart. Laud. de bello q. 4.

35 *A Diis*) Nam victrix causa Deis placuisse videtur.

GROT. l *Cui eam eripuerat Tigranes*) Appianus sic: ὅτι τοὺς Σελευκίδας ὑπὸ τοῦ Τιγράνου ἐκπεσόντας οὐκ εἰκὸς ἦν ἔτι Συρίας ἄρχειν μᾶλλον ἢ Ῥωμαίους Τιγράνην νενικηκότας. *non æquum esse Seleucidas a Tigrane ejectos potius Syriam tenere, quam victores Tigranis Romanos.* Et alibi: ἡγούμενος τὸν κρατήσαντα Ἀντιόχου τῆς γῆς ἀπελάσαι Ῥωμαίους αὐτὴν κατὰ τόδε προσεκτῆσθαι. *credebat se cum victorem Antiochi ea terra expulisset, hoc ipso eam terram acquisiuisse Romanis.* Ipse Antiochus apud Polybium in excerptis legationum num. 72. ἡγούμενος τὴν κατὰ πόλεμον ἰσχυροτάτην καὶ καλλίστην εἶναι κτῆσιν. *arbitrabatur eam quæ bello fieret firmissimam & honestissimam esse possessionem.*

m *Galliæ partes*) Franci agros Italiæ a Gotthis acceptos Romanis non reddiderunt. Procopius Gotthicorum IV. vide quæ dicit rex Sueciæ apud Thuanum libro LXXVI. in anno CIↃ IↃ LXXXII.

GRON. 36 *Auctoritati credatur*) Multitudini dictorum & communi opinioni.

37 *Res*

manu caperet in dominium cederent. Sed qui voluerint quærimus, & dicimus gentibus placuisse, ut res hostium hostibus essent non alio loco quam quo sunt 37 res nullius, ut ex Nervę filii dicto jam antea apertum fecimus.

IX. 1. At res quæ nullius sunt fiunt quidem capientium, sed tam eorum qui 38 per alios, quam qui per se capiunt. Ita non servi tantum aut filii, sed & liberi homines qui in piscando, aucupando, venando, margaritas legendo operam suam addixerunt aliis, statim quod acceperunt acquirunt ipsis quibus operam navant. Modestinus jurisconsultus recte dixit: *quod naturaliter acquiritur, sicuti est possessio, per quemlibet volentibus nobis possidere acquirimus*; & Paulus receptis: *possessionem acquirimus animo & corpore: 39 animo utique nostro, corpore vel nostro, vel alieno*. Idem ad edictum: *per procuratorem, tutorem curatoremue possessio nobis acquiritur*, quod explicat si id ea mente faciant ut operam nobis accommodent. Sic apud Græcos, qui 40 in Olympiis certabant præmia acquirebant iis a quibus mittebantur. Ratio est, quia naturaliter homo hominis alterius volens volentis instrumentum est, ut & 41 alibi diximus.

L.53.D.de acq. dom. *Lib.v, tit.2.* *L.1.§.20.D.de acq.poss.*

2. Quare discrimen quod traditur inter 42 liberas personas & serviles circa acquisitiones, juris est civilis & ad civiles acquisitiones proprie pertinet, ut ex dicto Modestini loco apparet: & tamen has ipsas Severus Imperator postea ad naturalium exemplum admovit propius, non utilitatis tantum, ut ipse profitetur, ratione, sed & jurisprudentiæ. Semoto ergo civili jure, locum habet quod dicitur per alium facere quem posse quod per se ipsum potest, & perinde esse per se quis faciat an per alium.

L. 56. D. de oblig. *L.38. §.17.de verb.oblig.* *L.1. C.per quas pers.* *c.potest,& c.qui facit, de reg. jur.*

X. Distinguendum ergo in nostro negotio inter actus 43 vere publicos belli, & inter actus 44 privatos qui fiunt occasione belli publici; per hos actus privatis res quæritur primo ac directe;

per

37 *Res nullius*) Vacuæ, domino carentes: quasi jam non sit, quem tollere & occidere licet.

38 *Per alios*) Quos in potestate, aut sub imperio, aut quorum conductam operam habent.

39 *Animo utique*) Non nisi nostro.

40 *In Olympiis*) Sic Alexandrum Mac. Amyntæ F. Olympio certamine vario ludicrorum genere contendisse ait Justinus 7, 2. puta per aurigas, athletas, pugiles, &c. suo sumtu doctos & exercitos, Plin. 21, 3. Namque ad certamen in circum per ludos & ipsi descendebant, & servos suos quisque mittebant. Inde illa lex XII. tabb. *Qui coronam parit ipse pecuniave ejus, virtutis suæ ergo duitor ei.*

41 *Alibi*) 1, 5. 3.

42 *Liberas & seruiles*) Tanquam per servum nostrum aut eum, qui est in potestate nostra, acquiramus; per liberos homines, quos neque in potestate, neque bona fide servientes habemus, non acquiramus. §.6. instit. per quas pers.

43 *Vere publicos*) Qui fiunt jussu imperantium & in usum publicum.

44 *Priuatos*) Quos regentium injussu permissa licentia milites exercent.

 45 Se-

per illos actus populo. Ex hoc gentium jure Scipio agit cum Masinissa apud Livium: *Syphax populi Romani auspiciis victus captusque est. Itaque ipse, conjux, regnum, ager, oppida, homines qui incolunt, quicquid denique Syphacis fuit, præda populi Romani est.* Nec aliter Antiochus Magnus argumentabatur Cœlen Syriam 45 Seleuci factam non Ptolemæi, eo quod 46 Seleuci bellum fuisset, cui Ptolemæus navasset operam. Historia est apud Polybium quinto.

Lib. xxx.

XI. 1. Res soli nisi publico actu, inducto exercitu, impositis præsidiis, capi non solent; ideo ut respondit Pomponius 47 *publicatur ager qui ex hostibus captus sit*, id est, ut ibidem exponit, *prædæ non cedit*; prædæ nomine 48 stricte accepto. Salomo prætorii præfectus (n) apud Procopium: ὡς τὰ μὲν ἀνδράποδα καὶ τὰ ἄλλα πάντα χρήματα τοῖς στρατιώταις εἰς λάφυρα ἰέναι οὐκ ἀπεικὸς εἶναι. γῆν μέντοι αὐτὴν βασιλεῖ τε καὶ τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ προσήκειν: *captivos sane & res alias militibus prædæ loco cedere ratione non caret*; (accipiendum hoc ut fiat publico concessu, quemadmodum infra exponemus) *agros autem ad principem & imperium Romanum pertinere*.

L. 11. D. de evictionib. L. 15. §. 1. de rei vind.

2. Sic (o) apud Hebræos & Lacedæmonios ager manu captus sortito divisus est. Sic Romani captos agros 49 aut locandos retinuerunt, interdum modico veteri possessori honoris gratia relicto, aut 50 distraxerunt, aut 51 assignarunt colonis, aut fecerunt 52 vectigales; quarum rerum passim in legibus, historiis, & agrimensorum commentariis testimonia exstant. Appianus libro primo belli civilis: Ῥωμαῖοι τὴν Ἰταλίαν πολέμῳ χειρούμενοι, γῆς μέρος ἐλάμβανον. *Romani cum Italiam armis subegissent, victos parte agri mulctarunt.* & secundo libro: ἐφ' δὲ πολεμίων ὅτε κρατήσειαν οὐδὲ τούτων ἅπασαν τὴν γῆν ἀφῃροῦντο ἀλλ' ἐμερίζοντο. *etiam victis hostibus terram*

45 *Seleuci*) Nicatoris abavi sui.

46 *Seleuci bellum*) Adversus Antigonum Coclitem.

47 *Publicatur ager*) Fit populi vel principis, cujus nomine bellum geritur.

48 *Stricte accepto*) Pro re manubiali, quæ fit proprie capientis aut capientium.

GROT. n *Apud Procopium*) Vandalicorum II. vide & ibi sequentia. Etiam Severus sola ab hostibus capta limitaneis ducibus & militibus donavit. Lampridius notat. In fœdere Helvetico est ut oppida & arces captæ communitati paganorum cedant, apud Simlerum multis locis.

o *Apud Hebræos*) Apud eosdem de agro qui bello captus esset rex tantum ferebat quantum singulæ tribus; notatum id Digestis Thalmudicis titulo de rege.

GRON. 49 *Aut locandos*) Ut eos ad statum tempus per magistratus redemtoribus pro decimis exercendos concederent.

50 *Distraxerunt*) Vendiderunt.

51 *Assignarunt colonis*) Pauperibus civibus, aut veteranis militibus æquali numero jugerum attribuerunt.

52 *Vectigales*) Emphyteuticarios in perpetuum, aut longum tempus, certa pensione permittendo.

53 Con-

ram non omnem adimebant, sed partiebantur. Notat Cicero, oratione pro domo sua ad Pontifices, 53 consecratos interdum ab Imperatore agros de hostibus captos, sed populi jussu.

XII. 1. At res mobiles & 54 se moventes aut in ministerio publico capiuntur, aut extra illud. Si extra ministerium publicum, fiunt singulorum capientium. Et huc referendum est Celsi illud: *quæ res hostiles apud nos sunt, non publicæ sed occupantium fiunt*. Quæ apud nos sunt, id est, bello orto apud nos deprehenduntur. Nam idem & 55 in hominibus observabatur, quo tempore homines hac in parte rebus captis accensebantur. Insignis est in eam rem Tryphonini locus: *verum in pace qui pervenerunt ad alteros, si bellum subito exarsisset, eorum servi efficiuntur apud quos jam hostes 56 suo fato* (ita legendum, non *facto*, aut *pacto*, ut habent libri) *deprehenduntur*. Fato hoc ascribit jurisconsultus, quia (p) nullo suo merito in servitutem deveniunt; nam talia fato ascribere tralatitium est. Tale illud Nevii: *fato fiunt Romæ Metelli consules*, id est, sine suo 57 merito. L.51. §.1, D. de acq. rer. dom. L. in bello. D. de capt. & postl.

2. Indidem venit quod si quid milites capiunt non 58 in procinctu, ut in eo quod facere jubentur, sed in eo quod promiscuo jure aut solo permissu faciunt, id statim sibi acquirunt; capiunt enim 59 non ut ministri. Talia sunt spolia quæ detrahuntur hosti in dimicatione singulari; talia etiam quæ procul ab exercitu (extra decem millia passuum dicebant Romani; ut mox videbimus) in liberis & injussis excursibus capiunt: quod genus prædæ Itali hodie corrariam vocant, & a butino distinguunt. Salic. in l.2. C. de postl. rer. Tho. Gram. Decis. Neap. 71. n.18.

XIII. Sed quod diximus jure gentium talia singulis directe acquiri, intelligendum est ut id juris gentium sit 60 ante omnem ea

53 *Consecratos*) Sueton. Jul. 20. Campum Stellatem majoribus consecratum.

54 *Se moventes*) Jumenta, greges, armenta, & quævis animalia.

55 *In hominibus observabatur*) Ut eos capere cuivis & servos facere liceret.

56 *Suo fato*) Per infelicitatem suam. Liv. 9, 18. Des. Heraldus legit *suos factos*. 1. emend. & obs. 36. p.115. Cl. Salmasius *suis factos* ad jus Attic. c.26.

GROT. p *Nullo suo merito*) Sic & hæc duo opponit Servius ad Æneidos 1. *Alii fatis. Laborat Virgilius nil Trojanorum meritis, sed omnia fatis ascribere*.

GRON. 57 *Merito*) Metelli hoc carmine læsi responderunt: *dabunt malum Metelli Nævio poetæ*. Terent. Maurus de metris p. 1439. Et vero dederunt: effecerunt enim, ut in Tullianum conjiceretur. Plaut. Mil. 2. 2. 56. Gell. 3. 3.

58 *In procinctu*) In agmine, vel sub duce, in expeditione.

59 *Non ut ministri*) Sed ut se circumspicientes, quemadmodum loquitur auctor Africani belli cap. 47. *quæstibus militiæ servientes*.

60 *Ante omnem*) Et valeat, ubi nihil diversum de eo civitas constituit.

61 De-

ea de re legem civilem ; nam populus quisque inter suos aliter potest constituere, & 61 dominium singulorum antevertere, sicut multis in locis de 62 feris & avibus factum videmus. Sic enim introduci etiam lege potest, ut quæ apud nos reperiuntur hostium res, publicæ fiant.

XIV. 1. At de his quæ quis 63 actu bellico capit alia est ratio. Ibi enim singuli reipublicæ 64 personam sustinent, ejusque vice funguntur, ac proinde per eas populus, si lex civilis aliud non statuat ut possessionem ita & dominium nanciscitur, & id in quos vult transfert. Quod quia directe pugnat cum vulgari opinione, probationes nobis video solitos largius admetiendas ex nobilium populorum exemplis.

2. Incipiam a Græcis, quorum morem Homerus non uno loco describit:

> Ἀλλὰ τὰ μὲν πολίων ἐξεπράθομεν, τὰ δέδασται.
> *Omnia jam divisa quibus spoliavimus urbes.*

Apud eundem poetam Achilles de urbibus agens quas ipse expugnaverat:

> Τάων ἐκ πασέων κειμήλια πολλὰ καὶ ἐσθλὰ
> Ἐξελόμην, καὶ πάντα φέρων Ἀγαμέμνονι δόσκον
> Ἀτρείδῃ. ὁ δ' ὄπισθε μένων παρὰ νηυσὶ θοῇσι
> Δεξάμενος δὴ παῦρα διεδάσκετο, πολλὰ δ' ἔχεσκε.
> *Omnibus his ingens pretio numeroque supellex*
> *Nostra rapta manu: regi sed victor Atridæ*
> *Cuncta tuli, celeres residens qui ponc carinas*
> *Dividere eum pauca aliis, sibi multa tenebat.*

Spectandus enim hic Agamemnon, partim ut totius Græciæ eo tempore princeps, atque ita populi gerens vicem; quo jure ipse sed cum senatu prædam dividebat; partim ut munere fungens imperatorio, ac proinde de communi partem cæteris majorem ferens. Eum ipsum Agamemnonem sic alloquitur idem, Achilles:

> Οὐ γὰρ σοί ποτε ἶσον ἔχω γέρας, ὁππότ' Ἀχαιοὶ
> Τρώων ἐκπέρσωσ' εὖ ναιόμενον πτολίεθρον.
> *Nam 65 neque me tecum prædæ pars æqua sequetur.*
> *Si Danaûm virtus Trojanam everterit urbem.*

Et

61 *Dominium singulorum antevertere*) In publicum vindicando res prohibere.

62 *Feris & avibus*) Ubi venationem & aucupium jure veteri gentium & naturæ, omnibus concessum reservarunt sibi principes aut nobiles. Sic salis vendendi arbitrium aliquando privatis ademtum Romæ. Liv. 2, 9.

63 *Actu bellico*) Ut in acie aut expugnatione urbis.

64 *Personam sustinent*) Non pro sese agunt, sed pro corpore civitatis. Hinc est ut privati cum militibus tanquam diversi componantur interdum. V. ad Sen. de vita beat. cap. 2.

65 *Neque me tecum*) Nam tu accepturus majorem, utpote imperator summus.

65 Præ-

Et alibi Achilli offert Agamemnon de consilio publico navem plenam æris & auri, & viginti mulieres, quæ 66 præcipiat de præda. Troja jam capta, Virgilio narrante, *Æn.* II.

> *Custodes lecti Phœnix & dirus Ulysses*
> *Prædam asservabant: huc undique Troia gaza*
> *Incensis erepta adytis, mensæque Deorum,*
> *Crateresque auro solidi, captivaque vestis*
> *Congeritur.*

Sic posterioribus temporibus prędam Marathoniam asservat Aristides. *Plut. Aristide.* Post prælium ad Plateas severe edictum, ne quis de præda privatim quicquam tolleret; *Herod. L. IX.* deinde præda pro populorum meritis distributa. Athenis postea devictis, in publicum relata a Lysandro præda. *Plut. Lysandro* Et publici officii nomen (q) apud Spartanos, λαφυροπῶλαι, *præda venditores.*

3. Si ad Asiam venimus, Trojani soliti, ut docet nos 67 Virgilius, *prædam ducere sortem*, ut in rebus communibus dividendis fieri solet. Alias arbitrium ejus dividendæ penes imperatorem, *Hom. Il. K.* quo jure Hector Doloni id expresse stipulanti promittit equos Achillis, *Eurip. Rheso.* ut intelligas jus acquirendi dominii 68 in captura sola non fuisse. *Plinius libro XXXIII. c. 3.* Ad Cyrum Asiæ victorem, nec minus ad Alexandrum postea, perlata præda. *Plut. Alex. Curt. Diod. libro XVII.* Si Africam respicimus, idem mos occurrit. Sic quæ Agrigenti capta, quæque in pugna Cannensi, & alibi, Carthaginem missa. *Strabo l. XV. Diod. lib. XIII. Livius libro XXIII.* Apud Francos veteres, ut ex Gregorii Turonensis historia apparet, quæ capta erant (r) sorte dividebantur: neque rex ipse aliud habebat de præda quam quod sors ipsi addixisset. *Greg. Tur. L. II c. 17.*

4. Sed quanto re militari Romani cæteris præstiterunt, tanto sunt digniores quorum exemplis immoremur. Dionysius Halicarnassensis morum Romanorum diligentissimus observator, ita nos hac de re docet: *Τὰ ἐκ τῶν πολεμίων λάφυρα, ὅσον ἂν ἡμῖν ὑπάρχῃ τυχεῖν δι' ἀρετήν, δημόσια εἶναι κελεύει ὁ νόμος· καὶ τοῦτο οὐχ ὅπως τις ἰδιώτης γίνεται κύριος, ἀλλ' οὐδ' αὐτὸς ὁ τῆς δυνάμεως ἡγεμών. ὁ δὲ ταμίας αὐτὰ παραλαβὼν ἀπεμπολεῖ, καὶ εἰς δημόσιον ἀναφέρει.* Quæcunque

ex

66 *Præcipiat*) Præcipua vel eximia auferat; antequam reliquum prędæ distribuatur, ut legatum per præceptionem in jure.
GROT. q *Apud Spartanos*) Agesilao in Asia agente, castris Pharnabazi captis Spithridates subtraxerat prædam; inquisitione ab Erispida Lacedæmonio instituta aufugit.
GRON. 67 *Virgilius*) 9, 298.
68 *In captura sola*) Non competisse uno eo nomine, quod quis ipse cepisset.
GROT. r *Sorte dividebantur*) Habes hoc apud Turonensem lib. II, cap. 27. Aymoinum lib. I, cap. 12. & in epitome edita a Frehero cap. 9. Mos idem & aliarum gentium vetus. Servius ad illud Æneidos III. *Sortitus pertulit ullos: quia captivi & præda inter victores sorte dividebantur*; uti *& prædam ducere sortem*. De prædæ collatione in commune, & expurgatione per juramentum apud Suedos & Gotthos Johannem Magnum vide libro XI, c. 11.

GROT

ex hostibus per virtutem capta sunt ; ea lex jubet publica esse ; ita ut non modo privati eorum domini non fiant, sed ne ipse quidem Imperator exercitus ; verum quæstor illa accipit , & vendita in publicum refert. Verba hæc sunt eorum qui Coriolanum incusant , nonnihil ad invidiam composita.

XV. Nam (s) populum dominum esse prædæ verum erat : sed illud non minus verum, (t) ejus dispensandæ arbitrium Imperatoribus libera republica permissum fuisse , sed tale ut 69 actus sui rationem populo deberent . L. Æmilius apud Livium : *captas non deditas diripi urbes , & in his tamen arbitrium esse Imperatoris , non militum.* Sed hoc arbitrium quod mos deferebat imperatoribus , ipsi interdum , quo longius 70 ab omni suspicione essent ; rejiciebant ad Senatum : ut Camillus ; & qui retinebant, prout religioni, famæ, ambitioni serviebant , diverso modo usi reperiuntur.

Lib. XXXVII.

Liv. lib. V.

XVI. 1. Qui sanctissimi esse aut credi volebant, (u) prædam non attingebant omnino, sed sive pecunia erat in præda, eam jubebant a quæstore populi Romani percipi ; sive res aliæ , eas per quæstorem 71 sub hasta venundari ; ubi redactam pecuniam manubiarum nomine significatam Favorinus apud Gellium sensit . Hæc pecunia per quæstorem in ærarium deferebatur, prius tamen , 72 si res triumphi esset, ostentata publice . Livius libro IV. de C. Valerio consule : *prædæ ex assiduis populationibus , quod omnia*

Lib. XIII. c. 23

GROT. s *Populum dominum esse prædæ verum erat*) Vide & hac de re Simlerum in Helveticis.

t *Ejus dispensandæ arbitrium Imperatoribus libera republica permissum fuisse*) Polybius in excerptis Peiresianis de L. Æmilio Paulo : *κύριον γενόμενον αὐτὸν πάσης βασιλείας καὶ λαβόντα τὴν ἐξουσίαν ὡς βούλεται χρήσασθαι , μηδενὸς ἐπιθυμῆσαι. cum dominus factus esset regni integri possetque cuncta disponere suo arbitratu , nihil eum concupisse.*

GRON. 69 *Actus sui rationem*) Acta illorum non valerent, nisi populus vel per se, vel per senatum ea rata habuisset.

70 *Ab omni suspicione*) Vel avaritiæ vel inæqualis favoris.

GROT. u *Prædam non attingebant omnino*) *Manius Curius juravit se ex præda nihil attigisse , præter guttum faginum quo sacrificaret.* Scriptor vitæ virorum illustrium de Mummio agens : *Corinthum signis tabulisque spoliavit , quibus cum totam replesset Italiam, in domum suam nil contulit.* De nominato modo Æmilio Paulo Plutarchus : *οὐδενὸς δ' ἧττον αὐτοῦ τὴν ἐλευθεριότητα καὶ τὴν μεγαλοψυχίαν ἐπῄνουν οἱ ἄνθρωποι , πολὺ μὲν ἀργύριον, πολὺ δὲ χρυσίον ἐκ τῶν βασιλικῶν ἠθροισμένον οὐδ' ἰδεῖν ἐθελήσαντος, ἀλλὰ τοῖς ταμίαις εἰς τὸ δημόσιον παραδόντος . nec minus liberalitatem ipsius & animi magnitudinem prædicabant homines, quod congestam ex regis opibus auri, argentique vim magnam nec inspicere voluisset, sed quæstoribus in publicum deferendam dedisset.*

GRON. 71 *Sub hasta venundari*) Publica auctione in parte castrorum, quæ Quintana vocabatur. Suet. Ner. 26. Lips. de mil. dial. 3. *vel justi , vel existimationis gratiæ civium cupidi erant.*

72 *Si res triumphi*) Si res bello gestæ essent tantæ ut triumphum mererentur .

GROT.

omnia in locum tutum congesta erant, fuit aliquantum; venditum sub hasta consul in ærarium redigere quæstores jussit. Idem fecit Pompejus de quo hæc sunt Velleji verba: *pecunia Tigranis, (x) sicut Pompejo moris erat, redacta in questoris potestatem ac publicis descripta literis.* Ita & M. Tullius qui sic de se ipso in literis ad Sallustium *de preda mea preter 73 quæstores urbanos, id est, populum Romanum, teruntium nec attigit, nec tacturus est quisquam.* Atque id antiquis & melioribus temporibus fuit maxime usitatum, quo Plautus respiciens sic ait: Lib. II. Lib. II. epist. 7.

Nunc hanc prædam omnem jam ad quæstorem deferam.

Et de hominibus captivis similiter:

Quos emi de præda 74 de quæstoribus.

2. Sed alii sine quæstore ipsi prædam vendebant & referebant in ærarium, quod & Halicarnassensi sequentibus verbis colligere est. Sic a Tarquinio rege jam olim victis Sabinis prædam & captivos Romam missos legimus. Sic Romulius & Veturius consules narrantur prædam vendidisse ob ærarii penuriam, ægre id ferente exercitu. Sed cum passim id occurrat, quantum ducum quisque ex triumphis Italicis, Africanis, Asiaticis, Gallicis, Hispanicis in ærarium per se aut quæstorem retulerit, exempla congerere nihil est opus. Illud magis notandum, datam prędam aut ejus partem interdum Diis, interdum militibus, interdum & aliis. Diis aut res ipsę datę, ut spolia quę Romulus Jovi Feretrio suspendit, aut redacta inde pecunia, ut ex Pometinis manubiis Tarquinius Superbus templum Jovis in monte Tarpejo statuit. Liv. lib. I. Liv. lib. III. Dion. Halic. lib. II. Liv. lib. I.

XVII. 1. Militibus prędam dare priscis Romanis 75 ambitiosum videbatur: uti Sextus Tarquinii Superbi filius, sed Gabiis profugus, prædam militi dilargitus dicitur, ut eo modo potentiam sibi conciliaret. Appius Claudius in senatu similem largitionem arguit ut novam, prodigam, inconsultam. Liv. d. lib. Liv. lib. V

Præda autem militi concessa aut dividitur, aut diripitur. Dividi potęst 76 aut ratione stipendiorum, aut (y) ratione meritorum. 77 Stipendiorum ratione dividi prædam Appius Claudius volebat, si d. loco.

GROT. x *Sicut Pompejo moris erat*) Ut plurimum, vide quod sequente paragrapho ex Lucano adducetur.

GRON. 73 *Quæstores, id est, populum*) Nam quæstores procurabant rem & ærarium populi.

74 *De quæstoribus*) Vendentibus eos quæstoribus.

75 *Ambitiosum*) Esse gratificari militi contra disciplinam & dignitatem, aut pravæ indulgentiæ opus.

76 *Aut ratione stipendiorum*) Aut pro stipendiis aut super stipendia pro meritis.

GROT. y *Ratione meritorum*) Id apud Hebræos factum docet Iosephus lib. III. antiquæ historiæ.

GRON. 77 *Stipendiorum ratione*) Immo ipsum stipendium militi ex pecunia prędaticia numerandi auctor erat, ut eo minus tributi plebs conferret.

ſi illud obtinere non poſſet, ut redacta inde pecunia in ærarium deferretur. Totum autem dividendi ordinem accurate explicat

Lib.x. Polybius; nempe in dies aut vigilias partem exercitus 78 alteram, aut minorem ad comportandam prædam 79 mitti 80 ſolitam; & quod quiſque reperiſſet id juſſum 81 in caſtra perferre ut per tribunos æqualiter divideretur, vocatis ad partem etiam his qui ca-

1.Sam.xxx,24 ſtra ſervarent, (quod; & apud Hebræos regi Davidi placuiſſe, & inde in legem tranſiiſſe legimus), quique per valetudinem aut delegata miniſteria aberant.

Liv. lib.xlv. 2 Interdum non ipſa præda ſed redacta inde pecunia prædæ loco militibus donata, quod ſæpe in triumpho fiebat. Proportio-

Ibidem. nem hanc invenio, ſimplex pediti, duplex centurioni, triplex

Ibidem. equiti datum. Interdum ſimplex pediti, equiti duplex. Alias ſimplex pediti, duplex centurioni, (z) tribuno & equiti quadruplex.

Suet.Caſ.c.38. & App. 11. civil. Meritorum etiam ſæpe habita ratio; ſicut Marcius quod fortiter feciſſet (a) ex præda Coriolana donatus eſt 82 a Poſthumio.

Liv.d.lib. 3. Utrovis modo fieret diviſio (b) licebat Imperatori ἐξαίρετον, hoc eſt, præcipuum ſibi accipere quantum vellet, id eſt, quantum æquum arbitraretur; (c) quod & aliis interdum virtutis ergo conceſſum. Euripides Troadibus de nobilioribus fœminis Trojanis agens, ait:

Τοῖς πρώτοισιν ἐξῃρημέναι
Στρατοῦ.
Quæ principibus eximiæ datæ
Erant Achivis.

Et

78 *Alteram aut*) Aliquando de ſingulis manipulis ſecretum numerum pro magnitudine urbis expugnatæ, aliquando per cohortes, ſive manipulos, diviſo exercitu omni partem alteram.

79 *Mitti*) Per urbem & domos.

80 *Solitam*) Ita ut pars altera & plerumque major in armis partim in caſtris, partim per urbis patentia & munita loca diſpoſita eſſet ad omnes caſus perveniendos.

81 *In caſtra*) Vel forum aut ſpatioſum locum urbis.

GROT. z *Tribuno & equiti*) Tribuno & præfecto equitum ait Appianus civilium 11.

a *Ex præda Coriolana*) Vide Plutarchum Coriolano.

GRON. 82 A *Poſthumio*) Poſtumo Cominio. Liv. 2, 33.

GROT. b *Licebat Imperatori*) Vide Leunclavium in Turcicis.

c *Quod & aliis interdum virtutis ergo conceſſum*) Sic Neſtor fœminam poſſidebat.

ἥν οἱ Ἀχαιοὶ
Ἔξελον.
Munere Grajûm
Exceptam ſorti.

Eſt id Iliados Λ. At Odyſſeæ Ξ. Ulyſſes ait:

Τῶν ἐξαιρεύμην Μενοικέα, πολλὰ δ' ὀπίσσω
Λάγχανον.
Eximiam accepi Menœcea, plurima deinde
Sorte tuli.

Euripides de Caſſandra:

Ἐξαίρετόν νιν ἔλαβεν Ἀγαμέμνων ἄναξ.
Sibi hanc Atrides major eximiam tulit.

De iis quæ Athenienſium duci Demoſtheni e preda ἐξῃρέθησαν, præcipui jure data ſunt, vide Thucydidem libro 11.

GRON,

Et de Andromacha:

Καὶ τὴν δ' Ἀχιλλέως ἔλαχε παῖς ἐξαίρετον·
Accepit illam Pyrrhus eximiam sibi.

Ascanius de equo apud Virgilium:

Ipsum illum clypeum, cristasque rubentes
83 *Excipiam sorti.*

Pausaniæ post in Platęis prelium eximia data, mulieres, equos ;
camelos, narrat Herodotus. Sic Ocrisiam Corniculanam pręci-
puam accepit 84 rex Tullius. (d) Fabricius apud Halicarnassen'em Lib.IV.
in oratione ad Pyrrhum: *ἐκείνων δορυκτήτων ἐξόν μοι λαβεῖν ὁπόσα βουλοίμην.*
ex his quæ bello erant capta licebat mihi quantum vellem excipere.
Isidorus huc respiciens ubi de jure agit militari: *præda*, ait, *decisio,*
& pro personarum qualitatibus ac laboribus justa divisio, ac principis por-
tio. Tarquinius Superbus, ut apud Livium est, & ipse ditari vole- Lib.I.
bat, & delinire præda popularium animos. Servilius in oratio-
ne pro L.Paulo ait eum præda partienda locupletem se facere Liv.lib.xlv.
potuisse. Et hanc Imperatoris portionem sunt qui potius signifi-
catam volunt 85 manubiarum nomine, quos inter est Asconius
Pedianus. III.Verr.

4. Sed laudatiores illi, qui jus suum remittentes nihil sibi de
præda ceperunt, qualis is quem dixi Fabricius, *τὸν ἐκ δικαίου πλοῦ-*
τον ὑπεριδὼν ἕνεκα δόξης, etiam juste partas divitias prę gloria contem-
nens; quod ipse se facere ajebat Valerii Publicolæ & aliorum pau- Plut.M.Catone
corum exemplo; quos M Porcius Cato imitatus est in Hispaniensi
victoria, negans quicquam ad se perventurum e bello captis prę-
ter ea quæ in cibo ac potu insumsisset; addens tamen, non a se
culpari Imperatores qui concessas utilitates sumerent, sed malle se
de virtute cum optimis, quam de pecunia cum ditissimis certare. Pro-
xime ad hanc laudem accedunt qui prędam 86 modice delibarunt,
ut Pompejus apud Lucanum a Catone laudatur, qui

Plura retentis
Intulit.

5. In

GRON. 83 *Excipiam sorti*) Non patiar in sortem venire & tibi præcipuum dabo.

84 *Rex Tullius*) Immo Tarquinius Priscus; fuit enim Ser. Tullii mater.

GROT. d *Fabricius*) Cujus exemplum & sibi & militi proponit Julianus apud Ammianum libro XXIV.

GRON. 85 *Manubiarum nomine*) Verba Asconii: *spolia quæsita de vivo hoste nobili per deditionem manubias veteres dicebant: & erat Imperatorum hæc præda, ex qua, quod vellent, sumerent.* Puto quemadmodum Imperatorum erat exercitus, erat provincia, erat bellum; quæ quoties dicuntur, non excludunt jus populi. Sic & manubiæ dicuntur Imperatorum, non quod pars ipsis cedens proprie hoc vocabulo significetur; sed quod illorum plerumque arbitrii esset, vellentne in ærarium deferre, an militi distribuere. Potest & allusisse videri ad illud *Ex manubiis*. Suet. Jul. 26. Gell. 13, 24. quod non efficit, quo minus &, quod privati nanciscuntur inde, *manubiæ* dicantur.

86 *Modice delibarunt*) Exiguam de illa sibi partem ceperunt.

 87 *Ab-*

Liv. lib. IV. *Idem lib.* III.

5. In divisione interdum & 87 absentium habita ratio, ut capto Anxure constituit Fabius Ambustus; interdum ob causam quorundam quamvis pręsentium non habita, ut 88 Minutiani exercitus dictatore Cincinnato.

L. 36. §. 1, *C. de donat.*

6. Quod autem jus vetere republica Imperatores habuerant, id post occupatam rempublicam ad 89 magistros militum translatum ex Codice Justinianeo apparet, ubi 90 a gestorum insinuatione absolvuntur donationes rerum mobilium vel se moventium, quas magistri militum militibus præstant ex spoliis hostium, sive in ipsa bellorum occupatione, sive in quibuscumque locis degere noscerentur.

Dion. l. VI, *&* VII. *Liv. lib.* V. *Dion. Halic. l.* VII.

7. Sed hæc divisio jam olim sæpe in calumniam patuit, quasi duces ea ratione privatam gratiam captarent, quo nomine accusati, Servilius, Coriolanus, Camillus, quasi amicis & clientibus de publico largientes. Ipsi contra se tuebantur publico bono, *ἵνα οἱ συναράμενοι τοῦ ἔργου τὸν πόνου καρπὸν κομισάμενοι προθύμως ἐπὶ τὰς ἄλλας στρατείας ἀπαντῶσιν· Ut qui operi adfuerant, fructu laboris percepto, ad alias expeditiones fierent promtiores.* ; quę Halicarnassensis in hanc rem verba sunt.

Dionys. l. IV. *Liv. lib.* IV. *Dionys. l.* IV, VI, IX, X. *Liv. l.* XLV. *Ap. Mithr.*

XVIII. 1. Venio ad direptionem; ea militi concessa aut in populatione, aut post pręlium oppidive expugnationem, ut signo dato discurreretur; quod antiquis sæculis rarius, nec tamen exemplis caruit. Nam Suessam Tarquinius militi diripiendam dedit; castra Æquorum Q. Servilius Dictator: Vejos urbem Camillus; castra Volscorum consul Servilius. Permisit & direptionem L. Valerius in agro Æquorum, Q. Fabius fusis Volscis, captaque Ecetra, mox alii sæpe. Victo Perseo Paulus consul spolia jacentis exercitus peditibus, equitibus prędam circumjacentis agri concessit. Idem ex senatusconsulto diripiendas dedit militi (e) Epiri urbes. (f) Lucullus victo Tigrane, militem a spoliis legendis diu inhibuit, mox certa jam victoria jus

87 *Absentium*) De eodem exercitu.

88 *Minutiani*) Quem ille obsessum ab hostibus liberaverat & hanc pœnam ferre jussit infelicis militiæ.

89 *Magistros militum*) A Constantino M. institutos.

90 *A gestorum insinuatione*) Excipiuntur, ne de illis referre necesse sit ad Imperatorem inter cæteras res de bello gestas. Sic Tiberius corripuit consulares exercitibus præpositos, quod de tribuendis quibusdam militaribus donis ad se referrent, tanquam non omnium tribuendorum ipsi jus haberent. Suet. 32.

GROT. e *Epiri urbes*). Et Athenas Sulla. Appianus Mithridatico.

f *Lucullus*) Ab eo data diripienda militi Tigranocerta, narrat Plutarchus, ex spoliis datas singulis præterea drachmas octigentas. Severus Ctesiphontis prædam concessit militi: idem & tribunos & duces & ipsos milites habere jussit quæ per vicos diripuerant. Ælius Spartianus narrat. Mahumetes II. Constantinopoleos & prædam & mancipia promisit militi

8 Ca-

jus spoliandi hostes indulsit. Cicero de inventione primo inter modos acquirendi dominii ponit, si quid ex hostibus captum sit, (g) 91 cujus prædæ sectio non venierit.

2. Qui morem hunc improbant, ajunt avidas in direptiones manus præripere fortium bellatorum præmia, cum ita ferme eveniat, (h) 92 ut qui segnior sit prædetur, at fortissimus quisque laboris periculique præcipuam partem petere soleat, quæ sunt verba Appii apud Livium: unde non longe abit Cyri illud apud Xenophontem: *Lib. v.* 93 ἐν τῇ ἁρπαγῇ εὖ οἶδ' ὅτι οἱ πονηροὶ πλεονεκτήσειαν ἄν. *Ibidem.* Sed contra dicitur, gratius id fore lætiusque quod sua quisque manu ex hoste captum domum retulisset, quam si 94 multiplex accepisset alterius arbitrio.

3. Interdum quoque concessa direptio quod impediri non posset. In expugnatione Cortuosæ Hetruscorum oppidi, narrante Livio, *Lib. VI.* *publicari prædam 95 tribunis placebat, sed 96 imperium quam consilium segnius fuit; jam militum præda erat, nec nisi per invidiam adimi poterat.* Sic & Gallogræcorum castra a C. Helvii agmine *Livius libro XXXVIII.* direpta legimus contra ducis voluntatem.

XIX. Quod dixi, aliis interdum extra milites prædam aut pecuniam e præda redactam concedi solere, id ferme ita contigit, ut his qui tributum ad bellum contulerant tantundem redderetur. 97 Ludos quoque ex manubiis interdum instructos notes. *Dion. Hal. lib. V.*

XX. 1. Ne-

g *Cujus prædæ sectio non venierit*) Varro sex modos numerat, quibus dominium legitimus perficiatur hereditatis justæ aditionem, mancipationem, in jure cessionem, usucapionem, e præda sub corona venditionem, & ab auctione publica, cum bona cujusquam sectione veneunt.

GRON. 91 *Cujus prædæ sectio*) Quæ præda per quæstores auctioni subjecta non sit. Cæsar 2, Gall. 33. *sectionem ejus oppidi universam Cæsar vendidit*. Justin. 38, 7. Flor. 2, 3.

GROT. h *Ut qui segnior sit prædetur*) Vide quæ jam nunc ex Procopio adferemus ad §. 24.

GRON, 92 *Ut qui segnior sit prædetur*) Verba Livii 5, 20. in libris antiquis sic leguntur: *ut segnior sit prædator ut quisque laboris periculique præcipuam petere partem soleat.* In quibus hæserunt propter duplicem usum particulæ *ut*. Sensus, uti, prout quisque soleat præcipuam laboris & periculi partem petere, is in prædando sit segnior. Sic lib. 3, 50. *ut quisque occurrerat, plebem adhortantes.* Eodem cap. 53. *tunc ut quæque causa erit, statuetis.*

93 Ἐν τῇ ἁρπαγῇ) In direptione sat scio ignavos majorem partem laturos.

94 *Multiplex*) Amplius, cumulatius.

95 *Tribunis*) Militum consulari potestate.

96 *Imperium quam consilium*) Id imperari non potuit, facultate, & arbitrio ea de re consultandi erepto per festinationem militum, qui prædam jam invaserant, nec nisi cum maximo odio & criminatione ducum erant reddituri.

97 *Ludos quoque*) Scenicos, Circenses, Amphitheatrales vel gladiatorios, qui erant voluptas populi, honos Deorum, divitum ambitio.

GRON.

XX. 1. Neque vero diversis tantum bellis aliter atque aliter usurpatum, sed eodem bello eadem prҿda sæpe in usus diversos impensa, aut partibus divisis, aut rerum generibus distinctis. Sic Camillus decimam ex præda (i) Apollini Pythio dedit, Græcorum exemplo, sed quod primitus ab Hebrҿis venerat: quo tempore sub decima prҿdæ vota, non res moventes tantum, sed & 98 urbem, & agros venire a pontificibus judicatum est. Eodem victore prædҿ de Faliscis pars maxima ad quҿstorem redacta est, haud ita multum militi datum. Sic & 99 L. Manlius: *prædam aut vendidit, quod ejus in publicum redigendum erat, aut cum cura ut quam æquissima esset per milites divisit*; quҿ Livii 1 verba sunt.

Livius lib. v. — Ibidem. — Lib. XXXVIII.

2. Genera in quҿ prҿda dividi potest sunt hҿc: homines captivi, armenta, & greges, quҿ Grҿci, cum proprie loquuntur λείαν vocant, pecunia, res mobiles aliҿ, prҿtiosҿ aut viliores. Q. Fabius Volscis devictis λείαν & spolia per quҿstorem vendi jubet: argentum 2 ipse defert. Idem Volscis & Æquis devictis captivos extra Tusculanos militi donat, & in agro Ecetrano homines ac pecora diripienda concedit. L. Cornelius Antio capto aurum, argentum, æs in ҿrarium defert: captivos & prædam per quæstorem vendit; militi ea permittit, quæ ad victum & vestem pertinebant. Nec dissimile huic Cincinnati institutum, qui Corbione Æquorum oppido accepto prætiosiora prædæ Romam misit, cætera centuriatim divisit. Camillus captis Vejis, præter pecuniam ex venditione captivorum, nihil in publicum redegit; Hetruscis devictis, captivisque venditis ex ea pecunia aurum matronis 3 quod contulerant persolvit, pateras tres aureas in Capitolio posuit. Cosso dictatore, ex Volscis præda omnis præter libera corpora militi concessa est.

Dionys. libro VIII. — Idem l. X. — Ibidem. — Liv. l. X. — Livius lib. V. — Dionys. fragm. — Lib. VI.

3. Fabricius superatis Lucanis, Brutiis, Samnitibus; militem ditavit, tributa civibus reddidit, 4 quadraginta talenta (k) in ærarium retulit. Q. Fulvius & Appius Claudius, cum Hannonis capta essent castra, prҿdam vendiderunt, diviseruntque, 5 donatis quorum opera fuerat singularis. Scipio; capta Carthagine, quæ in urbe erant dedit diripienda militi, excepto auro, argento, dona-

Livius libro XXXVII. — Livius l. XXV. — App. Pun.

GROT. i *Apollini*) Meminit & Appianus in excerptis Peirelianis.

GRON. 98 *Urbem & agros*) Ut horum etiam decimæ æstimatio iniretur & dedicaretur.

99 *L. Manlius*) Immo Cnæus.

1 *Livii verba*) XXXVIII. C. 23.

2 *Ipse defert*) In triumpho.

3 *Quod contulerant*) De ornatu suo & mundo ad crateram auream Apollini Delphos portandam. c. 25.

4 *Quadraginta talenta*) 240000. Philipp.

GROT. k *In ærarium retulit*) Et Fabius pecuniam venditorum hominum capto Tarento, cum prædæ reliquum militibus dispertisset.

GRON. 5 *Donatis*) Extra ordinem honoratis munere vel dono insigni.

6 Do-

6 donariis. Acilius, capta Lamia, partim divisit, partim vendidit prædam. Cn. Manlius victis Gallogræcis, concrematis ex Romana superstitione hostium armis, cæteram prædam conferre omnes jussit, & 7 aut vendidit, quod ejus in publicum redigendum erat, aut cum cura, ut quam æquissima esset, in milites divisit. *Livius libro* XXXVII. *Idem libro* XXXVIII.

XXI. 1. Ex his quæ diximus apparet, non minus apud Romanos, quam apud alias gentes plerasque prædam fuisse populi Romani, sed ejus dispensandæ arbitrium aliquod Imperatoribus concessum, ita tamen ut, quod ante diximus, rationem actus sui populo deberent; quod inter alia docet exemplum L. Scipionis, qui damnatus est peculatus judicio, ut loquitur Valerius Maximus, 8 quadringenta octoginta argenti plus accepisse quam in ærarium retulisset; & aliorum quos ante retulimus. *Lib.* V, *c.* 3. *& Livius libro* XLV, 9.

2. M. Cato in oratione quam de præda scripsit, vehementibus atque illustribus verbis, ut ait Gellius, de impunitate peculatus atque licentiæ conquestus est: ex qua oratione hoc exstat fragmentum: *Fures privatorum furtorum* 10 *in nervo atque compedibus ætatem agunt. Fures publici in auro atque purpura.* Idem alibi dixerat: *mirari se, audere quemquam capta bello signa pro supellectile domi statuere.* Ita & Verri peculatus invidiam auget Cicero, quod signum sustulisset, & quidem 11 captum de præda hostium. *Lib.* 11, *c.* 18. *Prisc. lib.* VII. *Verr.* IV.

3. Nec Imperatores tantum, sed & milites peculatus prædæ nomine tenebantur, si nempe eam in publicum non detulissent; adigebantur enim omnes sacramento, ut ait Polybius, *περὶ τοῦ μηδένα νοσφίζεσθαι μηδὲν τῶν ἐκ τῆς διαρπαγῆς, ἀλλὰ τηρεῖν τὴν πίστιν κατὰ τὸν ὅρκον· nihil quenquam ex præda interversurum, sed fidem servaturos ex religione sacramenti.* Quo forte referri potest formula jurisjurandi apud Gellium, qua militi imperatur ne quid tollat in exercitu decemque millia passuum prope, quod pluris sit 12 nummi argentei, aut si sustulerit ad consulem proferat, aut triduo proximo profiteatur. Hinc intelligi potest quid sit quod Modesti- *Lib.* XVI, *c.* 4. *L. pen. ad Iul. pecul.*

6 *Donariis*) Templorum ornamentis.

7 *Aut vendidit*) Hoc jam paullo superius posuit; sed quia ibi per errorem Manlio prænomen Lucii dederat, aliam de Cnæo hic recte appellato historiolam putavit.

8 *Quadringenta octoginta*) Huic summæ præmittendum erat, *sex millia pondo auri.*

9 *Liv. lib.* XLV.) Immo 38, 55.

10 *In nervo*) In vinculis carceris. Ter. Phorm. 2, 2. 11. *Vereor ne istbæc fortitudo in nervum denique erumpat.* 4, 4. 16. *nostra causa scilicet in nervum potius ibit.*

11 *Captum de præda*) Exemplum alienum; nam id simulacrum Mercurii P. Scipio destructa Carthagine de Pœnorum hostium præda dono dederat Tyndaritanis in Sicilia, a quibus id abstulit Verres.

12 *Nummi argentei*) Quam nummus sestertius.

13 Pe-

stinus dicit: *is qui prædam ab hostibus surripuit* 13 *peculatus tenetur*; quod vel unum satis esse debuit, ut juris interpretes moneret ne ex hostibus capta singulis acquiri crederent, cum constet peculatum non esse nisi in re publica, sacra, aut religiosa. Hæc omnia eo pertinent, ut appareat, quod supra diximus, 14 semota lege civili, & 15 primo, in bellicis actibus capta populi aut regis bellum gerentis fieri.

L. 1. eod. tit.

XXII. 1. Addidimus semota lege civili & primo, sive directe: illud quia de rebus 16 nondum actu quæsitis lex 17 ad utilitatem publicam potest imperare, sive lex illa lex populi est ut apud Romanos, sive Regis ut apud Hebręos & alibi. Sub legis autem nomine etiam consuetudinem recte introductam volumus comprehendi. Alterum illud eo pertinet, ut sciamus sicut res alias ita & prædam posse a populo aliis concedi, nec tantum post acquisitionem sed & ante eam, ita ut subsecuta captura 18 conjungantur actiones 19 brevi manu, ut loquuntur jurisconsulti: nec tantum ea concessio nominatim fieri potest, sed & in genere, ut viduis, senibus, & egentibus pupillis pars prædę data est temporibus Maccabaicis; aut etiam personis incertis ad exemplum 20 missilium, quę Romani consules capientium faciebant.

2. Mac. VIII, 28. 30.

2. Neque vero hęc 21 juris translatio; quæ lege aut concessu fit, semper mera donatio est, sed interdum 22 contractus, interdum aut solutio ejus quod debetur, aut remuneratio ob damna 23 quæ quis passus est, aut ob id quod ipse bello impendit, sive sumtu, sive opera, ut cum socii aut subditi nullo stipendio militant, aut non tali quod operę respondeat. Nam ex his causis prædam aut omnem, aut ejus partem concedi solitam videmus.

XXIII. Et illud quidem tacita consuetudine ubique ferme inductum jurisconsulti nostri notant, ut sua faciant quę capiunt aut

Cald. cons. 85. Joh. Lupus de bello, §. si bene advert. Ias. in l. quod apud hostes; de legatis 1. Franc. a Ripa in l. 1. de acqu. poss. n. 5. Covar. ad c. peccatum p. 2. §. 11 Bonfin. l. 1 v. dec. cis. 5.

13 *Peculatus tenetur*) Publicum fraudasse judicatur.

14 *Servata lege civili*) Nisi ubi jus civile alicujus populi aliud statuat.

15 *Primo*) Acquisitione quasi originaria. 2, 1. 1.

16 *Nondum actu quæsitis*) Quarum acquisitio adhuc in spe tantum est. 2, 2. 5.

17 *Ad utilitatem*) Ut incendantur homines & acrius incumbant ad eas quærendas cum publico fructu, quippe hostibus decessuras.

18 *Conjungantur actiones*) Altera ex concessione populi, altera ex ipsorum occupatione.

19 *Brevi manu*) Ulpianus l. 43. §. 1. de jure dot. i. per compendium, sine ambagibus, quoties scilicet celeritate conjungendarum actionum inter se una actio occultatur, ut loquitur idem l. 3. §. 12. de donat. int. vir. & ux.

20 *Missilium*) Quæ spargebantur rapienda vulgo diebus solennibus, sive in corpore suo, sive per sortes. Sueton. Ner. 11. Statius Cal. Satur. *Dives sparsio quos agit tumultus.* §. 45. Instit. de R. D. Noster 2, 8. 25.

21 *Juris translatio*) A populo in privatos.

22 *Contractus*) Quo pacti sunt privati cum republica vel principe, ut quod damni dare possint hosti, lucro ipsis cedat.

23 *Quæ quis passus est*) Immo fecit dicendum.

GROT.

aut socii, aut (l) subditi qui sine stipendio & suo sumtu suoque periculo bellum gerunt. (m) Ratio in sociis est evidens, quia naturaliter socius socio tenetur ad reparationem damnorum quæ ob negotium commune aut publicum eveniunt. Adde quod operæ quoque gratis præstari vix solet; *Sic medicis*, ait Seneca, *pretium* *IV, de benef. 15*
operæ solvi quod deserviunt, quod a rebus suis avocati nobis vacant.
24 In oratoribus idem æquum judicat Quintilianus, quia hæc ipsa opera tempusque omne alienis negotiis datum facultatem aliter acquirendi recidunt: quod Tacitus dixit: *omitti curas familiares,* *Ann. IX.*
ut quis se alienis negotiis intendat. Credibile ergo est, nisi causa alia appareat, puta aut beneficentia mera, aut contractus antecedens, (n) spem ex hostibus lucrandi spectatam in damni & operæ compensationem.

XXIV. 1. In subditis id non æque evidenter procedit, quia
25 hi operam civitati suæ debent; sed contra occurrit quod ubi non omnes sed aliqui militant, his ipsis a corpore civitatis retributio debetur ejus quod plus cæteris operæ aut sumtus impendunt, multoque magis damnorum; in cujus retributionis certæ locum spes prædæ totius aut partis incertæ facile, nec sine ratione, conceditur. Sic Poeta,

Præda sit hæc illis quorum meruere labores. *Propert.*

2. (o) De sociis exemplum est in federe Romano, quo Latini in prędæ partem æquam admittuntur in iis bellis, quæ populi *Liv. lib. IV. &*
Romani auspiciis gerebantur. Sic in bello quod Ætoli gerebant *XXIV.*
26 adjutoribus Romanis Ætolis quidem urbes & agri, Romanis *Dion. l. VI.*
autem captivi & res mobiles cedebant. Post victoriam de Rege *Polyb. l. XI.*
Ptolemæo, partem prædæ Atheniensibus dedit Demetrius. Am- *Plut. Demetrio*
brosius historiam tractans Abrahami moris hujus æquitatem o- *Liv. lib. XXVI.*
stendit: *Sane his qui secum fuissent, in adjumentum fortasse sociati, partem emolumenti tribuendam asserit, tanquam mercedem laboris.* *Lib. I, de Abrah. c. 3.*

3. De

GROT. l *Subditi qui sine stipendio & suo sumtu suoque periculo bellum gerunt*) Vide Cromerum XIX. Polonicorum.

m *Ratio in sociis est evidens*) Utitur ea Amalasuntha in epistola ad Justinianum Gotth. I.

GRON. 24 *In oratoribus*) Causarum patronis.

GROT. n *Spem ex hostibus lucrandi spectatam in damni & operæ compensationem*) Vide Plutarchum Marcello.

GRON. 25 *Hi operam civitatis*) Sic in bello civium corpus addictum atque operatum esse reipublicæ dicit Livius 4, 60.

GROT. o *De sociis exemplum est*) Priscis Latinis tertias prædæ populus Romanus pręstabat. Plinius lib. XXXIX, 5. pro modo nutsi militis prædam partiuntur pagi Helvetici, teste Simlero: pro modo sumtum partiri Pontifex, Imperator, Veneti, bello contra Turcam. Paruta VIII. Pompejus Armeniam minorem Dejotaro Galatiæ regi donavit, quia socius belli Mithridatici fuerat.

Num.XXXI,27 47. 1.Sam.XXX,22 & deinceps. II. Mac.VIII, 28. 29. Plut.apophth.

3. De subditis exemplum est in populo Hebręo, apud quem pars prędæ dimidia cedebat (p) his qui in procinctu fuerant. Sic & Alexandri miles prædam privatis ereptam suam faciebat, nisi quod eximia quædam solitus esset ad regem referre: unde accusatos eos videmus qui ad Arbela conspirasse dicebantur, de prędа omni ita sibi vindicanda, ut nihil in ęrarium deferrent.

4. At quę publica hostium aut Regis fuerant, exemta erant huic licentię. Ita legimus Macedonas, cum Darii castra ad 27 Piramum amnem irrupissent, ingens auri argentique pondus diripuisse, nec quicquam reliquisse intactum (q) pręter regis tabernaculum: *tradito more*, inquit Curtius, *ut victorem victi regis tabernaculo exciperent*. Unde non abit mos Hebręorum, qui victi Regis coronam Regi imponebant victori, eidemque assignabant (quod in Thalmudicis Digestis legitur) regiam supellectilem bello captam: & quod in rebus gestis Caroli Magni legimus; cum is Hungaros vicisset, privatas opes militi, regias ærario cessisse. At apud Græcos λάφυρα erant publica, ut ante ostendimus, σκῦλα singulorum. Vocant autem σκῦλα ea quæ 28 durante certamine eripiuntur hosti, λάφυρα quæ post certamen: quod discrimen & aliis gentibus nonnullis placuit.

Arius de bello n.162. Bellin. p.2.tit. 18.n.3. Donell. lib.IV. Com.c.21. Sylv. in verbo bellum in pr. ex Rosell. Wesemb. ad §. 17. Inst. de rer. div. App.civ.I. Lib.VII. App.civil. IV. Tacit.hist.III.

5. At apud Romanos veteri quidem republica non tantum fuisse concessum militibus, satis apparet ex his quæ supra diximus. Plusculum indulgeri cœpit militi in bellis civilibus. Ita a Sullano milite 29 Æquulanum direptum legas. Et Cæsar post pugnam Pharsalicam castra Pompejana militi dat diripienda cum hoc dicto apud Lucanum:

Superest pro sanguine merces,
Quam monstrare meum est; nec enim donare vocabo
Quod sibi quisque dabit.

Bruti & Cassii castra diripuerunt Octaviani & Antoniani milites. Bello 30 civili alio Flaviani ad Cremonam ducti, quanquam instabat nox, coloniam divitem festinant impetu capere; veriti alioqui ne opes Cremonensium in 31 sinu præfectorum legatorumque essent, gnari scilicet, ut Tacitus loquitur, *expugnatæ urbis prędam ad militem, deditę ad ducem pertinere.*

6. At-

GRON. 26 *Adjutoribus Romanis*) Adversus Philippum.

GROT. p *His qui in procinctu fuerant*) Pisidæ partem prædæ dabant his qui domos servarant. Chalcocondylas lib.V.

GRON. 27 *Ad Pyramum*) Ad Isson in faucibus Ciliciæ, Curt. 3, 11.

GROT. q *Præter regis tabernaculum*) Vide & Diodorum libro XVII. & Plutarchum Alexandro. Similia vide apud Xenophontem II, de Cyro, & belli sui IV, & VII.

GRON. 28 *Durante certamine*) In ipso fervore prælii.

29 *Æquulanum*) Hirpinorum oppidum.

30 *Civili alio*) Inter Vitellium & Vespasianum.

31 *Sine præfectorum*) A quibus illi magna pecunia redemturi erant, ne diriperentur.

32 Ma-

6. Atque id languescente disciplina eo libentius concessum militi, ne 32 manente periculo omissis hostibus præda manus impediret, quod plurimas sępe victorias corrupit. Cum castellum Volandum in Armenia Corbulo expugnasset, *imbelle vulgus*, narrante Tacito, *sub corona venditum, reliqua præda victoribus cessit*. Apud eundem scriptorem in prælio Britannico Suetonius suos hortatur, ut cędem continuent prędę immemores: addens parta victoria cuncta ipsis cessura; qualia & alibi passim invenias. Adde quod (r) ex Procopio jam modo attulimus. *Tac. ann. XIII. Ann. XIV.*

7. Sunt autem quędam tam exigua, 33 ut publicari digna non sint. Hęc ubique solent capientes sequi populi concessu. Talia erant vetere Romana republica, hasta, hastile, ligna, pabulum, 34 uter, follis, 35 facula, & si quid minoris esset nummi argentei. Nam has exceptiones sacramento militari additas apud Gellium legimus. *Lib. XVI, c. IV.* Cui non dissimile est quod nautis etiam stipendio militantibus conceditur. Galli despoliationem aut pilagium vocant, & eo comprehendunt vestem, aurum quoque & argentum intra decem scutatos. *Consl. Gall. lib. XX, tit. XIII. art. 10. & 16.* Alibi pars aliquota prędę militibus datur, ut in Hispania, (s) modo quinta, modo tertia, alias dimidia penes Regem manet; & septima, interdum decima penes ducem exercitus; *Leg. Hisp. lib. IV, tit. XXVI, p. 2.* cętera sunt capientium, (t) exceptis navibus bellicis, quę totę Regi cedunt.

8. Est & ubi operę, periculi, sumptuumque habita ratione partitio instituitur, ut apud Italos captę navis pars tertia cedit domino navis victricis, tantundem ferunt quorum merces in navi erant, tantundem hi qui pugnaverunt. *Consulatus maris cap. CCLXXXV.* Nec non & illud accidit, ut qui 36 suo periculo ac sumtu bellum ministrant non totam prędam

32 *Manente periculo*) Nondum omni prælio confecto.

GROT. r *Ex Procopio*) Is Vandalicorum II. narrat, Salomoni in Levatas bellum gerenti infensos fuisse milites, quod prædam detineret. Dicebat id se facere ut bello finito distribueret pro cujusque meritis. Et Gotthicorum II. omnem ex Piceno prædam convectam ad Belisarium, qui eam pro meritis divideret; addita causa: οὐ γὰρ δίκαιον ὑφ' ἑτέρων μὲν τοὺς κηφῆνας πόνῳ μεγάλῳ ἀπόλλυσθαι, ἄλλους δὲ τοῦ μέλιτος οὐδεμιᾷ ταλαιπωρίᾳ ὀνίνασθαι. *non æquum esse ab aliis magno labore fucos interfici, alios autem sine ulla molestia melle vesci.*

GRON. 33 *Ut publicari digna*) Non sit operæ pretium ærario aut populo ea vindicare.

34 *Uter*) Aquæ aut potionis causa,

35 *Facula*) Tum ad alios usus, tum nocturni itineris ergo, Suet. Jul. 31.

GROT. s *Modo quinta*) Eum & Turcis morem tribuit Leunclavius libro III, & libro V.

t *Exceptis navibus bellicis*) Sic machinæ regibus exceptæ apud Gotthos. Johannes Magnus historiæ Suedicæ libro IX, c. II.

GRON. 36 *Suo periculo*) Quales qui olim e nostris auctoritate publica privati privatorum pecunia navibus armatis maritima hostium commercia corrumpebant & impediebant.

dam auferant, sed partem debeant publico, aut ei qui 37 ex publico jus suum trahit. Sic apud Hispanos si in bello naves privatis sumtibus instruantur, de preda pars Regi, pars & maris prefecto debetur. Galliæ moribus decimam fert maris prefectus: sic & apud Hollandos: sed hic quinta prius predę pars 38 a republica deducitur. Terra vero passim nunc usurpatur, ut in direptionibus oppidorum & preliis suum quisque faciat quod cepit: in excursibus vero capta communia fiant eorum qui in comitatu sunt, inter ipsos pro dignitatis ratione partienda.

Lib.XIX. tit. XXVI. p.2.l.14 Const.Gall.l. XX. tit. 14. art.1. Instruct. rei mar.c.XXII.

XXV. Hęc autem eo pertinent, ut sciamus si apud populum 39 bello non permixtum controversia oriatur de re bello capta, addicendam rem ei cui favent leges aut mores 40 populi a cujus partibus res capta est; quod si eis nihil probetur ex jure gentium communi rem ipsi populo adjudicandam, si modo ea res in actu bellico capta est. Nam ex his quæ dicta jam ante a nobis sunt satis apparet non omnino verum esse id quod pro Thebanis adfert Quintilianus; in eo 41 quod in judicium deduci potest nihil valere jus belli, nec armis erepta nisi armis posse retineri.

Lib.V, c.4.

XXVI. 1. Quę vero res hostium non sunt, (u) etsi apud hostes reperiantur, capientium non fiunt; id enim, ut jam ante diximus, nec naturali juri congruit, nec jure gentium introductum est. Sic Romani Prusię dicunt; *si is ager Antiochi non fuisset, eo ne populi quidem Romani factum apparere*. Si quod tamen in illis rebus 42 jus habuit hostis quod possessioni connectatur, puta pignoris, retentionis, servitutis, id quo minus capientibus acquiratur nihil obstat.

Hoc c. §.5. Liv.l.XLV.

2. Solet

37 *Ex publico*) Præfecto classis, principi.

38 *A republica deducitur*) Vindicatur ærario, de reliquo decima.

39 *Bello non permixtum*) Neutrarum partium.

40 *Populi a cujus partibus*) Non ejus, ubi lis orta est, sed cui militantes rem ceperunt.

41 *Quod in judicium deduci*) De quo actionem recipit prætor vel judex. Quo significatur titulum acquisitionis per arma valere apud tribunal bellantis aut victoris: ibi enim libellum querentis a milite in permissa præda occupatione sibi aliquid ereptum nemo recipit. At si quis prædatorem possit apud alium judicem convenire, eum posse recipere suum, nec prodesse prædatori, quod jus præmiandi a suo imperatore habuerit: nam jus illud pro jure non habetur apud eos, qui non fovent eandem causam.

GROT. u *Etsi apud hostes reperiantur*) Vide supra cap.IV. §.7.

x *Si is ager Antiochi non fuisset, eo ne populi quidem Romani factum apparere*) Sic nec Bocchi factus ager victo Jugurtha is qui non Jugurthæ sed Bocchi liberorum fuerat. Appianus exc. legationum 28. Simile vide apud Crantzium Saxonicorum XII.

GRON. 42 *Ius habuit hostis*) Si res aliena pignoris vel hypothecæ loco apud hostem fuit pro debito, si manus ei injecta, vel, ut loquuntur, arrestata est ob justam causam, si servitutem debuit, id jus est etiam victoris.

43 In

2. Solet & hoc quæri; an extra territorium utriusque partis bellum gerentis capta fiant capientium; quod & de rebus & de personis solet in controversiam vocari. Si jus solum gentium respicimus, puto locum hic non considerari, sicut & hostem ubique recte interfici diximus. Sed qui in eo loco imperium habet, potest lege sua prohibere ne id fiat; & si contra legem factum sit, de eo tanquam de delicto poscere potest ut sibi satisfiat. Simile est quod 43 in agro alieno capta fera dicitur capientium fieri, sed a domino agri prohiberi posse accessum.

XXVII. Jus autem hoc externum acquirendi res bello captas ita proprium est belli solennis ex jure gentium, ut in aliis bellis locum non habeat; nam 44 in bellis aliis inter exteros res non acquiritur vi belli, sed in compensationem debiti, quod aliter obtineri non potest. In bellis autem 45 inter cives, sive magna ea, sive parva sint, nulla fit dominii mutatio, nisi auctoritate judicis. *L.3. D.de acq. rer.dom. L.16. D de ser. præd.rust. Silv. in verbo bellum 1. §.3. & §. 11. vers. octavo.*

43 *In agro alieno*) §.12. Inst. de R. D.

44 *In bellis aliis inter exteros*) Obtinet jus naturale, de quo dictum hujus cap. num. 1.

45 *Inter cives*) Hinc Vespasianus victor civili bello forte legit recuperatores, per quos rapta bello restituerentur. Sueton. c.10.

CAPUT VII.

De jure in captivos.

I. 1. Servi natura quidem, id est, citra factum humanum, aut primævo naturæ statu, hominum nulli sunt,(a) ut & alibi diximus; quo sensu recte accipi potest quod a jurisconsultis dictum est, 1 contra naturam esse hanc servitutem; ut tamen facto *L.4. §.1. D.de statu hominum.*

GROT. a *Ut & alibi diximus*) Libro II, c.XXII. §.11.

GRON. 1 *Contra naturam*) Servitutem esse contrariam illi bono, quod contigit homini beneficio naturæ & per naturam, id est, libertati: quamvis id ita ei natura dederit, ut ob justas causas quibusdam eripi non vetet; ut sit bonum separabile, quod peccato aut fortuna possit amitti.

GROT.

facto hominis, id est, pactione aut delicto, servitus originem acciperet, justitiæ naturali non repugnat, ut alibi quoque ostendimus.

2. At eo de quo nunc agimus gentium jure aliquanto latius patet servitus, tum quo ad personas, tum quo ad effecta. Nam personas si spectamus, non soli qui se dedunt aut serviturem promittunt pro servis habentur, sed omnes omnino bello solenni publico capti, ex quo scilicet intra præsidia perducti sunt, ut ait Pomponius. 2 Neque delictum requiritur, sed par omnium sors est, etiam eorum qui fato suo, ut diximus, cum bellum repente exortum esset intra hostium fines deprehenduntur.

L. 5. §. 1. D. de captivis.
L. in bello, D. de capt.

3. Polybius historiarum secundo: τί δ' ἂν παθόντες οὗτοι δίκην δόξαιεν ἁρμόζουσαν δεδωκέναι; τυχὸν ἴσως εἴποι τις ἂν πραθέντες μετὰ τέκνων καὶ γυναικῶν ἐπεὶ κατεπολεμήθησαν. ἀλλὰ τοῦτό γε καὶ τοῖς μηδὲν ἀσεβὲς ἐπιτελεσαμένοις κατὰ τοὺς τοῦ πολέμου νόμους, ὑπόκειται παθεῖν· *quid*, inquit, *patiendum his est ut justa supplicia pendant? dicat forte aliquis vendendos cum liberis & uxoribus quando armis victi sunt. At hæc* (c) *belli lege etiam illis ferenda sunt, qui nihil impii commiserunt.* Atque eo fit id quod Philo notat his verbis: πολλοὶ πολλάκις καιροῖς ἀβουλήτοις τῶν σφόδρα ἀστείων τὴν ἐκ γένους ἀπέβαλον ἐλευθερίαν· *multi viri boni variis casibus nativam amiserunt libertatem.*

Libro: omnem virum esse bonum liberum.
Orat. XV.

4. Dion Prusensis, cum modos acquirendi dominii quosdam recitasset: τρίτος δὲ κτήσεως τρόπος, ὅταν ἐν πολέμῳ λαβὼν αἰχμάλωτον τοῦτον τὸν τρόπον ἔχῃ καταδουλωσάμενος· *ubi quem quis bello nactus captivum hoc modo servum factum possidet.* Sic pueros bello captos abducere πολέμου νόμον vocat Oppianus de piscatu II.

II. Neque vero ipsi tantum servi fiunt sed & posteri in perpetuum, nempe qui ex matre serva post servitutem nascuntur. Et hoc est quod jure gentium servos nostros fieri dixit Martianus, qui ex ancillis nostris nascuntur. Servitio subjectum uterum dixit Tacitus, agens de 3 Germani ducis uxore.

L. 5. §. 1. D. de statu homin.
Ann. 1.

III. 1. Effe-

GROT. b *Ut alibi quoque ostendimus*) Libro II, cap. V, §. 7

GRON. 2 *Neque delictum*) Ut quis improbo facinore reddiderit se dignum, qui libertate privetur.

GROT. c *Belli lege*) Servius ad I. Æneidos de Hercule: *a cujus portu cum eum Laomedon arceret occisus est, & ejus filia Hesione belli jure sublata comiti Telamoni tradita est, qui primus ascenderat murum, unde Teucer natus est.* Idem ad X. Æneidos eandem narrans historiam: *Hesionem Græci Trojanis reddere noluerunt, dicentes se eam habere jure bellorum.* Josephus libro XIV. αἰχμαλωτισθέντας οὐ νόμῳ πολέμου. *cum capti essent non belli jure.* τῷ τῶν δορυαλώτων νόμῳ. & alibi. δορυαλώτων θεσμῷ, *jure eo quod in captos constitutum est*, ait Menander Protector. Multa huc pertinentia habes capite præcedente: quia scriptores captas res captosque homines conjungunt aut æquant.

GRON. 3 *Germani ducis uxore*) Arminii Segestis filia, quæ gravida in potestatem Romanorum venerat.

4 Im-

III. 1. Effecta vero juris hujus infinita sunt, ita ut in servum
domino nihil non licere dixerit pater Seneca. Nulla perpessio est 1, contr. 5.
quæ non 4 impune illis imponatur, nulla actio quæ non quovis
modo imperetur aut extorqueatur: ita ut etiam sævitia domino-
rum in serviles personas impunita sit, nisi quatenus lex civilis L.1, D. de his
sævitiæ modum pœnamque ponit. *Apud omnes peraque gentes*, ait qui sunt sui juris.
Cajus, *animadvertere possumus dominis in servos vitæ necisque pote-* Inst. de his qui
statem fuisse. Addit deinde, 5 fines huic potestati positos ex lege sui vel alien.
Romana, in solo scilicet Romano. Huc pertinet illud Donati ad juris sunt.
Terentium, *quid non justum domino in servum?* Andria act. 1, sc. 1.

2. Sed & res omnes, quæ captæ fuerant, cum persona acqui-
runtur domino, Ipse servus qui in potestate alterius est, ait Ju- Instit. per quas
stinianus, nihil suum potest habere. person. cuique

IV. Unde refellitur aut certe (d) restringitur eorum sententia acq. §. 5.
qui dicunt 6 incorporalia belli jure non acquiri. Nam verum
est non primo ac per se acquiri, sed media persona cujus ea fue-
runt. Excipienda tamen sunt ea quæ ex singulari personæ pro-
prietate fluunt ac proinde inalienabilia sunt, ut 7 jus patrium:
Hæc enim si manere possunt, manent penes personam: si non
extinguuntur.

V. 1. Atque hæc omnia jure gentium de quo agimus non
aliam ob causam introducta sunt; quam 8 ut tot commodis deli-
niti captores libenter abstinerent a summo illo rigore quo captos
& statim, & post moram interficere poterant, ut ante diximus.
(e) *Servorum appellatio*, inquit Pomponius, *ex eo fluxit, quod Im-* L.239. §.1. D. V. S.
peratores captivos vendere ac per hoc servare nec occidere solent. Di-
xi, ut libenter abstinerent; neque enim quasi pactio est ut absti-
nere cogantur, si jus hoc gentium spectes, sed modus persuaden-
di ab eo quod est 9 utilius.

2. Ea-

4 *Impune illis imponatur*) Hinc servos in omnia obnoxios dicit Florus 3, 20.

5 *Fines huic potestati*) Hoc jus temperatum esse, certumque modum accepisse, ne infinitum foret.
GROT. (d) *Restringitur eorum sententia qui dicunt incorporalia belli jure non acquiri*) Valerius Maximus lib. VI, cap. IX. 11. de Cn. Cornelio Asina: *qui consul a Pœnis apud Luparas captus cum belli jure omnia perdidisset*, δοῦλος ἄκυρος πάντων καὶ ἑαυτοῦ, *servus, aliarum rerum dominium non minus quam sui ipsius perdidit*. Philo, libro omnem virum bonum esse liberum.
GRON. 6 *Incorporalia*) Res incorporales, quæ manu tangi nequeunt, sed in jure consistunt, §. 2. Inst. de reb. corp.

7 *Jus patrium*) Patriæ potestatis: nec enim qui patrem cepit, jus acquirit in liberos non simul captos.

8 *Ut libenter abstinerent*) Ut facilius sibi temperarent seque continerent ab interficiendo.
GROT. (e) *Servorum appellatio ab eo fluxit*) Vide & Servium ad V. Æneidos, ubi originem vocis *saltem* explicat.
GRON. 9 *Utilius*) Nam profecto utilius, vivum hominem servari ad opus, quem tamen, ubi velis, occidere possis, quam statim, priusquam ejus experientiam ceperis, occidi.

10 In.

2. Eademque ex causa hoc jus etiam 10 in alios transcribitur, perinde ut rerum dominium. Ad natos autem dominium hoc porrigi ideo placuit, quia alioqui, si summo jure captores uterentur, illi ipsi nasciturі non erant. Cui consequens est ut nati 11 ante calamitatem, nisi ipsi capiantur, servi non fiant. Ideo autem natos maternæ esse conditionis placuit gentibus, quia serviles concubitus nec lege nec certa custodia erant constricti, ita ut nulla sufficiens præsumtio patrem indicaret. Atque ita capiendum Ulpiani illud: *lex naturę hæc est, ut qui nascitur sine legitimo matrimonio matrem sequatur*, id est, lex consuetudinis generalis ab aliqua ducta ratione naturali, quomodo juris naturalis vocem abusione quadam interdum sumi alibi quoque demonstravimus.

L.24. D.de statu homin.

Lib.II.c.XIII. §.26.

3. Non frustra autem a gentibus introducta hæc jura, exemplo bellorum civilium intelligi potest, in quibus plerumque videmus captos interfectos, quia in servitutem 12 redigi non poterant: quod & Plutarchus notavit vita Othonis; & (f) Tacitus historiarum secundo.

4. Cæterum populi ne an singulorum fiant qui capiuntur, ex his quæ de præda diximus definiendum est; nam homines hac in re jus gentium rebus æquavit. Cajus jurisconsultus libro II. rerum quotidianarum: *item quæ ex hostibus capiuntur jure gentium statim capientium fiunt, adeo quidem ut & liberi homines in servitutem deducantur.*

L.5.& l.7.D.de acq.rer.dom.

VI. 1. Quod tamen theologi nonnulli sentiunt, qui bello injusto capti sunt, aut ex captis nati; iis 13 fas non esse fugere nisi ad suos, in eo eos falli non dubito. Id quidem interest, quod (g) si ad suos fugiant bello manente, libertatem consequuntur ex postliminii jure: si ad alios aut etiam pace facta ad suos, 14 vindicanti domino reddendi sunt. Sed non ideo sequitur animo quoque

Less. l.1, c.5, dub.5.

10 *In alios transcribitur*) Ut liceat hominem sic servatum vendere vel donare vel relinquere testamento, vel alio modo alienare cum eodem jure vel utendi vel abutendi.

11 *Ante calamitatem*) Captivitatem parentum.

12 *Redigi non*) Saltem more Romano & Hebræo 2. Paralip. 28. nam de aliis dubium facit Justin. 4, 3. sive victoribus captivitatis jure fervissent.

GROT. f *Tacitus historiarum secundo*) Et tertio, de Cremonensibus captis, *irritam prædam militibus fecerat consensus Italiæ.*

GRON. 13 *Fas non esse fugere*) Quasi alibi nec libertatem consequantur & conscientiam lædant, tanquam furtum sui domino facientes.

GROT. g *Si ad suos fugiant bello manente, libertatem consequuntur ex postliminii jure*) Vide infra cap. IX. §.5. Plinius naturalis historiæ VII, 28. de M.Sergio: *bis ab Annibale captus, bis vinculorum ejus profugus.*

GRON. 14 *Vindicanti domino*) Ex eo quod cap.præc. nu.25. traditur de captis apud populum bello non permixtum jus reddi ex legibus aut moribus gentis, a cujus partibus res vel persona capta est.

15 In-

que 15 injici religionis vinculum: cum multa sint jura, 16 quæ tantum exterius judicium spectant, qualia sunt hæc belli jura, quæ nunc exponimus. Nec est quod objiciat aliquis, ex dominii natura talem in animo obligationem sequi. Respondebo enim, cum multæ sint dominii species: posse & dominium dari quod 17 tantum in judicio humano & quidem coactivo valeat; quod & in aliis juris generibus occurrit.

2. Tale enim aliquatenus & jus est 18 testamenta nulla dicendi, ob deliquium solennitatis alicujus quam jura civilia præscribant. Probabilior enim sententia est etiam, quod tali testamento relictum est retineri salva pietate posse; saltem quamdiu ei non contradicitur. Nec longe abit dominium ejus qui secundum leges civiles 19 mala fide præscripsit; nam & hunc civilia judicia ut dominum tuentur. Et hac distinctione facile solvitur nodus ille, quem Aristoteles nectit de cavillationibus libro II, cap. 5. ἆρα δίκαιον τὰ αὐτοῦ ἔχειν ἕκαστον; ἃ δ' ἄν τις κρίνοι κατὰ δόξαν τὴν ἑαυτοῦ, ἂν ᾖ ψευδῆ, κύριά ἐστιν ἐκ τοῦ νόμου. τὸ αὐτὸ ἄρα δίκαιον καὶ οὐ δίκαιον· *nonne jus est ut sua quisque habeat? at quæ ex animi sui sententia judex judicaverit, ex lege rata sunt. Erit ergo 20 idem jus & non jus.*

Soto de just. & jure l. IV, q. 4. art. 3. Less. lib. 2. c. 14. dub. 3.

3. In nostra vero quęstione nulla causa fingi potest, cur gentes aliud spectaverint quam externum illud; nam facultas vindicandi servum, & cogendi, imo & vinciendi, & res ejus habendi, sufficiebat ut captis captores vellent parcere; aut si tam feri essent ut istis utilitatibus non moverentur, certe 21 nec moturum eos fuerat vinculum aliquod animis injectum, quod ipsum tamen si omnino sibi necessarium crederent, (h) poterant exigere fidem aut jusjurandum.

4. Neque vero temere in lege, quæ non 22 ex ęquitate naturali sed

15 *Injici religionis*) Sine peccato fugere talem servum non posse.

16 *Quæ tantum exterius*) Ad quæ obligamur tantum metu politici judicii, non etiam metu Dei.

17 *Tantum in judicio humano*) Cui quis adstrictus sit tantummodo legibus civilibus, non etiam lege conscientiæ.

18 *Testamenta nulla*) Pro non factis habenda.

19 *Mala fide præscripsit*) Qui tanquam usu captam possedit, quam scivit alienam esse, etsi scisse illum non possit probari.

20 *Idem jus & non jus*) Est enim jus in judicio humano & externo, non in foro conscientiæ, aut ut illi loquerentur, jus politicum, non ethicum.

21 *Nec moturum*) Non est credibile faciliores fore ad misericordiam, si persuasum habeant sine gravi peccato in Deum fugere ab hac servitute, nisi ad suos neminem posse. GROT. h. *Poterant exigere fidem aut jusjurandum*) Bembus historiæ libro X. ab eo non attaminari furti crimine animum, si res suas subducat. GRON. 22 *Ex æquitate naturali*) Qualis est lex servitutis ei; qui per hanc evadit mortem.

sed majoris mali vitandi causa lata est, ea sumenda est interpretatio quæ peccato obnoxium faciat actum cæteroqui licitum. Flo-
L. nihil, D. de capt. rentinus jurisconsultus: *nihil interest, quomodo captivus reversus est: utrum dimissus, an vi vel fallacia potestatem hostium evaserit.* Nimirum quia hoc jus captivitatis ita jus est, ut alio sensu 23 ple-
L. 19. princ. eod. tit. rumque & injuria sit, quo nomine & a Paulo jurisconsulto nominatur; jus, quoad effectus quosdam; injuria, si id quod rei intrinsecum est spectetur. Unde & hoc apparet, si quis bello injusto captus in potestatem hostium venerit; ab eo non attaminari furti crimine animum, si res suas subducat; (i) aut laboris sui mercedem si quam supra alimenta præstari æquum est; modo ipse neque suo, neque publico nomine quicquam debeat domino, aut ei cujus jus dominus acceperit. Nec refert quod
Bannes 2. 2. q. 40. fuga talis & subductio deprehensa graviter puniri soleant. Nam 24 & hæc & alia multa faciunt potentiores, non quia æqua sunt, sed quia ipsis expedit.

C. si quis servum 17. q. 4. & seq. 5. Quod vero prohibent (k) canones nonnulli suadere servo ministerium domini sui destituere, si ad servos referas qui pœnam justam ferunt, aut voluntaria pactione se addixerunt, præceptum est justitiæ, sin ad eos qui bello injusto capti sunt, aut ex captis nati, ostendit Christianos Christianis auctores potius pa-

23 *Plerumque & injuria sit*) Quippe quo libertas aufertur nullum ob delictum, sed quod arma gesseris pro eo, cui fidem debebas.

GROT. i *Aut laboris sui mercedem*) Huc pertinent ea quæ a nobis ex Irenæo & Tertulliano allata sunt supra ad libri II, capitis VII. §. 2. ubi de Hebræis agitur Ægypto egressis, ad quos & hoc Philonis pertinet de vita Mosis: οἱ δ' ἐλαυνόμενοι καὶ διωκόμενοι, τῆς αὐτῶν εὐγενείας εἰς ἔννοιαν ἐλθόντες, τόλμημα τολμῶσιν ὁποῖον εἰκὸς ἦν τοὺς ἐλευθέρους καὶ μὴ ἀμνήμονας ὧν ἐπεβουλεύθησαν ἀδίκως. πολλὴν γὰρ λείαν ἐκφορήσαντες, τὴν μὲν αὐτοὶ διεκόμιζον ἐπαχθισάμενοι, τὴν δὲ τοῖς ὑποζυγίοις ἐπέθεσαν, οὐ διὰ φιλοχρηματίαν, ἢ ὡς ἄν τις κατηγορῶν εἴποι, τὴν τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμίαν. πόθεν; ἀλλὰ πρῶτον μὲν ὧν παρὰ πάντα τὸν χρόνον ὑπηρέτησαν, ἀναγκαῖον μισθὸν κομιζόμενοι. εἶτα δὲ ὑπὲρ ὧν κατεδουλώθησαν ἐν ἐλάττοσι καὶ οὐχὶ τοῖς ἴσοις ἀντιλυποῦντες. & quæ ibi sequuntur plura. *Illi autem cum ejicerentur fugarenturque, nobilitatis suæ memores, rem incipiunt dignam viris ingenuis, nec oblitis eorum quæ per injuriam dolumque malum pertulerant; multa enim spolia partim ipsi exportarunt, partim imposuerunt jumentis, non per avaritiam, aut quod calumniator aliquis dixerit, alieni cupiditatem. Unde enim hoc illis? sed primum quidem ut ministerii tam longi temporis mercedem sibi necessariam haberent, deinde pro servitute per vim imposita pœnam non parem sed multo minorem expetentes.* Est similis historia Malchi viri sancti descripta ab Hieronymo in epistolis, & Langobardi Leupgis, quam nobis dat pronepos ejus Paulus Warnafredi libro IV. Adde si placet & confessionem editam sub Lanici Patricii nomine.

GRON. 24 *Et hæc & alia*) Ut supra de percussore hostis & exploratore sine perfidia dictum est, 3, 4, 18.

GROT. k *Canones nonnulli*) Ex synodo Gangresi, vide quæ supra libro II. fine capitis V.

GRON.

patientiæ esse debere, quam rei talis, quæ quamvis licita animos tamen a Christianismo alienos aut alioqui infirmos posset offendere. Similemque in modum accipi possunt Apostolorum ad servos monita, nisi quod illa magis videntur obedientiam a servis exigere dum serviunt, quod naturali equitati consentaneum est; nam 25 alimenta & operę sibi mutuo respondent.

VII. Cæterum ab iisdem, quos indicare cœpi, theologis illud dictum recte arbitror, servum domino 26 jus illud externum exsequenti resistere illæso justitiæ officio non posse. Est enim inter hoc & ea quæ diximus manifesta discrepantia. Externum jus, quod quidem non sola agendi impunitate sed & 27 judiciorum tutela constat, inane erit si ex adverso resistendi jus maneat; nam si domino vi resistere licet, licebit & magistratui dominum tuenti, cum tamen magistratus ex jure gentium dominum in illo dominio ejusque usu defendere debeat. Est ergo hoc jus simile ei quod summis in quaque civitate potestatibus alibi tributum est a nobis, ut vi illis resistere licitum piumque non sit. Ideo & Augustinus utrumque conjunxit cum dixit: *ita a plebibus principes & a servis domini ferendi sunt, ut sub exercitatione tolerantię sustineantur temporalia, & sperentur æterna.*

VIII. Sed & hoc sciendum est, 28 jus istud gentium de captivis nec semper receptum fuisse, nec apud gentes omnes: quanquam Romani Jurisconsulti universaliter loquuntur, partem notiorem indigitantes totius nomine. Sic (l) apud Hebræos, qui specialibus institutis ab aliorum populorum communitate segregabantur, 29 perfugium erat servis, nimirum, ut recte notant interpretes, his qui nulla sua culpa in eam calamitatem devenerant, quasi ex causa videri potest ortum jus quod in solo Francorum 30 servis datur proclamandi in libertatem, quanquam id nec quidem nunc tantum bello captis, sed & aliis qualibuslibet servis videmus dari. *Deuteronom.* XXIII. 15. *Bodin. de rep. lib. 1. c. 5.*

IX. 1. (n.) Sed

GRON. 25 *Alimenta & opera*) Ut quemadmodum dominus tenetur ad alimenta servo danda, ita servus ad operas reddendas.

26 *Jus illud externum exequenti*) Grave opus injungenti, verbis aut verberibus aut vinculis castiganti.

27 *Judiciorum tutela*) Ut non tantum possis omne jus domini usurpare in servum ex captivo, sed id jus etiam possis judiciis defendere & per judicem in eo juveris.

28 *Jus gentium de captivis*) Apud Indos servitutem nullam esse scribit Strabo lib. 15, p. 710. Nisi accipiendum est de eo quod dixit n. 6. *ut si ad alios quam ad suos, aut pace facta ad suos refugerint, vindicanti domino reddendi sint.*

GROT. l *Apud Hebræos*) Vide præceptorum vetantium clxxx.

GRON. 29 *Perfugium erat servis*) Videtur accipiendum de transfugis.

30 *Servis datur proclamandi*) Ut servus peregrinus, simulatque terram Francorum tetigerit, eodem momento liber fiat.

Bart. in l. 24. *D. de capt.* *Covar. in c. peccatum*, *p.* 11, §. 11. *n.* 6. *Vitt. de jure Belli n.* 42. *Boer. dec.* 178. *Silv. in verbo bellum* 1. *n.* 1. *Lib.* IV. *Plat.* V. *de rep.* *Bart. in l.* 12, *D. de neg. gest.* *Boer. dec.* 178. *Const. reg. Hisp.* *l.* VIII, *tit.* 26, *par.* 2.

IX. 1. (m) Sed & Christianis in universum placuit bello inter ipsos orto captos servos non fieri, ita ut vendi possint ad operas urgeri, & alia pati quæ servorum sunt; merito sane, quia 31 ab omnis caritatis commendatore rectius instituti erant, aut esse debebant quam ut a miseris hominibus interficiendis abduci nequirent, nisi minoris sævitiæ concessione. Atque hoc a majoribus ad posteros pridem transiisse inter eos, qui eandem religionem profiterentur, scripsit (n) 32 Gregoras, nec eorum fuisse proprium qui sub Romano imperio viverent, sed commune cum 33 Thessalis, Illyriis, Triballis, & Bulgaris. Atque ita hoc saltem, quanquam exiguum est, perfecit reverentia Christianæ legis, quod cum 34 Græcis inter se servandum olim diceret Socrates, nihil impetraverat.

2. Quod autem hac in parte Christiani, idem & (o) Mahumetistæ inter se servant. Mansit tamen etiam inter Christianos mos captos custodiendi donec persolutum sit pretium, cujus æstimatio in arbitrio est victoris: nisi certi aliquid convenerit. Jus autem hoc captos servandi solet concedi singulis qui ceperunt, extra personas eximiæ dignitatis; in has enim reipublicæ aut ejus capiti jus dant plerarumque gentium mores.

GROT. m *Sed & Christianis*) Sed & Essenis, a quibus ortum primi Christiani duxere. Vide Iosephum.

GRON. 31 *Ab omnis caritatis*) Christo. In illis cessabat ratio, quæ prima hoc jus gentium introduxit, nempe ut quos poterant occidere, illis mallent parcere suæ utilitatis causa.

GROT. n *Gregoras*) Lib. IV, ubi hæc verba: *νόμος γάρ ἐστιν οὗτος ἄνωθεν ἐκ διαδοχῆς ἀεὶ κατιὼν εἰς ἀπογόνους ἀκήρατος, οὐ μόνον Ῥωμαίοις καὶ Θετταλοῖς, ἀλλὰ καὶ Ἰλλυριοῖς, καὶ Τριβαλλοῖς καὶ Βουλγάροις, διὰ τὴν τῆς πίστεως ταυτότητα, τὰ μὲν πράγματα μόνα σκυλεύειν, τὰ δὲ σώματα μὴ ἀνδραποδίζεσθαι, μηδὲ φονεύειν ἔξω τῆς πολεμικῆς παρατάξεως μηδένα. mos hic est ab antiquo deductus ad posteros, nec corruptus unquam, non Græco-Romanis modo & Thessalis, sed Illyriis quoque, Triballis & Bulgaris, propter fidei consortium, ut res quidem in prædam vertere liceat, homines autem nec captivos facere nec interficere extra prælii tempus*. Adamus Bremensis de sancto Ansgario: *inde Hammaburg reversus de venditione Christianorum Nordalbianos correxit*. Meminit hujus moris & Boerius decisione CLXXVIII. additque servari in Francia, Anglia, Hispania, ut si captus sit dux, comes, baro, is non militum sit, sed principis bellum gerentis.

GRON. 32 *Gregoras*) Circa ann. Chr. 1260. Michaele Paleologo Imp. Constantinopolitano.

33 *Thessalis, Illyriis, Triballis*) Qui tum temporis ab Imperio Rom. defecerant, & suo jure utebantur. Inter quos Bulgari erant novi populi, Scytharum coloni, qui expulsis Romanorum subjectis in Mœsia inferiore sedes collocaverant.

34 *Græcis inter se*) Ne qui Græcorum a Græcis in bellis ipsorum inter se caperentur, vincentium servi fierent, non erat auditus.

GROT. o *Mahumetistæ inter se servant*) Chalcocondylas lib. III. Leunclavius libro III. & libro XVII. Busbequius epistola exoticarum tertia.

CA-

CAPUT VIII.

De imperio in victos.

I. *Acquiri bello & imperium civile, tum ut est in rege, tum ut est in populo, & ejus acquisitionis effecta.*
II. *Acquiri & imperium berile in populum qui tum civitas esse desinit.*
III. *Interdum hæc misceri.*
IV. *Acquiri & res populi etiam incorporales, ubi tractatur quæstio de chirographo Thessalorum.*

I. 1. QVi sibi singulos subjicere potest servitute personali, nihil mirum est si & 1 universos, sive illi civitas fuerunt, sive civitatis pars, subjicere sibi potest subjectione sive 2 mere civili, sive 3 mere herili, sive 4 mixta. Hoc argumento quidam utitur in controversia de Olynthio apud Senecam: *servus est meus quem ego emi belli jure; vobis, Athenienses, expedit, alioquin imperium vestrum in antiquos fines redigitur quicquid est bello partum.* Itaque imperia armis quæri, victoriis propagari dixit Tertullianus. *Apolog.* Quintilianus jure belli regna, populos, fines gentium atque urbium contineri. Alexander apud Curtium leges a victoribus dici, accipi a victis. Minio in oratione ad Romanos: *Liv. lib.* XXXV. *cur Syracusas atque in alias Siciliæ Græcas urbes prætorem quotannis cum imperio & virgis & securibus mittitis? nihil aliud profecto dicatis, quam armis superatis vos iis has leges imposuisse.* Ariovistus apud Cæsarem: *De bello Gallico l.* I. *jus esse belli*, ait, *ut qui vicissent iis, quos vicissent, quemadmodum vellent, imperarent*; item: *populum Romanum victis, non ad alterius præscriptum, sed ad suum arbitrium imperare consuesse.*

2. Narrat Justinus ex Trogo, qui ante Ninum bella gesserant, *Lib.* I. I. *non imperium sibi sed gloriam quæsiisse, & contentos victoria abstinuisse imperio.* Ninum primum fuisse qui fines imperii proferret, aliosque populos bello subigeret: & ex eo id abiisse in morem. Bocchus apud Sallustium: *De Bello Jug.* *ob regnum tutandum arma*

GRON. 1 *Universos*) Magnum numerum hominum, sive illi absolvant corpus civitatis, sive membrum faciant illius corporis, veluti reipublicæ regnive urbs una vel plures.

2 *Mere civili*) Ut eos adjungat ad participandos civiles honores, ut reges & primi consules Romani, qui hac maxime auxerunt urbem, quod victos populos migrare Romam coegerunt, & eis jus civitatis dederunt.

3 *Mere herili*) Ut omni erepta libertate, tantum pro subjectis aut tributariis habeat.

4 *Mixta*) Ut parte vel specie libertatis relicta aliam conditionem stipendiariorum vel provinciæ eis imponat.

GROT.

ma se cepisse; nam Numidiæ partem, unde Jugurtham expulerit, jure belli suam factam.

3. Potest autem imperium victoria acquiri, vel tantum (a) 5 ut est in rege aut alio imperante, & tunc in ejus duntaxat jus succeditur, non ultra; vel etiam (b) 6 ut in populo est; quo casu victor imperium habet, ita ut & alienare possit, sicut populus poterat. Et sic factum ut regna quædam in patrimonio essent, diximus alibi. *Li b.1.c.111. §.11.*

II. 1. Potest & amplius fieri, nempe ut, 7 quę civitas fuit, civitas esse desinat, sive ita ut accessio fiat alterius civitatis, ut Romanæ provinciæ, sive ut nulli civitati adhæreat, ut si rex suo sumtu bellum gerens populum sibi ita subjiciat, ut eum regi velit 8 non ad populi sed ad regentis præcipue utilitatem, quod he-

GROT. a *Ut est in rege*) Alexander post pugnam ad Gaugamela rex Asiæ salutatus. Romani quæ Syphacis fuerant sua dixere *πολέμου νόμῳ*, *lege belli*. Appianus excerptis legationum x, n.28. Legati Gotthorum apud Agathiam 1. de Theuderico: *Ὀδοάκρον καθελὸν τὸν ἐπηλύτην τὸν Τύρηνον*, lege Σκιρρήνον, *τἀκείνου ἅπαντα κατέσχε τοῦ πολέμου θεσμῷ*. *cum Odoacrum devicisset advenam Scyrum, ejus quæ fuerant belli jure tenuit*. At Hunnis dicentibus suos esse Gepidas, quod eorum regem cepissent, negarunt id Romani, quia Gepidæ habebant principem magis quam regem, nec in ipsius patrimonio erant. Meminit Menander protector.

GRON. 5 *Ut est in rege*) Ut commissum & creditum, ut acquirat non sibi, sed populo vel regno cui præest.

GROT. b *Ut in populo est*) Persæ apud eundem Menandrum de Daras urbis territorio: *ἐπεὶ ἡ πόλις (Δάρας) αὐτοῖς τῷ θεσμῷ τοῦ πολέμου ὑπεκλίθη, οὐκ ἀπὸ τρόπου καὶ τὰ ὅσα γε ὑπὸ τὴν πόλιν, ἁρμόζειν αὐτοῖς*· *cum urbs ipsa belli jure subjugata a se esset, rationis esse ut & quæ sub urbe fuerant ad se pertineant*. Vandalis devictis volebat Belisarius etiam in Sicilia Lilybæum Romano imperio cedere, ut quod Vandalis dedissent Gotthi. Sed ii dedisse se negabant. Procopius Vandalicorum 11. Henricus Friderici Barbarossę filius capta Sicilia Epidamnum, Tessalonicam, aliaque a Siculis possessa sibi vindicabat. Nicetas lib.1. de Alexio Isaaci fratre. Bajanus Avarorum Chaganus ad Imperatorem de Sirmio: *προσήκειν αὐτῷ Γηπαίδων πρότερον κτῆμα γεγενημένην, αὐτῶν δὲ ὑπὸ Ἀβάρων πολεμηθέντων*· *ad se eam urbem pertinere, ut quæ Gepidarum fuisset, qui Gepidæ victi essent ab Avaris*. Petrus Iustiniani legatus in oratione ad Chosroem: *ὁ γὰρ δεσπόσας τοῦ ἡγεμονικοῦ πῶς οὐχ ἕξει τὸ ὑποβεβηκός; οὔτε γὰρ Λάζοι, οὔτε μὲν αὐτοὶ Σουανοὶ πρὸς ἀμφισβήτησιν εἶπον, ὡς οὐχ ὑπήκοον ἡ Σουανία Λαζῶν ἀνέκαθεν ἦν*. *nam qui dominus est principalis, quomodo non erit & accessorii? neque enim aut Lazi aut Suani unquam controversiam hanc movebant, non fuisse ab antiquo Lazorum Suaniam*. Utrumque est ex Menandro Protectore. Adde quæ hoc capite, §.iv.

GRON. 6 *Ut in populo est*) Ut proprium, sive ipse jus omne in priorem quoque populum suum habeat, sive quodcumque in priori jus habeat, omne consequatur in victo, & caput sit duorum separatorum civilium corporum.

7 *Quæ civitas*) Respublica sui juris.

8 *Non ad populi*) Cujus ipse rex est, & a quo velut fiduciarium regnum habet.

9 Ma-

herilis est imperii, non civilis. Aristoteles lib.VII. de republica: *ἔστι δὲ ἀρχὴ ἡ μὲν τοῦ ἄρχοντος χάριν, ἡ δὲ τοῦ ἀρχομένου. τούτων δὲ τὴν μὲν δεσποτικὴν εἶναί φαμεν, τὴν δὲ τῶν ἐλευθέρων· imperium aliud est ob utilitatem regentis, aliud ob utilitatem ejus qui regitur: hoc inter liberos locum habet, illud inter dominos & servos;* Qui ergo tali tenetur imperio populus, in posterum non civitas erit, sed 9 magna familia; bene enim dictum ab Anaxandrida:

> Οὐκ ἔστι δούλων, ὤγαθ', οὐδαμοῦ πόλις,
> *Vir bone, servorum nulla est usquam civitas.*

2. Et Tacitus hæc inter se sic opponit: *non dominationem & servos, sed rectorem & cives cogitaret.* De Agesilao Xenophon: *ὁπόσας δὲ πόλεις προσαγάγοιντο, ἀφαιρῶν αὐτῶν ὅσα δοῦλοι δεσπόταις ὑπηρετοῦσι, προσέταττεν ὅσα ἐλεύθεροι ἄρχουσι πείθονται· quascunque civitates in suam redigebat potestatem, has immunes habens ab his quæ servi dominis præstant, ea tantum imperabat in quæ liberi homines rectoribus parent.* Ann.XII.

III. Atque hinc intelligi potest quale sit mixtum illud imperium quod dixi ex civili & herili, nempe ubi servitus miscetur cum aliqua 10 personali libertate. Sic populis legimus arma adempta, imperatum ne ferri quid haberent extra quam ad agriculturam; alios coactos sermonem & 11 vitæ genus mutare.

IV. 1. Sicut autem res, quæ singulorum fuerant, jure belli iis acquiruntur qui eos sibi subjiciunt, sic & res universitatis eorum fiunt qui sibi subjiciunt universitatem si ipsi velint. Nam quod de deditis dixit Livius, (c) *ubi omnia ei qui armis plus potest dedita sunt, quæ ex iis habere victor, quibus mulctari eos velit ipsius jus atque arbitrium est:* idem in bello solenni victis locum habet. Nam deditio sponte permittit, quod alioqui vis essetereptura.

Sca-

9 *Magna familia*) Numerus ingens servientium.

10 *Personali libertate*) In quo corpora relinquuntur libera, quamvis operæ serviles & tributa præstentur.

11 *Vitæ genus*) Ut Lydi, Iustin. I, 7.

GROT. c. *Ubi omnia ei qui armis plus potest dedita sunt*) Vide supra libro I, c.III. §.8. & lib.II, c.V. §.31. & hoc libro cap.V, §.2. & infra c. XX. §.49. & adde Polybii hæc excerpto legationum 142. *οἱ δ' ἐκδόντες αὐτοὺς εἰς τὴν Ῥωμαίων ἐπιτροπὴν, διδόασι πρῶτον μὲν χώραν τὴν ὑπάρχουσαν αὐτοῖς καὶ πόλεις τὰς ἐν ταύτῃ. σὺν δὲ τούτοις ἄνδρας καὶ γυναῖκας τοὺς ὑπάρχοντας ἐν τῇ χώρᾳ καὶ ταῖς πόλεσιν, ἅπαντας ὁμοίως ποταμοὺς, λιμένας, ἱερὰ, τάφους συλλήβδην, ὥστε πάντων εἶναι κυρίους Ῥωμαίους, αὐτοὺς δὲ τοὺς διδόντας ἁπλῶς μηκέτι μηδενός. qui se dedunt in Romanorum potestatem ii dant primum regionem quæ ipsorum fuit, & quæ in ea regione sunt urbes: viros præterea omnes ac fœminas qui aut in regione aut in urbibus sunt. Insuper flumina omnia, portus, sacra, religiosa universim omnia, ita ut omnium domini sint Romani, ipsi autem qui se dediderunt plane rei nullius.* Vide quæ modo dicta cap.VII, §.4. Iustinus lib.XXXV. de Iudæis loquens: *postea cum ipsis Persis in ditionem Alexandri Magni venere.*

GRON.

Lib. III. Scaptius apud Livium: *agrum de quo ambigitur finium Coriolanorum fuisse, captisque Coriolis jure belli publicum populi Romani factum.*

Lib. XXI. Annibal in oratione ad milites apud eundem: *quicquid Romani tot triumphis partum congestumque possident, id omne nostrum cum ipsis dominis futurum est.*

Lib. XLIII. Antiochus apud eundem: *quo victo cum omnia quæ illius fuissent jure belli Seleuci facta sint, existimare suæ*

Strabo l. XII. *ditionis esse.* Ita Pompejus, quæ Mithridates bello capta imperio suo adjecerat, populi Romani fecit.

2. Ergo & incorporalia jura, quæ universitatis fuerant, fient victoris quatenus velit. Sic Alba victa, quæ Albanorum jura

Dionys. III. fuerant sibi vindicarunt Romani. Unde sequitur omnino liberatos Thessalos obligatione centum talentorum, quam summam cum ipsi Thebanis deberent, Alexander Magnus Thebarum dominus factus jure victoriæ ipsis donaverat: neque verum quod pro Thebanis apud Quintilianum adfertur, id demum victoris esse quod ipse teneat; jus quod sit incorporale apprehendi manu non posse: aliam conditionem esse heredis, aliam victoris, quia ad illum jus, ad hunc res transeat. Nam qui dominus est personarum, idem & rerum est, & juris omnis quod personis competit. Qui

L. 118. de reg. jur. possidetur non possidet sibi, nec in potestate habet qui non est suæ potestatis.

L. 21. D. ad l. Jul. de adult. Cic. epist. ad Brutum 6. 3. Imo etiam si quis populo victo jus civitatis relinquat, potest quædam quæ civitatis fuerant sibi sumere. In ipsius enim arbitrio est 12 quem velit esse sui beneficii modum. Imitatus fuit factum Alexandri Cæsar, donato Dyrrachinis ære alieno, quod nescio cui adversarum partium debuerant. Sed hic objici poterat bellum Cæsaris (d) 13 non ex eo esse genere, de quo jus hoc gentium constitutum est.

GRON. 12 *Quem velit esse*) Quousque velit indulgentiam suam patere.

GROT. d *Non ex eo esse genere, de quo jus hoc gentium constitutum est*) Antonius Tyrios jussit reddere quæ Iudæorum tenebant a senatu non concessa & ante Cassii bellum possessa. Memorat Iosephus. Vide & Bizarum Genuensis historiæ lib. X.

GRON. 13 *Non ex eo*) Non justum sive solenne, quia civile fuerat.

CAP-

CAPUT IX.

De Postliminio.

I. 1. Sicut de his quæ ex hostibus capiuntur, ita & de postliminii jure nihil ferme sani prodiderunt hi qui retroactis sæculis juris cognitionem professi sunt. Accuratius hæc res a veteribus Romanis tractata est, sed sæpe confuse nimis, ita ut quæ juris gentium; quæque civilis Romani esse vellent, lector nequiret distinguere.

2. De voce *postliminii* rejicienda Servii sententia, qui partem ejus posteriorem productionem putat esse verbi sine significatu: sequendus Scævola, qui junctum docebat esse verbum a (a) *post*, quod reditum notat, & *limine*. Nam 1 *limen* & *limes* exitu & flexionis modo differunt, cum alioqui origine (veniunt enim

Cicero Top. & ibidem boet.

GROT. a Post, *quod reditum notat*) Unde Postvorta Dea.

GRON. 1 *Limen & limes*) Rejicit Salmasius observ. ad *jus Att. & Rom.* cap. 26. p. 568.

enim (b) ab antiqua voce 2 *limo*, quæ *transversum* significat) & primitiva notione idem sint, sicut materia & materies, pavus & pavo, (c) contagio & contages, cucumis & cucumer, quanquam usu feriore factum est ut *limen* magis ad privata, *limes* ad publica referretur. Sic veteres eliminare dicebant e finibus ejicere, & exilium (d) nominabant eliminium.

L.5.§.1. D.de capt. *L.19.§.3.ib.*

II. 1. Est ergo postliminium jus quod nascitur (e) ex reditu 3 in limen, id est, fines publicos. Sic Pomponius reversum postliminio ait qui intra præsidia nostra esse cœpit. Paulus cum in fines nostros intraverit. Sed ex paritate rationis consensus gentium rem eo perduxit, ut postliminium locum haberet, etiam si quis homo, aut res ejus generis 4 in quo postliminium esse placuerat, pervenisset ad amicos nostros, ut loquitur dicto loco Pomponius, aut, ut Paulus exempli causa explicat, ad regem socium vel amicum. Quibus in locis (f) amici aut socii intelligendi sunt non simpliciter 5 quibuscum pax est, sed 6 qui partes in bello easdem sequuntur; ad quos qui venerunt, ut Paulus loquitur, nomine publico tuti esse incipiunt. Nihil enim interest, 7 homo aut res, ad hos, aut ad suos pervenerit.

2. Apud eos vero qui amici sunt, sed non earundem partium, bello capti 8 statum non mutant nisi ex speciali pacto; quomodo in

GROT. b *Ab antiqua voce* limo) Servius ad XII. Æneidos; & Donatus ad illud Eunuchi *limis oculis*. Festus: *Limus obliquus, id est, transversus; unde & limina*. Isidorus libro XV, c.14. *limites appellati antiquo verbo transversi: nam transversa omnia antiqui lima dicebant; a quo & limina ostiorum, per quæ foris & intus itur, & limites, quod per eos foras in agros eatur*. In Glossario *limes* πλάγια ὁδός.

GRON. 2 *Limo*) Terentius Eunuch. 3. 8. *ego limis aspecto sic per flabellum clanculum*.

GROT. c *Contagio & contages*) Compages & compago, quod ipsum olim fuit compagen, ut docet genitivus, & verbum inde deductum, sicut & sanguis fuit sanguen.

d *Nominabant eliminium*.) Et colliminium in Solino est quod vulgo collimitium.

e *Ex reditu in limen*) Hinc sumta translatione postliminium ecclesiasticæ pacis dixit Tertullianus de pudicitia.

GRON. 3 *In limen, id est, in fines publicos*) Domum. Domus autem non modo dicitur de lare familiari, sed etiam de patria vel civitate. Sic rediit in limen seu domum, qui est intra patrios fines.

4 *In quo postliminium*) Ut simulatque rediisset intra fines, rursus inciperet esse veteris juris, quasi statum aut dominum non mutasset, & sive homo liber erat, suus suique juris, sive servus aut res animalve prioris domini foret.

GROT. f *Amici aut socii intelligendi sunt non simpliciter quibuscumque pax est*) Ita sensisse Maroci & Fesæ regem apparet ex Thuani libro CXXX, in anno CIↃ IↃC III.

GRON. 5 *Quibuscum pax est*) Nam inter hos valet jus eorum, quibus militans quis rem cepit, 3, 6. 25.

6 *Qui partes in bello*) Qui eandem causam fovent, adversæ adversantes.

7 *Homo aut res, ad hos aut*) Voluit *homo an res, ad hos an ad suos*.

8 *Statum non mutant*) Manent in jure possessoris, neque redeunt ad priorem dominum, aut in libertatem civilem. GROT.

in secundo fœdere icto inter Romanos & Carthaginienses convenerat, ut qui a Carthaginiensibus capti e populis amicis Romanorum in portus Romanis subditos venissent, in libertatem vindicari possent: utque Carthaginiensium amicis par jus esset. Ideo (g) qui Romanorum bello Punico secundo capti in Græciam commercio pervenerant, jus ibi postliminii non habuerunt, quia Græci in eo bello neutras secuti fuerant partes; ac propterea opus fuit eos redimi ut liberarentur. Quin & apud Homerum non uno in loco videmus bello captos in locis pacatis venditos, ut Lycaonem iliados Φ. Eurimedusam odysseę H. Polyb. III. Plut. Flaminin.

III. Vetus Romanorum locutio receptos postliminio etiam 9 homines liberos dicebat: *Postliminio receptum* (ita enim legendum est) *Gallus Ælius in libro primo* 10 *significationum quæ ad jus pertinent, ait esse eum, qui libere qua ciuitate in aliam ciuitatem abierat, in eandem ciuitatem redit eo jure quod constitutum est de postliminiis. Item qui servus a nobis in hostium potestatem peruenit, postea ad nos redit in ejus potestatem cujus antea fuit jure postliminii. Equi & muli, & nauis eadem ratio est in postliminii receptu* ita tria hęc verba, quę delenda censet vir incomparabilis in Romani juris studio 11 Jacobus Cujacius, levi mutatione retineri posse arbitror) *quæ servi: quæ genera rerum ab hostibus ad nos postliminio redeunt, eadem genera rerum a nobis ad hostes redire possunt*. Sed posteriores Romani Jurisconsulti discrete magis duas statuerunt species postliminii, ut aut nos revertamur, aut aliquid recipiamus. Fest. Pomp. L. 14. ff. de capt. & postl. rev. L. 12. D. eodem tit. d. l. postlim.

IV. 1. Retinendum & illud Tryphonini, qui postliminii jus competere ait 12 in bello aut 13 in pace; sensu paulo alio quam quo idem dixerat Pomponius. In pace postliminium, nisi aliter convenerit, est (h) his qui non virtute bellica superati, sed 14 fato suo deprehensi sunt, ut qui cum bellum subito exarsit apud ho-

GROT. g *Qui Romanorum bello Punico secundo capti in Græciam commercio pervenerant, jus ibi postliminii non habuerunt*) Valerius Maximus lib. v, cap. II. 6. Diodorus Siculus excerpto legationum n. 3. Sic & Rhodii quos Atheniensium cives bello Philippi emerant liberaliter Atheniensibus reddidere. Polybius excerpto legationum n. 3.

GRON. 9 *Homines liberos*) Si quis ex civitate Romana in aliam abiisset, ut in hac civis esset, postea eodem animo Romam redisset.

10 *Significationum*) Verborum, quatenus in jure aliquid significant.

11 *Jacobus Cujacius*) Fulvium Ursinum, non Cujacium id censuisse ait Salmasius p. 580.

12 *In bello*) Durante adhuc bello.

13 *In pace*) Quandocumque post bellum finitum.

GROT. h *His qui non virtute bellica superati, sed fato suo deprehensi sunt*) Vide exemplum apud Parutam belli Cyprii lib. I.

GRON. 14 *Fato suo deprehensi*) Forte fortuna in hostico fuerunt, cum bellum oriretur & odio suæ gentis correpti & in servitutem redacti sunt.

hostes reperiuntur. 15 Aliis autem captivis in pace postliminium non est, (i) nisi id pactis erat comprehensum, ut optime eum Tryphonini locum emendat doctissimus Petrus Faber, non improbante Cujacio; nam hoc & subjecta ratio & oppositum membrum aperte evincunt. *Pacem fecerat captivis dimissis, ita enim convenerat;* inquit Zonaras. Et Pomponius: *si captivus, de quo in pace cautum fuerat ut rediret, sua voluntate apud hostes mansit, non est ei postea postliminium*. Paulus: *si in bello captus 16 pace facta domum refugit, postliminio redit ad eum a quo priore bello captus erat: si modo non convenerit in pace, ut captivi redderentur.*

Sem.l.1.c.7.

Tom.III.

L. 20. D. de capt.

L.28.d.tit.

2. Causam cur de his qui bellica virtute capti sunt id placuerit ex Servio hanc affert Tryphoninus, *quia spem revertendi civibus in virtute bellica magis quam in pace Romani esse voluerunt*, nimirum ut Livius loquitur ab antiquo 17 minime indulgens in captivos civitas. Sed hęc ratio Romanorum propria non potuit constituere jus gentium; potuit tamen inter causas esse, cur Romani illud jus ab aliis gentibus introductum & ipsi amplecterentur. Verior hęc est ratio, quod reges aut populi qui bellum suscipiunt, credi volunt justas sibi fuisse causas cur id facerent;

con-

15 *Aliis captivis*) Qui armis inferiores in potestatem venerunt, postquam bellum cessavit, nisi pacis in conditionibus placuit, ut qui capti essent, liberi dimitterentur.

GROT. i *Nisi id pactis erat comprehensum*) Vide Josephum antiquæ historiæ XIII, 2. Polybius pacta ponit comprehendentia ut captivi redderentur in pace Philippi, Ætolorum, cum exceptione tamen, & Antiochi, excerptis de legationibus 9, 28. 35. eadem exempla habet Livius, & præterea pacis cum Nabide. Similia aliquot suppeditat Zosimus. Vt ecce Probi pax cum Vandalis & Burgundis sic inita: *ἐφ' ὧτε καὶ τὴν λείαν καὶ τοὺς αἰχμαλώτους, οὓς ἔτυχον ἔχοντες, ἀποδοῦναι. ut & prædam omnem & quoscumque habebant captivos redderent*. Lib.I. similem pacem narrat Juliani cum Germanis, item cum Quadis qui in Germania, libro III. Ammianus Marcellinus libro XVII. de rege Alemannorum Suomario: *pacem genibus curvatis orabat, & eam cum concessione prateritorum sub hac meruit lege, ut captivos redderet nostros*. Mox de Sarmatis: *jussi obtinere sedes impavidi nostros reddidere captivos*. De alia rursum Sarmatarum parte idem dicit; Apud Zonaram multa talia; inter cætera in rebus Michaelis qui filius Theophili, de Bulgaro loquens: *τοὺς αἰχμαλώτους ἐλευθερῶσαι συνέθετο. promisit captivis se daturum libertatem*. Nicetas libro II, captivis omnibus libertatem ait datam, exceptis Corinthiis & Thebanis viris ac mulieribus. Interdum convenit ut reddantur captivi qui a republica possidentur, ut apud Thucydidem V.

GRON, 16 *Pace facta domum refugit*) *Deinde renovato bello capitur*. Quod omittendum est, ut intelligatur non esse tum capientis, sed ejus qui prius cepit. Casus enim belli cum eodem populo iterum contracti fingitur.

17 *Minime indulgent in captivos*) Ideo duriorem conditionem fecerunt in armis captorum quam deprehensorum, ut his semper postliminium pateret, illis non nisi flagrante bello.

GROT.

contra autem, injuriam facere eos qui adversum se arma ferrent; quod cum utraque pars credi vellet, nec tutum esset pacem servare cupientibus huic se controversiæ interponere, nihil melius facere potuerunt populi pacati, quam (k) ut id quod evenisset pro jure acciperent: 18 atque ita captos in actu repugnandi haberent quasi ex justa causa captos.

3. At de his qui bello exorto deprehensi erant dici idem non poterat; nam in illis nullum injuriæ consilium fingi poterat. Tamen ad minuendas hostium vires retineri eos manente bello non iniquum videbatur: bello autem composito nihil obtendi poterat quominus dimitterentur. Itaque consensum in hoc est, ut tales 19 in pace semper libertatem obtinerent, 20 ut confessione partium innocentes: in cæteros vero ut quisque usurparet quod vellet credi jus esse, nisi 21 quatenus pacta certi aliquid præscriberent. Atque 22 eandem ob causam (l) nec servi, nec res bello captæ pace redduntur, nisi pactis expressum id sit; quia victor credi vult jus sibi fuisse ista quærendi: cui contradicere, id vero fuerat bella ex bellis serere: ex quibus apparet ingeniose non ex vero allatum illud apud Quintilianum pro Thebanis: ideo captivos si in patriam suam redierunt, liberos esse, quia bello parta non nisi eadem vi possideantur. Diximus de pace.

4. (m) In bello redeunt postliminio homines qui antequam caperentur liberi fuerant; recipiuntur servi & alia quædam.

V. Li-

GROT. k *Ut id quod evenisset pro jure acciperent*) Vide Priscum excerpto de legationibus 28. & Bezarum de bello Genuensium in Venetos libro 11,

GRON. 18 *Atque ita captos*) Atqui hoc repugnat omni juri postliminii. Juxta enim jure captos justoque titulo acquisitos credi voluerunt, quos captos intra præsidia sua habuerunt, etsi brevi post aufugerint, durante bello, quam quos diutius tenuerunt usque ad tempus aliquod post exitum belli. Potius habendi sunt pro desertis & abjectis a republica, tanquam ignavis, & quos pro derelictis habuerit patria; nisi enim hoc esset, in pace facienda ratio illorum habita, & mentio facta fuisset.

19 *In pace*) Si quo modo effugissent.

20 *Ut confessione*) Immo quia nihil fecerunt adversus rempublicam, nec male pugnaverunt, nec consenserunt in servitutem suam, ut tacite faciunt; qui capi se patiuntur.

21 *Quatenus pacta*) Quæ sanciuntur redeunte pace.

22 *Eandem ob causam*) Immo quia & hæc pro derelictis habentur.

GROT. l *Nec servi*) Totilas Pelagio Diacono a Romanis ad se misso edicit ne de reddendis Siculorum servis verba faciat, dicens iniquum fore ut Romani commilites suos veteribus dominis dedant. Locus est Gotthicorum. 111.

m *In bello redeunt postliminio homines, qui antequam caperentur liberi fuerunt*) Julianus oratione in malos Cynicos: *οὕτω μὲν ἂν εἶεν οἰκέται καὶ ὁπόσους τῶν αἰχμαλώτων λυτρούμεθα. καί τοι οἱ νόμοι τούτοις ἀποδεδώκασι τὴν ἐλευθερίαν. hoc modo servi essent, etiam quos bello captos liberamus. Atqui talibus ubi ad nos redierint libertatem adjudicant leges.*

GRON.

D. l. in bello, §. manumittendo & l. postliminii, §. captivus, D. de capt.
L. nihil, D. de capt.
L. cum non redemtum, C. de postl. rev.

V. Liber homo ita demum postliminio redit, si 23 hoc animo ad suos venerit ut eorum res sequeretur, ut a Tryphonino proditum est; nimirum quia, ut quis servus liber fiat, se debet *, ut ita dicam, 24 acquirere, quod non est nisi 25 volentis. Cæterum (n) 26 an vi bellica receptus sit ab hostibus, an dolo profugerit, nihil refert, ut a Florentino notatum est. Tantundem erit si ab hostibus sponte sit traditus. Quid (o) si ab hoste venditus commercio, ut fit, ad suos pervenerit? Tractatur hęc controversia (p) apud Senecam in Olynthio quem Parrhasius emerat. Quærit enim cum decretum factum esset ab Atheniensibus quo Olynthii juberentur liberi esse, hoc contineretur 27 liberi ut fierent, an ut liberi judicarentur; quorum hoc est verius.

VI. 1. Liber autem homo, postquam ad suos rediit, non se tantum 28 sibi acquirit, sed & res omnes quas habuerat apud populos pacatos, sive corporales, sive incorporales. Quia populi pacati, sicut 29 factum pro jure secuti erant in capto, ita & in liberato, ut se ęquos prębeant utrique parti. Ergo dominium quod habuerat in res ejus is, qui belli jure eum possidebat, non erat sine omni conditione; cessare enim poterat ipso invito, si captus qui fuerat ad suos pervenisset. Has ergo res sic ille perdit, quomodo hominem cujus erant accessio.

2. Quid si tamen alienasset? 30 an qui titulum habet ab eo qui belli jure eo tempore erat dominus, 31 tutus erit gentium jure, an & hæc recuperabuntur? de his loquor quę apud populum belli medium exstabant. Distinguendum videtur inter res, quæ ejus sunt generis ut postliminio redeant, & quæ extra id genus sunt, quod discrimen jam mox explicabimus, ut illa videantur aliena-

GRON. 23 *Hoc animo*) Ideo M. Atilius Regulus bello Pun. primo non rediit postliminio, quia missus erat cum legatis Pœnorum pacis suadendæ caussa. Sil. 6, Pun. 452. l. 5. §. 3. D. de capt. & postl.

24 *Se acquirere*) Sui juris ipse quodammodo auctor esse.

25 *Volentis*) i. 2, 3. 6. 2, 6. 2.

GROT. n *An vi bellica receptus sit ab hostibus*) Ut illi quos a Slavis captos liberavere Hunni, apud Procopium itidem Gotticorum III.

GRON. 26 *An vi*) Utrum vi.

GROT. o *Si ab hoste venditus commercio, ut fit, ad suos pervenerit*) Ut eodem Procopii libro juvenis Childubius, τὰ νῦν δὲ ἐπεὶ ἀφίκετο εἰς πάτρια ἤθη, ἐλεύθερος τὸ λοιπὸν κατάγε τὸν νόμον καὶ αὐτὸς ἔσται. *dicebat, se cum in patriam rediisset liberum ex jure in posterum fore*. Et apud Turcas nullum olim fuisse captivis postliminium notat Leunclavius.

p *Apud Senecam*) Libro v. controversia 34.

GRON. 27 *Liberi ut fierent*) manumitterentur, an haberentur tanquam qui non serviissent.

28 *Se sibi acquirit*). Fit ipse sua opera sui juris.

29 *Factum pro jure*) Quod factum erat, pro juste facto habuerunt, atque adeo & ipsum & res ejus pro homine ac rebus juris alieni.

30 *An qui titulum*) Utrum qui titulum.

31 *Tutus erit gentium jure*) Res retinebit.

32 Cum

nata [32] cum sua causa & sub conditione ; ista vero simpliciter . Alienata autem intelligo etiam quæ donata, aut [33] acceptilata sunt.

VII. At sicut ad postliminio redeuntem jura redeunt , ita & [34] jura in ipsum restituuntur, ac pro eo habentur , ut Tryphoninus loquitur, ac si nunquam ille [35] hostium potitus fuisset. *L.12.§.6.D.de capt.*

VIII. Huic regulę de liberis hominibus exceptionem hanc recte ascribit Paulus: *Postliminio carent qui armis victi hostibus se dederant*, nimirum quia pactiones cum hostibus factę valent jure gentium, ut alibi dicemus, nec adversus eas est postliminium. Ideo Romani illi a Pœnis capti apud Gellium: *postliminium justum non esse sibi, quoniam dejurio vincti forent* . Unde & induciarum tempore non esse postliminium recte a Paulo notatum est . At hos qui hostibus deduntur sine ulla scilicet pactione, postliminio reverti respondit Modestinus. *L.17.d.tit.* *L.19.§.1. D.de capt.* *L.4.d.tit.*

IX. 1. Quod de singulis personis diximus, idem & in populis locum habere arbitror, ut qui liberi fuerunt , suam recipiant libertatem, si forte eos vis sociorum eximat hostili imperio . At si ipsa multitudo quæ civitatem constituerat dissoluta sit , verius puto non eundem populum censeri , nec postliminio res restitui ipso gentium jure, quia populus, ut navis, partium dissolutione plane interit, eo quod tota ejus natura in illa perpetua conjunctione consistit. [36] Non ergo quæ fuerat Saguntı civitas eadem exstitit, cum veteribus cultoribus ea sedes octavo post anno restituta est ; neque Thebæ cum jam Thebani in servitutem ab Alexandro venissent. Hinc apparet quod Thessali Thebanis debuerant , non esse Thebanis postliminio restitutum ; idque duplici de causa: tum quod novus erat populus, tum quod Alexander, quo tempore dominus erat, hoc jus alienare potuerat & aliena-

[32] *Cum sua causa*) Sic alienata ut alienari poterant per naturam suam cum suis commodis & incommodis, & sub conditione, nisi postliminio rediissent.

[33] *Acceptilata.*) Relicta tenenti data apoca vel acceptilatione, qua quis fatetur se accepisse , quod non accepit.

[34] *Jura in ipsum*) Quæ alii adversus eum habuerunt.

[35] *Hostium potitus*) Sic & Papinianus l.11.de capt. & post. Plaut.Captiv. 1, 1. 24.

[36] *Non ergo Sagunti civitas*) Probare non possum. Immo, quia veteribus cultoribus superstitibus post breve tempus (Saguntus octavo, Thebæ xx. anno, salva lingua, legibus, moribus, institutis, religionibus & sacris, ordinibus & corporibus civitatis) restitutæ sunt, fuerunt eadem. Et ita judicant ipsi Saguntini apud Liv. 28, 39. Si verum noster de Sagunto & Thebis tradit , nec qui ex captivitate Babylonica post 70. annos in Judæam sunt reversi, populus fuerunt Hebræus vel Israelitarum. Atqui scriptura sacra omnis pro eodem populo eos agnoscit. Aptius Capuæ & Carthaginis fuisset usus exemplis, quarum illa cum 150. hæc 100. annos in ruderibus jacuissent , a Julio Cæsare jura urbium, Romanis colonis attributis, recuperarunt.

37 *Cre-*

naverat, & quia 37 creditum non in eorum est numero quæ postliminio redeunt.

L. 8. l. 14. §. 1. ll. de capt. 2. Ei quod de civitate diximus haud multum dissimile est quod veteri illo Romano jure, quo dissolubilia erant conjugia (q) matrimonium non censebatur 38 postliminio restitui, sed novo consensu redintegrari.

X. 1. Et ex his quidem intelligi potest quale sit jure gentium postliminium in liberis hominibus. Cæterum jure civili idipsum jus, quod ea attinet quæ 39 intra civitatem aguntur, & adstringi additis exceptionibus aut conditionibus, & produci ad alia commoda potest. Sic 40 jure civili Romano de numero eorum qui postliminio redeunt, exemti sunt transfugæ: 41 etiam filiifamilias in quos patri videtur salva esse debuisse potestas illa patria, quæ propria erat Quiritum. Sed hoc ideo placuisse ait Paulus

d. l. 19. §. 4. & §. 7. eod. tit.

37 *Creditum non est*) Si quis captus fuisset debitores habens, a quibus qui creditorem in potestate habet, æs illud exigere, aut quibus remittere possit (puta, in civitate media, & neutras partes fovente domicilium habentes) isque id exegerit, vel remiserit, jus debiti exigendi non recipit captus, si postliminio redierit, inter cætera jura, quæ recuperat, atque adeo id rursus exigere non potest. Ratio est, quod supra docuit, partim, una cum capto, jure belli etiam jura ejus incorporalia acquiri, 3, 7. 4. partim in controversiis de re capta apud populum bello non permixtum respiciendum jus ejus populi, a cujus partibus res capta est, 3, 6. 2.

GROT. q *Matrimonium non censebatur postliminio restitui*) Aliter inter Christianos. Leo Papa ad Nicetam Aquilejensem episcopum: *ut sicut in mancipiis vel agris, aut etiam in domibus ac possessionibus in captivitatem dnilis, postliminium reversis de captivitate servatur, ita etiam & conjugia, si aliis juncti fuerint, reformentur.* Vide Hincmarum in opusculo de divortio Lotharii & Tetbergæ ad interrogationem XIII. & responsum Stephani Papæ cap. 19. in tomo II. conciliorum Galliæ.

GRON. 38 *Postliminio restitui*) Dispar est exemplum, quia in divortio justo consensus discedentium intercedit. At Sagunti & Thebarum dissipatio similis est dissidio fortuito vel frigusculo, non divortio, l. 32. §. 12. de donat. inter vir. & ux. per calorem misso repudio, si brevi reversa uxor est, non divortisse videtur, l. 2. de divort. & repud. Sic illis quasi frigusculum fortunæ venit.

39 *Intra civitatem*) Populum singularem.

40 *Iure civili Romano*) Quasi apud alias gentes impune transfugerint & redeuntes in civitatem pristina jura receperint. At Indibilis apud Liv. 27, 17. ex gentium jure scire se transfugæ nomen exsecrabile veteribus sociis, novis suspectum esse.

41 *Etiam filiifamilias*) Transfugæ sine dubio, sive patres sive filiifamilias postliminii jure, id est, reditu in patriam secuto & recuperatione status ac rerum suarum, omnium gentium legibus aut moribus carent. Quod autem filius quoque familias Romæ non recidebat in potestatem patriam, non est magis singulare, quam quod nec filius familias latro aut desertor, aut qui quodcumque capital admiserat, specie ac prætextu potestatis patriæ judici poterat eripi. Erant enim servi pœnæ, in quibus maxima capitis deminutio locum haberet, §. 1. Instit. de cap. dim.

42 Qua

Paulus, quia disciplina castrorum antiquior fuit parentibus Romanis quam caritas liberorum; cui congruit quod de Manlio ait Cicero, suo dolore sanxisse eum militaris imperii disciplinam, ut saluti prospiceret civium, 42 qua intelligebat conimeri suam; ipsique naturæ & patrio amori prælatum ab eo jus majestatis. *De finib. I.*

2. Detrahit & hoc aliquid de jure postliminii, quod legibus Atticis primum, deinde Romanis constitutum est, ut qui redemtus est ab hostibus, redemtori (r) serviat, donec pretium reddiderit. *Dem. in Nicostratum.* Sed hoc ipsum favore libertatis introductum apparet, ne ademia spe recuperandæ pecuniæ multi in hostium manu relinquerentur. Et illa 43 ipsa servitus iisdem Romanis legibus multis modis mitigatur, & postrema lege Justiniani finitur operis quinquennii; *L. ult. C. de postlimin.* morte quoque redemti jus repetendæ pecuniæ extinguitur; *L. si patre, D. de capt.* sicut & 44 contracto inter redimentem & redemtum matrimonio remissum censetur; & redemtæ mulieris 45 prostitutione amittitur, multaque alia jure Romano in favorem redimentium & pœnam proximorum qui suos non redimunt constituta sunt. *L. si is qui se, C. de postl. l. fædissimæ, eod. tit.*

3. Rursum auctum est postliminii jus lege civili, eo quod non ea tantum quæ in postliminio sunt jure gentium, sed res omnes, jura omnia perinde habentur ac si is qui redit nunquam hostium potitus esset; quod & jure Attico obtinuit. Nam, ut apud Dionem Prusæensem oratione XV. legimus, quidam Calliæ se filium dicens captum in clade ad Acanthum, & serviisse in Thracia, cum Athenas postliminio rediisset, hereditatem Calliæ a possessoribus petiit, nec aliud quæsitum est in judicio quam an is revera Calliæ esset filius. Idem narrat, 46 Messenios cum longo

42 *Qua intelligebat*) Sine qua nec se salvum putabat fore.
GROT. r *Serviat donec pretium reddiderit*) Idem cap. 34. edicti Caroli Calvi Pistis.
GRON. 43 *Ipsa servitus*) Quæ præstatur redemtori.

44 *Contracto inter*) Si mulier, quem sua pecunia redemit ab hostibus captum & pro servo ad tempus habuit, ei nupserit.

45 *Prostitutione*) Si cujusquam aut plurium permissa est libidini, quam quis redemit.

46 *Messenios cum Longo*) 3, 9. 10. Messenios postliminio vult patriam & libertatem recepisse. Hi post primum cum Spartanis bellum Ithome destructa Olymp. 14. Candaule apud Lydos, Salmanassare in Chaldæis regnante, dissipati per Arcadiam, Argos, Sicyona, Eleusina quum capti & remanentes omnia servitutis mala ut Iustinus, annos 80. ut Pausanias 39. perpessi essent, ductore Aristomene se liberarunt: Secundo bello expugnata Ira Olymp. 29, Ardye Gygis F. in Lydis, Tullo Host. Romæ regnante, rursus qui effugere nequierant, in Ilotas redacti, qui evaserunt, Zanclen in Sicilia occupaverunt & Messanam appellaverunt, utrorumque posteri post 200. annos Olymp. 77. paullo post expeditionem Xerxis in Græciam, cum terræ motus omnem fere Spartam evertisset, ac 20000.

go tempore serviissent, tandem & libertatem & regionem recepisse. Imo & quæ 47 per usucapionem aut 48 liberationem ex bonis subtracta, vel 49 non utendo finita esse videbantur, 50 actione rescissoria restituuntur; nam in edicto de majoribus in integrum restituendis; is comprehenditur qui in hostium est potestate. Et hoc quidem venit ex jure Romano antiquo.

L. ab hostibus. C. de postliminio. L. 1. §. 1. ff. quib. ex caus. maj.

4. At 51 lex Cornelia etiam heredibus consuluit eorum qui capti apud hostes decessissent: bona eorum conservans perinde quasi qui non redit jam eo tempore quo captus est 52 decessisset. Quæ jura civilia si tollas, haud dubie statim ut quis ab hostibus captus esset (s) bona ejus futura fuissent occupantium, quia qui apud hostes est, 53 pro nullo habetur. Quod si qui captus fuerat rediret, nihil reciperet præter ea quæ jure gentium postliminium habent. Quod vero captivorum bona fisco cedunt si heres nullus sit, ex jure speciali est Romano. Vidimus de his qui redeunt: videamus de his quæ recipiuntur.

L. 21. D. de jure fisci. L. 22. §. 1. D. de capt.

XI. 1. Inter hæc sunt primum servi & ancillæ, (t) etiam 54 sæpe alienati, (u) etiam ab hoste manumissi: quia hostium jure ma-

20000. homines exanimasset, tertium bellum excitarunt, quo post decennium inferiores in Siciliam, Africam, Naupactum Acarnaniæ aliasque regiones sparsi vacuam & vastam Messanen reliquerunt, donec post annos fere 100. Olymp. 103. proximo post Leuctricam eladem anno Epaminondas urbem instauravit convocatis undique veterum cultorum posteris, Pauf. 4, 241. & 268. Liv. 32, 22. Quod si postliminium his concedit, quanto minus id Saguntinis, & Thebanis negari debuit?

47 *Per usucapionem*) Si absentis ejus bonorum aliquid possessor bonæ fidei tempore longo acquisivit.

48 *Liberationem*) Si quod ei obligatum erat, quocumque modo tollendæ obligationis, dum captivus detinetur, liberatum est.

49 *Non utendo*) Ut ususfructus non utendo intra tempus x. aut xx. annorum amittitur, §. 3. Inst. de usufr.

50 *Actione rescissoria*) Qua usucapio aut quid aliud factum in præjudicium velut absentis reipublicæ causa rescinditur, §. 5. Inst. de act. l. 35. pr. de oblig. & act.

51 *Lex cornelia*) L. 22. pr. & §. 1. ac 3. de capt. & post. l. 1. §. 2. ad. l. Falcid. l. 12. qui testam. fac. pos. l. 15. D. de injusto rupto. l. 9. Cod. de postl. rev. Ulpian. Instit. 23. §. 4. l. 5. C. quibus ex caus. maj. §. ult. Instit. quibus non est perm. fac. test.

52 *Decessisset*) Ut medio tempore minui nequeant.

GROT. s *Bona ejus futura fuissent occupantium*) Vide legem Wisigotthicam lib. v, tit. iv. c. 15.

GRON. 53 *Pro nullo habetur*) Immo suis est pro peregrinante, & qui exspectetur post tempus rediturus.

GROT. t *Etiam sæpe alienati*) At edicto Teuderichi ita constitutum est: *servi aut coloni ab hostibus capti & reversi domino restituantur, si non sunt ante ab altero vendentibus hostibus in commercio comparati*. Vide & Cassiodorum 111, 43. At lege Wisigotthica mancipium bello receptum domino redditur, is qui recepit, tertiam partem accipit justi pretii. Si ab hostibus venditum receptum fuerit, redit ad dominum pretio reddito & melioramentis, lib. v, tit. iv, 21.

GRON. 54 *Sæpe alienati*) Ab eo, qui cepit, alii domino, & ab hoc rursus alii, & deinceps traditi.

GROT. u *Etiam ab hoste manumissi*) Ut a Mithridate, qui retracti in servitutem. Appianus Mithridatico.

GRON.

manumissio obesse civi nostro servi domino non potuit: ut bene notat Tryphoninus. Sed ut servus recipiatur, necesse est ut aut 55 revera habeatur a vetere domino, aut haberi facile possit. Quare cum in rebus aliis sufficiat eas intra fines esse perductas, ad postliminii jus in servo id non erit satis, 56 nisi & cognoscatur; nam qui in urbe Roma est ita ut lateat, 57 nondum receptus Paulo videtur. Ac sicut hac in parte a rebus inanimis distat servus, ita vicissim a libero homine in eo distat, quod ut postliminio recipiatur non requiritur 58 ut animo res nostras sequendi venerit. Id enim in eo requiritur qui se recepturus est, non in eo qui ab altero sit recipiendus, & ut Sabinus scripsit *de sua qua civitate cuique constituendi facultas libera est, non de dominii jure.*

L. in bello, §. manumittendo

L. ult. D. de capt.

d. l. 12. §. 9. eod.

2. Non excepit ab hoc gentium jure servos transfugas lex Romana. Nam & in his pristinum jus recipit, ut Paulus nos docet; ne 59 contrarium jus non tam ipsi injuriosum sit qui servus semper permanet, quam domino damnosum. Generaliter de servis qui virtute militum recuperantur, dictum est ab Imperatoribus illud quod ad res omnes male a nonnullis trahitur; 60 *receptos eos non captos judicare debemus, & militem nostrum 61 defensorem eorum decet esse, non dominum.*

d. l. 19. §. 5. eod.

L. 2. C. de postl.

3. Qui ab hostibus redemti sunt servi protinus Romano jure fiunt redimentis, sed oblato demum pretio postliminio recipi intelliguntur. Verum hæc subtilius explicare juris civilis interpretum est. Nam & posterioribus legibus mutata sunt nonnulla: & quo servi capti ad reditum invitarentur, proposita libertas his quibus membrum raptum esset statim, ceteris post quinquennium, ut videre est in legibus militaribus 62 a Rufo collectis.

XII. Illa quæstio magis ad nos pertinet, an & populi qui subjecti alieno imperio fuerunt 63 in veterem causam recidant: quod tractari potest si non is cujus imperium fuerat, sed sociorum ali-

GRON. 55 *Revera habeatur*) Iam sit in ejus potestate aut in eam venturus sit, ubi domino libuerit.

56 *Nisi & cognoscatur*) Gnaro & conscio domino intra fines versetur.

57 *Non dum receptus*) Postliminio rediisse censet Paulus.

58 *Ut animo*) Quia servus consilium non habere videtur, sed omne consilium de eo esse domini.

59 *Contrarium jus*) Quod transfugam punit.

60 *Receptos eos*) Tanquam qui jam dominum habeant & ad eum redeant; non tanquam qui nunc demum dominum nanciscantur eum qui hosti eripuit.

61 *Defensorem*) Nimirum ut rei alienæ: sic in Dig. conjunguntur procuratores & defensores.

62 A *Rufo collectis*) Libellus inscribitur: leges navales Rhodiorum, militares, rusticæ Iustiniani gr. & lat. opera Sim. Schardii Basil. 1561.

63 *In veterem causam*) Redeant sub prioris principis imperium.

aliquis eos hosti eripuisset; puto hic idem dicendum quod in servis, nisi sociali federe aliter convenerit.

XIII. 1. Inter res primum occurrunt agri, qui in postliminio sunt. *Verum est*, ait Pomponius, *expulsis hostibus ex agris quos ceperint dominia eorum ad priores dominos redire*. Expulsi autem hostes intelligi debent, ex quo aperte eo accedere amplius non possunt, ut alibi explicavimus. Sic Æginam insulam Atheniensibus ereptam (x) veteribus dominis Lacedæmonii reddiderunt. Agros ex Gothis & Vandalis recuperatos veterum possessorum heredibus reddiderunt Justinianus, aliique Imperatores; (y) non admissis adversus dominos 64 præscriptionibus illis, quas Romanæ leges induxerant.

L. si captivus, §. verum est, D. de capt. *Strabo libro* VIII. *Nov.* XXXVI. *Nou. Valent. de episc. Iud.* *Proc. 1. de bell. Vand.*

2. Quod de agris jus est, idem esse arbitror de omni jure, quod solo adhæret. Nam & loca capta ab hostibus quæ religiosa vel sacra fuerant, si ab hac calamitate fuerint liberata, quasi quodam postliminio reversa pristino statui restitui scripsit Pomponius; quicum convenit illud Ciceronis in Verrina de signis, de Diana Segestana: *P. Africani virtute religionem simul cum loco recuperavit*; & Marcianus cum postliminii jure comparat jus illud quo solum ædificio occupatum eo collapso 65 littori redditur. Quare & usumfructum agri recepti restitui dicendum erit, ad exemplum ejus quod de agro inundato Pomponius respondit. Sic Hispanis lege cautum est, ut comitatus & aliæ jurisdictiones hereditariæ postliminio redeant, majores omnino; minores, si intra quadriennium a receptione vindicentur; nisi quod arcem bello amissam & quomodocumque recuperatam retinendi jus rex habet.

Cuj. obs. x. *L. cum loca, D. de religiosis.* *L. in tantum, de diuis. rer.* *L. si ager, D. quibus mod. usufruct. amit.* *Reg. Const. lib. x tit. 29. p. 2.*

XIV. De mobilibus generalis in contrarium regula est, ut postliminio non redeant, sed in præda sint; ut hęc opponit Labeo. Quare & 66 commercio parata, ubicunque reperiuntur, manenr

GROT. x *Veteribus dominis*) Nempe qui partium Lacedæmoniarum fuerant. Confer quæ supra cap. VI. §. 7.

y *Non admissis adversus dominos præscriptionibus illis*) Idque ex lege Honorii, qui quanquam relicta Vandalis Hispania, tamen dum eam tenerent Vandali, præscriptionem tricenariam dominis nocere noluerat, meminit Procopius Vandalicorum I. Valentinianus in novella lege de episcopali judicio: *tricennali definitione concludi ea præcepimus, quæ perpetuis, aut infinitis sæculis servabantur: exceptis Afrorum negotiis, qui se probaverint necessitatem Vandalicam pertulisse: ut de illorum causis illa tempora præfixo tricennio subtrahantur, quæ claruerit sub hostilitate consumta.* In concilio Hispalensi relato in causam XVI, quæstione IV. *sicut per legem mundialem his quos barbarica feritas captiva necessitate transvexit, postliminio revertentibus redditur antiqua possessio*, convenit c. ex transmissa, de præscriptionibus, vide & Cujacium ad titulum C. de præscriptione XXX. annorum.

GRON. 64 *Præscriptionibus*) Privilegiis longinquæ possessionis.

65 *Littori redditur*) Ex privato fit nullius.

66 *Commercio parata*) Emta & permutata.

67 *Re-*

nent ejus, qui emit; nec apud pacatos reperta aut intra fines perducta vindicandi jus est veteri domino. Sed ab hac regula videmus olim excepta, quæ in bello usum habent; quod ideo placuisse gentibus videtur, ut 67 recuperandi spes ad ea comparanda alacriores homines redderet. Plurimarum enim civitatum instituta eo tempore ad rem bellicam referebantur, quare facile in hoc consensum est. Usum autem in bello hęc habere censentur quæ modo ex Gallo Ælio attulimus, sed quę distinctius exposita extant tum apud Ciceronem in Topicis, tum apud Modestinum. Naves scilicet 68 longæ atque onerariæ, non item lusoriæ, aut actuariæ voluptatis causa paratæ; muli, sed 69 clitellarii; equi & equæ, sed freni patientes. Et hæ res sunt, 70 quas legari recte voluerunt Romani, & 71 in præstationes familię hercifcundæ venire.

L.2.& 4.D.de capt.

L.id.quod apud hostes,D.de leg. 1.

L.item Labeo, cum l.seq. D. fam.herc.

2. Arma & vestis usum quidem in bello habent, sed postliminio non redibant, quia minime favorabiles erant, qui in bello arma aut vestem amitterent; imo id flagitii loco habebatur, ut passim in historiis apparet. Atque in hoc notantur arma ab equo distare, quod equus sine culpa equitis proripere se potuit. Et hoc quidem totum mobilium discrimen videtur usum habuisse in occidente, etiam sub Gothis, ad Boetii usque tempora. Is enim Ciceronis topica explicans ita videtur de hoc jure loqui; quasi quod ad eum diem vim suam obtineret.

XV. At posterioribus temporibus; si non ante, sublata videtur hæc differentia. Passim enim tradunt 72 morum periti res mobiles

67 *Recuperandi spes*) Ut animosius emerent, in quibus scirent valere jus postliminii.

68 *Longæ & onerariæ naves*) Quia illis milites, his belli apparatus vehebatur. Lusoriæ & actuariæ duorum erant generum. Aliæ enim lusoriæ in ripis omnium terminantium imperium (ut erant Danubius, Rhenus, Euphrates) excubabant. l. 4. Cod. de offic. judic. milit. l. 4. C. de offic. mag. offic. in his utpote bellicis erat sine dubio jus postliminii. At vocabantur & lusoriæ privatorum, quibus illi voluptatis causa huc illuc vectabantur, ut loquitur Petronius cap. 61. de quibus Senec. 7. de benef. 20. & meminit auctor 3, 1. 5. Actuariæ, omnes quæ remis agebantur, quarum etiam quædam belli adhibitæ. Liv. 30, 43. Cæsar 5, de Gall. 1. & in his postliminium; non in eis, quæ voluptatis ergo aut alios ad usus erant paratæ. Salmas. ad jus Att. & Ro. c.26. p.740.

69 *Clitellarii*) Qui clitellis onera portant, non qui carpento junguntur. Sunt autem clitellæ stratum, quod imponitur asinis & mulis ad onera commodius portanda. Eundem usum habent equi sagmarii.

70 *Quas & legari*) Etiamsi quo tempore testamentum scribebatur, apud hostes essent.

71 *In præstationes familiæ*) Attribui & imputari pro parte sortis suæ alicui heredum, sed cum cautione, si recipiantur.

72 *Periti morum*) Juris per consuetudinem introducti.

GROT.

Bart. in l. si quid bello, D. de capt.

biles postliminio non redire, & (z) id de navibus constitutum multis in locis videmus.

Ang. & Salic. in l. ab hostibus, C. de capt.
Const. Gall. l. xx tit. 13. art. 24.
Consul. maris, c. 287.
L. hostes, & l. latrones, D. de capt.
L. postlim. §. a piratis, eod. tit.
Demosth. de Haloneso.
*Sup. lib. II, c. x. §. 9.

XVI. Eæ vero res quę 73 intra præsidia perductæ nondum sunt, quanquam ab hostibus occupatę, ideo postliminii non egent, quia dominum nondum mutarunt ex gentium jure. Et quæ piratæ aut latrones nobis eripuerunt, non opus habent postliminio, ut Ulpianus & Javolenus responderunt: quia jus gentium illis non concessit, ut 74 jus domini mutare possint; quo innixi Athenienses Halonesum, quam ipsis prædones, (a) prædonibus Philippus eripuerat, ut redditam a Philippo, non ut donatam, volebant accipere. Itaque res ab illis captæ, ubicunque reperiuntur, vindicari possunt, nisi quod ex naturali jure 75 alibi * censuimus, ei qui suo sumtu possessionem rei adeptus est, tantum esse reddendum, quantum dominus ipse ad rem recuperandam libenter impensurus fuerat.

Lib. XXXI, tit. 29. p. 2.
Covar. ad c. peccatum, par. II §. 11. n. 8.

XVII. Potest tamen lege civili aliud constitui: sicuti (b) lege Hispanica naves a piratis captæ eorum fiunt, qui eas eripiunt piratis: neque enim iniquum est, ut privatas res publicæ utilitati cedat, prę sertim in tanta recuperandi difficultate. Sed lex talis 76 non obstabit exteris, quo minus res suas vindicent.

Lib. II, c. XV. §. 5.

XVIII. 1. Illud magis mirandum, quod testantur Romanæ leges, postliminii jus locum habuisse non tantum inter hostes, sed & inter Romanos & populos externos. Sed alibi diximus, reliquias has esse sæculi 77 Nomadum, quo sensum naturalis societatis, quę est inter homines, mores exsurdaverant. Itaque apud gentes etiam quę bellum publicum non gererent, erat quædam 78 belli inter privatos quasi ipsis moribus indicti licentia; ac, ne ea licentia ad interficiendos homines prosiliret, placuit 79 captivitatis

GROT. z *Id de navibus constitutum multis videmus in locis*) Decisio Genuensis centesima prima.

GRON. 73 *Intra præsidia*) 3, 6. 3.

74 *Ut jus dominii mutare*) Ut eorum, quæ rapuissent, jus acquirerent & prior dominus jure suo caderet.

GROT. a *Prædonibus Philippus eripuerat*) Vide ipsam Philippi epistolam inter opera Demosthenis.

GRON. 75 *Alibi censuimus*) 2, 10. 9.

GROT. b *Lege Hispanica navis a piratis captæ eorum fiunt, qui eas eripiunt piratis*) Idem apud Venetos. Patet ex literis Fraxini Canæi tom. I.

GRON. 76 *Non obstabit exteris*) Sed tantum Hispanis, aut qui sub regis Hispaniæ vivunt imperio.

77 *Nomadum*) Populorum vagorum adhuc & incertę sedis atque in conditorum, quum in omnes peregrinos aliquid licebat, quod nunc intelligunt homines meliora docti non licere nisi in hostes.

78 *Belli inter privatos*) Puta naufragio ejectum aliquem aut quocumque casu in terris peregrinis oberrantem, ubi sine notore ac defensore esset, arreptum a privato & in ergastulum fuisse conjectum; quod frequenter olim contigisse ostendit Sueton. Aug. 32. Tit. 8. Cic. pro Cluent. 7. Et hodie nihil frequentius accidit Christianis inter Turcas.

79 *Captivitatis jura*) Ut liceret comprehensos peregrinos pro servis habere, quasi captos ex hostibus.

80 *Ad*

tis jura inter eos introduci, cui consequens fuit, ut postliminio locus esset, aliter quam cum latronibus ac piratis, quia illa vis rem producebat 80 ad ęquas pactiones, quæ a latronibus & piratis contemni solent.

2. Juris olim controversi videtur fuisse, an, qui apud nos serviunt ex populo federato, si domum revenissent, postliminio redeant. Ita enim hanc quæstionem proponit 81 Cicero primo de oratore. Et Gallus quidem Ælius sic ait: *Cum populis liberis & cum federatis, & cum regibus postliminium nobis est ita uti cum hostibus*. Contra Proculus: 82 *non dubito quin federati & liberi nobis externi sint: inter nos atque eos postliminium esse.* *L. non dubito, D. de capt.*

3. Ego arbitror distinguendum inter federa, 83 ut si qua essent quę belli duntaxat publici componendi aut cavendi causa essent inita, ea nec captivitati in posterum, nec postliminio obstarent; at si qua id continerent ut tuti essent publico nomine, qui ab his ad illos venissent, ut tunc captivitate sublata cessaret & postliminium. Et hoc mihi indicare videtur Pomponius, cum ait: *si cum gente aliqua neque amicitiam, neque hospitium, neque fedus amicitię causa factum habemus, hi hostes quidem non sunt: quod autem ex nostro ad eos pervenit, illorum fit, & liber homo noster ab eis captus servus fit & eorum; idemque est si ab illis ad nos aliquid perveniat; hoc quoque igitur casu postliminium datum est*. Cum dixit fedus amicitiæ causa, ostendit & alia esse posse federa, quibus nec hospitii; nec amicitię jus insit. Proculus quoque eos a se populos federatos intelligi, qui amicitiam aut hospitium tutum promisissent, satis significat cum subjicit: *Etenim quid inter nos atque eos postliminii opus est, cum & illi apud nos, & libertatem suam & dominium rerum suarum ęque atque apud se retineant, & eadem nobis apud eos contingant?* quare quod apud Gallum Ælium sequitur, *quæ nationes in ditione nostra sunt, cum his postliminium non est*, ut recte legit Cujacius, hoc additamento supplendum erit, nec cum his quibuscum fedus amicitię causa habemus. *D. l. postliminii, § in pace.* *Obs. IX. c. 23.*

XIX. 1. At nostris temporibus non inter Christianos tantum, sed & apud plerosque Mahumetistas, jus ut captivitatis extra *Bod. lib. 1. de rep. c. 7.*

80 *Ad æquas pactiones*) Ut utrinque aliquid remitterent de sævis moribus, & paullatim jus discerent.

81 *Cicero primo de oratore*) Cap. 40. sed de libertis, non de servis agere Ciceronem monet Salmasius p. 596.

82 *Non dubito, quin*) Lege *quum federati & liberi nobis externi sint; inter nos*; ita consentiunt Gallus & Proculus. Salmasius p. 606.

83 *Ut si qua essent*) Qualia quæ hodie Turcis sunt cum Christianis quibus privati Mahometanorum non impediuntur, quominus in captivitatem redigant, quoscumque possunt de Christianis.

GRON.

extra bellum, ita & postliminii evanuit, sublata utriusque necessitate ob restitutam vim ejus cognationis, quam inter homines natura esse voluit.

2. Habere tamen locum poterit vetus illud jus gentium, si res sit cum gente tam barbara, ut sine indictione aut causa omnes externos & res eorum hostiliter tractare pro jure habeat. Atque eam in partem, dum hæc scribo, judicatum est in summo auditorio Parisiensi, cœtus principe Nicolao Verdunio; bona, quę Francorum civium fuerant, ab Algeriensibus, populo prædationibus maritimis in omnes alios grassari solito, capta belli jure mutasse dominum: ac proinde; cum recepta ab aliis essent, facta eorum, qui recepissent. In eadem cognitione & hoc judicatum est, quod modo diximus, naves hodie inter ea non esse, quæ postliminio recipiuntur.

CAPVT X.

Monita de his, quę fiunt in bello injusto.

I. *Quo sensu pudor vetare dicatur, quod lex permittit.*
II. *Aptatum hoc ad ea quæ jure gentium permissa diximus.*
III. *Interna injustitia injustum esse, quod ex bello injusto fit.*
IV. *Qui hinc & quatenus ad restitutionem obligentur.*
V. *An res captæ bello injusto reddendę sint ab eo qui cepit.*
VI. *An & ab eo, qui detinet.*

I. 1. Legenda mihi retro vestigia, & eripienda bellum gerentibus 1 pene omnia, quæ largitus videri possum, nec tamen largitus sum; nam, cum primum hanc juris gentium partem explicare sum aggressus, testatus sum, *juris esse*
Lib.III.§.4. aut *licere* multa dici, eo quod impune fiant, partim etiam quod judicia coactiva suam illis auctoritatem accommodent, quę tamen aut exorbitent a recti regula, sive 3 illa in jure stricte dicto, sive in aliarum virtutum pręcepto posita est, aut certe omittantur sanctius, & cum majori apud bonos laude.

2. In Troadibus Senecę dicenti Pyrrho:

Lex nulla capto parcit, aut pœnam impedit.

rege-

GRON. 1 *Pene omnia*) Et ostendendum, quamquam hæc jure gentium concessa in bello & impunia sint, perpauca tamen eorum virum bonum & Christianum licere sibi putare debere.

2 *Judicia coactiva*) Magistratus pro potestate facta tueantur.

3 *Illa in jure stricto*) Quæ nihil vi geri patitur, nisi ad sui tutelam inculpatam.

4 Pu-

regerit Agamemnon,

Quod non vetat lex, hoc vetat fieri pudor.

Quo in loco 4 pudor non tam hominum & famæ, quam ęqui & boni, aut certe ejus quod ęquius meliusque est, respectum significat. Sic in Justinianeis Institutionibus legimus: *fideicommissa appellata sunt, quia 5 nullo vinculo juris, sed tantum pudore eorum, qui rogabantur, continebantur.* Apud patrem Quintilianum: *non aliter 6 salvo pudore ad sponsorem venit creditor, quam si recipere a debitore non possit.* Atque eo sensu sępe videas justitiam cum pudore conjungi.

Nondum justitiam facinus mortale fugarat:
Ultima de superis illa reliquit humum,
Proque metù populum sine vi 7 pudor ipse regebat.

Hesiodus: *Operibus,*

Δίκη δ' ἐν χερσὶ καὶ αἰδὼς
Οὐκ ἔσται, βλάψει δ' ὁ κακὸς τὸν ἀρείονα φῶτα.
nusquam pudor: aurea nusquam
Justitia: insultant pravi melioribus ultro.

Plato libro XII. de legibus: παρθένος γὰρ αἰδοῦς δίκη λέγεταί τε καὶ ὄντως εἴρηται. emendem 8 πάρεδρος · ut sensus sit: *comes pudoris justitia vocatur, & merito quidem.* Nam & alibi idem Plato sic loquitur: *Protagora.* *Ad ineruditum principem.* Θεὸς δείσας περὶ τῷ γένει ἀνθρώπων, μὴ ἀπόλοιτο πᾶν, δωρᾶται ἀνθρώποις αἰδῶ τε καὶ δίκην, ἵν' εἶεν πόλεων κόσμοι τε καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί. *9 Deus metuens, ne plane interiret genus humanum, dedit hominibus justitiam ac pudorem, ornamenta civitatum, & ad amicitiam colligandam vincula;* & Plutarchus simili modo δίκην vocat 10 ἔνοικον αἰδοῦς, *justitiam pudoris cohabitatricem,* qui & alibi jungit αἰδῶ & δικαιοσύνην. *Vita Thesei.* Apud Dionysium Halicarnassensem simul nominantur αἰδὼς, κόσμος καὶ δίκη, *pudor, decorum, & honestum.* *Lib. VI.* Sic & αἰδῶ & ἐπιείκειαν copulat Josephus *pudorem & æquitatem.* *Lib. XIII. antiq. c. 19.* Paulus quoque jurisconsultus conjungit naturale jus & pudorem. *L. 14. §. 2. D. de ritu nupt.* Cicero autem inter justitiam & verecundiam 11 ita fines regit, ut justitiæ partes statuat non violare homines, verecundiæ non offendere. *Off. 1.*

3. Cum

4 *Pudor*) Pudor ille potissimum est pudor sui, quum quis nihil magis veretur quam suam conscientiam, & antiquissimum habet *Nil conscire sibi nulla pallescere culpa.*

5 *Nullo vinculo*) Olim ad ea præstanda nemo per judicem adigebatur, sed, prout inciderat in probum & pudentem, aut in improbum & impudentem hominem, rata aut irrita erant.

6 *Salvo pudore*) Siquidem vult retinere verecundiam & existimationem, nisi vult decoquere pudorem.

7 *Pudor ipse*) Reverentia sola recti.

8 Πάρεδρος) Ex Afranio apud Nonium licet reddere *adsestrix*. Verba Poetæ: *remittit adsestricem*: me ad se vocat.

9 *Deus metuens*) Providens...

10 Ἔνοικον) Domesticam, contubernalem.

11 *Ita fines regit*) Distinguit.

Lib. II, de ira c. 27. 3. Cum eo quem ex Seneca adduximus versu bene convenit dictum ejusdem in scriptis philosophicis: (a) *Quam angusta innocentia est 12 ad legem bonum esse? quanto latius officiorum patet quam juris regula? quam multa pietas, humanitas, liberalitas, justitia, fides exigunt? quæ omnia 13 extra publicas tabulas sunt*. Ubi vides jus a justitia distingui, quia jus accipit id, 14 quod in judiciis externis viget. Lib. I. de clem. c. 18. Idem id alibi explicat egregie exemplo juris herilis in servos: *In mancipio cogitandum est, non quantum illud impune pati possit; sed quantum tibi permittat æqui bonique natura, quæ parcere etiam captivis & pretio paratis jubet*. Deinde: *cum 15 in servum omnia liceant, est aliquid quod 16 in hominem licere commune jus animantium vetet*. Quo in loco notanda iterum vocis *licere* diversa acceptio, altera exterior, altera interior.

Liv. l. 26. II. 1. Eundem habet sensum illa Marcelli in senatu Romano distinctio: *non quid ego fecerim in disquisitionem venit, quem quicquid in hostibus feci jus belli defendit, sed 17 quid isti pati debuerint*; ex æquo & bono scilicet. Pol. I, c. 6. Idem discrimen Aristoteles innuit; disputans, an justa dicenda sit quæ ex bello oritur servitus: ὅλως δ' ἀντεχόμενοί τινες ὡς οἴονται δικαίου τινὸς (ὁ γὰρ νόμος δίκαιόν τι) τὴν κατὰ πόλεμον δουλείαν τιθέασι δίκαιαν. ἅμα δ' οὐκ φασί. τὴν γὰρ ἀρχὴν ἐνδέχεται μὴ δικαίαν εἶναι τῶν πολέμων. *quidam respicientes justi aliquid ((b) nam & lex justum quid est) justam esse ajunt servitutem ex bello; at 18 omnino justam esse negant, quando accidere potest, ut injusta fuerit bellandi causa*. Simile est illud Thucydidis in Theba-no-

GROT. a *Quam angusta innocentia est ad legem bonum esse?*) Idem Seneca de beneficiis V, 21. *Multa legem non habent, nec actionem, ad quæ consuetudo vitæ humanæ lege omni valentior dat aditum*. Quintilianus institutionum oratoriarum lib. III. cap. 8. *Sunt enim quædam non laudabilia natura, sed lege concessa, ut in XII. tabulis, debitoris corpus inter creditores dividi licuit, quam legem mos publicus repudiavit*. Cicero de officiis libro tertio: *Aliter leges, aliter philosophi tollunt astutias: leges, quatenus manu tenere res possunt: philosophi, quatenus ratione & intelligentia.*

GRON. 12 *Ad legem bonum esse?*) Hactenus solummodo recte facere ac justitiam colere, ut præstes, quod leges imperant, quod a judice potes cogi.

13 *Extra publicas tabulas sunt*) Quæ negligere possis sine metu tribunalis & prætoris, quæque actionem ex legum tabulis non habent.

14 *Quod in judiciis externis*) De quo prætor vel judex & consilium disceptant, quod actione petitur.

15 *In servum omnia liceant*) Quicquid statuas, forum & fasces non metuas.

16 *In hominem licere*) Si facias in homine, utcumque vili & humili, ferum, immane, inhumanum habeatur.

17 *Quid isti pati*) An non debuerit ab illis jus belli abstineri.

GROT. b *Nam & lex justum quid est*) Seneca ad Helviam c. 6. *alii armis sibi jus in aliena terra fecerunt*. Pugnare videntur jus & aliena. Sed concilianda, ut docet hic textus. Repete quæ supra hoc libro cap. IV, §. 2.

GRON. 18 *Omnino justam*) Semper & in universum.

19 Id

norum oratione : οὓς ἐν χερσὶν ἀπεκτείνατε, οὐχ ὁμοίως ἀλγοῦμεν. κατὰ νόμον γάρ δή τινα ἔπαθον. *de his, quos in conflictu occidistis, non adeo querimur, accidit enim hoc illis jure quodammodo.* Lib.III.

2. Sic & ipsi Jurisconsulti Romani, quod sæpe jus captivitatis vocant, alibi injuriam appellant, & æquitati opponunt naturali; & Seneca servi nomen ex injuria natum, 19 id quod sæpe accidit respiciens. Apud Livium quoque Itali retinentes ea, quę Syracusanis bello ademerant, pertinaces 20 ad obtinendam injuriam appellantur. Dion Prusęensis cum dixisset, bello captos, si ad suos rediissent, libertatem recipere, addit, ὡς ἀδίκως δουλεύοντας, *ut qui per injuriam in servitute fuissent.* L. 19. pr. D. de capt. Ep. XXXII. L. XXVIII. Orat. XV.

(c) Lactantius de philosophis loquens: *cum de officiis ad rem militarem pertinentibus disputant, neque ad justitiam, neque ad veram virtutem accommodatur illa omnis oratio, sed ad hanc vitam moremque civilem.* Idem mox a Romanis ait legitime illatas injurias.

III. Primum ergo dicimus, si belli causa injusta sit, etiamsi bellum solenni modo susceptum sit, injustos esse 21 interna injustitia omnes actus qui inde nascuntur; ita ut qui scientes tales actus operantur, aut 22 ad eos cooperantur, habendi sint in eorum numero, qui ad regnum cœleste sine pœnitentia pervenire non possunt. Vera autem pœnitentia, si tempus & copia suppetat, omnino requirit, (d) ut is, qui damnum dedit, sive interficiendo, sive res corrumpendo, sive prędas agendo, id ipsum resarciat. Ideo Deus (e) negat grata sibi esse jejunia eorum, qui non iure captos detinebant; & Ninivitis rex indicens 23 iustitium præcipit, 1. Cor. VI, 10. Jon. II, 10.

19 *Id quod sæpe accidit*) Ut servi fiant, qui fieri non meruerunt.

20 *Ad obtinendam injuriam*) Ad retinenda & non reddenda, quæ per vim parum probatam quæsivissent.

GROT. c *Lactantius*) Augustinus vero epistola IV. quæ est ad Marcellinum, *ac per hoc si terrena ista respublica Christiana præcepta custodiat, etiam ipsa bella sine benevolentia non gerentur.* Idem de diversis ecclesiæ observationibus: *apud veros Dei cultores etiam ipsa bella pacata sunt.*

GRON. 21 *Interna injustitia*) Quæ apud Deum reos faciat, etsi humano foro excusatos.

22 *Ad eos cooperantur*) Aut eis adjutorium faciunt.

GROT. d *Ut is, qui damnum dedit, sive interficiendo, sive res corrumpendo, sive prædas agendo, id ipsum resarciat*) Num. V, 6. Hieronymus ad Rusticum: *nec differtur ultionis sententia, si non reddantur universa.* Augustinus in epistola ad Macedonium, quæ est LIV. *Si res aliena, propter quam peccatum est, reddi possit & non redditur, pęnitentia non agitur, sed simulatur.* Retulit Gratianus in causam XI, quæstione VI.

e *Negat grata sibi esse jejunia eorum, qui non jure captos detinebant*) Locus est illustris Esaiæ LVIII, 5. 6. 7. habes eum græce apud Justinum Martyrem in colloquio cum Tryphone.

GRON. 23 *Justitium præcipit*) Ferias & vacationem ab omni opere ac negotio obsecrationis causa.

pit, ut rapina manus vacuefaciant, 24 naturæ ductu agno scens, sine tali restitutione pœnitentiam fictam & inanem fore. Atque ita videmus sentire (e) non Judæos tantum & Christianos, sed & (f) Mahumetistas.

Libro præceptorum legis præcepto jubente XVI.

IV. Ad restitutionem autem tenentur, secundum ea quæ generaliter a nobis alibi explicata sunt, belli auctores, 25 sive potestatis jure, sive consilio, de his scilicet omnibus, quæ bellum consequi solent: etiam de insolitis, si quid tale jusserunt aut suaserunt, aut cum impedire possent non impedierunt. Sic & duces tenentur de his, quæ suo ductu facta sunt; & milites in solidum omnes, qui ad actum aliquem communem, puta urbis incendium, concurrerunt; in 26 actibus dividuis pro damno quisque cujus ipse causa unica, aut certe inter causas fuit.

Silv. in verbo bellum p.1, n. 10.11. & 12. Covar. d.§.11. n.8. Less. lib.11, c. 13. dub.4 Adde l.21. §.9. D. de furtis. Silv. de loco n. 10. Vasq. lib.1. controv. ill. c. 9. § 17. Molin. disp.118 aut vero.

V. 1. Neque admittendam putem exceptionem, quam nonnulli adferunt de his, qui aliis operam navant, si modo in ipsis aliquid hæreat culpæ; 27 ad restitutionem enim sine dolo culpa sufficit. Sunt, qui videntur existimare res bello captas, etiamsi justa belli causa non adfuerit, reddendas non esse, eo quod bellantes inter se, cum bellum inierunt, ista 28 capientibus donasse intelligantur. Sed nemo 29 suum jactare temere præsumitur; & bellum per se longe abest a contractuum natura. Ut vero pacati populi certi quid haberent quod sequerentur, nec bello implicarentur inviti, sufficiebat introductio 30 externi, de quo diximus, dominii, quod cum interna obligatione restitutionis potest consistere. Atque id illi ipsi auctores videntur statuere in jure captivitatis personarum. Ideo Samnites apud Livium, *res hostium in præda captas, quæ belli jure nostra videbantur, remisimus. Videbantur*, ait, quia injustum id bellum fuerat, ut jam ante agnoverant Samnites.

Lib. IX.

Lib. VIII. Vide supra l.11 c.11.

2. Non dissimile est, quod ex contractu sine dolo inito, 31 cui inest

24 *Naturæ ductu*) Quippe veræ religionis ignarus.

GROT. f *Non Judæos tantum*) Vide canones pœnitentiales Mosis Maimonidæ cap.11, §.2. Et Mosem de Kotzi præcepto jubente XVI.

g *Mahumetistas*) Vide Leunclavium Turcicorum V, & XVII.

GRON. 25 *Sive potestatis jure, sive consilio*) Vel jubendo vel suadendo.

26 *Actibus dividuis*) Quos non faciunt agminatim, centuriatim, manipulatim, sed singulatim.

27 *Ad restitutionem*) Ad restituendum quisque obligatur ipsa possessione alieni, aut casu damni dati, etiamsi dolus ejus & prava voluntas non intervenerit.

28 *Capientibus donasse*) Res suas misisse in aleam & tacito pacto constituisse, ut id haberent pars utraque, quod huic aut illi assignaret mars communis & fortuna.

29 *Suum jactare*) Pro derelicto habere.

30 *Externi dominii*) Ut cum paterentur esse jure publico dominum, qui res cepit; quod potuerunt pati, etsi non solverent conscientiam vinculo quarundam restituendarum.

31 *Cui inest inæqualitas*) Ubi non redditur par pro pari, quod fieri debet in legitimo contractu.

32 Qui

inest inęqualitas, jure gentium nascitur facultas quędam cogendi eum 32 qui contraxit ad implenda pacta; nec eo tamen minus, qui plus æquo stipulatus est rem ad æqualitatem reducere ex probi ac pii hominis officio tenetur.

VI. 1. Sed &, qui damnum ipse non dedit, aut sine omni culpa dedit, sed rem bello injusto captam ab alio penes se habet; tenetur eam reddere, quia cur alter ea carere debeat nulla causa subest naturaliter justa, non consensus ipsius, non malum meritum, non compensatio. Non aliena ab hac re historia est apud Valerium Maximum: *populus*, inquit, *Romanus cum P. Claudius Camerinos ductu atque auspiciis suis captos sub hasta vendidisset, etsi ærarium pecunia, fines agris auctos animadvertebat, tamen, quia* 33 *parum liquida fide id gestum ab imperatore videbatur, maxima cura* (h) *conquisitos redemit, & prædia restituit*. Similiter Phocensibus Romanorum decreto reddita libertas 34 etiam illa publica & qui erepti erant agri. Et postea (i) Ligures qui a M. Pompilio venditi fuerant, reddito emptoribus pretio restituti sunt in libertatem, bona quoque reddi curata. Idem de Abderitis decrevit senatus, addita causa quod injustum bellum illatum iis esset.

Vide supra libr. II, c. 10.

Lib. VI, c. 5.

Livius libro XXXVIII, 32.

Liv. lib. XLII.

Lib. LXIII.

2. Poterit tamen, si quid sumtus aut operæ impendit is, qui rem tenet, deducere tantum, 35 quantum domino valebat adipisci desperatam possessionem, secundum ea quæ alibi explicata sunt. quod si rei possessor culpę exsors eam consumpserit aut alienaverit, non tenebitur nisi in quantum censeri potest locupletior factus.

32 *Qui contraxit*) Qui plus debet, quam accepit.

33 *Parum liquida*) Dubitabatur, an vere hostes fuissent.

GROT. h *Conquisitos redemit, & prædia restituit*) Antonius Tyrios coegit reddere, quæ Judæorum tenebant. Homines ab eis venditos jussit liberari, bona dominis reddi. Josephus XIV. antiquæ historiæ. Macrinus Parthis reddidit captivos & prædam, quod causa non fuisset, cur Romani pacem rumperent. Herodianus libro IV. in fine. Mahumetes Turca liberari jussit eos, qui fuerant in oppido Sanctæ Mariæ in Achaia. Chalcocondylas libro IX.

34 *Etiam illa publica*) Non tantum, ut privati liberarentur servitute apud privatos, sed etiam ut reipublicæ suæ leges redderentur.

GROT. i *Ligures*) Vide excerpta Peiresiana Diodori Siculi.

GRON. 35 *Quantum domino*) Eam summam pecuniæ, quam dominus impendere non dubitasset, ut reciperet, 2, 10. 9.

CAP.

CAPUT XI.

Temperamentum circa jus interficiendi in bello justo.

Lucanus. I. 1. SEd nec in bello justo admittendum est, quod dicitur,

1 Omnia dat, qui justa negat.

Officiorum 1. Melius Cicero: *Sunt 2 quædam officia etiam adversus eos servanda, a quibus injuriam acceperis.* (a) *Est enim ulciscendi & puniendi modus.*

GRON. 1 *Omnia dat*) Efficit, ut nihil non liceat in invitum, qui, quod in volentem licere debet, recusat.

2 *Quædam officio*) Sunt quædam humaniter & benigne agenda.

GROT. a *Est enim ulciscendi & puniendi modus*) Vide quæ supra lib. II, cap. XX. §. 2. & 28. & loca Augustini de Christianorum in ipsis bellis benevolentia, quæ modo produximus. Aristoteles politicorum V, cap. 6. narrat asperiores æquo pœnas exactas Thebis & Heracleæ, στασιωτικῶς, factionis studio. Et Thucidides III. Τιμωρίας μείζους, ἢ μέχρι τοῦ δικαίου. *pœnas justo majores.* Tacitus III, annalium: *Pompejus gravior remediis, quam delicta erant.* Idem eodem libro Augustum culpat, quod in puniendis adulteriis clementiam majorum

dus. Idem laudat vetera Romanorum tempora, cum exitus bellorum erant 3 aut mites, aut necessarii. Crudeles vocat Seneca, qui *puniendi causam habent, modum non habent*. Aristides Leuctrica prima: ἔστι γὰρ, ἔστι καὶ ἀμυνομένους ἀμέτρως ἀδικεῖν. κἂν τις οἷς τὰς τιμωρίας ἀναπληροῖ, πρὸς τ' ἀδικήματα τούτοις ὑπερβῇ θάτερον, ἄρχει πάλιν. *Possunt sane, possunt etiam, qui se vindicant, injusti esse, si modum excedant. Nam & qui in puniendo progreditur ad id quod iniquum est, secundus est injuriæ auctor*. Sic, Ovidio judice, rex quidam Offic. II. II. de clem. cap. 4. De Ponto.

cæde nocentum

Se nimis ulciscens extitit ipse nocens.

2. Platæenses in Isocratea oratione quærunt: εἰ δίκαιόν ἐστιν ὑπὲρ τηλικούτων ἐγκλημάτων οὕτως ἀνόμους καὶ δεινὰς ποιεῖσθαι τὰς τιμωρίας; *an æquum sit, ob tantilla peccata tam graves & iniquas pœnas exigere?* Idem ille Aristides secunda pro pace: μὴ τοίνυν ἀνθ' ὅτων αὐτοὺς τιμωρήσεσθε, σκοπεῖτε, ἀλλ' οὕστινας ὄντας, καὶ τίνες ὄντες αὐτοὶ καὶ τὸ μέτρον τῆς τιμωρίας. *non hoc tantum respicite, quas ob causas pœnas sitis exacturi, sed & 4 qui sint de quibus sumenda sit pœna, 5 qui nos ipsi, & quis justus pœnarum modus*. Laudatur Propertio Minos:

Victor erat quamvis, (b) æquus in hoste fuit.

Sed & Ovidio:

leges captis justissimus auctor

Hostibus imposuit.

II. Quando autem justa sit interfectio (inde enim nobis incipiendum est) in bello justo secundum justitiam internam, quando non sit, ex iis intelligi potest quæ capite primo hujus libri

rum suasque ipse leges egressus sit. Juvenalis:

exigit autem

Interdum ille dolor plusquam lex ulla dolori

Concessit.

Quintilianus: *non nisi ab ultimo parricidio exigitur pœna trans hominem.* M. Antoninus Imperator, referente Vulcatio vita Casſii: *ad senatum scribam, ne aut proscriptio gravior sit aut pœna crudelior*. Ausonius:

vindictaque major

Crimine visa suo est.

Ammianus libro XXVI. *sævitum est in multos acrius quam errata flagitaverant vel delicta*. Similis est apud Agathiam locus libro III.

GRON. 3 *Aut mites aut necessarii*) Aut parcebatur victis, aut non occidebantur duriterve tractabantur, nisi quibus ob graves causas parci nequibat.

4 *Qui sint, de quibus*) Possunt enim aut aliis rebus laudati aut bene olim de nobis meriti esse. Florus de Ætolis 2, 9. *Memineramus auxilii, sic placuit ignoscere.*

5 *Qui nos ipsi*) Cæsar apud Salluſt. Catil. 51. *magis, quid se dignum foret, quam quid in illos fieri jure posset, quærebant*. Item: *sententia ejus non crudelis (quid enim in tales homines crudele fieri potest? sed aliena a republica nostra videtur.*

GROT. b *Æquus in hoste fuit*) Ovidius tristium I, elegia 8.

Est etiam in miseris pietas, & in hoste probatur.

GRON.

Vid.de jur.bel. ac p. n.36. & 48. -libri nobis explicata sunt. Interfici enim aliquem contingit ex proposito, aut citra propositum. Ex proposito juste interfici nemo potest, nisi aut in pœnam justam, aut quatenus 6 absque eo vitam & res nostras tueri non possumus; quamquam illud ipsum ob res caducas hominem occidere, etiamsi a justitia stricte dicta non abeat, a caritatis tamen lege discedit. Pœna vero justa ut sit opus est ut ipse qui interficitur deliquerit, & quidem tantum quod apud æquum judicem mortis supplicio possit vindicari; qua de re eo nunc minus differemus, quia quicquid ejus sciri oportet, satis explicatum arbitramur capite de pœnis.

III. 1. Supra, 7 cum de supplicibus ageremus (sunt autem ut in pace, ita & in bello supplices,) discrevimus *ἀτύχημα καὶ ἀδίκημα*, *infortunium, & injuriam*. Gylippus eo quem ibi citare cœpimus Diodori Siculi loco quærit, 8 utra in classe Athenienses poni debeant, infortunatorum an injustorum; & pro infortunatis habendos negat qui ultro nulla lacessiti injuria Syracusanis bellum intulissent; unde infert cum sponte bellum susceperint, ferenda quoque ab ipsis belli mala. Infortunatorum exemplum sunt illi, qui 9 non hostili animo apud hostes sunt, quales Athenienses temporibus Mithridaticis, de quibus sic loquitur Vellejus Paterculus: *si quis hoc rebellandi tempus, quo Athenæ oppugnatæ a Sulla sunt, imputat Atheniensibus, nimium veri vetustatisque ignarus est; adeo enim certa Atheniensium in Romanos fides fuit, ut semper & in omni re, quicquid sincera fide gereretur, id Romani Attica fieri prædicarent. Cæterum tum oppressi Mithridatis armis homines miserrimæ conditionis, cum 10 ab inimicis tenerentur, oppugnabantur 11 ab amicis, & animos extra mœnia, corpora necessitati servientes intra muros habebant*. Quæ pars postrema ex Livio sumta videri potest, apud quem Indibilis Hispanus corpus duntaxat suum apud Carthaginienses, animum apud Romanos ait fuisse.

Libro II.

Lib.XXVI.

Pro Quintio.

2. *Nimirum, ut ait Cicero, omnes, quorum in alterius manu vita posita est, sæpius cogitant, quid possit is, cujus in ditione ac potestate sunt, quam 12 quid debeat facere*. Idem pro Ligario: *tertium est tempus, quo post adventum Vari in Africa restitit: quod 13 si est criminosum, necessitatis crimen est, non voluntatis*. Atque hoc

GRON. 6 *Absque eo*) Nisi ille de medio tollatur aut interficiatur.

7 *Supra cum*) 2, 21. 5.

8 *Utra in classe poni*) Utro numero vel loco haberi.

9 *Non hostili animo*) Inter hostes morantur non infesti nobis, neque sponte nocituri.

10 *Ab inimicis*) Aristione tyranno & præsidio, quod ei dederat Mithridates.

11 *Amicis*) L. Cornelio Sulla & Romanis.

12 *Quid debeat facere*) Eoque magis illum metuunt, quam ei fidunt.

13 *Si est criminosum*) Si potest accusari, tanquam in eo culpam admiserit Ligarius.

14 Abie-

hoc secutus est Julianus in causa Aquilejensium, teste Ammiano, qui cum paucorum supplicium narrasset, adjicit: *residui omnes* 14 *abierunt innoxii; quos in certaminum rabiem* (c) *necessitas egerat, non voluntas*. Ad Thucydidis locum de Corcyrensium captivis venditis vetus commentator: Τὸ ἥμερον τοῦ ἑλληνικοῦ τρόπου δηλοῖ, καὶ ὡς ἀπηνὲς μετὰ μάχην τοὺς ἑαλωκότας θανατοῦν, ἄλλως τε καὶ δούλους τοὺς μὴ μετὰ γνώμην οἰκείαν πολεμοῦντας. *ostendit clementiam dignam Græcorum ingeniis: durum enim post pugnam captos occidere, servos præsertim, qui non sua voluntate bellum gerunt*. Platæenses in dicta oratione apud Isocratem: οὐ γὰρ ἑκόντες, ἀλλ' ἀναγκασθέντες αὐτοῖς ἐδουλεύομεν, *non volentes, sed coacti illis* (Lacedæmoniis) *servivimus*. Idem de Græcis aliis: Τοῖς σώμασι μὲν ἐκείνοις ἀκολουθεῖν ἠναγκάζοντο, ταῖς δὲ διανοίαις μεθ' ὑμῶν ἦσαν. *illorum* (Lacedæmoniorum) *partes corpore sequi cogebantur, animo vobiscum erant*. Herodotus de Phocensibus dixerat: ἐμήδιζον οὐχ ἑκόντες, ἀλλ' ὑπ' ἀναγκαίης. *Medorum partes sequebantur, non sponte, sed vi necessitatis*.

Lib. XXI.

Lib. X.

Uran.

14 *Abierunt innoxii*) Illæsi, pœnæ immunes. GROT. c *Necessitas egerat, non voluntas*. Addit mox: *id enim æquitate pensata statuerat placabilis Imperator & clemens*. Thucydides libro III. in oratione Cleonis: οἱ τινὲς ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀναγκασθέντες ἀπέστησαν, συγγνώμην ἔχω· *ignosco illis, qui defecerunt a nobis, cogente hoste*. Contemplatio extremæ necessitatis hæc dicitur Paulo sententiarum V, tit. I. certe enim, ut Synesius ait, ἰσχυρὸν ἀνάγκη πρᾶγμα καὶ βίαιον· *res est valida ac violenta necessitas*. Juvenalis de Calaguritanis:

Quisnam hominum veniam dare, quisve Deorum
Viribus abnueret dira atque immania passis?

Vide de famis necessitate Cassiodorum IX, 13. Pertinax de Læto & aliis: *paruerunt inviti Commodo; sed, ubi habuerunt facultatem, quod semper voluerunt, ostenderunt*. Cassius Clemens apud Xiphilinum in rebus Severi: ἐγὼ οὔτε σε οὔτε Νίγρον ἠπιστάμην· καταληφθεὶς δὲ ἐν τῇ ἐκείνου μερίδι, τὸ παρὸν ἀναγκαίως ἐθεράπευσα οὐχ ὡς σοὶ πολεμήσων, ἀλλ' ὡς Ἰουλιανὸν καταλύσων· *ego neque te neque Nigrum noveram, sed in parte, quam ille obtinebat, relictus, feci quod necesse erat, præsenti parui, non tibi bellum volens inferre, sed Julianum depellere*. Aurelianus Antiochiam ingressus, ubi multi Zenobiæ partes secuti fuerant, edictum proposuit, τῷ ἀκουσίῳ καὶ ἀναγκαίῳ πλέον ἢ προαιρέσει τὰ συμβάντα ἀνατιθείς. *magis ad necessitatem impositam invitis quam ad voluntatem, quæ acta erant, referens*. Belisarius apud Procopium Vandalicorum I. Λίβυας γὰρ ἅπαντας γενέσθαι ὑπὸ Βανδίλοις οὔτι ἐθελουσίους. *Afros enim omnes sub Vandalis fuisse invitos*. Apud eundem Gotthicorum III, Totilas Neapolitanis ait, scire eos sub hostibus fuisse invitos. Nicetas autem, aut continuator scriptæ ab eo historiæ, de Henrico loquens fratre Balduini: Τὸ ἐνοικοῦν ἔνδους εἰς σφαγὴν, ὡς εἰ ποίμνιον ἦν καὶ βουκόλιον, ἀλλ' οὐ Χριστώνυμον τὸ κτεινόμενον καὶ βίᾳ μᾶλλον ἢ πειθοῖ τοῖς Βλάχοις ὑποκύψαν, μηδὲ προσχωρῆσαν ἑκουσιότητι· *qui urbem incolebant, eos jussit interfici, quasi armentum aut grex essent, non Christiani homines qui interficerentur, præsertim tales, qui Blachis non verborum suasu, sed vi succubuerant, neque sponte eis paruerant*.

Libro primo. *tis*. Zeldis, ut Arrianus narrat, pepercit Alexander, ὅτι πρὸς βίαν ἔγνωσαν συστρατεύεσθαι τοῖς βαρβάροις, *quod coacti fuissent in partibus barbarorum*. *Lib. XIII.* Nicolaus Syracusanus apud Diodorum in oratione pro captivis: οἱ σύμμαχοι τῇ τῶν κρατούντων ὑπεροχῇ βιασθέντες, ἠναγκάσθησαν συστρατεύειν. διόπερ, εἰ τοὺς ἐξ ἐπιβουλῆς ἀδικήσαντας δίκαιόν ἐστι τιμωρεῖσθαι, τοὺς ἀκουσίως ἁμαρτάνοντας προσήκει ἂν εἴη συγγνώμης ἀξιοῦν. *so. i vi imperantium adacti sunt militare: quare, sicut par est eos puniri, qui data opera injuriam inferunt, ita aequum est ignosci his, qui praeter voluntatem suam peccant*. *Lib. XXV.* Sic & apud Livium Syracusani Romanis se purgantes ajunt; se metu ac fraude turbatis pacem oppressam. *Justinus lib. XXVIII.* Similem ob caussam Antigonus bellum se cum Cleomene, non cum Spartanis habuisse dicebat.

IV. 1. Sed notandum est, inter 15 plenam injuriam & 16 merum infortunium medium saepe aliquid intercedere, quod ex utroque quasi conflatum sit, ita ut actio neque mere scientis & volentis, neque mere aut ignorantis, aut inviti dici possit.

2. Aristoteles huic generi nomen posuit ἁμάρτημα, latine 17 culpam aliquam liceat dicere. Sic enim ille moralium libro quinto capite decimo: *Eorum, quae sponte facimus, alia facimus deliberato, alia non deliberato. Deliberato fieri dicuntur, quae praeeunte consultatione quadam animi fiunt, quae vero aliter, indeliberato. Cum ergo damni datio tribus modis in hominum societate contingat, ea, quae ab ignorantia procedit, infortunium dicitur, ut, si quis egerit quippiam non in quem existimabat, aut quod non putabat, aut non quo putabat modo, aut non tali fine; ut si quis se ferire non hoc instrumento, non hunc hominem, aut non hujus rei causa crediderit; sed evenit quod ipse non proposuerat sibi; puta vellicare voluit, non vulnerare, aut non hunc, non hoc modo. Ergo, si ita preter id, quod exspectari potuit, damnum detur, erit infortunium. At, si ita, ut exspectari ac previderi aliquo modo potuerit, sed non improbo animo, culpa erit aliqua; nam culpe affinis est, qui* 18 *in se habet agendi principium;* 19 *qui vero extra, infelix. At, quoties quis id quod facit,* 20 *sciens facit, non tamen deliberato, fatendum est adesse injuriam; ut quae facere homines solent per iracundiam & perturbationes similes aut naturales, aut necessarias; nam qui ira commoti laedunt & culpam admittunt, ab* in-

GRON. 15 *Plenam injuriam*) Cui dolus & culpa omnis inest.

16 *Merum infortunium*) Cui nec dolus nec ulla culpa subest.

17 *Culpam aliquam*) Erratum.

18 *Qui in se habet*) Quem suum ipsius consilium & voluntas malefica incitavit ad nocendum alteri.

19 *Qui vero extra*) Qui sine consilio & voluntate laedendi, aliud agens inque aliud intentus laedit tamen.

20 *Sciens facit, non tamen*) Qui aliunde subito impellitur, priusquam providere possit & prospicere, quale sit, quod agit, etsi volens id agat.

21 *In-*

injuria non vacant ; neque tamen 21 *injusti, aut improbi dicuntur ; at, si quis idem* 22 *consulto admittat, is vero improbus & injustus recte nominabitur.*

3. *Merito igitur, quæ per iram fiunt, censentur non ex proviso fieri ; non enim incipit is, qui ex ira quid facit, sed is qui iram provocavit ; atque eo fit, ut sæpe in judiciis rerum ejusmodi* 23 *non facti, sed legitima fiat quæstio. Nascitur enim ira ex eo,* 24 *quod quis injuriose factum existimat.* Non ergo. *sicut in contractibus, an hoc factum sit disputant ; ibi enim, nisi* 25 *quæ intercesserit oblivio, omnino altera partium improba est, quæ fidem non implet ; sed, an juste factum sit, quod factum est, exquiri volunt. At qui prior struxit insidias, nihil ignorans fecit ; quare non mirum* 26 *si alter sibi injuriam factam putat,* 27 *alter non putat. Est tamen ut & qui tali ex causa lædit, injustus censeri debeat, si nempe æqualitatis aut proportionis normam excedat, quod reponitur. Sic justus est, qui deliberato juste agit ; alioqui juste agere potest aliquis sponte tantum, non & deliberato.*

4. *Cæterum eorum, quæ non sponte fiunt, alia venia digna sunt ; alia minus.* (d) *Venia digna, quæ non ab ignorantibus modo, sed &* 28 *ob ignorantiam fiunt. At, si qua ab ignorantibus admittantur,* 29 *nec tamen per ignorantiam, sed tali animi morbo, qui communes humanæ naturæ fides excedat non digna sunt, quibus ignoscas.* Locum sane egregium & usus maximi integrum latine posui, quia minus recte verti, ideoque nec satis intelligi solet.

5. Michael Ephesius eum locum interpretans, ejus 30 quod ex- VII, Nic. 11.

21 *Injusti aut improbi*) Tacitus de Germanis 25. Verberare servum ac vinculis & opere coercere rarum : occidere solent, non disciplina & severitate, sed impetu & ira, ut inimicum.

22 *Consulto*) Non subito animi motu impulsus.

23 *Non facti*) Disputetur non utrum factum sit, nec ne, sed utrum per leges licuerit nec ne.

24 *Quod quis injuriose*) Atque eo jus sibi datum contra offendendi.

25 *Quæ intercesserit*) Nisi cui exciderit e memoria, quid facere debeat.

26 *Si alter sibi*) Ille, cui structæ sunt insidiæ.

27 *Alter non*) Ille, cui non impletum est promissum, quia id, qui facere debuit, oblitus est.

GROT. d *Venia digna, quæ non ab ignorantibus modo, sed & ob ignorantiam fiunt*) Dionysius Halicarnassensis libro I. ἅπαν συγγνώμη ἄξιον τὸ ἀκούσιον. *quod non sponte fit, omne dignum venia*. Procopius Gotthicorum III. ἴσοι μὲν ἀδικοῦσι τοὺς πέλας, ἢ προλαβούσης ἀγνοίας, ἢ λήθης ἐπιγινομένης τινὸς, τούτους ἄξιον τοὺς τὰ δεινὰ πεπονθότας ξυγγνώμονας εἶναι· *qui aliis molesti sunt, sive quod occupaverit eos ignorantia, sive quod oblivio supervenerit aliqua, his etiam ipsos, qui mala sunt passi, æquum est veniam dare.*

GRON. 28 *Ob ignorantiam*) Quæ scire aut cogitare quis non potuit.

29 *Nec tamen per ignorantiam*) Et tamen hujusmodi, ut sensus communis ea evenire posse cuique dictet.

30 *Quod expectari*) Quod factum est non modo ab ignorante, sed etiam ob ignorantiam.

Libro primo. *tis*. Zeldis, ut Arrianus narrat, pepercit Alexander, ὅτι πρὸς βίαν ἔγνωσαν συστρατεῦσαι τοῖς βαρβάροις, *quod coacti fuissent in partibus barbarorum*. *Lib. XIII.* Nicolaus Syracusanus apud Diodorum in oratione pro captivis: οἱ σύμμαχοι τῇ τῶν κρατούντων ὑπεροχῇ βιασθέντες, ἠναγκάσθησαν συστρατεύειν. διόπερ, εἰ τοὺς ἐξ ἐπιβουλῆς ἀδικήσαντας δικαιόν ἐστι τιμωρεῖσθαι, τοὺς ἀκουσίως ἁμαρτάνοντας προσήκων ἂν εἴη συγγνώμης ἀξιοῦν. *So. i vi imperantium adacti sunt militare: quare, sicut par est eos puniri, qui data opera injuriam inferunt, ita æquum est ignosci his, qui præter voluntatem suam peccant*. *Lib. XXV.* Sic & apud Livium Syracusani Romanis se purgantes ajunt; se metu ac fraude turbatis pacem oppressam. *Justinus lib. XXVIII.* Similem ob caussam Antigonus bellum se cum Cleomene, non cum Spartanis habuisse dicebat.

IV. 1. Sed notandum est, inter 15 plenam injuriam & 16 merum infortunium medium sæpe aliquid intercedere, quod ex utroque quasi conflatum sit, ita ut actio neque mere scientis & volentis, neque mere aut ignorantis, aut inviti dici possit.

2. Aristoteles huic generi nomen posuit ἁμάρτημα, latine 17 culpam aliquam liceat dicere. Sic enim ille moralium libro quinto capite decimo: *Eorum, quæ sponte facimus, alia facimus deliberato, alia non deliberato. Deliberato fieri dicuntur, quę præeunte consultatione quadam animi fiunt, quæ vero aliter, indeliberato. Cum ergo damni datio tribus modis in hominum societate contingat, ea, quæ ab ignorantia procedit, infortunium dicitur, ut, si quis egerit quippiam non in quem existimabat, aut quod non putabat, aut non quo putabat modo, aut non tali fine; ut si quis se ferire non hoc instrumento, non hunc hominem, aut non hujus rei causa crediderit; sed evenit quod ipse non proposuerat sibi; puta vellicare voluit, non vulnerare, aut non hunc, non hoc modo. Ergo, si ita preter id, quod exspectari potuit, damnum detur, erit infortunium. At, si ita, ut exspectari ac previderi aliquo modo potuerit, sed non improbo animo, culpa erit aliqua; nam culpę affinis est, qui 18 in se habet agendi principium; 19 qui vero extra, infelix. At, quoties quis id quod facit, 20 sciens facit, non tamen deliberato, fatendum est adesse injuriam; ut quę facere homines solent per iracundiam & perturbationes similes aut naturales, aut necessarias; nam qui ira commoti lædunt & culpam admittunt, ab in-*

GRON. 15 *Plenam injuriam*) Cui dolus & culpa omnis inest.

16 *Merum infortunium*) Cui nec dolus nec ulla culpa subest.

17 *Culpam aliquam*) Erratum.

18 *Qui in se habet*) Quem suum ipsius consilium & voluntas malefica incitavit ad nocendum alteri.

19 *Qui vero extra*) Qui sine consilio & voluntate lædendi, aliud agens inque aliud intentus lædit tamen.

20 *Sciens facit, non tamen*) Qui aliunde subito impellitur, priusquam providere possit & prospicere, quale sit, quod agit, etsi volens id agat.

21 *In-*

injuria non vacant ; neque tamen 21 *injusti, aut improbi dicuntur ; at, si quis idem* 22 *consulto admittat , is vero improbus & injustus recte nominabitur .*

3. *Merito igitur , quæ per iram fiunt , censentur non ex proviso fieri ; non enim incipit is , qui ex ira quid facit , sed is qui iram provocavit ; atque eo fit , ut sæpe in judiciis rerum ejusmodi* 23 *non facti , sed legitima fiat quæstio . Nascitur enim ira ex eo ,* 24 *quod quis injuriose factum existimat . Non ergo sicut in contractibus , an hoc factum sit disputant ; ibi enim , nisi* 25 *qua intercesserit oblivio , omnino altera partium improba est , quæ fidem non implet ; sed , an juste factum sit , quod factum est , exquiri volunt . At qui prior struxit insidias , nihil ignorans fecit ; quare non mirum* 26 *si alter sibi injuriam factam putat ,* 27 *alter non putat . Est tamen ut & qui tali ex causa lædit , injustus censeri debeat , si nempe æqualitatis aut proportionis normam excedat , quod reponitur . Sic justus est , qui deliberato juste agit ; alioqui juste agere potest aliquis sponte tantum , non & deliberato.*

4. *Cæterum eorum , quæ non sponte fiunt , alia venia digna sunt ; alia minus .* (d) *Venia digna , quæ non ab ignorantibus modo , sed &* 28 *ob ignorantiam fiunt . At , si qua ab ignorantibus admittantur ,* 29 *nec tamen per ignorantiam , sed tali animi morbo , qui communes humanæ naturæ fides excedat non digna sunt , quibus ignoscas .* Locum sane egregium & usus maximi integrum latine posui , quia minus recte verti , ideoque nec satis intelligi solet.

5. Michael Ephesius eum locum interpretans , ejus 30 quod ex- VII, Nic. 11.

21 *Injusti aut improbi*) Tacitus de Germanis 25. Verberare servum ac vinculis & opere coercere rarum : occidere solent , non disciplina & severitate , sed impetu & ira , ut inimicum.

22 *Consulto*) Non subito animi motu impulsus.

23 *Non facti*) Disputetur non utrum factum sit , nec ne , sed utrum per leges licuerit nec ne.

24 *Quod quis injuriose*) Atque eo jus sibi datum contra offendendi.

25 *Quæ intercesserit*) Nisi cui exciderit e memoria , quid facere debeat.

26 *Si alter sibi*) Ille , cui structæ sunt insidiæ.

27 *Alter non*) Ille , cui non impletum est promissum , quia id , qui facere debuit , oblitus est.

GROT. d *Venia digna , quæ non ab ignorantibus modo , sed & ob ignorantiam fiunt*) Dionysius Halicarnassensis libro I. ἅπαν συγγνώμη ἄξιον τὸ ἀκούσιον . *quod non sponte fit , omne dignum venia* . Procopius Gothicorum III. ἴσοι μὲν ἀδικοῦσι τοὺς πέλας , ἢ προλαβούσης ἀγνοίας , ἢ λήθης ἐπιγενομένης τινὸς , τούτους ἄξιον τοὺς τὰ δεινὰ πεπονθότας ξυγγνώμονας εἶναι · *qui aliis molesti sunt , sive quod occupaverit eos ignorantia , sive quod oblivio supervenerit aliqua , his etiam ipsos , qui mala sunt passi , æquum est veniam dare.*

GRON, 28 *Ob ignorantiam*) Quæ scire aut cogitare quis non potuit.

29 *Nec tamen per ignorantiam*) Et tamen hujusmodi , ut sensus communis ea evenire posse cuique dictet.

30 *Quod expectari*) Quod factum est non modo ab ignorante , sed etiam ob ignorantiam.

exspectari non potuit, exemplum ponit in eo, qui fores aperiens, patrem læsit, aut in loco solitario jaculando se exercens aliquem vulneravit. Ejus; quod prævideri potuit, sed sine dolo, in eo qui jaculatus est 31 in via publica. Idem scriptor necessitatis exemplum ponit in eo, qui fame aut siti adigitur, ut quid faciat: perturbationum naturalium, in amore, dolore, metu. Per ignorantiam fieri ait, ubi factum ignoratur, ut 32 si quis mulierem nesciat nuptam. Ab ignorante 33 non per ignorantiam, ubi jus ignoratur. Jus autem ignorari interdum excusabiliter, interdum inexcusabiliter; quæ cum Jurisconsultorum dictis optime congruunt. Est ejusdem Aristotelis locus huic non dissimilis libro de arte oratoria: *æquitas imperat, ne pari loco habeamus injurias & culpas, neque item culpas & infortunia. Infortunia autem sunt, quæ nec provideri potuerunt, nec improbo animo admittuntur; culpæ, quæ provideri potuerant; non tamen improbo animo fiunt; injuriæ, quæ & destinato & animo improbo.* Tria hæc notarunt veteres, & in illo Homeri versu de Achille Iliados postremo:

D. & C. de juris & facti ignor. Lib. 1.

Οὔτε γάρ ἐστ' ἄφρων, οὔτ' ἄσκοπος, οὔτ' ἀλιτήμων.

Non ignara illi, male provida, nec mala mens est.

L. 11. §. 2. D. de pœnis.

6. Similis est divisio apud Marcianum: *Delinquitur aut proposito, aut impetu, aut casu; proposito delinquunt latrones, 34 qui factionem habent; impetu autem, cum per ebrietatem ad manus, aut ad ferrum venitur; casu vero, cum in venando telum in feram missum hominem interfecit.* Duo illa quæ proposito & impetu fiunt, hunc in modum distinguit Cicero. *Sed in omni injustitia permultum interest, (e) utrum perturbatione aliqua animi, quæ plerumque brevis est & ad tempus, an consulto & cogitato fiat injuria. Leniora enim sunt quæ repentino aliquo motu accidunt, quam ea quæ meditata & præparata inferuntur.* (f) Philo autem in legum specialium explicatione sic ait:

De off. 1.

ἡμι-

31 *In via publica*) Nam, quia in ea ut plurimum obversantur homines, facile unicuique succurrit, etsi nunc nemo appareat, repente intervenire posse, qui lædatur.

32 *Si quis mulierem*) Quam sollicitat, aut cujus tentat pudicitiam.

33 *Non per ignorantiam*) Qui sciens facit, quod nescit jus esse non facere.

34 *Qui factionem habent*) Manipulum furum, ut loquitur Terentius: qui coierunt conjuratione facta.

GROT. e *Utrum perturbatione aliqua animi, quæ plerumque brevis est & ad tempus, an consulto & cogitato fiat injuria*) Seneca de ira 1, 16. *Dimittit sæpe, si intelligit non ex alto venire nequitiam, sed summo, quod ajunt animo inhærere.* Deinde: *nonnunquam magna scelera levius quam minora compescit, si illa lapsu, non crudelitate commissa sunt: his inest latens & aperta & inveterata calliditas.* Idem: *delictum in duobus non eodem modo afficiet, si alter per negligentiam admisit, alter curavit ut nocens esset.*

f *Philo*) Libro 11. specialium legum.

GRON.

ἡμίεργον τὴν πρᾶξιν εἶναι τῆς διανοίας μὴ προκατεσχημένης ἐκ μακροῦ τοῖς μελέμασι. 35 *dimidiatum esse facinus, ubi non antecessit longa animi deliberatio.*

7. Cujus generis ea præcipue sunt, (g) quæ necessitas, si non defendit, tamen excusat. Nam ut Demosthenes ait in Aristocratem: αἱ ἀναγκαῖαι χρεῖαι τὸ τί πρακτέον, ἢ μή, λογισμοὺς ἀναιροῦσιν ἅπαντας. ὥστ' οὐ πάνυ ταῦτα ἀκριβολογεῖσθαι δεῖ τὸν δικαίως ἐξετάζοντα· *necessitatis impulsus auferunt dijudicationem de eo quod agendum vel non agendum est: quare non nimis rigide expendenda hæc sunt ab æquis rerum arbitris.* Qui sensus etiam latius ab eodem exprimitur in oratione de falso testimonio adversus Stephanum. Thucidides libro quarto: πᾶν δ' εἰκὸς εἶναι τῷ πολέμῳ καὶ δεινῷ τινι κατειργόμενον ξύγγνωμόν τι γίγνεσθαι καὶ πρὸς τοῦ θεοῦ. καὶ γὰρ τῶν ἀκουσίων ἁμαρτημάτων καταφυγὴν εἶναι τοὺς βωμούς. παρανομίαν τε ἐπὶ τοῖς μὴ ἀνάγκῃ κακοῖς ὀνομασθῆναι, καὶ οὐκ ἐπὶ τοῖς ἀπὸ τῶν ξυμφορῶν τι τολμήσασι. *credibile esse* (h) *apud Deum quoque paratam esse veniam his, qui bello aut qua simili necessitate tracti aliquid admittunt: nam & Deorum altaria perfugium patere culpis non voluntariis: & injustitiam iis ascribi qui ultro mali sunt, non his quos ad audendum res extremæ impellunt.* Cerites apud Livium ad Romanos: 36 *ne appellarent consilium, quæ vis ac necessitas appellanda esset:* Justinus: *factum Phocensium, tametsi omnes execrarentur propter sacrilegium, plus tamen invidiæ Thebanis, a quibus ad hanc necessitatem compulsi fuerant, quam ipsis intulit.* Sic

Lib.VII.
Lib.VIII

GRON. 35 *Dimidiatum esse*) Dimidia parte defectum.

GROT. g *Quæ necessitas, si non defendit, tamen excusat*) Adde quæ supra lib. II, cap. XX. §. 29. & hoc capite supra §. 3. Samii apud Thucydidem libro III. Alcide Lacedæmonio, cum captivos Chios occideret, hæc dicunt: οὐ καλῶς τὴν Ἑλλάδα ἐλευθεροῦν αὐτόν, εἰ ἄνδρας διέφθειρεν, οὔτε χεῖρας ἀνταιρομένους, οὔτε πολεμίους, Ἀθηναίων δὲ ὑπ' ἀνάγκης ξυμμάχους· *non recte eum se dicere venisse ad liberandam Græciam, qui homines interficeret nec manibus ipsi contrarios, nec animo infestos, Atheniensium quidem socios, sed necessitate adactos.* Chrysostomus de providentia V. καὶ ἐχθροὶ μὲν καὶ πολέμιοι τοῖς αὐτῶν πολεμίοις ἴσασι συγγινώσκειν, ὅταν ἄκοντες καὶ μὴ βουλόμενοι πράττωσί τι τῶν χαλεπωτάτων αὐτοῖς. *norunt & inimici inimicis & hostes hostibus ignoscere, ubi inviti ac contra voluntatem aliquod in ipsos quamvis grave patrant.* Misimiani apud Agathiam III. γένος πλεῖστα προηδικημένον, οὕτω τε ἐληλυθὸς εἰς τὸ ἀντιδρᾶσαι, βαρβάρῳ καὶ τοῦτο ἀνοίᾳ; οὐ μὲν παντάπασί γε φειδοῦς καὶ συγγνώμης ἀνάξιον ἔφασκον εἶναι, *cum plurimas perpessi injurias ita trusi essent ad talionem barbaro sane impetu, attamen non omnino indignos esse, quibus ignosceretur parceretur que.*

h *Apud Deum quoque paratam esse veniam*) Deuteronomii XXII, 26. Moses Maimonides Doctore dubitantium III, 41.

GRON. 36 *Appellarent consilium*) Quod ab se minus recte administratum videretur, ne dicerent consilio aut de industria factum.

37 Sa-

Sic, Isocrate judice, qui 37 salutis causa prædatur, ἔχει πρόσχημα τῆς ἀδικίας τὴν ἀνάγκην, *habet necessitatem injuriæ velamentum*. Aristides Leuctrica secunda: αἱ δυσκολίαι τῶν καιρῶν ἀπολογίας ἐνδιδόασι τοῖς ἀφεστηκόσιν. 38 *difficilia tempora excusationem aliquam dant desciscentibus*. De Messeniis accusatis, quod ab Athenis exules non recepissent, ita Philostratus: ἡ ἀπολογία κατὰ ξυγγνώμην 39 ἵσταται, τὸν Ἀλέξανδρον προϊσχομένων καὶ τὸν ἐκείνου φόβον, οὗ μηδὲ ἡ ἄλλη Ἑλλὰς ἄπειρως εἶχε· *causa ipsorum in deprecatione posita est, obtendens facto Alexandrum, & metum ab ipso, quem nulla non pars Græciæ experta esset*. Talis & ille apud Aristotelem, ἡμιπόνηρος καὶ οὐκ ἄδικος, οὐ γὰρ ἐπίβουλος· *semipravus, non injustus*: (i) *neque enim insidiator*. Discrimina hæc ad argumenti nostri usum sic aptat Themistius in laudibus Valentis Imperatoris: καὶ διέκρινας τὸ ἀδίκημα καὶ ἁμάρτημα, καὶ ἀτύχημα, καὶ γὰρ εἰ μὴ τὰ Πλάτωνος ἀποστοματίζεις, μηδὲ τὰ Ἀριστοτέλους μεταχειρίζῃ, ἀλλὰ τά γε ἐκείνοις δοκοῦντα τοῖς ἔργοις βεβαιοῖς. οὐ γὰρ τῆς ἴσης τιμωρίας ἀξίους ᾠήθης τούς τε ἐξ ἀρχῆς βουλεύσαντας τὴν ἐπανάστασιν καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν ὅπλων παρασυρέντας, καὶ τοὺς ἤδη τῷ δοῦναι κρατεῖν ὑποκύψαντας· ἀλλὰ τῶν μὲν κατέγνως, τοὺς δὲ ἐπέπληξας, τοῖς δὲ συνήλλαξας. (k) *distinxisti inter injuriam & culpam & infortunium*. (l) *Quanquam nec Platonis verba ediscis, nec Aristotelem tractas, ipsorum tamen placita facto exequeris. Non enim pari pœna di-*

37 *Salutis causa prædatur*) Quia receptum alibi non habet, ut majores nostri qui Brilam ceperunt.

38 *Difficilia tempora*) Periculum præsens ab hoste & desperatio auxilii a sociis aut suo principe.

39 Ἵσταται) Verbum hoc respicit, quos rhetores vocant in genere causarum juredicialí status: est autem status, quæstio, quæ ex prima intentione actoris & depulsione rei nascitur. Inter illos est status qualitatis, sub quo rationalis assumptivus dividitur in comparationem, relationem, remotionem, concessionem; concessio sub sese habet purgationem & deprecationem.

GROT. i *Neque enim insidiator*) Mitylenæorum causam hac parte onerat Cleon apud Thucydidem III. ἄκοντες μὲν γὰρ οὐκ ἔβλαψαν, εἰδότες δὲ ἐπεβούλευσαν. ξύγγνωμον δέ ἐστι τὸ ἀκούσιον. *non inviti nobis nocuere, sed de industria fecere insidias. Id vero demum ignosci dignum est, quod præter voluntatem fit*. Philo libro de constituendo Principe: διακρίνει δ' ὁπότε πρὸς ἄμυναν ἴοι, τοὺς ἐπιβούλως ζῶντας καὶ τοὐναντίον. τὸ γὰρ κατὰ πάντα καὶ τῶν ἐλάχιστα ἢ μηδὲν ἡμαρτηκότων φονᾶν, ἀνημέρου καὶ ἀτιθάσου ψυχῆς. *si ad ultionem veniendum sit, novit discernere inter eos, qui vitam agant insidiatricem, & eos, qui longe alterius sunt animi. In omnes enim, etiam qui minima deliquerunt grassari cædibus animi est immansueti ac feri*.

k *Distinxisti inter injuriam & culpam & infortunium*) Seneca naturalium II, 44. ubi de fulminibus: *voluerunt admonere eos, quibus adversus peccata hominum fulminandum est, non eodem modo omnia esse percutienda: quædam frangi debere, quædam elidi & distringi, quædam admoneri*.

l *Quanquam nec Platonis verba ediscis, nec Aristotelem tractas, ipsorum tamen placita facto exsequeris*) Talis Trajanus inter principes Romanos egregius: παιδείας μὲν ἀκριβοῦς, ὅση ἐν λόγοις, οὐ μετέσχε· τό γε μὴν ἔργον αὐτῆς καὶ ἠπίστατο καὶ ἐποίει. *illius exactæ eruditionis in ver-*

dignos existimasti, qui ab initio bellum suaserant, & qui postea abrepti sunt armorum impetu, & qui succubuerunt ei, qui jam rerum potiri videbatur. Sed illos damnasti, hos castigasti, postremos miseratus es.

8. Idem alibi adolescentem Imperatorem vult discere, Τί διενήνοχεν ἀτύχημα καὶ ἁμάρτημα καὶ ἀδίκημα. καὶ ὅτι προσήκει τὸν βασιλέα, τὸ μὲν οἰκτείρειν, τὸ δὲ ἐπανορθοῦν, μόνον δὲ τὸ ἔσχατον τιμωρεῖσθαι. *quid distet infortunium, culpę aliquid, & injuria: & quomodo regem doceat istius misereri, hanc corrigere, postimam vero solam ultione prosequi.* Sic apud Josephum Titus unum criminis ducem punit Μέχεις ἔργου *reipsa*, multitudinem Μέχει λόγου *sola verborum increpatione*. Mera infortunia nec pœnas merentur, nec ad restitutionem damni obligant. Injustę actiones ad utrumque. Culpa media ut restitutioni obnoxia est, ita pœnam sæpe non meretur, prętertim capitalem. Ad hoc illud pertinet Valerii Flacci: *Lib. v. bell. Jud.*

At 40 *quibus invito maduerunt sanguine dextrę,*
Si 41 *fors sęva premat miseros, sed proxima culpæ,*
42 *Hos variis mens ipsa modis agit, & sua carpunt*
Facta viros resides.

V. Quod monet Themistius (m) distinguendos, qui auctores belli fuerunt, ab his, qui alios ducentes secuti sunt, ejus passim exempla in historiis exstant. Narrat Hærodotus Græcos pœnas sumsisse de his, qui Thebanis ad Medos deficiendi auctores fuerant. Sic Ardeæ principes securi percussi, narrante Livio. Eodem auctore, Valerius Levinus, *Agrigento capto, qui capita rerum erant virgis cęsos securi percussit; cæteros prædamque vendidit.* Idem alibi: *Atella Calatiaque in deditionem acceptę: ibi quoque in eos,* 43 *qui capita rerum erant, animadversum.* Rursum alibi: *quoniam defectionis auctores meritas pœnas a Diis immortalibus & a vobis habent P.C. quid placet de innoxia multitudine fieri? tandem ignotum est illis, & civitas data;* nimirum, ut idem ibi loqui- *Gal.* *Lib. IV.* *Lib. XXVI.*

verbis positæ compos non erat, rem tamen ejus & norat & implebat. Xiphilinus. De Marco Aurelio Herodianus: Μόνος τε βασιλέων φιλοσοφίαν οὐ λόγοις, οὐδὲ δογμάτων γνώσεσι, σεμνῷ δ' ἤθει καὶ βίῳ σώφρονι ἐπιστώσατο · *solus principum sapientiam non verbis aut dogmatum cognitione, sed moribus gravibus & vita temperata ostendebat.* De Macrino Xiphilinus: Τά τε νόμιμα οὐχ οὕτως ἀκριβῶς ἠπίστατο ὡς πιστῶς μετεχειρίζετο. *leges non tam norat exacte, quam fideliter exequebatur.* Da nostro sæculo, Deus vel tales principes.

GRON. 40 *Quibus invito*) Qui occiderunt imprudentes. Forte, *invitæ.*

41 *Si fors sæva*) Leg. *fors*, si per infortunium patratum, quod parum distat a scelere.

42 *Hos mens ipsa*) Hi conscientiæ tormenta patiuntur.

GROT. m *Distinguendos, qui auctores belli fuerunt*) Vide Gailium lib. II, de pace publica cap. 9. n. 18.

GRON. 43 *Qui capita*) Qui rempublicam in manu habuerunt, οἱ ἐν τέλει.

44 *Pas-*

Lib. XXVIII. quitur, *ut, unde orta culpa esset, ibi pœna consisteret*. Laudatur apud Euripidem Eteoclus Argivus, quia

Culpam ferebat semper illo judice
Reus ipse: non urbs patria, quę 44 passim mali
Rectoris ergo sustinet calumniam.

Lib. III. Et Athenienses, ut Thucydides narrat, pœnituit decreti adversus Mitylenæos, *πόλιν ὅλην διαφθεῖραι μᾶλλον ἢ οὐ τοὺς αἰτίους*, *ut totam civitatem potius quam solos defectionis auctores interficerent*. Narratur & Diodoro Demetrius, captis Thebis, decem solos interfecisse auctores defectionis.

Vict. de jur. bell. n. 59. VI. 1. Sed in ipsis quoque belli auctoribus distinguendæ causæ: sunt enim quædam non justæ quidem, sed tamen tales, ut Lib. II. non improbis 45 possint imponere. Scriptor ad Herennium deprecationis causam æquissimam hanc ponit, si quis, quę peccavit, non odio neque crudelitate, sed officio & recto studio Lib. II. de clem. c. 7. commotus fecerit. Sapiens Senecæ, *hostes dimittet salvos, aliquando etiam laudatos, si honestis causis pro fide, pro fœdere, pro libertate in bellum accincti sint*. Lib. VII. Apud 46 Livium (n) petunt errori veniam Cærites, quod fuerint auxilio consanguineis 47 Phocensibus. 48 Chalcidensibus & aliis, qui ex fœdere Antiochum juverant, data a Romanis venia. Aristides Leuctrica secunda Thebanos, qui Lacedæmoniorum ductum contra Athenienses secuti erant, ait: *κοινωνεῖν μὲν οὐ δικαίου πράγματος, δικαίῳ δὲ ἑτέρῳ περιστέλλειν τὴν μέμψιν, τῷ πιστοὺς εἶναι τοῖς ἡγουμένοις*, *in partem quidem venisse injustæ actionis; sed quam justo aliquo velarent, fide in principes sui fœderis.*

2. Cicero de officiis primo conservandos eos dicit, qui non crudeles in bello, non immanes fuerunt: tum bella, quibus imperii gloria proposita est, 49 minus acerbe gerenda esse. Sic Ptolemæus Rex Demetrio significat, *οὐ περὶ πάντων ἅμα, περὶ δόξης δὲ καὶ ἀρχῆς πολεμητέον αὐτοῖς*. *non de rebus omnibus, sed de*

50 *im-*

44 *Passim mali*) Vulgi judicio, & perperam infamari solet ob improbum principem.

45 *Possint imponere*) Pro justis agnosci & eos fallere.

46 *Apud Livium*) Libro VII, 19. 20.

GROT. n *Petunt errori veniam*) *Ignosci debere interdum armis superato rectori justum quid sit ignoranti*. Ex Isocrate transscripsit Ammianus in librum XXX.

GRON. 47 *Phocensibus*) Immo Tarquiniensibus in Etruria; unde namque Phocenses Cæritibus cognati?

48 *Chalcidensibus*) Haud scio unde habeat; non enim in fœdere Chalcis Eubœæ urbs cum Antiocho fuit, sed vi & metu eam Antiochus occupavit. Liv. lib. 35, 51. Puto hic dicere voluisse, *Phocæensibus*, qui in Asia minore, & eandem esse historiam, cujus meminit num. ult. cap. præced.

49 *Minus acerbe*) Non sæviendo invictos.

50 *Im-*

50 *imperio & gloria inter ipsos certamen esse*. Severus (o) apud Herodianum; *cum bellum adversus Nigrum gessimus, non ita sane speciosas inimicitiarum causas habebamus, nam 51 positum in medio principatum atque adhuc in disceptatione versantem pari ambitu uterque nostrum ad se trahebat*. Lib.III.

3. Sæpe habet locum, quod de bello Cæsaris & Pompeji est apud Ciceronem: 52 *erat obscuritas quædam: erat certamen inter clarissimos duces; multi dubitabant, quid optimum esset*. Et quod idem alibi: *etsi aliqua culpa tenemur erroris humani a scelere certe liberati sumus*. Plane ut apud Thucydidem dicuntur venia digna, quæ fiunt 53 *μὴ μετὰ κακίας, δέους δὲ μᾶλλον ἀνδρείᾳ*. 54 De Dejotaro idem ille Cicero: *non ille odio tui 55 progressus, sed errore communi lapsus est*. Sallustius in historiis: *cætera multitudo, vulgi more magis quam judicio, post alius alium quasi prudentiorem secuti*. Quod de bellis civilibus Brutus scripserat, putem non male ad pleraque bella alia referri posse: (p) 56 *acrius esse probibenda quam in superatos iracundiam exercendam*. Cicer. epist. ad Brut.2. Pro M.Marcello.

VII. 1. Etiam ubi justitia hoc non exigit, sæpe tamen convenit bonitati. (q) convenit modestiæ, convenit animo excelso. *Ignoscendo auxisse populi Romani magnitudinem*, ait Sallustius. Taciti est: *quanta pervicacia in hostem, tanta beneficentia adversus supplices utendum*. At Seneca: *ferarum, nec generosarum quidem, 57 permor-* Ann.XII. De clem.1, c.5.

50 *De imperio & gloria*) Id ipsum quod Iustinus lib.15, 1. non se propter prædam, sed propter dignitatem iniisse bellum.

GROT. o *Apud Herodianum*) Verba Græca hæc sunt: καὶ Νίγρῳ μὲν πολεμοῦντες οὐχ οὕτως εὐλόγους εἴχομεν αἰτίας ἔχθρας, ὡς ἀναγκαίας. οὐ γὰρ παρ' ἡμῖν προϋπάρχουσαν ἀρχὴν ὑφαρπάζων μεμίσητο, ἐν μέσῳ δὲ ἐρ-ῥιμμένην καὶ ἀμφήριστον οὖσαν, ἑκάτερος ἡμῶν ἐξ ἰσοτίμου φιλοτιμίας [εἰς αὑτὸν ἀνθεῖλκεν, optime.

GRON. 51 *Positum in medio*) Vacuum & certo possessore carentem.

52 *Erat obscuritas*) Incertum & obscurum, utra causa esset justior.

53 *Μὴ μετὰ κακίας*) Non per malitiam, sed nimio gloriæ studio.

54 *De Dejotaro idem ille Cicero*) Cap.3.

55 *Progressus, sed lapsus*) 2, Attic. 21. quia deciderat ex astris, lapsus quam progressus potius videbatur.

CROT. p *Acrius esse probibenda, quam in superatos iracundiam exercendam*) Bembus IX.

GRON. 56 *Acrius esse probibenda*) Inclementius esse animadvertendum in eos, quos liquet bellum civile moturos, quam in eos, qui bello civili sunt victi; nam in illis non tam facilis præsumitur pœnitentia consilii, quam in his facti, cujus jam supplicium luerunt ipsa calamitate.

GROT. q *Convenit modestia*) Rex Theuderichus apud Cassiodorum 11, 41. *illa mihi feliciter bella provenerunt, quæ moderato fine peracta sunt; is enim vincit assidue, qui novit omnia temperare.*

GRON. 57 *Permordere*) Usque & usque morsicare, persistere in mordendo jam jacentes & impotes repugnandi.

mordere & urgere abjectos: Elephantes leonesque transeunt quæ 58 *impulerunt*. Sæpe opportunum est illud Maronis:

Non hic victoria Teucrum
Vertitur, 59 *aut anima una dabit discrimina tanta*.

2. Est in eam rem insignis locus in libro quarto 60 ad Herennium: *bene majores nostri hoc comparaverunt, ut neminem regem, quem armis cepissent, vita privarent. Quid ita? quia, quam nobis facultatem fortuna dedisset, iniquum erat in eorum supplicio consumere, quod eadem fortuna paulo ante in amplissimo statu collocarat. Quid quod exercitum contra duxit? desino meminisse. Quid ita? quia viri fortis est*, 61 *qui de victoria contendant, eos hostes putare: qui victi sunt*, 62 *eos homines judicare; ut possit* 63 *bellum fortitudo minuere, pacem humanitas augere. At ille si vicisset*, 64 *num idem fecisset?* 65 *quid igitur ei parcis? quia* 66 *talem stultitiam contemnere, non imitari consuevi*. Si de Romanis hoc accipias (incertum enim hoc, cum & peregrinis & fictis argumentis utatur is scriptor) adversa fronte pugnat cum eo, quod habemus in 67 panegyrico, qui dictus est Constantino Constantii filio: *cautior licet sit, qui devinctos habet per veniam perduelles, fortior tamen est* 68 *qui calcat iratos. Renovasti, Imperator, veterem illam Romani imperii fiduciam, quæ de captis hostium ducibus vindictam morte sumebat. Tunc enim captivi reges, cum a portis usque ad forum triumphantium currus honestassent: simulatque in Capitolium currum flectere cœperat Imperator, abrepti in carcerem necabantur; unus pro seipso Paulo, qui sedentem se acceperat deprecante* (lege: 69 *unus Perseus ipso Paulo, qui dedentem se acceperat, deprecante*) *legem illius severitatis evasit; cæteri in vinculis* (r) *luce privati aliis regibus dedere documentum*

Vide Plut. Paulo Æmilio.

58 *Impulerunt*) De statu deturbarunt, prostraverunt, dejecerunt.

59 *Anima una dabit*) Unius cædes momentum faciet.

60 *Ad Herennium*) C.16.

61 *Qui de victoria contendant*) Qui armati resistant, in eos hostilia moliri.

62 *Eos homines*) Dignos venia & clementia.

63 *Bellum*) Metum, periculum, vim ex bello.

64 *Num idem*) Numquid pepercisset tibi?

65 *Quid igitur*) Ante hæc verba omissum est: *non profecto tam sapiens fuisset*.

66 *Talem stultitiam*) Qua forsan ille usus esset, immoderate se gerendo in victoria.

67 *Panegyrico*) Qui nonus est in ordine, & adscribitur Eumenio cap. 10.

68 *Qui calcat iratos*) Forte, *stratos*, cui non est necesse quicquam facere in hostis adulationem, aut in dubios belli exitus lenocinia quærere, ut loquitur Justin. 11, 12. sed qui potest per fiduciam virtutis & fortunæ submissis insultare.

69 *Unus Perseus ipso Paulo, qui dedentem se acceperat, deprecante*) Sero: sic enim jam Gruterus edidit a. 1607.

GROT. r *Luce privati aliis regibus dedere documentum*) Nolim reduci hunc morem; tamen & Iosua reges captos interfecit. Iosephus antiquę historiæ v, 1. & de Sosio Dion: Ἀντίγονον ἐμαστίγωσε σταυρῷ προσδήσας

An-

tum, ut mallent amicitiam colere Romanorum, quam exasperare justitiam. Sed & hic 70 nimis laxe. Dicit quidem Josephus idem de severitate Romanorum in historia interfecti Simonis Barjoræ: sed de ducibus loquitur, qualis Pontius Samnis, non de his, quibus regium esset nomen. Verborum sensus latine sic habet: *Finis triumphi erat, postquam ad Capitolium Jovis ædem erat perventum: nam ibi exspectare Imperatores mos antiquus patria jubebat, donec nuntiata esset mors hostium ducis. Is erat Simon Jorę filius, qui inter captivos in triumpho ducebatur; is tum injecto laqueo 71 in forum trahitur, verberantibus insuper ipsum custodibus. Nam eo in loco mos est Romanis supplicium sumere de damnatis ob noxas capitales. Hic ubi vitam finiisse nuntiatus est, secuta sunt fausta omina, deinde sacrificia.* Idem ferme dicit Cicero Verrina de suppliciis.

3. De ducibus passim exempla exstant: de regibus aliqua, ut (s) 72 de Aristonico, 73 Jugurtha, 74 Artabasdo: sed tamen præter 75 Persea (t) 76 Sy-

Antigonum virgis cecidit alligatum cruci. Sed provide addit, ὃ μηδεὶς βασιλεὺς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπεπόνθει. *quod nemo regum a Romanis victoribus pertulerat.* Est eadem historia apud Iosephum libro xv. De Maximiano Herculio Eutropius libro x. *cæsis Francis atque Alemannis, captisque eorum regibus, quos etiam bestiis, cum magnificum spectaculum muneris parasset, objecit.* De rege Alemannorum patibulo suffixo vide Ammianum XXVII. Theudericus rex Wisigotthorum Athinulfum Suevorum in Hispania regem capite plectit, memorante Iornande historia Gotthica. Nimirum hæc documenta sunt regibus ad modestiam, & ut cogitent, se quoque subjectos, si Deo ita visum, humanis vicibus, & quod in simili periculo a Solone dictum meminerat Crœsus, de felicitate hominis ante mortem non judicandum.

CRON. 70 *Nimis laxe*) Adulatur nimium Constantino, qui duos Francorum reges, sed barbaros & inconditos, quales tum erant Franci, bestiis objecit. Cæterum ne unum quidem exemplum justi regis post victoriam interfecti Romanis exprobrari potest.

71 *In forum*) Εἰς τὸν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἐσύρετο τόπον. Ioseph. ἁλώσ. 7. ιά. Intelligit Tertullianum Sallust. Catil, 55.

GROT. s *De Aristonico*) Vide Appianum Mithridatico in fine.

GRON. 72 *Aristonico*) Hic non erat verus rex, sed Eumenis spurius ex citharistria Ephesia; & cum ab Attalo III. ejusdem Eumenis legitimo in testamento, quo po. Ro. heredem instituerat, præteritus esset, regnum Pergamenum invaserat & sustinebat invidiam Licinii Crassi consulis capti & occisi. Iustinus 36, 4.

73 *Iugurtha*) Hic & ipse spurius, fratribus legitimis Adherbale & Hiempsale, Massiva quoque cognato Romæ dum fide publica ibi moratur, per summum scelus occisis, legatis & exercitu & primoribus e senatu pecunia corruptis, exercitu quoque sub jugum misso, misericordiam omnem perdiderat. Flor. 3, 1.

74 *Artabasdo*) Non Romæ, neque ex auctoritate senatus, sed Alexandriæ, & M. Antonii scelus appellat Tacitus 3, annal. 3.

75 *Persea*) Macedonum.

(t) 76 Syphax, 77 Gentius; 78 Juba, & Cæsarum tempore 79 Caractacus, atque alii tale supplicium evaserunt, ut appareat & belli causas & gerendi modum spectata a Romanis, quos tamen æquo 80 asperiores in victoria fuisse Cicero atque alii agnoscunt. Itaque M. Æmilius Paulus apud Diodorum Siculum non male in Persei causa Romanos senatores monet: εἰ μὴ τὸν ἀνθρώπινον φόβον εὐλαβοῦνται, τήν γε τοὺς ὑπερηφανῶς ταῖς ἐξουσίαις χρωμένους μετερχομένην Νέμεσιν αἰδεῖσθαι· *si humani nihil metuerent, at divinam vindictam timerent, iis imminentem, qui victoria insolentius utuntur.* Et (u) Plutarchus notat, bellis inter Græcos ipsos etiam hostes regibus Lacedæmoniis manus abstinuisse reverentia dignitatis.

Exc.

4. Hostis ergo, qui non id, quod humanæ leges permittunt, sed quod sui est officii, quod fas & pium est, volet respicere, parcet etiam hostili sanguini: neminique mortem irrogabit, 81 nisi quo mortem, mortive simile quid evitet, aut ob peccata personæ propria, quę 82 ad capitalem mensuram devenerint. Et tamen quibusdam id meritis aut omnem, aut mortis pœnam condonabit, sive humanitatis intuitu, sive ob alias probabiles causas. Egregie idem, quem dixi, Diodorus Siculus: αἱ τῶν πόλεων πολιορκίαι καὶ παρατάξεις καὶ τὰ ἄλλα τὰ κατὰ τὸν πόλεμον προτερήματα τὰ πλείονα διὰ τύχην ἢ δι' ἀρετὴν ἐπιτυγχάνεται. ὁ δ' ἐν ταῖς ἐξουσίαις εἰς τοὺς ἐπταικότας ἔλεος μεριζόμενος διὰ μόνης τῆς φρονήσεως γίνεται. *urbium expugnationes, secunda prælia, & si quid aliud in bello prosperum, sæpe fortunæ magis quam virtuti debentur. At in summo imperio victis misericordiam impartiri solius prudentiæ opus est.* Apud Curtium legimus: *Alexander quanquam belli auctoribus poterat irasci, tamen omnibus venia data.*

Lib. XXVII.

VIII. De 83 nece autem eorum, qui casu non destinato occiduntur, tenendum, quod supra diximus, si non justitiæ, miseri-

GROT. t *Syphax*) Variant de eo historici; multi tradunt eum prope Romam ante triumphum decessisse: Polybius in triumpho ductum: Appianus, dum de eo deliberatur, morbo obiisse.

GRON. 76 *Syphax*) Masæsulorum Numidarum.

77 *Gentius*) Illyrici.

78 *Iuba*) Numidiæ.

79 *Caractacus*) Britanniæ regulus. Tac. 2, ann. 36.

80 *Asperiores in victoria*) Nonnisi in una Corintho, de offic. 11. quam tamen ad destruendam habuerunt gravem causam, violatos legatos. Iustin. 34, 1. 2.

GROT. u *Plutarchus notat*) Agide.

GRON. 81 *Nisi quo mortem*) Præterquam si quo videt incolumi se salvum esse non posse.

82 *Ad capitalem mensuram*) Mortis supplicio digna sint.

83 *De nece*) In tentanda aggressione vel in ferenda quamvis justa vi, per quam multi innoxii, & quos lædendi nullam propriam causam, nec consilium habemus, sunt perituri,

GROT.

ricordiæ tamen esse non nisi magnis & ad multorum salutem pervenituris caussis tale quid aggredi, unde innocentibus imminere pernities possit. Idem nobiscum sensit Polybius, qui libro v. sic loquitur: οὐ γάρ ἐπ' ἀπωλείᾳ δεῖ καὶ ἀφανισμῷ τοῖς ἀγνώμοσι πολεμεῖν τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας, ἀλλ' ἐπὶ διορθώσει καὶ μεταθέσει τῶν ἡμαρτημένων. οὐδὲ συναναιρεῖν τὰ μηδὲν ἀδικοῦντα τοῖς ἠδικηκόσιν, ἀλλὰ συσσώζειν καὶ συνεξαιρεῖσθαι τοῖς ἀναιτίοις (male editur ἐναντίοις) τοὺς δοκοῦντας ἀδικεῖν. *bonorum virorum est, etiam cum minus probis non internecinum gerere bellum; sed hactenus, ut delicta sarciantur atque emendentur: neque insontes cum sontibus una pœna involvere, sed insontium caussa etiam sontibus parcere.*

IX. 1. His cognitis, de his, quæ magis specialia sunt, non difficilis erit definitio. (x) *Puerum ætas excuset, fœminam sexus,* ait

GROT. x *Puerum ætas excuset fœminam sexus*) Plinius historiæ naturalis libro VIII, cap. 16. *Leo ubi sævit, in viros prius quam in fœminas fremit, in infantes nonnisi magna fame.* Ad illa Horatii libro IV, ode VI. de Achille:

Nescios fari pueros Achivûm
Ureret *flammis, etiam latentes*
Matris in alvo.

Dolenter declamat in sævitiam Achillis, qui, si per Apollinem vivere licuisset, adeo sævus erat: ut nec infantibus nec in utero gestantibus pepercisset. Philo de principis constitutione: παρθένοι δὲ καὶ γυναῖκες μεθείσθωσαν. *dimittantur autem virgines & mulieres*; caussam reddit: Τὸ προσθήκην ἀνδρῶν πόλεμον κατασκευασάντων ποιεῖσθαι γυναῖκας, ἀνήμερον. *virorum, qui bella fabricant, accessionem facere mulieres, immite.* Idem de specialibus legibus II. πρὸς μὲν γὰρ τοὺς τελείους μυρίας προφάσεις ἄλογοι προσκρουμάτων τε καὶ διαφορῶν. τοῖς δὲ κομιδῇ νηπίοις ἄρτι παρεληλυθόσιν εἰς φῶς καὶ τὸν ἀνθρώπινον βίον, οὐδ' ἐπιψεύσασθαι κατηγορίαν ἀκακώτοις οὖσιν ἐνδέχεται· *nam in justæ ætatis homines mille speciosi obtentus reperiri possunt discordiarum ac simultatum. At in infantes, qui modo in lucem vitamque humanam venere, ne calumniæ quidem quod dicat habet, ut plane innocentes.* Josephus antiquæ historiæ libro IX. de Manaemo: μηδὲ νηπίων φειδόμενος, ὠμότητος ὑπερβολὴν οὐ καταλείπων οὐδ' ἀγριότητος. ἃ γὰρ οὐδὲ ἀλλοφύλων τινὰς συγγνωστὸν δραθῆναι γενομένους ὑποχειρίους, ταῦτα τοὺς ὁμοφύλους οὕτως εἰργάσατο. *Ne infantibus quidem parcens nihil fecit reliquum ad crudelitatem, aut feritatem potius. Quæ enim veniam non merebantur, si in externos bello victos essent edita; ea fecit in populares suos.* Idem Josephus Iudam Maccabæum narrat Bosra & Emphrone captis interfecisse πᾶν τὸ ἄρρεν καὶ μάχεσθαι δυνάμενον. *quicquid virilis sexus & pugnæ idoneum erat.* Et alibi pœnam quam Alexander Thracidas dictus de Iudæorum pueris & mulieribus sumserat, vocat ὑπὲρ ἄνθρωπον δίκην, *ultionem ultra hominum morem.* Agathias libro III. ἐπειδὴ δ' ὅμως οὐχ ὅσιον καὶ εἰς αὐτὰ δὴ τὰ νεογνὰ βρέφη καὶ τῶν τοῖς γονεῦσι τετολμημένων οὐδὲν ἐπιστάμενα παροινεῖν οὕτω καὶ ἀφυβρίζειν, οὔκουν αὐτοῖς οὐδὲ ἀποινὶ τοῦτο ἡμάρτηται· *quandoquidem vero pium non erat in recens natos infantes paternorum facinorum inscios ita sævire atque insanire, ideo hæc ipsis non impune abiere.* Nicetas, aut qui historiam ejus produxit ad tempora Henrici regis, de Scythis agens, qui Athiram ceperant: ἀλλ' οὐδὲ τὰ ὑπομαστίδια τῶν παίδων τοῦ κακοῦ ἔφυγον ἀνώτερα. ἀλλ' ἀπεθερίσθη καὶ ταῦτα κατὰ χλόην καὶ ἄνθους ἀμαρτοῦντα, ὑπὸ τῶν ἐλέου ἀναλώτων ἐκείνων ἀνδρῶν καὶ μηδαμῶς εἰδότων ὡς αἰδεῖσθαι τὴν φύσιν καὶ θεσμὸν ἀθετεῖ τὸν

ἀν-

Lib. III, 24. ait Seneca libris, 84 quibus iræ irascitur. Deus ipse in bellis Deut. XX, 14. Hebræorum etiam post pacem oblatam & repudiatam parci vult fœminis & infantibus, extra paucas gentes speciali jure exceptas, adversus quas quod erat bellum, non erat hominum, 85 Num. XXXI, 18. sed Dei, atque ita appellabatur. Et, cum mulieres Madianitidas vellet occidi ob proprium ipsarum crimen, excepit virgines in- Ion. IV, 2. tactas. Imo cum Ninivitis ob gravissima peccata internecionem severe admodum minatus esset, retrahi se passus est miseratione multorum millium ejus ætatis, quæ honesti & inhonesti discrimina ignoraret. Cui similis est apud Senecam sententia: *num quis* De ira II, c. 9. *irascitur pueris, quorum ætas nondum novit rerum discrimina?* Et apud Lucanum:

Crimine quo parvi cædem potuere mereri?

Si hæc Deus fecit ac statuit, qui quosvis homines cujuscumque sexus aut ætatis sine ulla causa non injuste potest occidere, utpote vitæ dator, ac dominus, quid homines facere æquum est, quibus ille nullum jus tribuit in homines, quod non ad hominum salutem ac societatem conservandam esset necessarium?

Vict. de jure belli n. 36. 2. Accedit primum de pueris judicium eorum populorum, ac temporum, 86 quibus fas maxime valuit. *Arma habemus* (ait apud Livium Camillus) *non adversus eam ætatem, cui etiam, captis urbibus, parcitur, sed adversus armatos.* Addit hoc esse inter belli Vita Camilli. jura, 87 naturalia scilicet. Plutarchus de eadem re agens: *sunt,* inquit, *apud bonos etiam belli quædam leges.* Ubi nota illud *apud bonos,* ut hoc jus ab eo, 88 quod in moribus & impunitate po- Libro primo. situm est, discrimines. Sic Florus negat aliter fieri potuisse 89 Lib. XXIV. salva integritate. Apud Livium alio loco est: *a qua ætate etiam hostes irati abstinerent.* Et alibi: *usque ad infantium cædem ira crudelis pervenit.*

3. Quod

ἀνθρώπινον, ὁ περαιτέρω τῆς νίκης καὶ τοῦ κρατεῖν τῶν ἐναντίων θυμῷ χρώμενος· ne infantes quidem lactentes adhuc mali exsortes fuere, sed & hi velut in herba demessi sunt, aut velut flos emarcuere, facto hominum misericordiæ intactorum, neque scientium injuriam ab eo fieri naturæ ac fas hominum violari, qui ultra, quam ut hostes vincat, aut subigat, extendit iram. Adde quæ Beda habet libro II, cap. 20. de Carævollæ feritate: & Helvetiorum bonam legem apud Simlerum, & Elisabethæ reginæ pia mandata apud Camdenum in anno CIↃ IↃ XCVI.

GRON. 84 *Quibus iræ irascitur*) Adversus iracundiam scribit, iram coercendam esse monet ac præcipit.

85 *Sed Dei*) Qui eas ob corruptissimos mores ab stirpe volebat exscindi.

86 *Quibus fas maxime*) *Boni fuere mores & valuit recti observantia.* Tacit. 3, annal. 26.

87 *Naturalia scilicet*) Nam gentium jura plus permisere, 3. 4. 9.

88 *Quod in moribus*) Quod non fundatum est in justitia naturali & morali, sed politica, & consuetudine invaluit, neque innocentem, sed impunitum præstat.

89 *Salva integritate*) Fide ac dignitate integra & illæsa.

GROT.

3. Quod autem in pueris rationis usum non adeptis semper, id in fœminis plerumque obtinet, id est, nisi aliquid peculiariter vindicandum admiserint, aut virilia officia & ipsæ usurpent. Est enim, ut Statius loquitur, *sexus rudis insciusque ferri*. Neroni hostem vocanti Octaviam in tragœdia reponit præfectus. *Octavia.*

(y) 90 *Fœmina hoc nomen capit?*

Alexander apud Curtium: *cum captivis & fœminis gerere bellum non soleo: armatus sit oportet, quem oderim*. Grippus apud Justinum: *a nullo unquam majorum suorum inter tot domestica & externa bella post victoriam in fœminas sævitum, quas sexus ipse & periculis bellorum & sævitiæ victorum eximat*. Apud Tacitum alius: *neque adversus fœminas, sed palam adversus armatos bellum se tractare*. *Lib.* V. *Lib.* XXXIX.

4. Valerius Maximus Munatii Flacci in infantes & fœminas efferatam vocat crudelitatem, & auditu etiam intolerabilem. Apud Diodorum Carthaginienses Selinunte narrantur interfecisse senes, fœminas, infantes, οὐδεμίαν συμπάθειαν λαμβάνοντες, *sine humanitatis affectu*. Et alibi hoc ipsum ὠμότητα *crudelitatem* vocat. Latinus Pacatus de fœminis: *sexus, cui bella parcunt*. Simile Papinii de senibus pronuntiatum. *Lib.* IX. *c.* 2. *Lib.* XIII. *Lib.* XIV.

Nullis violabilis armis
Turba senes.

X. 1. Idem statuendum universaliter de maribus, quorum vitæ genus ab armis abhorret. *Jure belli in armatos repugnantesque cædes*, ut ait Livius, id est, 91 eo jure quod naturæ congruit. Sic Josephus æquum ait, ut in pugna pœnas dent, qui arma ceperunt, insontibus non nocendum. Camillus Vejis expugnatis edixit, ut ab inermi abstineretur. In hac classe primum ponendi sunt hi, qui sacra curant; nam ut hi ab armis abstinerent mos ab antiquo fuit gentium omnium; atque ideo vicissim vi in illos temperabatur. Sic Philistæi hostes Judæorum non nocebant (z) collegio prophetarum, quod erat Gabæ, ut videre est 1. Sam. X, 5. & 10. & sic ad alium locum, ubi simile erat collegium tan- *Vict. d. loco.* *Lib.* XXVIII. *Ant.* XII, *c.* 3. *Liv. lib.* V.

GROT. y *Fœmina hoc nomen capit?*) Ideo Tucca & Varus delendos censuere in secunda Æneidæ versus, ubi deliberat Æneas, an Helenam occidat.

GRON. 90 *Fœmina hoc nomen*) Cum sit imbellis & imbecilla, poteltne etiam hostis vocari?

91 *Eo jure, quod naturæ*) Etenim jure gentium etiam in inermes & sese submittentes, modo inter hostes sint, aut inter eos fuerint, ut supra cap. 4.

GROT. z *Collegio prophetarum*) Hyrcanus Hierosolyma obsidens victimas ad templum misit, narrantibus Hebræis. Sic & Gotthi laudantur Procopio Gotthicorum II, qui sacerdotibus Petri & Pauli extra Romam pepercerunt. Vide additamentum Caroli Magni ad legem Bajoariorum, & legem Langobardicam libro 1, tit. XI, 14.

GROT.

tanquam sepositum ab omni armorum injuria, cum Samuele confugit David; 1. Sam. XIX, 18. Cretenses, narrat Plutarchus, cum bellis intestinis colliderentur, omnem noxam abstinuisse (a) a sacerdotibus, & iis, quos humandis mortuis prepositos κατακαύτας vocabant. Huc & proverbium illud Græcum pertinet, 92 οὐδὲ πυρφόρος ὑπελείφθη. (b) Notat 93 Strabo, olim cum tota Græcia armis ferveret, Eleos, utpote 94 Jovi sacros, & 95 eorum hospites in alta pace vixisse.

Quæst. Græc.

Lib. VIII.

2. Sacerdotibus merito hac in parte æquantur, qui vitę genus simile elegerunt, ut monachi & 96 conversi, id est, pœnitentes, quibus proinde ęque ut sacerdotibus parci volunt canones naturalem ęquitatem secuti. Addas his merito eos, 97 qui studiis literarum honestis & humano generi utilibus operam navant.

C. 2. de treuga, & pace.

XI. Deinde agricolas, quos & canones ascribunt. Diodorus Siculus de Indis cum laude refert: ἀμφότεροι γὰρ οἱ πολεμοῦντες ἀλλήλους μὲν ἀποκτείνουσιν ἐν ταῖς μάχαις, τοὺς δὲ περὶ τὴν γεωργίαν ὄντας ἐῶσιν ἀβλαβεῖς, ὡς κοινοὺς ὄντας ἁπάντων εὐεργέτας· *in prœliis quidem hostes alii alios interficiunt; at agricolas relinquunt intactos tanquam in commune utiles*. De antiquis Corinthiis & Megarensibus Plutarchus: Τοὺς γεωργοῦντας οὐδεὶς ἠδίκει τὸ παράπαν· *nemo agricolas ullo afficiebat malo*. Et Cyrus regi Assyriorum nuntiari jussit: ὅτι ἕτοιμος εἴη ἐᾶν τοὺς ἐργαζομένους τὴν γῆν καὶ μὴ ἀδικεῖν· *paratum se eos, qui agros colerent, illæsos indemnesque sinere*. De Belisario Suidas: εἰς δὲ τοὺς ἀγροίκους τοσαύτῃ φειδοῖ τε καὶ προνοίᾳ ἐχρῆτο, ὥστε βιασθῆναι μὲν αὐτοὺς οὐδὲν πώποτε στρατηγοῦντος Βελισαρίου τετύχηκεν· *agricolis ita*

Lib. 11. Bibl.

Xen. de Cyri. inst. V.

GROT. a *A sacerdotibus*) Servius ad VII. Æneidos: *nam eum defendebat a bello, si non ætas, saltem religio sacerdotis.*

b *Notat Strabo*) Et Polybius libro IV. & Diodorus Siculus in excerptis Peiresianis. Pari modo & qui ad Olympia, Pythia, Nemea, Isthmia certatum ibant, habebant belli tempore ἀσφάλειαν καὶ ἄδειαν, *tutelam, ac securitatem*. Docent Thucydides libro V. & VIII. & Plutarchus Arato.

GRON. 92 Οὐδὲ πυρφόρος) Cum significabant omnes occisos, & πυρφόρον interpretantur vatem, qui sacrum igniculum ferret.

93 *Strabo*) *Lib. VIII. Pag. 312.*

94 *Iovi sacros*) Propter Olympia, quæ Pisæ in Elide Iovis honori celebrabantur. Polyb. 4. 73.

95 *Et eorum hospites*) Peregrinos, qui morarentur in finibus illorum.

96 *Conversi*) Primus gradus monasticæ vitæ, eorum qui sæculo renuntiant manentes in sæculo, hoc est, cucullam sumunt, & se alligant ad certum numerum precum, & quædam genera piorum operum, retento patrimonio & opibus, ex quibus deinde fiunt professi, qui jam res suas dederunt monasterio; & denique monachi. Rittershus. ad Salv. p. 126. Cerda adv. Sac. 40, 28.

97 *Qui literarum*) Seneca epist. 14. *Hæ literæ non dico apud bonos, sed apud mediocriter malos insularum loco sunt.* Unde eidem tutus literarum amor ad Polyb. 22.

98 *Tem-*

ita parcebat, ac tantam pro illis curam gerebat, ut eo duce nulli unquam eorum vis illata fuerit.

XII. Addit canon mercatores, quod non tantum de his, qui 98 temporariam in hostico moram agitant, intelligendum est, sed & de subditis perpetuis; nam & horum vita ab armis aliena est; ac sub hoc nomine continentur simul alii 99 opifices & artifices, quorum quæstus pacem amat, non bellum.

XIII. 1. Ut ad eos veniamus, qui arma gesserunt, jam ante retulimus dictum Pyrrhi apud Senecam, qui vetari nos ait pudore, id est, æqui respectu, ne capto vitam adimamus. Similem Alexandri sententiam attulimus, quæ cum fœminis conjungit captivos. Accedat illud Augustini: *hostem pugnantem* (c) 1 *necessitas* — *Ad Bonif. epist. 1.*

98 *Temporarium in hostico*) Dum merces advectas distrahant.

99 *Opifices & artifices*) Cicero 4. Catil. 8. *Multo vero maxima pars eorum, qui in tabernis sunt, genus hoc universum amantissimum est otii.*

GROT. c *Necessitas perimat*) Gratianus posuit *deprimat*. Plutarchus Marcello: Ἐπαμινώνδας καὶ Πελοπίδας οὐδένα πώποτε κρατήσαντες ἀπέκτειναν, οὐδὲ πόλεις ἠνδραποδίζοντο. λέγονται δὲ Θηβαῖοι μηδὲ Ὀρχομενίους ἂν οὕτω μεταχειρίσασθαι παρόντων ἐκείνων. *Epaminondas & Pelopidas nec quenquam interfecere post victoriam, nec civitates in servitutem redegerunt: creduntur que non facturi fuisse Thebani, quod fecere in Orchomenios, si illi adfuissent.* Secutus hoc Marcellus captis Syracusis, ut ibidem ait Plutarchus. Vide eundem Plutarchum in Catone Uticensi. *Cabadæ Persarum regi, cum Amida vi cepisset, multaque cædes fieret, senex sacerdos dixit non esse regium jam captos occidere.* Narrat Procopius Persicorum 1. qui & Persicorum 11. dicit: Τὸ ἐπεμβαίνειν τοῖς ἡλωκόσιν οὐχ ὅσιον. *Sævire in captos pietati adversatur.* Apud eundem egregia est oratio Belisarii ad milites capta Neapoli Gotth. 1. Imperator Alexius apud Annam Comnenam, suadenti occidere Scithas captivos: κἂν Σκύθαι, ἀλλὰ πάντως ἄνθρωποι. κἂν ἐχθροί, ἀλλ' ἐλέους ἄξιοι· *etiamsi Scythæ, homines tamen sunt: etiamsi hostes, miseratione tamen digni.* Gregoras libro VI. Τὰ γὰρ ἐν πολέμῳ καὶ μάχῃ γενόμενα ἅπαντα ποτ' ἂν ᾖ, συγγνώμην ἔχει τῷ πεπραχότι, περιϊσταμένου τότε τοῦ λογισμοῦ καὶ τῆς χειρὸς τότε μεθυούσης καὶ λόγον οὐκ ἐχούσης χειραγωγὸν καὶ πρύτανιν τῶν πραττομένων. τῆς δ' ἀκμῆς τῶν δεινῶν παυσαμένης, καὶ καιρὸν ἤδη τῆς προαιρέσεως εἰληφυίας μετ' σταθμῆς τινὸς καὶ αἱρέσεως. τὰς τῶν πράξεων ἀρχὰς παρελέσθαι τῇ χειρί, μοχθηρίαν γνώμης κατηγορεῖ τοῦ πράξαντος, εἴ τι μὴ κατὰ τὸ προσῆκον γένοιτο· *quæ in præliis aliisque belli fiunt, ea, qualiacumque sunt, facienti veniam impetrant, ideo quod tali tempore obsidetur animus ebria manu, rationemque non habente ducem ac præsidem actionum. At, ubi periculis suus abscessit vigor, ubi tempus cuncta examinandi, ac judicandi accepit liber animus, agendi imperium manui tradere, pravum hominis propositum indicat, si quid indecorum evenerit.* Adde ejusdem Gregoræ locum alterum, quem in his notis posuimus ad finem capitis VII. libri hujus, & de more laudabili Polonorum Chalcocondylam lib. V. Julianus laudatione secunda Constantii, sub cujus persona bonum principem describit: κρατήσας δὲ μετὰ τῶν ὅπλων ἔπαυσε τὸ ξίφος τῶν πόνων, μίασμα κρίνων τὸν οὐκ ἀμυνόμενον ἔτι κτείνειν καὶ ἀναιρεῖν· *armis victor finem imposuit gladii operibus, nefas existimans, homini non ultra se defendenti vitam adimere.*

GRON. 1. *Necessitas perimat*) Hostis ne interficiatur nisi pugnans & ex necessitate, non a valde volentibus nobis.

cessitas perimat, non voluntas. Sicut bellanti & resistenti violentia reddditur, ita victo vel capto misericordia jam debetur, maxime 2 *in quo pacis perturbatio non timetur*. Xenophon de Agesilao: προειρηκὼς τοῖς στρατιώταις τοὺς ἁλισκομένους μὴ ὡς ἀδίκους τιμωρεῖσθαι, ἀλλ᾽ ὡς ἀνθρώπους ὄντας φυλάσσειν]· *monuit milites, ut captos non tanquam sontes punirent, sed tanquam homines custodirent*. Apud Dio-
Lib. XIII. dorum Siculum est: Πάντες ἀνατείνονται μὲν πρὸς τοὺς ἀντιταττομένους, εἴκουσι δὲ τοῖς ὑποπεπτωκόσι· *omnes* (Græci) *opponunt se repu-*
Lib. XVII. *gnantibus, parcunt jam subactis*. Eodem judice Macedones, qui sub Alexandro Πικρότερον ἢ πολεμικώτερον προσεφέροντο τοῖς Θηβαίοις, *acerbius egerant cum Thebanis quam belli fas ferebat*.

2. Sallustius historia Jugurthina, cum puberes post deditionem interfectos narrasset, factum ait 3 contra jus belli; quod interpretare contra æqui naturam & morem mitius viventium.
Lib. V. Apud Lactantium est: *parcitur victis, & est locus inter arma*
Hist. IV. *clementiæ*. Laudat Tacitus Primum Antonium & Varum Flavia-
De pace II. nos duces, quod in neminem ultra aciem sæviissent. Aristides: ἀνδρῶν γάρ ἐστι καθ᾽ ὑμᾶς τὴν φύσιν, τοὺς μὲν ἀνθεστηκότας κατείργειν τοῖς ὅπλοις· τοὺς δ᾽ ὑποπεσόντας ἠπίως μεταχειρίζεσθαι· 4 *hominum est nostri ingenii resistentes armis coercere, prostratos tractare leniter*.

II. Reg. VI, 22. De captivis propheta Elisæus regem Samariæ sic alloquitur: *an quos captivos abduceres, gladio tuo & arcu tuo eos interimeres?* apud Euripidem in Heraclidis quærenti nuntio,

Hostem perimere vestra lex ergo vetat?

Respondet chorus,

Quem Mars reliquit prælio superstitem.

Ibidem Eurystheus captivus,

Quæ me necabunt, non erunt 5 *puræ manus*.

Lib. XII. Apud Diodorum Siculum Byzantii, & Chalcedonii. quod captivos satis multos interfecissent, hoc elogio notantur: ἐπετέλεσαν πράξεις ὠμότητι διαφερούσας· *perpetrarunt facinora eximiæ crudelitatis*. Idem alibi (d) captivis parcere vocat τὰ κοινὰ νόμιμα, *jus commune*: qui aliter agunt, eos ait extra controversiam peccare. Parcere captivis jubet boni & æqui natura, ut in philosophi-
V, de benef. cap. 18. cis scriptis dicentem Senecam non diu est cum audivimus. Et laudari in historiis eos videmus, qui cum nimia captivorum mul-

2 *In quo pacis perturbatio*) Quem non est verendum, ne seditionem faciat & tumultum.

3 *Contra jus belli*) Nempe naturale, ut num. 9.

4 *Hominum nostri ingenii*) Moribus & institutis nostris imbutorum.

5 *Puræ manus*) Liberæ a cædis crimine.

GROT. d *Captivis parcere*) Capitolinus M. Antonino: *æquitatem etiam circa captos hostes custodivit*.

e *Vitam*

multitudo oneri aut periculo esse posset, dimittere omnes quam occidere maluerunt.

XIV. 1. Easdem ob causas (e) vitam salvam 6 paciscentium, sive in prælio, sive in obsidione, non repudianda deditio. Ideo Arrianus in deditos editam a Thebanis stragem, ait fuisse non Græci moris, οὐχ Ἑλληνικὴν σφαγήν. Ac similiter Thucydides lib. III. ἑκόντας τε ἐλάβετε, καὶ χεῖρας προϊσχομένους· ὁ δὲ νόμος τοῖς Ἕλλησι μὴ κτείνειν τούτους· *volentes nos & manus tendentes accepistis in potestatem. Mos autem Græcorum est, tales non interficere.* Et apud Diodorum Siculum Syracusani senatores: σώζειν τὸν ἱκέτην, ἄξιον τῆς μεγαλοψυχίας, *magno animo dignum est supplici parcere.* Sopater νόμος ἐστὶ τοὺς ἱκέτας σώζειν ἐν τοῖς πολέμοις· *moris est; in bellis servare supplices.*

2. In obsessis oppidis observatum a Romanis, antequam 7 murum aries percussisset. Cæsar Aduaticis denuntiat, se eorum civitatem conservaturum, si priusquam aries murum attigisset, se dedidissent; qui mos nunc quoque obtinet in locis infirmis, antequam machinæ igniariæ explodantur; in munitioribus, antequam in mœnia impetus fiat. At Cicero non tam quid fiat, quam quid natura æquum sit respiciens, sic ea de re pronuntiat: *& cum iis, quos vi deviceris, consulendum est, tum ii qui armis positis 8 ad Imperatorum fidem confugiunt, quamvis murum aries percusserit, recipiendi.* Notant Hebræi interpretes majoribus suis in more fuisse, ut quam oppugnarent urbem, eam non 9 cingerent corona, sed (f) partem liberam relinquerent effugere volentibus, quo minori sanguine res transiret.

Lib. II. de bello Gall.

Off. I.

XV. Eadem æquitas jubet parci his, qui sine conditionibus se victori permittunt, aut supplices fiunt. *Trucidare deditos sævum*, censente Tacito. Sallustius similiter de Campanis, qui se Mario dediderant, cum puberes interfectos narrasset, addit facinus

Ann. XII.
Bell. Jug.

e *Vitam salvam paciscentium, sive in prælio sive in obsidione, non repudianda deditio*) Romani Persis, qui in arce Petræ erant, Goth. IV. ὡς ἡμεῖς ὑμᾶς γε καὶ ζυγομαχοῦντας οἰκτείρομεν, καὶ θανατῶντας φειδόμεθα, καὶ πρὸς τὸν βίον ἐνδιαθρυπτομένους τε καὶ βλακεύοντας ἐλεεῖν ἀξιοῦμεν ὡς Ῥωμαίοις Χριστιανοῖς νόμος. *nos vero vestrum miseremur jugum cervice jactantium, mortemque concupiscentibus parcere volumus, & vitam delicate fastidientes servare, ut decet Christianos & Romani imperii cives.* Vide Serranum in rebus Francisci I. & Henrici II.

GRON. 6 *Paciscentium*) Offerentium se arma posituros, si fides detur vitam & libertatem salvam fore.

7 *Murum aries*) Machina contentis funibus acta & emittens grande telum ad solvendam commissuram saxorum in muris.

8. *Ad Imperatorum fidem*) Orant se in fidem & clientelam recipi.

9 *Cingerent corona*) Ab omnibus partibus clauderent exitus.

GROT. f *Partem liberam relinquerent effugere volentibus*) Sic Scipio Æmilianus, cum Carthaginem eversurus esset, edixit: *fugerent qui vellent.* Polybius.

Lib.I.de rep. ord. nus fuisse contra jus belli, naturale scilicet. Idem alibi: *non armatos neque in prælio belli jure, sed supplices interfectos*. Et Livio, ut jam diximus, *jure belli in armatos repugnantesque cædes*; & alibi:

Lib.xlv. *qui deditis contra jus ac fas bellum intulisset*. Imo & in hoc laborandum, ut potius metu ad deditionem cogantur, quam ut interficiantur. Laudatur id in Bruto, qui adversarios οὐκ εἴασεν ἐμβαλεῖν, ἀλλὰ περιέπτευσεν φείδεσθαι κελεύων, ὡς μετὰ μικρὸν ἰδίων ἐσομένων. *non passus est impetu oppugnari, sed æquitatu circumdedit: parci jubens ut mox suis futuris.*

XVI. 1. Adversus hæc equitatis ac juris naturalis præcepta exceptiones adferri solent minime justæ, nempe, 10 si talio exigatur, 11 si terrore opus sit, si pertinacius restitutum sit. Atqui hæc non sufficere ad justam cædem facile intelliget, qui eorum meminerit, quę de justis occidendi causis supra sunt prodita. A captivis & deditis aut dedere se cupientibus periculum non est: ut ergo juste occidantur, oportet crimen antecedat, & quidem tale, quod ęquus judex morte vindicandum censeret. Atque ita videmus interdum in captos aut deditos sævitum, aut deditionem sub vitæ pacto non acceptam, si qui de injustitia belli convicti, tamen in armis perstitissent, si 13 immanibus conviciis famam hostis lacerassent, si 14 fidem violassent, aut aliud gentium jus, ut legatorum, si transfugę essent.

Vide Vict. de jure belli n. 49, & 60.

2. At talionem natura non admittit, nisi in ipsos qui deliquerunt; neque sufficit quod 15 hostium unum quasi corpus fictione quadam intelligatur, ut ex iis potest intelligi, quæ de pœnarum communicatione supra a nobis tractata sunt. Apud Aristidem legimus: πῶς οὐκ ἄτοπον κατηγορεῖν μὲν καὶ λέγειν ὡς ἁμαρτήματα συμβαίη, μιμεῖσθαι δ' ἀξιοῦν ὡς ὀρθῶς ἔχοντας *nonne absurdum, ea quæ accuses, & prave facta dicas, tanquam recta velle imitari?* Accusat Syracusanos hoc nomine Plutarchus, quod Hicetę uxores ac liberos occiderint, ideo tantum, quod Hicetas Dionis uxorem, sororem & filium interfecisset.

Lib.II, c.XXI. §.18. De pace II. Plut.Tim. & Dione.

3. Uti-

GRON. 10 *Si talio exigatur*) Si hostis crudelitas pari crudelitate plectenda aut deterrenda sit. Ut Thracum apud Florum 3, 4. Observatum, neque Hispanorum in Batavos, neque Gallorum Ligistarum in Protestantes sævitiam aliter quam pari sævitia coerceri potuisse.

11 *Si terrore*) Si unius severitatis exemplo multis aliis possit metus fieri, ut repugnare desinant.

12 *Si pertinacius*) Si diutius resistendo irritaverint victorem & ei occasiones promovendæ victoriæ eripuerint.

13 *Immanibus conviciis*) Ut Cæcina Cæsaris Julii. Cic. 6. famil. 7. ut Thebani obsessi per præconem in altissima turre statutum proclamaverant tyrannum Græciæ Alexandrum. Diod. 17, 9. Ut Athenienses Sullam obsidem exasperarunt. Plutarch. de garrul. p. 505.

14 *Fidem violassent*) Cæsar 1 Gall. 27. & 2, 23. civilis 2, 14.

15 *Hostium unum*) Ita ut singula membra sint obligata & obnoxia pęnæ pro singulis aliis, & quod unus commeruit, omnes commisisse videantur.

16 Si

3. Utilitas etiam, quę ex terrore in posterum speratur, ad jus dandum cædis non pertinet; sed 16 si subsit jus, potest inter causas esse, ob quas jus non remittatur.

4. Obstinatius autem studium in suas partes, si modo causa earum non sit omnino inhonesta, supplicium non meretur, ut apud Procopium differunt Neapolitani; aut, si qua ejus pœna est, non debet ad mortem pervenire; neque enim id statueret æquus judex. Alexander, cum in oppido quodam, quod acrius restiterat, puberes omnes jussisset interfici, visus est Indis bellare latronum more, eamque famam reveritus rex victoria clementius uti cœpit. Milesius idem Milesiis quibusdam parci voluit, ὅτι γενναῖοί τε καὶ πιστοὶ αὐτῷ ἐφαίνοντο, *quod eos videre generosos, ac suis fidos esse*, quę Arriani verba sunt. Phito Reginorum prætor, cum ob pertinacius defensam urbem a Dionysio ad cruciatus & mortem reparetur, exclamavit, eo quod urbem noluisset prodere, supplicio se affici, cujus ultionem Deus brevi esset exacturus. Diodorus Siculus pœnas has iniquas, ἐκνόμους τιμωρίας vocat. Valde mihi placet votum quod est apud Lucanum,

Lib.I. Gotth. Polyæn.lib.IV.

Vincat, quicumque necesse
Non putat in victos sævum distringere ferrum,
Quique suos cives, quod 17 signa adversa tulerunt,
Non credit fecisse nefas.

Dum tamen civium nomine intelligamus non hujus aut illius regionis, sed communis illius ex humano genere constantis cives.

5. Multo vero minus cædem justam facit dolor ex accepta clade, sicut Achillem, Æneam, Alexandrum amicis suis sanguine captorum aut se dedentium parentasse legimus. Itaque Homerus merito illud accinit:

Κακὰ δὲ φρεσὶ μήδετο ἔργα.
(g) *Facinusque animo versabat iniquum.*

XVII. Sed & ubi delicta sunt talia, ut morte digna videri possint; misericordiæ erit, 18 ob multitudinem eorum aliquid decedere de summo jure: cujus clementiæ auctorem ipsum habemus

mus

16 *Si subsit jus*) Si victum & in potestatem redactum liceat occidere ob facinus, non tantum ob hostilem animum, quum forsan ei alioquin ignosceres; tantum momenti habet utilitas, ut merito non pareas, aut gravius in eum consulas.

17 *Quod signa adversa*) Non sceleratos & obnoxios supplicio esse judicat, quod hostes fuerunt. GROT.

g *Facinusque animo versabat iniquum*) Crudele hoc visum sæculis posterioribus notat ad x. Æneidos Servius. GRON.

18 *Ob multitudinem*) Ob numerum eorum, qui peccaverunt, non uti summo jure, neque omnes occidere. Flor. 4, 6. Hæc quoque, nisi multa fuisset, etiam justa cædes haberetur.

GROT.

mus Deum, qui Cananęis eorumque vicinis populis longe flagitiosissimis pacem offerri voluit, quæ vitam ipsis sub tributaria conditione concederet. Pertinet huc Senecæ dictum: *in singulos severitas Imperatoris distringitur: at necessaria est venia, ubi totus deseruit exercitus. Quid tollit iram sapientis? (h) turba peccantum.* Et Lucani illud:

Lib. II, de ira cap. 10.

Tot simul infesto juvenes occumbere letho
Sæpe fames pelagique furor, subitæque ruinę,
Aut cœli terręque lues, aut bellica clades,
Nunquam pœna fuit.

Ne nimium multi pœnam subirent, 19 sortitio comparata est, inquit Cicero. Sallustius ad Cæsarem: *neque quisquam te ad crudeles pœnas aut acerba judicia invocat, quibus civitas magis vastatur quam corrigitur.*

Pro Cluent.

XVIII. 1. De obsidibus quid ex jure naturæ statuendum sit, accipi potest ex iis, quæ in superioribus dicta a nobis sunt. Olim cum vulgo crederetur quisque in vitam suam id juris habere, quod in res alias, 20 quę in proprietatem veniunt, atque id jus consensu aut tacito aut expresso a singulis pervenisse ad civitatem, minus mirandum est, si obsides privatim innoxios ob peccatum civitatis morte affectos legamus, sive tanquam 21 ex suo peculiari consensu, sive tanquam ex publico, cui & suus includeretur. At, postquam verior sapientia nos docuit dominium in vitam 22 Deo exceptum, sequitur, ut solo consensu nemo jus cuipiam dare possit in vitam aut suam, aut civis sui. Atque ideo Narseti bono duci atrox visum de innoxiis obsidibus supplicium sumere

Vid. de jure belli n. 43.

GROT. h *Turba peccantum*) *Quicquid multis peccatur, inultum est.* Scholiastes Juvenalis ex Lucano. Livia apud Xiphilinum ex Dione: *ἄν τε τις πάντα ἁπλῶς τὰ τοιαῦτα κατὰ τὴν ἀξίαν κολάζῃ, λήσει τοὺς πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων ἀπολέσας. si quis talia omnia rigore punire velit, non videt eo se ferri, ut maximam hominum partem interimat.* Augustinus epistola LXIV. *Magis monendo, quam minando. Sic enim agendum est cum multitudine peccantium: severitas autem exercenda est in peccata paucorum.* Adde Gailium de pace publica lib. II, cap. 9. 36.

GRON. 19 *Sortitio comparata est*) Ut sortibus in urnam conjectis eductisque vel unus e paucioribus, vel pauci, ut decimus aut vigesimus quisque e pluribus, qui deliquerunt, ut cuique maligna sors excidisset, supplicium luerent.

20 *Quæ in proprietatem*) Quæ mancipii sunt & dominos mutant; nempe ut eam alienare vel obligare posset, & quod quisque de sua vita vel interimenda, vel obliganda ut interimeretur, si tertius vel civitas pacto non stetisset, idem posse de singulorum vitis statuere civitatem.

21 *Ex suo peculiari*) Sive ipsi se obsides dederint, sive quod omnes, vel maxima pars de illis statuerint, in id consensisse videantur, ex regula 2, 5. 17.

22 *Deo exceptum*) Deum sibi recepisse ac reservasse, neque homini permisisse, ut eam pro arbitrio vel retineret vel abjiceret.

GROT.

re narrat Agathias; de aliis alii: etiam Scipionis exemplo, qui ajebat, se non in obsides innoxios, (i) sed in ipsos qui defecissent sæviturum: nec ab inermi, sed ab armato hoste pœnas expetiturum. *Lib.1.* *Livius libro XXVIII.*

2. Quod autem ex recentioribus jurisconsultis non ignobiles, 23 conventiones tales valere dicunt 24 si moribus firmentur, accipio, si jus vocant solam impunitatem, quæ in hoc argumento sæpe venit sub tali nomine; sin a peccato immunes putant, qui ex conventione sola vitam adimunt alicui, vereor, ne & fallantur ipsi, & periculosa auctoritate alios fallant. Plane si qui obses venit, est aut ante fuit in numero graviter delinquentium, aut postea fidem a se datam in re magna fefellit, fieri potest, ut supplicium injuria vacet. *Menoch. arb. q.7.*

3. At Clœliç, quç (k) non sua sponte, sed civitatis jussu obses venerat, cum tranato Tyberi effugisset, *apud regem Ethruscum non tuta solum, sed & honorata virtus fuit*, quç Livii in hac re enarranda verba sunt. *Lib.11.*

XIX. Illud adhuc addendum est, omnes 25 commissiones, quæ ad jus consequendum aut bellum finiendum nullius sunt usus, sed meram habent virium ostentationem propositam, id est, ut Græci loquuntur, *ἐπίδειξιν ῥώμης μᾶλλον ἢ πρὸς πολεμίους ἀγῶνα*, & cum officio Christiani hominis & cum ipsa humanitate pugnare. Itaque serio hæc vetare debent rectores, inutiliter fusi sanguinis rationem ei reddituri, cujus vice gladium gestant. Quippe & Sallustio laudari duces, qui incruento exercitu victoriam deportarent. Et de Cattis notæ virtutis populo Tacitus: (l) *rari excursus & fortuitæ pugnæ.* *Arr.lib.1.*

GROT. i *Sed in ipsos qui defecissent sæviturum*) Idem ait Iulianus apud Eunapium excerpto legationum 9.

GRON, 23 *Conventiones tales*) Pacta, quæ vitæ obligatione sanciuntur.

24 *Si moribus*) Si quo in populo usu invaluissent & nunc quoque frequentarentur.

GROT. k *Non sua sponte*) Confer historiam obsidum id onus detractantium & ob id punitorum, apud Nicetam libro 11.

GRON. 25 *Commissiones*) Conflictus ex provocatione.

GROT. l *Rari excursus & fortuitæ pugnæ*) Demetrium reprehendit Plutarchus: *φιλονεικίας ἕνεκα μᾶλλον ἢ χρείας μάχεσθαι καὶ κινδυνεύειν τοὺς στρατιώτας ἀναγκάζοντος· quod gloriæ magis studio quam ex utilitate milites in pericula truderet, præliisque objiceret.*

CAP

CAPUT XII.

Temperamentum circa vaſtationem, & ſimilia.

I. 1. RES alterius ut perdere quis ſine injuria poſſit, horum trium unum antecedat neceſſe eſt: aut neceſſitas talis, quæ in primi 1 dominii inſtitutione excepta debeat intelligi; ut ſi quis tertii gladium, quo uſurus ſit furioſus, periculi ſui evitandi cauſa in amnem projiciat, quo ipſo tamen caſu manere obligationem damni reſarciendi ex veriore ſententia alibi diximus; aut debitum aliquod procedens 2 ex inæqualitate, nimirum ut 3 res perdita imputetur in illud debitum quaſi percepta, alioqui enim jus non eſſet; aut 4 meritum aliquod malum, cui pœna talis par ſit, aut cujus menſuram pœna non excedat; nam, ut recte notat ſani judicii theologus, ut propter pecora abacta aut domos aliquas incenſas totum regnum vaſtetur, æquitas non fert; quod & Polybius vidit qui in bello non in infinitum vult vagari pœnam, ſed uſque eo, ut delicta æquo modo expientur. Et

Lib. II, c. 11. §. 9.

Vict. de jure belli n. 52. & 56.

Lib. V.

GRON. 1 *Dominii inſtitutione excepta*) Neque enim privatis dominis inſtitutis præſumuntur voluiſſe gentes, ſi quis veniat in manifeſtum periculum pereundi & quidem non ſuo peccato, iſque ſervari poſsit arrepta aut corrupta re aliena, tum quoque valere ſtrictum jus privati dominii & potius abſtineri re aliena, quam hominem innoxium ſervari; ſed hunc caſum excepiſſe præſumuntur & ei homini regreſſum dediſſe ad primævam facultatem uſurpandi quidvis ad ſui conſervationem; præſertim ſi, qui aliena re abutitur, eamque conſumit, ſciat habendum ſibi habeatque propoſitum illius rei, quandoque poſſit, domino reſtituendæ ac ſarciendæ.

2 *Ex inæqualitate*) Ex eo, quod quis mecum contraxit, & plus accepit quam ei debebatur, me fraudato & minus habente, quam habere debeo.

3 *Res perdita*) Ut quod ego de alterius bonis corrumpo, procedat pro eo, quod mihi debetur, & detrahatur poſſeſſori, quaſi ego perceperim & ille mihi tradiderit, tanquam partem ejus, quod mihi debet.

4 *Meritum aliquod*) Facinus in meam vitam, famam, bona aut eorum quos mei officii eſt defendere.

5 Ut

Et hæ quidem causæ & intra hos duntaxat fines faciunt 5 ut absit injuria.

2. Cęterum, 6 nisi causa utilitatis suadeat, stultum sit, nullo suo bono nocere alteri. Ideo, qui sapiunt, utilitatibus moveri solent, quarum præcipua est illa, quam annotavit Onosander: *Τὴν γῆν τῶν πολεμίων φθειρέτω καὶ καιέτω καὶ τεμνέτω. ζημία γὰρ χρημάτων καὶ καρπῶν ἔνδεια μειοῖ πόλεμον, ὥσπερ ἡ οὐσία τρέφει. Hostium terram perdere, urere, populari memineris.* Nam *&* (a) *pecuniarum & frugum penuria bellum minuit, quantum auget copia*; a quo non discrepat illud Procli: *στρατηγικὸν τὸ τῶν ἀγωνιστῶν περικόπτειν τὴν εὐπορίαν, boni est Imperatoris hostium copias undique accidere.* De Dario Curtius: *credebat inopia debellari posse nihil habentem nisi quod rapiendo occupasset.* Strat. c. 6.

3. Et illa quidem populatio ferenda est, 7 quæ brevi ad pacem petendam hostem subigit: quo genere belli usus Halyattes in Milesios, Thraces in Byzantios, Romani in Campanos, Capenates, Hispanos, Ligures, Nervios, Menapios. At, si recte rem expendas, plerumque admittuntur talia 8 odio magis quam prudenti ratione. Ferme enim evenit, ut aut causę illę suadentes cessent, aut ut alię sint validiores, quæ dissuadeant. *Herod. lib. I. Pol. lib. IV. Front. Strat. III, c. 4. Liv. l. V, VII, XXXIV. XI. Cæs. de bello Gal. lib. VI.*

II. 1. Id eveniet primum, si nos ipsi rem frugiferam ita teneamus, ut hostibus non possit esse in fructu. Quo proprie spectat lex divina, quæ in 9 vallum bellique opera vult impendi arbores feras, frugiferas vero asservari ad victum, addita causa, quod non ut homines, ita & arbores adversum nos in prælium consurgere possint, quod ex rationis similitudine (b) Philo etiam ad agros *De creat. magisti.*

5 *Ut absit injuria*) Ut vastemus, & vexemus alienas res sine peccato.

6 *Nisi causa utilitatis*) Magnum inde commodum ad nos aut incommodum ad hostem perveniat.

GROT. a *Pecuniarum & frugum penuria bellum minuit*) Philo de vita contemplativa: *οἱ πολέμιοι κείρουσιν ἢ δενδροτομοῦσι τὴν τῶν ἀντιπάλων χώραν, ἵνα σπάνει τῶν ἀναγκαίων πιεσθέντες ἐνδῶσι. solent hostes vastare & arboribus nudare terram hostilem, ut hostes eo facilius se dedant rerum necessariarum penuria.* Idem in Diris: *διττὰν ἐργαζόμενοι συμφορὰν, λιμὸν μὲν φίλοις, ἐχθροῖς δὲ περιουσίαν. duplex sibi malum acquirunt, inopiam amicis, copiam hostibus.*

GRON, 7 *Quæ brevi ad pacem*) Quæ videmur effecturi, ut hostis citius de bello finiendo & pace reducenda cogitet.

8 *Odio magis quam*) Dum sæpius indulgemus iræ aut prædæ cupiditati, quam ut in summa re aliquid profligemus.

9 *Vallum bellique opera*) Aggeres & machinas.

GROT. b *Philo*) Alter ejusdem scriptoris locus de humanitate dignus & ipse qui huc transscribatur: *ἐπιδαψιλευόμενος τὸ ἐπιεικὲς, πάλιν πλουσίως αὐτῷ καὶ καταχύδην χρῆται, μετιὼν ἀπὸ μὲν τῶν λογικῶν ἐπὶ τὰ ἄλογα, ἀπὸ δὲ τῶν ἀλόγων ἐπὶ τὰ φυτά, περὶ ὧν αὐτίκα λεκτέον, ἐπειδή γε περὶ τῶν πρότερον ἀνθρώπων, καὶ τῶν ἴσα ψυ-*

agros frugiferos producit, legi hæc verba affingens: *quid rebus inanimis quæ & mites sunt & mites fructus ferunt irasceris? an vero in morem hominum qui hostes sunt, inimicitiæ significationem arbores produnt, ut pro his quæ faciunt, aut facere minantur stirpitus evellendæ sint? quin prosunt victoribus, probentque copiam rerum quas necessitas exigit, imo & ad voluptatem; non soli homines tributa ferunt, sed meliora arbores statis temporibus, ac talia ut sine iis vivere non detur*. Josephus vero ad eundem locum, si vocem edere possent arbores clamaturas ait, inique se cum belli causæ non sint perferre belli pœnas. Neque aliunde, ni fallor, originem habet illud Pythagoricum apud Jamblichum: ἥμερον φυτὸν καὶ ἔγκαρπον μήτε βλάπτειν. μήτε φθείρειν· *mansuetam frugiferamque arborem nec lædere nec exscindere fas esto.*

2. (c) Porphyrius vero mores Judaicos describens libro de non edendis animalibus quarto, legem hanc, 10] consuetudine ut puto interprete, etiam ad 11 animantia ruris operi inservientia producit: nam his quoque ut in bello parceretur a Mose præceptum ait: Thalmucida vero scripta & Hebræi interpretes addunt, (d) legem hanc porrigendam ad rem quamvis quæ 12 sine causa peritura sit, ut si ædificia comburantur, esculenta ac potulenta corrumpantur. Consentit cum hac lege ducis Atheniensis Timothei prudens moderatio, qui narrante Polyæno οὐκ ἐπέτρεπεν οὔτε οἰκίαν οὔτε ἔπαυλιν καθαιρεῖν, ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ἥμερον δένδρον ἐκκόπτειν· *non patiebatur aut domum, aut villam dirui, aut arborem fru-*

observandum est, ut pacis tempore pareat, quæ ad bellum sunt opus, in bello vero, quæ ad pacem: ac neque amicis supra modum fidant, tanquam qui non possunt in contrarium verti; neque hostibus ita diffidant, quasi nunquam possint ad amicitiam reduci. Quod si etiam pro hoste nihil faciendum esset in spem conciliationis, certe nihil eorum, quæ terra fert, hostile: quin amica omnia. utilia omnia: mitissima vero vel maxime necessaria, ut quorum fructus aut alimentum sint, aut par aliquid alimento. Non oportet bellum inferre belli nesciis, non secare, non urere, non extirpare radicitus, quæ natura aquarum irrigationibus & æstatum sereno tenere educavit, ut tributa hominibus velut regibus ferrent. Cura autem ei ut communi rerum omnium & optimo præsidi fuit, illæsam præstare non animantibus tantum sed & terræ fœtibus vim ac robur, præsertim vero mitibus, quia majoris tutelæ indigent, nec ad sylvestrium morem fæcunda sunt, sed peritam culturam desiderant, ut firmitatem consequantur.

c *Porphyrius vero*) Verba ejus sunt: φείδεσθαι δὲ κελεύει κἂν τῇ πολεμίᾳ τ῀ συνεργαζομένων ζώων καὶ μὴ φονεύειν. *parci etiam jubet lex in terra quamvis hostili animantibus operum sociis, ita ut ea occidere non liceat.*

GRON. 10 *Consuetudine interprete*) Unius & alterius bonum exemplum imitantibus aliis, ut ita res in perpetuum morem abiret.

11 *Animantia ruris*) Boves agricolis & jumenta rustica.

GROT. d *Legem hanc porrigendam*) Contra vero restringendam, addita exceptione, nisi arbores in suburbanis locis impediant jaculatores.

GRON. 12 *Sine causa*) In nullum usum nostrum.

frugiferam exscindi. Exstat & lex Platonis de republica quinto, μήτε γῆν τέμνειν, μήτε οἰκίαν ἐμπιπράναι, *ne terra vastetur, ne domus incendantur*.

Off. I.
Pro domo sua ad Pont.
Lib. XXVI.
Troadibus.

3. Multo vero magis hoc locum habebit post plenam victoriam. Corinthum excisam non probat Cicero, ubi tamen fœde tractati erant Romanorum legati: idemque alibi horrificum, nefarium, omni imbutum odio dicit bellum, quod parietibus, tectis, columnis, postibus fit. Laudat Livius Romanorum lenitatem victa Capua, quod non sævitum sit incendiis, ruinisque (c) in tecta innoxia murosque. Agamemnon apud Senecam:

Equidem

GROT. c *In tecta innoxia murosque*) Egregia est hujus argumenti epistola Belisarii ad Totilam Gotthicorum III πρότερον μὲν κάλλη οὐκ ὄντα ἐργάζεσθαι, ἀνθρώπων ἂν φρονίμων εὑρήματα εἶεν καὶ πολιτικῶς βιοτεύειν ἐπισταμένων. ὄντα δὲ ἀφανίζειν τῶνγε ἀξυνέτων εἰκὼν, καὶ γνώρισμα τοῦτο, τῆς αὐτῶν φύσεως οὐκ αἰσχυνομένων χρόνῳ τῷ ὑστέρῳ ἀπολιπεῖν. Ῥώμη μὲν τοι πόλεων ἁπασῶν, ὅσαι ὑφ᾽ ἡλίῳ τυγχάνουσι οὖσαι, μεγίστη τε καὶ ἀξιολογωτάτη ὡμολόγηται εἶναι. οὐδὲ γὰρ ἀνδρὸς ἑνὸς ἀρετῇ εἴργασται. οὐδὲ χρόνου βραχέος δυνάμει εἰς τόσον μεγέθους τε καὶ κάλλους ἀφῖκται. ἀλλὰ βασιλέων μὲν πλῆθος, ἀνδρῶν δὲ ἀρίστων ξυμμορίαι πολλαὶ, χρόνου τε μῆκος καὶ πλούτου ἐξουσίας ὑπερβολὴ, τάτε ἄλλα πάντα ἐκ πάσης τῆς γῆς καὶ τεχνίτας ἀνθρώπους ἐνταῦθα ξυναγαγεῖν ἴσχυσαν, οὕτω τε τὴν πόλιν τοιαύτην, οἵανπερ ὁρᾷς κατὰ βραχὺ τεκτηνάμενοι, μνημεῖα τῆς πάντων ἀρετῆς τοῖς ἐπιγενησομένοις ἀπέλιπον. ὥστε ἡ εἰς ταῦτα ἐπήρεια, εἰκότως ἂν ἀδίκημα μέγα εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοῦ παντὸς αἰῶνος δόξειεν εἶναι. ἀφαιρεῖται μὲν γὰρ τοὺς προγεγενημένους τὴν τῆς ἀρετῆς μνήμην, τοὺς δὲ ὕστερον ἐπιγενησομένους τῶν ἔργων τὴν θέαν. τούτων δὲ τοιούτων ὄντων ἐκεῖνο εὖ ἴσθι, ὡς δυοῖν ἀνάγκη τὸ ἕτερον εἶναι. ἢ γὰρ ἡσσηθήσει τοῦ βασιλέως ἐν τῷ δὲ τῷ πόνῳ, ἢ περιέσῃ, ἂν οὕτω τύχοι. ἢν μὲν οὖν νικῴης Ῥώμην γε καθελὼν, οὐ τῶν ἑτέρων σου, ἀλλὰ τὴν σαυτοῦ ἀπολωλεκὼς ἂν, ὦ βέλτιστε, εἴης. καὶ διαφυλάξας κτήματι, ὡς τὸ εἰκὸς, τῷ πάντων καλλίστῳ πλουτήσεις. ἢν δέ γε τὴν χείρω σοι τύχην κληροῦσθαι ξυμβαίη σώσαντι μὲν Ῥώμην, χάρις ἂν σώζοιτο παρὰ τῷ νενικηκότι πολλή. διαφθείραντι δὲ, φιλανθρωπίας τε οὐδεὶς ἔτι λείψεται λόγος, καὶ προσέσται τὸ μηδὲν τοῦ ἔργου ἀπόνασθαι. καταλήψεται δέ σε καὶ δόξα τῆς πράξεως ἀξία πρὸς πάντων ἀνθρώπων, ὅπερ ἐφ᾽ ἑκάτερα σοι τῆς γνώμης ἑτοίμως ἕστηκεν. ὁποῖα γὰρ ἂν τῶν ἀρχόντων τὰ ἔργα εἴη, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ὄνομα φέρεσθαι. *Antehac sic existimatum est. Speciosa struere opera, sapientum esse & civilis vitæ scientum: structa demoliri, stultorum & vecordis animi signa ad posteros transmittere non erubescentium. Romam constat urbium, quas sol adspicit, maximam esse ac spectatu dignissimam, ea non unius labore hominis nec brevi tempore ad id magnitudinis splendorisque processit, sed plurimi reges atque Imperatores, virorum eminentium immensa series, multa sæcula, divitiarum stupenda congeries, tum alia tum artificum primos huc traxere; ita illi, tanta urbe paulatim effecta, monumenta suæ virtutis post futuris reliquere. Quare in eam sævire id vero injuriam sit facere humano generi omnis ævi, eripiendo iis, qui olim fuere, debitæ laudis memoriam, venturis vero spectaculi voluptatem. Hæc cum eum in modum se habeant, cogita de duobus alterum necessario futurum, ut aut in hoc bello vincaris ab Imperatore, aut tua fortuna sit superior, Si tu victor, eversa urbe, non aliena, sed tua perdide-*

Equidem fatebor (pace dixisse hoc tua
Argiva tellus liceat) affligi Phrygas,
Vincique volui; ruere & æquari solo,
13 *Etiam arcuissem.*

4. Sane docet nos sacra historia urbes quasdam a Deo damnatas excidio: etiam contra legem illam generalem 14 arbores Moabitarum jussas excindi. Verum non factum in odio hostili, sed in justam detestationem facinorum, quæ aut publice erant cognita, aut Deo judice tanti æstimata. Jos. VI. II. Reg. III, 19.

III. 1. Secundo 15 eveniet quod diximus etiam in dubia agri possessione, si magna spes sit celeris victoriç, cujus præmium & ager & fructus futuri sint. Sic Alexander Magnus milites, narrante Justino, a populatione Asiæ prohibuit, (f) *parcendum suis rebus præfatus, nec perdenda ea, que possessuri venerant.* Sic Quintius, Philippo Thessaliam transcurrente populabunda manu, ipse hortatus est milites, ut Plutarchus loquitur, iter facere tanquam 16 per concessam & ipsorum jam factam regionem. Crœsus Cyro suadens, ne Lydiam populandam militi daret, *non meam*, inquit, *urbem, non res meas diripies: nihil enim ad me jam ista pertinent: tua sunt: tua illi perdent.* Lib. XI. Vita Flamin. Herod. l. 1.

2. Aliter qui faciunt, in eos non male quadrant illa Jocastæ ad Polynicem verba 17 Thebaidibus Senecæ:

Petendo patriam perdis: ut fiat tua,
Vis esse nullam: quin tua causç nocet.

Ipsum

deris: eadem servata, possessione frueris omnium speciosissima: si adversa tibi fors ceciderit, Roma per te incolumis, reposita tibi erit apud victorem gratia: eadem jacente, jacebunt extra omnem spem misericordiæ res tuæ. Neque tantum nullus ad te factis fructus redibit, sed & digna facto fama te ab hominibus universis sequetur. Ea in utram velis partem, tibi parata est: nam potentum quales sunt actiones, talis existimatio. Vide & legem Friderici I. apud Conradum Abbatem Urspergensem, & de Friderico comite Palatino chronica Melanchthonis.

GRON. 13 *Etiam arcuissem*) Ad Sen. Hippoly. 805. Vetuissem, vel prohibuissem, si potuissem.

14 *Arbores Moabitarum*) Hoc factum credibile est odio idololatriæ, quæ in lucis exercebatur.

15 *Eveniet quod diximus*) Ut rationes suadentes cessent, vel sint validiores, quæ dissuadeant, ubi nondum quidem in potestate nostra res sunt hostium, sed credimus & speramus, a sibi brevi dijudicatum iri, & res eas nostras fore.

GROT. f *Parcendum suis rebus præfatus*) Gelimer & Vandali obsidentes Carthaginem, neque prædas egere, neque terram vastarunt, sed curæ habuerunt ut suam. Procopius initio Vandalicorum secundi. Apud Helmoldum lego lib. 1, cap. 66. *Nonne terra, quam devastamus, terra nostra est, & populus, quem expugnamus, populus noster est? quare ergo invenimur hostes nostrimet, & dissipatores vectigalium nostrorum?* cum his conveniunt, quæ Bembus habet libro 1 x. Paruta vero contra Germanos libro historiæ VI.

GRON. 16 *Per concessam*) Deditam & ipsorum potestati permissam.

17 *Thebaidibus*) Phœnissis.

18 *Ho-*

Ipsum hoc, quod armis vertis infestis solum,
Segetesque adultas sternis, & totos fugam
Edis per agros. Nemo sic vastat sua.
Quæ corripi igne, quę meti gladio jubes,
Aliena credis.

Lib. IX. Ep. 7. 9. 10. Par sensus apud Curtium illis verbis: *quicquid non corrupissent, 18 hostium esse confessi*. Unde non longe abeunt ea, quę Cicero in literis ad Atticum disputat, adversus Pompeji consilium 19 fame patriam necandi. Atque hoc nomine Alexander Isius culpat Philippum libro Polybii XVII. cujus verba latine hunc in modum

Lib. XXXII. vertit Livius: *in bello non congredi (Philippum) ęquo campo, neque 20 collatis signis dimicare, sed refugientem incendere ac diripere urbes, & vincentium pręmia victum corrumpere. At non sic antiquos Macedonum reges, sed acie bellare solitos, urbibus parcere, quantum possent, quo opulentius imperium haberent. Nam 21 de quorum possessione dimicetur tollentem nihil sibi pręter bellum relinquere, quod consilium esse?*

IV. 1. Tertio idem fiet, si hostis habere 22 possit aliunde, quo se sustentet; puta si mare, si fines alii pateant. Archidamus apud Thucydidem in oratione, qua Lacedæmonios suos a bello in Athenienses dehortatur, quærit, quas belli gerendi spes habeant: an forte, quod militum copia valeant, sperent Atticum agrum a se facile posse vastari; atqui, inquit, habent illi & terras alias suæ ditionis (Thraciam & Joniam intelligens) & maritimis advectionibus adipisci possunt ea, quorum indigent. Tali ergo statu optimum factu, ut agricultura etiam in ipso collimitio tuta maneat; quod sub tributo utrique parti pręstando factum diu 23 in Belgico Germanico bello nuper vidimus.

2. Estque id consentaneum mori veteri Indorum, apud quos, ut (f) Diodorus Siculus loquitur, τῶν γεωργῶν ἱερῶν καὶ ἀσύλων ἐωμένων οἱ πλησίον τῶν παρατάξεων γεωργοῦντες, ἀνεπαίσθητοι τῶν κινδύνων εἰσί. *agricolę intacti sunt ac veluti sacrosancti, imo prope castra & agmina opus faciunt sepositi a periculo*. Addit: Τὰς χώρας τῶν ἀντιπολεμούντων οὔτ' ἐμπυρίζουσιν, οὔτε δενδροτομοῦσιν. *hostium agros neque urunt,*

18 *Hostium esse confessi*) Prodentes desperationem de victoria: nam si sperarent, se posse vincere ac tenere loca illa, non vastarent.

19 *Fame patriam*) Prohibendo subvectiones frumenti & aliorum utensilium, quia mare classibus tenebat.

20 *Collatis signis*) Acie aperta.

21 *De quorum possessione*) Perdito præmio, propter quod bellum geratur, verbis Justini 28, 3.

22 *Possit aliunde*) Quam ex eo agro, quem nobis urere ac vastare licet.

23 *In Belgice-Germanico*) Germaniæ Belgicæ consociatæ adversus Hispanos. Pacti enim inter se sunt belligerantes, ut agricolæ in confinio hostilium terrarum extra pręsidia siti, utrinque tuti & inviolati essent, modo penderent modicum tributum ex parte Belgarum Hispanis, ex parte Hispanorum Belgis.

GROT. f *Diodorus Siculus*) Lib. II.

runt, neque exscindunt arbores. Postea: οὐδεὶς ἂν πολέμιος περιτυχὼν γεωργῷ κατὰ τὴν χώραν ἀδικήσειεν, ἀλλ' ὡς κοινοὺς εὐεργέτας ἡγούμενοι πάσης ἀδικίας ἀπέχονται· *hostis nemo cuiquam agricolæ damnum dat, sed id hominum genus, ut in commune beneficum, ab injuriis omnibus immune præstatur.*

3. Inter Cyrum quoque & Assyrium convenisse ait Xenophon, ut *cum agricolis pax esset, cum armatis bellum*. (g) Sic Timotheus partem agri maxime frugiferam elocabat colonis, ut Polyænus narrat: imo, quod Aristoteles addit, ipsos etiam fructus vendebat hostibus, & ex ea pecunia stipendium præbebat militi: quod a Viriato etiam factum in Hispania testis est Appianus. Idque ipsum 24 in eo quod diximus Belgico-Germaniæ bello summa cum ratione & utilitate fieri vidimus, exteris mirantibus. *Oecon. 11.*

4. Hos mores humanitatis magistri 25 canones Christianis omnibus, ut majorem cæteris humanitatem debentibus ac profitentibus, imitandos proponunt, ideoque non agricolas tantum, sed & animalia, quibus arant, & semina, quæ ad agrum portant, extra belli periculum poni volunt; nimirum similem ob causam, ex qua civiles leges, quæ ad arandum usui sunt, vetant in pignus capi, & apud Phrygas ac Cyprios olim, postea (h) apud Atticos & Romanos bovem aratorem occidere nefas erat. *C.2.de treug.& pace. Nic. Damasc. Ælian. v, 14. Dion. Chrys. orat.lxiv. l.7. C.quæ res pign.*

V. Quarto evenit, ut res quædam ejus sint naturæ, quę ad bellum faciendum aut ducendum nihil momenti habeant: quibus rebus parci etiam, manente bello, ratio vult. Huc pertinet (i)Rho-

g *Sic Timotheus*) De Megarensibus idem prodidit Plutarchus quæstionibus Græcis de Totila, cum Romam obsideret, Procopius Gotthicorum III. Τὰ μέν τοι γεωργοὺς οὐδὲν ἄχαρι ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν εἰργάσατο, ἀλλὰ τὴν γῆν ἐκέλευεν ἀδεῶς ᾗπερ εἰώθεσαν, ἐσαεὶ γεωργεῖν, τοὺς φόρους αὐτῷ ἀναφέροντας· *agricolis interim per omnem Italiam nihil mali intulit, sed jussit eos, ita ut soliti erant, terram perpetuo securos colere, modo ad ipsum tributa perferrent.* Cassiod. XII, 5. *Defensorum maxima laus est, si, cum illi videantur prædictas regiones protegere, isti non desinant patrioticas possessiones excolere.*

GRON. 24 *In eo, quod diximus*) Quod apparuit non tantum ex eo genere vectigalis, cui *Licenten* nomen (est autem de mercibus, quæ in hostiles hinc, præter arma, portabantur,) sed quod constat, integras bellicas naves Amstelædami emtas instructasque cum dissimulatione magistratuum, quibus hostis adversus Batavos uteretur; ne scilicet, cum fas esset aliorum locorum, ubi parari possent, hi incolæ eo lucro fraudarentur.

25 *Canones*) Synodales vel conciliorum veterum.

GROT. h *Apud Atticos & Romanos*) Etiam in Peloponneso. Varro II. de re rustica, Columella principio libri VI. His adde Plinium VIII, 45. Ælianum de historia animalium II, capite ultimo. Porphyrium II. de abstinentia: Vegetium III. de arte veterinaria.

GROT.

(i) 26 Rhodiorum oratio ad Demetrium 27 urbicapum pro pictura Jalysi, sic a Gellio latine expressa: *quę malum ratio est, ut tu imaginem istam velis incendio ædium facto disperdere? nam, si nos omnes superaveris, & oppidum hoc totum ceperis, imagine quoque illa integra & incolumi per victoriam potieris: sin vero nos vincere obsidendo nequieris, petimus consideres, ne turpe tibi sit, quia non potueris Rhodios vincere, bellum 28 cum Protogene mortuo gessisse.* Polybius rabiosi esse animi ait, ea perdere, quę nec hosti perdita vires adimant, nec perdenti emolumentum adferant, qualia sunt templa, porticus, statuæ, & similia. Marcellus laudante Cicerone, *ędificiis omnibus Syracusarum, publicis & privatis, sacris & profanis sic pepercit, quasi ad ea defendenda cum exercitu, non expugnanda venisset.* Idem postea; *majores nostri relinquebant iis, quę jucunda victis, nobis 29 levia videbantur.*

Lib. xv, c. 31. — Libro quinto. — Verr. II. — Lib. IV.

VI. 1. Hoc vero sicut in aliis ornamentis valet ob eam quam jam diximus, causam: ita specialis ratio accedit in iis, quæ sacris usibus dicata sunt: quanquam enim & hęc, ut 30 alibi diximus: publica suo modo sunt, atque ideo impune per jus gentium violantur, tamen si nullum inde periculum sit, conservari talia ædificia & quæ eis accedunt, (k) suadet rerum divinarum reverentia,

i *Rhodiorum oratio ad Demetrium*) De hac re vide Plinium historiæ naturalis VIII, 38. & XXXV, 10. & Plutarchum Demetrio. Sensus idem in epistola Belisarii modo a nobis recitata.

GRON. 26 *Rhodiorum oratio ad Demetrium*) Ut parceret, Rhodo obsessa, ei parti murorum, prope quam erat ea nobilissima Protogenis pictura, neque eam labefactaret machinis, etsi facilius inde capi urbs potuisset, teste Plinio 7, 38. 35, 10. Fuerat autem Jalysus iste inter conditores Rhodiorum gentis.

27 *Urbicapum*) Poliorceten Antigon Coclitis filium.

28 *Cum Protogene mortuo*) Protogenis mortui opus nobile hostiliter lacerasse. Sic Gellius. At Plinius etiam tum vixisse Protogenem & id opus tractasse scribit.

29 *Levia*) Vana, parvi momenti, nec tanti, ut illis ea invideremus.

30 *Alibi diximus*) 3, 5. 2.

GROT. k *Suadet rerum divinarum reverentia*) Polybius in excerptis Peirescianis: τὸ γὰρ τοῖς ἀνθρώποις ὀργιζόμενον, εἰς τὸ θεῖον ἀσεβεῖν τῆς πάσης ἀλογιστίας ἐστὶ σημεῖον· *cum hominibus irascaris, ob id impie in Deos agere summæ stultitiæ signum est.* Merito sane; nam & *Severus rescripsit, melius esse, ut quomodocunque illic Deus colatur, quam popinariis detur,* Lampridio referente. *Saguntinæ Dianæ templo pepercit religioni inductus,* ait de Annibale Plinius naturalis historiæ XVI, 11. ἱερὰ δὲ οὐδὲ τοὺς ἀλλοφύλους πολεμίους ἀφαιρούμεθα. *templa hostibus nec externis eripimus.* Appianus id habet civilium II. De Agesilao scriptor latinus vitæ ejus: *neque hoc solum in Græcia fecit, ut templa Deorum sancta haberet, sed etiam apud Barbaros summa religione simulacra arasque conservavit. Itaque prædicabat mirari se, non sacrilegorum numero haberi, qui supplicibus eorum nocuissent: aut non gravioribus pœnis affici, qui religionem minuerent, quam qui fana spoliarent.* De Agesilai sanctimonia in hac re etiam Plutarchum vide. Idem multos pariter Romanos ejus laudis participes facit

rentia, inter eos maxime, qui eundem Deum ex eadem lege colunt, etiamsi forte sententiis quibusdam aut ritibus dissideant. *Syl. de bello p. 3 n. 5.*

2. Thucydides jus ait fuisse inter Græcos sui temporis, *ἰόντας ἐπὶ τῶν ἀλλήλων, ἱερῶν τῶν ἐνόντων ἀπέχεσθαι, ut qui in hosticum impetum facerent, a locis sacris abstinerent*. Alba a Romanis diruta Deûm templis temperatum ait Livius. De Romanis Capua capta sic Silius libro XIII,

> *Ecce repens tacito percurrit pectora sensu*
> *Religio & sævas componit numine mentes,*
> *Ne flammam tedasque velint, ne templa sub uno*
> *In cinerem sedisse rogo.*

Adversus Q. Fulvium Censorem dictum narrat Livius: *obstringere eum religione populum Romanum 30 ruinis templorum, tanquam non iidem ubique Dii immortales sint, sed spoliis aliorum alii colendi, exornandique*. *Lib. XLII.* At Marcius Philippus, ad Dium cum venisset, 31 metari sub ipso templo, ne quid in loco sacro violaretur, jussit. *Lib. XLIV.* Narrat Strabo Tectosages, qui cum aliis 32 pecunias Delphicas rapuerant, placandi numinis causa domi easdem cum additamento consecrasse. *Libro quarto.*

3. Ad Christianos ut veniamus, commemorat Agathias Francos templis pepercisse, ut qui cum Græcis essent ejusdem religionis. *Lib. II.* Imo & hominibus ob templa parci solitum, quod (ne profanarum gentium, quæ multa sunt exempla, adferam, quippe cum morem hunc *κοινὰ τῶν Ἑλλήνων νόμιμα* scriptores vocent) *Diod. l. XIX.* (l) in

cit in Sulla: *εἰς μνήμην ἐβάλοντο τοῦτο μέν τοι τὸν Φλαμίνιον, καὶ Μάνιον Ἀκύλιον, τοῦτο δὲ Αἰμίλιον Παῦλον, ὧν ὁ μὲν Ἀντίοχον ἐξελάσας τῆς Ἑλλάδος, οἱ δὲ τοὺς Μακεδόνων βασιλεῖς καταπεπολεμηκότες οὐ μόνον ἀπέσχοντο τῶν ἱερῶν τῶν Ἑλληνικῶν, ἀλλὰ καὶ δῶρα καὶ τιμὴν αὐτοῖς καὶ σεμνότητα πολλὴν προσετέθησαν: in memoriam revocabant alii Flaminium, alii Manium Aquilium & Æmilium Paulum, quorum ille, Antioco ejecto e Græcia, hi vero, debellatis Macedonum regibus, non modo Græcanicis templis pepercerant, sed & donis ea multoque honore ac sanctimonia auxerant*. Adi & Vitruvium lib. II. Dionem XLII. Plutarchum Cæsare: Brodæum V. miscellaneorum. Cabao Maurus ipse non Christianus honorem volebat haberi Christianorum ecclesiis, contra quam facerent Vandali, quibus sperabat iratum fore, quisquis ille esset, Christianorum Deum. Testatur hoc Procopius Vandalicorum I. qui & Persicorum II, Chosroen, Persam non Christianum, ecclesiæ Antiochiensium Christianorum ait pepercisse. Justinianus etiam, ut idem refert Vandalicorum II, retinere apud se non ausus est res illas, quas Hierosolymorum templo Vespasianus abstulerat Romam, Romæ autem repertas in Africam asportaverat Gizerichus. De sanctimonia a Mahumetistis servata loco, in quo Ezechielis & trium Danielis sociorum ossa erant condita, testis est in itinerario Judæus Benjamin.

GRON. 30 *Ruinis templorum*) Male omisimus: *templa ædificantem.*

31 *Metari*) Castra poni.

32 *Pecunias Delphicas*) Harum pars aurum Tholosanum. Justin. 32, 3.

Lib. 1, de civit. Dei. (l) in Gothis Romæ captoribus sic laudat Augustinus: (m) *testantur hoc martyrum loca & basilica Apostolorum; quę in illa vastatione victos ad se confugientes suos alienosque receperunt; hucusque cruentus sæviebat inimicus: ibi accipiebat limitem trucidationis furor; illo ducebantur a miserantibus* 33 *hostibus, quibus* ((n) malim, *qui*, distinguit mitiores a durioribus) *etiam extra ipsa loca pepercerant, ne in eos incurrerent, qui similem misericordiam non haberent; qui tamen etiam ipsi alibi truces atque hostili more sęvientes* (o) *posteaquam ad loca illa veniebant, ubi fuerat interdictum quod alibi jure belli licuisset, tota sæviendi refrænatur immanitas, & captivandi cupiditas frangebatur.*

VII. 1. Quod de sacris dixi, idem de religiosis intelligendum est, etiam de iis, 34 quæ in honorem mortuorum structa sunt; nam & hæc, quanquam 35 jus gentium impunitatem iræ in ista exercendæ indulget, violari non possunt nisi contempta humanitate. L. 43. D. de religiosis. 36 Summam esse rationem ajunt Jurisconsulti; quæ facit pro religione. Tam pro religiosis quam pro sacris pia exstat Euripidis sententia Troadibus:

Μῶρ☉- δὲ θνητῶν ὅστις ἐκπορθεῖ πόλεις,
Ναούς τε τύμβους τ' ἱερὰ τῶν κεκμηκότων,
Ἐρημίᾳ δοὺς αὐτὸς ὤλεθ' ὕστερον.

Homo

GROT. l *In Gotthis Romæ captoribus*) Sub Alarico Ariano: cujus & hoc factum memorabile apud Cassiodorum XII, 20. *Rex Alaricus Apostoli Petri vasa suis deferentibus cum excepisset, mox, ut rei causam habita interrogatione cognovit, sacris liminibus deportari diripientium manibus imperavit, ut cupiditas quæ deprædationis ambitu admiserat scelus, devotione largissima deleret excessum.*

m *Testantur hoc martyrum loca*) Exscripsit hunc locum Isidorus in Chronicis Gotthicis Æra CCCC XXVII.

GRON. 33 *Hostibus, quibus*) Nihil mutandum, sed intelligendum; isti quibus pepercerant, nempe in profanis locis: Significat quosdam hostium tam fuisse misericordes, ut Romanos captos in illis locis, quorum nulla erat religio, sponte ducerent in templa, ne, si in alios vincentium non tam misericordes incidissent, irrita foret prior clementia.

GROT. n *Malim*, qui) Omnino sic legendum ostendit Orosius eandem historiam referens libro VII, c.28.

o *Posteaquam ad loca illa veniebant*) Eisdem Apostolorum basilicis Gotthi sub Vitige Romam obsidentes pepercerunt, teste Procopio Gotthicorum II. Etiam barbaris & non Christianis jus confugii in talia loca profuit. Vide Zosimum libro IV. de Tomitanis barbaris. Adde Helvetiorum legem apud Simlerum; Nicetam Alexio, Manuelis filio: eundem lib. I. de Andronico, ubi Siculos culpat ob violatas Antiochiensium ecclesias.

GRON. 34 *Quæ in honorem*) Cenotaphiis aut monumentis, in quibus ipsa corpora defunctorum collocata non sunt.

35 *Jus gentium impunitatem*) Iure gentium ea impune diruere ac corrumpere licet.

36 *Summam esse rationem, quæ facit*) Religionis primam & maximam rationem habendam.

GROT.

Homo quisquis urbes vastat & Djs Manibus
Sedes sacratas, templaque, haud recte sapit:
Nam similis ipsum pestis excidii manet.

Apollonius Tyanæus (p) de cœlo a gigantibus oppugnato fabulam sic interpretabatur: ὑβρίσαι εἰς τοὺς νεὼς αὐτῶν καὶ τὰ ἕδη, *vim eos intulisse Deorum templis ac sedibus*. Statio Annibal sacrilegus, qui *Deûm* 37 *face miscuit aras*.

2. Scipio, capta Carthagine, milites donis ornat, χωρὶς τῶν εἰς τὸ Ἀπολλώνειον ἁμαρτόντων; inquit Appianus, *exceptis, qui in Apollinis templum peccaverant*. Trophæum a Mithridate structum Cæsar, ut narrat Dio, καθελεῖν οὐκ ἐτόλμησεν ὡς τοῖς ἐμπολεμίοις θεοῖς ἱερώμενον, *tollere ausus non est, ut belli Diis sacratum*. Marcus Marcellus, quæ 38 victoria profana fecerat, religione impeditus non attigit, ait Cicero Verrina quarta: & ibidem addit, hostes esse aliquos, qui in bello religionis & consuetudinum jura retineant. Idem alibi Brenni bellum 39 fano Apollinis illatum, nefarium dixit. 40 Pyrrhi factum, qui Proserpinæ thesauros spoliasset: fœdum vocat Livius & in Deos superbum. Simile Himilconis Diodorus ἀσέβειαν & εἰς θεοὺς ἁμάρτημα. Philippi bellum idem ille Livius nefarium, quasi Diis superis inferisque illatum: etiam furorem, ac scelera. Florus de eodem: (q) *Philippus ultra jus victoriæ in templa, aras, sepulchra sæviit*. Eandem historiam tangens Polybius hoc addit judicium: τὰ μήτε τοῖς ἰδίοις πράγμασιν ἐπικουρίαν μέλλοντα, μηδ᾽ ἡντινοῦν παρασκευάζειν, μήτε τοῖς ἐχθροῖς ἐλάττωσιν πρός γε τὸν ἐνεστῶτα πόλεμον, ἐκ περιττοῦ καὶ ναοὺς ἅμα δὲ τούτοις ἀνδριάντας καὶ πᾶσαν δὴ τὴν τοιαύτην κατασκευὴν λυμαίνεσθαι, πῶς οὐκ ἄν εἴποι τις εἶναι τρόπου καὶ θυμοῦ λυττῶντος ἔργον, *quæ neque nobis ad bellum futura sunt usui, nec hostibus incommodatura, ea ire perditum, templa maxime, & quæ in iis simulacra & similia ornamenta, quis neget malæ mentis & præ ira furibundæ esse opera?* atque ibidem talionis non admittit excusationem. Punic. Lib. XLII. Lib. XIV.

VIII. 1. Quanquam vero propriè 41 instituti nostri hic non est, quid ex usu sit, inquirere, sed laxam bellandi licentiam adducere ad id, quod natura licitum, aut inter licita melius est; ta-

GROT. p *De cœlo a gigantibus oppugnato fabulam sic interpretabatur*) Ut & alterum de Epopeo Diodorus Siculus.

GRON. 37 *Face miscuit*) Incendit & in cineres confusos ac deformia rudera redegit.

38 *Victoria profana*) Sacra, quæ, urbe per vim expugnata, reverentiam apud victores non habebant, & in præda duci poterant.

39 *Fano Apollinis*) Delphico. Justin. 24, 7. 8.

40 *Pyrrhi, qui Proserpinæ*) Livius 29, 18.

GROT. q *Philippus ultra jus victoriæ in templa, aras, sepulchra sæviit*) Simile Prusiæ factum detestatus Polybius, cujus verba Suidas servavit in vocabulo Prusiæ, & excerpta Peiresiana.

GRON. 41 *Instituti nostri hic non est*) Quippe quod τοῦ πολιτικοῦ.

tamen 42 ipsa virtus, vilis hoc sæculo, ignoscere mihi debet, si, quando per se contemnitur, ex utilitatibus ipsi pretium facio. Primum igitur moderatio ista in servandis rebus, quæ 43 bellum non morantur, magnum hosti telum eripit, desperationem. Archidami dictum est apud Thucydidem, μὴ γὰρ ἄλλο τι νομίζετε τὴν γῆν τῶν πολεμίων, ἢ ὅμηρον ἔχειν, καὶ οὐχ ἧσσον ὅσῳ ἄμεινον ἐξείργασται· ἧς φείδεσθαι χρὴ ὡς ἐπὶ πλεῖστον, καὶ μὴ εἰς ἀπόνοιαν καταστήσαντας αὐτοὺς 44 ἀληπτοτέρους ἔχειν. *terram hostilem non aliud quam 45 obsidem censete, tantoque meliorem, quanto magis exculta est; quare & ut plurimum ei parcendum est, ne desperatio hostes reddat 46*
Xen. Histor. Gr. iv. *invictiores*. (r) Idem Agesilai consilium, cum Acarnanibus, contra quam sentiebant Achæi, 47 liberam reliquit sementem, ajens, quo plus sevissent eo 48 pacis cupidiores fore. Hoc est quod dicit satyra: 49 *spoliatis arma supersunt*. Livius narrans captam a Gallis urbem: *placuerat*, inquit, *principibus Gallorum, non omnia concremari tecta, ut quodcunque superesset urbis, 50 id pignus ad flectendos hostium animos haberent*.

2. Adde quod 51 speciem hoc præfert, manente bello, magnæ de victoria fiduciæ; & quod clementia apta per se frangendis &
Lib. xxxiv. conciliandis animis. Annibal apud Livium in Tarentino agro nihil violat: *apparebat*, ait, *non id modestia militum aut ducis, 52 nisi ad conciliandos Tarentinorum animos fieri*. Simili de causa
Lib. xlix. Augustus Cæsar de Pannoniis rapina abstinebat. Causam Dio adfert: ἤλπιζε γὰρ ἐθέλοντας αὐτοὺς ἐνδέξεσθαι. *sperabat enim fore ut sic eos sine vi sibi adjungeret*. Timotheus ea cura, quam supra narravimus, præter alia πολλὴν τὴν εὔνοιαν τῶν πολεμίων ἐθήρευεν, ait

42 *Ipsa virtus vilis*) Non debet alienum aut putidum videri, si, quod honestum est & per se sine ulla mercede probandum, id studeam persuadere & commendare per commoda, quæ secum trahit, quando eo sæculo vivimus, quo nihil, nisi quod utile est, appetitur.

43 *Bellum non morantur*) Impedimentum non afferunt rebus gerendis.

44 Ἀληπτοτέρους ἔχειν) Forte, ἀλειπτοτέρους, nam ἄλειπτος, ἀνίκητος, ἀκαταμάχητος. Salmas. ad hist. August. p. 333.

45 *Obsidem*) Nam qui agros hostium tenent, perinde est ac si obsides eis extorsissent: quorum recipiendorum spe ad saniora consilia cogi possunt; eo autem facilius cogentur, quo cultiores agri conservati fuerint.

46 *Invictiores*) Difficiliores. GROT. r *Idem Agesilai consilium*) Meminit & Plutarchus Agesilao. GRON. 47 *Liberam reliquit sementem*) Vetuit, dum in arando ac serendo occupati essent, ullam vim a suo exercitu fieri.

48 *Pacis cupidiores*) Promtiores & procliviores ad legem pacis accipiendam, ne messem hostis intercipiat.

49 *Spoliatis arma*) Cum superest nihil præter arma, acrius eis utuntur.

50 *Id pignus*) Lenocinium pacis, per quam ea erant recuperaturi.

51 *Speciem hoc præfert*) Parcere illis, quæ in potestate sunt, est signum judicantis hæc sua esse sperantisque se obtinere illa posse, universi belli victoria.

52 *Nisi ad conciliandos*) *Nisi* pro *sed*.

GROT.

ait Polyænus, *magnam ab hostibus ipsis benevolentiam captabat*. *Lib.* III.
(s) De Quintio & qui cum eo erant Romanis Plutarchus cum quæ supra diximus commemorasset, addit: *hujus modestiæ non multo post fructum cepere; nam ut in Thessaliam perventum est, defecerunt ad eum urbes. Tum vero & qui intra Termopylas habitabant Græci Quintium ardentibus votis desiderabant. Achæi vero, renuntiata Philippi amicitia, societatem adversus eum cum Romanis inierunt*. De Lingonum civitate quæ bello, quod ductu Cerealis, auspiciis autem Domitiani, in Civilem Batavum ejusque socios gerebatur, populationem formidatam evaserat, sic narrat *Lib.* V. *c.* 3. Frontinus, *quod contra expectationem inviolata nihil ex rebus suis amiserat, ad obsequium reducta septuaginta millia armatorum tradidit ei*.

3. Consiliis contrariis contrarii quoque eventus; exemplum dat Livius in Annibale: *Præceps in avaritiam & crudelitatem animus, ad spolianda quæ tueri nequibat, ut vastata hosti relinquerentur, inclinavit. Id fœdum consilium cum incepto tum etiam exitu fuit; neque enim indigna patientium modo abalienabantur animi, sed cæterorum etiam; quippe* 53 *ad plures exemplum quam calamitas pertinebat*. *Lib.* XXVI.

4. Verissimum autem sentio, quod a Theologis quibusdam notatum est, & summarum potestatum & ducum qui Christianos se & a Deo & ab hominibus haberi volunt officium esse, violentis urbium direptionibus & si quid his simile est intercedere, ut quæ abire non possint sine gravissimo multorum innocentium malo, & sæpe ad belli summam parum proficiant: ita ut bonitas Christiana fere semper, ipsa quoque justitia plerumque ab ipsis abhorreat. Majus sane est Christianorum inter se vinculum, quam olim Græcorum fuit, quorum bellis ne qua urbs Græca exscinderetur cautum erat Amphictyonum decreto. Et Alexandrum Macedonem narrant veteres nullius rei a se actæ magis ductum pœnitentia, quam quod Thebas evertisset. *Ægid. Reg. de actibus supern disp.* 31. *dub.* 7. *num.* 127.

GROT. s *De Quintio*) Nempe T. Quintio Flaminio.

GRON. 53 *Ad plures*) Plures simile quid metuebant, quam ipsam calamitatem sentiebant.

CAP

CAPUT XIII.

Temperamentum circa res captas.

I. *Res etiam hostilium subditorum bello captas retinere ad modum debiti.*

II. *Non etiam in pœnam alieni criminis.*

III. *Debitum hic intelligi etiam quod in bello subnascitur. Exempla.*

IV. *Humanitatis esse, summo jure hic non uti.*

I. 1. SEd neque peccato vacare, aut a restitutionis onere immunis censeri debet rerum hostilium in bello justo captura. Quippe (a) si id quod recte fit spectas, non ultra licitum est capere aut habere quam 1 causa subest debendi in hoste; excepto quod etiam extra eam ad 2 securitatem necessariam res possunt detineri, sed restituendæ cessante periculo, in se aut in pretio, secundum ea quæ libro II, cap.II. tractavimus; nam quod & in re 3 pacatorum liceret, multo magis in re hostium licet. Hoc igitur est 4 capiendi quoddam jus, sine acquirendi jure.

Vict. de jure belli n.55.56.

Cajetan. in sum. pecc. verb. belli damnum.

Covar. ad d. c. peccatum, p.II. n.II.

Vict. de jur. bell. n.39, & 41.

Molina II trac. disp.117.

2. Cum autem deberi aliquid nobis possit, aut 5 ob inæqualitatem rerum, (b) aut 6 ex pœna, potest ex utraque causa acquiri res hostilis sed cum discrimine tamen; nam supra diximus, ex debito illo priore 7 non res tantum debentis sed & subditorum ejus ex introducto jure gentium quasi fidejussione obligari. Quod quidem jus gentium alterius generis credimus, quam illud 8 quod in impunitate sola aut externa vi judiciorum consistit. Nam sicut in res nostras, ex consensu privato nostro, ei quicum actum est, 9 non externum modo, sed & internum jus quæritur, sic & ex com-

GROT. a *Si id quod recte fit spectas*) Vide quod judicavit Innocentius Romanus Pontifex apud Bembum I.

GRON. 1 *Causa subest debendi*) Donec nanciscamur id, quod nobis debetur.

2 *Securitatem*) Nec noceant nobis, aut ne quis illis utatur nos lædendi gratia.

3 *Pacatorum*) Eorum qui non offendunt nos.

4 *Capiendi*) Apprehendendi, corripiendi & tenendi aliquantisper, ita ut tamen tuum non facias.

5 *Ob inæqualitatem*) Ex contractu.

GROT. b *Aut ex pœna*) Romani Prusiam Attalo jusserunt & damnum resarcire & pœnam insuper pendere.

GRON. 6 *Ex pœna*) Ex maleficio.

7 *Non res tantum debentis*) Propter debitum principis, aut eorum, qui rempublicam tenent, ex contractu cum alio principe populove inito & principis patrimonium & civium bona hypothecæ loco sunt.

8 *Quod in impunitate*) Quod pœnam remittit res alienas rapienti & judicis officium præstat raptas defendenti pro suis, quas alter debet, nec reddit.

9 *Non externum modo*) Non tantum quod condonat pœnam aut interdictis defenditur, sed etiam quod congruit

communi quodam consensu, qui singulorum consensum vi quadam in se continet, quo sensu lex *πόλεως συνθήκη κοινή*, *communis pactio civitatis* dicitur. Atque id in hoc negotii genere placuisse gentibus eo est credibilius, quia hæc lex gentium non sola majoris mali vitandi causa, sed etiam juris cuique sui consequendi gratia introducta est.

II. At in altero debendi genere 10 quod pœnale est, non video gentium consensu tale jus in res subditorum esse proditum; odiosa enim est talis rerum alienarum obligatio, ideoque 11 latius produci non debet quam actum appareat. Neque vero par est utilitas in posteriore hoc & in priore debendi genere; nam prius illud 12 est in bonis, posterius hoc 13 non est, ideoque persecutio ejus sine damno omitti potest. Nec obstat quod supra de jure Amico diximus. Nam ibi homines obligabantur non ex eo proprie quod 14 civitas puniri poterat, sed duntaxat ad cogendam civitatem id facere quod facere debebat, id est, judicium reddere in sontem; quod debitum ex officio ad 15 prius illud, non ad 16 posterius debendi genus refertur; aliud enim est debere punire, aliud debere aut posse puniri, 17 quanquam ex cessatione circa illud hoc sequi solet, sed ita ut distincta sit causa illa & hoc effectum. Ergo pœnę nomine acquiri res subditorum hostilium non poterunt, sed eorum duntaxat qui ipsi deliquerint, in quibus & magistratus continentur qui delicta non puniunt. *Lib. III. c. 2.*

III. Cæterum res subditorum & capi & acquiri possunt; non tantum ad consecutionem 18 debiti primarii, unde ortum est bellum, sed & 19 subnascentis, secundum ea quæ diximus initio hujus libri. Et sic accipiendum est, quod scribunt Theologi quidam, capta in bello 20 non compensari cum debito principali; intelli- *Silv. verb. bell. n. 10. vict. n. 51. Bar. in l. si quid bello, D. de capt.*

gruit juri naturæ, quale est quod introducta dominia & salva conscientia exigitur.

10 *Quod pœnale est*) Ex maleficio imperantis & magistratuum oritur.

11 *Latius produci*) Etiam ad pœnam, cum videatur tantum placuisse ad satisfactionem aut compensationem.

12 *Est in bonis*) Ita ut si persequi cesses, tuo careas.

13 *Non est*) Spectat enim tantum vindictam, de qua remittere licet ita ut nulla re egeas.

14 *Civitas puniri*) Aliquid deliquerat noxam nocendo, sed quod negligentius egerat in alieno dolore æstimando.

15 *Ad prius illud*) Ex inequalitate.

16 *Ad posterius*) Ex pœna.

17 *Quanquam ex cessatione*) Si post ex officio punire oportebat, in eo cesset, ipse pœna sese dignum reddat: atque adeo ex isto sæpius hoc exoritur & existit: haud quaquam tamen hæc duo miscenda & pro eodem habenda sunt.

18 *Debiti primarii*) In quo cœpit injustitia.

19 *Subnascentis*) Ejus quod ex illa sequitur & provenit.

20 *Non compensari*) Non posse imputari ab eo, de cujus bonis vel territorio rapta sunt, tanquam sufficientem retributionem pro injuria, quæ dedit causam bello, sed jus esse victori super illa, quæ tenet aut bello acquisivit, pro ea injuria, quæ locum bello fecit, novam satisfactionem poscere.

21 *Se-*

telligendum enim hoc usque dum 21 secundum sanum judicium satisfactum sit de eo damno quod in ipso bello datum est; sic in
Lib. XXVII. disceptatione cum Antiocho Romani, Livio narrante, (c) impensam, quę in bello facta esset, omnem præstare regem æquum censebant, cujus culpa bellum excitatum esset. Apud Justinum est
Lib. XXXVII. *impensas belli lege justa suscepturus*; apud Thucydidem damnantur Samii χρήματα τὰ ἀναλωθέντα ἀποδοῦναι, *solvere belli impensas*. Et alibi sæpe. Quod autem victis juste imponitur, idem & bello juste extorquetur.

IV. 1. Cæterum sciendum est, quod & alibi meminimus 22 latius patere caritatis quam juris regulas. Qui divitiis floret, immisericordię reus erit, si inopem 23 debitorem omnibus reculis suis excutiat, ut ipse ultimum quadrantem consequatur, multoque magis si is ipse debitor in id debitum venerit 24 sua bonitate, ut si pro amico fidejusserit, ipse autem nihil pecuniæ verterit in rem suam. (d) 25 *Miserabile enim est*, ut ait pater Quintilianus, *sponsoris periculum*. Tamen 26 tam durus creditor contra jus stricte dictum nihil facit.

2. Quare (e) exigit humanitas, ut his qui extra culpam sunt belli, quique 27 non alio quam fidejussorio nomine obstricti sunt, relin-

21 *Secundum sanum judicium*) Arbitratu prudentium & bonorum virorum.

GROT. c *Impensam, quæ in bello facta esset*) Meminit Polybius excerpto legationum 23. Sic & a Sulla damnati Asiatici, narrante in Mithridaticis Appiano; morem hunc pro se allegat rex Poloniæ, apud Thuanum lib. LXXIII. anno CIↃ IↃ LXXXI. Sic apud Homerum Iliados Γ vocem τιμὴν scholiastes interpretatur πρόστιμον τοῦ πολέμου. λέγει δὲ τὸ ἥμισυ τῶν ἐν πόλει κτημάτων. *belli æstimationem, dimidium nempe rerum quæ in urbe erant.*

GRON. 22 *Latius patere*) Plus deberi humanitati, aut vinculo quod omnem hominem nobis proximum facit, quam legibus; ut quis plane ac vere justus sit, non sufficere id tantum præstari, quo leges contentæ sunt & recepta jura.

23 *Debitorem omnibus reculis*) Cic. pro Quintio 16. *Viri boni cum palam fraudantur, cum experiundi potestas non est, timide tamen & pedetentim huc descendunt vi ac necessitate coacti.*

24 *Sua bonitas*) Non lucri aut utilitatis studio.

GROT. d Miserabile enim est, *ut ait pater Quintilianus*) sponsoris periculum) Addit salvo pudore ad sponsorem non aliter creditorem venire, quam si recipere a debitore non possit. Bene salvo pudore; nam sponsores appellare videtur habere quandam δυσωπίαν, ut ait Cicero ad Atticum XVI., 15.

GRON. 25 *Miserabile*) Dignum favore ac misericordia.

26 *Tam durus*) Qui acerbissime ad ultimum quadrantem sibi debita persequitur.

GROT. e *Exigit humanitas*) Ptolemæus Demetrio Antigoni filio tabernaculum & alia ad curam corporis ipsius pertinentia, pecunias quoque captas remisit, dicens non de omnibus rebus, sed de imperio & honore inter ipsos certari. Narrat Plutarchus Demetrio. Vide & factum Sanctii Vasconum regis apud Marianam lib. XI. cap. 16.

GRON. 27 *Non alio quam fidejussorio*) Hanc unam ob causam, quod tanquam sponsores intercesserunt.

28 In

relinquantur res istæ quibus nos facilius quam ipsi careamus; præsertim vero si satis appareat illos ipsos id, quod eo modo amiserunt, a civitate sua non recuperaturos. Huc pertinet quod Babylone capta Cyrus militibus dixit: *οὔκουν ἀδικίᾳ γε ἕξετε ὅ, τι ἂν ἔχοιτε, ἀλλὰ φιλανθρωπίᾳ οὐκ ἀφαιρήσεσθε ἤν τι ἐᾶτε ἔχειν αὐτούς· injuste quidem non possidebitis quæ tenetis; sed si quid non auferetis hostibus, id vestræ erit humanitatis.*

3. Notandum & hoc, cum 28 in subsidium introductum sit jus hoc in bona subditorum innocentium, quamdiu spes est nos nostrum satis facile consequi posse ab originariis debitoribus, aut ab iis qui jus non reddendo sponte sua debitores se faciunt, ad eos venire qui culpa vacant, etiamsi concedatur cum stricto jure non pugnare, abire tamen ab humanitatis regula. *Ægid. Reg. de actibus supern. disp.31. dub.7. n.117.*

4. Exempla hujus humanitatis exstant passim in historia præsertim Romana, ut cum agri hostibus devictis ea conditione concessi ut in civitatem venirent, id est, victæ civitati cederent, aut cum ex agris modicum, honoris gratia, (f) veteri possessori relinquebatur. Sic a Romulo Vejentes agri parte mulctatos narrat Livius. Sic Uxiis Alexander Macedo agros quos habuerant dedit vectigales. Sic deditas urbes non diripi sæpe legas: & supra diximus, non personis tantum, sed & rebus agros colentium cum laude & ex pio canonum præscripto parci, saltem sub tributo; & sub simili tributo solere & 29 mercibus concedi a bello immunitatem. L.16. D. *de acq. rer. dom. d. l.* 16. *l.*15. §.2. *D. de rei vind.* Vict. *de jur. bel. li n.*40. *Silv. in verb. bellum p.* 1. §. 10. *n. vers.*3. *Arr. l.* 111.

28 *In subsidium*) *κατὰ δεύτερον πλοῦν·* altero, vel repetito aut mutato cursu, ut si regia via nequeas, hoc velut transverso tramite ad jus tuum perveniat. GROT. f *Veteri possessori relinquebatur*) Appianus civilium 11. *τῶν δὲ πολεμίων ὅτε κρατήσειαν, οὐδὲ τούτων ἅπασαν τὴν γῆν ἀφῃροῦντο, ἀλλ' ἐμερίζοντο· Romani veteres ne hostibus quidem victis omnes agros adimebant, sed cum eis partiebantur.* Sic & Vandalos in Africa & in Italia Gotthos fecisse historiæ nos docent. GRON. 29 *Mercibus concedi*) Permitti negotiantibus, ut merces in hostilia loca supportent.

CAPUT XIV.
Temperamentum circa captos.

I. *Quousque capere homines liceat justitia interna.*
II. *Quid interno justitiæ dominio in servum liceat.*
III. *Non licere occidere innocentem.*
IV. *Non punire inclementer.*
V. *Non operas nimium graves imponere.*
VI. *Peculium quomodo domini, quomodo servi.*
VII. *An servis fugere liceat.*
VIII. *An e servis nati domino teneantur, & quatenus.*
IX. *Quid faciendum ubi captorum servitus in usu non est.*

Vict. de jure belli n.41. Less.l.11,c.5. dub.5. Covar. c.peccatum; p.11, §.11. Molina disp. 120.& 121. Valentia disp.3, q.16.

I. 1. QVibus in locis captivitas hominum & servitus in more est, si internam justitiam respicimus, limitanda primum est ad rerum instar, ut scilicet 1 eo usque licita sit talis acquisitio; quo usque debiti aut primarii, aut subnascentis quantitas patitur, nisi forte in ipsis hominibus peculiare sit delictum quod libertatis damno puniri æquitas ferat. Hactenus igitur nec ultra justum bellum gerens in hostis subditos captos jus habet, idque 2 in alios valide transfert.

2. Erit autem æquitatis & bonitatis officium hic quoque ea adhibere discrimina, quæ, cum de interficiendis hostibus ageretur, supra annotata sunt. Demosthenes in epistola pro Lycurgi liberis laudat Philippum Macedonem, (a) quod non omnes, qui inter hostes fuerant, servos fecisset: καὶ γὰρ οὔτε δίκαιον εἶναι πρὸς ἅπαντας τὰ αὐτά, οὔτε καλὰ ἡγεῖτο, ἀλλὰ τὴν τῆς ἀξίας προσθήκην συλλογιζόμενος τὰ τοιαῦτ' ἐπέκρινεν. *neque enim*, inquit, *eadem in omnes aut æqua aut honesta censebat, sed rem exputans cum accessione ejus quod quisque meruisset, etiam in talibus velut judicem agebat.*

II. 1. Sed primum notandum hic est, jus illud 3 quod quasi ex fidejussione pro civitate oritur, neutiquam 4 tam late patere, quam jus quod ex delicto nascitur in eos qui 5 pœnæ servi fiunt. Unde Spartanus quidam (b) 6 captivum se dicebat, non servum; nam si rem recte inspicimus, jus hoc generale in captos ex bello

GRON. 1 *Eo usque licita sit talis*) Ad eum numerum & pretium corporum, quo exequetur aut a principio nobis datum, aut a suborientibus postea profectum caussis damnum.

2 *In alios*) Alienandis captivis.

GROT. a *Quod non omnes qui inter hostes fuerant servos fecisset*) Filius ejus Alexander Thebis captis eximit servituti & sacerdotes & eos qui decretis in se factis non adsenserant, narrat Plutarchus in vita ejus.

GRON. 3 *Quod quasi ex fidejussione*) De captivis in servitutem redigendis hoc nomine gentibus placitum, quod singuli subjecti sint quasi sponsores & secundi debitores pro eo, quod debet civitas, ut ea non solvente quasi addici possint.

4 *Tam late patere*) Tantam vim habere.

5 *Pœnæ servi*) §.1. Instit. de cap. dimin. Observ.1, 8.77.

GROT. b *Captivum se dicebat, non servum*) Philo: ἐπεὶ καὶ πατέρες υἱῶν τιμὰς κατέθεσαν, καὶ υἱοὶ πολλάκις πατέρων ἢ κατὰ λῃστείας ἀπαχθέντων ἢ κατὰ πόλεμον αἰχμαλώτων γενομένων, οὓς οἱ τῆς φύσεως νόμοι τῶν κάτωθεν ὄντες βεβαιότεροι γράφουσιν ἐλευθέρους· *nam & patres pro filiis & filii pro parentibus sæpe pretium pependerunt, aut vi latronum abreptis, aut belli more captis, quos quidem naturæ leges valentiores his quæ in terra fiunt legibus, scribunt liberos.* Nimirum ut apud Theodecten Helena loquebatur.

Θεῶν δ' ἀπ' ἀμφοῖν ἔκγονον ῥιζωμάτων,
Τίς ἂν προσειπεῖν ἀξιώσειεν λάτριν;
Utraque generis parte prognatam Deis,
Eritne servam nominare qui audeat?

GRON. 6 *Captivum se*) Servire jure belli, non ob noxam aut malignos natales.

7 Ser-

bello justo par est ei juri quod habent domini in eos qui se paupertate coacti in servitutem vendiderunt, demto quod etiam magis miseranda est eorum calamitas, qui non suo facto speciali, sed regentium culpa in eam sortem deveniunt. Δεινότατον δοριαλώτους γενέσθαι· res acerbissima est belli jure captivum fieri, teste Isocrate.

2. Est ergo 7 servitus hæc perpetua obligatio operarum, pro alimentis itidem perpetuis. Chrysippea definitio huic generi servorum optime congruit: *servus est perpetuus mercenarius*. Et lex Hebræa eum qui inopia coactus se vendidit diserte mercenario comparat. Deut. xv, 18. 40. 53. & in 8 redemptura ejus operas ita vult ipsi prodesse sicut fructus ex agro vendito percepti prodessent veteri domino. Deut. xviii, 50. *Plataic.* *Sen, de benef. lib. III. c. 22.*

3. Multum ergo distat id quod impune 9 in servum fit ex gentium jure, & id quod naturalis ratio fieri sinit. Ex Seneca supra citavimus: *cum in servum omnia liceant, est aliquid quod* 10 *in hominem licere commune jus animantium vetet*. Philemonis illud eodem tendit: *I, de clem. c. 18.*

> Κἂν δοῦλος ἦν τις οὐδὲν ἧττον, δέσποτα,
> Ἄνθρωπος οὗτός ἐστιν ἂν ἄνθρωπος ᾖ.
> *Here quisquis est homo natus, quamvis serviat*
> *Is servitutem, tamen esse homo non desinit.*

Alibi item Seneca: *servi sunt, imo homines; servi sunt, imo contubernales; servi sunt, imo homines amici; servi sunt, imo* 11 *conservi*; quæ & apud Macrobium legas sensum plane eundem habentia cum Pauli Apostoli dicto: *Domini jus & quod æquum est servis præstate, gnari vobis quoque dominum esse in cælo*. Et alibi vult dominos cum servis non minaciter agere, eo quod jam diximus argumento, quod & ipsi dominum in cœlo habeant, qui ad talia 12 qualitatum discrimina non attendat. In constitutionibus quæ Clementi Romano ascribi solent legitur, οὐκ ἐπιτάξεις δούλῳ σου, ἢ παιδίσκῃ (c) ἐν πικρίᾳ ψυχῆς, *cave servo aut ancillæ* *Ep. xlvii.* *Coloss. IV, 1.* *Eph. VI, 9.* *Libro VII, c. XIV.*

7 *Servitus hæc perpetua*) Ac si quis conduxerit hominem liberum, ut, quoad vivat, sibi operas præstet, victus & necessariorum securus, cum jure cogendi si negligens sit.

8 *In redemtura ejus operas*) Pretium redemtionis minui, prout multas & magis utiles operas edidit domino.

9 *In servum*) In servilem personam.

10 *In hominem*) In eundem, tanquam & hominem, ejusdemque sortis, cujus & domini sunt.

11 *Conservi*) Omnes enim quodammodo servimus, præfectis, tempori, illis quorum gratiam volumus, denique Leo & naturæ.

12 *Qualitatum discrimina*) Qui omnes homines uno ordine habeat, liberum a servo non distinguat.

GROT. c *'Εν πικρίᾳ ψυχῆς*) Sic & in epistola Barnabæ est: οὐ μὴ ἐπιτάξῃς παιδίσκῃ ἢ δούλῳ σου ἐν πικρίᾳ, τοῖς ἐπ' αὐτὸν ἐλπίζουσι, μήποτε οὐ φοβηθῶσι τὸν ἐπ' ἀμφοτέροις Θεόν· *noli acerbe imperare servo aut ancillæ tuæ in Christum sperantibus, ne eo ipso ostendas non timere te communem tibi & ipsi Dominum.*

Pad. ultim. *ne imperes acerbo animo*. Clemens Alexandrinus servis nos uti vult tanquam alteris nobis, quando homines sunt non minus quam nos, secutus sapientis Hebræi dictum, *εἰ ἔστι σοι οἰκέτης, ἄγε αὐτὸν ὡς ἀδελφὸν, ὅτι ὡς ἡ ψυχή σου*. *si servum habeas, ut fratre utere, talis enim est qualis tu*.

III. Jus ergo vitæ & necis quod dicitur in servum domino præstat, ut 13 domesticam habeat jurisdictionem; sed nimirum eadem 14 religione exercendam, 15 qua publica exercetur. Hoc voluit (d) Seneca, cum dixit: *in mancipio cogitandum non quantum illud impune pati possit, sed quantum tibi permittat æqui bonique natura, quæ parcere etiam captivis & pretio paratis jubet*; qui & alibi: *quid interest*, ait, *quali quis teneatur imperio, si summo tenetur*: quo loco comparat subditum servo, & ait 16 dispari titulo 17 paria in illos licere; quod certe 18 in hac parte vitæ adimendæ, & si quid eo accedit, verissimum est. *Majores nostri*, ait idem Seneca, *domum nostram pusillam rempublicam esse judicarunt*; & Plinius: *servis respublica quædam & quasi civitas, domus est*. Cato Censorius, narrante Plutarcho, si quis servus capital admisisse videretur, de eo supplicium non sumebat, nisi postquam damnatus esset, etiam conservorum judicio. Quicum conferenda verba Job. XXXI, 13, & deinceps.

L. I. de clem. c. 18.
Lib. III. de ben. c. 18.
Ep. XLVII.

IV. Sed & circa minores pœnas, puta verbera in servos, adhibenda est æquitas, imo & clementia. *Non opprimes eum*, (e) *non dominaberis ei dure*, ait lex divina de servo Hebræo, quod nunc

GRON. 13 *Ut domesticam habeat*) ei mandare possit justum opus & ad id modica coercitione cogere.

14 *Religione*) Moderatione.

15 *Qua publica*) Qua civibus imperatur.

GROT. d *Seneca*) Epistola XLVII.

GRON. 16 *Dispari titulo*) Magistratus & domini.

17 *Paria in illos*) Nempe jure naturæ, non gentium, non civili.

18 *In hac parte vitæ*) Significat quemadmodum magistratui aut principi non licet occidere civem sine delicto capitali ejus, ita nec domino servum.

GROT. e *Non dominaberis ei dure*) Vide Mosem de Kotzi præceptis jubentibus 147. 175. 178. & collationem legum Mosis & Romanarum titulo III. Priscus in excerptis legationum ubi Romanos barbaris præfert: *ἄμεινον δὴ καὶ τοῖς οἰκέταις διατελοῦσι Ῥωμαῖοι χρώμενοι. πατέρων γὰρ ἢ διδασκάλων εἶναι αὐτοὺς ἔργα ἐπιδεικνύντες, ἐφ᾽ ᾧ τῶν φαύλων ἀπεχομένους μετιέναι ἅπερ αὐτοῖς φαῦλα νενόμισται, σωφρονίζουσι σφᾶς ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι, ὥσπερ τοὺς οἰκείους παῖδας. οὐ δὲ γὰρ οὐδ᾽ αὐτοῖς θάνατον, ὥσπερ Σκύθαις ἐπάγειν θέμις. ἐλευθερίας δὲ τρόποι παρ᾽ αὐτοῖς πλεῖστοι, ἣν οὐ μόνον περιόντες ἀλλὰ καὶ τελευτῶντες χαρίζονται, διατάττοντες κατὰ τῆς περιουσίας ἣν βούλονται τρόπον. καὶ νόμος ἐστὶν ὥσπερ ἕκαστος τελευτῶν περὶ τῶν προσηκόντων βουλεύσοιτο*: *multo melius servos suos Romani tractant, patrumque aut magistrorum in eos funguntur officio: nam ut eos abstruant ab iis quæ moribus ipsorum illicita habentur, ita eos delinquentes quasi filios suos castigant: neque enim jus est eos occidere, ut apud Scythas. Tum vero libertatis complura genera, quam non viventes tantum sed in mortis tempore domini largiuntur: qui quidquid morituri de re sua statuerint id legis vim habet*. Adde legem Wisigotthicam lib. VI, tit. I, c. 12. GRON.

nunc 19 prolata vi proximitatis ad omnes servos debet extendi, Deuter. xv, 17. 45. 53. Ad quem locum sic (f) Philo: θεράποντες τύχῃ μὲν ἐλάττονι κέχρηνται, φύσεως δὲ τῆς αὐτῆς μεταποιοῦνται τοῖς δεσπόταις. τῷ δὲ θείῳ νόμῳ κανὼν τοῦ δικαίου ἐστὶν οὐ τὸ τύχης, ἀλλὰ τὸ τῆς φύσεως ἐναρμόνιον. διὸ προσήκει τοὺς κυρίους μὴ κατακόρως χρῆσθαι ταῖς ἐξουσίαις κατὰ τῶν οἰκετῶν, ἀλαζονείαν καὶ ὑπεροψίαν καὶ δεινὴν ὠμότητα ἐπιδεικνυμένους. ταῦτα γὰρ οὐκ ἔστι δείγματα ψυχῆς εἰρηνικῆς, ἀλλ' ὑπ' ἀκρασίας τὸν ὑπαίθυνον (male editum ἀνύπευθυν.) κολαζούσης κατὰ τυραννικὴν δυναστείαν. *Servi fortuna quidem inferiores sunt: natura autem pares dominis: ac* 20 *divinæ legi justi regula est, non quod fortunæ, sed quod naturæ congruit. Ideo non oportet dominos potestate sua in servos proterve uti, nec eam materiam sumere superbiæ & insolentiæ & diræ feritati. Hæc enim signa animi non placidi sed male temperati, & in subditos tyrannico quodam dominatu sævientis. Numquidnam equum est,* ait Seneca, *gravius homini & durius imperari quam imperatur animalibus mutis? atqui equum non crebris verberibus exterret dominandi peritus magister: fiet enim formidolosus & contumax, nisi eum tactu blandiente permulseris.* Et mox: *quid stultius quam in jumentis quidem & canibus erubescere iram exercere, pessima autem conditione hominem esse?* Hinc est quod Hebræa lege servo aut ancillæ (g) non pro oculo tantum sed & pro dente excusso, per injuriam scilicet, libertas debebatur. *Exod.* xxi. 26. 27.

V. 1. Sed

GRON. 19 *Prolata vi proximitatis*) Ut sit aliqua cognatio omnium hominum inter se, quod docent S. Literæ, unde scimus nos omnes ex Adamo oriundos, sed maximè, ut Christus jusserit, quemvis hominem pro proximo haberi.

GROT. f *Philo*) De specialibus legibus secundo: Cyprianus ad Demetrianum; *nisi tibi pro arbitrio tuo serviatur, nisi ad voluntatis obsequium pareatur, imperiosus & nimius servitutis exactor flagellas, verberas, fame, siti, nuditate, ferro frequenter & carcere affligis, & non agnoscis miser* Dominum *Deum tuum; cum sic exerceas ipse in hominem dominatum.*

GRON. 20 *Divinæ legi justi regula*) Divina lege justum habetur, non quod existens forte casus aut temporis iniquitas aliquando permittit, sed quod æterna & semper sibi similis ratio sancit.

GROT. g *Non pro oculo tantum, sed & pro dente excusso*) Philo dicto loco: οὕτω γὰρ ὁ μὲν ἀνθ' ὧν ἔδρασε, διττὴν ἐκδέξεται ζημίαν, ἅμα τιμῇ καὶ τὴν ὑπηρεσίαν ἀφαιρεθείς. καὶ τρίτον ἑκατέρου τῶν λεχθέντων χαλεπώτερον, ἀναγκαζόμενος ἐν τοῖς μεγίστοις εὐεργετεῖν ἐχθρὸν, ὃν ἴσως ηὔχετο κακοῦν ἀεὶ δύνασθαι· ὁ δ' ἀνθ' ὧν ὑπέμεινε παρηγορίαν ἕξει διπλῆν, οὐ μόνον ἐλευθερωθεὶς, ἀλλὰ καὶ ἀργαλέον καὶ ὠμὸν δεσπότην ἐκφυγών. *sic ille pro facto duplicem pendet pœnam, amissis & operis & servi pretio: ad quæ accedit & tertium duobus istis gravius, quod cogitur in rebus maximis bene facere homini exoso & quem optasset semper vexare posse: alter autem pro malo quod pertulit duplex habebit solatium, non libertatem tantum adeptus, sed a tam fero, sævoque domino exsolutus.*

h Opere

V. 1. Sed & (h) 21 operæ cum modo exigendæ sunt, & valetudinis servorum humane habenda ratio. Quod ipsum præter alia spectat lex Hebræa in sabbathi institutione, nimirum ut laboribus aliquod daretur spiramentum. Et C. Plinii epistola ad Paulinum quę sic incipit: *video quam molliter tuos habeas, quo simplicius confitebor tibi qua indulgentia meos tractem. Est mihi semper in animo Homericum illud ἀνρὸς δὲ πατὴρ ὡς 22 ἤπιος ἦεν, & hoc nostrum paterfamilias.*

Exod. xx, 10. xxiii, 12. *Deut.* x, 14.

Ep. xlvii. 2. In eadem voce veterum humanitatem observat & Seneca: *ne illud quidem videtis quam 23 omnem invidiam majores nostri dominis, omnem contumeliam servis detraxerint? dominum patremfamiliæ appellaverunt, (i) servos familiares.* Dion Prusæensis optimum regem describens: δεσπότην δὲ οὐχ ὅπως τῶν ἐλευθέρων, ἀλλὰ μηδὲ τῶν δούλων χαίρειν καλούμενον· *domini nomen adeo in homines liberos non usurpat; ut & in servos eo abstineat.* (k) Ulysses apud Homerum servos, quos fidos reperit, apud se ait futuros eo loco quasi Telemachi filii ipsius fratres essent. Tertullianus: (l) *gratius est 24 nomen pietatis quam 25 potestatis: etiam familię magis patres quam domini vocantur.* Hieronymus sive Paulinus ad Celantiam: *familiam tuam ita rege & constitue ut te matrem magis tuorum quam domi-*

Od. φ.

h *Operæ cum modo exigendæ*) Vide c. 14. in epistola episcoporum ad Ludovicum regem, quæ inserta est in capitulare Caroli Calvi. Seneca epistola xlvii. *non tanquam hominibus, sed tanquam jumentis abutimur.* De Atheniensium vero in servos lenitate vide Xenophontem de republica Atheniensium.

GRON. 21 *Operæ cum modo*) Quatenus salvis corporibus sustineri possunt.

22 Ἤπιος ἦεν) Al'ει. Helenæ verba de Priamo Ιλ. ω. 775. dicentis, affines cæteros & ipsam socrum sæpe sibi convicium fecisse, nunquam vero Hectorem & Priamum socerum, qui semper sibi fuerit quasi mitis pater.

23 *Omnem invidiam*) Ipso nomine ostenderint se nec dominos invisos & odiosos, nec servos viles & contumeliis obnoxios velle.

GROT. i *Servos familiares*) Amicos Epicurus. Seneca epist. cvii.

k *Ulysses*) Cujus paternam in se benignitatem prædicat Eumæus Odysseæ ξ.

mi-

l *Gratius est nomen pietatis quam potestatis*) Notat & Cyprianus testimoniorum iii. ad Quirinum: *dominos servis, cum crediderint, mitiores esse debere*; probatque id Apostoli Pauli ad Ephesios verbis. Lactantius libro v, cap. 15. *Nec alia causa est cur nobis invicem fratrum nomen impartiamur, nisi quia pares esse nos credimus. Nam cum omnia humana non corpore sed spiritu metiamur, tametsi corporum sit diversa conditio, nobis tamen servi non sunt: sed eos & habemus, & dicimus spiritu fratres, religione conservos.* Augustinus de moribus ecclesiæ catholicæ x, 30. *Tu dominis servos non tam conditionis necessitate quam officii delectatione doces adhærere. Tu dominos servis, summi Dei scilicet, communis domini consideratione, placabiles, & ad consulendum quam ad coercendum propensiores facis.* Adde Isidorum Pelusiotam lib. 1. epistola 471. Repete quæ modo ex Prisco posuimus.

GRON. 24 *Nomen pietatis*) Officii, curæ sanguinis.

25 *Potestatis*) Juris & imperii.

26 *Fi-*

minam videri velis, a quibus benignitate potius quam severitate exige reverentiam: Augustinus: *Domestica pax a justis patribus ita olim administrata est, ut secundum hęc temporalia bona* 26 *filiorum sortem a servorum conditione distinguerent, ad Deum autem colendum omnibus domus suę membris pari dilectione consulerent: quod naturalis ordo ita pręscribit, ut nomen patrisfamilias hinc exortum sit, & tam late vulgatum, ut* 27 *inique etiam dominantes hoc se gaudeant appellari. Qui autem veri patresfamilias sunt: omnibus in familia sua, tanquam filiis, ad colendum & promerendum Deum consulunt.* Lib. XIX. de civit. Dei cap. 16.

3. Similem pietatem in voce puerorum, qua servos significabant, annotavit Servius ad illud Maronis, *claudite jam rivos pueri*. Nec dissimile quod Heracleotæ servos suos Mariandynos (m) 28 δωροφόρους, id est, *donatarios* appellabant ἀφαιροῦντες τὸ πικρὸν τῆς προσηγορίας *parcentes acerbitati nominis*, ut ad Aristophanem 29 vetus interpres Callistratus notabat. Laudat Germanos Tacitus, quibus servi tanquam coloni habebantur. Theano in epistola: δικαία χρῆσις ἵνα μήτε διὰ τὸν πόνον κάμνωσι, μήτε ἀδυνατῶσι διὰ τὴν ἔνδειαν. *justus mancipiorum hic est usus, ut nec præ labore deficiant, nec per egestatem impares sint ferendo.*

VI. 1. Pro opera ut diximus (n) alimenta servo debentur: *Servis*, ait Cicero, *non male pręcipiunt qui ita jubent uti ut mercenariis: operam exigendam, justa prabenda*. Aristoteles δούλῳ μισθὸς τροφή, *servo pro mercede alimenta*. Cato: *familię ut bene sit provideto, ne algeat, ne esuriat. Est aliquid*, ait (o) Seneca, *quod dominus præstare* De Off. I. I, Oecon. V. Lib. III. de benef.

26 *Filiorum sortem*) Liberos liberalius tractarent, quam servos.

27 *Inique dominantes.*) Duriter & tyrannorum more imperantes.

GROT. m *Δωροφόρους appellabant*) Athenæus VI, 18.

GRON. 28 *Δωροφόρους, id est, donatarios*) Potius *tributarios*, seu qui dominis dona ferrent, ut operæ quas præstarent, & mercedes quas mererent, in alienum opus locati, haberentur pro munere ac donis: nam apud Euphorionem est Δωροφόροι καλέονται. Et hujus generis composita omnia activam habent significationem. Adde Terentium Phormione I, 1. 6.

29 *Vetus interpres Callistratus*) Non ille, qui exstat, sed quem habuit Athenæus lib. 6. p. 263.

GROT. n *Alimenta servo debentur*) Sirachides XXXIII, 25. ἄρτος καὶ παιδεία καὶ ἔργα οἰκέτῃ. *Panis & disciplina & opera servo.*

o *Seneca*) Idem de tranquillitate: *familia vestiarium petit victumque*. Romani ad Belisarium apud Procopium Gotthicorum III. χορηγεῖτε τοῖς ὑμετέροις αἰχμαλώτοις τροφὴν οὐκ ἀρκοῦσαν, οὐδὲ κατὰ τὴν χρείαν ἡμῶν ἀποχρῶσαν, ἀλλ' ὥς γε ἀποζῆν διαρκῶς ἔχουσαν· *date nobis saltem ut captivis vestris alimenta, non dicam quæ sufficiant, qualia necessitas nostra desiderat, sed quæ mortem arceant*. Chrysostomus ad Ephesios V, 2. ὅταν οὗτος μὲν τὴν σωματικὴν διακονίαν παρέχῃ, σὺ δὲ τὸ σῶμα τρέφῃς καὶ θεραπεύῃς καὶ τροφαῖς καὶ ἐνδύμασι καὶ ὑποδήμασι, καὶ οὕτως ὁ ὑλικὸς ἐστὶ τρόπος. ἔτι ἐὰν μὴ παρέχῃ καὶ σὺ τὴν σὴν διακονίαν, οὐδὲ ἐκεῖνος τὴν ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἔσται ἐλεύθερος, καὶ οὐδεὶς αὐτὸν ἀναγκάσει νόμος καὶ μὴ τρεφόμενον τοῦτο ποιεῖν· *ubi ille corporis ministeria exhibet, tu vero eum alis, curasque ut*

re servo debeat, ut cibaria, vestiarium. In cibariis erant 30 quaterni modii frumenti in mensem, quos præstitos servis Donatus auctor est. Martianus jurisconsultus esse ait quæ dominus necesse habet servo præstare, ut tunicas & similia. Damnatur ab historiis (p) Siculorum crudelitas, qui captivos Athenienses fame necabant.

Ad Phorm. act. 1. sc. 1.
l. 40. D. de peculio.
Thuc. l. VII.
Diod. lib. XIII.

2. Insuper Seneca dicto loco probat 31 in quædam liberum esse servum, & 32 beneficii quoque habere materiam, si quid fecerit quod servilis officii modum excedat, quod non ex imperio sed ex voluntate præstetur, ubi ex ministerio in affectum amici transitur, quod late explicat. His consentaneum est, ut si quid servus, quemadmodum (q) apud Terentium est, suum defraudans genium comparsit, aut 33 succisivi temporis diligentia quæsivit, id aliquo modo sit ipsius. Non male Theophilus peculium definit ἴδιον φυσικὴν (r) 34 naturale patrimonium, quasi contubernium definias naturale matrimonium; sed & Ulpianus peculium dixit pusillum patrimonium. Nec refert quod 35 peculium dominus suo arbitrio adimere potest aut minuere; neque enim

Inst. quod cum eo qui in alt. pot.
L. 5. §. 3. D. de peculio.

ut præter victum habeat quo induatur, quo calcietur, est & hoc servitutis quoddam genus: nam nisi & tu tuum hoc exhibeas ministerium, nec ille exhibebit suum, sed liber erit, neque nulla eum lex constringet, si non alatur, operas præstare.

GRON. 30 *Quaterni modii*) Seneca servo tragœdo, quod genus honestius, quinque modios menstruos dari scribit epist. 80.

GROT. p *Siculorum crudelitas*) Et Isaaci Angeli in Siculos captivos, memorante Niceta lib. I. qui & epistolam ponit ea de re regis Siculi ad Imperatorem Græcum.

GRON. 31 *In quædam liberum esse*) Esse nonnulla, quæ homo servus agat tanquam liber.

32 *Beneficii quoque*) Posse domino beneficium dare.

GROT. q *Apud Terentium est*) Phormione actu 1, sc. 1.

GRON. 33 *Succisivi*) Subsecivi.

GROT. r *Naturale patrimonium*) Eumæus Odysseæ Ξ.

Οἷά τε ᾧ οἰκῆι ἄναξ εὔθυμος ἔδωκε
Οἶκόν τε κλῆρόν τε πολυμνήστην τε γυναῖκα.

Qualia dat famulis domini prolixa voluntas,
Fœdera conjugii socialia, remque, domumque.

Ipse Ulysses Odysseæ Φ Eumæo & Philætio dicit.

Ἄξομαι ἀμφοτέροις ἀλόχους καὶ κτήματ' ὀπάσσω
Οἰκία τ' ἐγγὺς ἐμεῖο τετυγμένα.

Vestrum utrique thori socias dabo, largiar & rem
Vicinasque domos nostræ.

Varro de servis: *studiosiores ad opus fieri liberalius tractando, aut cibariis aut vestitu largiore, aut remissione operis, concessioneque ut peculiare aliquid in fundo pascere liceat.*

GRON. 34 *Naturale patrimonium*) Ut naturale dicitur, quod tantum est naturale, non etiam confirmatum civilibus legibus, eoque carens effectu, quem habent eædem res ornatæ solemnibus legum. Sic naturales liberi, qui non justis nuptiis nati.

35 *Peculium dominus*) Dominus justam causam habet auferendi peculium servo non modo si quid is committat, ob quod mereatur eo mulctari, sed etiam si eo ipse ad usus vitæ indigeat.

GROT.

enim quod æquum est faciet, si sine causa id faciat. Causam vero intelligo non pœnam modo, sed & domini necessitatem; nam servi utilitas utilitatibus domini subest, magis etiam quam res civium civitati. Apposite ad hanc rem (s) Seneca: *non ideo nihil habet servus, quia non est habiturus, si dominus illum habere noluerit.* *Lib.* VII. *de benef.* 4.

3. Et hinc est quod 36 dominus non repetit, si quid servo in servitute debitum post manumissionem solvit; quia (ut Tryphoninus ait) debiti vel non debiti ratio in condictione 37 naturaliter intelligitur; dominus autem servo debere naturaliter potest. *L.* 64. *D. de cond. indeb.* Itaque sicut clientes in usum patronorum & subditos in usum regum, sic servos in usus heriles contulisse legimus, ut si filia dotanda, si captivus filius redimendus, & si quid his evenisset simile. *Dionys. l.* II. Plinius, ut ipse in epistolis narrat, servis suis concedebat etiam quædam quasi testamenta facere, id est, dividere, donare, relinquere 38 intra domum. *Lib.* VIII, *epist.* 16. Apud aliquas gentes etiam plenius quoddam res acquirendi jus servis concessum legimus, sicut servitutis plures esse gradus a nobis alibi tractatum est. *Lib.* II. III.

4. Ad 39 hanc internam quam exponimus justitiam multos apud populos etiam jus illud exterius dominorum leges 40 retraxerunt. Nam & apud Græcos servis durius habitis licebat * πρᾶσιν αἰτεῖν, 41 *ad venditionem proclamare*, & Romæ ad statuas confugere, aut 42 præsidum implorare opem contra sævitiam, vel famem, vel intolerabilem injuriam. *§.* 2. *Inst. de his, qui sui vel alie. jur.* Illud vero jam non ex jure stricto, sed ex humanitate & beneficentia veniet, interdum tali quæ & debeatur; ut post longas operas aut valde magnas libertas detur servo.

5. Posteaquam jure gentium servitus invasit, secutum est beneficium manumissionis, ait Ulpianus. *l.* 4. *D. de just. & jur.* Exemplo sit illud Terentianum:

se-

GROT. s *Seneca*) Ejusdem est ibidem: *Numquid dubium est quin servus cum peculio domini sit? Dat tamen domino suo munus.*

GRON. 36 *Dominus non repetit*) Non consequitur actione indebiti, §. 1. Instit. Quibus modis re contrahitur obligatio.

37 *Naturaliter*) Potest aliquis debere naturaliter, qui non debet civiliter, ut si pupillus sine auctoritate tutoris contraxit, naturaliter obligatur ad implendum contractum; cessat autem condictio indebiti; etiam si quis solverit, quod naturaliter debebat: non tantummodo, si quis solvit, quod debebat civiliter.

38 *Intra domum*) Conservis, non servis alienis.

39 *Ad hanc internam*) Ethicam, morum, humanitatis, conscientiæ ad quam non adigimur legibus.

40 *Retraxerunt*) Imminuerunt.

41 *Ad venditionem*) Adire magistratum & petere, ut dominus sævus atque inexorabilis alii domino se vendere compelleretur.

42 *Præsidum*) Provinciæ alicui præfectorum.

feci e servo ut esses libertus mihi
Propterea (t) *quod servibas liberaliter.*

Libro tertio. Salvianus in usu quotidiano esse ait, ut servi, etsi non optimæ, saltem non improbæ servitutis; libertate donentur; addit, *& illa que in servitute positi conquisierant ex dominorum domo tollere non vetantur*. Cujus benignitatis multa exempla in martyrologiis apparent. *Deut.xv, 13.* Et hic quoque laudanda benignitas legis Hebrææ, quæ servum Hebræum certo tempore exacto manumitti omnino jubet, (u) 43 nec sine donis: de cujus legis contemtu graviter queruntur prophetæ. Catonem majorem reprehendit Plutarchus quod servos senectute confectos venderet, immemor ejus quæ est inter homines communis naturæ.

Silv. verbo servitus §.3. Fortunius in l. 4. D de just. & jur. Æg. Reg. de act. supern. disp. 31, dub. 7. n. 119. Less. l. 11, c. 5, dub. 5. VII. Quæstio hic incidit, an fugere fas sit ei 44 qui bello justo captus est; non de eo agimus, qui suo 45 proprio delicto pœnam eam est commeritus, sed qui 46 publico facto in hanc fortunam decidit. Verius est fas non esse, quia ex conventione, ut diximus, gentium communi operas suas civitatis nomine debet. Quod tamen ita est intelligendum, nisi intolerabilis sævitia hanc ipsi imponat necessitatem. Videri circa hanc rem potest responsum Gregorii Neocæsariensis xvi.

✠ L. 11, c. 5. VIII. 1. ✠ Movimus 47 alibi dubitationem, an & quatenus nati ex servis domino teneantur interno jure, quæ hic ob specialem bello captorum considerationem omitti non debet. Si parentes suo delicto pœnam 48 mortis erant commeriti, poterunt eorum posteri qui sperabantur, ad vitam servandam obstringi servitio, quia alioqui exstituri non fuerant; nam & ob alimenta alioquin defutura prolem suam parentes in servitutem vendere possunt, ut ibi diximus. Tale est jus quod in Cananæorum posteros Hebræis Deus concedit. *Deut.xv, 13.*

2. Pro

GROT. t *Quod servibas liberaliter*) Ita manuscripti recte. Varro narrat in Feroniæ luco dictum servis: *bene meriti sedeant servi, surgant liberi*: in quibusdam locis mos liberari servos: ubi octuplum pretii, quo emti erant paraverant.

u *Nec sine donis*) Consuetudo id interpretata ne minus xxx. siclis detur; vide præcepto jubente 84.

GRON. 43 *Nec sine donis*) Ut sit unde vivat in libertate, cum desierit eum alere dominus.

44 *Qui bello justo captus*) Nam qui bello injusto, illis licere tradidit 3, 7. 6.

45 *Proprio delicto*) Aliquid præter cæteros flagitiose aut scelestè patrando.

46 *Publico facto*) Calamitate partium victarum.

47 *Movimus alibi.*) 2, 5, 29. 3, 7, 5.

48 *Mortis erant commeriti*) Et sic non genuissent, nisi victor illos conservasset hac conditione, ut servirent: possunt videri & ii, quos gignunt postea, servitutem eandem debere ob suam vitam: neque enim aut nati forent aut superstites essent, nisi genitoribus eorum pepercisset communis dominus & ipsos procreandi educandique copiam fecisset.

49 Usque

2. Pro debito autem civitatis ii quidem qui jam nati erant, ut pars civitatis obligari poterant, non minus quam parentes ipsi; at in nondum natis non videtur hæc causa sufficere, sed alia requiri: aut ex parentum consensu expresso accedente alendi necessitate, idque etiam in perpetuum: aut ex ipsa alimentorum præstatione, idque duntaxat 49 usque dum operæ totum quod impensum est expunxerint. Si quid ultra juris in hos domino datur, id videtur ex lege civili dominis plus æquo largientibus procedere.

IX. 1. At quas apud gentes jus illud servitutis ex bello in usu non est, optimum erit permutari captivos; proximum dimitti pretio non iniquo. Hoc quale sit præcise definiri non potest: sed humanitas docet non ultra intendi debere quam 50 deducto ne egeat captus rebus necessariis; nam & leges civiles hoc multis indulgent qui suo facto proprio in debitum inciderunt. Alibi hoc pactis aut moribus definitur: (x) ut apud Græcos 51 olim mina, nunc inter milites menstruo stipendio. Narrat Plutarchus olim inter Corinthios & Megarenses bella gesta ἡμέρως καὶ συγγενικῶς, *mansuete & ita ut populos consanguineos decebat*. Si quis captus esset, eum a captore habitum ut hospitem & fide de pretio accepta dimissum domum: unde natum 52 δορυξένου nomen. Quæst. Græc.

2. Excelsioris animi est illud Pyrrhi a Cicerone laudatum:

(y) *Nec mi aurum posco, nec mi pretium dederitis:*
Ferro non auro 53 vitam cernamus utrique;
Quorum virtuti belli fortuna pepercit
Eorundem libertati me parcere certum est.

Non dubium quin crediderit Pyrrhus justum a se bellum geri; tamen parcendum existimabat eorum libertati; quos probabiles cau-

49 *Usque dum operæ totum*) Labore pro omni sumtu, qui in eos factus est, satisfecerint.

50 *Deducto ne egeat*) Ut captus non privetur omni patrimonio, sed tantum ei relinquatur, quo se sustentare possit.

GROT. x *Ut apud Græcos olim mina*) Bello Gallorum cum Hispanis in Italia eques redemtus quarta parte annui stipendii; non comprehensi qui ordines ducerent eisque superiores: nec qui justo prælio aut oppido per vim capto venirent in potestatem. Mariana XXVII, 18.

GRON. 51 *Olim mina*) Centum dracmis sive decem Philippis. Inter Fabium & Hannibalem convenerat, argenti pondo binis & selibra sive mille nummis. Liv. 22, 23. Hannibal ad Cannas captis equiti quingenos quadrigatos, trecenos pediti, servis centum statuit. Liv. 22, 58.

52 *Δορυξένου*) Quasi hasta & armis hospitum: quæ tamen vox usu deinde ad quemvis hospitem significandum producta & dilatata est.

GROT. y *Nec mi aurum posco*) Similem Tiberii Christiani Imperatoris in Persas bonitatem laudat Menander protector; Sisebuti Mariana, item Sanctii Castellæ regis lib. XI.

GRON. 53 *Vitam cernamus*) De vita certemus & pugnemus.

11. *Cyrop.* causæ in bellum tulissent. Simile Cyri factum celebrat Xenophon; Philippi Macedonis post victoriam in Chæronea Polybius; Alexandri in Scythas Curtius; Ptolemęi regis & Demetrii, inter se non bello magis quam in captivos benignitate certantium, Plutarchus. *Vita Dem.* Lysimacum vero (z) Getarum rex Dromichætes bello *Strabo. lib. VII.* captum hospitem suum fecit, paupertatisque simul Geticæ ac comitatis testem factum perpulit ut talibus amicis, quam hostibus uti mallet.

GROT. z *Getarum rex Dromichætes*) Meminit & Diodorus Siculus in excerptis Peiresianis.

CAPUT XV.

Temperamentum circa acquisitionem imperii.

I. *Quatenus justitia interna permittat imperium acquiri.*
II. *Laudabile esse hoc jure in victos abstinere.*
III. *Sive eos miscendo victoribus.*
IV. *Sive relinquendo imperium his qui habuerant:*
V. *Interdum impositis præsidiis.*
VI. *Aut tributis etiam & similibus oneribus.*
VII. *Utilitas ab hac moderatione indicatur.*
VIII. *Exempla: & de mutata forma reipublicæ apud victos.*
IX. *Imperium si assumendum sit, recte partem ejus victis relinqui.*
X. *Aut, certe libertatem aliquam.*
XI. *Præcipue in religione.*
XII. *Saltem victos clementer haberi oportet, & cur.*

Vict. de jure belli num. 38, & 59. I. QVæ in singulos aut exigitur æquitas aut laudatur humanitas, tanto magis in populos aut 1 in populorum partes, quanto in multos insignior est & injuria & beneficentia. Justo bello ut alia acquiri possunt, ita & 2 jus imperantis in populum, & jus quod in imperio habet ipse populus; sed nempe quatenus fert aut pœnæ nascentis ex delicto, aut alterius debiti modus. Quibus addenda est causa vitandi periculi summi. Sed hęc causa plerumque cum aliis miscetur, quæ tamen ipsa tum in pace constituenda, tum in utenda victoria maxime spectanda est. Nam cętera est ut remittantur ex misericordia. In

GRON. 1 *In populorum partes*) Aut exigitur æquitas, aut laudatur humanitas.

2 *Jus imperantis*) Et principis & quod sibi populus reservavit. (Ut, exempli gratia, si comitia, si ordines, si privilegia) illo potest uti victor, huic detrahere & id imminuere, quatenus tamen.

3 Quæ

In publico autem periculo, 3 quæ modum excedit securitas, immisericordia est. Isocrates ad Philippum: τῶν βαρβάρων ἐπὶ τοσοῦτον ἐξαρκέσει κρατεῖν ὅσον ἐν ἀσφαλείᾳ καταστῆσαι τὴν σαυτοῦ χώραν. *barbari hactenus edomandi sunt, quantum satis erit ut tuam regionem in tuto colloces.*

II. 1. Crispus Sallustius de Romanis veteribus: *majores nostri religiosissimi mortales nihil victis eripiebant, 4 præter injuriæ licentiam.* Digna quæ a Christiano diceretur sententia; quicum illud ejusdem convenit: *sapientes pacis causa bellum gerunt, & laborem spe otii sustentant.* Aristoteles non semel dixerat, πόλεμον εἶναι εἰρήνης χάριν, ἀσχολίαν δὲ σχολῆς, *bellum pacis & negotium otii causa institutum.* Nec aliud vult Cicero, cujus hoc est sanctissimum effatum: *bellum ita suscipiatur, ut nihil aliud nisi pax quæsita videatur.* Ejusdem & hoc simile: *sic suscipienda bella sunt ob eam causam, ut sine injuria in pace vivatur.*

Jugurt. De rep. VII, c. 14, & 15, & X. Nic. c. 7. De off. 1.

2. Nihil hæc distant ab his quæ nos docent veræ religionis Theologi, finem belli esse amovere ea quæ pacem perturbant. Ante N.ni tempora, ut ex Trogo alibi dicere cœpimus, fines imperii (a) tueri magis quam proferre mos erat; intra suam cuique patriam regna finiebantur; reges non imperium sibi, sed populis suis gloriam quærebant, contentique victoria imperio abstinebant; quo nos retrahit quantum potest Augustinus, cum ait: *videant tamen ne forte non pertineat ad viros bonos* (b) *gaudere de imperii latitudine*; qui & hoc addit: *felicitas major est vicinum habere concordem, quam vicinum malum subjugare bellantem.* Adde quod in ipsis Ammonitis, propheta Amosus severe reprehendit hoc studium proferendorum per arma finium.

Th. 1. 2, q. 40. art. 1, ad 3. Wil. Mat. de belli sec. requis. q. 7. De civ. Dei lib. IV, 15. Cap. I, v, 13.

III. Ad hoc antiquæ innocentiæ exemplar proxime accessit veterum Romanorum prudens modestia: *Qui hodie esset imperium*, ait Seneca, *nisi salubris providentia victos permiscuisset victoribus?* *Conditor noster Romulus*, ait apud Tacitum Claudius, stan-

L. II, de ira c. 34. Ann. v.

3 *Quæ modum excedit, securitas*) Si non peccavit quidem aliquid insigniter, neque debet, sed tamen salvus esse victor non potest aut non stabile imperium acquisitum, nisi duriter victos tractet: hoc casu si misericors est victor, in suos & se immisericors est. Cato apud Sallustium 52. Hic mihi aliquis misericordiam & mansuetudinem nominat. &c.

4 *Præter injuriæ*) Præterquam facultatem nocendi, qua per lasciviam male usi fuerant.

GROT. a *Tueri magis quam proferre*) Alexander Imperator Artaxerxi Persæ: δεῖν μένειν τε αὐτὸν ἐν τοῖς ἰδίοις ὅροις καὶ μὴ καινοτομεῖν, μηδὲ ματαίαις ἐλπίσιν αἰωρούμενον μέγαν ἐγείρειν πόλεμον· ἀγαπητῶς δὲ ἔχειν ἕκαστον τὰ ἑαυτοῦ. *manendum cuique intra suos fines nihil novando, neque debere quenquam incerta spe sublatum bella incipere, sed suo esse contentum.*

b *Gaudere de imperii latitudine*) Vide Cyrillum libro v. contra Julianum reges Hebræos hoc nomine laudantem, quod suis contenti essent finibus.

GRON.

tantum sapientia valuit, ut plerosque populos eodem die hostes, deinde cives habuerit; addit exitio Lacedæmoniis & Athenienfibus nihil aliud fuisse quam quod victos pro alienigenis arcebant. Livius rem Romanam auctam dicit hostibus in civitatem recipiendis. Exempla exstant in historiis Sabinorum, Albanorum, Latinorum, deinde aliorum ex Italia; donec postremo *Cæsar Gallos in triumphum duxit, idem in curiam*. Cerialis in oratione ad Gallos quæ apud Tacitum: *ipsi plerumque legionibus nostris præsidetis; ipsi has aliasque provincias regitis; nihil separatum clausumve*. Et mox: *proinde pacem & vitam, quam victi victoresque eodem jure obtinemus, amate, colite*. Tandem, 5 quod mirandum maxime, in orbe Romano qui sunt, ex constitutione Imperatoris 6 Antonini cives Romani effecti sunt, quæ verba sunt Vlpiani; ex eo, ut Modestinus ait, 7 Roma communis patria est. Et de ea Claudianus:

Libro primo. — *L. in orbe, D. de stat. hom.* — *L. Roma, ff. ad munic.*

Hujus pacificis debemus moribus omnes,
Quod cuncti gens una sumus.

IV. 1. Alia moderatæ victoriæ species est, victis aut regibus, aut populis relinquere quod habuerant imperium. Sic Hercules, Priami

Sen. Troad.

Hostis parvi victus lacrymis,
Suscipe, dixit, rector habenas,
Patrioque sede celsus solio:
Sed sceptra fide meliore tene.

Idem, victo Neleo, filio ejus Nestori regnum permisit. Sic Persæ reges victis regibus regnum relinquebant. Sic Cyrus Arme-

GRON. 5 *Quod mirandum maxime*) Meo judicio valde reprehendendum & perinde æstimandum, ac si quis omnes rusticos declaret nobiles. Eo dono non provinciales civium honorem consecuti sunt, sed cives provincialium conditionem ac vilitatem subierunt.

6 *Imperatoris Antonini*) Non Marci philosophi, non Titi Pii, laudatissimorum principum, sed Bassiani Caracallæ, qui Septimii Severi filius fuit, teterrimus parricida & tyrannus perfidus, ut ostendit Salmas. ex Dione de Mo. Uf. 855. additque speciem quidem fuisse quasi peregrinis honorem haberet, sed revera id factum, ut plus e vectigalibus colligeret, quia peregrini quædam non conferrent, quæ a civibus exigebantur.

7 *Roma communis*) Recte, sed non tantummodo ex eo. Poterat hoc dici & eo titulo digna esse Roma, etiamsi non cives Romani dignitatem suam perdidissent, & omnium hominum discrimina turbata essent; quemadmodum jam Plinio sub Vespasiano dicitur Italia omnium terrarum alumna eadem & parens, numine Deum electa &c. ut una cunctarum gentium in toto orbe patria fieret lib. 3. cap. 5. Rutilius Numatianus itiner. lib. 1, cap. 62. *Fecisti patriam diversis gentibus unam: Profuit injustis te dominante capi: Dumque offers victis proprii consortia juris, Urbem fecisti, quod prius orbis erat.*

GROT.

menio. (c) Sic Poro Alexander. Laudat hoc (d) Seneca, *nihil ex rege victo præter gloriam sumere*. Et Polybius celebrat Antigoni bonitatem, qui cum Spartam haberet in potestate reliquerit ipsis τὸ πάτριον πολίτευμα καὶ τὴν ἐλευθερίαν, *rempublicam majorum ac libertatem*; quo ex facto maximas per Græciam laudes consecutus ibidem narratur. Æl. iv, 5. Herod. viii. De clem. i, cap. 21.

2. Sic Cappadocibus permissum a Romanis uti qua vellent 8 reipublicę forma: & multi populi post bellum relicti liberi. *Carthago libera cum suis legibus est*, ajunt Rhodii ad Romanos post bellum Punicum secundum. Pompejus τῶν εἰλημμένων ἐθνῶν τὰ μὲν αὐτόνομα ἠφίει, inquit Appianus, *ex devictis gentibus* (e) *quasdam reliquit liberas*. Et Quintius Ætolis dicentibus pacem firmam esse non posse, nisi Philippus Macedo regno pelleretur, dixit sententiam, eos dixisse immemores Romanorum moris, victis parcendi; addidit: *adversus victos mitissimum quemque maximum animum habere*. Apud Tacitum est: *Zorsini victo nihil ereptum*. Livius libro xxxii. Mithrid. Ann. xii.

V. Interdum simul cum concessione imperii consultum victorum securitati (f) 9 Sic a Quintio decretum, Corinthus redderetur Achæis, ut in Acrocorintho tamen præsidium esset; Chalcidem ac Demetriadem detineri, donec cura de Antiocho decessisset.

VI. Tributorum quoque indictio sæpe non tam ad factorum sumtuum restitutionem, quam ad securitatem 10 & victoris & victi in posterum pertinet. Cicero de Græcis: *simul illud Asia cogitet, nullam a se neque belli externi neque discordiarum domesticarum calamitatem absfuturam fuisse, si hoc imperio non teneatur; id autem imperium cum retineri sine vectigalibus nullo modo possit, æquo animo.* L. i. ad Q. fr. ep. 1.

GROT. c *Sic Poro Alexander*) Pipinus Aistolfo Langobardo.

d *Seneca*) Totus locus dignus inspici, ubi & hoc egregie dictum: *hoc est etiam ex victoria sua triumphare, testarique se nihil quod dignum esset victores apud victos invenisse*. Tigrani pars regni a Pompejo relicta. Eutropius vi.

GRON. 8 *Reipublicæ forma*) Cum Romani eos liberassent, maluerunt esse sub rege: itaque rex eis a S.P.Q.R. datus Ariobarzanes.

GROT. e *Quasdam reliquit liberas*) Earum ut noscatur conditio vide Polybium excerptis legationum num. 6. Suetonium in Cæsare ubi de Gallia. Habet & quædam Guillemannus non indigna lectu in rebus Helvetiorum.

f *Sic a Quintio decretum*) Remissum id tamen postea Polybius excerptis legationum num. xi. Plutarchus Flaminio.

GRON. 9 *A Quintio decretum*) Livius 32, 31. Et tamen paullo post eodem annitente Quintio omnibus istis oppidis, quamvis maxime minante Antiocho, præsidia eduxerunt. Liv. 34, 50.

10 *Et victoris & victi*) Ne ille metuat rebellionem, hic se præcipitet in priora mala, si nimis indultum sit.

11 *Parte*

animo 11 *parte aliqua suorum fructuum pacem sibi sempiternam redimat atque otium*. Petilius Cerialis apud Tacitum pro Romanis apud Lingonas aliosque Gallos sic differit: *nos quanquam toties lacessiti jure victoriæ id solum vobis addidimus quo pacem tueremur; nam neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt*. Eodem pertinent & alia quę expressimus cum de inæquali fœdere ageremus, (g) tradere arma, classem, elephantos, non habere arcem; non exercitum.

Hist. IV.

Lib. II, c. 15. §. 7.

VII. 1. Vt autem victis relinquatur suum imperium, non tantum humanitatis est, sed sæpe & consilii. Inter Numę instituta laudatur, quod 12 a Termini sacris omnem sanguinem abesse voluit; significans ad quietem & certam pacem nihil utilius quam suis se finibus tenere. Optime Florus: *difficilius est provincias obtinere quam facere; viribus parantur, jure retinentur*. Cui non dissimile apud Livium illud, *facilius parari singula quam teneri universa*; & Augusti dictum apud Plutarchum, 13 μεῖζον τοῦ κτήσασθαι μεγάλην ἡγεμονίαν τὸ διατάξαι τὴν ὑπάρχουσαν. Darii regis legati Alexandro: *Periculosum est* 14 *peregrinum imperium: difficile est continere quod capere non possis. Facilius est quædam vincere quam tueri; quam hercule expeditius manus nostræ recipiunt quam continent*.

Plut. quæst. Rom. 15.

L. XXXVII.

2. Quod (h) Calanus Indus & ante eum Oebarus Cyri amicus explicabant 15 corii similitudine, quod alia parte se tollat simul aliam pede presseris; & T. Quintius apud Livium (i) comparatione testudinis; tutæ ad ictus ubi collecta in suum tegmen est, 16 obnoxię atque infirmæ simul exseruerit sui partem. Plato III. de legibus huc aptat Hesiodi dictum: *omni dimidium plus*. Et Appianus notat non paucos populos qui sub Romano imperio esse vellent ab ipsis repudiatos, aliis etiam reges datos. Scipione Africano

Livius libro XXXVI, 32

11 *Parte aliqua suorum*) Laudanda Romanorum modestia, qui de regnis subactis alias urbes liberabant, aliis dimidium tributi, quod regibus erant soliti pendere, imperabant. Livius 45, 26. Illyriis eodem cap. 18. & 29. Macedonibus.

GROT. g *Tradere arma, classem*) Vide de Persis Agathiam lib. IV.

GRON. 12 *A Termini sacris*) Quem Romanis finxerat Deum, ut eos doceret abstinere a movendis agrorum terminis, & sic minueret lites de finibus.

13 Μεῖζον τοῦ) Parare magnum imperium non tanta res est, quanta, cum habeas, ordinare ac componere.

14 *Peregrinum*) Prægrave. Curt. 4, 11.

GROT. h *Calanus Indus*) Habet id Plutarchus Alexandro.

GRON. 15 *Corii*) Sicci nimirum & durati.

GROT. i *Comparatione testudinis*) Plutarchus sic narrat. Ἀχαιοὺς ὀφειτεριζομένους τὴν Ζακυνθίαν νῆσον ἀποτρέπων ἔφη, κινδυνεύσειν ἄν, ὥσπερ αἱ χελῶναι, πορρωτέρω τὴν κεφαλὴν τῆς Πελοποννήσου προτείνωσι. *Achæos Zacynthian insulam appetentes cum dehortari vellet. dixit periculum eos adituros, si testudinis more caput extra Peloponnesum extulissent.*

GRON. 16 *Obnoxiæ*) Expositæ injuriis.

17 *Lusiri*

Africano judice, jam suis temporibus tantum Roma possidebat, ut avidum esset quicquam ultra appeteret; abunde felix si nihil ex eo quod obtinebat amitteret. Itaque & 17 lustri condendi carmen, quo Dii rogabantur ut res populi Romani meliores amplioresque facerent, (K) ita emendavit, precatus ut eas perpetuo 18 incolumes servarent. *Val. Max. IV. 1.*

VIII. Lacedæmonii, & initio Athenienses, in captas civitates nullum sibi vindicabant imperium; tantum eas republica uti volebant ad suam accomodata, Lacedæmonii quidem 19 sub primorum potentia, Athenienses sub 20 arbitrio populi, ut Thucydides, Isocrates, Demosthenes nos docent, ipse etiam Aristoteles quarti de republica capite XI. & quinti VII. Quod ipsum in comœdia sic notat Heniochus illorum temporum scriptor: *Thucyd. I. Isocr. Pan. Dem. orat. de Chers. Diod. lib. XIII. & XV.*

Γυναῖκε δ' αὐτὰς δύ' ἐταράττετόν τινε,
Ἀεὶ συνοῦσαι. δημοκρατία θατέρᾳ
Ὄνομ' ἐστί, τῇ δ' ἀριστοκρατία θατέρᾳ,
Δι' ἃς πεπαρῳνήκασιν ἤδη πολλάκις.
Tum geminæ ad illas accesserunt mulieres
Quæ cuncta conturbarunt: optimatitas
Est nomen alteri, alteri popularitas.
Quarum incitatu pridem 21 externatæ fuerunt.

Simile est quod Tacitus ab Artabano narrat Seleuciæ factum: *plebem primoribus tradidit*, inquit, *ex suo usu; nam populi imperium juxta libertatem, paucorum dominatio regiæ libidini propior est*. Sed ejusmodi mutationes an ad victoris securitatem faciant, non est nostræ inspectionis. *Ann. VI.*

IX. Si minus tutum sit omni in victos imperio abstinere, temperari tamen res potest, ut aliquid imperii relinquatur ipsis aut ipsorum regibus. Populi Romani consuetudinem vocat Tacitus ut haberet *instrumenta servitutis & reges*. Eidem *Antiochus inservientium regum ditissimus*. βασιλεῖς Ῥωμαίων ὑπήκοοι, in commentariis de Musonio; & apud Strabonem circa finem libri sexti. Lucanus, *Hist. II.*

Atque

17 *Lustri condendi*) Quum finiretur quinquennalis aut anni semestrisque census. Sueton. Octav. 97. GROT. k *Ita emendavit*) Utitur hac historia Claudianus Julianus consul in epistola ad Pupienum & Balbinum. Imitatus Augustus qui Dione narrante, ἐπῃνεῖτο ἐφ' οἷς οὐκ ἠξίου ἕτερόν τι προσκτήσασθαι, ἀλλ' ἀπεξιοῦ ἀρκεῖσθαι τοῖς ὑπάρχουσιν ἐδικαίου *laudatus est quod nihil novi acquirere voluit, sed quæ jam habebantur sufficere est arbitratus*. GRON.

18 *Incolumes servarent*) Huc pertinet Flori votum circa Gracchanos & cæteros tumultus 3, 12.

19 *Sub primorum*) Aristocratia, vel potius Oligarchia.

20 *Arbitrio populi*) Democratia.

21 *Externatæ fuerunt*) Ovidius I, met. 637. *seque externata refugit*. Et lib. II, 77. *Externatæ fugam, frustra tentabat.*

Atque omnis (l) *Latio quæ servit purpura ferro.*

Sic 22 apud Judæos mansit sceptrum in Synedrio, etiam post
Libro XV. confiscationem 23 Archelai. Euagoras Cypri Rex, ut apud Dio-
Lib. XVII. dorum est, dicebat velle se Persæ obedire, sed ut Regem Regi.
Et Dario victo aliquoties hanc conditionem ferebat Alexander,
(m) ut ipse imperaret aliis, pareret Alexandro. Nos de modis mi-
Lib. I, *cap.* III, scendi imperii diximus alibi: Quibusdam pars regni relicta, sicut
§. 17. veteribus possessoribus agrorum pars.

Lib. III, *c.* VIII. 3. X. Sed & cum omne imperium victis eripitur, relinqui illis possunt circa res privatas & publicas minores (n) suæ leges suique mores & magistratus. Sic in Bithynia proconsulari provincia
Lib. X, *epist.* 56. 84. 111. & 113. Apamæa civitas privilegium habuit (o) suo arbitrio rempublicam administrandi, ut Plinii epistolæ nos docent, & alibi, Bithynis sui magistratus, suus senatus. Sic & in Ponto Amisenorum civi-
Ib. epist. 93. tas legibus suis utebatur Luculli beneficio. Gotthi victis Romanis leges reliquerunt Romanas.

XI. Hujus indulgentię pars est (p) avitæ religionis usum vi-
ctis

GROT. l *Latio quæ servit purpura ferro)* Vide panegyricum Maximiano dictum.

GRON. 22 *Apud Judæos mansit sceptrum)* Valde quidem debile, si tamen sceptrum appellandum est; nam hac ratione omnes fere populi a Romanis subacti, dicendi sunt retinuisse sceptrum. Facile enim hoc illis relinquebant, ut haberent instar senatus domestici & apud judices gentiles certarent suis legibus. Videndus Cicero 2, in Verr. cap. 13. & lib. 6. ad Attic. epist. 1. & 2. At Judaicam gentem post Pompeji victoriam Mithridaticam, hoc est, 68. annis ante Archelaum relegatum elocatam, (id est, stipendiariam publicanisque traditam) & servam vocat Cicero pro Flacco cap. 28. Nec profecto post hunc casum Archelai sceptrum apud eos manere debuit, quum jam adesset Messias rex æternus.

23 *Archelai)* Herodis Magni filii & successoris, quo Viennam in Gallia relegato rebusque ejus in fiscum Augusti Cæsaris redactis Judæa desiit habere regem aut ethnarcham & provincia facta est.

GROT. m *Ut ipse imperaret aliis, pareret Alexandro)* Tales & olim in Italia reges sub aliorum regum imperiis; Servius ad X. Æneid. Sic apud Æschylum Persis:

Βασιλῆς βασιλέως ὕποχοι μεγάλου.

Reges regis magni subices.

Sic & apud Turcas teste Leunclavio libro XVIII.

n *Suæ leges)* Philo legatione ad Cajum: *Σεβαστὸς τοσαύτην ἐποιεῖτο τῆς βεβαιώσεως τῶν παρ' ἑκάστοις πατρίων, ὅσην καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν ἐπιμέλειαν. Augustus non minus curæ suæ duxit custodiam legum propriarum cuique genti quam Romanorum.*

o *Suo arbitrio rempublicam administrandi)* Vide epistolam XCIII. Plinii, & sequentem Trajani libro X. Sinope sub Persis rempublicam habebat popularem. Appianus Mithridaticis. Talis apud Græces sub Romanis umbra libertatis. Vide Ciceronem lib. VI, ad Atticum epist. 1. Plinium lib. VIII, epist. 24. Evocari ex insula Cyprios non licebat. Cicero ad Atticum V, 21.

p *Avitæ religionis usum) Melius est ibi aliquem Deum coli quam nullum:* ut Severi verbis modo diximus. Sic Gotthi apud Procopium Goth. II, dicunt se ad suam religionem adegisse neminem.

GRON.

ctis 24 nisi persuasis non eripere: quod ut victis pergratum ita victori innoxium probat Agrippa oratione ad Cajum, quam Philo recitat in legationis suę renunciatione. Et apud Josephum, tum ipse Josephus, tum Titus Imperator rebellibus Hierosolymitis objiciunt, quod Romanorum beneficio sacris suis tanto cum jure uterentur, ut templo alienigenas arcere possent, etiam capitis periculo.

2. At si falsa apud victos religio, ne vera opprimatur, recte curabit victor; quod Constantinus fecit fractis Licinii partibus, & post eum Franci aliique Reges.

XII. 1. Postrema cautio hæc est, ut in imperio etiam plenissimo & quasi herili victi clementer habeantur, & ita ut 25 eorum utilitates cum victoris utilitatibus socientur. Cyrus victos Assyrios jubebat bono esse animo; eandem ipsorum sortem fore, *Xen. de Cyri inst. l.iv.* quæ fuisset, mutato tantum Rege, mansuras ipsis domos, agros, jus in uxores, in liberos ut fuisset hactenus; quin si quis injuriam ipsis faceret, se ac suos vindices fore. Apud Sallustium legimus: *populo Romano melius visum amicos quam servos quærere; tutiusque rati* (q) *volentibus quam coactis imperitare*. Britanni temporibus Taciti delectum ac tributa & injuncta imperii munera *Vit. Agr.* impigre obibant, si injuriæ abessent; has ęgre tolerabant; jam domiti ut parerent, nondum ut servirent.

2. Privernas ille in senatu Romano interrogatus, qualem ab ipsis pacem Romani exspectandam haberent: *si bonam dederitis*, ait, *Liv.lib.VIII.* *& fidam & perpetuam; si malam, haud diuturnam*, ratione addita: *ne credideris ullum populum, aut hominem denique, in ea conditione, 26 cujus eum pœniteat, diutius quam necesse sit mansurum*. Sic Ca- *Liv. lib.VIII.* millus dicebat, firmissimum imperium esse quo obedientes gau- *Curt.l.VII.* deant. Scythæ Alexandro: *inter dominum & servum nulla amicitia; etiam in pace, 27 belli tamen jura servantur:* Hermocrates apud

GRON. 24 *Nisi persuasis*) Nisi meliora docti ultro consentiant in veteres ritus abolendos.

25 *Eorum utilitates*) Ut victi, seu novi subjecti intelligant idem sibi utile esse, quod ei, cui accesserunt.

GROT. q *Volentibus quam coactis imperitare*) Lacedæmonii apud Thucydidem v. Νομίζ. μέν τε τὰς μεγάλας ἔχθρας μάλιστ' ἂν διαλύεσθαι βεβαίως, οὐκ ἂν ἀνταμυνόμενός τις καὶ ἐπικρατήσας τὰ πλέω τοῦ πολέμου κατ' ἀνάγκην ὅρκοις ἐγκαταλαμβάνων μὴ ἀπὸ τοῦ ἴσου ξυμβῇ, ἀλλ' ἢν παρὸν τὸ αὐτὸ δρᾶσαι, πρὸς τὸ ἐπιεικὲς καὶ ἀρετῇ αὐτὸν νικήσας παρὰ ἃ προσεδέχετο μετρίως ξυναλλαγῇ· *sic existimamus, magnas inimicitias ita in firmam concordiam mutari, non si quis se ulciscens & fortunæ usus prosperiore necessitatem alteris imponat jurandi in leges inæquales, sed si cum id facere possit, æquitate usus non minus quam in vincendo virtute, quam potest moderatissime rem transigat.*

GRON. 26 *Cujus eum pœniteat*) Quam gravem & duram experiatur.

27 *Belli tamen jura*) Servorum sunt erga dominos animi hostiles. Festus, Quot servi, tot hostes, Seneca epistola 47.

Lib. XIII. pud Diodorum: κάλλιστόν ἐστι τοῦ νικᾶν τὴν νίκην ἐνεγκεῖν ἀνθρωπίνως *non tam vincere pulchrum quam victoria clementer uti*. Salubris ad victoriç usum Taciti sententia: *bellorum egregii fines, quoties ignoscendo transigitur*. In Cæsaris Dictatoris epistola est: *hęc nova sit ratio vincendi, ut misericordia & liberalitate nos muniamus*.

CAPVT XVI.

Temperamentum circa ea, quæ jure gentium postliminio carent.

I. *Internam justitiam exigere ut reddantur quæ hostis noster alii injusto bello eripuit.*
II. *Exempla.*
III. *An quid deduci possit.*
IV. *Etiam populos subditos aut populorum partes reddendas his quorum fuerant si ab hoste injuste occupati sint.*
V. *Quo tempore obligatio reddendi extinguatur.*
VI. *Quid faciendum in dubia causa.*

I. 1. QVo usque ex bello justo res capientium fiant, diximus supra, 1 quibus de rebus deducenda sunt,
L. 27. §. 1. D. de nox. act. quæ recipiuntur postliminii jure; sunt enim hæc 2 pro non captis.
L. 20. D. de acq. rer. dom. At quæ bello injusto quæruntur restituenda diximus, nec ab iis tantum qui ceperunt, sed & ab aliis ad quos res quoquo modo pervenit; nemo enim plus juris ad alium transferre potest quam ipse habuit, ajunt juris Romani auctores; quod Seneca breviter explicat, *nemo potest quod non habet dare*.
Lib. V, de benef. c. 12. 3 Dominium internum non habuit qui primo cepit, quare nec illud habebit 4 qui causam ab ipso obtinet; dominium ergo secundus aut tertius possessor accepit, quod docendi causa externum vocamus, id est, 5 commodum hoc, 6 ut ubique judiciaria auctoritate ac manu pro domino tuendus sit; quo tamen si utatur adversus eum, cui res malo facto erepta est, faciet non probe.

2. Nam

GRON. 1 *Quibus de rebus*) A quibus excipienda, quæ in patrios fines reversa pristinum statum recuperant.

2 *Pro non captis*) Fingit enim postliminium eas res nunquam in potestate hostium fuisse.

3 *Dominium internum*) In jure naturæ ac civili fundatum.

4 *Qui causam ab ipso*) Jus suum derivat.

5 *Commodum hoc*) Hac parte vel ad hoc.

6 *Ut ubique judiciaria*) Ut qui possidet rem armis captam, sive ceperit ipse, sive a capiente bono modo nactus sit, quocumque veniat, quemcumque apud judicem ea de re compelletur, vincat & non modo sententia judicis, sed & vi lictorum aut militum in ea possessione defendatur.

7 Ad

2. Nam quod de servo qui a latronibus captus mox 7 ad hostes pervenerat responderunt 8 Jurisconsulti nobiles, verum esse cum subreptum esse, nec quod hostium fuisset aut postliminio rediisset ei rei 9 impedimento esse: idem ex naturali jure respondendum est de eo, qui bello injusto captus, mox bello justo, aut alia ratione in alterius venit potestatem; nam in jure interno bellum injustum latrocinio nihil distat. Atque in hanc sententiam ex facto consultus respondit (a) Gregorius Neocæsariensis, cum Pontici quidam res civium a barbaris captas recepissent. *L.27.ff.de capt.* *Ægid. Regius de act. supern. dist.31, dub.7. num.122. Can.x.*

II. 1. Reddendæ ergo res tales his quibus fuerant ereptæ, quod & factum sæpe videmus. Livius cum retulisset a L. Lucretio Tricipitino victos Volscos & Æquos, expositam ait in campo 10 Martio prædam, ut suum quisque per triduum cognitum abduceret. Idem cum narrasset, Volscos a Posthumio dictatore fusos: *prędę pars sua 11 cognoscentibus Latinis atque Hernicis reddita, partem sub hasta dictatos vendidit*. Alibi: *biduum ad recognoscendas res datum dominis*. Idem ubi Samnitium de Campanis victoriam narraverat, *quod latissimum victoribus fuit, captivorum recepta septem millia & quadringenti; præda ingens sociorum; 12 accitique edicto domini ad res suas noscendas recipiendasque præstituta die*. Mox simile recitat factum Romanorum: *Samnites Interamnam coloniam Romanorum occupare conati urbem non tenuerunt: agros depopulati cum prædam aliam inde mixtam hominum atque pecudum colonosque captos agerent, in victorem incidunt consulem ab Luceria redeuntem, nec prędam solum amittunt, sed ipsi longo ac impedito agmine incompositi cęduntur. Consul Interamnam edicto dominis ad res suas noscendas recipiendasque convocatis, exercitu ibi relicto, comitiorum causa Romam est profectus*. Alibi de præda agens, quam ad Ilipam Lusitaniæ urbem Cornelius Scipio ceperat, sic ait idem scriptor: *ea omnis ante urbem exposita est, potestasque dominis res suas cognoscendi facta; cætera vendenda quæstori data: quod inde effectum est, militi divisum.* Post pugnam T. Gracchi ad Beneventum: *præda omnis præterquam hominum captivorum, militi concessa est, & pecus exceptum est quod intra triginta dies domini cognovissent*; eodem Livio auctore. *Lib.111.* *Lib.x.* *Lib.xxiv.*

2. De

7 *Ad hostes*) Quibus victis venum ierat.

8 *Jurisconsulti nobiles*) Labeo, Ofilius, Trebatius.

9 *Impedimento esse*) Adeo ut usucapi ab emtore non possit. GROT. a *Gregorius Neocæsariensis*) Sequuntur Petr. de potestate principis c.3. quæst.4. Bruningius de homagiis concl.241. GRON.

10 *Martio prædam*) Hostibus, qui eam per incursionem in Rom. ac sociorum fines egerant, ereptam.

11 *Cognoscentibus*) Quod privati, quibus ablatum erat, suum fuisse ostendere poterant, & se pro suo nosse fidem faciebant.

12 *Accitique edicto*) Affixis in publico tabellis vel libellis.

13 L. Æmil.

Hist. l. II. 2. De 13 L. Æmilio Gallorum victore Polybius τὴν λείαν ἀπέδωκε τοῖς προσήκουσι, *prædam iis reddidit a quibus abacta fuerat*. (b)

Plut. Apoph. App. Pun. Idem fecisse Scipionem Plutarchus & Appianus narrant, cum Carthagine capta multa ibi invenisset donaria, quæ e Siciliæ urbibus & aliunde Pœni eo advexerant. Cicero Verrina de jurisdictione Siciliensi: *oppidum Himeram Carthaginienses quondam ceperant, quod fuerat imprimis Siciliæ clarum & ornatum. Scipio qui hoc 14 dignum populo Romano arbitraretur, bello confecto socios sua per nostram victoriam recuperare; Siculis omnibus, Carthagine capta, quæ potuit, restituenda curavit*. Idem late satis id ipsum Scipionis factum

Livius libro XXXI. prosequitur Verrina 15 de Signis. Rhodii naves quatuor Atheniensium captas a Macedonibus recuperatasque Atheniensibus reddiderunt. Sic Phaneas Ætolus restitui Ætolis æquum censebat

Livius libro XXXIII. Strabo libro XIII. quæ ante bellum habuissent. Nec negabat T. Quinctius, (c) si de urbibus bello captis ageretur, & societatis leges non rupissent Ætoli. Etiam bona, olim consecrata Ephesi, 16 quæ reges sua fecerant, Romani in veterem statum restituerunt.

III. 1. Quod si 17 commercio res talis ad aliquem pervenerit, poteritne is ei, cui res fuit erepta, pretium a se numeratum 18 imputare? consentaneum est his, quæ alibi diximus posse imputari, in quantum ipsi qui rem amiserat valitura fuerat desperatæ possessionis recuperatio. Quod si tale impendium repeti potest, quidni & æstimatio laboris, ac periculi, perinde ac si quis rem alienam in mari perditam 19 urinando eduxisset? Apposita ad hanc quæstionem mihi videtur historia Abrahami cum quinque re-

13 *L. Æmilio*) Papo, Flor. 2, 4. GROT. b *Idem fecisse Scipionem Plutarchus & Appianus narrant*) Etiam Diodorus Siculus excerptis Peiresianis. Et Valerius Maximus lib. I. cap. I. num. 6. *Africani quoque posterioris humanitas speciose lateque patuit. Expugnata enim Carthagine circa Siciliæ civitates literas misit, ut ornamenta templorum suorum Pœnis rapta per legatos recuperarent, inque pristinis sedibus reponenda curarent*. GRON. 14 *Dignum populo*) Gloriosum & amplum conveniensque laudis avido P. R. ut quæ sociorum fuissent, etsi per multa sæcula ab hostibus possessa, nunc iisdem victis, non ipsi retinerent Romani, quod jure poterant, sed sociis redderent.

15 *De signis*) Statuis tabulisque materia & arte pretiosis, quas Siculis Verres abstulerant.

GROT. c *Si de urbibus bello captis ageretur*) Pompejus Attalo & Pylæmeni Paphlagoniam reddidit. Eutropius VI. In fœdere Pontificis, Imperatoris Caroli V. & Venetorum contra Solimannum convenerat, ut possessa quisque reciperet. Paruta VIII. itaque Cephalenia ab Hispanis capta reddita Venetis. Est ad eam rem pertinens locus & in Anna Comnena, ubi de Gothofredo agit. GRON. 16 *Quæ reges*) Seleucidæ pro imperio sibi vindicando.

17 *Commercio*) Emtione.

18 *Imputare*) A domino reposcere, si rem recipere velit.

19 *Urinando*) Natando subter aquam vel ad fundum usque. Plin. 11, 37. ranas & phocas diu sub aqua urinari, l. 4. §. 1. ad l. Rhod. de jactu: submersæ navis merces per urinatores extractæ.

GROT.

regum victor Sodoma rediret : וישב את כל הרכש ait Moses, *Reduxit omnes illas res*; nempe quas a regibus captas superius narraverat. Genes.XIV, 16.

2. Nec alio referenda conditio Regis Sodomorum quam fert Abrahamo, ut captivos redderet, cætera sibi retineret pro labore & periculo. At ipse Abrahamus (d) vir non pii tantum animi, sed & excelsi; sibi quidem nihil voluit sumere; cæterum de rebus receptis (nam ad eas, ut diximus, spectat ista narratio) quasi suo jure decumam Deo dedit, detraxit sumtus necessarios, & sociis suis partem aliquam tribui voluit. Com.20. 21.22. 23.24.

IV. Sicut autem res domino reddendæ sunt, (e) ita & populi 20 partes populorum his qui jus imperii habuerant, 21 aut etiam sibi, si sui fuerant juris ante vim injustam. Ita Sutrium receptum restitutumque sociis Camilli ævo, ex Livio discimus. Æginetas & Melios suis urbibus restituerunt Lacedæmonii. Græciæ civitates, quas Macedones invaserant, a Flaminio redditæ libertati. Idem & in colloquio cum Antiochi legatis æquum esse censuit liberari Asiæ urbes quæ Graji essent nominis, quas Seleucus Antiochi proavus bello ceperat, amissas receperat idem Antiochus: *neque enim in Æolidem Ioniamque coloniæ* 22 *in servitutem regiam missæ sunt*, ajebat, *sed stirpis augendæ causa, gentisque vetustissimæ per orbem terrarum propagandæ*. Livius lib.VI. Xen. hist. Gr III. Livius libro XXXIII. Lib.XXXIV.

V. Solet & de temporis spatio quæri, 23 quo reddendæ rei obligatio interna possit extingui. Sed hæc quæstio inter ejusdem im-

GROT. d *Vir non pii tantum animi sed & excelsi*) Bene hoc notavit Jacchiades ad Danielem v, 17. Sulpitius de Abrahamo: *reliqua his quibus erepta erant reddidit*. Ambrosius lib.I. de patriarchis: *ideo quoniam sibi mercedem ab homine non quæsivit, a Deo accepit*. Non multum hinc distant facta Pittaci & Timoleontis: *Pittacus Mitylenæus cum recuperati agri dimidia pars consensu omnium offerretur, avertit animum ab eo munere, deforme judicans virtutis gloriam magnitudine prædæ minuere*. Valerius Maximus libro VI, cap.V. num. I. De Timoleonte Plutarchus, οὐ τὸ λαβεῖν ἐκ τοιούτων αἰσχρὸν, ἀλλὰ τὸ μὴ λαβεῖν κρεῖττον, καὶ περιουσία τῆς ἀρετῆς ἐν οἷς ἔξεστιν ἐπιδεικνυμένης τὸ μὴ δεόμενον· *non accipere in talibus turpe, sed non accipere melius, & virtutis cujusdam exuberantis, & in iis quæ licita sunt ostendentis, se & his carere posse*. Confer quæ supra lib. II. cap.XIV. §.VI. & hoc libro c.IV. §.I.

e *Ita & populi*) Exules Saguntini post sex annos a Romanis restituti. Antoninus Cassii bello in servitutem redactos liberos esse jussit, bona dominis reddi. Sic Calatrava militibus, quibus erepta a Mauris erat, reddita a rege Castellæ, aliisque. Mariana lib.XI. Confer quæ supra hoc libro cap.X. §.6.

GRON. 20 *Partes populorum*) Privati, vici, pagi.

21 *Aut etiam sibi*) In libertatem restituendi.

22 *In servitutem regiam*) Ut Asiaticis regibus servirent.

23 *Quo reddendæ*) Bello injusto captum, quasi usu captum, etiam conscientiam obligare ad restituendum desinat.

imperii cives definienda est ex legibus ipsorum; (si modo illæ internum jus concedunt, non in externo solo consistunt; quod ex verbis & proposito legum prudenti inspectione colligendum est;) inter eos vero qui alii aliis externi sunt, ex sola conjectura derelictionis, de qua diximus alibi, quantum instituto nostro sufficit.

Lib. II, c.4.

VI. Quod si valde 24 ambiguum sit jus belli, optimum erit (f) Arati Sicionii consilium sequi, qui partim novis possessoribus persuasit, ut pecuniam accipere mallent, possessionibus cederent; partim veteribus dominis, ut commodius putarent numerari sibi quod tanti esset quam suum recuperare.

Cic. offic. II.

24 *Ambiguum sit jus belli*) Difficile sit decernere justa causa belli nec ne fuerit.

GROT. f *Arati Sicyonii consilium sequi.*) Quod fecit rex Ferdinandus memorante Mariana lib. XXIX, c.14.

CAPVT XVII.

De his, qui in bello medii sunt.

I. *A pacatis nihil sumendum nisi ex summa necessitate cum restitutione pretii.*

II. *Exempla abstinentiæ & præcepta.*

III. *Quod sit officium pacatorum circa bellantes.*

I. SUpervacuum videri posset agere nos de his, qui extra bellum sunt positi, quando in hos satis constet nullum esse jus bellicum. Sed quia occasione belli multa in eos, finitimos præsertim, patrari solent prætexta necessitate, repetendum hic breviter quod diximus alibi, necessitatem ut jus aliquod det in rem alienam summam esse debere; requiri præterea 1 ut ipso domino par necessitas non subsit, etiam ubi de necessitate constat, non ultra sumendum quam exigit; id est, 2 si custodia sufficiat non sumendum usum; si usus, non sumendum abusum; si abusu sit opus, restituendum tamen rei pretium.

Lib. II, cap. II. §.10.

II. 1. Moses cum summa ipsum & populum necessitas urgeret transeundi per agros Idumæorum, primum ait transiturum se via regia, neque defluxurum in arva aut vineta; si vel aqua ipsorum opus haberet, persoluturum se ejus pretium. Idem præstiterunt laudati & Græcorum & Romanorum duces. Apud Xeno-

GRON. 1 *Ut ipso domino*) Ut ipse dominus non æque re sua indigeat, atque ille qui attrectare vult eam.

2 *Si custodia*) Si sufficiat in potestate habere, ne delibentur aut carpantur; si hoc necessum & satis sit, ne absumantur; si & hoc fieri oporteat; ut justo pretio compensentur.

3 Venales

nophontem Græci qui cum Clearcho, Persis pollicentur, nullo se damno iter facturos; & si 3 venales commeatus præberent, neque esculenta se; neque poculenta cuiquam erepturos.

2. Dercyllides, narrante eodem Xenophonte, παρήγαγε τὸ στράτευμα διὰ τῆς φιλίας χώρας μηδὲν βλάψας τοὺς συμμάχους, *copias duxit per fines pacatos, ita ut nullo detrimento socii afficerentur*. Livius de Perseo Rege: *per Phthiotidem, Achaiam, Thessaliamque sine damno injuriaque agrorum per quos iter fecit in regnum rediit*. De Agidis Spartani exercitu Plutarchus: θέαμα ταῖς πόλεσιν ἦσαν, ἀβλαβῶς καὶ πράως καὶ μονονοὺ καὶ ἀψοφητὶ διαπορευόμενοι τὴν Πελοπόννησον· 4 *spectaculum erant civitatibus clementer ac sine noxa & pene* (a) *sine strepitu peragrantes Peloponnesum*. De Sulla Vellejus: *putares venisse in Italiam, non belli vindicem, sed pacis auctorem; 5 tanta cum quiete exercitum per Calabriam Apuliamque cum singulari cura frugum, agrorum, urbium, hominum, perduxit in Campaniam*. (b) De Pompejo Magno Tullius: *cujus legiones sic in Asiam pervenerunt, ut non modo manus tanti exercitus, sed 6 nec vestigium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur*. De Domitiano ita Frontinus: *cum in finibus Ubiorum castella poneret, pro fructibus eorum locorum, 7 quæ vallo comprehendebat, pretium solvi jussit, atque ea justitiæ fama omnium fidem sibi adstrinxit*. De Parthica Alexandri Severi expeditione Lampridius: *tanta disciplina, tanta reverentia sui egit; ut non milites, sed senatores dicerentur; quacumque iter milites faciebant; 8 tribuni accincti, centuriones verecundi, milites amabiles erant: ipsum vero ob hæc tot & tanta bona provinciales ut Deum suscipiebant*. (c) De Gottis, Hunnis, Alanis qui Theodosio merebant Panegyrista: *nullus*

Lib. secundo.

Pro lege Manilia.

Lib. 1. strat. c. 1.

3 *Venales commeatus*) Si copia fieret coemendorum necessariorum à populis, per quos commearent.

4 *Spectaculum erant*) Cum admiratione conspiciebantur.

GROT. a *Sine strepitu peragrantes Peloponnesum*) Par testimonium Tito Quintio Flaminio perhibet Plutarchus.

GRON. 5 *Tanta cum quiete*) Disciplina & modestia.

GROT. b *De Pompejo Magno Tullius*) Et Plutarchus: ἀκούων τοὺς στρατιώτας ἐν ταῖς ὁδοιπορίαις ἀτακτεῖν, σφραγῖδα ταῖς μαχαίραις αὐτῶν ἐπέβαλεν· ἣν ὁ μὴ φυλάξας, ἐκολάζετο. *cum audisset milites suos per itinera licentiosius agere, sigillum gladiis eorum apposuit, quod qui non custodisset is puniebatur*.

GRON. 6 *Ne vestigium quidem*) Ut nec pedibus quidquam satorum conculcarint, quod ubi via est angusta, facillime fit propter laxitatem ordinum & adsita frumenta.

7 *Quæ vallo comprehendebat*) Intra castra recipiebat.

8 *Tribuni accincti*) Parati & expediti, tanquam cum hoste statim congressuri, non trahentes impedimenta ad convectandam prædam. Ms. *aciti*: unde Salm. *taciti*, non clamosi streperique.

GROT. c *De Gotthis*) Multa de hujus gentis modestia habemus apud Cassiodorum, ut v, 10. & 11, 13. Eodem autem libro epistola 25. *Nec possessorum segetes aut prata vastetis, sed sub omni continentia properate: ut grata nobis esse vestra occursio possit. Quia ideo exercituales gratis subimus impensas, ut ab armatis custo-*

nullus tumultus, nulla confusio, nulla direptio ut a barbaris erat; quin si quando difficilior frumentaria res fuisset, inopiam patienter ferebat, & 9 quam numero arctarat annonam comparcendo laxabat. Stiliconi Claudianus idem tribuit:

> *Tanta quies, tantusque metus servator honesti*
> *Te moderante fuit, nullis ut vinea furtis*
> *Aut seges erepta fraudaret messe colonum.*

(d) Et Belisario Suidas.

3. Hoc præstabat exacta cura (e) 10 provisus rerum necessariarum, & bene soluta stipendia, & vigor disciplinæ, cujus legem audis (f) apud Ammianum: *pacatorum terras non debere calcari.* Et apud

diatur intacta civitas. Lib. IX, 25. *Arma ejus nulla possessorum damna senserunt.*

GRON. 9 *Quam numero*) Multitudine capitum angustam & difficilem fecerat, frugalitate sufficientem reddebat.

GROT. d *Et Belisario Suidas*) Sæpe hanc in Belisario virtutem prædicat comes ejus testisque actionum Procopius. Vide egregiam ejus orationem huc pertinentem, quam ad milites habuit prope Siciliam, cum in Africam tenderet, narrationemque itineris per Africam Vandalicorum primo. Ex Gotthicorum autem III. integrum hunc locum apponam: ἐς δὲ τοὺς ἀγροίκους ἐπὶ τοσαύτῃ φειδοῖ καὶ προνοίᾳ ἐχρῆτο, ὥστε βιασθῆναι μὲν αὐτῶν οὐδένα πώποτε, στρατηγοῦντος Βελισαρίου, τετύχηκε· πλουτεῖν δὲ παρὰ δόξαν ξυνέβαινε πᾶσιν, οἷς ἂν αὐτὸς ἐπιδημοίη στρατιᾶς πλήθει. ἀπεδίδοντο γὰρ αὐτοῖς κατὰ γνώμην τὰ ὤνια πάντα. καὶ ἡνίκα μὲν ἀκμάζοι τὰ λήϊα ἐς τὸ ἀκριβὲς διεφύλαττε, μή τινα παροῦσα ἡ ἵππος λυμήνηται. τῶν δὲ ὡραίων ἐν τοῖς δένδροις ὄντων ἅψασθαι αὐτῶν οὐδενὶ τὸ παράπαν ἐξουσία ἐγένετο· *adversus agricolas tanta cura providentiaque agebat ut eorum nemo vim pateretur, exercitum ducente Belisario; contra vero opulenti fierent omnes quocumque ille cum multo milite advenisset: vendebant enim illi militibus res suas suopte arbitratu: & cum maturæ essent segetes sollicite cavebat ne ab equite contererentur: tum vero poma in arboribus pendentia tangere nemini omnino permittebatur.* Similem Alemannorum laudem in expeditione ad sanctum sepulcrum vide apud Nicetam Manuele Comneno. Gregoras autem libro IX. idem in Venetis prædicat: ἦσάν γε μὲν οὐδένες, οὓς οὐ μάλα ἐξέπληξεν ἡ τῶν Βενετικῶν εὐταξία, καὶ ἡ μετὰ δικαιοσύνης μεγαλοπρέπεια. οὐδὲ γὰρ ἠξίωσε τῶν πάντων ἐκείνων οὐδεὶς ἐξελθὼν ἀφελέσθαι τι τῶν ἁπάντων ἄνευ τιμῆς ἀργυρίου. *nemo erat quem non admiratione percelleret Venetorum disciplina, & conjuncta cum justitia animi magnitudo. Nemo enim de exercitu egressus quicquam rerum sumere volebat nisi pecunia depensa.*

e *Provisus rerum necessariarum*) Plinius historiæ naturalis XXVI, 4. *curæ Romani duces primam semper in bellis commerciorum curam habuere!* Cassiodorus IV, 13. *Habeat quod emat, ne cogatur cogitare quod auferat.* Similia habet V, 10. & 13.

GRON. 10 *Provisus*) Diligentia comparandi in antecessum annona sua contentus sit. Hæc vox annona posterioribus sæculis interdum significat species, quæ militibus dabantur, ut frumentum, carnes, lardum, sal, oleum: interdum annonæ plurali numero sunt panes: interdum annona ipsum est stipendium, quod victus causa datur, ut hoc loco.

GROT. f *Apud Ammianum*) Quem & vide libro XXI.

GRON.

apud Vopiſcum: *nemo pullum alienum rapiat, ovem nemo contingat, uvam nullus auferat, ſegetem nemo deterat, oleum, ſal, lignum nemo exigat*. Item apud Caſſiodorum: *vivant cum provincialibus jure civili; nec inſoleſcat animus qui ſe ſentit armatum, quia clypeus ille exercitus noſtri quietem debet prǽſtare paganis*. His accedat illud Xenophontis expeditionis libro VI. μὴ ἀναγκάζειν πόλιν φιλίαν ὅ, τι μὴ αὐτοὶ ἐθέλοντες διδοῖεν· *civitatem amicam cogendam non eſſe; ut quicquam daret invita*. *Aurelian.*

4. Ex quibus dictis optime interpreteris illud magni prophetæ, imo propheta majoris monitum: μηδένα διασείσητε, μηδὲ συκοφαντήσητε, καὶ ἀρχεῖσθε τοῖς ὀψωνίοις ὑμῶν· 11 *a concuſsione*, (g) *a calumnia in quoſvis abſtinete*, (h) *contenti eſtote ſtipendiis veſtris*. Cui ſimile illud Aureliani apud Vopiſcum dicto loco: *annona ſua contentus ſit, de præda hoſtis non* 12 *de lacbrymis provincialium vivat*. Nec eſt quod quis putet dici hæc pulchre, 13 ſed prǽſtari non poſſe; neque enim aut moneret hæc vir divinus, aut ſapientes legum auctores præciperent, ſi crederent impleri non poſſe. Denique (i) neceſſe eſt concedamus fieri poſſe, quod factum videmus. Ideo attulimus exempla, quibus accedat illud inſigne, quod (k) 14 ex Scauro memorat Frontinus, pomiferam arborem 15 quam in ſede caſtrorum fuerat complexa metatio, poſtero die abeunte exercitu intactis fructibus relictam. *Luc. III, 14.* *Lib. IV, c. 1.*

5. Li-

GRON. 11 A *concuſſione*) Pecunia per vim, metum, tormenta, provincialibus & ſociis exprimenda 1, 2. 7.

GROT. g A *calumnia*) Poſsis vertere *a rapina*, quo ſenſu ea vox ſumitur in græca verſione Iobi XXXV, 9. Pſalm. CXIX, 122. Prov. XIV, 33. XXII, 16. XXVIII, 3. Eccleſiaſtæ IV, 1. item Levitici XIX, 11. Eandem græcam vocem per *defraudare* vertit vulgatus interpres Lucæ XIX, 8.

h *Contenti eſtote ſtipendiis veſtris*) Ambroſius ad hunc Lucæ locum: *idcirco ſtipendia conſtituta militiæ: ne dum ſumtus quæritur, prædo graſſetur*. Quæ tranſcripſit Auguſtinus ſermone XIX. de verbis Domini ſecundum Matthæum. Sunt egregiæ ad hanc rem conſtitutiones apud Gregorium Turonenſem libro II, cap. 37. in capitulis Caroli & ſucceſſorum, lib. V, tit. clxxxix. in concilio Galliæ tomo II. in capitulari II. Ludovici Pii capite XIV. & tomo III. in concilio ad S.Macram. Adde legem Bajariorum tit. 2, 5. Friderici I. legem ſic refert Guntherus:

Si quis pacificæ plebis villaſve domoſve
Uſſerit, abraſis ſignabitur ora capillis,
Et pulſus caſtris poſt verbera multa recedet.

GRON. 12 *De lacbrymis*) Bonis, quæ dolentibus, flentibuſque eripiuntur.

13 *Sed præſtari non poſſe*) Quod jactant vulgo militares, hæc imaginaria eſſe, & non poſſe introduci, nec militem armatum contineri ſe pati, ut virgines in gynæcæo.

GROT. i *Neceſſe eſt concedamus fieri poſſe, quod factum videamus*) Sic & Guicciardinus diſſerit libro XVI.

k *Ex Scauro memorat Frontinus*) De Nigri ſeveritate ob raptum gallum gallinaceum vide Spartianum.

GRON. 14 *Ex Scauro*) Ex M. Æmilii Scauri commentario de bello ab ſe geſto.

15 *Quam in ſede*) Quæ intra caſtra concluſa fuerat.

 16 *Pro-*

Lib.XXVIII. 5. Livius cum narrasset milites Romanos in castris ad Sucronem 16 procacius egisse, & quosdam eorum noctu prædatum in agrum circa pacatum iisse, adjicit, omnia libidine ac licentia militum, nihil instituto ac disciplina militari gestum. Est & alter insignis ejus scriptoris locus, ubi iter Philippi per Denthelatarum agros narratur: *socii erant, sed propter inopiam haud secus quam hostium fines Macedones populati sunt; rapiendo enim passim, villas primum, deinde quosdam etiam vicos evastarunt, non sine magno pudore regis, cum sociorum voces nequicquam Deos sociales nomenque suum implorantes audiret.* Apud Tacitum Peligni turpis fama, dum socios magis quam hostes prędatur. Idem Vitellianos notat per omnia Italię municipia desides & tantum hospitibus metuendos. In Verrina quoque Ciceronis de prætura urbana hæc est accusatio: *oppida pacata sociorum, atque amicorum, diripienda ac vexanda curasti.*

Lib.xl.

Ann. XII. Hist. III.

Ægid. Regius de act. supern. disp. 31. dub. 7. 95. 6. Atque hic omittere non possum Theologorum sententiam; quam verissimam puto, Regem qui quę debet stipendia militibus non solvit, non tantum 17 militibus teneri de damnis inde secutis, sed & subditis suis & vicinis quos inedia coacti milites male habuerunt.

III. 1. Vicissim eorum qui a bello abstinent officium est nihil facere, quo validior fiat is qui improbam fovet causam, aut quo justum 18 bellum gerentis motus impediantur, secundum ea quę dicta a nobis supra sunt; 19 in re vero dubia (l) æquos se præbere utrisque in permittendo transitu, in commeatu præbendo legionibus, in obsessis non sublevandis. Corcyrenses apud Thucydidem Atheniensium officii esse ajunt, si extra partes esse velint, aut Corinthios prohibere ne ex agro Attico militem conducant, aut idem sibi permittere. 20 Philippo Macedonum Regi objectum a Romanis dupliciter ab eo fedus violatum, & quod sociis populi Romani injurias fecerit, & quod hostes auxiliis & pecunia juverit. Eadem urget T. Quintius in colloquio cum Nabide, *vos tamen, inquit, vestramque amicitiam ac societatem proprie non violavi. Quoties vis te arguam id fecisse? sed nolo pluribus; 21 summam rem complectar; quibus igitur rebus amicitia violatur? nempe his maxime duabus, si socios meos pro hostibus habeas, si hostibus te conjungas.*

L. III, c. I.

Libro primo.

2. Apud

16 *Procacius egisse*) Per absentiam & morbum P. Scipionis tumultuantes lasciville in Hispania.

17 *Militibus teneri*) Satisfacere oportere.

18 *Bellum gerentis motus*) Apparatus & processus.

19 *In re dubia*) Ubi certo non constat, utrius causa justior sit.

GROT. l *Æquos se præbere utrisque in permittendo transitu, in commeatu præbendo*) Exemplum nobile vide apud Parutam libro 8.

GRON. 20. *Philippo Macedone regi objectum*) Liv. 30, 42.

21 *Summam rem complectar*) Caput rei, vel quod maximum est, paucis expediam. GROT.

2. Apud Agathiam legimus hostem esse, qui faciat quod hosti placet; & in Procopio (m) 22 in exercitu hostium eum censeri qui quę proprie ad bellum usui sunt hostili exercitui subministrat. Demosthenes olim dixerat: ὁ γὰρ οἷς ἂν ἐγὼ ληφθείην ταῦτα πράττων καὶ κατασκευαζόμενος, οὗτος ἐμοὶ πολεμεῖ, κἂν μήπω βάλλῃ μηδὲ τοξεύῃ· *qui ea facit & machinatur quibus ego capi possim, etiamsi nec feriat, nec jaculum emittat, hostis mihi est.* M. Acilius Epirotis, qui milite Antiochum non juverant, sed pecuniam ei misisse insimulabantur, negavit scire se hostium an pacatorum numero eos habere deberet. L. Æmilius Prætor Tejos arguit, quod commeatu classem hostium juvissent; vinum promisissent; addens, ni eadem Romanæ classi darent, se pro hostibus eos habiturum. Memoratur & Cæsaris Augusti dictum: ἔκσπονδον πόλιν εἶναι, πολέμιον ἔχουσαν παρ' αὑτῇ· *pacis jus amittere civitatem, quæ hostem recipiat.*

Libro tertio. Gotth. I.

Phil. III.

Liv. l. XXXVI

L. XXXVII.

Plut. Brut.

3. Proderit etiam cum utraque parte bellum gerente 23 fedus miscere, ita ut cum utriusque bona voluntate a bello abstinere, & communia humanitatis officia utrisque exhibere liceat. Apud Livium est: *pacem; quod medios decet amicos, optent; bello se non interponant.* Archidamus Spartæ Rex Eleis, cum viderentur in Arcadum partes inclinare, epistolam scripsit hoc tantum continentem: καλὸν ἡ ἡσυχία· *bonum est quiescere.*

Lib. XXXV.

GROT. m *In exercitu hostium eum censeri*) Et contra, socium & amicum recte ait dici non eum modo qui juxta stat in procinctu, sed & qui omnia quibus opus habet bellum aperte suppeditat, in epistola Amalasunthæ ad Iustinianum.

GRON. 22 *In exercitu hostium*) Perinde arripi ac violari posse, atque illi, qui intra castra & præsidia hostilia sunt, & arma contra nos ferunt.

23 *Fœdus miscere*) Agere palam oriente bello ac pacisci.

CAPUT XVIII.

De his, quæ in bello publico privatim fiunt.

I. *An privatim hosti nocere liceat expositum cum distinctione juris naturalis, gentium & civilis.*

II. *His, qui suo sumtu militant, aut naves instruunt, quid per internam justitiam liceat respectu hostium.*

III. *Quid respectu suæ civitatis.*

IV. *Quid Christianæ dilectionis regula ab ipsis exigat.*

V. *Quomodo bellum privatum cum publico misceatur.*

VI. *Ad quod teneatur qui sine mandato hostibus nocuit, cum distinctione explicatur.*

I. 1. Quæ

I. 1. QVæ diximus hactenus pleraque ad eos pertinent, qui aut summum in bello arbitrium habent, 1 aut publica imperia exequuntur. Videndum etiam quid privatim in bello liceat, qua naturæ, qua divino, qua gentium jure. Narrat officiorum primo Cicero in 2 Pompilii Imperatoris exercitu militasse Catonis Censorii filium, sed mox 3 dimissam legionem in qua is militabat; cum nihilominus adolescens amore pugnandi in exercitu remansisset, Catonem scripsisse ad Pompilium, ut si eum vellet remanere in exercitu, 4 secundo eum sacramento militiæ obligaret, addita causa, quia 5 priore amisso, jure cum hostibus pugnare non poterat. Addit & ipsa Catonis ad filium verba ex epistola, quibus eum monet ut caveat ne prælium ineat: neque enim jus esse, qui miles non sit, pugnare cum hoste. (a) Sic & Chrysantam Cyri militem laudatum legimus, qui hosti imminens repressit ensem, 6 simul ac receptui canere audierat; & Seneca: *inutilis miles dicitur, 7 qui signum receptui datum negligit.*

Plut. Quæst. Rom. 39. & Marcello. De irac. 9.

2. Sed falluntur, qui venire hoc putant ex 8 jure gentium externo; nam id si spectes, sicut rem hostilem cuilibet occupare licet, ut supra ostendimus, ita & hostem occidere; nam illo jure hostes pro nullis habentur. Venit ergo quod Cato monebat ex disciplina militari Romana, cujus ea lex erat, Modestino notante, ut qui mandata non servasset, capite puniretur, etiamsi res bene gessisset; mandata autem non servasse intelligebatur etiam qui extra ordinem sine ducis imperio in hostem pugnasset, ut 9 Manliana imperia nos docent; nimirum quia si id temere liceat, aut 10 stationes desererentur, aut etiam progrediente licentia exercitus parsve ejus (b) inconsultis præliis implicaretur, quod omni-

Lib. III, c. 6.

L. 3. D. de re milit.

Liv. lib VIII.

GRON. 1 *Aut publica imperia*) Aliquid ex jussu & auctoritate præfectorum administrant.

2 *Pompilii*) Videtur legendum, *A. Hostilii*, Liv. 43, 6. &c.

3 *Dimissam*) Exauctoratam, sacramento solutam.

4 *Secundo eum obligaret*) Iterum, juberet illum sacramentum dicere, sive jurare ad signa.

5 *Priore amisso*) Remisso, sublato, cum dimitteretur legio.

GROT. a *Sic & Chrysantam*) Vide Xenophontem Cyri institutione.

GRON. 6 *Simul ac receptui*) Simulatque dari signum cessandi a pugna.

7 *Qui signum receptui*) Qui non desinit pugnare, cum Imperator jubet quiescere.

8 *Jure gentium externo*) Quo conceditur omnis illa licentia, de qua a cap. 4. usque ad 9. egit.

9 *Manliana imperia*) T. Manlii Torquati Cos. qui filium, quod contra edictum suum in hostem pugnasset, quamvis victorem, securi subjecit.

10 *Stationes desererentur*) Milites vel præfecti e loco, in quo custodiæ vel excubiarum causa collocati essent, temere ac sine venia ducum exirent.

GROT. b *Inconsultis præliis implicaretur*) Ita Avidius Cassius causam sententiæ suæ reddebat: *evenire potuisse ut essent insidiæ*. Narrat Volcatius.

GRON.

omnino cavendum erat. Itaque Sallustius, ubi Romanam disciplinam describit, *in bello*, inquit, *sæpius* 11 *vindicatum in eos, qui contra imperium in hostem pugnaverant, quique tardius revocati prælio excesserant*. Laco quidam cum hosti imminens audito receptus signo ictum repressisset, causam reddidit: ὅτι βέλτιόν ἐστι τοῦ φονεύειν τὸ πείθεσθαι τῷ ἄρχοντι· *quia præfectis parere satius est quam hostem occidere*. Et Plutarchus cur qui militia solutus est occidere hostem non possit causam reddit, quod legibus militaribus non teneatur quibus teneri debeant pugnaturi. Et apud Arrianum Epictetus memoratum modo Chrysantæ factum referens: οὕτω προὐργιαίτερον ἔδοξεν αὐτῷ τὸ τοῦ στρατηγοῦ πρόσταγμα, ἢ τὸ ἴδιον ποιεῖν: *tanto illi potius videbatur ducis quam suam voluntatem exequi*. Lib.III, c.6.

3. At jus naturæ & internum si respicimus, videtur in bello justo cuilibet concessum ea facere, quæ 12 parti innocenti intra justum bellandi modum profutura confidit; non etiam res captas suas facere, quia nihil ipsi debetur; nisi forte pœnam justam exigat communi hominum jure. Quod postremum quomodo per Evangelii legem restrictum sit, ex his quæ supra a nobis tractata sunt, intelligi potest. Lib.II, c.XX. §.10.

4. Mandatum autem esse potest aut generale, aut speciale. Generale, ut in tumultu apud Romanos Consul dicebat: *qui rempublicam salvam volunt me sequantur*. Imo & singulis interdum subditorum jus datur occidendi etiam extra sui tutelam, ubi id publice expedit. Serv. ad VIII. Æneid. C. quando liceat unicuique l. 1. & 2.

II. 1. Speciale mandatum habere possunt non hi tantum qui stipendia percipiunt, sed & 13 qui suo sumtu militant, & qui, quod plus est, suo sumtu partem belli administrant, ut qui naves instruunt ac sustentant suis impendiis, quibus vice mercedis concedi solet ut capta sua faciant, sicut alibi diximus. Id vero quatenus procedat, illæsa justitia interna, & caritate, non immerito quæritur. L.III, c.6.

2. Justitia 14 aut hostem respicit, aut 15 ipsam civitatem cum qua contrahitur. Hosti diximus eripi posse possessionem rerum omnium, quæ bellum alere possunt, securitatis causa, sed hoc 16 sub onere reddendi: ipsum vero dominium ad compensationem

GRON. 11 *Vindicatum in eos*) Animadversum, supplicium exactum de illis.

12 *Parti innocenti intra justum bellandi modum*) Ei, qui habet justam causam, hactenus, ut nihil gravius fiat, quam jure publico licet in bello.

13 *Qui suo sumtu*) Qui nunc dicuntur voluntarii.

14 *Aut hostem respicit*) Quatenus ab eo capere licet.

15 *Ipsam civitatem*) Quatenus cum ea, quod ab hoste capitur, est dividendum.

16 *Sub onere reddendi*) Si pax commoda fiat, & ille aliter pro injuria satisfaciat.

17 Ab

nem usque ejus quod aut 17 ab initio belli, aut 18 ex post facto civitati justum bellum gerenti debetur, sive res sint civitatis hostilis, sive singulorum, etiam per se innocentium; bona vero nocentium etiam ex pœnæ causa adimi & acquiri capientibus posse. Fient ergo res hostiles eorum, qui belli partem suo sumtu administrant, quod hostes attinet, hactenus ut his quem expressi modus non excedatur, quod æquo arbitratu æstimandum est.

III. 19 Adversus suam autem civitatem justum justitia interna id ipsum erit, si 20 contractui æqualitas insit, hoc est, si sumtus & pericula tanti sunt quanti 21 prædæ alea; nam si hæc spes multo pluris valeat, reddendum erit civitati quod superererit, perinde ac si quis nimium vili pretio 22 jactum, incertum quidem, sed tamen facilem & magnæ spei emisset.

IV. Cæterum, etiam cum justitia stricte dicta non læditur, est ut peccetur adversus id officium quod in aliis diligendis consistit, præsertim quale Christiana lex præscribit, ut si appareat talem prædationem præcipue nocituram non hostium universitati, aut Regi, aut his qui per se sontes sunt, sed innocentibus, & quidem adeo ut eos detrusura sit in summas calamitates, in quas etiam eos qui privatim nobis debent conjicere, immisericordiæ foret. Quod si ad hæc accedat ut ea deprædatio neque ad finem bello imponendum, neque ad hostium publicas vires accidendas notabile aliquod momentum habeat, tum vero probo homine præsertim Christiano indignus censeri debet (c) quæstus ex sola temporum infelicitate.

Sylv. in verb. bellum nu. 8. vers. 5.

V. Evenit autem interdum ut occasione belli publici 23 nascatur bellum privatum, puta si quis in hostes inciderit, & vitæ aut rerum adeat periculum, quo eventu ea erunt observanda, quæ de concesso tuendi se modo alibi diximus. Solet & conjungi auctoritas publica cum privata utilitate: ut si quis magno ab hostibus damno affectus impetret jus ex rebus hostium damna sarcien-

Lib. II, c. I,

17 *Ab initio*) Ex debito principali.

18 *Ex post facto*) Ex debito subnascenti. 3, 13. 3.

19 *Adversus suam civitatem*) Ut privati acquirant res captas illæso jure civitatis, pro qua militant.

20 *Contractui*) Quem illi privati cum republica fecerunt, quum impetrarunt ab ea jus suo sumtu belli gerendi.

21 *Prædæ alea*) Dubia & incerta spes.

22 *Jactum*) Retis. l. 12. D. de act. emt. & vend. *bolum* vocat Suet. de rethor. cap. 1.

GROT. c *Quæstus ex sola temporum infelicitate*) Nam & Crassum hoc nomine culpat Plutarchus: *τὰ πλεῖστα τούτων ἐκ πυρὸς συνήγαγε καὶ πολέμου, ταῖς κοιναῖς ἀτυχίαις προσόδῳ τῇ μεγίστῃ χρησάμενος· pleraque horum ex igne belloque rapuit, nihil magis lucro habens quam communes calamitates.*

CRON. 23 *Nascatur bellum privatum*) Necessitas sit singulis aut privatis, sine auctoritate publica, pugnandi.

sarciendi: quod jus definiendum est ex iis quæ de pignorationibus supra a nobis sunt tradita. L. III. c. 2.

VI. At si quis miles aut alius etiam in bello justo, ædificia hostium incenderit, agros vastaverit, atque id genus dederit damna, non jussus, adde cum neque necessitas subesset, neque justa causa, teneri eum ad sarcienda damna recte a Theologis est proditum. Merito autem addidi, quod ab illis omissum est, si justa causa non subsit. nam ea si adsit, tenebitur forte suæ civitati, 24 cujus leges transgressus est; non item hosti cui nullam fecit injuriam. Non dissimile est quod Carthaginiensis quidam Romanis Annibalem dedi postulantibus respondebat: *non privato publicove consilio Saguntum oppugnatum sit, quærendum censeo; sed utrum jure an injuria? nostra enim hæc quæstio atque animadversio in civem nostrum est, nostro an suo fecerit arbitrio: vobiscum una disceptatio est, licueritne per fœdus fieri.* Sylv. in verbo bellum p. 1.

24 *Cujus leges transgressus*) Injussu contra disciplinam aliquid faciendo.

CAPUT XIX.

De fide inter hostes.

I. *Fidem deberi hostibus quibusvis.*

II. *Refellitur sententia, quæ prædonibus & tyrannis fidem servandam negat.*

III. *Solvitur argumentum sumtum ex eo quod tales pœnam merentur, & ostenditur hoc non considerari ubi tanquam cum tali actum est.*

IV. *Non obstare quod promissio metu extorta sit, si ei qui promisit metus illatus non sit:*

V. *Aut si juramentum accesserit, quanquam id adversus prædonem impune, quod homines attinet, violatur.*

VI. *Eadem aptata ad subditos bellantes.*

VII. *Specialis difficultas circa promissa subditis facta; ob supereminens dominium tractatur.*

VIII. *Et ostenditur talia promissa firmari civitatis jurejurando:*

IX. *Aut si tertius se interponat cui fiat promissio.*

X. *Mutatio status publici quomodo fiat.*

XI. *Metus exceptionem ad bellum solemne juris gentium non pertinere.*

XII. *Quod intelligendum de metu tali, quem jus gentium agnoscat.*

XIII. *Servandam fidem & perfidis:*

XIV. *Non si conditio deficiat: quod locum haberet si alter parti pactorum non stet.*

3. Ex hac autem societate rationis & sermonis nascitur ea, de qua agimus obligatio ex promisso. Neque vero putandum est, quia hosti 6 falsum eloqui aut licere, aut crimine vacare ex multorum sententia 7 supra diximus, pari ratione hoc & ad fidem datam referri posse. Nam verum eloquendi obligatio est 8 ex causa, quæ bello fuit anterior, & bello tolli forte aliquatenus potest: at promissio per se jus novum confert. Vidit hoc discrimen Aristoteles quum de veriloquio agens ait: *οὐ περὶ τοῦ ἐν ταῖς ὁμολογίαις ἀληθεύοντος λέγομεν, οὐδ' ὅσα εἰς ἀδικίαν καὶ δικαιοσύνην συντείνει· ἄλλης γὰρ ἂν εἴη ταῦτ' ἀρετῆς. 9 non de eo loquimur, qui in conventionibus verax est, & in iis quę ad justitiam & injustitiam pertinent: sunt enim hæc alterius virtutis.* Nic. IV, 19.

4. Pausanias Arcadicis de Philippo Macedone: *στρατηγὸν ἀγαθὸν οὐκ ὀρθὰ καλέσειεν αὐτόν. ὅς γε καὶ ὅρκους θεῶν κατεπάτησεν ἀεὶ, καὶ σπονδὰς ἐπὶ παντὶ ἐψεύσατο, πίστιν τε ἠτίμασε μάλιστα ἀνθρώπων. bonum eum Imperatorem nemo recte vocaverit, ut qui pro more habuerit jusjurandum contemnere, fidem quavis occasione violare, ita ut nulli homini fides vilior fuerit.* Valerius Maximus de Annibale: *bellum adversus populum Romanum & Italiam professus. 10 adversus ipsam fidem acrius gessit, mendaciis & fallacia quasi prçclaris artibus gaudens, quo evenit ut alioqui insignem sui memoriam relicturus in dubio majorne vir an pejor haberi deberet poneret.* Apud Homerum semet accusant adacti conscientia Trojani: Iliad. x.

Νῦν δ' ὅρκια πιστὰ
ψευσάμενοι μαχόμεσθα· τῷ οὔ νύ τι κάλλιον ἐστι.
Rumpentes fœdera sacra
Juratamque fidem pugnamus, non quibus est fas.

II. 1. Et supra jam diximus non recipienda illa Ciceronis: *nulla nobis societas cum tyrannis, sed potius summa distractio est.* Item: *pirata non est 11 ex perduellium numero definitus: cum hoc nec fides esse debet, nec 12 jusjurandum commune.* De tyranno etiam Seneca: *quicquid erat quo mihi cohæreret intercisa juris humani societas abscidit.* Ex quo fonte error Michaelis Ephesii profluxit, qui ad quintum Nicomachiorum dixit, in tyranni uxorem (c) adulterium

Lib. II. cap. XIII. §. 15.

Lib. VII. de benef.

6 *Falsum eloqui*) Dicere vel facere, quo hostis decipiatur, & falsam opinionem de consiliis nostris imbibat.

7 *Supra diximus*) 3, 1. 18.

8 *Ex causa quæ bello*) Ex illa judicandi libertate, de qua 3, 1. 11. nata cum ipso sermonis inter homines commercio.

9 *Non de eo qui in conventionibus*) De veritate, cui contraria vanitas aut mendacium; non cui perfidia & perjurium.

10 *Adversus ipsam fidem*) Adeò nihil pactorum sibi servandum putavit, ut ipsi fidei bellum indixisse videretur.

11 *Ex perduellium numero*) Non pro justo hoste habetur.

12 *Jusjurandum commune*) Nec si quid ei promissum vel juratum sit, id servandum est.

GROT. c *Adulterium non committi*) Seneca in excerptis IV, 7. *Non putans adulterium, uxorem tyranni* pol-

rium non committi: quod ipsum pari errore quidam (d) Judæorum magistri de alienigenis dixerunt, quorum conjugia pro nullis habent.

2. Atqui belli piratici magnam partem Cn. (e) Pompejus pactionibus confecit, vitam illis pollicitus & sedes, in quibus sine rapto viverent. Et tyranni interdum 13 libertatem reddiderunt, impunitatem pacti. Cæsar belli civilis tertio, a Romanis ducibus cum prædonibus & fugitivis, qui in Pirenæis erant montibus, actum de compositione scribit; quis dixerit si quid convenisset nullam inde exituram fuisse obligationem? non habent quidem isti specialem istam communionem, quam inter hostes in bello solenni & pleno introduxit jus gentium: at quia homines sunt, communionem habent juris naturalis, ut recte disserit Porphyrius, libro de non esu animalium tertio, ex quo nascitur ut pacta servanda sint. Sic Diodorus fugitivorum duci Apollonio a

L.56. Lucullo fidem servatam memorat. Et Dio scribit, ab Augusto Crocatæ latroni persolutum pretium capiti ejus impositum, cum se ipse sisteret, ne fides violaretur.

III. 1. Videamus tamen ecquid a Cicerone non allatum proferri speciosius possit. Primum hoc est, quod qui atrociter malefici sunt, 14 neque pars sunt ullius civitatis, hi a quovis homine puniri possunt, si jus naturæ respicimus, ut 15 alibi a nobis explicatum est. At qui puniri possunt ut vitam amittant, his &

Off.111. res, & jura sua possunt auferri: sicut recte dixit idem Cicero: *non est contra naturam spoliare eum, si possis, quem honestum est necare*. Inter jura autem est 16 hoc jus ex promisso quæsitum: potest igitur & hoc in pœnam ei auferri. Respondeo, processurum hoc, si 17 non tanquam cum malefico actum esset; at (f) si quando

polluere: sicut nec homicidium, tyrannum occidere. Julius Clarus in §. homicidium, num. 36. fœminam bannitam impune adulterio corrumpi censuit.

d *Judæorum magistri*) Rabbi Levi Ben-Gerson & Rabbi Salomo ad Levit. XX, 10.

e *Pompejus pactionibus confecit*) Sic improbata Didii perfidia in Celtiberos ex rapto viventes. GRON. 13 *Libertatem reddiderunt*) Ut Iseas Carynensium tyrannus, qui dominatu deposito & accepta fide publica patriam federi Achaico adjunxit. Polyb. 2. Et hinc materia declamationis Fabio avo decl. 267. *Flens ad arcem depositor tyrannidis*.

14 *Neque pars sunt*) Vagi, sedium inopes, nec civili societate conjuncti, in quosvis grassantur.

15 *Alibi*) 2, 20. 3.

16 *Hoc jus ex promisso*) Quod ei ex pacto debetur.

17 *Non tanquam cum malefico*) Si cum eo egit, quem putavit esse bonum virum, & nescivit latronem, piratam, maleficum esse. GROT. f *Si quando cum tali, qua talis est, actum est*) Terentius in Adelphis:

Leno sum, fateor: pernities communis adolescentium;
Perjurus, pestis: tamen tibi a me nulla est orta injuria.

Vide hac de re scriptorem de compositione pacis inter principes & ordines imperii. GRON.

do 18 cum tali, qua talis est, actum est, 19 simul de remittenda, quod hanc rem attinet, pœna actum censeri debet; quia semper, ut alibi diximus, ea sumenda est interpretatio, quæ 20 cavet, ne actus in vanum recidat.

2. Non male apud Livium Nabis, cum tyrannidem ipsi objiceret Quintius Flaminius: *de nomine hoc respondere possum, me qualiscumque sum, eundem esse qui fui, cum tu ipse mecum, T. Quinti, societatem pepigisti.* Et mox: *jam feceram hæc, qualiacumque sunt, cum societatem mecum pepigistis.* Addit, *si quid ego mutassem, mihi meæ inconstantiæ, cum vos mutetis, vobis vestræ ratio reddenda est.* Locus est non dissimilis in oratione Periclis, ad cives suos apud Thucydidem. *τὰς πόλεις αὐτονόμους ἀφήσομεν, εἰ καὶ αὐτονόμους ἔχοντες ἐσπεισάμεθα*: *civitates socias liberas esse patiemur, si tales fuerunt quo tempore factum est fœdus.*

IV. Deinde objici potest, quod alibi diximus, eum qui metu causam dedit promisso, teneri 21 liberare promissorem, quia damnum dedit per injustitiam, id est, per actum pugnantem & cum natura libertatis humanæ, & cum natura actus qui liber esse debuit. Hoc vero sicut fatemur interdum locum habere, ita non ad omnia promissa prædonibus facta pertinet; nam ut cui promissum quid est, ad liberandum promissorem teneatur, 22 opus est, ipse metu injusto causam promisso dederit. Si quis ergo ut amicum vinculis eximeret promiserit pretium, tenebitur; huic enim metus illatus non est, qui ad contrahendum sponte venit. *Lib. II, c. XI §. 7.*

V. Adde quod & qui injusto metu coactus promisit; teneri poterit, accedente jurisjurandi religione; nam inde, ut alibi diximus, homo non homini tantum, sed & Deo obstringitur, adversus quem metus exceptio non est. Verum tamen est, ex tali

GRON. 18 *Cum tali, qua talis*) Cum eo, quem notum est, qualis sit.

19 *Simul de remittenda*) Contractui tacite inclusum, quæ prius fecit improbe, fraudi esse illi non debere.

20 *Cavet ne actus*) Efficit, ut contrahentes non videantur nihil egisse.

21 *Liberare*) Solvere obligatione.

22 *Opus est, ipse metu injusto*) Non videtur sufficere responsio; nam certe prædones & fugitivi metu injusto causam contractui dederunt: nisi enim metuerentur, nulla cum iis fieret pactio. Malim dicere id verum esse in eo promissore, qui fuit in potestate illius cui promittebat: quippe huic nihil fuit indignum, itaque nec justus ejus consensus. At qui liber & sui juris cum prædone contrahit, ejus plenus est consensus, utcumque provido metu inducti: nec hic est metus proprie dictus, qui cadit in constantem virum, cum præsens obversatur periculum cruciatus aut mortis, quo amittitur constantia & omne consilium abjicitur, sed quidam provisus adversus futurum malum, quod ita exspectatur, ut sæpe non accidat.

23 In

li vinculo solo promittentis heredem non teneri, quia 23 in heredem transeunt quæ in humano sunt commercio ex primæva dominii lege, at in his non est jus illud Deo quæsitum qua tale.

Lib. III. c. IV. §. 18. Iterum illud quoque ex superioribus repetendum est, si quis fidem juratam aut injuratam prædoni datam violet, eum eo nomine pœnam apud alias gentes non debiturum: quia odio prædonum placuit gentibus, quæ adversus eos etiam vitiose committuntur, 24 dissimulare.

VI. Quid dicemus de subditorum bellis adversus reges, aliasque summas potestates? his, etiamsi causam 25 per se non injustam habeant, 26 jus tamen per vim agendi deesse ostendimus

Lib. I. c. IV. alibi. Potest interdum & tanta esse aut causæ injustitia, aut resistendi improbitas, ut puniri graviter possit. Tamen si quasi cum desertoribus, aut rebellibus actum sit, 27 pœna promisso oppo-

Æl. VI, 7. ni non potest, secundum ea quæ modo diximus. Nam & servis fidem servandam veterum pietas existimavit, credito Lacedæmonios iram divinam expertos, quod Tænarenses servos contra

Lib. XI. pacta occidissent. Et Diodorus Siculus notat fidem servis datam in fano Palicorum nunquam a quoquam domino fuisse violatam. 28 Metus autem illati exceptio & hic poterit elidi interposito jurejurando, sicut (g) M. Pomponius tribunus plebis jurejurando obstrictus servavit, quod L. Manlio metu coactus promiserat.

VII. Sed hic supra priores specialem difficultatem facies 29 jus legis constituendæ & jus supereminens dominii 30 in res sub-

23 *In heredem transeunt quæ in humano*) Debita ex contractu legitimo: hi enim bonis adhærent & quocumque bona veniant, hoc commodum aut incommodum secum ferunt. At ubi quis injusto metu coactus interposito jurejurando promittit, nullus est contractus legitimus, sed tantum vinculum personale, quod cum persona extinguitur, nisi novum jus accedat, hoc est, moriens forte qui promisit, ultima voluntate mandet heredi, ut illud solvat.

24 *Dissimulare*) Impunita transmittere.

25 *Per se non injustam*) Puta injusta tyrannide pressi.

26 *Jus tamen*) Adstringit enim eos civilis ordo ad obedientiam & patientiam.

27 *Pœna promisso*) Non liberatur princeps fide illis data, dicendo eos pœnam sibi debere: itaque cum illa promissum suum compensari, nec se id servare teneri, & sufficere, si pœnam remittat.

28 *Metus autem illati*) Quod dicere potest imperans se a subjectis rebellibus injusto metu coactum ea promisisse, eoque civili jure posse rescindere contractum initum, id ei prodesse nequit, quia plerumque intervenit jusjurandum.

GROT. g *M. Pomponius tribunus plebis*) *Juravit tribunus, nec fefellit, & causam accusationis remissæ concioni reddidit. Nulli alii licuit impune tribunum in ordinem redigere.* Seneca de beneficiis III, c. 37.

GRON. 29 *Jus legis constituendæ*) Quod summa potestas legem potest ferre & abrogare.

30 *In res subditorum*) Ut possit eas dominis auferre aut consumere in utilitatem publicam. 2, 14. 7.

31 *Jus*

ſubditorum quod civitati competit, & ejus nomine a ſummam poteſtatem habente exercetur? Id enim jus ſi ad omnes ſpectat res ſubditorum, quidni etiam ad 31 jus ex promiſſo bellico natum? quod ſi conceditur, videntur inanes fore omnes tales pactiones, ac proinde belli niſi per victoriam finiendi ſpes nulla. Sed notandum contra eſt, jus illud supereminens 32 non promiſcue competere, ſed quatenus communiter expedit in regimine non dominico ſed civili, etiam regio. Plerumque autem communiter expedit pacta talia ſervari, quo ea pertinent quę de præſenti ſtatu tuendo alibi dicta a nobis ſunt. Adde quod ubi hujus dominii uſum res exigit, 33 compenſatio tamen facienda eſt, ut infra latius explicabitur.

VIII. 1. Præterea poſſunt pacta ſanciri jurejurando, nec tantum a rege aut ſenatu, ſed & ab ipſa civitate, quomodo in leges ſuas Lacedæmonios jurare fecit Lycurgus, Athenienſes Solon, & 34 ne perſonarum mutatione jus jurisjurandi intercideret, repeti quotannis jusjurandum. Id enim ſi fiat, omnino ne publicæ quidem utilitatis cauſa recedendum a promiſſo erit; nam & de ſuo cedere civitas potuit, & verba poſſunt ita eſſe aperta ut nullam exceptionem admittant. Valerius Maximus Athenas, *Lib. v. c. 3.* ita alloquitur; *lege legem, quę te jurejurando obſtrictam tenet*. Romani hoc genus (h) leges ſacratas appellabant, 35 per quas ipſe populus Romanus, ut 36 Cicero pro Balbo explicat, religione obligabatur.

2. Eſt ad hanc rem pertinens diſputatio per ſe obſcurior apud 37 Livium libro tertio, ubi ex ſententia multorum juris interpretum ait tribunos eſſe ſacroſanctos, non etiam ædiles, judices, decemviros, quorum tamen ſi cui noceretur id non jure fieret. Cauſa diſcriminis eſt, quod ædiles atque alii 38 lege ſola de-

31 *Jus ex promiſſo*) Quod acquiſiverunt ſubjecti ab imperante armis rebellibus expreſsum.

32 *Non promiſcue*) Ut pro libidine ſua poſsit princeps vel civitas abuti privatorum bonis.

33 *Compenſatio tamen*) Quoties princeps vel civitas bona privatorum arripit publici commodi cauſa, debet pro illis ſatisfacere ei, qui ſua perdit.

34 *Ne perſonarum*) Ne poſteri exciperent jusjurandum illud fuiſse perſonale, atque ideo obligaſse tantum jurantes.

GROT. h *Leges ſacratas, appellabant*) Vide Manutium de legibus. GRON.

35 *Per quas ipſe populus*) Non hoc dicit Cicero, ſed *ſacroſanctum nihil eſſe, niſi quod populus plebſve ſanxiſſet*. Itaque oportebat quidem intervenire populum, ut lex ſacrata ferretur; non tamen ubi populus intervenerat, ea lex ſtatim ſacrata erat; niſi fuiſset adjecta ſanctio, qui eam non ſervaſset, ejus caput ſacrum, hoc eſt, Diis devotum eſset: eoque is homo a quovis poſset occidi.

36 *Cicero pro Balbo*) C. 15.

37 *Apud Livium libro tertio*) C. 55.

38 *Lege ſola*) Non etiam jurejurando, ut vult. Non tamen hæc diſcri-

defendebantur: quod autem postremum populus jussisset id ratum erat, manente tamen lege nemini contra agere jus erat; at tribunos religio publica populi Romani tuebatur; nam jusjurandum intercesserat, quod ab his ipsis qui juraverant salva religione tolli non poterat. Dionysius Halicarnassensis libro sexto; Βροῦτος ἐκκλησίαν συναγαγὼν συνεβούλευε τοῖς δημόταις ἱερὰν καὶ ἄσυλον ἀποδεῖξαι τὴν ἀρχὴν νόμῳ τε καὶ ὅρκῳ βεβαιοῦντας αὐτῷ τὸ ἀσφαλές· ἔδοξε ταῦτα πᾶσι· 39 *Brutus concione advocata auctor Quiritibus fuit, ut magistratum hunc non lege tantum, sed & jurejurando inviolabilem redderent, quod omnibus placuit.* Hinc lex illa sacrata appellatur. Ideoque improbatum fuit bonis (i) factum Tiberii Gracchi, cum Octavio tribunatum abrogavit, dicens tribunitiam potestatem a populo habere sanctimoniam, non adversus populum. Ergo ut diximus jurejurando & civitas & rex obstringi poterunt, etiam in causa subditorum.

IX. 40 Sed & tertio, qui metum non intulit, promissio valide fiet: nec scrutabimur quid aut quatenus ejus intersit, quæ juris Romani sunt subtilitates: natura enim omnium hominum interest ut hominibus aliis consulatur. Sic Philippo, (k) pace cum Romanis inita, jus sæviendi in Macedonas qui in bello ab eo defecerant ademtum legimus.

Livius lib. XXXIX.

X. Sed &, quemadmodum probavimus alibi, status mixtos interdum existere, sicut de statu puro in purum, ita & 41 in mixtum transiri pactis potest: ita ut 42 subditi qui fuerant, incipiant summum habere imperium, aut certe partem ejus, etiam cum libertate partis ejus vi tuendæ.

XI. 1. Bellum vero solenne, id est, publicum utrinque & indictum sicut alia habet peculiaria in jure externo posita, ita & hoc, ut quæ in eo bello aut ejus finiendi causa promittuntur adeo sint valida, ut 43 ex causa metus injuste illati, invito eo cui promissa sunt, in irritum deduci non possint: quia sicut alia multa

ta

scriminis esse causa videtur, sed quod neminem voluerunt sacrosanctum haberi, de quo id nominatim cautum non esset, ut factum fuerat in tribunis. Liv. 2, 33.

39 *Brutus*) Non ille regum expulsor, sed *L.* Junius, unus e primis tribunis plebis.

GROT. i *Factum Tiberii Gracchi*) Vide id late narratum Plut. in ejus vita.

GRON. 40 *Sed & tertio*) Qui tanquam pacificator aut quomodocumque medius inter regem & subditos intervenit.

GROT. k *Pace cum Romanis inita, jus sæviendi in Macedonas qui in bello ab eo defecerant ademtum legimus*) Est simile exemplum apud Parutam lib. VI.

GRON. 41 *In mixtum*) Ex pura monarchia in temperatam aristocratiam.

42 *Subditi qui fuerant, incipiant*) Ut Helvetii excusso Austriacorum, Belgæ liberi Hispanorum jugo.

43 *Ex causa metus injuste*) Eo prætextu, quasi vitium intervenerit contractui, aut metu injecto expressa sint, non possit ab his discedi, nisi remittente ipso rectore, cui promissa sunt. GROT.

ta quantumvis vitio non carentia ex jure gentium pro justis habentur, (l) ita & metus qui tali bello utrinque infertur. Quod ni id placuisset, bellis talibus quæ valde sunt frequentia nec modus, nec finis potuisset imponi: quod tamen fieri interest humani generis. Et hoc potest intelligi jus illud esse bellicum quod cum hoste servandum ait Cicero, cui & alibi dictum, hostem *De off.* III. in bello jura retinere, scilicet non tantum naturalia, sed & *Verr.* IV. quædam ex gentium consensu orta.

2. Neque tamen hinc sequitur, eum qui tale quid bello injusto extorsit, salva pietate, salvis viri boni officiis, posse retinere quod accepit, aut etiam cogere alterum, ut stet pactis sive juratis sive injuratis. 44 Intus enim & ipsa rei natura id injustum manet: neque interna hæc injustitia actus tolli potest, nisi ex novo & vere libero consensu.

XII. Cæterum quod metum dixi haberi pro justo qui bello solenni infertur, (m) de eo metu intelligi debet 45 quem jus gentium non improbat. Nam si stupri inferendi metu extortum sit quippiam, aut alio terrore contra datam fidem, verius erit rem constitutam intra jus naturale: quia jus gentium ad talem metum suam vim non porrigit.

XIII. 1. Servandam autem fidem etiam perfidis & nos in generali tractatione supra diximus, & idem docet Ambrosius; quod *Lib.* II, *cap.* haud dubie porrigendum ad hostes quoque perfidos; quales Pœ- XIII. §.16. ni, quibus Romani fidem sancte servaverunt. *Senatus non eos quibus hoc præstabatur aspexit*, ait in hoc argumento Valerius Maximus. Et Sallustius: *bellis Punicis omnibus, cum sepe Carthaginenses* *Lib.* VI, *c.*6. *& in pace & per inducias multa nefanda facinora fecissent, nunquam ipsi per occasionem talia fecere.*

2. Appianus de Lusitanis fœdifragis, quos 46 ergius Galba nova pactione deceptos trucidaverat: *ἀπιστίᾳ μὲν ἄρα ἀπιστίαν μετιών, οὐκ ἀξίως δὲ Ῥωμαίων μιμούμενος βαρβάρους. perfidia perfidiam ulcus contra Romanam dignitatem barbaros imitabatur.* Eoque nomine idem Galba postea a Libone tribuno plebis accusatus est: quam rem narrans Valerius Maximus, *misericordia*, inquit, *illam quæstionem,* *Lib.* VIII, *non æquitas rexit* (male editur texit) *quoniam quæ innocentiæ tribui* *c.*2. non

GROT. l *Ita & metus qui tali bello utrinque infertur*) Vide dictum scriptorem de compositione pacis.

GRON. 44 *Intus enim & ipsa rei natura*) Fictione tantum juris hoc justum est, ut aliquis finis perniciali discordiæ reperiretur; non per naturam rerum, aut legem morum, aut apud Deum.

GROT. m *De eo metu intelligi debet, quem jus gentium non improbat*) Sic nihil prodest extorquenti promissio quam legato capto is extorsit. Mariana XXX.

GRON. 45 *Quem jus gentium*) Qui infertur actionibus, quæ in bello consensu gentium licitæ putantur.

46 *Sergius Galba*) Leg. *Servius Sulpicius Galba.*

Cic. de orat. Lib. 1. & Bruto. *non poterat absolutio, respectui puerorum data est.* Cato in originibus scripserat, nisi 47 pueris & lacrymis usus esset, pœnas eum daturum fuisse.

XIV. Sed simul sciendum est, duobus modis fieri posse ut quis a perfidia vacet, nec tamen id faciat quod promissum est, 48 defectu scilicet conditionis, & 49 per compensationem. Defectu conditionis non vere liberatur promissor, sed eventus ostendit nullam esse obligationem, ut quæ non nisi sub conditione contracta erat. Et huc referendus casus, si prior alter non implerit quod ex sua parte implere tenebatur. Nam unius ejusdemque contractus capita 50 singula alia aliis inesse videntur per modum conditionis; quasi expressum esset, hæc ita faciam si & alter faciat quæ promisit. Ideo Tullus Albanis respondens: *Deus testes facit uter prius populus res repetentes legatos aspernatus dimiserit, ut in eum omnes expetant clades belli. Non tenebitur pro socio*, ait Ulpianus, *qui ideo renunciavit, quia conditio quædam qua societas erat inita ei non præstatur.* 51 Hanc ob causam quoties alia mens est, solet diserte poni, ut si contra hanc aut illam partem quid fiat, cætera non eo minus rata maneant. *L. 14. D. pro socio.*

Lib. II, c. VII. §. 2. XV. (n) Compensationis originem alibi indicavimus, cum diximus nos, si quod nostrum est, aut quod nobis debetur, consequi aliter non possumus ab eo, qui nostrum habet, aut nobis debet, tantundem in re quavis accipere posse: unde sequitur, aut multo magis possimus id; quod penes nos est, sive corporale est, sive incorporale, retinere. Ergo quod promisimus poterit non præstari, si non amplius valet quam res nostra quæ sine jure est penes alterum. (o) Seneca libro de beneficiis sexto: *sic debitori suo creditor sæpe damnatur, ubi plus ex alia causa abstulit quam ex credito petit. Non tantum inter creditorem & debitorem judex*

47 *Pueris & lacrymis*) C. Sulpicii Galli, hominis gratiosi ad plebem, filio, pupillo suo, & duobus parvis suis, quorum se, tanquam in procinctu testamentum faceret, sine libra & tabulis pop. Rom. instituere tutorem orbitati dicebat: atque hi fletu suo populum moverunt.

48 *Defectu conditionis*) Si quis promisit non omnino, sed certo casu & conditione, & is casus, eave conditio non extiterit.

49 *Per compensationem*) Si promissum est, & ipse rem nostram tenet mala fide & cum consilio non reddendi, quæ sit ejusdem æstimationis cujus est quod promissum est.

50 *Singula alia aliis inesse*) Adeo ut si unum non servetur, omnia pro irritis & violatis habeantur.

51 *Hanc ob causam*) Hæc exceptio ut elidatur, quoties eam valere nolunt contrahentes.

GROT. n *Compensationis originem alibi indicavimus*) Libro II, cap. VII. §. 2. Tertullianus Scorpiaco: *nulli comparatio invidiosa est, in qua aut gratiæ, aut injuriæ communis est ratio.*

o *Seneca libro de beneficiis* VI. Cap. 4.

GRON.

dex sedet 52 qui dicat pecuniam credidisti. Quid ergo? 53 agellum quem non emeras possides: æstimatione facta debitor discede, qui creditor veneras.

XVI. Idem erit si ex alio contractu is quicum negotium est, plus aut tantundem debet, idque ego aliter consequi non valeo. In foro quidem, ut (p) idem Seneca ait, 54 actiones quædam separantur, nec confunduntur formula: sed illa exempla, ut ibidem dicitur, certis legibus continentur, quas necesse est sequi; lex legi non miscetur; eundem est qua ducimur. Jus gentium ista discrimina non agnoscit, ubi scilicet alia juris sui obtinendi spes non est.

XVII. Idem dicendum erit si qui promissum urget 55 non contraxerit, sed damnum dederit, (q) Seneca ibidem; 56 *colonum suum non tenet, quamvis 57 tabellis manentibus, qui segetem ejus proculcavit, qui succidit arbusta, non quia recepit quod pepigerat, sed quia ne reciperetur effecit.* Mox alia addit exempla: *pecus abegisti, servum ejus occidisti.* (r) Deinde: *licet me comparare inter se quantum profuerit mihi quisque, aut quantum nocuerit, & tum pronuntiare, utrum plus debeatur mihi, an debeam.*

XVIII. Postremo & quod ex pœna debetur ei, quod promissum est, 58 potest contribui, quod eodem loco late explicatur; *& beneficio gratia debetur, & injuria ultio; nec ego gratiam illi debeo: nec ille mihi pœnam; alter ab altero absolvimur.* Mox: (s) *comparatione facta inter se beneficii & injuriæ, videbo an etiam ultra mihi debeatur.*

XIX. 1. Sed

GRON. 52 *Qui dicat*) Actori pecuniam credidisti, itaque illum, unde petitur, condemno, ut tibi reddat: Sed & alia sæpe dicit. Quæ ista? nempe, credidisti tu quidem illi pecuniam, sed argentum scilicet factum in vasis, ab eo, quacumque specie aut occasione acceptum, neque emtum aut jure tuum, possides: id æstimatum pluris est, quam quod petis. Ergo sic abi e judicio, ut te debitorem scias, qui creditorem præferebas, teque ultro aliquid debere illi, a quo nummos petiturus huc venisti.

53 *Agellum quem*) *Argentum quod.*

GROT. p *Idem Seneca*) Eodem libro capitibus 6. & 7.

GRON. 54 *Actiones quædam separantur*) Ita sunt diversæ, ut compensari nequeant: sed si duorum uterque adversus alterum propriam actionem habet, uterque sua uti, & quod ea continetur, prosequi necesse habet: nec tollit altera alteram.

55 *Non contraxerit*) Nihil quidem vicissim promiserit, sed in culpa est, ut alter minus habeat.

GROT. q *Seneca ibidem*) Dicto c.6.

GRON. 56 *Colonum non tenet*) Non habet obligatum, ita ut fructus vel pecuniam, qua ille conduxit, exigere possit.

57 *Tabellis manentibus*) Formula vel instrumento conductionis illæso & integro.

GROT. r *Deinde*) Dicto cap.6.

GRON. 58 *Potest contribui*) Pro eo, quod promissum est, ut non præstetur, potest imputari & compensari id, quod propter maleficium promittendi debet, cui promissum est.

GROT. s *Comparatione facta*) Eodem cap.6.

XIX. 1. Sed sicut 59 si quid inter litigantes convenerit; ei quod promissum est opponi, lite manente, non poterit, aut actio de qua lis erat, aut litis damna & impensæ, ita nec manente bello compensari poterit aut id unde ortum est bellum, aut quidquid bellico gentium jure fieri solet. 60 Negotii enim natura, ne nihil actum sit, ostendit convenisse sepositis belli controversiis; nam alioqui nulla esset pactio quæ non posset eludi; nec forte male huc aptem quod (t) apud eundem, quem jam laudavi aliquoties, Senecam est; *Nullam excusationem receperunt (majores) ut homines scirent fidem utique præstandam. Satius enim erat a paucis etiam justam excusationem non accipi, quam ab omnibus aliquam tentari.*

2. Quæ ergo sunt quæ compensari cum eo quod promissum est poterunt? nimirum si quid alter, quamvis ex alio contractu, inter bellum inito, debet; si damnum dedit intra induciarum tempora; si legatos violavit, aut aliud quid fecit quod inter hostes jus gentium damnat.

3. Observandum tamen ut 61 inter easdem personas fiat compensatio, ac ne jus tertii cujusquam lædatur; ita tamen ut subditorum bona pro eo quod civitas debet jure gentium obligata

Lib. III, cap. II. §. 2. intelligantur, ut alibi diximus.

Philost. lib. III. c. 9. 4. Addamus & hoc, generosi esse animi stare federibus etiam post aliquid injuriæ acceptum; quo nomine sapiens Indus Iarchas laudabat regem, qui læsus à vicino federato, οὐ παρέλυσε τοὺς ὅρκους οὕτω βεβαίως ὀμωμοκέναι φήσας, ὡς μηδ' ἐκεῖνο ἠδικεῖτο λυπεῖν αὐτόν, *non discessit à jurata fide, ajens tam sancte se jurasse, ut alteri ne post acceptam quidem injuriam nociturus esset.*

Lib. II. c. XI. XIII, XV, XVI. 5. Quæ vero de fide hostibus data incidere solent quæstiones ferme omnes solvi possunt, si adhibeantur regulæ supra traditæ, cum de vi, tum quorumvis promissorum, tum speciali jurisjurandi, federis ac sponsionum & de regum jure ac obligatione deque ambiguis interpretandis dissertavimus. Tamen ut & antedictorum usus sit manifestior, & si quid præterea controversi est discutiatur, specialium quæstionum frequentiores atque illustriores attingere non pigebit.

GRON. 59 *Si quid inter litigantes*) Si qui jam contendunt in foro, de alia causa contraxerint, non potest alter contrahentium salva fide promissum negare, quod dicat se ab illo lite vexari & multum impendere. Sic etiam jam bellantes si quid inter se pacti fuerint, non re tota composita, nequit alter a pacto resilire, propter causam aut continuationem belli.

60 *Negotii enim natura*) Hoc omni negotio naturaliter inest, ut præsumatur aliquid actum, non pueriliter lusum. Hoc autem casu non potest aliquid actum videri, nisi seposita causa principali.

GROT. t *Apud eundem, quem jam laudavi aliquoties, Senecam est*) De benef. VII, 15.

GRON. 61 *Inter easdem personas*) Quod in compensationem mei promissi imputare alicui volo, sit ejus, quicum mihi res est, non alicujus tertii.

CAPUT

CAPUT XX.

De fide publica qua bellum finitur, ubi de pacis pactione, de sorte, de certamine condicto, de arbitrio, deditione, obsidibus, pignoribus.

I. *Fidei inter hostes divisio ad ordinem sequentium.*
II. *Pacem facere in regio statu esse regis.*
III. *Quid si rex sit infans, furiosus, captivus, exul?*
IV. *In procerum aut populi statu jus pacis faciendæ esse penes plures.*
V. *Quomodo imperium aut pars imperii, aut regni bona pacis causa valide alienentur.*
VI. *Quatenus ex pace per regem facta populus aut successores teneantur.*
VII. *Res subditorum pace concedi posse ob utilitatem publicam, sed cum onere damni resarciendi.*
VIII. *Quid de rebus jam bello amissis.*
IX. *Non distingui hic inter quæsita jure gentium, & jure civili.*
X. *Utilitatem publicam apud externos pro probata haberi.*
XI. *Regula generalis in pace interpretanda.*
XII. *In dubio credi conventum, ut res maneant quo sunt loco, quodquomodo accipiendum.*
XIII. *Quid si convenerit, ut restituantur omnia in eum statum, quo ante bellum fuerant?*
XIV. *Tunc, qui sui juris cum essent, sponte se alicui subjecerunt, non reddi.*
XV. *Damna bello data remissa in dubio censeri;*
XVI. *Non etiam quæ ante bellum privatis debebantur.*
XVII. *Pœnas etiam, ante bellum publice debitas, in dubio remissas censeri.*
XVIII. *Quid de jure privatorum ad pœnas?*
XIX. *Jus quod ante bellum publice obtendebatur, sed controversum erat, facile censeri remissum.*
XX. *Capta post pacem reddenda.*
XXI. *De pacto reddendarum rerum, quæ bello capta sunt, regulæ quædam.*
XXII. *De fructibus.*
XXIII. *De nominibus regionum.*
XXIV. *De relatione ad pactum antecedens; & de eo per quem stetit.*
XXV. *De mora.*
XXVI. *In dubio interpretationem faciendam contra eum, qui leges dedit.*
XXVII. *Distinguuntur, novam bello causam præbere, & pacem rumpere.*
XXVIII. *Quomodo rumpatur pax faciendo contra id, quod omni paci inest.*

XXIX. Quid

I. INter hostes quæ conveniunt, fide aut expressa, aut [1] tacita constant. Fides expressa aut publica est, aut privata. Publica aut summarum potestatum, aut inferiorum. Quæ summarum est potestatum, aut bello finem imponit, aut eo manente vim habet. In his quæ bellum finiunt spectantur principalia & acces-

GRON. 1 *Tacita*) Quæ scilicet eorum colligunt ex signis non nimium dubiis, aut ex iis quæ expressa sunt, tanquam horum postera & consequentia.

accessiones. Principalia sunt ipsa quæ bellum finiunt, 2 sive actu suo, ut pactiones, sive ex consensu 3 ad aliud relato, ut sortes, prælii exitus, arbitri pronuntiatio; quorum illæ mere sunt fortuitæ, alia duo 4 casum temperant cum viribus animi aut corporis aut cum facultate judicante.

II. Pactiones inire, quæ bellum finiant, eorum est quorum, est bellum; rei enim suæ quisque moderator. Unde sequitur ut in bello utrinque publico hoc eorum sit, qui summi imperii exercendi jus habent. (a) Regis igitur hoc erit in statu vere regio, modo is rex etiam 5 jus habeat non impeditum. *Vide lib. II. c.XV. §.3.*

III. 1. Nam rex qui ætatis est ejus, quæ judicii maturitatem, non habet, (quod in regnis aliquibus 6 lege definitur, alibi probabilibus conjecturis erit æstimandum) qui imminutæ mentis est, pacem facere non potest. Idem dicendum est (b) de rege captivo, si modo regnum ex consensu populi ortum habet; non enim credibile est a populo imperium delatum ea lege, ut & a non libero exerceri possit. Ergo & hoc casu imperii (c) non quidem jus totum, sed exercitio & quasi tutela erit penes populum, aut eum cui id populus commiserit. *Vide lib. I. c.III.§.24.*

2. De his tamen quæ privatim sua sunt, si quid pepigerit rex etiam captivus valebit, ad exemplum eorum quæ de privatis conventionibus dicemus. Quod si exul sit rex, (d) pacemne facere poterit? sane, si constet eum non 7 obnoxium vivere; cæteroqui parum a captivo sors ejus distabit; nam sunt & 8 laxæ custodiæ. Regulus sententiam in senatu dicere recusavit, dicens quamdiu jurejurando hostium teneretur, non esse se senatorem. *Cic. de off. II.*

IV. 1. In procerum aut populi imperio jus paciscendi erit penes majorem partem, illic 9 consilii publici, hic civium 10 sen-

2 *Sive actu suo*) Præsenti partium consensu.

3 *Ad aliud relato*) Dilato in fortunæ aut mediæ personæ arbitrium.

4 *Casum temperant*) Partim sunt fortuita, partim pendent vel a numero & virtute copiarum, partim a vi mentis.

GROT. a *Regis igitur hoc erit*) Mariana XXI, 1.

GRON. 5 *Jus habeat non impeditum*) Potestate sua libere utatur.

6 *Lege definitur*) Quo ætatis anno a tutela aut cura liber habeatur.

GROT. b *De rege captivo*) Vide Guicciardinum lib.XVI. & lib.XVIII. non semel.

c *Non quidem jus totum*) Aeneas Sylvius in aurea bullæ discursu: *Rudolphus Palatinus metu in Angliam profugerat. Henricus Moguntinus a Treverensi vi erat ejectus; Electuram tamen eo non perdidere.*

d *Pacemne facere poterit*) Lucanus:
Vejos habitante Camillo
Illic Roma fuit.
Vide Chassanæum de gloria mundi parte V. consid.89.

GRON. 7 *Obnoxium vivere*) Servire cogi ei, cujus in finibus est.

8 *Laxæ custodiæ*) In quibus non quidem vinctus est aliquis, nec tamen sui arbitrii, ut Vonones apud Tacitum 2, annal. 4.

9 *Consilii publici*) Senatus comitiorum.

10 *Sen-*

10 sententiæ dicendæ jus ex more habentium, secundum ea quæ ddiximus alibi. Itaque sic pacta obligabunt etiam eos, qui aliter senserunt. Livius: *ubi semel decretum erit, omnibus id, etiam quibus ante displicuerit; pro bono atque utili fœdere defendendum.* Dionysius Halicarnassensis: δίκαιον πείθεσθαι τοῖς ὑπὸ πλειόνων κριθεῖσιν. *parendum his quæ pars major censuerit.* Appianus: δεῖ πάντας τὸ κριθὲν ἀπροφασίστως ποιεῖν. *omnes decreto obsequi tenentur, nulla admissa excusatione.* Plinius: *quod pluribus placuisset, cunctis tenendum.* Quos autem obligat pax, 11 iisdem & volentibus prodest.

Lib. 2. c. 5. §. 17.
Lib. 32.
Lib. XI.
Lib. 6.
Lib. 6. epist. 13

V. 1. Nunc de rebus pactioni subjectis videamus, Imperium aut omne, aut ejus partem reges, quales nunc sunt plerique, regnum habentes non in patrimonio sed tanquam 12 in usufructu, paciscendo alienare non valent. Imo antequam regnum accipiant, quo tempore populus adhuc ipsius superior est, 13 lege publica tales actus in futurum plane irriti reddi possunt, ita ut 14 nec ad id, quod interest, obligationem pariant. Atque id populos voluisse credibile est, ne alioqui si ad id quod interest salva esset actio contrahenti, 15 subditorum bona pro debito regis caperentur, ac sic de non alienando imperio vana esset cautio.

Vasq. contr. ill. l. 1. cap. 4. ibi multos allegas, & c. 5. vide supra l. 2. c. 6. §. 3. & seq.

2. Ergo ut imperium totum valide transeat, populi totius consensu opus est, qui expediri potest per 16 partium legatos quos Ordines vocant. Ut pars aliqua imperii valide alienetur duplici opus est consensu, & corporis, & specialiter ejus partis, de qua agitur, ut quæ invita a corpore cui coaluit avelli nequeat. Sed pars ipsa tamen valide in se imperium transcribet sine populi consensu, in summa atque alias inevitabili necessitate, quia eam potestatem credibile est exceptam, cum societas civilis coita est.

3. At in regnis patrimonialibus quo minus rex regnum alienet, nihil impedit. Fieri tamen potest ut talis rex partem aliquam imperii alienare non valeat, si nempe regnum sub onere ejus

10 *Sententiæ dicendæ*) Suffragii ferendi.

11 *Iisdem & volentibus*) Loquitur de illis, qui dissenserunt quidem initio, sed tamen in eo, quod majori parti placuit, acquieverunt.

12 *In usufructu*) Non ut de eo, tanquam de privatis bonis paterfamilias, statuant pro arbitrio suo, sed id teneant, ut beneficium populi, quo ad vitam fruantur, quodque, quantum in ipsis est, fideliter conservent & augeant.

13 *Lege publica*) In capitulando, ut vulgo loquuntur, seu lege regia formanda, in quam in aditu imperii jurent, potest præcaveri, ut si quid tale faciat rex, irritum & inane sit.

14 *Nec ad id quod interest*) Non modo ad implendum contractum, sed ne quidem ad satisfaciendum aliqua compensatione pro eo, quod non impletur.

15 *Subditorum bona pro*) Subjecti venirent in periculum bonorum amittendorum, quæ invadere poterat, qui contraxit, pro eo, quod non præstatur male promissum a rege.

16 *Partium legatos*) Provinciarum deputatos.

17 *Transf-*

ejus non dividendi in proprietatem acceperit. Bona vero quæ regni dicuntur quod attinet, possunt & hæc in patrimonium venire regis duobus modis; aut separabiliter, aut individue cum ipso regno. Si hoc modo, 17 transscribi poterunt, sed non nisi cum regno; si illud, etiam seorsum.

4. Qui vero reges in patrimonio regnum non habent, his vix est ut jus regni bona alienandi concessum videatur, nisi diserte id appareat ex primitiva lege, aut more cui contradictum nunquam sit. *Lib. II, c. VI §. 13.*

VI. Sed & quatenus promisso regis populus ac simul successores obligentur, alibi diximus; nempe (e) quatenus obligandi potestas 18 sub imperio comprehensa est, quod nec in infinitum protrahi, nec ad angustias nimias arctari debet, sed ita intelligi ut valeat quod probabili ratione nititur. Plane aliud erit si quis rex simul subditorum dominus sit, neque tam civile quam familiare imperium acceperit; ut qui bello victos in servitutem redigunt; aut si in personam quidem dominium non habeat, sed in res habeat, ut Pharao in terra Ægypti ex empto, & alii qui advenas in suum privatum receperunt. Nam hic 19 jus præter regium accedens efficit ut ex eo consistat, quod alioqui per se solo regio jure consistere non posset. *Lib. II, c. XIV. §. 10. & seq. Vasq. d. c. 5. n. 9. Supra lib. III cap. VIII. §. 2.*

VII. 1. Disputari & hoc solet, quid in res singulorum possint pacis causa statuere, qui reges sunt, nec in res subditorum aliud jus habent 20 quam regium. Alibi diximus (f) res subditorum sub eminenti dominio esse civitatis, ita ut civitas, aut qui civitatis vice fungitur, iis rebus uti, easque etiam perdere & alienare possit, non tantum ex summa necessitate, quæ privatis quoque jus aliquod in aliena concedit, sed ob publicam utilitatem cui privatas cedere illi ipsi voluisse censendi sunt, qui in civilem coetum coierunt.

2. Sed addendum est, id cum fit, civitatem teneri his, qui suum amittunt, sarcire damnum de publico, in quod publicum nomen 21 & ipse, qui damnum passus est, si opus est, contribuet. Neque hoc onere levabitur civitas, si nunc forte ei præsta- *Vasq. lib. 2. c. 5 Rom cons. 310 Sy. v. in verbo belli 1. §. 43.*

17 *Transscribi*) Alienari.

GROT. e *Quatenus obligandi potestas sub imperio comprehensa est, quod nec in infinitum protrahi, nec ad angustias nimias arctari debet*) Vide Reinking. lib. I, classe III. cap. 5. nu. 30. Vide & supra lib. II, cap. XIV. §. 7. & 12.

GRON. 18 *Sub imperio comprehensa*) Est pars ejus, quod illi populus in se concessit, imperii.

19 *Jus præter regium accedens*) Dominicum.

20 *Quam regium*) Non etiam familiare aut herile.

GROT. f *Res subditorum sub eminenti dominio esse civitatis*) Gail. II, obs. 57.

GRON. 21 *Et ipse, qui damnum passus est*) Fecit voluit dicere: is paullo minus accipiet, quam amisit, proportione scilicet, quam conferre deberet, si alius damnum fecisset, quod pro parte illi erat compensandum.

flationi par non sit, sed quandocumque copia suppetit, exseret se se quasi sopita obligatio.

VIII. Neque illud indistincte admitto, quod dicit Ferdinandus Vasquius, 22 agnoscere civitatem non debere id damnum, quod jam bello datum est, eo quod jus belli talia permittat. Nam jus illud belli 23 populos alios spectat, ut alibi exposuimus; partim & hostes inter se, non cives inter se, qui cum socii sint æquum est ut communia habeant damna, quæ societatis causa contingunt. Plane civili lege & hoc constitui poterit, ut 24 rei bello amissæ causa nulla adversus civitatem actio sit, ut sua quisque acrius defendat.

Lib.2.cont.ill. c.4. in fine. Lib.III.c.VI. §.2. c.4.§.13. L.cum duob.§. quidam, D.pro socio.

IX. Sunt qui latum discrimen collocant inter ea, quæ civium sunt ex gentium jure, & ea quæ eorundem sunt ex jure civili; ut in hæc jus laxius regi concedant, etiam auferendi sine causa & compensatione, in illa non item; perverse; nam dominium ex qualicumque causa ortum sit, suos semper effectus habet ex ipso jure naturali, ut scilicet auferri nequeat nisi ex causis 25 quæ aut dominio insunt suapte natura, aut 26 ex dominorum facto ortum habent.

X. Sed hæc inspectio, ne nisi ex publica utilitate res privatorum concedantur, regem spectat & subditos, ut illa de damno sarciendo civitatem & singulos. Nam externis, qui 27 cum rege contrahunt, sufficit factum regis, non tantum 28 ob præsumtionem quam secum adfert dignitas personæ, verum etiam ob 29 gentium jus, quod bona subditorum obligari ex facto regis patitur.

Lib.III,c.II.

XI. 1. Circa interpretandas pacis conventiones observandum est quod supra a nobis est traditum, 30 quo quidque plus habet favoris, eo laxius accipiendum; 31 quo longius abit, eo restrictius. Si jus naturæ merum spectamus, maximus favor in eo esse vi-

L.II,c.XV.§. 11,12.

22 *Agnoscere non debere*) Civitatem non obligari ad farciendum.

23 *Populos alios spectat*) Liberat populum a populo, externos ab externis; non civem a cive.

24 *Rei bello amissæ*) Quemadmodum Romani in armis sustulerunt postliminium.

25 *Quæ aut dominio insunt*) Velut inest ei, ut possit servire publico, & totius civitatis periculum levare.

26 *Ex dominorum facto*) Sive contraxerint, sive deliquerint.

27 *Cum rege contrahunt*) Et aliquid subjectis ejus ablatum accipiunt, etiamsi citra necessitatem & publicam utilitatem ablatum, etiamsi civitas id non resarciat, non verendum ne malo jure rem teneant, quia illis pro omni jure est factum regis tradentis.

28 *Ob præsumtionem*) Quod præsumitur rex hoc non nisi juste facere.

29 *Gentium jus*) Quo, etsi non traderet, arripi tamen bona subjectorum possent propter debitum regis tanquam pignori opposita.

30 *Quo quidque plus*) Quo quidque caput est de re magis favorabili.

31 *Quo longius*) Odiosiorem rem continet.

32 Am-

videtur ut suum quisque consequatur, quod Græci dicunt *ἑκάστῳ ἔχειν τὰ ἑαυτῶ*. & proinde videtur 32 ambigue positorum interpretatio eo ducenda, ut qui justa arma habuit id consequatur ob quæ arma sumsit, & damna sumtusque recuperet; non item ut pœnæ nomine quicquam lucretur, id enim est odiosius.

2. Sed quia ad pacem veniri 33 vix solet injuriæ confessione, ideo ea sumenda est in pactis interpretatio, 34 quæ partes quoad belli justitiam quam maxime æquet; quod fieri solet duobus maxime modis; aut (g) ut quarum rerum turbata bello possessio est, 35 ex formula juris antiqui componatur; (quæ verba sunt Menippi in oratione qua de federum generibus differit) aut 36 ut res maneant quo sunt loco; quod Græci dicunt *ἔχοντας ἃ ἔχουσι*. *Livius lib. xxxiv.*

XII. 1. Ex his duobus posterius in dubio magis est ut præsumatur, quia facilius est, & nullam inducit mutationem. Hinc est illud quod a Triphonino notatum est, ut in pace illis demum captivis postliminium sit de quibus id in pactis erat comprehensum, ut recte emendare Fabrum diximus supra, & certis argumentis evicimus. Sic & transfugæ non reddentur nisi convenerit. Nam (h) transfugas jure belli recipimus, id est, per jus belli licet nobis admittere & nostris ascribere eum qui partes mutat. Res cæteræ tali pacto manent penes tenentem. *L. in bello. D. de captivis. Supra hoc lib. cap. 9. L. transfugam D. de acq. rer. dom.*

2. Illud autem *tenere* 37 non civiliter sed 38 naturaliter sumitur; in bellis enim sufficit facti possessio, nec alia attenditur. Agros autem diximus ita teneri, si munitionibus quibusdam clausi sunt; nam temporariam insessionem ut per 39 stativa hic non spectari. Demosthenes pro Ctesiphonte festinatum ait a Philippo; ut quæ posset loca occuparet, gnarus ut res erat, pacis confecto negotio, retenturum se quæ teneret. Incorporalia non tenentur nisi per res, quibus adhærent, ut servitutes prædiorum, aut per personas *Dec. T. III. cons. 74. Supra lib. III. cap. 6. § 4.*

32 *Ambigue positorum*) Dubio sensu scriptorum.

33 *Vix solet injuriæ*) Nemo enim volens fatetur injuria se fecisse.

34 *Quæ partes*) Qua parti utrique, quantum potest, relinquatur salva justitiæ fama & species.

GROT. g *Ut quarum rerum turbata bello possessio est, ex formula juris antiqui componatur*) Vide Parutam libro v.

GRON. 35 *Ex formula juris antiqui*) Restituatur cuique, quod antea habuit.

36 *Ut res maneant*) Ut servet quisque, quod bello cepit.

GROT. h *Transfugas jure belli recipimus*) Supra hoc libro cap. I. in fine. in pace convenire & hoc solet, ne transfugæ recipiantur. Vide pacem Justiniani cum Chosroe apud Menandrum Protectorem.

GRON. 37 *Non civiliter*) Cum justo titulo acquirendi.

38 *Naturaliter*) Quomodo tenere dicitur, quicumque habet quavis ratione.

39 *Stativa*) Castra ad tempus posita,

Supra lib. III. cap. VII. §. 4. nas quarum sunt, dum ne in solo 40 quod hostium fuit exercenda sint.

XIII. In altero illo pacifcendi genere, quo restituitur possessio bello turbata, notandum est, ultimam, quæ ante bellum fuit, possessionem respici, ita tamen ut 41 privatis dejectis 42 interdicto aut 43 vindicatione apud judicem experiri liceat.

XIV. At si quis sui juris populus sponte se bellantium alteri subjecerit, 44 ad eum restitutio non porrigetur, ut quæ ad ea tantum pertineat, quæ vi, metu facta sunt, aut alioqui dolo non nisi in hostem licito. Sic pace inter Græcos Thebani (i) Platæam retinuerunt, dicentes: οὐ βίᾳ ἀλλ' ὁμολογίᾳ αὐτῶν προσχωρησάντων καὶ οὐ προδόντων ἔχειν τὸ χωρίον. *habere se eum locum non vi, non proditione, sed eorum quorum erat libera voluntate.* Parique jure Nisæa penes Athenienses mansit. Eadem distinctione adversus Ætolos utebatur T. Quinctius. *Captarum*, inquiens, *urbium illa lex. Thessaliæ civitates sua voluntate in ditionem nostram venerunt.* (Livius lib. XXXIII.)

XV. (Dec. cons. 61.) Si nihil aliud convenerit, omni pace id actum censeri debet, ut quæ bello data sunt damna, eorum nomine actio non sit, quod de damnis etiam privatim acceptis intelligendum est; nam & hæc belli effecta sunt. In dubio enim ita censentur contrahere voluisse bellantes, ut neuter injustitiæ damnaretur.

XVI. Non tamen & 45 quæ privatis deberi cœperunt belli tempore condonata censeri debent; nam hæc non belli jure quæsita sunt, sed bello tantum exigi vetita. Itaque sublato impedimento vim suam retinent. Jus vero quod ante bellum fuit, quanquam nemini facile ademtum censeri debet, (hanc enim ob caussam maxime ut sua tenerentur respublicæ civitatesque constitutæ sunt, ut recte ait Cicero) (L. II. off.) intelligendum id tamen de eo jure, quod ex rerum inæqualitate nascitur.

XVII. (k) De

40 *Quod hostium fuit*) Eorum qui hostes fuerunt, & nunc ita fecerunt pacem, ut de personis istis nihil sint pacti.

41 *Privatis dejectis*) Si forte paullo ante bellum vis facta est, nec jure vindicata propter bellum interveniens, ita ut oriente bello invasor possideat.

42 *Interdicto*) Unde vi, quo possessio adseritur, §. 6. Inst. de interd.

43 *Vindicatione*) Qua proprietas adseritur.

44 *Ad eum restitutio non*) Is non restituetur ex generali conventione, sed oportet specialiter de eo cautum fuerit.

GROT. i *Platæam retinuerunt*) Locus hic est apud Thucydidem V. Præcesserat similis lib. III. μὴ ἀνδοτος εἴη ἡ Πλαταιά, ὡς αὐτῶν ἑκόντων προσχωρησάντων· *ne reddenda sit Platæa, cum ejus urbis homines sponte accesserint.*

GRON. 45 *Quæ privatis deberi cœperunt*) Ex contractu civili ante bellum inito: ut ex. gr. quod colonus meus mihi debere cœpit, dum hostis agrum insidet: vel usuræ quarum dies cessit, dum debitor cum patria sua in hostium potestate est.

GROT.

XVII. (k) De jure ad pœnas non æque; nam id jus; quatenus inter ipsos reges aut populos versatur, remissum ideo censeri debet, ne pax non satis pax sit, si veteres ad bellum causas relinquat. Quare & ignorata hic venient sub verbis generalibus, ut de mercatoribus Romanis quos a Carthaginiensibus mersos 46 ignorabant Romani, narrante Appiano. κράτισται διαλλαγαὶ ἐν αἷς οὐδέν ἐστιν ἔγκοτον οὐδὲ μνησίκακον, inquit Dionysius Halicarnassensis: *optimæ conciliationes quæ iram & offensarum memoriam delent.* Isocrates Plataica: εἰρήνης οὔσης οὐ προσήκει μνησικακεῖν περὶ τῶν τότε γενομένων· *in pace non decet ante peccata exequi.*

XVIII. De privatorum jure ad pœnam non tanta est ratio, ut remissum censeatur; quia sine bello judiciis expediri potest; tamen cum hoc jus non ita nostrum sit ut quod ex inæqualitate nascitur, & pœnæ semper aliquid odii habeant, 47 levis verborum conjectura sufficiet, ut hoc quoque donatum intelligatur.

XIX. Quod vero diximus jus quod ante bellum fuit ademtum facile censeri non debere, id in privatorum jure firme tenendum est; in jure autem regum & populorum facilius est ut condonatio aliqua intelligatur facta, si modo verba aut conjecturæ non improbabiles suppetant; maxime vero si jus de quo agitur non liquidum erat, sed in controversia positum. Benignum enim est credere id actum, ut belli semina evellerentur. Idem quem modo laudavi Dionysius Halicarnassensis: οὐκ ἀποχρῆ τοῦτο μόνον ἡμᾶς σκοπεῖν ὅπως ἂν τὴν παροῦσαν ἔχθραν διαλυσαίμεθα πρὸς ἀλλήλους, ἀλλ᾽ ὥστε μηδ᾽ αὖθις ποτε πολεμήσωμεν ἔτι δεῖ παρασκευάσασθαι· οὐ γὰρ ἀναβολὰς ποιησόμενοι τῶν κακῶν συνεληλύθαμεν, ἀλλ᾽ ἀπαλλαγάς. *non tam cogitandum est de sarcienda in præsens amicitia, quam id curandum ne bello iterum implicemur; neque enim ad differenda sed ad auferenda mala convenimus*; quæ postrema verbo tenus ferme desumta sunt ex Isocrate, oratione de pace. L.111

XX. Quæ post perfectas pactiones capta sunt, reddenda satis constat; sublatum enim jam erat belli jus.

XXI. At in pactionibus, quæ sunt de reddendis his, quæ bel- *Alc.v.resp.17*
lo

GROT. k *De jure ad pœnas non æque*) Gail. de arrestis c.XIV, n.7.

GRON. 46 *Ignorabant Romani*) Cum scilicet pacem facerent, dein eo cognito non poterant propterea turbare pacem factam aut novas pœnas exigere. Sed exemplum est alienum; nam illa non erant facta & ignorabantur ante pacem statutam & primum bellum finitum; sed aliquanto post id tempus. Itaque postquam ea resciverunt Romani, merito, quod prius fedus violatum esset minando bellum Pœnis imparatis, adegerunt illos ad novum fedus, quo Sardinia cesserunt.

47 *Lævis verborum conjectura*) Si minima detur ansa formulam pacis ita interpretandi, ut & istæ lites cessare debeant.

48 *Quæ*

lo capta sunt, primum latius interpretandæ 48 quæ mutuæ sunt quam quæ claudicant; deinde quæ de hominibus agunt plus favoris habent quam quæ de rebus; & inter eas quæ de rebus, hæ quæ de agris plus quam quæ de rebus mobilibus; & quæ de his quæ penes publicum sunt plus quam quæ penes privatos; & inter eas quæ penes privatos, plus illæ quæ reddi jubent 49 lucrativo titulo possessa, quam onerosso, ut quæ emtionibus, quæ dotibus tenentur.

Cic. de off. II.

XXII. Cui pace res conceditur, ei & fructus conceduntur a tempore concessionis, non retro, quod recte defendit Cæsar Augustus contra Sextum Pompejum, qui Peloponneso sibi concessa, simul etiam tributa quæ pro exactis annis debebantur sibi vindicabat.

App. civ. v.

XXIII. (l) 50 Nomina regionum accipienda ex usu præsentis temporis, non tam vulgi quam peritorum; nam a peritis negotia talia tractari solent.

XXIV. Habent & illæ regulæ frequentem usum, quoties 51 relatio fit ad pactum antecedens aut vetus, toties repetitas censeri qualitates aut conditiones priore pacto expressas; & 52 pro faciente habendum qui facere voluit, si per alterum, quicum controversia est, stetit quo minus fieret.

Quint. decl. CCXLVIII.

XXV. Quod vero quidam ajunt 53 moræ purgationem intra breve tempus admitti, (m) verum non est, nisi improvisa necessitas impedimento fuerit. Nam quod canones nonnulli purgationi tali favent mirum non est, cum eorum officium sit, Christianos ad ea permovere quæ caritati mutuæ conveniunt. At in hac quæstione de pactis interpretandis non jam quærimus quid melius sit, imo nec quid a quoque religio & pietas exposcat; sed ad quid cogi possit, quod totum versatur in eo jure, quod externum diximus.

XXVI. In dubio autem sensu magis est ut contra eum fiat inter-

48* *Quæ mutuæ sunt*) Ubi utrinque redditur, quam ubi tantum ab altera parte.

49 *Lucrativo titulo*) Donatione, testamento.

GROT. l *Nomina regionum accipienda ex usu præsentis temporis*) Vide Guicciardinum libro v.

GRON. 50 *Nomina regionum*) Provinciarum, Diœcesium, quod interdum latius, interdum strictius accipiuntur.

51 *Relatio fit*) Si dictum sit ita possideri aut restitui debere, ut definitum sit in pacto ante tot annos inito.

52 *Pro faciente habendum*) Qui si restituerit, nec nasci cum eo novam actionem putandam.

53 *Moræ purgationem*) Aliquam excusationem: si quis statutum restitutioni tempus non observaverit.

GROT. m *Verum non est, nisi improvisa necessitas impedimento fuerit*) Vide Albertum Argentinensem.

n Qui

interpretatio, (n) 54 qui conditiones elocutus est; quod esse solet potentioris; (est ejus 55 qui dat non qui petit conditiones pacis dare, ait Annibal) sicut & contra venditorem fit interpretatio; habet enim quod sibi imputet, qui non apertius locutus est; alter autem quod plures sensus recipiebat, id suo jure accipere potuit in partem sibi utiliorem; unde alienum non est quod Aristoteles dixit: *διὰ τὸ χρήσιμον τῆς φιλίας οὔσης ἡ τοῦ παθόντος ὠφέλεια μέτρον ἐστίν. ubi utilitatis causa amicitia est, ibi 56 ejus qui accipit utilitas ejus quod debetur mensura est.* L. Veteribus D. de pactis

XXVII. Quotidiani usus & illa disputatio est, quando pax rupta censeatur, quod Græci vocant *παρασπόνδημα*. non enim idem est 57 novam bello causam præbere & pacem rumpere, sed multum inter hæc interest, tum 58 ad committendam pœnam a peccante, tum ad liberandam in cæteris fidem ejus, in quem peccatum est. Rumpitur pax tribus modis, aut faciendo contra id 59 quod omni paci inest, aut contra id quod 60 in pace dictum est aperte, aut contra id quod 61 ex pacis cujusque natura debet intelligi.

XXVIII. Contra id quod omni paci inest fiet, si vis bellica inferatur, nimirum ubi nulla nova subest causa: quæ si probabiliter adferri potest, satius est injustitiam sine perfidia, quam cum perfidia admissam credi. Illud Thucydidis vix opus habet moneri: *λύουσι τὰς σπονδὰς οὐχ οἱ ἀμυνόμενοι, ἀλλ' οἱ πρότεροι ἐπιόντες.* (o) *pacem rumpunt non qui vim vi arcent, sed qui priores vim inferunt.*

Hoc

GROT. n *Qui conditiones elocutus est*) Plautus Persa. *tua mer, tua indicatio est*. In hac re solet prior loqui is qui plus valet; ut vero petantur conditiones, loqui prior solet qui est infirmior. Plutarchus Sulla: *τῶν δεομένων ἐστὶ τὸ πρότερα λέγειν· τοῖς δὲ νικῶσιν ἐξαρκεῖ τὸ σιωπᾶν. eorum est prius loqui qui opus habent pace, victori satis est tacere.*

GRON. 54 *Qui conditiones elocutus est*) Qui formulam dictavit, aut concepit.

55 *Qui dat*) Pacem.

56 *Ejus qui accipit*) Ex commodo accipientis grandius aut minus æstimatur, quod debetur.

57 *Novam bello causam præbere &*) Alterum, si temere fiat, injustitia est, alterum perfidia.

58 *Ad committendam*) Quia in posteriore, quod gravius, plus pœnæ debet, qui sacrati juris aliquid violat, & liberior excusatiorque est ad non servanda cætera, quæ convenerunt.

59 *Quod omni paci*) Quod dictum, conventum, pactum intelligitur in genere quotiescumque pax coit.

60 *In pace dictum est*) Quod in ea quæ nunc placuit, satis evidenter & perspicue cautum est.

61 *Ex pacis cujusque*) Quod ipsum genus pacis, in quod consensum est, præstari oportere recte judicantibus demonstrat, num. 39. specialem naturam pacis vocat.

GROT. o *Pacem rumpunt non qui vim vi arcent, sed qui priores vim inferunt*) Vide Ammianum Marcellinum initio libri XXIX. qui sic de Romanis: *opera consulta retro cedentes, ne ferro violarent adversorum quenquam primi, & judicarentur discissi federis rei, ultima tradente necessitate congressi sunt*. Armenii in oratione ad Chosroen apud Procopium

Per-

Hoc posito, a quibus, & quibus illata vis armata pacem solvat, videndum est.

XXIX. Qui 62 socii fuerunt si quid tale faciant, pacem rumpi video esse qui sentiant. Nec nego ita conveniri posse, non proprie ut ex alieno facto alius fiat pœnæ obnoxius, sed ut pax non videatur plene inita, sed sub conditione, 63 partim potestativa, partim casuali. Verum hoc modo facta pax, ni manifeste appareat, credi non debet; est enim enorme, & communi pacem facientium voto non convenit; ergo qui vim intulerunt 64 aliis non adjuvantibus, pacis ruptæ 65 tenebuntur, & in eos bellandi jus erit, non in alios; contra 66 quam Thebani aliquando contra 67 Lacedæmoniorum socios dixerunt.

Pauf. ix.

XXX. Si quid subditi per vim armatam faciunt, sine jussu publico, videndum erit an privatorum factum 68 publice probatum dici possit; ad quod tria requiri, scientiam, puniendi potentiam, & neglectum, ex his quæ supra tractavimus facile potest intelligi. Scientiam evincunt 69 facta manifesta, aut denuntiata. Potentia 70 præsumitur nisi defectio appareat; neglectum ostendit elapsum temporis spatium, quale in quaque civitate ad crimina punienda sumi solet: Et talis 71 neglectus decreto idem valet,

L. II. c. XXI. §. 2. & seqq.

Persicorum II. λύουσι μὲν γὰρ τὴν εἰρήνην οὐχ οἳ ἂν ἐν ὅπλοις γένοιντο πρῶτοι, ἀλλ' οἳ ἂν ἐπιβουλεύοντες ἐν σπονδαῖς τοῖς πέλας ἁλοῖεν· *rumpunt pacem non qui primi in armis sunt: sed qui federis tempore deprehenduntur insidiati alteris*. Apud eundem Vandalicorum secundo Mauri: λύουσι γὰρ τὰς σπονδὰς, οὐχ ὅσοι ἀδικούμενοι ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς τῶν πέλας κατηγοροῦντες ἀφίστανται, ἀλλ' ὅσοι ὑποσπόνδους ἔχειν ἀξιοῦντές τινας, εἶτα βιάζονται. καὶ τὸν Θεὸν πολέμιον σφίσι ποιοῦνται, οὐχ οἳ ἂν τὰ σφέτερα αὐτῶν κομιούμενοι ἐφ' ἑτέρους χωροῖεν, ἀλλ' ὅσοι τῶν ἀλλοτρίων ἐπιβατεύοντες εἰς κίνδυνον πολέμου καθιστάσι· *frangunt pacis federa, non qui injuriis affecti, palamque id dequesti ad alios se transferunt, sed qui, quos federatos habere volunt, violant: Deumque sibi faciunt hostem, non si qui rebus suis secum sumtis ad alios transeant, sed si qui aliena invadentes eorum dominos in belli pericula cogunt.*

GRON. 62 *Socii fuerunt*) Eorum, quibuscum bellavimus.

63 *Partim potestativa*) Qua cavetur partim de eo, quod in potestate est, & nostro arbitrio potest permitti aut impediri; partim de eo, quod forte fortuna accidere potest.

64 *Aliis non adjuvantibus*) Illis, quibus antea socii fuerunt, quiescentibus, neque istos subornantibus.

65 *Tenebuntur*) Ipsi & non, quorum socii antea fuerant.

66 *Pauf. ix.*) P. 544.

67 *Lacedæmoniorum socios*) Platæenses, quod Lacedæmonii, quorum illi socii fuerant in bello, Cadmea ex insidiis occupata pacem rupissent, quamvis Platæenses ipsi nihil deliquissent.

68 *Publice probatum*) Accipi possit, ut consilio & approbatione populi, vel imperantis factum.

69 *Facta manifesta*) Quæ qui fecit, ita palam fecit, ut civitas non possit non scire; aut si civitati ab eo, cui factum, significatum est.

70 *Præsumitur nisi*) Creditur enim princeps vel populus in privatos justum habere imperium, nisi contrarium doceat manifesta seditio.

71 *Neglectus decreto*) Perinde in culpa est, ac si decreto facinus esset probatum.

72 *Actum*

valet; nec aliter accipiendum, quod ait apud Josephum Agrippa, regem Parthum arbitraturum pacem rumpi, si subditi sui contra Romanos armati procedant.

XXXI Quæri sæpe solet an & hoc locum habeat, si cujus subditi non per se arma moveant, sed aliis bellum gerentibus militent. Certe Cerites apud Livium se purgant, suos non publico consilio militasse: Eademque Rhodiensium fuit defensio. Et verius est, ut id quoque permittendum non sit, nisi probabilibus argumentis appareat 72 actum aliud, ut nunc interdum fieri solet, exemplo veteri Ætolorum, quibus pro jure erat, (p) ἄγειν λάφυρον ἀπὸ λαφύρου, *ex omni præda prædam sumere*; cujus moris hanc vim esse ait (q) Polybius: κἂν ἕτεροί τινες πολεμῶσι πρὸς ἀλλήλους, ὄντες Αἰτωλῶν φίλοι καὶ σύμμαχοι, μηδὲν ἧττον ἐξεῖναι τοῖς Αἰτωλοῖς ἄνευ κοινοῦ δόγματος καὶ παρ' ἀμφοτέροις πολεμοῦσι τὴν χώραν ἄγειν τῶν ἀμφοτέρων. *etiamsi non ipsi sed alii bellum gerant amici ipsorum aut socii, ut eo non minus Ætolis liceat, (r) citra publicum decretum utrique parti militare & utrinque prædas agere.* Livius de iisdem: *juventutem adversus suos socios publica tantum auctoritate demta militare sinunt, & contrarie sæpe acies in utraque parte Ætolica auxilia habent.* Olim Etrusci, negato Vejentibus auxilio, si qui suæ juventutis voluntarii ad id bellum irent, non impediebant.

L.VII. Gell.VII,3 c.

Polyb. libro XVII.

Livius lib.V.

XXXII. 1. Rursum pax rupta censeri debet, non modo si toti corpori civitatis, sed & si subditis vis armata inferatur, nimirum 73 sine nova causa. Nam ut omnes subditi tuti sint, pax initur: est enim pax actus civitatis 74 pro toto, & pro partibus. Imo & si causa nova subsit, 75 per pacem licebit se suaque defendere. Naturale enim hoc, ut ait Cassius, arma armis repellere: ideo 76 abdicatum inter pares non est ut facile credatur, ulcisci autem aut ablata recuperare per vim non licebit, nisi postquam judicium erit negatum. Hæc enim res 77 moram fert: illa non fert.

L.vim vi,D.de vi & vi arm.

2.At

72 *Actum aliud*) Id prohibitum non esse.

GROT. p Ἄγειν λάφυρον ἀπὸ λαφύρου) Plautus Truculento; *de præda prædam capio*.

q *Polybius*) Vide eum & in excerptis.

r *Citra publicum decretum*) Idem de Hunnis Sabiris suo tempore narrat Agathias libro IV.

GRON. 73 *Sine nova causa*) Qui post pacem initam damnum non dederunt vel offensam contraxerunt.

74 *Pro toto & pro partibus*) Pro ipso corpore sive omnibus junctim & singulis seorsum.

75 *Per pacem licebit*) Iis quibus vis infertur.

76 *Abdicatum inter pares*) Renuntiasse quenquam huic juri, qui non alteri sese submisit.

77 *Moram fert*) Ultionis aut ablatorum persecutio non necesse est, ut fiat in instanti, quemadmodum defensio contra repentinam vim aut aggressionem.

2. At (s) si quorum subditorum ita perpetuum sit maleficium ac juri naturæ contrarium, ut quod faciunt id credendi sint omnino facere, rectoribus suis improbantibus, & in eos judicium postulari non possit, quales sunt qui piraticam exercent, ab his & res recuperare & ultionem exposcere licebit tanquam a deditis. At alios innocentes eo nomine armis impetere, id vero est contra pacem.

Lib. II. c. 16. §. 13. XXXIII. 1. (t) 78 Sociis quoque vis armorum illata pacem rumpit: 79 sed his demum qui in pace comprehensi sunt, ut ostendimus cum Saguntinam controversiam examinavimus. Urgent hoc Corinthii in oratione, quæ est apud Xenophontem historiæ Græcæ sexto: πᾶσιν ὑμῖν πάντες ἡμεῖς ὠμόσαμεν, *omnes nos vobis omnibus juravimus*. Quod si ipsi foedus non pepigerint, sed alii pro ipsis, idem tamen statuendum erit, postquam satis constat, eos socios pacem ratam habuisse, nam quamdiu adhuc incertum est an ratam habere velint, 80 hostium loco sunt.

Cap. cons. 650. Doc. cons. 531. 2. Aliorum sociorum, ut & cognatorum & affinium, qui nec subditi sunt, nec in pace nominati, separata causa est, nec ad pacem ruptam vis in eos trahi potest, neque tamen sequitur, ut & supra diximus, bellum eo nomine suscipi non posse, sed id bellum erit ex nova causa.

XXXIV. Rumpitur & pax, ut diximus, faciendo contra id quod in pace dictum est: sub faciendo autem comprehenditur 81 & non facere quod & cum oportet.

XXXV. Neque admittam hic discrimen capitum pacis quæ majoris, quæque minoris momenti sint. Satis enim magna ut serventur videri debent quæ pace comprehensa sunt. Bonitas tamen, maxime Christiana, leviores culpas, accedente præsertim pœnitentia, facilius condonabit, ut illud locum habeat.

Sen. Ag. *Quem pænitet peccasse, pene est innocens.*

Sed quo magis paci caveatur, consultum erit (u) ut capitibus mi-

GROT. s *Si quorum subditorum ita perpetuum sit maleficium*) Ita Augustus judicavit contra Syllæum pro Herode. Josephus XVI, 16.

t *Sociis quoque vis armorum illata pacem rumpit*) Thuanus lib. LXV. anno CIↃ IↃ LXXVIII. Est &, quod huc pertineat, apud Haræum hoc, tomo II. historiæ Brabanticæ in anno CIↃ IↃ LVI.

GRON. 78 *Sociis quoque*) Illorum: quibuscum, velut cum ducibus adversæ partis pax facta est.

79 *Sed his demum*) Potius dicendum, nisi qui nominatim excepti sunt, aut nisi quos certo constat comprehendi non potuisse, ut si subjecti alterius alteri sese applicent.

80 *Hostium loco sunt*) Si scilicet ante pacem hostes fuerunt.

81 *Et non facere*) Facere contra pacta videtur & qui non facit, quod cum facere placuit, & qui non facit quo tempore facere debuit ex pacto aut negotii natura.

GROT. u *Ut capitibus minoris momenti adjiciatur, ut si quid adversus ea factum erit, pacem non rumpat*) Vide egregium exemplum in pace Justiniani, Justinianum inter & Chosroen. Menander Protector eam habet. GRON.

minoris momenti adjiciatur, ut si quid adversus ea factum erit, pacem non rumpat: aut ut 82 arbitri prius adeantur quam arma inferre liceat, quod erat in federe Peloponnesiaco, memorante Thucydide.

Vide supra lib. 2.c.XV.§.15.

Lib.7.

XXXVI. Et plane sentio id actum videri, (x) si qua specialis pœna 83 adjecta sit: non quod nesciam posse ita contrahi, ut electio sit ejus, cui facta est injuria, pœnam malit, an a transactione recedere, sed quod negotii natura hoc, quod dixi, potius requirat. Illud quidem constat, & jam supradictum a nobis est, & historiæ auctoritate probatum, pacem non rumpere qui pactis simpliciter factis 84 posterior non stat: neque enim tenebatur nisi sub conditione.

lib.3. c.19.§. 24.

XXXVII. Quod si necessitas aliqua in causa sit, quo minus pars una impleat id quod promissum est, puta si res perierit, aut ablata sit, aut factum redditum sit aliquo eventu impossibile, pax quidem rupta non censebitur: nam ut diximus, non solet illa pendere a 85 conditione casuali. Sed alter optabit, an expectare malit, si qua spes sit impleri promissum serius posse, an 86 æstimationem accipere, an 87 mutuis præstationibus isti capiti respondentibus aut æquum valentibus liberari.

Vide supra hoc lib.c.19.§.14.

XXXVIII. Certe, etiam post læsam fidem, integrum est 88 innocenti pacem servare, sicut Scipio fecit post multa Carthaginiensium perfida facta, quia contra obligationem faciendo nemo se obligationi eximit: &, si additum est, ut tali facto pax rupta habeatur, adjectum id censeri debet in commodum innocentis dumtaxat, si eo uti velit.

XXXIX. Postremo diximus, pacem solvi faciendo id, quod specialis pacis natura repudiat.

XL. 1.Sic quæ 89 contra amicitiam sunt, rumpunt pacem, quæ 90 sub amicitiæ lege contracta est: quod enim inter cæteros so-

GRON. 82 *Arbitri prius adeantur*) Sumatur judex medius & neutrarum partium, apud quem disceptetur.

GROT. x *Si qua specialis pœna adjecta sit*) Ut in Gotthorum pactis cum Francis. Vide Procopium Goth. 1.

GRON. 83 *Adjecta sit*) Certo capiti, ni servetur.

84 *Posterior non stat*) Cùm prius alter eis non stetit, & ipse posterius ea implere cessavit.

85 *Conditione casuali*) Sed potestativa scilicet, idest, non solet ita statui, ut, quod forte fit, eam rumpat, sed quod consilio & culpa.

86 *Æstimationem accipere*) Aliud tantundem valens.

87 *Mutuis præstationibus*) Sibi remitti, quod ipse facturum se promisit, in compensationem quod ab altero non præstatur.

88 *Innocenti pacem servare*) Quiescere & ab eo vinculo, quo tenetur alter, eum non dimittere.

89 *Contra amicitiam*) Quibus malevolus declaratur animus; etsi proprie nihil fiat adversus præcipua pacti capita.

90 *Sub amicitiæ lege*) Cui additum est inter articulos; ut posthac vivant tanquam boni & fideles amici.

 91 Offi-

solius amicitiæ 91 officium exigeret, hic etiam pacti jure præstandum est. Et huc, non vero ad quamvis omnino pacem (est enim & fedus, non amicitiæ causa, ut nos Pomponius docet) refero multa, quæ de 92 injuriis non armatis & contumelia a legum peritis dissertari solent, & præcipue illud Tullii: *post reditum in gratiam 93 si quid est commissum; 94 id non neglectum sed violatum putatur, nec imprudentiæ, sed perfidiæ assignatur*. Sed hic quoque 95 detrahenda quantum fieri potest facta invidia.

L. Postliminii, D. de capt.
Pro Ga. in.

2. Itaque personæ quamvis conjunctæ aut subditæ facta injuria, ipsi quicum pax inita est facta non censebitur, nisi aperte ad ipsius fugillationem facta sit, quam naturalem æquitatem in 96 servis atrociter læsis sequuntur leges Romanæ; & adulterium aut stuprum 97 libidini potius quam inimicitiæ imputabitur; & invasio rei alienæ novæ potius cupiditatis reum faciet, quam fidei læsæ.

L. item, §. si quis, D. de injur.
Instit. §. servis eod. tit.
Alex, secund. Cons. n. 3.

3. Atroces sane minæ, nulla nova causa præcedente, cum amicitia pugnant; & huc referam arces in finibus structas, non tuendi sed nocendi causa, & insolitam copiarum conscriptionem, si justis satis indiciis appareat, in non alium hæc, quam in eum quicum pax facta est, comparari.

XLI. 1. (y) Subditos singulos, qui ex altera ditione in alteram mi-

91 *Officium exigeret*) Quod fieri deberet lege humanitatis & morum, cui qui non paret, facit quidem improbe, non tamen actionem alteri parit.

92 *Injuriis non armatis*) Quæ fiunt sine vi, aut si negentur honores debiti, aut fiat aliud quid in contumeliam focii.

93 *Si quid est commissum*) Si qua offensio data.

94 *Id non neglectum*) Pro fraude & culpa habetur, non pro negligentia.

95 *Detrahenda est invidia*) Ne nimus cito in bellum ruatur, factum, quamvis malignum, leniore potius animo accipiatur & mitiore vocabulo appelletur, quam graviore & invidiosiore.

96 *Servis atrociter læsis*) Tanquam id pertineat ad domini offensam.

97 *Libidini potius*) In eo peccasse magis aliquem interpretabimur, quod se continere non posset, quam quod in persona cara læsos nos vellet aut contemneret.

GROT. y *Subditos singulos, qui ex altera ditione in alteram migrare volunt, suscipere, non est contra amicitiam*) Solon: γενέσθαι πολίταις οὐ δίδωσι πλὴν τοῖς φεύγουσιν ἀειφυγίαν τὴν ἑαυτῶν, ἢ πανεστίοις Ἀθήναζε μετοικιζομένοις ἐπὶ τέχνῃ. *civium albo ascribi non sivit, nisi eos qui e sua patria in exilium perpetuum rejecti essent, aut cum omni familia artificii alicujus exercendi causa Athenas migrassent*. Perseus apud Appianum in excerptis legationum num. 25. κοινῷ γε πάντων ἀνθρώπων νόμῳ, καθὰ καὶ ὑμεῖς τῶν ἑτέρων φεύγοντας ὑποδέχεσθε· *feci hoc communi hominum jure, quomodo & vos alibi ejectos suscipitis*. Commune hoc jus pactis firmari aut adstringi solet. Vide pacem Antiochi apud Polybium exc. leg. n. 35. & apud Livium: pacem inter Romanos & Persas apud Menandrum Protectorem: Simlerum de Helvetiorum inter se pactis. *Aradii, regibus Syriæ inter se certantibus, obtinuere, ut fugientes suscipere possent, sed non emittere*. Testatur id Strabo XVI.

z Oppi-

migrare volunt, suscipere non est contra amicitiam. Neque enim
naturalis tantum, sed & favorabilis est ista libertas, ut alibi dixi- *Lib.2, cap.5*
mus. Eodem loco pono perfugium exulibus datum. Nam in §.24.
exules, ut ex Euripide diximus alibi, nullum jus civitati. Per-
seus apud Livium recte; *quid attinet cuiquam exilium patere, si nus-* *Lib.42.*
quam exuli futurus est locus? Aristides Leuctrica secunda: δέχεσθαι
τοὺς ἐκπεσόντας, vocat κοινὸν ἅπασιν ἀνθρώποις. *commune jus hominum*
exules recipere:

2. Plane (z) oppida aut magnos cœtus, qui civitatis 98 partem
integrantem faciant, recipere non licet, ut alibi diximus: neque
magis eos qui ex sacramento, aut aliter, ministerium aut servi-
tutem debent. De his autem, qui belli sorte servi sunt, 99 idem
introductum gentium jure apud quosdam populos supra memora-
vimus. Sed & de his, 1 qui exules non acti pœnam justam effu-
giunt, dedendis egimus alibi. *Lib.2 cap.21.*

XLII. Sortis aleæ subjici belli exitus licite non semper potest, *§.3. & seq.*
sed tum demum, quoties de re agitur 2 in quam plenum habemus
dominium. Nam ad subditorum vitam, pudicitiam, & similia
tuenda, civitas, & ad bonum civitatis tuendum rex arctius obli-
gatur, quam ut omittere possit eas rationes, quæ ad sui & alio-
rum tutelam maxime sunt naturales. Attamen si vera æstimatio-
ne qui injusto bello impetitur, tanto sit inferior ut resistendi nul-
la spes sit, videtur sortem offerre posse, ut certum periculum
incerto evadat; hoc enim est de malis minimum.

XLIII. 1. Sequitur valde agitata quæstio de præliis, 3 quæ
definito numero condicuntur belli finiendi causa, puta inter sin-
gulos utrimque, ut Æneam & Turnum, Menelaum & Paridem:
inter binos utrimque, ut inter Ætolos & Eleos; inter ternos utrin-
que, ut inter Horatios Romanos & Curiatios Albanos; inter tri-
cenos utrimque, ut inter 4 Lacedæmonios & Argivos. *Pauf.v.*

2. Si jus gentium externum tantum spectamus, non est dubi-
tandum quin per id ipsum talia certamina sint licita: hostium
enim cædem id jus indiscrete permittit, quod si vera esset ve-
terum Græcorum, Romanorum, & aliarum gentium opinio;
quem-

z *Oppida aut magnos cœtus, qui civitatis partem integrantem faciant, recipere non licet, ut alibi diximus*) Libro secundo cap. v. §.24. Vide & Bizarum libro xii. GRON.

98 *Partem integrantem*) Qualis pars si abscedat, totum non manet integrum, sed mutilum fit.

99 *Idem introductum*) Ut eos aufugientes a dominis, in quorum servitutem bello venerunt, recipere, nec reddere liceat.

1 *Qui exules non acti*) Qui non sunt damnati exilio, sed ipsi solum mutaverunt fuga, ne gravius punirentur.

2 *In quam plenum*) In qua & exequi jus nostrum, & id remittere sine injustitia possumus.

3 *Quæ definito numero*) Ubi jubentur pauci decertare de fato & eventu populi utriusque 2, 23. 10.

4 *Lacedæmonios & Argivos*) Ducibus Othryade ac Thessandro.

quemque vitæ suæ esse summo jure dominum, jam & interna justitia talibus prælis non deesset. Sed hanc sententiam rectæ rationi ac Dei præceptis pugnare aliquoties jam diximus. In proximi caritatem peccare eum, qui ob res, quibus carere possumus retinendas, hominem occidit, alibi ostendimus & ratione & sacrorum oraculorum auctoritate.

Lib.2 cap.19. §.5, & XXI. §.11. Lib.2, cap.1. §.12.& seq.

3. Addemus nunc, & in se & in Deum peccare, qui vitam sibi a Deo pro magno beneficio concessam tam vili æstimat. Si res bello digna agitur, ut multorum innocentium salus, pro ea totis viribus nitendum est. Condicto certamine 5 uti, tanquam testimonio bonæ causæ aut judicii divini instrumento; vanum est & a vera pietate alienum.

Th.2,2. q.95. art. 8. & ibi Cajet.

4. Una res est, quæ tale certamen justum ac pium potest reddere ex una dumtaxat parte, si alioqui omnino exspectandum sit ut qui injustam causam fovet victor sit futurus cum magna innocentium strage; 6 nihil enim ei imputandum est, qui mavult ea ratione certare, quæ spem ipsi maxime probabilem ostentat. Sed & hoc verum est, quædam quæ non recte fiunt, ab aliis tamen recte non probari, sed permitti; ut graviora mala, quæ aliter vitari non possunt, vitentur; quomodo multis in locis tolerantur & improba fenora, & impudicitiam professæ mulieres.

Cajet.d.l.

5. Quod ergo supra diximus cum de præveniendo bello ageretur, si duo, quos inter de regno controversia est, parati sint inter se armis cernere, pati id posse populum, ut major calamitas cæteroqui imminens evitetur. Idem & cum de bello finiendo agitur, dicendum erit. (a) Quomodo Assyrium regem Cyrus provocavit; & apud Dionysium Halicarnassensem Metius ait, non iniquum fuisse, (b) ut ipsi principes populorum armis rem inter se disceptarent, si de ipsorum, non de populorum potentia aut digni-

Lib.2. cap.23. §.10. Ægyd. Regius disp.32, dub.2 n.18. Libro tertio.

5 *Uti tanquam testimonio*) Quemadmodum superioribus ætatibus, in defectu probationum innocentiæ suæ, solebant cum accusatoribus in certamen armorum descendere.

6 *Nihil ei imputandum*) Nulla ejus est culpa.

GROT. a *Quomodo Assyrium regem Cyrus provocavit*) Et multo ante Hyllus Eurystheum. Vide Euripidem Heraclidis.

b *Ut ipsi principes populorum armis rem inter se disceptarent*) Hoc Adrianopolitæ respondebant Mahumeti de ipso & Musa Zelebe. Leunclavius lib. XI. Sic Cunibertus Longobardorum rex Alachin provocat. Paulus Warnafredi lib. V. Sic de Chersonis castro Pharnacus cum Sauromato pugnare volebat, ne multitudo ob ipsorum controversiam periculis objiceretur; narrat Constantinus Porphyrogenneta capite de castro Chersonis. Vide exemplum singularis certaminis de regno apud Pontanum historia Danica: & quæ de provocationibus inter Carolum V. Imperatorem & Franciscum Primum Galliæ regem, narrant historici.

dignitate controversia fuisset. Sic (c) Heraclium Imperatorem cum Cosroe filio Persarum regis pugnasse singulari certamine legimus.

XLIV. Cæterum qui sic in prælii exitum conjiciunt controversiam, 7 sibi quidem jus, si quod habent, adimere possunt, non & alteri, qui non habet, dare, in illis quidem regnis quæ in patrimonio non sunt. Itaque, ut valeat pactio, & populi & si qui jam nati jus ad successionem habent consensum necesse est, accedere; in 8 feudis non liberis, etiam domini sive senioris.

XLV. 1. Sæpe in talibus præliis quæri solet, (d) 9 uter pro victore sit habendus. Victi non possunt videri nisi qui aut omnes occubuerunt, aut in fugam dati sunt. Sic (e) 10 in fines se aut oppida recipere apud Livium victi signa. *Libro tertio.*

2. Apud tres nobiles historicos, Herodotum, Thucydidem, Polybium, 11 tres proponuntur de victoria controversiæ, quarum prima ad 12 condictum certamen pertinet. Sed, si quis recte advertat, inveniet omnibus illis præliis 13 sine vera victoria discessum. *Herod. primo.* Nam Argivi non fugati ab Othryade, sed nocte supervenIente abierant; victores se rati & id suis renuntiaturi. Neque *Thuc. primo.* Corinthios fugaverant Corcyræi, sed Corinthii, cum feliciter pugnassent, Atheniensium classem validam conspicati, nullo cum Atheniensibus virium periculo facto, cessim ierant. Philippus vero Macedo Attali quidem navem a suis desertam ceperat, at classem *Lib. XVI.* nihil minus quam fugaverat. Itaque, ut Polybius notat, magis pro victore se gerebat, quam victorem se sentiebat.

3. Illa vero, 14 spolia legere, (f) cadavera ad sepulturam conce-

c *Heraclium*) Vide Aymoinum libro IV, cap. 21. & Fredegarium cap. 64.

GRON. 7 *Sibi quidem jus*) Pacto suo efficiunt, ut, si vincantur, perdant jus regni; non tamen ut id statim acquirat victor, nisi etiam consenserint, quorum interest.

8 *Feudis non liberis*) Ligiis. 1, 3. 23.

GROT. d *Uter pro victore sit habendus*) Ennius:

Qui vicit non est victor nisi victus fatetur.

Vide Scaligerum ad illud Festi, *herbam do.*

GRON. 9 *Uter pro victore*) Quia exitus sæpe sunt tales, ut uterque illos pro se possit interpretari.

GROT. e *In fines se aut oppida recipere apud Livium victi signa*) Et apud Guicciardinum lib. 11.

GRON. 10 *In fines se aut oppida*) Excedere campo, nec castris considere audere.

11 *Tres controversiæ*) Tria controversiarum hujusmodi exempla.

12 *Condictum certamen*) Num. 43.

13 *Sine vera*) Plena & consummata alteriusutrius partium.

14 *Spolia legere, cadavera*) Quæ indicio sunt, locum aciei, antea communem, nunc esse ejus, qui spolia legit, & cadavera concedit. Justin. 6, 6.

GROT. f *Cadavera ad sepulturam concedere*) Plutarchus Agesilao: ὡς δ' ἔπεμψαν οἱ πολέμιοι νεκρῶν ἀναίρεσιν αἰτοῦντες, ἐσπείσατο, καὶ τὴν νίκην οὕτως ἐκβεβαιωσάμενος εἰς Δελφοὺς ἀπεκομίσθη. *postquam autem hostes misere ut mortuos tollere liceret, concessit,*

Lib.xxix.xi. cedere, 15 prælio iterum lacessere, quæ & dictis locis & apud Livium aliquoties reperias ut signa poni victoriæ, per se nihil probant, nisi quatenus cum aliis indiciis valent ad docendam hostium fugam. Et certe, qui loco cessit, in dubio magis est ut fugisse credatur. At, ubi victoriæ firma argumenta non sunt, res manet 16 eo loco quo ante prælium fuit; & aut ad bellum, aut ad novas pactiones veniendum est.

L. societatem, D. pro socio: XLVI. 1. Arbitriorum Proculus nos docet duo esse genera: unum ejusmodi, ut sive æquum, sive iniquum, parere debeamus, quod observatur, ait, cum 17 ex compromisso ad arbitrum itum est; alterum ejusmodi, ut 18 ad boni viri arbitrium redigi debeat, *L. Si libertus, D. de op. lib.* cujus generis exemplum habemus in Celsi responso: *si libertus*, inquit, *ita juraverit dare se quot operas patronus arbitratus sit, non aliter ratum fore arbitrium patroni quam* 19 *si æquum arbitratus sit*. Sed hæc jurisjurandi interpretatio, ut Romanis legibus induci potuit, ita verborum simplicitati per se spectatæ non convenit. Illud tamen verum manet, utrovis modo arbitrum sumi posse, aut ut 20 conciliatorem tantum, quales Athenienses inter Rhodios & *Lib.2, cap.23. §.8.* Demetrium fuisse legimus, aut ut 21 cujus dicto parendum omnino sit. Et hoc est genus de quo nos hic agimus, & de quo nonnulla supra diximus cum de cavendi belli rationibus loqueremur.

2. Quanquam vero etiam de talibus arbitris, 22 in quos compromissum est, lex civilis statuere possit, & alicubi statuerit, ut ab iis provocare & de injuria queri liceat; (g) id tamen inter reges ac populos locum habere non potest. 23 Nulla enim hic est pote-

sit, eoque modo victoriæ testimonium adeptus Delphos abiit. Idem Nicia: καὶ τοι κατὰ νόμον τινὰ καὶ συνήθειαν οἱ νεκρῶν ὑπὸ σπονδῶν λαβόντες ἀναίρεσιν, ἀπολέγεσθαι τὴν νίκην καὶ τρόπαιον ἑστάναι τοῖς τούτων τυχόντας οὐκ ἔνθεσμον ἦν· *quanquam more & instituto recepto qui mortuos deportandos concessu acceperant, censebantur a se abdicasse victoriam, & qui id impetrassent eis, jus non erat trophæa figendi*. GRON. 15 *Prælio iterum lacessere*) Quod detrectet hostis, neque audeat prodire in æquum. Liv. 22. 12.

16 *Eo loco quo ante*) Ambigua.

17 *Ex compromisso*) Ubi convenit inter partes, ut quidquid statuerint arbitri, eo stetur sine exceptione.

18 *Ad boni viri arbitrium*) Ubi convenit hoc ita, si paterit arbitros se gerere tanquam medios & bonos viros.

19 *Si æquum arbitratus*) Si non abusus fuerit liberti bonitate, qui ejus arbitrio se commisit.

20 *Conciliatorem*) Qui persuasione & inductione utatur.

21 *Cujus dicto*) Qui imperio & sententia decretoria.

22 *In quos compromissum*) Qui omnem habent pronuntiandi & litem terminandi potestatem.

GROT. g *Id tamen inter reges & populos locum habere non potest*. Mariana libro XXIX, 15. Bembus libro IV. Paces per arbitrum factas habes aliquammultas in Polonica historia Cromeri libris X. XVI. XVIII. XXI. XXIV. XXVII. XXVIII. Habes & in Danica Pontani libro II. confer quæ nos supra lib. II, c. XXIII. §. 18.

GRON. 23 *Nulla hic potestas superior*) Ut in privatarum rerum arbitris est magistratus vel princeps.

24 De

potestas superior, quæ promissi vinculum aut impediat, aut solvat. Standum ergo omnino, sive æquum, sive iniquum pronuntiaverint, ita ut Plinii illud huc recte aptes; *summum quisque causæ suæ judicem facit, quemcumque eligit*. Aliud enim est [24] de arbitri officio, aliud [25] de compromittentium obligatione quærere. *Præf. nat. hist.*

XLVII. 1. In arbitri officio spectandum, an electus sit [26] in vicem judicis, an [27] cum laxiore quadam potestate; quam arbitri quasi propriam vult Seneca, cum dicit: *melior videtur conditio causæ bonæ, si ad judicem, quam si ad arbitrum mittitur: quia* [28] *illum formula includit, & certos, quos non excedat, terminos ponit; hujus libera & nullis adstricta vinculis religio & detrahere aliquid potest & adjicere, & sententiam suam, non prout lex aut justitia suadet, sed prout humanitas & misericordia impulit, regere*. *Lib. 2. de benef. c. 7.* Aristoteles quoque ἐπιεικοῦς, id est, æqui & commodi hominis esse ait, εἰς δίαιταν μᾶλλον ἢ εἰς δίκην βούλεσθαι ἰέναι, *malle ire ad arbitrum quam in jus*, rationem adjiciens, ὁ γὰρ διαιτητὴς τὸ ἐπιεικὲς ὁρᾷ, ὁ δὲ δικαστὴς τὸν νόμον· καὶ τούτου ἕνεκα διαιτητὴς εὑρέθη ὅπως τὸ ἐπιεικὲς ἰσχύῃ. *nam arbiter id quod æquum est respicit, judex legem: imo arbiter ejus rei causa repertus est, ut valeret æquitas.* *Rhet. 1. c. 19.*

2. Quo in loco æquitas non proprie significat, ut alibi, partem illam justitiæ, [29] quæ legis sonum generalem ex mente auctoris adductius interpretatur, (nam hæc & judici commissa est) sed omne id, quod rectius fit quam non fit; [30] etiam extra justitiæ proprie dictæ regulas. Sed tales arbitri sicut inter privatos & ejusdem imperii cives frequentes sunt, & specialiter Christianis commendantur ab Apostolo Paulo 1. Cor. VI. [31] ita in dubio non debet tanta potestas concessa intelligi; in dubiis enim, [32] quod minimum est, sequimur; præcipue vero id locum habet inter summam potestatem obtinentes, qui cum judicem communem non habeant, arbitrum censendi sunt adstrinxisse iis regulis, quibus judicis officium adstringi solet.

XLVIII. Illud tamen observandum est, arbitros lectos a po-

pu-

24 *De arbitri officio*) Quid facere illum deceat.

25 *De compromittentium obligatione*) Quid facere necessario teneantur.

26 *In vicem judicis*) Ut merum jus summamque justitiæ legem & causarum merita spectet.

27 *Cum laxiore quadam*) Ut possit etiam præter jus ex æquo & bono statuere.

28 *Illum formula*) Cum qua semper dabatur a prætore judex, veluti: *si pareret dare vel facere oportere.*

29 *Quæ legis sonum*) Quæ quod lex dicit, cum possit in alienum & absurdum sensum rapi, ex ratione & cum prudentia id intelligendum monet. 2, 20. 27.

30 *Etiam extra justitiæ*) Etiam per leges possit non fieri.

31 *Ita in dubio*) Ubi non plane ac diserte de iis conventum est.

32 *Quod minimum*) L. 9. D. de R. J.

pulis aut summis potestatibus (h) 33 de principali negotio pronuntiare debere, non de possessione; nam 34 possessoria judicia juris civilis sunt; jure gentium possidendi jus dominium sequitur. Ideo, dum causa cognoscitur, 35 nihil est innovandum, tum ne præjudicium fiat, tum quia difficilis est recuperatio. Livius in historia disceptatorum inter populum Carthaginiensem & Masinissam, *legati*, inquit, *jus possessionis non mutarunt*.

XLIX. 1. Alterius generis est arbitri sumtio, cum quis ipsi hosti de se arbitrium permittit, quæ est deditio pura, subditum faciens eum, qui se dedit, ei vero, cui fit deditio, summam deferens potestatem. ἐπιτρέπειν τὰ καθ' αὑτὸν dicunt Græci. Sic Ætolos in senatu rogatos legimus, permitterentne de se arbitrium populo Romano. Consilium L. Cornelii Lentuli apud Appianum circa finem belli Punici secundi, de re Carthaginiensium hoc erat: *permittant*, inquit, *Carthaginienses se arbitrio nostro, ut victi solent, & multi antehac fecerunt: videbimus deinde nos; & , si quid fuerimus largiti, 36 habebunt nobis gratiam: 37 neque enim fedus dicere poterunt; permultum autem interest. Quamdiu federa cum illis inimus, ut ea rumpant, semper aliquid causabuntur tanquam læsi adversus aliquam fœderis partem. Nam quia multa sunt dubiæ interpretationis, patet semper perplexandi materia. At, ubi ut deditis abstulerimus arma, corpora ipsa acceperimus in potestatem, tum demum intelligent nihil se habere proprium, demittent animos, & quodcumque a nobis acceperint, id tanquam de alieno datum libentibus animis accipient.*

Livius lib. XXXVII.

2. Sed hic quoque distinguendum est, quid victus pati debeat, & quid victor jure, quid etiam salvo omni officio facere possit, quid denique eum maxime deceat. Victus post deditionem nihil non patiendum habet: quippe jam subditus, &, si jus belli externum respicimus, eo in loco, ut ei nihil non eripi possit, etiam vita, etiam libertas personalis, multo magis bona, non publica tantum, sed & singulorum. *Ætoli*, inquit alio loco
LXXXVII. Livius; 38 *permisso libero arbitrio, ne in corpora sæviretur, metuebant*. Ci-

GROT. h *De principali negotio pronuntiare debere, non de possessione*) Id Dux Sabaudiæ dicebat in controversia Saluciæ. Vide Serranum Henrico IV.

GRON. 33 *De principali negotio*) Utrius sit res, de qua ambigitur: non uter interim eam possidere debeat.

34 *Possessoria judicia*) Quibus in antecessum certatur, uter, dum lis est, possidere debeat; nam is onus probandi in alterum devolvit.

35 *Nihil est innovandum*) Non auferenda possessio ei, qui rem tenet.

36 *Habebunt nobis gratiam*) Id beneficio nostro consecuti fuerint.

37 *Neque enim fedus dicere*) Ex fœdere quicquam illis deberi.

38 *Permisso libero arbitrio*) Si senatus populique Rom. omne de se arbitrium facerent, ne principes eorum vinculis & suppliciis traderentur, metuebant.

39 Sue

Citavimus alibi : *ubi omnia ei , qui armis plus potest , dedita sunt , quæ ex iis habere victor , quibus mulctari eos velit , ipsius judicium , atque arbitrium est*. Eodem illud Livii pertinet : *Romanis mos vetustus erat , cum quo nec fœdere , nec æquis legibus jungerentur amicitia , non prius imperio in eum tanquam pacatum uti , quam omnia divina humanaque dedisset , obsides accepti , arma adempta , præsidia urbibus imposita forent*. Etiam occidi licite interdum deditos ostendimus. Lib.III,cap.VII.§.4. Lib.VII. Lib.III,c.XI.§.18.

L. 1. At victor, ne quid injuste faciat, spectare primum debet, ne quem occidat, nisi id 39 suo facinore meritum; sic &, ne cui quicquam auferat, nisi in justam pœnam . (i) Intra hunc autem modum, 40 quantum securitas patitur, ad clementiam & liberalitatem propendere semper honestum est ; interdum pro circumstantiis etiam ex morum regula necessarium.

2. Diximus alibi , bellorum egregios fines , quoties ignoscendo transigitur . Nicolaus Syracusanus apud Diodorum : Lib.III.c.XV in fine. Lib.XIII. *Παρέδωκαν ἑαυτοὺς μετὰ τῶν ὅπλων πιστεύσαντες τῇ τῶν κρατούντων εὐγνωμοσύνῃ. διόπερ οὐκ ἄξιον αὐτοὺς τῆς ἡμετέρας ψευσθῆναι φιλανθρωπίας . tradiderunt se cum armis , confisi clementiæ victoris ; quare indignum foret eos decipi spe nostræ humanitatis*. Postea : *τίς Ἑλλήνων τοὺς παραδόντας αὑτοὺς καὶ τῇ τῶν κρατούντων εὐγνωμοσύνῃ πιστεύσαντας ἀπαραιτήτου τιμωρίας ἠξίωσεν ; quis unquam Græcorum eos , qui se clementiæ victoris permisserent , 41 indeprecabili supplicio puniendos censuit ?* & Cæsar Octavius apud Appianum , L. Antonium , qui se deditum venerat, alloquens , *σπονδὰς μὲν τιθέμενος ἔτυχες ἂν ἠδικημένου καὶ νενικηκότος . ἀπονδὸν δὲ σαυτόν τε καὶ τοὺς φίλους ἐπιτρέψαντι ἡμῖν καὶ τὸν στρατὸν, ἀφαιρῇ μὲν πᾶσαν ὀργὴν, ἀφαιρῇ δὲ καὶ τὴν ἐξουσίαν ἣν σπενδόμενος ἂν ἔδωκας* (male editur *ἔδωκα*) *ὑπ' ἀνάγκης · συμπέπλεκται γάρ μοι τῷ ἄξιον ὑμᾶς παθεῖν τὸ προσῆκον ὃ ἐμοὶ δίκαιόν ἐστι ποιεῖν . ὃ δὴ προτιμήσω · si ad fœdera paciscenda venisses , 42 sensisses me & victorem & injuria affectum ; nunc , cum te & amicos & exercitum arbitrio nostro permittis , demis mihi iram , demis & eam potestatem , quam in fœdere coactus esses concedere . Nam cum eo quod vos dignum est pati , simul jam & alterum spectandum est , quid me facere par sit : atque hoc præferam .*

3.Oc-

39 *Suo facinore*) Proprio , extra communia , & egressio modum eorum , quæ vulgo & promiscue in bello fiunt.

GROT. i *Intra hunc autem modum, quantum securitas patitur , ad clementiam & liberalitatem propendere semper honestum est*) Vide nobile exemplum Ferdinandi Legionensium regis apud Marianam lib. XI , c.15. & repete quæ nos supra hoc libro , cap.XI. §.14. & 15.

GRON. 40 *Quantum securitas*) Concedere potest victor, ita ut ipse extra metum cladis aut rebellionis maneat.

41 *Indeprecabili supplicio*) Ut Gell. 13.13. *Pœna indeprecabilis*.

42 *Sensisses me & victorem*) Duras tibi conditiones præscripsissem, quod & possum, ut victor , & jure possum , ut affectus injuria.

3. Occurrit sæpe in Romanis historiis locutio, tradere se in fidem, tradere in fidem & clementiam. Sic apud Livium libro XXXVII. *Legationes finitimas tradentes in fidem civitates suas benigne audivit*. Lib. XLIV. *Paulo, ut se suaque in fidem & clementiam populi Romani permitterent, contendente*, ubi de rege Perseo sermo est. Sciendum autem est, his verbis nihil aliud quam 43 deditionem meram intelligi; (k) neque fidei nomen his in locis aliud significare, quam ipsam probitatem victoris, cui se victus committit.

Livius lib. XXXVI.

4. (l) Nobilis est apud Polybium & Livium historia de Phanea Ætolorum legato, qui in oratione ad Manium consulem eo prolapsus est ut diceret: διότι κέκριται τοῖς Αἰτωλοῖς σφᾶς αὐτοὺς ἐγχειρίζειν εἰς τὴν Ῥωμαίων πίστιν· *Ætolos* (ita vertit, Livius) *se suaque fidei populi Romani permittere*. Cumque percunctanti consuli iterum id affirmasset, postulasse consulem, ut quidam 44 belli incentores sibi sine mora dederentur. Cum Phaneas excepisset, non in servitutem, sed in fidem tuam nos tradimus, & quod imperaretur, non esse moris Græcorum, respondisse consulem, nihil se curare, quid Græci esset moris, se more Romano imperium habere in deditos suo decreto, & catenis vinciri legatos jussisse. In Græco est, περὶ τοῦ δέοντος καὶ καθήκοντος ποιεῖτε λόγον δεδωκότες ἑαυτοὺς εἰς τὴν πίστιν; *de officio & decoro hic disputatur, cum jam vos fidei nostræ permiseritis?* Ex his verbis apparet, quantum impune & non violato gentium jure facere possit is, in cujus fidem populus aliquis se permisit. Neque tamen hac potestate usus est Romanus consul, sed & legatos dimisit, & Ætolorum concilio de integro deliberandi fecit potestatem. Sic populus Romanus Faliscis respondisse legitur, edoctum se, Faliscos se non potestati sed fidei Romanorum commisisse; & de Campanis legimus, eos non fœdere sed deditione in fidem venisse.

Val. Max. lib. VI. c. 5. Livius lib. 8

5. Ad officium vero ejus, cui facta est deditio, non male re-

tu-

43 *Deditionem*) Romani rerum acerbitatem verbis mitigare solebant. Sic fidem dicebant potestatem liberam de aliquo statuendi. Sic socios qui erant veri subjecti. Sic Magistratus in edictis ponebant *bonum factum*, id est, *recte facietis*, pro eo, quod esset, volumus & jubemus. Sic lictor supplicium sumturus jubebatur lege agere. GROT.

k *Neque fidei nomen his in locis aliud significare quam ipsam probitatem victoris, cui se victus permittit*) Polybius: παρὰ Ῥωμαίοις ἰσοδυναμεῖ τό, τε εἰς τὴν πίστιν αὑτὸν ἐγχειρίσαι καὶ τὸ τὴν ἐπιτροπὴν δοῦναι περὶ αὑτοῦ τῷ κρατοῦντι. *apud Romanos idem valent, se in fidem alicujus committere, & victori de se statuendi liberam facere potestatem*. Græci dicunt, εἰς δίκην σφᾶς αὐτοὺς παραδεδωκέναι, ut Thucydides libro III. ait: καθ' αὑτῶν ἐπιτρέπειν ἐξουσίαν, ut Diodorus Siculus lib. XIV.

l *Nobilis est apud Polybium*) In excerptis legationum num. 13. GRON.

44 *Belli incentores*) Auctores, & concitores.

45 Non

:uleris Senecæ illud; *clementia liberum arbitrium habet*; 45 *non sub formula, sed ex æquo & bono judicat, & absolvere illi licet, & quanti vult* 46 *taxare litem*. Neque referre existimo, an dedens se dicat se dedere alterius sapientiæ, an moderationi, an misericordiæ; hæc enim omnia blandimenta sunt; res manet, ut victor arbiter fiat. *Lib. 2. de clem. 7.*

LI. Sed sunt tamen & deditiones conditionatæ, quæ aut singulis consulunt, ut quibus vita salva, aut corporum libertas, aut & quædam bona excipiuntur; aut etiam universitati; quarum nonnullæ etiam 47 mixtum quoddam imperium possunt inducere; de quo egimus alibi. *Lib. 1, c. 3. §. 17.*

LII. Accessiones pactionum sunt obsides & pignora. (m) Obsides diximus dari aut sua voluntate, 48 aut ejus qui imperium habet; nam in summo civili imperio comprehenditur & 49 jus in actiones subditorum, ut in bona. Sed civitas aut ejus rector tenebitur illud incommodum ei, qui patitur, aut proximis repensare; & si plures sint, quorum quis obses eat, reipublicæ nihil intersit, danda opera videtur, ut sorte res dirimatur. In vasallum, nisi idem subditus sit, jus hoc 50 feudi dominus non habet; neque enim reverentia & obsequium quæ debet, huc usque pertingunt.

LIII. Interfici 51 obsidem posse diximus, per jus gentium externum, non etiam interno jure, nisi par ipsius culpa accedat. Servi quoque non fiunt: imo & jure gentium bona habere & heredibus relinquere possunt, quanquam Romano jure cautum est, ut bona eorum in fiscum cogantur. *l. Divus, D. de jure fisc.*

LIV. An fugere obsidi liceat, quæritur? & constat non licere 52 si ab initio aut postea, quo laxius haberetur, fidem dederit. Alioqui videtur non is animus fuisse civitatis obligandi civem ne aufugeret, sed hosti dandi facultatem qualis vellet custodiæ. Et sic defendi potest Clœliæ factum. Sed etsi ipsa nihil peccaverat, (n) civitas tamen recipere & retinere obsidem non poterat. *Liv. lib. 2.*

Sic

45 *Non sub formula*) Non est adscripta verbis conceptis.

46 *Taxare litem*) Quantum vult, imponere mulctam.

47 *Mixtum quoddam*) In quo aliquid juris in suos relinquat dedito, exceptum ab imperio victoris.

GROT. m *Obsides diximus dari*) Hoc libro c. IV. §. 14. vide & caput XI. §. 18.

GRON. 48 *Aut ejus qui imperium*) Ipsos invitos.

49 *Jus in actiones*) Potest qui summum imperium habet, publici boni causa, auferre singulis arbitrium agendi vel non agendi, ut potest auferre bona.

50 *Feudi dominus non habet*) Ut eum vasallum obsidem det [illegible].

51 *Obsidem posse*) Si non servet pactum, qui obsidem dedit.

52 *Si ab initio aut postea*) Ut minus arcte vel moleste custodiretur, dextra data & jurejurando promisit se non abiturum.

GROT. n *Civitas tamen recipere & retinere obsidem non poterat*; Vide Plutarchum in Publicola hac de re. Ad illud Virgilii,

Vin-

Lib.xxix.xi. cedere, 15 prælio iterum lacessere, quæ & dictis locis & apud Livium aliquoties reperias ut signa poni victoriæ, per se nihil probant, nisi quatenus cum aliis indiciis valent ad docendam hostium fugam. Et certe, qui loco cessit, in dubio magis est ut fugisse credatur. At, ubi victoriæ firma argumenta non sunt, res manet 16 eo loco quo ante prælium fuit; & aut ad bellum, aut ad novas pactiones veniendum est.

L. societatem, D. pro socio: XLVI. 1. Arbitriorum Proculus nos docet duo esse genera: unum ejusmodi, ut sive æquum, sive iniquum, parere debeamus, quod observatur, ait, cum 17 ex compromisso ad arbitrum itum est; alterum ejusmodi, ut 18 ad boni viri arbitrium redigi debeat, L. Si libertus, D. de op. lib. cujus generis exemplum habemus in Celsi responso: *si libertus*, inquit, *ita juraverit dare se quot operas patronus arbitratus sit, non aliter ratum fore arbitrium patroni quam 19 si æquum arbitratus sit*. Sed hæc jurisjurandi interpretatio, ut Romanis legibus induci potuit, ita verborum simplicitati per se spectatæ non convenit. Illud tamen verum manet, utrovis modo arbitrum sumi posse, aut ut 20 conciliatorem tantum, quales Athenienses inter Rhodios & Lib. 2, cap. 23. §. 8. Demetrium fuisse legimus, aut ut 21 cujus dicto parendum omnino sit. Et hoc est genus de quo nos hic agimus, & de quo nonnulla supra diximus cum de cavendi belli rationibus loqueremur.

2. Quanquam vero etiam de talibus arbitris, 22 in quos compromissum est, lex civilis statuere possit, & alicubi statuerit, ut ab iis provocare & de injuria queri liceat; (g) id tamen inter reges ac populos locum habere non potest. 23 Nulla enim hic est pote-

sit, eoque modo victoriæ testimonium adeptus Delphos abiit. Idem Nicia: καὶ τοι κατὰ νόμον τινὰ καὶ συνήθειαν οἱ νεκρῶν ὑπὸ σπονδῶν λαβόντες ἀναίρεσιν, ἀπολέγεσθαι τὴν νίκην καὶ τρόπαιον ἑστάναι τοὺς τούτων τυχόντας οὐκ ἔνθεσμον ἦν· *quanquam more & instituto recepto qui mortuos deportandos concessu acceperant, censebantur a se abdicasse victoriam, & qui id impetrassent eis, jus non erat trophæa figendi*. GRON. 15 *Prælio iterum lacessere*) Quod detrectet hostis, neque audeat prodire in æquum. Liv. 22. 12.

16 *Eo loco quo ante*) Ambigua.

17 *Ex compromisso*) Ubi convenit inter partes, ut quidquid statuerint arbitri, eo stetur sine exceptione.

18 *Ad boni viri arbitrium*) Ubi convenit hoc ita, si patuerit arbitros se gerere tanquam medios & bonos viros.

19 *Si æquum arbitratus*) Si non abusus fuerit liberti bonitate, qui ejus arbitrio se commisit.

20 *Conciliatorem*) Qui persuasione & inductione utatur.

21 *Cujus dicto*) Qui imperio & sententia decretoria.

22 *In quos compromissum*) Qui omnem habent pronuntiandi & litem terminandi potestatem.

GROT. g *Id tamen inter reges & populos locum habere non potest*. Mariana libro XXIX, 15. Bembus libro IV. Paces per arbitrum factas habes aliquammultas in Polonica historia Cromeri libris X. XVI. XVIII. XXII. XXIV. XXVII. XXVIII. Habes & in Danica Pontani libro II. confer quæ nos supra lib. II, c. XXIII. §. 18. GRON. 23 *Nulla hic potestas superior*) Ut in privatarum rerum arbitris est magistratus vel princeps.

24 De

potestas superior, quæ promissi vinculum aut impediat, aut solvat. Standum ergo omnino, sive æquum, sive iniquum pronunciaverint, ita ut Plinii illud huc recte aptes; *summum quisque causæ suæ judicem facit, quemcumque eligit*. Aliud enim est 24 de arbitri officio, aliud 25 de compromittentium obligatione quærere. *Præf. nat. hist.*

XLVII. 1. In arbitri officio spectandum, an electus sit 26 in vicem judicis, an 27 cum laxiore quadam potestate, quam arbitri quasi propriam vult Seneca, cum dicit: *melior videtur conditio causæ bonæ, si ad judicem, quam si ad arbitrum mittitur: quia 28 illum formula includit, & certos, quos non excedat, terminos ponit; hujus libera & nullis adstricta vinculis religio & detrahere aliquid potest & adjicere, & sententiam suam, non prout lex aut justitia suadet, sed prout humanitas & misericordia impulit, regere*. Aristoteles quoque ἐπιεικοῦς, id est, æqui & commodi hominis esse ait, εἰς δίαιταν μᾶλλον ἢ εἰς δίκην βούλεσθαι ἰέναι, *malle ire ad arbitrum quam in jus*, rationem adjiciens, ὁ γὰρ διαιτητὴς τὸ ἐπιεικὲς ὁρᾷ, ὁ δὲ δικαστὴς τὸν νόμον. καὶ τούτου ἕνεκα διαιτητὴς εὑρέθη ὅπως τὸ ἐπιεικὲς ἰσχύῃ. *nam arbiter id quod æquum est respicit, judex legem: imo arbiter ejus rei causa repertus est, ut valeret æquitas.* *Lib. 2. de benef. c. 7.* *Rhet. 1. c. 19.*

2. Quo in loco æquitas non proprie significat, ut alibi, partem illam justitiæ, 29 quæ legis sonum generalem ex mente auctoris adductius interpretatur, (nam hæc & judici commissa est) sed omne id, quod rectius fit quam non fit; 30 etiam extra justitiæ proprie dictæ regulas. Sed tales arbitri sicut inter privatos & ejusdem imperii cives frequentes sunt, & specialiter Christianis commendantur ab Apostolo Paulo 1. Cor. VI. 31 ita in dubio non debet tanta potestas concessa intelligi; in dubiis enim, 32 quod minimum est, sequimur; præcipue vero id locum habet inter summam potestatem obtinentes, qui cum judicem communem non habeant, arbitrum censendi sunt adstrinxisse iis regulis, quibus judicis officium adstringi solet.

XLVIII. Illud tamen observandum est, arbitros lectos a populi:

24 *De arbitri officio*) Quid facere illum deceat.

25 *De compromittentium obligatione*) Quid facere necessario teneantur.

26 *In vicem judicis*) Ut merum jus summamque justitiæ legem & causarum merita spectet.

27 *Cum laxiore quadam*) Ut possit etiam præter jus ex æquo & bono statuere.

28 *Illum formula*) Cum qua semper dabatur a prætore judex, veluti: *si pareret dare vel facere oportere*.

29 *Quæ legis sonum*) Quæ quod lex dicit, cum possit in alienum & absurdum sensum rapi, ex ratione & cum prudentia id intelligendum monet. 2, 20. 27.

30 *Etiam extra justitiæ*) Etiam per leges possit non fieri.

31 *Ita in dubio*) Ubi non plane ac diserte de iis conventum est.

32 *Quod minimum*) L. 9. D. de R. J.

pulis aut summis potestatibus (h) 33 de principali negotio pronuntiare debere, non de possessione; nam 34 possessoria judicia juris civilis sunt; jure gentium possidendi jus dominium sequitur. Ideo, dum causa cognoscitur, 35 nihil est innovandum, tum ne praejudicium fiat, tum quia difficilis est recuperatio. Livius in historia disceptatorum inter populum Carthaginiensem & Masinissam, *legati*, inquit, *jus possessionis non mutarunt*.

XLIX. 1. Alterius generis est arbitri sumtio, cum quis ipsi hosti de se arbitrium permittit, quae est deditio pura, subditum faciens eum, qui se dedit, ei vero, cui fit deditio, summam deferens potestatem. ἐπιτρέπειν τὰ καθ᾽ αὑτὸν dicunt Graeci. Sic Aetolos in senatu rogatos legimus, permitterentne de se arbitrium populo Romano. Consilium L. Cornelii Lentuli apud Appianum circa finem belli Punici secundi, de re Carthaginiensium hoc erat: *permittant*, inquit, *Carthaginienses se arbitrio nostro, ut victi solent, & multi antehac fecerunt: videbimus deinde nos; &, si quid fuerimus largiti*, 36 *habebunt nobis gratiam*: 37 *neque enim fedus dicere poterunt; permultum autem interest. Quamdiu federa cum illis inimus, ut ea rumpant, semper aliquid causabuntur tanquam laesi adversus aliquam federis partem. Nam quia multa sunt dubiae interpretationis, patet semper perplexandi materia. At, ubi ut deditis abstulerimus arma, corpora ipsa acceperimus in potestatem, tum demum intelligent nihil se habere proprium, demittent animos, & quodcumque a nobis acceperint, id tanquam de alieno datum libentibus animis accipient*.

Livius lib. XXXVII.

2. Sed hic quoque distinguendum est, quid victus pati debeat, & quid victor jure, quid etiam salvo omni officio facere possit, quid denique eum maxime deceat. Victus post deditionem nihil non patiendum habet: quippe jam subditus, &, si jus belli externum respicimus, eo in loco, ut ei nihil non eripi possit, etiam vita, etiam libertas personalis, multo magis bona, non publica tantum, sed & singulorum. *Aetoli*, inquit alio loco Livius, 38 *permisso libero arbitrio, ne in corpora saeviretur, metuebant*. Ci-

L. XXXVII.

GROT. h *De principali negotio pronuntiare debere, non de possessione*) Id Dux Sabaudiae dicebat in controversia Saluciae. Vide Serranum Henrico IV.

GRON. 33 *De principali negotio*) Utrius sit res, de qua ambigitur: non uter interim eam possidere debeat.

34 *Possessoria judicia*) Quibus in antecessum certatur, uter, dum lis est, possidere debeat; nam is onus probandi in alterum devolvit.

35 *Nihil est innovandum*) Non auferenda possessio ei, qui rem tenet.

36 *Habebunt nobis gratiam*) Id beneficio nostro consecuti fuerint.

37 *Neque enim fedus dicere*) Ex federe quicquam illis deberi.

38 *Permisso libero arbitrio*) Si senatus populusque Rom. omne de se arbitrium facerent, ne principes eorum vinculis & suppliciis traderentur, metuebant.

Citavimus alibi : *ubi omnia ei , qui armis plus potest , dedita sunt , quę ex iis habere victor , quibus mulctari eos velit , ipsius judicium , atque arbitrium est*. Eodem illud Livii pertinet : *Romanis mos vetustus erat , cum quo nec fœdere , nec æquis legibus jungerentur amicitia , non prius imperio in eum tanquam pacatum uti , quam omnia divina humanaque dedisset , obsides accepti , arma ademta , præsidia urbibus imposita forent*. Etiam occidi licite interdum deditos ostendimus. *Lib.III,cap. VII.§.4.* *Lib.VII.* *Lib.III,c.XI. §.18.*

L. 1. At victor , ne quid injuste faciat , spectare primum debet , ne quem occidat , nisi id 39 suo facinore meritum ; sic &, ne cui quicquam auferat , nisi in justam pœnam . (i) Intra hunc autem modum , 40 quantum securitas patitur , ad clementiam & liberalitatem propendere semper honestum est ; interdum pro circumstantiis etiam ex morum regula necessarium . *Lib.III.c.XV in fine.*

2. Diximus alibi , bellorum egregios fines , quoties ignoscendo transigitur . Nicolaus Syracusanus apud Diodorum : Παρέδωκαν ἑαυτοὺς μετὰ τῶν ὅπλων πιστεύσαντες τῇ τῶν κρατούντων εὐγνωμοσύνῃ. διόπερ οὐκ ἄξιον αὐτοὺς τῆς ἡμετέρας ψευσθῆναι φιλανθρωπίας . *tradiderunt se cum armis , confisi clementiæ victoris : quare indignum foret eos decipi spe nostræ humanitatis* . Postea : τίς Ἑλλήνων τοὺς παραδόντας αὐτοὺς καὶ τῇ τῶν κρατούντων εὐγνωμοσύνῃ πιστεύσαντας ἀπαραιτήτῳ τιμωρίας ἠξίωσεν ; *quis unquam Græcorum eos , qui se clementiæ victoris permitterent , 41 indeprecabili supplicio puniendos censuit* ? & Cæsar Octavius apud Appianum , L. Antonium , qui se deditum venerat, alloquens , σπονδὰς μὲν τιθέμενος ἔτυχες ἂν ἠδικημένου καὶ νενικηκότος . ἀσπονδος δὲ σαυτόν τε καὶ τοὺς φίλους ἐπιτρέπων ἡμῖν καὶ τὸν στρατὸν, ἀφαιρῇ μὲν πᾶσαν ὀργὴν, ἀφαιρῇ δὲ καὶ τὴν ἐξουσίαν ἣν σπενδόμενος ἂν ἔδωκας (male editur ἔδωκα) ὑπ' ἀναγκαίου . συμπέπλεκται γὰρ οἷς ἄξιον ὑμᾶς παθεῖν τὸ προσῆκον ὡς ἐμὲ δίκαιόν ἐστι ποιεῖν . ὃ δὴ προτιμήσω · *si ad fœdera paciscenda venisses , 42 sensisses me & victorem & injuria affectum ; nunc , cum te & amicos & exercitum arbitrio nostro permittis , demis mihi iram , demis & eam potestatem , quam in fœdere coactus esses concedere . Nam cum eo quod vos dignum est pati , simul jam & alterum spectandum est , quid me facere par sit : atque hoc præferam* . *Lib.XIII.*

3. Oc-

39 *Suo facinore*) Proprio , extra communia , & egresso modum eorum , quæ vulgo & promiscue in bello fiunt.

GROT. i *Intra hunc autem modum, quantum securitas patitur , ad clementiam & liberalitatem propendere semper honestum est*) Vide nobile exemplum Ferdinandi Legionensium regis apud Marianam lib. XI , c.15. & repete quæ nos supra hoc libro , cap.XI. §.14. & 15.

GRON. 40 *Quantum securitas*) Concedere potest victor , ita ut ipse extra metum cladis aut rebellionis maneat.

41 *Indeprecabili supplicio*) Ut Gell. 1 , 13. *Pœna indeprecabilis*.

42 *Sensisses me & victorem*) Duras tibi conditiones præscripsissem , quod & possum , ut victor , & jure possum , ut affectus injuria.

 43 De-

3. Occurrit sæpe in Romanis historiis locutio, tradere se in fidem, tradere in fidem & clementiam. Sic apud Livium libro XXXVII. *Legationes finitimas tradentes in fidem civitates suas benigne audivit*. Lib. XLIV. *Paulo, ut se suaque in fidem & clementiam populi Romani permitterent, contendente*, ubi de rege Perseo sermo est. Sciendum autem est, his verbis nihil aliud quam 43 deditionem meram intelligi; (k) neque fidei nomen his in locis aliud significare, quam ipsam probitatem victoris, cui se victus committit.

Livius lib. XXXVI.

4. (l) Nobilis est apud Polybium & Livium historia de Phanea Ætolorum legato, qui in oratione ad Manium consulem eo prolapsus est ut diceret: *διότι κέκριται τοῖς Αἰτωλοῖς σφᾶς αὐτοὺς ἐγχειρίζειν εἰς τὴν Ῥωμαίων πίστιν·* Ætolos (ita vertit, Livius) *se suaque fidei populi Romani permittere*. Cumque percunctanti consuli iterum id affirmasset, postulasse consulem, ut quidam 44 belli incentores sibi sine mora dederentur. Cum Phaneas excepisset, non in servitutem, sed in fidem tuam nos tradimus, & quod imperaretur, non esse moris Græcorum, respondisse consulem, nihil se curare, quid Græci esset moris, se more Romano imperium habere in deditos suo decreto, & catenis vinciri legatos jussisse. In Græco est, *περὶ τοῦ δέοντος καὶ καθήκοντος ποιεῖτε λόγον δεδωκότες ἑαυτοὺς εἰς τὴν πίστιν; de officio & decoro hic disputatur, cum jam vos fidei nostræ permiseritis?* Ex his verbis apparet, quantum impune & non violato gentium jure facere possit is, in cujus fidem populus aliquis se permisit. Neque tamen hac potestate usus est Romanus consul, sed & legatos dimisit, & Ætolorum concilio de integro deliberandi fecit potestatem. Sic populus Romanus Faliscis respondisse legitur, edoctum se, Faliscos se non potestati sed fidei Romanorum commisisse; & de Campanis legimus, eos non fœdere sed deditione in fidem venisse.

Val. Max. lib. VI. c. 5.
Livius lib. 8.

5. Ad officium vero ejus, cui facta est deditio, non male re-

tu-

43 *Deditionem*) Romani rerum acerbitatem verbis mitigare solebant. Sic fidem dicebant potestatem liberam de aliquo statuendi. Sic socios qui erant veri subjecti. Sic Magistratus in edictis ponebant *bonum factum*, id est, *recte facietis*, pro eo, quod esset, volumus & jubemus. Sic lictor supplicium sumturus jubebatur lege agere.

GROT. k *Neque fidei nomen his in locis aliud significare quam ipsam probitatem victoris, cui se victus permittit*) Polybius: *παρὰ Ῥωμαίοις ἰσοδυναμεῖ τό, τε εἰς τὴν πίστιν αὐτοὺς ἐγχειρίσαι καὶ τὸ τὴν ἐπιτροπὴν δοῦναι περὶ αὐτοῦ τῷ κρατοῦντι*. apud *Romanos idem valent, se in fidem alicujus committere, & victori de se statuendi liberam facere potestatem*. Græci dicunt, *εἰς δίκην σφᾶς αὐτοὺς παραδιδόναι*, ut Thucydides libro III. ait: *καθ' αὐτῶν ἐπιτρέπειν ἐξουσίαν*, ut Diodorus Siculus lib. XIV.

l *Nobilis est apud Polybium*) In excerptis legationum num. 13.

GRON. 44 *Belli incentores*) Auctores, & concitores.

45 Non

culeris Senecæ illud; *clementia liberum arbitrium habet*; 45 *non sub formula, sed ex æquo & bono judicat, & absolvere illi licet, & quanti vult* 46 *taxare litem*. Neque referre existimo, an dedens se dicat se dedere alterius sapientiæ, an moderationi, an misericordiæ; hæc enim omnia blandimenta sunt; res manet, ut victor arbiter fiat. Lib. 2. de clem. 7.

LI. Sed sunt tamen & deditiones conditionatæ, quæ aut singulis consulunt, ut quibus vita salva, aut corporum libertas, aut & quædam bona excipiuntur; aut etiam universitati; quarum nonnullæ etiam 47 mixtum quoddam imperium possunt induere; de quo egimus alibi. Lib. 1, c. 3. §. 17.

LII. Accessiones pactionum sunt obsides & pignora. (m) Obsides diximus dari aut sua voluntate, 48 aut ejus qui imperium habet; nam in summo civili imperio comprehenditur & 49 jus in actiones subditorum, ut in bona. Sed civitas aut ejus rector tenebitur illud incommodum ei, qui patitur, aut proximis repensare; & si plures sint, quorum quis obses eat, reipublicæ nihil intersit, danda opera videtur, ut sorte res dirimatur. In vasallum, nisi idem subditus sit, jus hoc 50 feudi dominus non habet; neque enim reverentia & obsequium quæ debet, huc usque pertingunt.

LIII. Interfici 51 obsidem posse diximus, per jus gentium externum, non etiam interno jure, nisi par ipsius culpa accedat. Servi quoque non fiunt: imo & jure gentium bona habere & heredibus relinquere possunt, quanquam Romano jure cautum est, ut bona eorum in fiscum cogantur. l. Divus, D. de jure fisc.

LIV. An fugere obsidi liceat, quæritur? & constat non licere 52 si ab initio aut postea, quo laxius haberetur, fidem dederit. Alioqui videtur non is animus fuisse civitatis obligandi civem ne aufugeret, sed hosti dandi facultatem qualis vellet custodiæ. Et sic defendi potest Clœliæ factum. Sed etsi ipsa nihil peccaverat, (n) civitas tamen recipere & retinere obsidem non poterat. Liv. lib. 2.

Sic

45 *Non sub formula*) Non est adscripta verbis conceptis.

46 *Taxare litem*) Quantum vult, imponere mulctam.

47 *Mixtum quoddam*) In quo aliquid juris in suos relinquat dedito, exceptum ab imperio victoris.

GROT. m *Obsides diximus dari*) Hoc libro c. IV. §. 14. vide & caput XI. §. 18.

GRON. 48 *Aut ejus qui imperium*) Ipsos invitos.

49 *Jus in actiones*) Potest qui summum imperium habet, publici boni causa, auferre singulis arbitrium agendi vel non agendi, ut potest auferre bona.

50 *Feudi dominus non habet*) Ut eum vasallum obsidem det invitum.

51 *Obsidem posse*) Si non servet pactum, qui obsidem dedit.

52 *Si ab initio quo laxius*) Ut minus arcte vel moleste custodiretur, dextra data & jurejurando promisit se non abiturum.

GROT. n *Civitas tamen recipere & retinere obsidem non poterat*) Vide Plutarchum in Publicola hac de re. Ad illud Virgilii,

Sic Porsenna: *si non dedatur obses; pro rupto se fedus habiturum*. Deinde: *Romani pignus pacis ex federe restituerunt.*

LV. Odiosa autem est obsidum obligatio, tum quia libertati inimica, tum quia ex facto alieno venit. Ideoque stricta interpretatio hic locum habet; quare 53 in unam causam dati in aliam retineri non poterunt; quod ita intellige, si aliud quid sine obsidum accessione promissum sit. At si in alia causa fides jam violata sit, aut contractum debitum, jam poterit obses retineri, non ut obses, sed eo gentium jure, quo subditi ex facto imperantium detineri possunt, 54 κατ' ἀνδροληψίαν; quod ipsum tamen ne fiat, caveri poterit, adjecto pacto de reddendis obsidibus, ubi id, cujus nomine dati erunt, impletum erit.

Vide supra lib.3.c.2.

LVI. Qui obses datus est 55 tantum, ut alterum captivum aut obsidem redimat, eo mortuo liberatur; nam in illo, dum moritur, jus pignoris extinctum est, 56 ut in captivo redemto dixit Vlpianus. Quare, sicut in Vlpiani quæstione pretium non debetur, 57 quod in personæ locum successit, ita nec hic persona manebit obligata, quæ personæ vicaria facta est. Sic Demetrius a senatu Romano non inique postulabat dimitti, ὡς Ἀντιόχου μὲν ἀντιδοθεὶς, Ἀντιόχου δὲ ἐκ θανόντος, inquit Appianus. Justinus ex Trogo: *Demetrius, qui obses Romę erat, cognita morte Antiochi fratris, senatum adiit, obsidemque se* (malim legere *obsidem inquiens se*, ut cohæreat oratio) *vivo fratre venisse, quo mortuo, cujus obses sit, ignorare.*

L.si patre. ff. de capt.

Syr.

Lib.xxxiv.

LVII. Rege autem, qui fedus fecit, mortuo, an teneatur adhuc obses, pendet ab eo, quod alibi tractavimus, an fedus habendum sit 58 personale an reale. Nam 59 accessoria non possunt efficere, ut in principalium interpretatione a regula recedatur; ejus autem naturam & ipsa sequi debent.

Lib.2. c.16. §.16.

LVIII. Obiter hoc addendum est, obsides interdum non accessionem esse obligationis, sed revera partem principalem: ut cum quis ex contractu 60 factum promittit non suum, & quia, eo non

52 *Vinclis* [illegible] *ruptis.*) *Vinculis federis* ait Servius. GRON.

53 *In unam causam dati*) Elapso tempore, in quod, aut perfecta re, ob quam dati erant.

54 Κατ' ἀνδροληψίαν) Per clarigationem vel pignoris captionem.

55 *Tantum ut alterum*) Dum alter captivus vel obses invisit patriam & redemtionis pretium comparat.

56 *Ut in captivo redempto*) Si quis patrem alicujus redemit, ut recepto pretio a filio, eum liberum dimittat, & is pater mortuus sit, priusquam pretium a filio redderetur.

57 *Quod in persona locum*) Quod cum erogandum esset pro captivo, & cujus ipse captivus erogandi pignus fuisset: pro eo mortuo & sic jure pignoris soluto, habet retinetque filius.

58 *Personale an reale*) Cum solo rege percussum, an cum rege & populo.

59 *Accessoria non possunt*) Propter obsidem datum non statim fedus intelligitur esse reale, si aliud ab initio actum esse appareat.

60 *Factum non suum*) Quod alius debet præstare.

61 Ob-

non præstito, tenetur ad id quod interest, ejus vice 61 obsides obligantur; quam fuisse videri sententiam Caudinæ sponsionis diximus alibi. Non dura tantum, sed & iniqua est sententia existimantium, obsides etiam sine consensu suo alterum ex facto alterius posse obligari. *Lib.2, c.xv. §.16. Alb. Gent. lib.2, c.19.*

LIX. Pignora quædam communia habent cum obsidibus, quædam propria. Commune, quod 62 & ex alio jam debito retinentur, nisi obstet data fides; proprium, quod quæ de iis est pactio, non tam stricte sumitur, quam illa de obsidibus: neque enim 64 æquale est odium. Res enim natæ sunt, ut teneantur, non & homines.

LX. Illud alibi quoque diximus, 65 nullum tempus id efficere posse, ne luitio sit pignoris, si id præstetur, pro quo pignus suppositum est. Nam qui actus causam 66 veterem & notam habet, non creditur 67 ex nova procedere. Ideo 68 patientia debitoris veteri contractui, non derelictioni imputatur, nisi certæ conjecturæ aliam interpretationem exprimant: ut si quis luere cum vellet, impeditus id silentio transmisisset tanto tempore, quod ad consensus conjecturam sufficere possit. *Lib.2, c.4. §.17.*

61 *Obsides etiam sine consensu*) Si aliquis obsidum peccet aut aufugiat, pro ejus delicto alterum, qui simul sit obses datus, teneri,

62 *Et ex alio debito*) Si jam solutum sit, cujus causa pignus datum est, & interim debitor aliud debitum ab eodem creditore contraxit, in hujus quoque debiti securitatem olim datum pignus potest retineri,

63 *Nisi obstet data fides*) Nisi expresse cautum est, non nisi in unam causam; quicquid etiam interveniat hunc obsidem esse debere.

64 *Æquale est odium*) Favorabilior est causa pignoris quam obsidum: ideo laxior ejus interpretatio.

65 *Nullum tempus*) Placuit enim tempus non esse modum finiendæ obligationis. wessemb. ad tit. Quibus modis pign. vel hyp solvitur.

66 *Veterem & novam*) Vt pignus contractum.

67 *Ex nova*) Habitione pro derelicto.

68 *Patientia debitoris*) Quod debitor pignus tamdiu penes tenentem esse passus est; id præsumitur fecisse, quia confidebat contractui, per quem putabat id sibi repetere, quandocumque vellet, licere atque integrum esse; non quod id pro derelicto haberet.

CAPUT XXI.

De fide manente bello, ubi de induciis, commeatu, captivorum redemtione.

VII. *An retrocedere & reficere mœnia, & similia.*

VIII. *De locis occupandis distinctio.*

IX. *An redire possit, qui vi majore retentus est circa exitum induciarum.*

X. *De specialibus induciarum pactionibus, & quę inde quęri solent.*

XI. *Induciarum pactionibus ab altera parte ruptis, alteram bellum movere posse.*

XII. Quid si *pœna addita fuerit?*

XIII. *Privatorum facta quando inducias rumpant.*

XIV. *In jure commeandi extra inducias qualis sumenda interpretatio.*

XV. *Qui militum nomine veniant.*

XVI. *Ire, venire, abire, quomodo hic accipienda.*

XVII. *De extensione ad personas.*

XVIII. *Ad bona.*

XIX. *Comitis, & gentis nomine qui veniant.*

XX. *An concessio juris commeandi morte extinguatur.*

XXI. Quid si data sit, *donec qui dedit voluerit?*

XXII. *An securitas & extra territorium debeatur.*

XXIII. *Favor redemptionis captivorum.*

XXIV. *An lege interdici redemtio possit, distinctione explicatur.*

XXV. *Jus in captivum cedi posse.*

XXVI. *Posse ab uno pretium pluribus deberi.*

XXVII. *Conventio an rescindi possit, ob divitias captivi ignoratas.*

XXVIII. *Quæ bona capti captorem sequantur.*

XXIX. *An heres pretium debeat, distinctione explicatur.*

XXX. *An redire debeat qui dimissus est, ut alterum liberet, eo mortuo.*

I. 1. SOlent & inter bellum a summis potestatibus concedi quædam, ut cum Virgilio & Tacito loquar; 1 belli commercia; Homero συνημοσύναι, qualia sunt induciæ, commeatus, captivorum redemtio. Induciæ sunt conventio, per quam bello manente, ad tempus bellicis actibus abstinendum est. Bello, inquam, manente; nam, ut Cicero ait Philippica octava, inter bellum & pacem nihil est medium; & bellum 2 status est nomen, qui potest esse etiam cum 3 operationes suas non exserit: Δοκεῖ ἐνδέχεσθαι καὶ καθεύδειν ἔχοντα τὴν ἀρετὴν ἢ ἀπρακτεῖν διὰ βίου Ait Aristoteles: *fieri potest ut virtute quis sit praditus & aut dormiat aut vitam agat actione vacuam*. Idem alibi: οἱ τόποι οὐ διαλύουσι τὴν φιλίαν ἁπλῶς, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν· *non ipsam amicitiam dissolvunt locorum intervalla, sed usum ejus*. Andronicus Rhodius: τὸν

Ann. XIV. & Hist. 3.

VIII. Nic.

GRON. 1 *Belli commercia*) Commutationes communicationesque nihil hostile habentes.

2 *Status est nomen*) Conditionem temporum designat. 1, 1. 2.

3 *Operationes suas non exserit*) Non pugnatur, cæditur, capitur, nocetur, turbatur.

GROT.

τὴν ἕξιν ἐνδέχεται ὑπάρχουσαν μηδὲν ἀποτελεῖν. *habitus esse potest, ita ut nihil operetur*. Eustathius ad sextum Nicomachiorum: ἡ ἕξις πρὸς τὴν ἁπλῶς δύναμιν ἐντελέχεια λέγεται· πρὸς δὲ τὴν ἐνέργειαν καὶ προαίρεσιν δύναμις, ὡς ἐν τῷ κοιμωμένῳ γεωμέτρῃ γεωμετρία: *habitus potentiæ simpliciter dictæ ratione habita, actus dicitur: ac ipsi actioni sive exercitio comparatus vocatur potentia, ut ars mensoria in dormiente mensore.*

(a) *Ut quamvis tacet Hermogenes cantor tamen atque Optimus est modulator: & Alfenus vafer omni* — *Horat. 1. sat. 1.*

(b) *Abjecto instrumento artis, clausaque taberna Sutor erat.*

2. Sic ergo: ut & Gellius dixit: *non pax est inducia; bellum enim manet, pugna cessat*. Et in panegyrico Latini Pacati legimus: *induciæ* 4 *bella suspendebant*. Quod eo dico ut sciamus, si quid convenit, ut belli tempore valeat, id per inducias quoque valere, nisi manifeste appareat, 5 non statum spectari, sed ipsas functiones. Contra, si quid de pace dictum erit, id induciarum tempore locum non habebit; quanquam Virgilius 6 pacem sequestram dixit, Servius ad eum locum pacem temporalem, ut & Thucydidis scholiastes 7 εἰρήνην πρόσκαιρον πόλεμον ὠδίνουσαν, Varro 8 pacem castrorum, paucorum dierum, quæ omnes sunt non definitiones sed delineationes quædam, eæque figuratæ. Qualis & illa Varronis, qui, cum inducias dixit bellorum ferias, potuerat & belli somnum dicere. Sic & ipsas 9 forenses ferias pacem vocavit Papinius; & somnum Aristoteles vinculum sensuum, quo exemplo & inducias belli vinculum recte dixeris.

3. In M. Varronis autem expositione, quam & Donatus sequitur, hoc recte reprehendit Gellius, quod paucos dies adjecit, ostendens solere & in horas dari, addam ego & in annos etiam viginti, triginta, quadraginta, etiam centum; quarum apud Livium exempla, quæ & illam Pauli Jurisconsulti definitionem redar- — *Ad Ter. Eun. act. 1. sc. 1.* — *Lib. 1, c. 23*

GROT. a *Ut quamvis tacet Hermogenes*) Seneca de beneficiis v, c. 21. *Est disertus, etiam qui tacet.*

b *Abjecto instrumento artis, clausaque taberna Sutor erat*) Seneca dicto jam loco: *artifex est etiam cui ad exercendam artem instrumenta non suppetunt.*

GRON. 4 *Bella suspendebant*) Differebant & quasi tenebant in pendenti, in suspenso.

5 *Non statum spectari*) Non esse pactum generale aut de universis circa rem aliquam actionibus, sed de eo, quod semel iterumque fieri debeat.

6 *Pacem sequestram*) Sequester, penes quem res controversa interim deponitur: aut qui medius intervenit duobus certantibus; ita pax sequestra per quam ad tempus deponitur certamen belli, aut quæ intervenit certamini media.

7 *Εἰρήνην πρόσκαιρον*) Pacem temporariam, caducam, quæ bellum parturit.

8 *Pacem castrorum*) Quia castra esse, indicium est esse bellum: non ergo hæc pax simpliciter, sed bello durante pax intercedens.

9 *Forenses ferias pacem*) 4, Silv. 4. *Certe jam Latiæ non miscent jurgia leges, Et pacem piger annus habet.*

l. postlimini- um, D. de captivis. darguunt *induciæ sunt cum in breve & in præsens tempus convenit, ne invicem se lacessant.*

4. Fieri tamen poterit, ut si appareat, alicujus conventionis rationem unicam & per se moventem in solidum fuisse 10 cessationem actuum bellicorum, ut tunc, quod de pacis tempore dictum est, per inducias valeat, non ex vi vocis, sed ex mentis certa collectione, de qua alibi egimus. Lib. III. c. 16 §. 20.

II. Videtur autem induciarum nomen non ab eo, quod Gellius vult, *inde uti jam*, nec ab *endoitu*, id est, introgressu, ut Opilius voluit, venisse, sed quod *inde*, id est, a certo tempore 11 *otium* sit, quomodo ἐκεχειρίαν Græci vocant. Apparet enim etiam ex Gellio & Opilio, veteribus per *t*, non per *c* literam scriptum hoc nomen, quod nunc pluraliter profertur, olim haud dubie etiam singulariter. Vetus scriptura fuit *indoitia*; nam otium tunc oitium enunciabant a verbo oiti, quod nunc uti dicimus, (c) sicut ex poina (nunc pœnam scribimus) fit punio, & ex Poino (qui nunc Pœnus) fit Punicus. Sicut autem ex eo quod est ostia, ostiorum, factum est nomen (d) Ostia Ostiæ; sic ex indoitia, indoitiorum, factum est indoitia, indoitiæ, deinde induciæ, cujus, ut dixi, plurale nunc tantum in usu est; olim ut Gellius monuit, etiam unitatis numero enunciabatur; non longe abit Donatus, cum inducias dictas vult, quod in dies otium præbeant. Sunt ergo induciæ in bello otium, non pax; itaque accurate loquuntur historici, qui narrant sæpe, pacem negatam, inducias datas. Gell. XIX, c. XVIII. Dicto loco. Ad Ter. Eun. Liv. Plut. Justin.

III. Quare nec nova 12 indictione opus erit; nam 13 sublato impedimento temporali, ipso jure se exserit status belli 14 non mortuus sed sopitus, ut 15 dominium et patria potestas in eo qui a furore convaluit. Legimus tamen apud Livium, ex fecialium sententia finitis induciis indictum bellum; sed nimirum istis non necessariis cautionibus ostendere veteres Romani voluerunt quantopere pacem amarent, et quam justis de caussis in arma traherentur. Innuit hoc ipse Livius: *cum Vejentibus nuper acie dimicatum* Aug. l. si unus §. 1. D. de pactis. Mart. Laud. q. 29. Libro IV.

10 *Cessationem actuum*) Non ut cessaretur propter aliud, velut colloquii causa aut religionis aut similium, sed tantum ut cessaretur, velut in longis multorum annorum induciis.

11 *Otium fit*) Otium pro pace, Cicero 2, fam. 17. *Si antea auditum erit otium esse in Syria, legiones venturæ non sunt.* Agrar. 2, 27. *Ego vobis in hunc annum consul popularis affero pacem, tranquillitatem, otium.* GROT. c *Sicut ex poina (nunc pœnam scribimus) fit punio*) Vide Servium in X. Æneidos ad vocem *mærorum.*

d *Ostia Ostiæ*) Et ex ostrea, ostreorum, factum est ostrea, ostreæ. GRON. 12 *Indictione opus erit*) Ad bellum post inducias repetendum.

13 *Sublato impedimento temporali*) Elapso tempore induciis præstituto.

14 *Non mortuus, sed sopitus*) Non extinctus, abolitus, sed intermissus.

15 *Dominium*) Administratio rerum suarum.

tum ad Nomentum & Fidenas fuerat, induciæque inde, non pax facta, quarum & dies exierat, & ante diem rebellaverant; missi tamen feciales, nec eorum, cum more patrum jurati repeterent res, verba sunt audita.

IV. 1. Tempus induciis ascribi solet aut continuum, ut in centum dies, aut cum designatione termini, ut usque calendas Martias. In priori 16 ad momenta temporum facienda est numeratio; id enim naturæ convenit; nam, quæ fit 17 ad civiles dies computatio, ex legibus aut populorum moribus venit. In altero genere dubitari solet, utrum ad quem diem aut mensem, aut annum dictum est duraturas inducias, is dies, mensis, annus exclusus an comprehensus intelligatur. *L. anniculus D. de verbor. signif.*

2. Certe in rebus naturalibus duo sunt terminorum genera, 18 intra rem, ut cutis terminus est corporis: 19 extra rem, ut flumen terminus est terræ. Ad utrumque hunc modum, etiam qui 20 voluntate constituuntur, termini constitui possunt. Magis autem naturale videtur, (e) ut terminus sumatur qui pars sit rei: *πέρας λέγεται τὸ ἔσχατον ἑκάστου, terminus dicitur quod ultimum cujusque est*, inquit Aristoteles, nec usus repugnat, *si quis sic dixerit, ut intra diem mortis ejus aliquid fiat, ipse quoque dies, quo quis mortuus est, numeratur*. Prædixerat Cæsari Spurina periculum, quod non ultra Idus Martias proferretur. Interpellatus ipsis Idibus, dixit (f) venisse quidem, sed non præteriisse. Quare multo magis sumenda est hæc interpretatio, ubi temporis productio favorem in se habet; ut in induciis, quæ humano sanguini parcunt. *Met. v. 17. l. si quis, D. de verb. sign. Suet. in Cæs.*

3. At vero, 21 a quo die mensura aliqua temporis incipere dicitur, is dies intra mensuram non erit; quia ejus propositionis vis est discernere, non conjungere.

V. Illud obiter addam, inducias & si quid est simile, ipsos contrahentes statim obligare ex quo contractus absolutus est; at subditos utrinque obligari incipere, ubi induciæ 22 acceperunt formam legis, cui inest exterior quædam publicatio; qua facta

Ra-

16 *Ad momenta temporum*) Ab hora, qua consensum est in inducias, ad horam eandem centesimi diei.

17 *Ad civiles dies*) Ut quæ supersunt horæ ultimi diei, simul comprehendantur, ut l. 38. D. de V. S.

18 *Intra rem*) Extremitas vel ultimæ partes rei.

19 *Extra rem*) De proximo rem attingentia.

20. *Voluntate*) Arbitrio hominum, ubi natura non facit terminos.

GROT. e *Ut terminus sumatur qui pars sit rei*) Baldus de statutis in verbo *usque*, Bartolus in l. patronus, D. de legatis 3. & l. nuptæ, D. de senatoribus, Archidiaconus in cap. ecclesias XIII. q. 1. Hieronymus de Monte libro de finibus c. 23.

f *Venisse quidem, sed non præteriisse*) Dion: πάρεστι μὲν, οὐδέπω δὲ παρελήλυθεν. Appianus: πάρεισιν καὶ Εἰδοί· ἀλλ' οὐ παρεληλύθεσιν.

GRON. 21 *A quo die*) Ut sit, post quem diem; non, cum quo die.

22 *Acceperunt formam legis*) Ex quo solemniter promulgatæ sunt.

23 Per

statim quidem incipit habere vim obligandi subditos, sed ea vis, si publicatio uno tantum loco facta sit, non 23 per omnem ditionem eodem momento se exserit, sed per tempus sufficiens ad perferendam ad singula loca notitiam. Quare si quid interea a subditis contra inducias factum sit, ipsi a pœnis immunes erunt. (g) Neque tamen eo minus contrahentes damnum resarcire debebunt.

Bart. ad l. omnes pop. Pan. c.2. de const. & ibid. Fel. n.7.

VI. 1. Quantum per inducias liceat, quantum non liceat, ex ipsa definitione datur intelligi. Illiciti enim sunt omnes actus bellici, sive in personas, sive in res, id est, quicquid vi fit adversus hostem; id enim omne per induciarum tempus fit contra jus gentium, ut in concione ad milites loquitur L. Æmilius apud Livium.

2. Etiam quæ res hostium 24 casu aliquo ad nos pervenerunt, eæ reddendæ erunt, etiamsi ante nostræ fuissent; quia quod jus externum attinet, ex quo hæc dijudicanda sunt, ipsorum sunt factæ; & hoc est, quod ait Paulus Jurisconsultus, induciarum tempore postliminium non esse, quia postliminium requirit, ut antecedat jus bello capiendi; quod per inducias non est.

3. Ire & redire ultro citroque, sed eo paratu, qui periculum nullum ostentet, licet. Notatum hoc (h) a Servio ad illud Maronis, *Mixtique impune Latini*, ubi & hoc narrat, obsessa urbe a Tarquinio inter Porsennam & Romanos factis induciis, cum ludi Circenses in urbe celebrarentur, ingressos hostium duces curuli certamine contendisse & victores coronatos.

VII. Interius 25 recedere cum exercitu, quod Philippum fecisse legimus apud Livium, cum induciis non pugnat; nec reficere mœnia, nec militem conscribere, (i) nisi quid specialius convenerit.

Lib. xxxi. Frontinus l.ii.c.13.

VIII. 1. Corruptis 26 hostium præsidiis loca invadere quæ ipsi tenebant, haud dubie contra inducias est; talis enim acquisitio justa esse non potest, nisi ex jure belli. Idem habendum, si qui subditi deficere ad hostem velint. Exemplum est apud Livium lib. xlii. *Coronæi & Haliartii favore quodam insito in reges, legatos in Macedoniam miserunt præsidium petentes, quo se adversus impoten-* tem

23 *Per omnem ditionem*) Per omne territorium.

GROT. g *Neque tamen eo minus contrahentes damnum resarcire debebunt*) Ut de Scione apud Thucydidem iv. Defendi itaque non potest quod ab Hispanis in Italia factum narrat Mariana xxviii. 7.

GRON. 24 *Casu aliquo*) Non industria, aut opera nostra.

GROT. h *A Servio*) Ad xi. Æneid.

GRON. 25 *Interius recedere*) Intra fines ex eo loco, unde alioqui non facile sine conflictu digredimur, ut Philippus apud Liv. 31, 39.

GROT. i *Nisi quid specialius convenerit*) Ut apud Parutam lib. 3.

GRON. 26 *Corruptis*) Sollicitatis ad defectionem pecunia vel promissis, ut Sulla illusit L. Scipioni. Appian. 1, civ. p. 401. Flor. 3, 21.

27 Quæ

tem superbiam Thebanorum tueri possint. Cui legationi responsum ab rege est, præsidium se ob inducias cum Romanis factas mittere non posse. Apud Thucydidem libro quarto Brasidas Mendam civitatem ab Atheniensibus ad Lacedæmonios deficientem induciarum tempore recipit: sed addita excusatione, quia habebat 27 quæ ipse vicissim Athenienses criminaretur.

2. Derelicta sane occupare licet, dum vere derelicta, id est, eo animo ne amplius sint quorum fuerant, non si incustodita, sive custodia ante inducias, sive factis induciis omissa sit: dominium enim manens injustam facit alterius possessionem, quo refellitur Belisarii adversus Gothos cavillatio, qui tali obtentu (k) loca præsidiis nudata per inducias invaserant. *Proc. II. Goth.*

IX. 1. Quæritur, an qui 28 vi majore impeditus quo minus recederet, intra fines hosticos deprehenditur postquam exierint induciæ, jus redeundi habeat? Si jus externum gentium respicimus, non dubito quin hic par sit ei, qui cum in pace venisset bello repente exorto inter hostes fato suo deprehenditur, quem captivum manere ad pacem usque supra notavimus; neque justitia interna deest, quatenus bona & actiones hostium pro debito civitatis obligantur, & 29 in solutum capiuntur; nec magis hic quod queratur habet, quam tot alii innocentes, in quos bellorum mala recidunt. *Lib. III, c. 6.*

2. Nec quæ 30 de commissi causa circa merces tractantur adferri huc debent, nec quod 31 apud Ciceronem est de inventione secundo, de nave rostrata vi ventorum in portum delata, quam 32 ex lege quæstor publicari volebat. 33 Ibi enim vis majora pœna liberat; 34 hic proprie de pœna non agitur, sed de jure quod certo tantum tempore interquiescebat: Tamen qui talem remittere benignius, quin & generosius sit, nullam habet dubitationem. *L. Cæsar, l. interdum, §. si propter, D. de public.*

X. Sunt & quædam per inducias illicita, ob specialem conventionis naturam; ut si tantum sepeliendorum hominum causa datæ sint induciæ, nihil erit immutandum: sic (l) si obsessis datæ

27 *Quæ ipse vicissim Athenienses*) Fecisse contra inducias. Vel *quibus ipse*.
GROT. k *Loca præsidiis nudata*) Portum, Centum cellas, Albanum.
GRON. 28 *Vi majore*) Θεοῦ βία. l. 25. §. 1. D. locati, quæ consilio humano neque provideri neque vitari potest.
29 *In solutum*) Vicem ejus, quod solvi debet.
30 *De commissi causa*) Si tempestate acta navis præterierit locum, ubi applicare debebat & vectigal solvere: vectigali autem non soluto merces incidunt in causam commissi.
31 *Apud Ciceronem de inventione secundo*) Cap. 32.
32 *Ex lege*) Si qua rostrata navis in portu deprehensa esset, ut publicaretur.
33 *Ibi enim*) In commissis.
34 *Hic proprie*) In detinendo eo, qui deprehenditur intra fines.
GROT. l *Si obsessis datæ induciæ tantum ne oppugnentur*) Ut a Totila Neapolitanis apud Procopium.
GRON.

tæ induciæ tantum ne oppugnentur, jam auxilia & commeatus admittere non licebit; nam cum tales induciæ alteri partium prosint, non debent interim ejus, qui dedit, causam duriorem facere. Interdum & 35 convenit, ne commeare liceat. (m) Interdum personis cavetur, non & rebus; quo casu 36 si ad res defendendas lędantur personæ, nihil contra inducias fiet; nam cum liceat res defendere, personarum securitas 37 ad id quod principale est, non quod in alicujus consequentiam venit, referenda est.

XI. Si fides induciarum a parte altera rumpatur, quin læso liberum fit etiam sine indictione ad arma venire, frustra dubitatur; nam capita 38 conventionis insunt conventioni per modum conditionis, ut paulo ante diximus. Reperias quidem in historiis exempla eorum 39 qui sustinuerint in finem induciarum. Sed & bellum illatum Hetruscis & aliis, quod contra inducias fecissent, legas: quę diversitas argumento est, jus ita esse ut dicimus, sed eo jure uti vel non uti, in arbitrio esse ejus, qui læsus est.

Libro hoc c. xix. §.14. & xx. §.36. Liv. lib. ix. & xi.

XII. Illud constat, si 40 pœna conventa poscitur & persolvitur ab eo qui contra fecit, jam bellandi jus non esse; ideo enim pœna solvitur, ut cætera salva maneant. Et contra, si 41 bellum moveatur, recessum a pœna censeri debet, quando optio data est.

XIII. Privata tamen facta non rumpunt inducias, nisi publicus actus accedat, puta 42 imperii aut ratihabitionis, quæ etiam intelligitur accedere, si qui deliquerint nec puniantur, nec dedantur; si non reddantur res.

XIV. Jus commeandi extra inducias 43 privilegium quoddam est;

GRON. 35 *Convenit, ne commeare*) Diserte ponitur in pactis induciarum, ne utrimque inter partes hostiles liber sit commeatus.

GROT. m *Interdum personis cavetur, non & rebus*) Vide c. significavit, de Judæis. De induciis cum exceptione locorum exempla habes apud Procopium & Menandrum Protectorem.

GRON. 36 *Si ad res defendendas*) Si, quæ res alterius invadunt, violentur personæ.

37 *Ad id quod principale*) Ita accipienda est, ut directo & per se personæ nihil hostile facientes non lædantur; non, ne lædantur, dum ea quæ per inducias licet arcere ac prohibere attentant.

38 *Conventionis insunt*) Omnia conventionis capita infirmantur & læduntur in uno, quasi singulis esset adjectum, hoc caput salvum fore, si & cætera salva fuerint.

39 *Qui sustinuerint*) Non reddiderint pro par pari & ruptis ab altera parte induciis prosiluerint vicissim ad hostilia, sed exspectaverint finem.

40 *Pœna conventa*) In pacto induciarum eo casu, si quis eas violet.

41 *Bellum moveatur*) Post violatas inducias alter vicissim aliquid hostile fecerit, is pœnam conventam poscere nequit: jam enim videtur legisse alterum eorum, quæ optare potuit.

42 *Imperii aut ratihabitionis*) Si jussa fuerint aut approbata ab eo, penes quem imperium est.

43 *Privilegium quoddam*) Certis personis plerumque datur, quum in aliis maneat bellum.

44 De

est: quare in ejus interpretatione sequenda sunt quæ 44 de privilegiis traduntur. Est autem hoc privilegium neque tertio noxium, neque danti admodum grave: ideo 45 intra verborum proprietatem laxa magis quam stricta interpretatio admittenda est, eoque magis si non petenti datum beneficium, sed ultro oblatum sit; multoque magis, si ultra privatam publica quædam utilitas in negotio vertatur. Rejicienda ergo stricta interpretatio, etiam quam ferunt verba, nisi alioqui absurdum aliquod sequeretur, aut eo ducant probabiles admodum voluntatis conjecturæ. Contra vero etiam extra proprietatem laxior interpretatio locum habebit, ut simile absurdum vitetur, aut ex valde urgentibus conjecturis.

Vide supra l. II.c.XVI.§.12

Cap. in eum in cunctis, §. cum vero, de elect.

XV. Hinc colligimus 46 datum militibus commeatum non ad medios tantum, sed & summos duces porrigi; quia verbi proprietas admittit eam significationem, quanquam est & alia strictior. Sic 47 nomine clericorum venit episcopus. Etiam, qui in classibus sunt nautæ, milites intelliguntur, & omnes omnino qui sacramentum dixerunt.

L.1.§.1. D. de bon. poss. ex test. mil.

XVI. 1. 48 In itu cautum & de reditu censetur, non hoc ex vi verbi, sed ut absurdum vitetur; neque enim 49 inutile esse beneficium debet. Et abitus tutus intelligendus usque dum eo pervenerit ubi in tuto sit. Unde (n) Alexandri fides accusata, qui quibus abitum indulserat, eos in ipso itinere jussit interfici.

Diod. Sic. lib. XVII.

2. At, cui abire datum, non & redire: sed nec, cui venire concessum est, 50 mittere poterit; nec contra: sunt enim hæc diversa, nec extra verba exspatiari ratio cogit; ita tamen 51 ut error etsi jus non det, a pœna certe, si qua adjecta est, relevet. Sed & cui venire permissum est, semel veniet, non iterum, nisi temporis adjectio aliam suppeditet conjecturam.

XXVII. Pa-

44 *De privilegiis*) Juribus singularibus, quæ non ad exemplum trahuntur, §.6. de Instit. de j. n g. c.

45 *Intra verborum proprietatem*). Quatenus propria verborum significatio permittit.

46 *Datum militibus commeatum*) Si positum sit in pacto induciarum, concedi liberum iter in hostiles terras aut per hostiles militibus, non excludi centuriones, tribunos, præfectos, sed nec legatos, qui summæ rei præsunt.

47 *Nomine clericorum*) Quod clericis concessum, id etiam vindicare potest episcopus.

48 *In itu*) Si data facultas eundi, utrique & redeundi.

49 *Inutile beneficium*) Quod pro beneficio datur, id ita datum intelligitur, ut possit effectum sortiri. GROT. n *Alexandri fides accusata*) Plutarchus: Καὶ τοῦτο τοῖς πολεμικοῖς ἔργοις αὐτοῦ τὰ ἄλλα νομίμως καὶ βασιλικῶς πολεμήσαντος ὡς κηλὶς πρόσεστιν· hæc velut macula adhæsit bellicis actionibus regis, cætera in bello agere & juste & regaliter soliti. Simile factum Bajazetis contra Vidynenses in Servia habes apud Leunclavium lib. VI. GRON. 50 *Mittere*) Alium sibi substituere, qui veniat.

51 *Ut error*) Ut, si quis hoc fecerit per errorem, sine fallendi proposito, etsi male fecerit, non tamen pœnæ forte in pacto expressæ subjaceat.

52 Con-

L. penult. de precario. *Abbas c. quam sit, de Judæis.*

XVII. Patrem filius, uxor virum non sequitur, aliter quam in jure [52] commorandi; nam morari solemus [53] cum familia, peregrinari sine ea. Famulus tamen unus aut alter, etiamsi expressus non sit, comprehensus censebitur in eo, quem sine tali comitatu ire indecorum foret; nam qui aliquid concedit, concedit quæ necessario sequuntur; necessitas autem hic [54] moraliter intelligenda est.

XVIII. Similiter bona non quævis comprehendentur, sed quæ solita sunt ad iter assumi.

XIX. Expresso comitum nomine non sunt intelligendi hi, [55] quorum causa magis est odiosa, quam ipsius cui prospicitur. Tales sunt piratæ, latrones, transfugæ, desertores. Gentis expressum nomen in comitibus, satis ostendit facultatem ad alios non porrigi.

Lib. II. c. 14. §. 11. 12.

XX. Jus commeandi cum veniat ex vi potestatis, in dubio non exstinguetur [56] morte concedentis, secundum ea quæ alibi diximus de regum & aliorum imperantium beneficiis.

Canon. in c. si gratiose, de rescr. in VI.

XXI. Disputari solet de eo, quod dictum est in hunc modum, [57] *quamdiu voluero*. Et verior est sententia eorum, qui existimant durare [58] beneficium tale, etiam si [59] novus volendi actus non intercedat, quia durare in dubio præsumitur; quod ad juris effectum sufficit; (o) non etiam ubi is, qui concessit, desiit posse velle, quod per mortem contingit. Persona enim sublata, collabitur etiam illa præsumtio durationis, sicut accidens interitu substantiæ.

XXII. Commeandi autem securitas ei, cui data est, debetur etiam extra territorium concedentis; quia datur [60] contra jus belli

52 *Commorandi*) Concessa itione habitandi causa.

53 *Cum familia*) At familiæ vel præcipuæ partes uxor & liberi.

54 *Moraliter*) Non sine quo simpliciter & quocumque modo aliquid esse non posit, sed sine quo aliquid decenter & commode esse non posit.

55 *Quorum causa magis est odiosa*) Qui minus sunt favorabiles, adeo ut videatur concessurus non fuisse, qui concesit, si suo nomine petissent.

56 *Morte concedentis*) Sic ut a novo Imperatore novus commeatus sit petendus, si quis uti velit.

57 *Quamdiu voluero*) Quoties concesi aliquid alteri licitum fore tamdiu, quamdiu id ei concedere velim.

58 *Beneficium tale*) Postquam semel iterumque eo usus est, qui accepit.

59 *Novus volendi*) Etsi nec verbis neque alio certo signo me adhuc velle ostenderim.

GROT. o *Non etiam ubi is qui concessit desiit posse velle, quod per mortem contingit*) L. Lucius Titius de donationibus, ita ut eam emendat vir magnus Antonius Faber, *voluero* ponens pro *voluerit*. Adde l. locatio 4. ff. locati; Cardinalem Tuschum pp. conclusion. 751. lit. p. Reinking. lib. II, classe II, cap. 8, num. 30.

60 *Contra jus belli*) Ut in aliquem non liceat, quod jure belli liceret, licet autem in hostes jure belli quidvis hostile etiam extra territorium.

GROT.

belli, quod per se territorio non includitur; ut alibi a nobis dictum est. *Lib.3.c.4. §.8.*

XXIII. Captivorum redemtio multum habet favoris, maxime apud Christianos, quibus lex divina hoc misericordiæ genus peculiariter commendat. *Captivorum redemtio, magnum atque præclarum justitiæ munus est*, verba sunt Lactantii. Ambrosio captivos redimere, maxime ab hoste barbaro, præcipua & summa liberalitas vocatur. Idem defendit suum & ecclesiæ factum, (p) quod vasa ecclesiæ 61 etiam initiata confregerint, ut captivi redimerentur. 62 *Ornatus*, inquit, *sacramentorum, redemtio captivorum est.* & multa alia in eandem sententiam. *Matt. XXV. 36.39. Lib.VI. Lib.II. off. c.15.*

XXIV. 1. Quibus adducor, ut non audeam indistincte probare leges illas, quas captivos redimi vetant, quales apud Romanos fuisse legimus: *nulli civitati viliores captivi quam nostra*, ait in senatu Romano quidam. Eadem civitas Livio dicitur minime in captivos jam inde antiquitus indulgens. Nota est in hanc rem Horatii ode, ubi captivos redimere vocat 63 conditiones fœdas: & exemplum perniciem trahens; flagitio additum damnum. Sed quod Aristoteles in Laconum institutis reprehendit, idem in Romanorum culpari solet; nimis scilicet illa omnia directa ad res bellicas, quasi in illis solis salus civitatis consisteret. Atqui si rem humanitatis modo æstimamus, satius sæpe esset jus, quod bello petitur, amitti, (q) quam plurimos homines, & quidem cognatos aut populares, relinqui in gravissimis ærumnis. *Lib.II.c.18 §.3. Livius lib. XXII. ibid.*

2. Non videtur ergo lex talis justa, 64 nisi appareat opus tali rigore, ut majora aut plura mala alioqui moraliter inevitabilia

GROT. p *Quod vasa ecclesiæ etiam initiata confregerint, ut captivi redimerentur*) Imitatus hoc Ambrosii factum Augustinus, narrante Posidio, qui contra carnalem sensum quorundam id factum dicit. Imitatus est & in eadem Africa episcopus Deo gratias, narrante Victore Uticensi lib. I. Vas, quod Remigii fuerat, datum ad redimendos a Normannis captivos narrat in Remigii vita Hincmarus. Simile factum archiepiscopi Bremensis Rimberti laudat M. Adamus Bremensis ecclesiasticæ historiæ cap. 32. Probat hoc synodus universalis sexta, decreto relato in causam XII, quæstione II. Quæ adjungenda his, quæ diximus supra hoc libro cap.V.§.2.

GRON. 61 *Etiam initiata*) Quibus ad sacrum usum jam usi fuissent sacerdotes.

62 *Ornatus sacramentorum*) Si supellex sacra impendatur in redimendos captivos, honoratur & ornatur, non violatur.

63 *Conditiones fœdas*) Quod his milites redduntur segniores, & facilius armis abjectis in captivitatem consentiant, certi se redemtum iri.

GROT. q *Quam plurimos homines, & quidem cognatos aut populares, relinqui in gravissimis ærumnis*) De Mauritii Imperatoris ob tale factum sera admodum pœnitentia vide Zonaram.

GRON. 64 *Nisi appareat*) Nempe quia tanti taxantur, aut id pro eis petitur, quod non potest nisi gravi reipublicæ detrimento concedi.

65 *Ipsi captivi ex caritatis lege*) Mithridates oppugnans Cyzicum 3000. captivorum in navibus ad urbem admovit, qui manus tendentes ad mœnia orabant, ut sibi parcerent cives

lia caveantur. Nam in tali necessitate, cum 65 ipsi captivi ex caritatis lege suam sortem patienter ferre debeant, potest hoc eis injungi, & aliis, ne quid contra faciant, præcipi secundum ea quæ de cive ob bonum publicum dedendo scripsimus alibi.

Lib.II.c.XXV §.3.

XXV. Non sunt quidem moribus nostris servi, qui bello capiuntur: non dubitem tamen, quin jus exigendi pretium redemtionis a capto possit ab eo, qui captum tenet, 66 in alium transscribi; nam & incorporalia alienari natura patitur.

XXVI. Et potest idem pluribus debere pretium, si ab uno dimissus, pretium nondum soluto, captus sit ab alio; sunt enim diversa hæc debita ex diversis causis.

XXVII. Conventio de pretio facta rescindi non potest, eo quod captus intelligatur locupletior quam credebatur; quia jure gentium externo, de quo quærimus, 67 nemo cogitur supplere quod in contractu minus æquo pretio promisit, si dolus non intercessit: ut intelligi potest ex his, quæ de contractibus supra a nobis explicata sunt.

Lib.II.c.12. §.26.

XXVIII. Ex eo, quod diximus captivos, nostros servos non esse, sequitur cessare illam 68 acquisitionem universalem, quam accessionem esse dominii in personam diximus alibi. Non alia ergo captori acquirentur quam quæ specialiter apprehenderit; quare si quid clam secum habet captivus, non erit acquisitum, quia nec possessum. Sicut Paulus Jurisconsultus contra Brutum & Manlium respondit, qui fundum possessione cepit, thesaurum, quem in fundo esse nesciat, non cepisse; quia qui nescit nequeat possidere. Cui consequens est, ut res 69 eo modo celata ad redemtionis pretium solvendum prodesse possit, quasi retento dominio.

Lib.3.cap.7. §.4.

L. possideri, §.Neratius, D. de acqu. poss.

XXIX. 1. Quæri & hoc solet, an pretium conventum & ante mortem non solutum ab herede debeatur. Expedita mihi videtur responsio, si in carcere mortuus est, non deberi; promisso enim inerat conditio, si liberaretur; mortuus autem non liberatur. Contra, si mortuus est cum in libertate esset, deberi. Jam enim

cives: donec Lysistratus Cyzicenorum prætor e muro per præconem eos monuit φέρειν τὸ συμβαῖνον ἐγκρατῶς αἰχμαλώτους γεγονότας ut captivi & in alienam potestatem redacti fortiter fortunam ferrent. Appian. p. 220.

66 *In alium transscribi*) Donari, delegari creditori, quocumque modo alienari.

67 *Nemo cogitur supplere*) Non est dolus venditoris, si emtor non intelligens quid emat, obtulit plus justo; ita nec captivi dolus est, si qui eum tenet, bonorum ejus ignarus, nec in tempore requirendi copia usus, minoris, quam potuit, eum taxavit.

68 *Acquisitionem universalem*) Etiam rerum incorporalium captivi.

69 *Eo modo celata*) Possit numerari in parte pretii, nec possit dicere, qui cepit, eam rem jam suam fuisse, ex quo dominium ceperit.

70 Pu-

enim lucratus erat id, pro quo promissum erat pretium.

2. Plane fateor & aliter conveniri posse, ut ab ipso contractus momento 70 pure debeatur pretium, & captivus tantum retineatur; non jam ut jure belli captus, sed ut 71 a se oppignoratus; & contra pactum iniri posse, ut procedat pretii solutio; si die præstituto, qui captus sit, liber vivat. Sed hæc ut minus naturalia non præsumuntur acta, nisi manifestis documentis.

XXX. Proponitur & illud, an in carcerem redire debeat, qui dimissus est sub pacto, ut faceret dimitteret alterum, qui 72 factum morte prævenerit. Diximus alibi, factum tertii liberaliter promissum satis impleri, si 73 nihil omittatur ex parte promissoris; at in onerosis obligari promissorem ad id, quod tantundem valet. Sic ergo in proposita quæstione non tenebitur quidem dimissus reddere se custodiæ; neque enim id conventum fuit, neque tacite actum intelligi patitur favor libertatis, neque debebit lucrifacere libertatem, (r) sed 74 ejus, quod præstare non potest, æstimationem præstabit. Hoc enim naturali simplicitati congruentius, quam quæ 75 in actione de præscriptis verbis & de conditione ob causam dati causa non secuta Romani juris interpretes tradunt.

Lib.II. c.XI. §.22. & XV.§. 16.

Hoc libro c.XX.§.58.

L.naturalis,§. 1. de præsc. verb. l.ult.D. de cond. ob caus.dati.

70 *Pure debeatur*) Sine conditione plenæ libertatis recuperatæ.

71 *A se oppignoratus*) Quasi se ipse pro pretio tantisper pignori dederit, donec id repræsentaretur.

72 *Factum morte*) Mortuus fuerit, antequam posset dimitti.

73 *Nihil omittitur*) Promissor fecit, quod potuit, ut promissum præstaret, quamvis fortuna intercesserit. GROT. r *Sed ejus quod præstare non potest æstimationem præstabit*) Id non fecit Paulus Balionius ea lege dimissus ut Carvajalium restitueret libertati, qui Carvajalius, antequam liberaretur, mortuus fuit; quo nomine reprehendit Balionium Mariana lib.XXX. Sed facti speciem paullo aliter narrat Paruta lib.II. GRON.

74 *Ejus quod præstare non potest*) Ob alterius mortem aliquid dabit pro sua redemtione.

75 *In actione de præscriptis verbis*) Damnari præcise promissorem, in quantum interest mea, illud, de quo convenit, accipere; vel reperi, quod datum est quasi ob rem datam, re non secuta.

CAPUT XXII.

De fide minorum potestatum in bello.

L. conventionum. ff. de pactis.

I. INter publicas conventiones Vlpianus & hanc speciem posuit, *quoties inter se duces belli quædam paciscuntur.* Nos diximus post fidem datam a summis potestatibus, agendum & de ea, quam dant minores inter se, aut aliis; sive minores illi summis sint proximi, quales sunt 1 duces excellenter dicti, de quibus illud Livii capiendum: *nec ducem novimus, nisi cujus auspicio bellum geritur*; sive longius remoti, quos sic distinguit Cæsar: *aliæ sunt legati partes, aliæ Imperatoris. Alter 2 agere ad præscriptum, alter libere ad summam rerum consulere debet.*

Lib. IV. *Comm. III.*

II. Est autem in horum promissis duplex inspectio; nam aut hoc quæritur, an summam potestatem obligent, aut an seipsos. (a) Prior quæstio definienda est ex eo, quod alibi diximus, obligari nos & per eum quem voluntatis nostræ ministrum elegerimus, sive 3 voluntas illa specialiter expressa est, sive 4 ex ipsa præpositionis natura colligitur. Nam qui dat facultatem, dat quantum in se est quæ ad facultatem sunt necessaria, quod in materia morali intelligendum est 5 morali modo. Duobus ergo modis potestates minores supremam suo facto obstringunt, faciendo id quod probabiliter ipsorum officio contineri censetur, aut etiam extra illud ex speciali præpositione nota publice, aut iis quorum res agitur.

Lib. II. c. XI. §. 12.

III. Sunt & alii modi, quibus potestas summa obligatur antecedente ministrorum facto, sed non ita, ut id factum causa sit proprie dicta, sed ut occasio sit obligationis: idque dupliciter, vel per consensum, vel per rem ipsam. Consensus apparet ratihabitione, non tantum expressa, sed & tacita, id est, ubi scivit sum-

GRON. 1 *Duces excellenter*) Integris exercitibus præfecti; aut quibus summa belli commissa est.

2 *Agere ad præscriptum*) Ille inter mandati terminos se continet, hic neminis arbitrium spectans, quod in universum salutare & consultissimum judicat, agit ac exsequitur.

GROT. a *Prior quæstio definienda est ex eo, quod alibi diximus*) Vide Camdenum in anno CIↃ IↃ XCIV. in pronuntiato Comitis Mirandæ in causa Haukinsi.

GRON. 3 *Voluntas illa specialiter*) Libello ad singulare negotium commissum aptato consignata.

4 *Ex ipsa præpositionis natura*) Mandato procurationis aut præfecturæ jure, ordine, necessitate.

5 *Morali modo*) Ut ea facultas commode potest explicari.

6 Quæ

summa potestas quod actum erat, & fieri passa est, 6 quæ ad aliam causam referri probabiliter non possunt; quod ipsum quomodo procedat, alibi tractavimus. Per rem hactenus obligantur, ne locupletiores fiant aliena jactura, id est, ut aut 7 contractum præstent ex quo commodum volunt consequi, aut de commodo discedant; de qua æquitate tridem a nobis alibi dictum est. Et hactenus nec ultra recipi potest, quod dicitur 8 valere, si quid utiliter gestum est. Contra vero ab injustitia excusari non possunt, qui, cum pacta improbent, tamen retinent quod sine pactis non haberent; ut cum senatus Romanus, narrante Valerio, 9 factum Cn. Domitii neque probare potuit, neque rescindere voluit: qualia multa in historiis occurrunt.

Lib. II. c. IV. §. 5. & c. XV. §. 17.

Lib. II. c. X. §. 2.

Lib. IX. 16.

IV. 1. Illud quoque ex supra a nobis dictis repetendum est, obligari eum qui præposuit, etiam si præpositus fecit 10 contra mandata arcana, intra limites tamen publicæ functionis. Hanc æquitatem recte secutus est prætor Romanus in institoria actione; neque enim omne, quod cum institore geritur, obligat eum, qui præposuit, sed ita, si ejus rei gratia cui præpositus fuerit contractum est; de quo autem 11 palam proscriptum fuit, ne cum eo contrahatur, is præpositi loco non habebitur; quod si proscriptum quidem sit, sed 12 non pateat, tenetur qui præposuit. Conditio quoque præpositionis servanda est; nam si quis sub certa lege vel 13 interventu cujusdam personæ contrahi voluit, æquissimum erit id servari, in quo præpositus est.

Lib. II. c. XI. §. 12. & 13.

L. cuicumque §. non tamen, D. de inst. act. l. sed si, §. de quo, & §. perscribere, & §. præscriptum eod. tit.

2. Cui consequens est, ut alii reges aut populi magis, alii minus ex ducum suorum contractibus teneri possint, si satis notæ sint ipsorum leges atque instituta. De his si non constat, sequendum est quod conjectura dictat, ut concessum intelligatur id, sine quo satis commode, quæ officii sunt, expediri non possunt.

3. Mandati fines si excesserit minor potestas, tenebitur ipsa, si quod promisit præstare non potest, ad æstimationem: nisi lex aliqua satis cognita id quoque impediat. Quod si dolus accesse-

rit,

6 *Quæ ad aliam causam*) Quæ satis videbat huc evasura, ut ipsius persona obstringeretur.

7 *Contractum præstent*) Ut aut obnoxios se reddant vinculo, quod subeundum est una cum utilitate ex eo proveniente, aut etiam ipsi utilitati renuntient, si grave ducunt id vinculum subire.

8 *Valere, si quid utiliter*) Ex præsumtione non facile irritum facturum aliquem, quod licet inscio se gestum sit, tamen fructus ad eum redundat, ut cumque cum onere aliquo.

9 *Factum Cn. Domitii*) Regem Arvernorum Bituitum, qui fide publica in castra Romana venerat, retinentis.

10 *Contra mandata arcana*) Diversa scilicet iis, quæ palam in speciem data sunt.

11 *Palam proscriptum*) Literis in loco publico affixo denuntiatum.

12 *Non patent*) Literis forte obscuratis pluvia casuve alio, aut ablatis & refixis.

13 *Interventu*) Non nisi adhibita persona nominata.

14 Præ

rit, id est, si 14 præ se tulerit jus majus quam habebat, jam tenebitur & de damno culpa dato, imo & ex crimine ad pœnam 15 crimini respondentem. 16 Ex priore causa bona obligantur, & si ea deficiant operæ, aut libertas corporis: ex posteriore quoque persona, aut bona, aut utrumque, pro delicti quantitate. Quod autem de dolo diximus procedet etiam, si quis 17 testationem interposuerit semetipsum obligari nolle, quia & damni dati & pœnæ justæ debitum cum delicto non voluntario sed naturali nexu cohærent.

V. Quia vero semper aut summa potestas obligatur, aut minister ejus, ideo & certum est partem alteram obligari, nec dici posse 18 claudicare contractum. Egimus de comparatione eorum, qui medii sunt ad superiores.

VI. Videamus & quid in inferiores possint. Nec puto dubitandum, quin dux milites, magistratus 19 oppidanos obligent intra eos actus 20 qui solent ab ipsis imperari; aloqui consensu Alc. l.VIII. cons.40. opus esset. Contra, ducis aut magistratus pactum 21 inferioribus proderit in mere utilibus omnino; id enim in potestate comprehensum satis est; in his quæ onus annexum habent, intra ea quæ imperari solent, omnino; extra ea, ita 22 si acceptaverint: quæ congruunt his quæ de stipulatione pro tertio ex naturali jure alibi Lib.II.c.XI. §XIV. differuimus. Generalia hæc illustriora facient subjectæ species.

VII. (b) De belli causis & consequentibus transigere 23 ad belli ducem non pertinet, neque enim belli gerendi pars est bellum finire: imo etsi cum maxima potestate præpositus fuerit, ea 24 de belli ductu erit intelligenda. Agesilai responsum ad Persas fuit *εἰρήνης τὴν πόλιν εἶναι κύριον· de pace constituendi jus esse civitati. Quam pacem A. Albinus cum Jugurtha rege Senatus injussu fecerat, Senatus rescidit*, inquit Sallustius. Jugurth. Et apud Livium est: *qui* Lib.XXXVII.

rata

14 *Præ se tulerit jus majus*) Sibi finxerit plus esse commissum & permissum quam erat.

15 *Crimini respondentem*) Majorem minoremve pro ratione criminis.

16 *Ex priore*) Damni culpa dati.

17 *Testationem interposuerit*) Instrumentum testibus subsignatum fieri duraverit.

18 *Claudicare contractum*) Quasi non paribus pedibus incedere, non utrimque æqualiter ire.

19 *Oppidanos*) Si quid illi pro his promiserunt.

20 *Qui solent*) Quod dux militibus, magistratus oppidanis mandandi jus habet.

21 *Inferioribus*) Si horum in favorem pactum fuerit.

22 *Si acceptaverint*) Non omnino, sed in his, quæ rata habuerint milites vel oppidani.

GROT. b *De belli causis & consequentibus transigere ad belli ducem non pertinet*, Belisarius Gothis: *οὐ γὰρ ἔσμεν κύριοι τὰ βασιλέως πράγματα διοικῆσαι· neque enim nos jus habemus ordinandi res Imperatoris.*

GRON. 23 *Ad belli ducem*) A republica vel principe delegatum.

24 *De belli ductu*, De negotiis ad bellum administrandum & gerendum pertinentibus: non etiam de pacificatione.

25 *Post-*

rata ista pax erit, quam non ex auctoritate senatus, non jussu populi Romani peregerimus? Sic Caudina, sic Numantina sponsio populum Romanum, ut alibi exposuimus, non obligavit. Et eatenus verum est illud 25 Posthumii, *si quid est in quo obligari populus potest, in omnia potest*, nempe eorum quæ ad ductum belli non pertinent; quod ostendunt antecedentia, de deditione, de sponsione relinquendæ aut incedendæ urbis, de statu mutando.

VIII. (c) Inducias dare ducum est, nec summorum tantum, sed & minorum, iis nempe, quos oppugnant aut obsessos tenent, & se suasque copias quod attinet. Nam alios duces pares non obligant, quod Fabii & Marcelli historia apud Livium *Lib.*XXIV. declarat.

IX. 1. Homines, imperia, agros, bello quæsita concedere itidem ducum non est. 26 Hoc jure Syria Tigrani adempta, *Just.l.*XL. quamquam Lucullus dederat. De Sophonisba, quæ bello capta *Liv.l.*XXX. erat, ait Scipio, Senatus populique Romani judicium atque arbitrium esse; ideo a Masanissa, quo duce capta erat, libertatem *Cast. de just. & jure l.*I. ei dari non potuisse. In res alias, quæ in præda sunt, jus aliquod concedi imperantibus videmus, non tam ex vi potestatis, quam cujusque populi moribus; qua de re satis superius à nobis *Lib.*III.*c.*VI dictum est. §.15.

2. At 27 nondum quæsita condonare omnino in ducum est potestate: quia oppida pleraque & homines sæpe in bello dedunt se sub conditionibus vitæ salvæ, aut & libertatis, aut & bonorum, de quibus summæ potestatis arbitrium 28 exquiri res plerumque non patitur. Pari ratione jus hoc & ducibus non summis dandum est 29 intra ea, quæ ipsis agenda commissa sunt. Maharbal Romanis quibusdam, qui ex prælio ad Thrasymenum evaserant, satis longe absente Annibale, fidem dederat non tantum vitæ, τῆς σωτηρίας, ut nimium concise narrat Polybius, sed, si arma traditissent, abire cum singulis vestimentis passurum: retinet eos Annibal hoc causatus, ὅτι Μααρβὰς οὐκ εἴη κύριος ἄνευ τῆς αὐτοῦ

25 *Posthumii*) Pronuntiatum in Caudina causa. Liv.9. 9. GROT. c *Inducias dare ducum est*) Vide Parutam lib.V. GRON. 26 *Hoc jure Syria*) Atqui non tam jure id factum quam insolentia Pompeji, qui pro libidine, quæ potuit, acta Luculli rescidit. Ideo & ipsius acta noluit confirmare senatus, neque id efficere potuit, nisi postquam, nefaria cum Cæsare & Crasso conspiratione inita, & se & rempublicam perdidit. Alioqui non magis licuisset Pompejo adimere, quam Lucullo dare; fuerant enim pari jure; sed Pompejus successor & æmulus Luculli. Licuisse autem utrumque ita, si ratum haberet senatus, ex historia notum. Cur autem Tigrani? immo Antiocho Asiatico, Pii filio, Cyziceni nepoti.

27 *Nondum quæsita*) Quæ tantummodo in spe sunt acquirendi, pacto relinquere possessoribus, si alia imperata facere velint.

28 *Exquiri res*) Brevitas occasionis.

29 *Intra ea*) In iis duntaxat causis, quæ illis delegantur.

GROT.

αὐτοῦ γνώμης, διδοὺς τὴν ἀσφάλειαν τοῖς ὑποτασσομένοις· (d) *in potestate Maharbalis non fuisse, se inconsulto fidem dare se dedentibus, qua ipsos illæsos aut indemnes præstaret*. Judicium de hoc facto Livii sequitur. 30 *Punica religione servata fides ab Annibale est*.

3. Quare & M. Tullium in Rabirii causa 31 ut oratorem audire debemus, non ut judicem. Vult a Rabirio Saturninum jure cæsum, quem consul C. Marius data fide ex capitolio abduxerat. *Fides*, ait, *qui potuit sine senatus consulto dari?* & ita rem agit quasi Marium solum fides ista obstringeret. Atqui C. Marius ex senatusconsulto potestatem acceperat operam dandi, ut imperium populi Romani majestasque conservaretur. (e) In ea potestate, quæ Romanis moribus erat maxima, quis neget comprehensum jus dandæ impunitatis, si eo modo omne periculum a republica arceretur?

X. Cæterum in his ducum pactis, quia de re agunt aliena, quatenus contractus natura patitur, 32 adstringenda interpretatio, nempe ne aut ex ipsorum facto summa potestas plus quam vellet obligetur, aut ipsi damnum subeant officium faciendo.

XI. Ita qui in deditionem puram a duce accipitur, eo jure acceptus censetur, ut de eo victoris populi, aut regis arbitrium sit, cujus exemplum est in Gentio Illyrii, & Perseo Macedoniæ rege, qui se, ille Anicio, hic Paulo dediderunt.

XII. Sic adjecta cautio, 33 *ita ratum sit, si populus Romanus censuisset*, quam sæpe in sponsionibus invenias, efficiet, ut, ratihabitione non secuta, dux in nihil ipse teneatur, nisi si qua locupletior factus sit.

XIII. Et, qui oppidum tradere promiserunt, possunt præsidium dimittere, ut fecisse Locrenses legimus.

*Liv.l.*XXIV.

GROT. d *In potestate Maharbalis non fuisse, se inconsulto fidem dare se dedentibus*) Non magis probabile erat in re simili effugium, quo usus Bajazetes adversus Servios Cratovianos, narrante Leunclavio lib. VI.

GRON. 30 *Punica religione servata*) Id est, non servata: semper enim male audierunt Pœni ob perfidiam.

31 *Ut oratorem, non ut judicem*) Vide ad illa prolegom. sectæ argumento, causæ servire.

GROT. e *In ea potestate, quæ Romanis moribus erat maxima*.) Vide Sallustium in bello Catilinario. Tullianæ huic cavillationi non dispar illa Consalvi in ducem Valentinum Guicciardini libro VI.

GRON. 32 *Adstringenda*) Strictior & angustior sumenda.

33 *Ita ratum sit*) Liv. 37, 45. *Pro impensis in bellum factis 15000. talentum Euboicorum dabitis, quingenta præsentia, duo millia quingenta, quum senatus populusque Romanus pacem comprobaverit: millia deinde talenta per duodecim annos*. Hæc quinquaginta, si senatus pacem non comprobasset, restitui vult auctor. *Liv.* 33, 15.

CAP-

CAPUT XXIII.

De fide privata in bello.

I. Ciceronis est illud satis tritum: *etiam si quid* [1] *singuli temporibus adducti hosti promiserint, est in eo ipso fides conservanda*, singuli, milites puta aut pagani; nihil enim ad fidem refert: Mirum est inventos esse juris magistros, qui docerent, pacta publice cum hostibus inita fidem adstringere; at quæ [2] a privatis fierent, non item. Nam, cum privati jura privata habeant quæ obligare possunt, & hostes capaces sint acquirendi juris, quid esse potest quod obligationem impediat? adde quod nisi id statuatur, [3] datur cædibus occasio, libertati impedimentum; nam & illæ caveri sæpe, & hæc obtineri a captivis, fide privatorum sublata, non poterit.
Bart. in l. conventionū, D. de pactis. Zas. in apol. contra Eckium.
Hoc Libro c. XIX. §. 2.

II. Imo non hosti tantum illi, quem jus gentium agnoscit, sed & latroni & piratę data privatim fides obligat, perinde ut de fide publica supra diximus. Id interest, quod si metus injustus ab
Supra lib II c. XI. §. 7. & lib. III c. XIX. §. 5

GRON. 1 *Singuli temporibus adducti*) Quæ scilicet non promitterent, nisi dura & infelicia tempora experirentur.

2 *A privatis*) Videntur illi privatos considerasse tanquam pupillos & servos, qui sine auctoritate tutorum & dominorum obligare se nequeunt.

3 *Datur cædibus*) Minus enim parcent pollicentibus se redemtum iri, & si cui pepercerint, eum, quod nunc sæpe fit, fide data nunquam dimittent ad pretium redemtionis comparandum, si certum erit, eum ista fide non obligari.

ab altero incussus impulerit ad promittendum, is qui promisit petere restitutionem, aut, si alter nolit, 4 sibi eam præstare potest. Quod 5 in metu procedente ex bello publico juris gentium locum non habet. Quod si & jusjurandum accesserit, jam omnino quod promissum est præstandum erit ab eo qui promisit, si perjurii crimen effugere volet. Sed tale perjurium si in hostem publicum commissum sit, puniri ab hominibus solet; si in latrones aut piratas, 6 dissimulari odio eorum, quorum commodum agitur.

Oldr. cons. 7. Covar. de matrim. p. 11. c. 3. §. 4. n. 21.

III. In hac quoque privata fide 7 minorem non excipiemus, qui 8 ejus status est, ut actum intelligat. Nam quæ minoribus consulunt beneficia, ex jure sunt civili. Nos de jure gentium quærimus.

Lib. II. c. XI. §. 6.

IV. Et de errore alibi diximus, ita jus dare a contractu recedendi, si id, quod per errorem creditum fuit, 9 in mente agentis vim habuerit conditionis.

V. 1. At, quo usque se extendat privatorum in paciscendo potestas, difficilior inspectio est: Quod publicum est, a privato alienari non posse satis constat; nam si ne ducibus quidem belli id permissum est, ut modo probavimus, multo minus privatis. Sed de ipsorum actionibus ac rebus quæri potest, quia videntur hæc quoque concedi hostibus non posse sine aliquo damno partis; unde videri possunt talia pacta 10 illicita cum civibus ob jus supereminens civitatis, tum conductis militibus ob fidem sacramento datam.

XXII. §. 7.

2. Sed sciendum est, ea pacta, quæ 11 malum majus aut certius evitant, magis utilia quam damnosa etiam publico censeri debere, quia minus malum induit rationem boni: χρὴ τῶν κακῶν ἐπιλέγεσθαι τὰ μετριώτερα, ut ait quidam apud Appianum. Neque vero 12 fides sola, qua quis potestatem ipsam sui & suarum rerum non abdicat, neque utilitas publica sine legis auctoritate id effi-cere

Punic.

4 *Sibi eam præstare*) Protestando & nihil solvendo.

5 *Quod in metu procedente ex bello*) Neque metus ille injustus.

6 *Dissimulari*) Impunitum transmitti, non quasi non sit perjurium, sed quia istis hominibus jus non redditur, quippe habeantur pro servis pœnæ, atque adeo pro nullis.

7 *Minorem*) XXV. annis.

8 *Ejus status est*) Eam vim naturæ ingeniique habeat.

9 *In mente agentis*) Ita præsumtum sit, ut fuerit præcipua causa contractus: qua deficiente, etiam quod actum est, irritum fore tacite consensum putatur.

10 *Illicita cum civibus ob jus*) Tanquam qui non habuerint potestatem earum actionum & rerum, ob jus, quod in eos habet princeps vel civitas.

11 *Malum majus*) Scilicet captus civis vel miles aut in perpetuum omittendus est, aut quandam actionem vel rem suam debet obligare ac subtrahere civitati vel principi. Satis consulit juri eminenti civitatis vel principis se conservando. Alterum perinde accipiendum est; ac si morbo vel calamitate amissum esset.

12 *Fides sola*) Promissio, qua quis non alterius se ditioni subjicit, & manet rerum suarum dominus, etsi ad aliquid dandum faciendumve se obligaverit.

13 *Parcit*

efficere possunt, ut quod factum est, etiamsi contra officium factum esse detur, irritum sit, & effectu juris omni careat.

3. Lex quidem posset adimere subditis aut perpetuis, aut temporariis hanc potestatem; sed neque lex hoc semper facit, 13 parcit enim civibus: neque semper facere potest; nam leges humanæ, ut alibi diximus, vim obligandi tum demum habent, si latæ sint 14 ad humanum modum, non si onus injungant; quod a ratione & natura plane abhorreat. Et ideo leges & præcepta specialia, quæ tale quid aperte præ se ferunt, pro legibus haberi non debent; generales autem leges interpretatione benigna ita accipendæ sunt, ut casus summæ necessitatis excludant. Lib. I. c. IV §. 7. 2. 3. Lib. II. c. XIV §. 12. 2.

4. Quod si actus, qui lege aut præcepto interdictus erat, & valere vetitus, interdici æquo jure potuit, jam irritus erit actus privati, sed puniri tamen idem poterit, ideo quod promisit id, quod sui juris non erat, maxime si juratus id fecerit.

VI. Promissio captivi de 15 redeundo in carcerem, merito toleratur; 16 neque enim deteriorem reddit captivi conditionem. Non ergo, ut quidam existimant, gloriose tantum fecit M. Attilius Regulus, sed & quod debebat: *Regulus*, inquit Cicero, *non debuit conditiones, pactionesque bellicas & hostiles perturbare perjurio.* Off. III.
Nec obstat illud:

Atque sciebat, quæ sibi barbarus Horat.
Tortor pararet.

Nam & hoc fieri posse jam scierat, cum promitteret. Sic & de decem captivis, ut quidem ex antiquis scriptoribus rem narrat Gellius, *octo postliminium justum non esse sibi responderunt; quoniam (a) dejurio vincti forent.* Lib. VII.

VII. 1. Solent & promittere quidam 17 ne in certum locum redeant, ne adversus eum, qui ipsos in potestate habet, militent. Prioris exemplum apud Thucydidem, ubi sic Ithomenses promittunt Lacedæmoniis, exituros se Peloponneso, nec unquam redituros. Posterius nunc frequens est. Vetus exemplum est apud Polybium, ubi dimittuntur ab Amilcare Numidæ sub lege, μηδένα φέρειν ὅπλον πολέμιον κατ' αὐτῶν: *ne adversus Carthaginienses eorum quis* Lib. I.

13 *Parcit enim civibus*) Non vult eos potius perire, quam quidquam sui hostibus, cum in eorum potestatem venerint, pacto obligare.

14 *Ad humanum modum*) Non plus exigant, quam potest ab humana imbecillitate præstari.

15 *Redeundo in carcerem*) Si scilicet aliquid, quod suscepit, cum dimitteretur, non effecerit.

16 *Neque enim deteriorem*) Quippe qui, si efficiat, liberetur: sin, eodem sit loco, quo antea.

GROT. a *Dejurio vincti*) Id est, capitis minores, ut Horatius de Regulo loquitur.

GRON. 17 *Ne in certum locum*) Ubi præsentia illorum vehementer aut utilis illi parti, de qua captivi sunt, aut damnosa illi, quæ ceperat & dimittit.

quisquam arma hostilia ferret. Simile pactum habet in Gothicis (b) Procopius.
Gotth, III.

2. Hoc pactum quidam irritum pronuntiant, quia sit contra officium, quod patriæ debeatur. At non, quicquid contra officium est, statim & irritum est, ut & alibi & supra diximus. Deinde vero ne contra officium quidem, libertatem sibi parere id promittendo, quod jam est in hostis manu. Nihilo enim deterior fit patriæ causa, cui is qui captus est, ni liberetur, jam periisse censendus est.

VIII. Promittunt & nonnulli 18 non fugere; tenet hoc eos, etiamsi 19 vincti promiserint, contra quam quidam sentiunt. Nam & sic solet aut vita servari, aut mitior obtineri custodia. Si vero vinctus sit postea, ita demum 20 liber erit, si ideo promiserit, ne vinciretur.

IX. Satis inepte quæritur, an, qui captus est, 21 alii dedere se possit. Nimis enim certum est, neminem sua pactione jus alteri quæsitum adimere posse. Est autem captori jus quæsitum, aut ipso belli jure, aut partim belli jure, partim 22 concessu ejus qui bellum gerit, secundum ea quæ supra exposuimus.
Lib. III. c. VI. §. 23. & seq.

X. Circa effectus pactorum egregia quæstio est, an privati, si in fide præstanda negligentes sint, a suis potestatibus cogendi sint eam implere. Et cogendos verius est in bello duntaxat solenni, ob jus gentium, quo bellum gerentes obstringuntur alter alteri jus reddere, etiam de factis privatorum; ut puta si a privatis violati essent hostium legati. Sic Cornelius Nepos, recitante Gellio, scripserat, multis (c) in senatu placuisse, ut ii de 23 decem captivis, qui redire nollent, datis custodibus ad Hannibalem deducerentur.
Lib. VIII. c. 8

XI. De interpretatione tenendæ regulæ jam aliquoties memoratæ, ut a proprietate verborum non recedatur, nisi absurdi vitandi causa, aut ex alia satis certa mentis conjectura; ut in dubio magis interpretemur verba contra eum, qui legem dedit.
Lib. II. c. XVI §. 2. Hoc lib. c. XX. §. 26.

XII. Vitam pactus non etiam ad libertatem jus habet. Ve-

GROT. b *Procopius*) Gotth. II. de Herulis.

GRON. 18 *Non fugere*) Si habeantur in liberiori custodia.

19 *Vincti*) Quum in arctissima custodia haberentur.

20 *Liber erit, si ideo promiserit*) Quia promissionem non videtur accepisse, qui eum tenet. 2. 11. 4.

21 *Alii se dedere*) Vel dum trahitur ab homine ignoto aut infesto videns alium notum, præsertim honoratioris militiæ, vel etiam literis e custodia datis.

22 *Concessu ejus*) Hujus enim primario sunt, quæ capiuntur.

GROT. c *In senatu placuisse*) Idem jam ante senatus redire eos coegerat, quos Pyrrhus sub conditione dimiserat. Appianus excerpt. legat. num. 6.

GRON. 23 *Decem captivis*) Quos Hannibal dimiserat ut tentarent, numquid senatus Romanus redimeret captivos, fide data, si non impetrarent, in castra redituros.

24 Ve-

Vestium nomine arma non veniunt; sunt enim hæc diversa. 24 Venisse auxilium recte dicitur si sit in conspectu, etiamsi nihil agat; nam ipsa præsentia suam vim habet.

XIII. At 25 rediisse ad hostem non dicetur qui clam rediit ut statim exiret; rediisse enim ita intelligi debet, ut in potestate hostium iterum sit. Contraria interpretatio veteratoria Ciceroni, stulte callida, quę fraudem in se & perjurium habeat. Eadem Gellio fraudulenta calliditas, a Censore ignominiis notata; qui eam adhibuerant, intestabiles & invisi. *De off. III. Lib. VII. c. 19.*

XIV. (d) Justa auxilia in pactis deditionis non faciendæ, si ea advenerint, intelligi debent talia quæ periculum cessare faciant.

XV. Notandum & hoc, si quid 26 de executionis modo convenit, id conditionem non injicere pacto, ut si dictum certo loco solvi, qui locus postea dominum mutaverit.

XVI. De obsidibus retinendum quod supra diximus, plerumque eos accessionem esse 27 principalis actus; sed tamen conveniri etiam posse ut disjunctiva sit obligatio, nimirum ut aut fiat aliquid, aut obsides retineantur. Sed in dubio tenendum est illud, quod maxime est naturale, id est, ut accessio tantum credantur. *Hoc libro c. 20. §. 58.*

24 *Venisse auxilium*) Si quis promiserit deditionem, nisi certum intra tempus adventarint auxilia, & illud tempus finiatur, dum auxiliarii e longinquo prospiciuntur, illique nec dum aut applicuerint se nobis aut aggrediantur hostem, sine perfidia deditionem recusabit.

25 *Rediisse ad hostem*) Si quis promisit se rediturum ad hostem, nisi cuja causa dimittitur, id effectum reddiderit, non satisfecit fidei, si sic rediit, ut nemo intelligeret rediisse, quo fallens hostem paullo post evaderet.

GROT. d *Justa auxilia in pactis deditionis*) Sunt ejus pacti exempla quatuor in III. Gotthicorum Procopii. Aliud de Luca apud Agathiam lib. I. De Castello Corsicæ apud Bizarum historiæ Genuensis X. alia libro XVIII. & in bello in Mauros. Habet tale & Cromerus lib. XI.

GRON. 26 *De executionis modo*) Isque modus propter incidentem caussam non queat servari, non ideo rem ipsam esse irritam.

27 *Principalis actus*) Ejus quod maximum & præcipuum promissum est, adeoque hoc præstito illos debere dimitti.

CAPUT XXIV.

De fide tacita.

I. *Tacite quomodo fides interponatur.*

II. *Exemplum in eo qui in tutelam recipi a populo aut rege expetit:*

III. *Qui colloquium postulat aut admittit.*

IV. *Huic tamen, dum collocutori non noceat, integrum esse res suas promovere.*

V. *De mutis signis ex consuetudine aliquid significantibus.*

VI. *De tacita approbatione sponsionis.*

VII. *Pœna quando tacite remissa.*

I. Si-

L. ea lege, D. locati.

I. Silentio 1 quædam conveniri non male a Javoleno dictum est, quod in publicis, & in privatis, & in mixtis conventionibus usu venit. Causa hæc est, quod consensus, qualitercumque indicatus & acceptatus, vim habet juris transferendi. Signa autem consensus sunt & alia præter voces & literas, ut non semel jam indicavimus. 2 Quædam natura insunt actui.

Lib. II. c. IV. §. 43.

Lib. 3. c. 1. §. 8.

II. Exemplum sit in eo qui aut ab hostibus, aut ab externis veniens in alterius populi, aut regis fidem se dat; nam hic quin tacite se obliget, 3 ne quid faciat adversus eum statum in quo præsidium petit, dubitari non debet. Quare sequendi non sunt qui 4 Zopyri factum a reprehensione remotum ajunt; neque enim fides ejus in regem, perfidiam in eos ad quos confugerat excusat. Idem de Sexto Tarquinii filio, qui ad Gabios se contulerat, dictum esto. De Sinone Virgilius:

Liv. lib. 1.

Æneid. II.

Accipe nunc Danaûm insidias, & crimine ab uno
Disce omnes.

III. Sic & qui colloquium aut postulat, aut admittit, (a) tacite pollicetur, collocutoribus id innoxium fore. Hostibus per colloquii speciem violandis jus gentium violari pronuntiat Livius: addit, 5 colloquium perfide violatum; nam *per fidem* mendose eo loco scribitur. Cn. Domitius eo quod Bituitum regem Arvernorum per colloquii simulationem accersitum, hospitioque exceptum vinxit, hoc a Valerio Maximo judicium refert: *Nimia gloriæ cupiditas 6 perfidum existere coegit*. Quamobrem mirari subit, cur scriptor libri octavi belli Gallici Cæsaris, sive is Hirtius est, sive Oppius, simile factum T. 7 Labieni referens, adjecerit, *infide-*

L. XXXVIII.

Lib. X. c. 6.

GRON. 1 *Silentio quædam promitti*) Quædam promissa intelligi, etiamsi nominatim designata non fuerint.

2 *Quædam natura*) Etsi nec dicto, nec scripto, nec alio signo externo exposita sint, tamen quia sine illis, in quod consensum est, constare non potest, pro expressis habentur.

3 *Ne quid faciat*) Moliatur adversus eam rempublicam.

4 *Zopyri factum*) Justin. 1, ult.

GROT. (a) *Tacite pollicetur collocutoribus id innoxium fore*) Merito Agathias Ragnarim Hunnum culpat, quod abeuntem a colloquio Narsetem telo transfigere voluerit. Agath. libro II.

GRON. 5 *Colloquium perfide*) Liv. 38, 25. *Pauci ergo effugerunt, captus est nemo: major multo pars per fidem violati colloquii pœnas morte luerunt.* Plaut. Mostell. 2, 2. 69. *per fidem deceptus sum: hospes hic me necavit.* Livius 1, 9. *incusantes violati hospitii fœdus, Deumque invocantes, cujus ad solemne ludosque per fas ac fidem decepti venissent.* Seneca de provid. cap. 3. multa millia civium Romanorum, uno loco, post fidem; immo per ipsam fidem trucidata.

6 *Perfidum existere*) Florus Asinam Cornelium, qui simulato colloquio evocatus atque ita oppressus fuit, vocat perfidiæ Punicæ documentum. 2, 2.

7 *Labieni*) Qui Comium pro rebelle, ingrato & non semel perfido habebat.

8 *Aver-*

fidelitatem ejus (Comii scilicet) *sine ulla perfidia judicavit comprimi posse*; nisi hoc Labieni magis quam scriptoris judicium est.

IV. At non ultra tacita illa voluntas trahenda est quam dixi; nam dum collocutores nihil patiantur, specie colloquii 8 avertere hostem a belli consiliis, sua interim promovere, perfidia vacat, & dolis bonis annumeratur; quare qui deceptum spe pacis regem Perseum arguebant, non tam juris & fidei, quam animi excelsi & gloriæ bellicæ habebant rationem, ut ex his quæ de dolis bellicis diximus satis potest intelligi. Ejusdem generis erat fraus illa, qua Asdrubal ex Ausetanis saltibus exercitum servavit; & qua Scipio Africanus major situm castrorum Syphacis perdidicit, utrumque narrante Livio. Quorum exemplum imitatus (b) L. Sylla bello sociali apud Æserniam, ut apud Frontinum legimus.

Livius libro XLII.
Lib. 3. *c.* 1. §. 6 *& seq.*
Livius libro XXVI. *&* XXX.
Lib. 1. *c.* 5.

V. Sunt & signa quædam muta ex consuetudine significantia, ut olim 9 vittæ & rami olivarum; apud Macedones 10 hastarum erectio; apud Romanos (c) 11 scuta capiti imposita, (d) signa supplicis deditionis, quæ proinde 12 obligant ad arma ponenda. Qui vero deditionem accipere se significat, an obligetur, & quatenus, ex his quæ supra dicta sunt, petendum est. (e) Hodie vela candida tacitum habent signum petiti colloquii; obligabunt ergo non minus quam si voce petitum esset.

Lib. 3. *cap.* 4. §. 12. *&* c. XI. §. 15.

VI. Sponsio a ducibus facta quatenus tacite approbata a populo aut rege censeri debeat, & hoc jam supra diximus, nimirum ubi & actus fuit cognitus, & aliquid factum, aut non factum.

Lib. 2. *c.* XV. §. 17. *& lib.* 3. *c.* 22. §. 3.

8 *Avertere hostem*) Securum & minus intentum rebus gerendis reddere, quum ipse interim diligenter compararet, ut apud Justinum Ptolomæus Philopator legationibus missis, quoad vires parasset, morabatur Antiochum, lib. 30, 1, GROT. b *L. Sylla*) Et Cæsar Dictator adversus Tencteros & Usipetes. Appianus exc. legat. n. 16. GRON. 9 *Vittæ & rami olivarum*) Virgil. 8. 127. *Optime Grajugenum, cui me fortuna precari, Et vitta comtos voluit prætendere ramos.*

10 *Hastarum erectio*) Liv. 33. 10. GROT. c *Scuta capiti imposita*) Appianus civilium 1. GRON. 11 *Scuta capiti imposita*) Appianus 2. civil. p. 454. de Afranianis interceptis. GROT. d *Signa supplicis deditionis*) Apud Persas manus post tergum complicatæ. Ammianus lib. XVIII. ad quem locum notata Lindenbrogii vide: scuta & vexilla perversa apud Romanos, notat idem Ammianus libro XXVI. Submittere vexilla, Latinus Pacatus panegyrico. Apud Germanos & eorum exemplo alios, herbam porrigere. Plinius lib. XXII. 4. Qui victi se dedunt inermes supplicant, ait Servius ad 1. Æneid. GRON. 12 *Obligant ad arma*) Quæ signa si partis alterius præliatores edant, alterius partis est inhibere hostilia.

GROT. e *Hodie vela candida tacitum habent signum petiti colloquii*) Ignis succensus petiti colloquii signum apud septentrionis populos. Meminit Johannes Magnus & alii. Plinius lib. XV, 30. de lauru: *ipsa pacifera, ut quam prætendi etiam inter armatos hostes quietis sit indicium.* GRON.

ctum, 13 cujus rei alia causa extra voluntatem federis probandi dari non possit.

VII. (f) Pœnæ remissio ex sola dissimulatione non potest colligi; sed opus est accedat actus talis qui aut amicitiam per se ostendat, ut fedus amicitiæ causa; aut opinionem de tali virtute cui merito antefacta condonari debeant, sive ea opinio verbis indicata est, sive rebus quæ ex more institutæ sint ad talem significationem.

GRON. 13 *Cujus rei alia causa*) Quod nemo intelligat aliam ob rationem vel factum vel intermissum, quam quod ostenderint pactionem a præfecto suo factam ratam haberi; aut quod nunquam facturi vel intermissuri erant, nisi ratum habuissent.

GROT. f *Pœna remissio*) Tractat Polybius servatus in excerptis legationum num. 22. an si remissa sit pœna iis qui facinus fecere, simul remissa sit mandatoribus? non puto; singulos enim tenent sua delicta.

CAPUT XXV.

Conclusio, cum monitis ad fidem & pacem.

I. *Monita ad fidem servandam.*
II. *In bello pacem semper spectandam.*
III. *Et amplectendam etiam cum damno, Christianis præsertim.*
IV. *Utile id victis:*
V. *Et victori.*
VI. *Et quorum res dubiæ sunt.*
VII. *Pacem factam summa religione servandam.*
VIII. *Votum & finis operis.*

I. 1. Atque hic finire me posse arbitror, non quod omnia dicta sint quæ dici poterant, sed quod dictum satis sit ad jacienda fundamenta, quibus si quis velit superstruere speciosiora opera, adeo me invidentem non habebit, ultro & gratiam referet. Tantum antequam dimitto lectorem, sicut, cum de bello suscipiendo agerem, monita quædam bello quantum fieri potest declinando adjeci, ita nunc quoque monita pauca addam, quæ in bello & post bellum valeant ad fidei curam & pacis; & fidei quidem tum propter alia, tum 1 ne spes pacis adimatur. Fide enim non tantum respublica quælibet continetur, ut Cicero dicit, sed & major illa gentium societas; hac sublata, ut vere Aristoteles, ἀνῄρηται ἡ πρὸς ἀλλήλους χρεία τῶν ἀνθρώπων, *tollitur quod inter homines est commercium.*

Off. 3. Rhet. ad Theod. 1, l. 15.

2. Ita-

GRON. 1 *Ne spes pacis*) Nam quæ cum eo pax esse potest, a quo nulla securitas est; sed semper insidiæ aut vis expectandæ sunt. Talis autem, qui fidem & jusjurandum nullo sibi loco esse demonstravit.

GROT.

2. Itaque merito idem ille Cicero nefarium esse ait, fidem frangere quæ continet vitam: *Sanctissimum*, ut Seneca loquitur, *humani pectoris bonum*, quam tanto magis præstare debent summi hominum rectores: quanto cæteris impunius peccant. Itaque fide sublata (a) feris erunt similes, quarum vim omnes exhorrent. Et justitia quidem in cæteris suis partibus 2 sæpe habet aliquid obscuri: at fidei vinculum per se manifestum est, imo ideo quoque usurpatur ut de negotiis omnis dematur obscuritas. *Epistola lxxxiii.* *Cic. pro Q. Rosc.*

3. Quo magis regum est religiose hanc colere, primum conscientiæ, deinde & 3 famæ causa qua stat regni auctoritas. Ne dubitent igitur, eos qui ipsis fallendi artes instillant, 4 id ipsum facere quod docent. Non potest diu prodesse doctrina quæ hominem hominibus insociabilem facit: adde & Deo invisum.

II. Deinde in tota belli administratione non potest securus & Deo fidens animus retineri nisi semper in pacem prospectet. Verissime enim dictum a Sallustio: *Sapientes pacis causa bellum gerere*. Cui congruit Augustini sententia: *non pacem quæri ut bellum exerceatur, sed bellum geri ut pax acquiratur*. Ipse Aristoteles non semel accusat gentes, quæ bellicas actiones 5 quasi pro ultimo fine sibi proponerent. Ferinum quiddam vis est; quę in bello ma- *Oratione ad Cæs.* *Epist. I. ad Bonif.* *VII. Pol. II. & XIV.*

GROT. a *Feris erunt similes*) Legati Justiniani apud Procopium Persicorum II. Chosroen sic alloquuntur: εἰ μὴ πρὸς παρόντα σὲ, ὦ βασιλεῦ, οἱ λόγοι ἐγίγνοντο, οὐκ ἄν ποτε ᾠόμεθα Χοσρόην τοῦ Καβάδα ἐς γῆν τὴν Ῥωμαίων ἐν ὅπλοις ἥκειν, ἀτιμάσαντα μὲν τοὺς διομωμοσμένους σοι ὅρκους, ὃ τῶν ἐν ἀνθρώποις ἁπάντων ὕστατόν τε καὶ ἐχυρώτατον εἶναι δοκεῖ τῆς ἐς ἀλλήλους πίστεώς τε καὶ ἀληθείας ἐνέχυρον. διαλύσαντα δὲ τὰς σπονδὰς, ὧν ἡ ἐλπὶς ἀπολέλειπ δὲ μόνη τοῖ διὰ τὴν ἐν πολέμῳ κακοπραγίαν οὐκ ἐν τῷ ἀσφαλεῖ βιοτεύουσιν. ὃ γὰρ ἄλλο οὐδὲν τὸ τοιοῦτον εἴποι τὶς ἂν εἶναι ἢ τῶν ἀνθρώπων τὴν δίαιταν ἐς τὴν τῶν θηρίων μεταβεβλῆσθαι. ἐν γὰρ τῷ μηδαμῇ σπένδεσθαι, τὸ πολεμεῖν ἀπέραντα λελείψεσθαι πάντας. πόλεμος δὲ, ὁ πέρας οὐκ ἔχων, ἐξοικίζειν τῆς φύσεως τοὺς αὐτῷ χρωμένους ἐς ἀεὶ πέφυκεν. *Nisi ad te præsentem, Rex, hæc haberetur oratio, nunquam putassemus Chosroen Cabadæ filium cum armis intraturum in fines Romanos, contemptis primum juramentis juratis; quod inter homines summum firmissimumque creditur veritatis & fidei pignus: ruptis præterea federibus, quæ sola spes relinquitur iis qui ob belli mala non in tuto vivunt. Quid enim hoc aliud esse dicamus, quam hominum vitam in ferarum vitam mutare: nam sublatis federibus sequetur ut omnes inter se æterna gerant bella. Bella autem sine fine hanc vim habent, ut homines perpetuo teneant naturæ suæ extorres.*

2 *Sępe habet aliquid obscuri*) Non agnoscitur semper, sed plerumque ab utraque parte speciose prætenditur.

3 *Fama quæ stat*) Tacit. 4. annal. 40. *Cæteris mortalibus in eo stare consilia, quid conducere sibi putent, principum diversam esse sortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda.*

4 *Id ipsum facere*). Ne ipsis quidem fidos esse, quibus erga alios perfidiæ sint auctores.

5 *Quasi pro ultimo*) propter se expetendas quæ bellum gererent tantummodo, quia nihil præclarius, quam bellum gerere putarent.

maxime eminet; quo diligentius curandum est ut humanitate temperetur, ne nimium feras imitando dediscamus hominem.

III. Pax ergo tuta satis haberi si potest, 6 & malefactorum, & damnorum & sumtuum condonatione non male constat; praecipue inter Christianos quibus pacem suam 7 Dominus legavit. Cujus 8 optimus interpres nos vult, quantum fieri potest, quantum in nobis situm est, cum omnibus pacem quaerere. Viri boni est initia belli invitum suscipere, extrema non libenter persequi: ut apud Sallustium legimus.

Rom. xii. 18.

IV. Satis quidem hoc unum esse debet, sed & plerumque utilitas humana eodem trahit; primum eos qui minus valent; quia periculosum est longum cum valentiore certamen, &, ut in navi fit, 9 jactura aliqua redimenda major calamitas, omissa ira ac spe fallacibus, ut recte Livius dixit, auctoribus, hunc sensum (b) Aristoteles sic enuntiat: *κρεῖττον τοῖς κρείττοσι μέρος τι τῶν ὑπαρχόντων προέσθαι, ἢ πολέμῳ κρατηθέντας αὐτοὺς αὐτοῖς χρήμασιν ἀπολέσθαι. Satius est his qui plus pollent aliquid rerum suarum relinquere, quam bello victos cum rebus perire.*

V. Sed & eos qui validiores sunt; quia bonis suis rebus, ut idem Livius non minus vere ait, 10 ampla ac speciosa dantibus pax est; ac melior tutiorque quam sperata victoria. Cogitandus enim 11 Mars communis; *ἐνθυμητέον*, ait Aristoteles, *τὰς μεταβολὰς τὰς ἐν πολέμῳ ὡς πολλαὶ καὶ παράλογοι γίνονται. Cogitandum in bello quam multae quamque improvisae mutationes accidere soleant.* In oratione quadam pro pace apud Diodorum culpantur. *οἱ τὸ μέγεθος τῶν ἀνδραγαθημάτων προσφερόμενοι ὥσπερ τῆς τύχης οὐκ ἐναλλὰξ εἰθισμένης βραβεύειν τὰ κατὰ πόλεμον προτερήματα. qui rerum gestarum a se magnitudinem extollunt, plane quasi non is mos esset fortunae belli 12 prospera civibus largiri.* (c) Et maxime metuenda de-

6 *Et malefactorum*) etiamsi pro injuriis & damnis & impensis parum satisfiat, non repudianda est.

7 *Dominus legavit*) quasi testamento & ultimis monitis mandatisque reliquit.

8 *Optimus interpres*) Internuntius, Apostolus.

9 *Jactura redimenda*) Uti, tempestate orta, jactis in mare mercibus oneribusque aliis levatur navigium & naufragium vitatur: sic concedendo aliquid potentiori exitium a bello imminens cavendum.

GROT. b *Aristoteles sic enunciat*) Philo vero de constitutione principis hunc in modum: *εἰρήνη κἂν ἢ σφόδρ᾽ ἐπιζήμιος, λυσιτελεστέρα πολέμου. Pax quamvis cum magno detrimento, bello utilior.*

GRON. 10 *Ampla & speciosa*) Possunt dictare ac praescribere conditiones, quae ipsis plus commodi & gloriae adferunt.

11 *Mars communis*) Alea belli, quae saepe summa misceet imis.

12 *Prospera civibus largiri*) parvo intervallo aut monumento interposito variare & ex secundis adversas facere.

GROT. c *Et maxime metuenda desperantium audacia*).

Δειναὶ γὰρ καὶ κνίσματ᾽ ἀποιχομένοιο λέοντος.

Quippe timenda etiam morientis lustra leonis.

GRON.

desperantium audacia, tanquam acerrimi 13 morientium belluarum morsus.

VI. Quod si uterque pares sibi videantur, id vero, Cæsare auctore, optimum tempus de pace agendi, dum sibi uterque confidit. *Bell. civ. 1.*

VII. Pax autem facta qualibuscumque legibus servanda omnino ob eam, quam diximus, fidei sanctimoniam, soliciteque cavenda non tantum perfidia, sed & quidquid 14 animos exasperat. Nam quod de privatis amicitiis dixit Cicero, ad has publicas non minus recte aptes; quæ cum omnes summa religione ac fide tuendæ, tum eæ maxime quæ ex inimicitiis revocatæ sunt in gratiam.

VIII. Inscribat hæc Deus (qui solus hoc potest) cordibus eorum, quorum res Christiana in manu est, & iisdem 15 mentem divini humanique juris intelligentem duit, quæque semper cogitet lectam se ministram ad regendos (d) homines, Deo carissimum animal.

GRON. 13 *Morientium belluarum morsus*) Florus 2, 15.

14 *Animos exasperat*) Contra amicitiam est, ut loquitur 3, 24. 40.

15 *Mentem divini humanique*) Votum Tiberii apud Tacitum 4. annal. 38.

GROT. d *Homines, Deo carissimum animal*) Sic Chrysostomus sermone de eleemosyna dixit. ἄνθρωπος τὸ περισπούδαστον ζῶον τῷ Θεῷ.

FINIS

Librorum de jure belli ac pacis.

A

Ex vita S.LUDOVICI *Regis Francorum descripta a Joinvillio* cap. LXXXIX.

QVi in magno erant regis consilio sæpe eum reprehendebant, quod tantum laboris sumeret ad pacem inter exteros reponendam; mendose eum facere quod non eos bellare sineret; aliquanto post fore ut rectius transigatur. Respondebat rex non recte eos loqui. Si, inquit, principes & dynastæ vicini regni mei viderent me facile perpeti, ut bella inter se gererent, dicerent inter se, Rex Francorum dolo malo nos bellare patitur: atque inde odium in me conciperent, & aliquando me incursarent, unde malum regno meo evenire posset. Præterea fieri posset ut & Dei iram in me accerserem, cum dicat Deus benedictos esse, qui operam dant ut ad pacem & concordiam revocentur discordantes. Affirmare possum & Burgundiones & Lotharingos conspecta regis bonitate & justitia tam ejus fuisse amantes eique obsequentes, ut causas controversiarum inter ipsos ortarum apud ipsum agerent. Vidi eos sæpe venientes modo Lutetiam, modo Remos, modo Melodunum, modo in loca alia, in quibus Rex erat.

Ex vita ejusdem juxta Mandata S.LUDOVICI Regis data filio ex actis Collegii rationalium in urbe Parisiensi.

SI qua controversia aut actio in te moveatur, inquire in veritatem tam contra te quam pro te. Si quid alieni habere te animadvertas, quod aut te aut majores tuos cepisse constet, fac illico restituatur. Cave bellum geras adversus Christianum quemquam, nisi ex multorum consilio, & ita si bellum evitare non possis. Quod si bellum habeas, abstine ab ecclesiasticis & iis qui tibi nihil nocuere. Si inter subditos tuos bellum aut rixæ oriantur, fac eos ad concordiam reducas quamprimum fieri potest. Sæpe specta quid Bailivi, Præpositi, & alii officiales tui faciant, & in eorum actus inquire, ut si quid corrigendum sit id corrigas. Fac nullum turpe peccatum regnet in regno tuo.

A2 268

I N D E X

RERUM PRÆCIPUARUM, AC VERBORUM,

Quæ in Tractatu de jure Belli, & Pacis continentur.

Prior numerus librum, *alter* caput, *tertius* paragraphum, *reliquus vero* subdivisionem paragr. *nisi*, &c, *interpositum sit*, *tunc enim* §. *ipsum notat*, *annot.* annotata, *prol.* prolegomena *denotant.*

A.

 Res

Ani-

B.

Bel-

C.

Ca-

D.

Da;

De-

ceptio-

E.

F.

G.

quæ

I.

Im-

qui

Lo-

M

Men-

N

O

Omni-

234

pa-

Od-

P.

Pœna

Præda

Q

R

Ra-

funt

Reges

S

ab

Spe-

Sub-

Suc-

V

Vi-

FINIS.

HUGONIS GROTII

MARE LIBERUM,

SIVE

De jure, quod Batavis *competit ad Indicana Commercia*,

DISSERTATIO PRIMA;

AD

PRINCIPES
POPULOSQUE

Liberos Orbis Christiani.



Rror est non minus vetus quam pestilens; quo multi mortales, ii autem maxime qui plurimum vi atque opibus valent, persuadent sibi, aut, quod verius puto, persuadere conantur, justum atque injustum non suapte natura, sed hominum inani quadam opinione atque consuetudine distingui. Itaque illi & leges & æquitatis speciem in hoc inventa existimant, ut eorum qui in parendi conditione nati sunt dissensiones atque tumultus coerceantur: ipsis vero qui in summa fortuna sunt collocati, jus omne ajunt ex voluntate, voluntatem ex utilitate metiendam. Hanc autem sententiam absurdam plane atque naturæ contrariam auctoritatis sibi nonnihil conciliasse haud adeo mirum est, cum ad morbum communem humani generis, quo sicut vitia, ita vitiorum patrocinia sectamur, accesserint adulantium artes, quibus omnis potestas obnoxia est. Sed contra extiterunt nullo non sæculo viri liberi, sapientes, religiosi, qui falsam hanc persuasionem animis simplicium evellerent, cæteros autem ejus defensores impudentiæ convincerent. Deum quippe esse monstrabant conditorem rectoremque universi, imprimis autem humanæ naturæ parentem, quam ideo, non uti cætera animantia, in species diversas variaque discrimina segregasset, sed unius esse generis, una etiam appellatione voluisset contineri; dedisset insuper originem eandem, similem membrorum compagem, vultus inter se obversos, sermonem quoque & alia communicandi instrumenta, ut intelligerent omnes naturalem inter se societatem esse atque cognationem. Huic autem a se fundatæ aut domui, aut civitati, summum illum principem patremque familias suas quasdam scripsisse leges, non in ære aut tabulis, sed in sensibus animisque singulorum, ubi invitis etiam & aversantibus legendæ occurrerent. his legibus summos pariter atque infimos teneri. in has non plus regibus licere, quam plebi adversus decreta decurionum, decurionibus contra præsidum edicta, præsidibus in regum ipsorum sanctiones. Quin illa ipsa populorum atque urbium singularum jura ex illo fonte dimanare, inde sanctimoniam suam atque majestatem accipere. Sicut autem in ipso homine alia sunt, quæ habet cum omnibus

nibus communia ; alia quibus ab altero quisque distinguitur : ita earum rerum quas in usum hominis produxisset natura, alias eam manere communes, alias cujusque industria ac labore proprias fieri voluisse. de utrisque autem datas leges, ut communibus quidem sine detrimento omnium omnes uterentur ; de cæteris autem quod cuique contigisset, eo contentus abstineret alieno. Hæc si homo nullus nescire potest nisi homo esse desierit, hæc si gentes viderunt quibus ad verum omne cæcutientibus sola naturæ fax illuxit, quid vos sentire ac facere æquum est, principes populique Christiani? Si quis durum putat ea a se exigi quæ tam sancti nominis professio requirit, cujus minimum est ab injuriis abstinere, certe quid sui sit officii scire quisque potest ex eo, quod alteri præcipit. Nemo est vestrum qui non palam edicat rei quemque suæ esse moderatorem & arbitrum; qui non fluminibus locisque publicis cives omnes uti ex æquo & promiscue jubeat, qui non commeandi commercandique libertatem omni ope defendat. Sine his si parva illa societas, quam rempublicam vocamus, constare non posse judicatur (& certe constare non potest) quamobrem non eadem illa ad sustinendam totius humani generis societatem atque concordiam erunt necessaria? Si quis adversus hæc vim faciat, merito indignamini, exempla etiam pro flagitii magnitudine statuitis, non alia de causa, nisi quia, ubi ista passim licent, status imperii tranquillus esse non potest. Quod si rex in regem, populus in populum inique & violente agat, id nonne ad perturbandam magnæ illius civitatis quietem & ad summi custodis spectat injuriam? Hoc interest, quod sicut magistratus minores de vulgo judicant, vos de magistratibus, ita omnium aliorum delicta cognoscenda vobis & punienda mandavit rex universi, vestra excepit sibi. Is autem quanquam supremam animadversionem sibi reservat, tardam occultam, inevitabilem, nihilominus duos a se judices delegat qui rebus humanis intersint, quos nocentium felicissimus non effugit, conscientiam cuique suam, & famam sive existimationem alienam. Hæc tribunalia illis patent, quibus alia præclusa sunt : ad hæc infirmi provocant: in his vincuntur, qui vincunt viribus: qui licentiæ modum non statuunt, qui vili putant constare, quod emitur humano sanguine, qui injurias injuriis defendunt, quorum manifesta facinora necesse est & consentiente bonorum judicio damnari, & sui ipsorum animi sententia non absolvi. Ad utrunque hoc forum nos quoque novam causam afferimus: non hercule de stillicidiis aut tigno injuncto, quales esse privatorum solent, ac ne ex eo quidem genere, quod frequens est inter populos, de agri jure in confinio hærentis, de amnis aut insulæ possessione: sed de omni prope Oceano, de jure navigandi, de libertate commerciorum. Inter nos & Hispanos hæc controversa sunt: Sitne immensum & vastum mare regni unius nec maximi accessio: populone cuiquam jus sit volentes populos prohibere, ne vendant, ne permutent, ne denique commeent

meent

meent inter sese: potueritne quisquam quod suum nunquam fuit elargiri, aut invenire quod jam erat alienum: an jus aliquod tribuat manifesta longi temporis injuria. In hac disceptatione ipsis qui inter Hispanos præcipui sunt divini atque humani juris magistri calculum porrigimus, ipsius denique Hispaniæ proprias leges imploramus. Id si nihil juvat, & eos quos ratio certa convincit, cupiditas vetat desistere, vestram, Principes, majestatem, vestram fidem quotquot estis ubique, Gentes, appellamus. Non perplexam, non intricatam movemus quæstionem. Non de ambiguis in religione capitibus, quæ plurimum habere videntur obscuritatis, quæ tantis tam diu animis decertata, apud sapientes hoc fere certum reliquerunt, nusquam minus inveniri veritatem quam ubi cogitur assensus. Non de statu nostræ reipublicæ, & libertate armis haud parta, sed vindicata: de qua recte statuere ii demum possunt qui jura patria Belgarum, mores avitos, & institutum non in leges regnum, sed ex legibus principatum accurate cognoverint; in qua tamen quæstione æquis judicibus extremæ servitutis depulsa necessitas, subtilius inquirentibus decreti tot nationum publica auctoritas, infensis etiam & malevolis adversariorum confessio nihil dubitandum reliquit. Sed quod hic proponimus, nihil cum istis commune habet. nullius indiget anxiæ disquisitionis. non ex divini codicis pendet explicatione, cujus multa multi non capiunt. non ex unius populi scitis quæ cæteri merito ignorant. Lex illa e cujus præscripto judicandum est, inventu est non difficilis, utpote eadem apud omnes: & facilis intellectu, utpote nata cum singulis, singulorum mentibus insita. Jus autem quod petimus tale est, quod nec rex subditis negare debeat, neque Christianus non Christianis. A natura enim oritur, quæ ex æquo omnium parens est, in omnes munifica, cujus imperium in eos extenditur qui gentibus imperant, & apud eos sanctissimum est qui in pietate plurimum profecerunt. Cognoscite hanc causam Principes, cognoscite Populi. si quid iniquum postulamus, scitis quæ vestra, & e vobis eorum qui viciniores nobis estis, apud nos semper fuerit auctoritas. monete, parebimus. Quin si quid a nobis hac in re peccatum est, iram vestram, odium denique humani generis non deprecamur. Sin contra se res habet, quid agendum sit, vestræ religioni & æquitati relinquimus. Olim inter populos humaniores summum nefas habebatur, armis eos impetere, qui res suas arbitris permitterent. contra qui tam æquam conditionem recusarent, ii non ut unius, sed ut omnium hostes ope communi comprimebantur. itaque eam in rem videmus icta fœdera, judices constitutos. Reges ipsi validæque gentes nihil æque gloriosum, ac magnificum deputabant, quam aliorum coercere insolentiam, aliorum infirmitatem atque innocentiam sublevare. Qui si mos hodieque obtineret, ut humani nihil a se alienum homines arbitrarentur, profecto orbe non paulo pacatiore uteremur. refrigesceret enim multorum audacia, & qui justitiam utilitatis cau-

sa

sa nuc negligunt, injustitiam damno suo dediscerent. Sed hoc ut in causa isthac non frustra forte speramus, ita illud certo confidimus, bene rebus expensis existimaturos vos omnes, imputari nobis non magis posse pacis moras, quam belli causas: ac proinde uti hactenus amici nobis, faventes atque benevoli fuistis, ita vos aut etiam magis in posterum fore. quo nihil optatius iis potest contigere qui primam partem felicitatis putant bene facere, alteram bene audire.

HUGO-

HUGONIS GROTII
MARE LIBERUM,
SIVE
De jure, quod Batavis *competit ad Indicana Commercia*,

DISSERTATIO PRIMA.

CAPUT I.

Jure gentium quibusvis ad quosvis liberam esse navigationem.



Ropositum est nobis breviter ac dilucide demonstrare, jus esse Batavis, hoc est, Ordinum Federatorum Belgico-Germaniæ subditis ad Indos, ita uti navigant, navigare, cumque ipsis commercia colere. Fundamentum struemus hoc juris gentium, quod primarium vocant, regulam certissimam, cujus perspicua atque immutabilis est ratio: *licere cuivis genti quamvis alteram adire, cumque ea negotiari*. Deus hoc ipse per naturam loquitur, cum ea cuncta quibus vita indiget, omnibus locis suppeditari a natura non vult: artibus etiam aliis alias gentes dat excellere. Quo ista? nisi quod voluit mutua egestate & copia humanas foveri amicitias, ne singuli se putantes sibi ipsis sufficere, hoc ipso redderentur insociabiles? Nunc factum est, ut gens altera alterius suppleret inopiam, divinæ justitiæ instituto, ut eo modo (sicut Plinius dicit) 1 quod genitum esset uspiam, apud omnes natum videretur. Poetas itaque canentes audimus: 1 *Panegyr.*

Nec vero terræ ferre omnes omnia possunt.

Item:

Excudent alii: 2 & quæ sequuntur. Hoc igitur qui tollunt, illam laudatissimam tollunt humani generis societatem, tollunt mutuas benefaciendi occasiones, naturam denique ipsam violant. Nam & ille, quem Deus terris circumfudit, oceanus, undique & undique versus navigabilis, & ventorum flati aut extraordinarii flatus, non ab eadem semper, & a nulla non aliquando regione spirantes, nonne significant satis concessum a natura cunctis gentibus ad cunctas aditum? Hoc Seneca 3 summum naturæ beneficium putat, quod & vento gentes locis dissipatas miscuit, & sua omnia in regiones ita descripsit, ut necessarium mortalibus 2 *Virgil.* 3 *3.4. Nat. qu.*

libus esset inter ipsos commercium. Hoc igitur jus ad cunctas gentes æqualiter pertinet: quod clarissimi jurisconsulti 4 eo usque producunt, ut negent ullam rempublicam aut Principem prohibere in universum posse, quo minus alii ad subditos suos accedant, & cum illis negotientur. Hinc jus descendit hospitale sanctissimum: hinc querelæ: 5

Quod genus hoc hominum, quæve hunc tam barbara morem
Permittit patria? hospitio prohibemur arenæ.

Et alibi: 6

—littusque rogamus
Innocuum, & cunctis undamque auramque patentem:

Et scimus bella quædam ex hac causa cœpisse, ut Megarensibus in Athenienses, 7 Bononiensibus in Venetos 8: Castellanis etiam in Americanos has justas potuisse belli causas esse, & cœteris probabiliores Victoria 9 putat, si peregrinari & degere apud illos prohiberentur, si arcerentur a participatione earum rerum quæ jure gentium aut moribus communia sunt, si denique ad commercia non admitterentur. Cui simile est quod in Mosis 10 historia & inde apud Augustinum 11 legimus, justa bella Israelitas contra Amorræos gessisse, quia innoxius transitus denegabatur: qui *Jure Humanæ Societatis* æquissimo patere debebat. Et hoc nomine Hercules Orchomeniorum, Græci sub Agamemnone Mysorum Regi arma intulerunt; 12 quasi libera essent naturaliter itinera ut Baldus dixit: 13 accusanturque a Germanis apud Tacitum 14 Romani, quod colloquia congressusque gentium arcerent, fluminaque & terras & cœlum quodammodo ipsum clauderent. Nec ullus titulus Cristianis quondam in Sarracenos magis placuit, quam quod per illos terræ Judææ aditu arcerentur. 15 Sequitur ex sententia Lusitanos, etiamsi domini essent earum regionum ad quas Batavi proficiscuntur, injuriam tamen facturos si aditum Batavis & mercatum præcluderent.

Quanto igitur iniquius est volentes aliquos a volentium populorum commercio secludi, illorum opera quorum in potestate nec populi isti sunt, nec illud ipsum, qua iter est; quando latrones etiam & piratas non alio magis nomine detestamur, quam quod illi hominum inter se commeatus obsident atque infestant?

4 *Inst. de rerum divis.* §. 1. & *L. nemo igitur. ff. eod. vide Gentil. de jure bell. l. 1. c. 19. vid. L. mercatores C. de comm.*
5 *Virg. 1. Æn.*
6 *7. Æn.*
7 *Diod. 11. Plut. Peric.*
8 *Sig. ult. de reb. Ital.*
9 *Vict. de Indis parte 2. n. 1, 2. 3, 4, 5, 6, 7, Adde Covar. in c. peccatum. 9. n. 4. ibi. Quinta.*
10 *Num. c. 20.*
11 *Aug. l. 4. qu. 44. super Nu. Et Est. c. ult. 23. 4. 2.*
12 *Sophocl. Trachin.*
13 *L. 3. Cons. 293.*
14 *4. Hist.*
15 *Alc. 7. Cons. 130. Covar. c. peccatum. p. 2. §. 9. Bart. ad L. 1. C. de Pagan.*

CAPUT II.

Lusitanos nullum habere jus dominii in eos Indos, ad quos Batavi navigant, titulo inventionis.

NOn esse autem Lusitanos earum partium dominos ad quas batavi accedunt, puta Javæ, Taprobanæ, partis maximæ Moloccarum, certissimo argumento colligimus, quia dominus nemo est ejus rei, quam nec ipse unquam, nec alter ipsius nomine posse-

possedit. Habent Insulæ istæ quas dicimus, & semper habuerunt suos Reges, suam rempublicam, suas leges, sua jura: Lusitanis mercatus, ut aliis gentibus conceditur: itaque & tributa cum pendunt, & jus mercandi à Principibus exorant, dominos se non esse, sed ut externos advenire satis testantur: ne habitant quidem nisi præcario. Et quanquam ad dominium titulus non sufficiat, quia & possessio requiritur, cum aliud sit rem habere, aliud jus ad rem consequendam, tamen ne titulum quidem dominii in eas partes Lusitanis ullum esse affirmo, quem non ipsis eripuerit Doctorum, & quidem Hispanorum sententia. Primum si dicent inventionis præmio eas terras sibi cessisse, nec jus, nec verum dicent. Invenire enim non illud est oculis usurpare, sed apprehendere, ut Gordiani epistola ostenditur 1: unde Grammatici invenire & occupare pro verbis ponunt idem significantibus: & tota Latinitas quod adepti sumus, id demum invenisse nos dicit, cui oppositum est perdere. 2 Quin & ipsa naturalis ratio, & legum diserta verba, 3 & eruditiorum interpretatio manifeste ostendit; ad titulum domini parandum eam demum sufficere inventionem quę cum possessione conjuncta est, ubi scilicet res mobiles apprehenduntur, aut immobiles terminis atque custodia sepiuntur: 4 quod in hac specie dici nullo modo potest. Nam præsidia illuc Lusitani nulla habent. Quid quod ne reperisse quidem Indiam ullo modo dici possunt Lusitani, quæ tot à sæculis fuerat celeberrima. Jam ab Horatii tempore:

Impiger extremos currit mercator ad Indos
Per mare pauperiem fugiens.

Taprobanes pleraque quam exacte nobis Romani descripsere 6? Jam vero & cæteras insulas ante Lusitanos non finitimi tantum Persæ & Arabes, sed Europæi etiam, præcipue Veneti, noverant. Pręterea inventio nihil juris tribuit, nisi in ea quæ ante inventionem nullius fuerant. 7 Atqui Indi cum ad eos Lusitani venerunt, etsi partim idololatræ, partim Mahumetani erant, gravibusque peccatis involuti; nihilominus publice atque privatim rerum possessionumque suarum dominium habuerunt; quod illis sine justa causa eripi non potuit 8. Ita certissimis rationibus post alios auctores maximi nominis concludit Hispanus Victoria 9: *Non possunt*, inquit, *Christiani seculares aut ecclesiastici potestate civili & principatu privare infideles, eo duntaxat titulo, quia infideles sunt, nisi ab eis alia injuria profecta sit*: Fides enim, ut recte inquit Thomas 10, non tollit jus naturale aut humanum ex quo dominia profecta sunt. Imo credere infideles non esse rerum suarum dominos, hæreticum est; & res ab illis possessas illis ob hoc ipsum eripere furtum est, & rapina, non minus quam si idem fiat Christianis. Recte igitur dicit Victoria 11 non magis ista ex causa Hispanis jus in Indos quæsitum, quam Indis fuisset in Hispanos, si qui illorum priores in Hispaniam venissent. Neque vero sunt In-

1 *L. Si Barsatorem C. de fidejuss. Non. Marc. c. 4. in verbo occupare. Vid. Con. comm.*
2 *Juris Civil. l. 3, c. 3, in fine. Vide Donell. de Jure Civil. l. 4, c. 10.*
3 *Instit. de rerum divis. §. illud quæsitum est.*
4 *L. 3. §. Neratius in fine. ff. de acq. possess.*
5 *lib. 1. epist. 1.*
6 *Vide Plin. Nat. hist. l. 6, c. 22.*
7 *L. 3. ff. de acquir. rerū dom.*
8 *Covar. in c. peccatum. §. 10. nu. 2. & 4. & 5.*
9 *De potest. civili, parte 1. num. 9. 10. 2. 2. quæst.*
10 *artic. 12.*
11 *Vict. de Indis parte 1. n. 4. 5. 6. 7. & nu. 19.*

di Orientis amentes & insensati, sed ingeniosi & solertes, ita ut ne hinc quidem prætextus subjiciendi possit desumi, qui tamen per se satis est manifestæ iniquitatis. Jam olim Plutarchus πρόφασιν πλεονεξίας fuisse dicit ἡμερῶσαι τὰ βαρβαρικὰ improbam scilicet alieni cupiditatem hoc sibi velum obtendere, quod barbariam mansuefacit. Et nunc etiam color ille redigendi invitas gentes ad mores humaniores, qui Græcis olim & Alexandro usurpatus est, à Theologis omnibus, præsertim Hispanis, 12 improbus, atque impius censetur.

CAPUT III.

Lusitanos in Indos non habere jus dominii titulo donationis Pontificiæ.

SEcundo si Pontificis Alexandri Sexti divisione utentur, ante omnia illud attendendum est, volueritne Pontifex contentiones tantum Lusitanorum & Castellanorum dirimere, quod potuit sane, ut lectus inter illos arbiter, sicut & ipsi Reges jam ante inter se ea de re fœdera quædam pepigerant 1: & hoc si ita est, cum res inter alios acta sit, ad cæteras gentes non pertinebit: an vero prope singulos Mundi trientes duobus populis donare. Quod etsi voluisset, & potuisset Pontifex, non tamen continuo sequeretur dominos eorum locorum esse Lusitanos, cum donatio dominum non faciat, sed secuta traditio: 2 quare & huic causæ possessio deberet accedere. Tum vero si qui jus ipsum sive divinum sive humanum scrutari volet, non autem ex commodo suo metiri, facile deprehendet donationem ejusmodi, ut rei alienæ, nullius esse momenti. Disputationem de potestate Pontificis, hoc est Episcopi Romanæ Ecclesiæ, hic non aggrediar, nec quicquam ponam nisi ex hypothesi, hoc est, quod confitentur homines inter eos eruditissimi, qui plurium Pontificiæ tribuunt auctoritati: maxime Hispani: qui cum pro sua perspicacia facile vident Dominum Christum omne à se terrenum imperium abdicasse, 3 mundi certe totius dominium, qua homo fuit, non habuisse, & si habuisset, nullis tamen argumentis astrui posse jus illud in Petrum, aut Romanam Ecclesiam Vicarii jure translatum: cum aliàs etiam certum sit, multa Christum habuisse in quæ Pontifex non successerit 4, intrepide affirmarunt (utar ipsorum verbis) Pontificem non esse dominum civilem aut temporalem totius orbis 5. Imo etiam si quam talem potestatem in mundo haberet, eam tamen non recte exerciturum, cum spirituali sua jurisdictione contentus esse debeat, secularibus autem Principibus eam concedere nullo modo posse. Tum vero si quam habeat potestatem 6, eam habere, ut loquuntur, in ordine ad spiritualia. Quocirca nullam illi esse potestatem in populos infideles, ut qui ad Ecclesiam non pertineant 7. Unde se-

qui-

12 *Vide Vasq. in præf. num. 5.*

1 *Vide Osorium.*

2 *Vide Inst. de rerum divis. §. per tradit.*

3. *Luc.* 12, 14. *Joh.* 18, 36.

4 *Vict. de Indis p. 1. nu. 25. Vict. 16. num. 27.*

5 *Vide Vasq. c. 21. controv. ill. Turr. Crem. lib. 2. c. 113. Hugo 69. dist. cum ad Verum. Bern. in 2. lib. ad Eug. Vict. de Ind. p. 1. nu. 27. Cov. in c. pec. §. 9. n. 7.*

6 *Mat.* 20. 26. *Johan.* 6. 15. *Mat.* 17. 27.

7 *Vict. ibid. n. 28. Cov. de loco 1. Corinth. 5. in fine. Thom. 2. 2. 12. 2. Ayala lib. 1. cap. 2. n. 29. Vict. ibid. n. 30. Cov. de loco.*

quitur ex sententia Cajetani 8 & Victoriæ & potioris partis tam Theologorum quam Canonistarum 9, non esse idoneum titulum adversus Indos, vel quia Papa dederit provincias illas tanquam dominus absolute, vel quia non recognoscunt dominium Papæ: atque adeo ne Sarracenos quidem isto titulo unquam spoliatos.

8 *Vide locum Cajetani infra.*
9 *Thom. 2. 2. q. 66. art. 8. Silv. de infid. §. 7. In. in c. quod super his de voto. Vict. num. 31.*

CAPUT IV.

Lusitanos in Indos non habere jus dominii titulo belli.

HIS igitur sublatis, cum manifestum sit; quod & Victoria scribit, 1 Hispanos ad terras remotiores illas navigantes nullum jus secum attulisse occupandi eas provincias, unus duntaxat titulus belli restat., qui & ipse si justus esset, tamen ad dominium proficere non posset, nisi jure prædæ, hoc est post occupationem. Atqui tantum abest ut Lusitani eas res occupaverint, ut cum plerisque gentibus quas Batavi accesserunt, bellum eo tempore nullum haberent. Et sic igitur nullum jus illis quæri potuit: cum etiam si quas ab Indis pertulissent injurias, eas longa pace & amicis commerciis remisisse merito censeatur. Quanquam ne fuit quidem quod bello obtenderent. Nam qui Barbaros bello persequuntur, ut Americanos Hispani, duo solent prætexere, quod ab illis commercio arceantur, aut quod doctrinam veræ religionis illi nolint agnoscere. Et commercia quidem Lusitani ab Indis impetrarunt, ut hac in parte nihil habeant quod querantur. Alter vero 2 obtentus nihilo est justior, quam ille Græcorum in Barbaros, quo Boetius 3 respexit:

An distant quia dissidentque mores,
Injustas acies, & fera bella movent;
Alternisque volunt perire telis?
Non est justa satis sævitiæ ratio.

Ista autem & Thomæ & concilli Toletani & Gregorii & Theologorum, Canonistarum, Jurisprudentiumque fere omnium conclusio est: 4 Quantumcunque fides annunciata sit barbaris (nam de his, qui subditi ante fuerunt Christianis Principibus, item de Apostatis alia est quæstio) probabiliter & sufficienter, & si noluerint eam respicere, non tamen licere hac ratione eos bello persequi, & spoliare bonis suis. 5 Operæpretium est in hanc rem ipsa Cajetani verba describere: 6 *Quidam*, ait, *infideles nec de jure, nec de facto subsunt secundum temporalem jurisdictionem Principibus Christianis, ut inveniuntur pagani, qui nunquam imperio Romano subditi fuerunt, terras habitantes, in quibus Christianum nunquam fuit nomen. Horum namque domini, quamvis infideles, legitimi domini sunt, sive regali, sive politico regimine gubernantur: nec sunt propter infidelitatem a dominio suorum privati, qu-*

1 *d. num. 31.*
2 *Vide Vasq. c. 24. cont. ill. Vict. p. 2. de Indis n. 10.*
3 *Met. 4. lib. 4. de Consol.*
4 *2. 2. q. 10. art. 8. c. de judæis dist. 45. c. qui sincera. eadem dist. Innoc. d. loco. Bartol ad l. 1. C. de pag. Covar. ad c. peccatum. p. 2. §. 9. & 10. Ayala de jure belli. l. 1, c. 2. n. 28. arg.*
5 *Matt. 10. 23.*
6 *ad sũ. Thom. 2. 20. 4. 66. art. 8.*

um dominium sit ex jure positivo, & infidelitas ex divino jure, quod non tollit jus positivum, ut superius in quæstione habitum est. Et de his nullam scio legem quoad temporalia. Contra hos nullus Rex, nullus Imperator, nec Ecclesia Romana potest movere bellum ad occupandas terras eorum, aut subjiciendos illos temporaliter: quia nulla subest causa justa belli, cum Jesus Christus Rex Regum, cui data est potestas in cœlo & in terra, miserit ad capiendam possessionem mundi, non milites armatæ militiæ, sed sanctos prædicatores, sicut oves inter lupos. Unde nec in testamento veteri, ubi armata manu possessio erat capienda, terræ infidelium inductum lego bellum alicui propter hoc quod non erant fideles: sed quia nolebant dare transitum, vel quia eos offenderant, ut Madianitæ, vel ut recuperarent sua, divina largitate sibi concessa. Unde gravissime peccaremus, *si fidem Christi Jesu per hanc viam ampliare contenderemus: nec essemus* legitimi Domini *illorum: sed* magna latrocinia *committeremus, & teneremur ad restitutionem, utpote* injusti debellatores aut occupatores. *Mittendi essent ad hos prædicatores boni viri, qui verbo & exemplo converterent eos ad Deum: & non qui eos opprimant, spolient, scandalizent, subjiciant, & duplo gehennæ filios faciant, more Pharisæorum.* Et in hanc formam audimus sæpe a Senatu in Hispania, & Theologis, præcipue Dominicanis, decretum fuisse, sola verbi prædicatione non bello Americanos ad fidem traducendos: libertatem etiam quæ illis eo nomine erepta esset, restitui debere, quod à Paulo tertio Pontifice, & Carolo V. Imperatore, Hispaniarum Rege, comprobatum dicitur. Omittimus jam, Lusitanos in plerisque partibus religionem nihil promovere, ne operam quidem dare, cum soli lucro invigilent. Imo & illud ibi verum esse, quod de Hispanis in America Hispanus scripsit, non miracula, non signa audiri, non exempla vitæ religiosæ, quæ ad eandem fidem alios possent impellere, sed multa scandala, multa facinora, multas impietates. Quare cum & possessio & titulus deficiat possessionis, neque res ditionesque Indorum pro talibus haberi debeant quasi nullius ante fuissent, neque cum illorum essent, ab aliis recte acquiri potuerint, sequitur Indorum populos, de quibus nos loquimur. Lusitanorum proprios non esse, sed liberos, & sui juris: de quo ipsi doctores Hispani non dubitant. 7

L. Vict. in fine par. 2. 1. relection. de Indis.

CAP. V.

Mare ad Indos aut jus eo navigandi non esse proprium Lusitanorum titulo occupationis.

Si ergo in populos terrasque & ditiones Lusitani jus nullum quæsiverunt, videamus an mare, & navigationem, aut mercaturam sui juris facere potuerint. De mari autem prima sit consideratio, quod cum passim in jure aut nullius, aut commune, aut pu-

publicum Juris gentium dicatur, hæ voces quid significent ita commodissime explicabitur, si Poetas ab Hesiodo omnes, & Philosophos; & Jurisconsultos veteres imitati in tempora distinguamus, ea, quæ tempore forte haud longo, certa tamen ratione & sui natura discreta sunt. Neque nobis vitio verti debet si in juris à natura procedentis explicatione, auctoritate, & verbis eorum utimur, quos constat naturali judicio plurimum valuisse. Sciendum est igitur in primordiis vitæ humanæ aliud quam nunc est dominium, aliud communionem fuisse. 1 Nam dominium nunc proprium quid significat, quod scilicet ita est alicujus ut alterius non sit eodem modo. Commune autem dicimus, cujus proprietas inter plures consortio quodam aut consensu collata est exclusis aliis. Linguarum paupertas coegit voces easdem in re non eadem usurpare. Et sic ista nostri moris nomina ad jus illud pristinum similitudine quadam & imagine referuntur. Commune igitur tunc non aliud fuit quam quod simpliciter proprio opponitur: Dominium autem facultas non injusta utendi re communi, quem usum Scholasticis 2 visum est facti non juris vocare, quia qui nunc in jure usus vocatur, proprium est quiddam, aut ut illorum more loquar, privative ad alios dicitur. Jure primo Gentium, quod & Naturale interdum dicitur, & quod Poetæ alibi ætate aurea, alibi Saturni aut Justitiæ regno depingunt, nihil proprium fuit: quod Cicero dixit: *Sunt autem privata nulla natura*. Et Horatius.

1 *Vide Glos. & Castr. in l. ex hoc jure & c. jus nat. dist. 1.*

2 *Vide Vasq. contr. usu freq. cap. 1. num. 10. c. exiit qui seminat. de Verb. sig. in 6. clem. exivi de paradiso de verb. sign.*

Nam propriæ *telluris* herum natura *nec illum*,
Nec me nec quenquam statuit.

Neque enim potuit natura dominos distinguere. Hoc igitur significatu res omnes eo tempore communes fuisse dicimus, idem innuentes, quod Poetæ cum primos homines in medium quæsivisse, & Justitiam casto fœdere res medias tenuisse dicunt: quod ut clarius explicent, negant eo tempore campos limite partitos, aut commercia fuisse ulla.

promiscua rura per agros
Præstiterant cunctis communia *cuncta* videri 3.

Recte additum est *videri*, propter translationem ut diximus vocabuli. Communio autem ista ad usum referebatur:

——*pervium cunctis iter*,
Communis usus *omnium rerum fuit* 4.

3 *Avienus in Arat.*

4 *Seneca Octavia.*

Cujus ratione dominium quoddam erat, sed universale, & indefinitum: Deus enim res omnes non huic aut illi dederat, sed humano generi, atque eo modo plures in solidum ejusdem rei domini esse non prohibebantur: quod si hodierna significatione sumamus dominium, contra omnem est rationem. Hoc enim proprietatem includit, quæ tunc erat penes neminem.

Aptissime autem illud dictum est:

——*omnia rerum*
Usurpantis erant, 5

5 *Avienus.*

Ad

Ad eam vero, quæ nunc est, dominiorum distinctionem non impetu quodam, sed paulatim ventum videtur, initium ejus monstrante natura. Cum enim res sint nonnullæ, quarum usus in abusu consistit, aut quia conversæ in substantiam utentis nullum postea usum admittunt, aut quia utendo fiunt ad usum deteriores, in rebus prioris generis, ut cibo & potu, proprietas statim quædam ab usu non sejuncta emicuit. 6 Hoc enim est proprium esse, ita esse cujusquam ut & alterius esse non possit; quod deinde ad res posterioris generis, vestes puta, & res mobiles alias aut semoventes ratione quadam productum est. Quod cum esset, ne res quidem immobiles omnes, agri puta, indivisæ manere potuerunt: quanquam enim horum usus non simpliciter in abusu consistat, eorum tamen usus abusus cujusdam causa comparatus est, ut arva, & arbusta cibi causa, pascua etiam vestium: omnium autem usibus promiscue sufficere non possunt. Repertæ proprietati lex posita est, quæ naturam imitaretur. Sicut enim initio per applicationem corporalem usus ille habebatur, unde proprietatem primum ortam diximus, ita simili applicatione res proprias cujusque fieri placuit. Hæc est quæ dicitur occupatio, voce accommodatissima ad eas res quæ ante in medio positæ fuerant: quo Seneca Tragicus alludit. 7

6 ff. de usuf. earum rer. quæ usu cons. Extrav. de verb. sign. ad conditorē & quia quorundam Thom. 2.2.78.

7 Sen. Thyeste.

— in medio *est scelus*
Positum occupanti.

8 Sen. Ben. l. 7. c. 12.

9 Decl. 13.

10 De off. 1.

Et Philosophus 8 *Equestria* omnium *Equitum Romanorum sunt: in illis tamen locus meus fit proprius quem* occupavi. Hinc 9 Quintilianus dicit, quod omnibus nascitur, industriæ esse præmium; & Tullius, 10 factas esse veteri occupatione res eorum, qui quondam in vacua venerant. Occupatio autem hæc in rebus, quæ possessioni renituntur, ut sunt feræ bestiæ, perpetua esse debet, in aliis sufficit, corpore cœptam possessionem animo retineri. Occupatio in mobilibus est apprehensio, in immobilius instructio aut limitatio: unde Hermogenianus cum dominia distincta dicit, addit, agris terminos positos, ædificia collocata. 11 Hic rerum status à Poetis indicatur.

11 L. ex hoc jure ff. de Just. & jure.

12 Virgil. 1. Georg.

13 Ovid. in Metamor.

Tum laqueis captare feras, & fallere visco
Inventum;
Tum primum subiere domos. 12
Communemque prius, *ceu lumina solis, & auræ*
Cautus humum longo signavit limite *mensor*. 13

Celebratur post hæc: ut Hermogenianus indicat, commercium, cujus gratia;

Fluctibus ignotis insultavere carinæ. 14

14 Ovid.

15 De benef. 7. 4.

Eodem autem tempore, & respublicæ institui cœperunt: atque ita earum quæ à prima communione divulsa erant duo facta sunt genera. Alia enim sunt publica, hoc est, populi propria, (quæ est genuina istius vocis significatio) alia mere privata, hoc est, singulorum. Occupatio autem publica eodem modo fit, quo privata, Seneca. 15 *Fines Atheniensium, aut Campanorum vocamus, quos deinde inter se vicini privata terminatione distinguunt.* Gens enim unaquæque; Par-

Partita fines *regna constituit, novas*
Extruxit urbes. 16

Hoc modo dicit Cicero 17 agrum Arpinatem Arpinatum dici, Tusculanum Tusculanorum, *similisque est*, inquit, *privatarum possessionum descriptio, ex quo quia suum cuiusque fit, eorum quæ natura fuerant* communia, *quod cuique obtigit, id quisque teneat*. Contra autem Thucydides 18 eam terram quæ in divisione populo nulli obvenit, *ἀόριστον*, hoc est, indefinitam, & limitibus nullis circumscriptam vocat. 19 Ex his quæ hactenus dicta sunt duo intelligi possunt. Prius est, eas res quæ occupari non possunt, aut occupatæ nunquam sunt, nullius proprias esse posse: quia omnis proprietas ab occupatione cœperit. Alterum vero, eas res omnes quæ ita à natura comparatæ sunt, ut aliquo utente nihilominùs aliis quibusvis ad usum promiscue sufficiant, ejus hodieque conditionis esse, & perpetuo esse debere, cujus fuerant cum primum à natura proditæ sunt. Hoc Cicero voluit. 20 *Ac clarissime quidem patens hominibus inter ipsos omnibus inter omnes societas hæc est, in qua omnium rerum, quas ad communem usum natura genuit, est servanda communitas*. Sunt autem omnes res hujus generis, in quibus sine detrimento alterius alteri commodari potest. Hinc illud esse dicit Cicero: *Non prohibere aqua profluente*. Nam aqua profluens qua talis non qua flumen est, inter communia omnium à Jurisconsultis refertur: & à Poeta. 21

Quid prohibetis aquas? usus communis *aquarum est*.
Nec solem Proprium Natura *nec* aera *fecit*,
Nec tenues undas *in* publica *munera veni*.

Dicit hæc non esse natura propria, sicut Ulpianus, 22 natura omnibus patere, tum quia primum à natura prodita sunt, & in nullius adhuc dominium pervenerunt, (ut loquitur 23 Neratius) tum quia, ut Cicero dicit, à natura ad usum communem genita videntur. Publica autem vocat, tralatitia significatione, non quæ ad populum aliquem, sed quæ ad societatem humanam pertinent, quæ publica juris gentium in Legibus vocantur 24 hoc est, communia omnium, propria nullius. Hujus generis est Aer, duplici ratione, tum quia occupari non potest, tum quia usum promiscuum hominibus debet. Et eisdem de causis commune est omnium Maris Elementum, infinitum scilicet ita, ut possideri non queat, & omnium usibus accommodatum: sivè navigationem respicimus, sive etiam piscaturam. Cujus autem juris est mare, ejusdem sunt si qua mare aliis usibus eripiendo sua fecit, ut arenæ maris, quarum pars terris continua littus dicitur. 25 Recte igitur Cicero 26: *Quid tam commune quam mare fluctantibus, littus ejectis?* Etiam Virgilius auram, undam, littus cunctis patere dicit. Hæc igitur sunt illa quæ Romani vocant communia omnium jure naturali 27, aut quod idem esse diximus, publica juris gentium, sicut & usum eorum modo communem, modo publicum vocant. Quanquam ve-

16 Sen. Octav.
17 Offic. 1.
18 Lib. 1.
19 Vide Duar. in tit. de rerum div. & qual.
20 Offic. 1.
21 Ovid. lib. 6. Metamorphos.
22 L. Venditor. ff. com. præd.
23 L. quod in littore. ff. de acq. rerum dom. loco citato Vide Comi. commun. civ. lib. 3. cap. 2. Donell. lib. 4. cap. 2.
24 L. ult. de usucap.
25 L. Arist. de rer. div.
26 loco citato.
27 Inst. de rer. div. §. & quidem naturali, & §. littorum. ff. de rer. div. l. 1. & l. 2. L. Aristo. eod. tit. L. quod in Littore. L. quamvis. de acq. rer. dom. L. si quis me. de Injur. L. littora. Ne quid in loco publ. cum. L. seq.

ro etiam ea nullius esse, quod ad proprietatem attinet; recte dicantur, multum tamen differunt ab his quæ nullius sunt, & communi usui attributa non sunt, ut feræ, pisces, aves: nam ista si quis occupet, in jus proprium transire possunt, illa vero totius humanitatis consensu proprietati in perpetuum excepta sunt propter usum; qui cum sit omnium, non magis omnibus ab uno eripi potest, quam à te mihi quod meum est. Hoc est quod Cicero dicit inter prima esse Justitiæ munera, rebus communibus pro communibus uti. Scholastici dicerent esse communia alia affirmative, alia privative. Distinctio hæc non modo Jurisprudentibus usitata est, sed vulgi etiam confessionem exprimit: unde apud Athenæum convivator mare commune esse dicit, at pisces capientium fieri. Et in Plautina Rudente servo dicenti, *Mare quidem commune certo est omnibus*, assentit piscator, addenti autem, *In Mari inventum est, commune est*, recte occurrit:

28 Vide Don. l.4.c.2.

Meum quod rete atque hami nacti sunt meum potissimum est.

Mare igitur proprium omnino alicujus fieri non potest, quia natura commune hoc esse non permittit, sed jubet, imo ne littus quidem: 28 nisi quod hæc addenda est interpretatio: ut si quid earum rerum per naturam occupari possit, id eatenus occupantis fiat, quatenus ea occupatione usus ille promiscuus non læditur. Quod merito receptum est: nam cum ita se habet cessat utraque exceptio per quam evenisse diximus, ne omnia in jus proprium transcriberentur 29. Quoniam igitur inædificatio species est occupationis, in littore licet ædificare 30, si id fieri potest sine cæterorum incommodo, ut Pomponius loquitur, quod ex Scævola explicabimus, nisi usus publicus, hoc est communis impediretur. Et qui ædificaverit, soli dominus fiet: quia id solum nec ullius proprium, nec ad usum communem necessarium fuit. est igitur occupantis: sed non diutius quam durat occupatio, quia reluctari mare possessioni videtur, exemplo feræ, quæ si in naturalem se libertatem receperit, non ultra captoris est, ita & littus postliminio mari cedit. Quicquid autem privatum fieri occupando, idem & publicum, hoc est populi proprium posse ostendimus 31. Sic littus Imperii Romani finibus inclusum, populi Romani esse Celsus existimat: quod si ita est, minime mirandum est, eundem Populum subditis suis occupandi littoris modum per Principem aut Prætorem potuisse concedere. Cæterum & hæc occupatio non minus quam privata ita restrigenda est, ne ulterius porrigatur, quam ut salvus sit usus Jurisgentium. Nemo igitur potest à Populo Romano ad littus maris accedere prohiberi, & retia siccare, & alia facere, quæ semel omnes homines in perpetuum sibi licere voluerunt, 32 Maris autem natura hoc differt à littore, quod mare nisi exigua sui parte nec inædificari facile, nec includi potest: & ut posset, hoc ipsum tamen vix contingeret, sine usus promiscui impedimento. Si quid tamen exiguum ita occupari potest, id occupan-

29 *Inst. de rer. div. §. litt. l. riparum. §. 1. ff. de rer. div. flumi-num. ff. de damno inf.*

30 *L. quamvis de acq. rer. dom. L. in littore. Ne quid in loco pub. L. Aristo. de rerum div. L. quid in littore. de acq. rer. dom.*

31 *d. L. littora quid in loco pub. Donell. l. 4, c. 2, & c. 9. d. L. quamvis de acq. rer. dom. L. 2. in princ. et §. merito et §. Si quis à Princ. Ne quid in loco pub.*

32 *L. Nemo igitur. ff. de rer division. Vide d. L. littora. ff. Ne quid in loco publ.*

panti conceditur. Hyperbole est igitur

Contracta pisces æquora sentiunt
Jactis in altum mollibus 33.

Nam Celsus jactas in mare pilas ejus esse dicit qui jecerit 34. Sed id non concedendum si deterior maris usus eo modo futurus sit. Et Ulpianus eum qui molem in mare jacit, ita tuendum dicit si nemo damnum sentiat 35. Nam si cui hæc res nocitura sit, Interdictum utique, Ne quid in loco publico fiat competiturum. Ut & Labeo, si quid tale in mare struatur, Interdictum vult competere, Ne quid in Mari, quo portus, statio, iterve navigiis deterius sit, fiat 36. Quæ autem navigationis, eadem piscatus habenda est ratio, ut communis maneat omnibus. Neque tamen peccabit si quis in maris diverticulo piscandi locum sibi palis circumsepiat, atque ita privatum faciat: sicut Lucullus exciso apud Neapolim monte ad villam suam maria admisit 37. Et hujus generis puto fuisse piscinas maritimas quarum Varro & Columella meminerunt. Nec Martialis alio spectavit, cum de Formiano Apollinaris loquitur 38.

Si quando Nereus *sentit Æoli regnum;*
Ridet procellas tuta de suo *mensa.*

Et Ambros. 39 *Inducis mare intra prædia tua ne desint belluæ.* Hinc apparere potest, quæ mens Pauli fuerit, cum dicit, 40 si maris proprium jus ad aliquem pertineat, *Uti possidetis* interdictum ei competere. Esse quidem hoc interdictum ad privatas causas comparatum, non autem ad publicas, (in quibus etiam ea comprehenduntur, quæ jure gentium communi facere possumus) sed hic jam agi de jure fruendo, quod ex causa privata contingat, non publica, sive communi. Nam, teste Marciano 41, quicquid occupatum est & occupari potuit, id jam non est juris gentium, sicut est mare. Exempli causa, si quis Lucullum aut Apollinarem in privato suo, quatenus diverticulum maris incluserant, piscari prohibuisset, dandum illis interdictum Paulus putavit, non solum injuriarum actionem, ob causam scilicet privatæ possessionis. Imo in diverticulo maris, sicut in diverticulo fluminis, si locum talem occuparim, ibique piscatus sim, maxime si animum privatim possidendi plurium annorum continuatione testatus fuerim, alterum eodem jure uti prohibebo: ut ex Marciano 42 colligimus, non aliter quam in lacu qui mei dominii est. Quod verum quamdiu durat occupatio, quemadmodum in littore antea diximus. Extra diverticulum idem non erit, ne scilicet communis usus impediatur 43. Ante ædes igitur meas aut prætorium ut piscari aliquem prohibeant usurpatum quidem est, sed nullo jure, adeo quidem ut Ulpianus 44 contemta ea usurpatione si quis prohibeatur, injuriarum dicat agi posse. Hoc imperator Leo 45 (cujus legibus non utimur) contra juris rationem mutavit, voluitque πρόθυρα hoc est, vestibula maritima, eorum esse propria, qui oram habita-

33 Horat.
34 d.l. littora.
35 L.2. ne quid in loco publ. §. Advers.
36 L.1. §. si in mare. ff. de fluminibus.
37 Plin. lib. 10. cap. 54.
38 Lib. 10. Epig. 10.
39 De Nabuth. c. 3.
40 L. 14. ff. de injuriis.
41 L. 4. ff. de rer. divis.
42 L. 7. de div. et temp. præscr.
43 L. 45. ff. de usucap.
44 L. 13. §. 7. ult. ff. de injur.
45 Novellæ Leon. 102. 103, 104 Vide Cujac. 14. obs. 1.

tarent, ibique eos jus piscandi habere: quod tamen ita procedere voluit, ut septis quibusdam remoratoriis, quas ἐποχὰς Greci vocant, locus ille occuparetur: existimans nimirum non fore, ut quis exiguam maris portionem alteri invideret, qui ipse toto mari ad piscandum admitteretur. Certe ut quis magnam maris partem, etiamsi possit, publicis utilitatibus eripiat, non tolerandæ est improbitatis: in quam merito Vir Sanctus 46 invehitur: Spatia maris *sibi vindicant* jure mancipii, *pisciumque jura sicut vernaculorum conditione sibi servitii subjecta commemorant. Iste*, *inquit*, sinus *maris meus est, ille alterius. Dividunt elementa sibi potentes*. Est igitur mare in numero earum rerum, quæ in commercio non sunt 47, hoc est, quæ proprii juris fieri non possunt. Unde sequitur, si proprie loquamur, nullam maris partem in territorio populi alicujus posse censeri. Quod ipsum Placentinus sensisse videtur, cum dixit: Mare ita esse commune, ut in nullius dominio sit nisi solius Dei: & Johannes Faber 48, cum mare asserit relictum in suo jure, & esse primævo, quo omnia erant communia. Alioquin nihil differrent quæ sunt omnium communia ab his, quæ publica proprie dicuntur, ut mare a flumine. Flumen populus occupare potuit, ut inclusum finibus suis, mare non potuit. Territoria autem sunt ex occupationibus populorum, ut privata dominia ex occupationibus singulorum. Vidit hoc Celsus 49, qui clare satis distinguit inter littora, quæ populus Romanus occupare potuit, ita tamen ut usui communi non noceretur, & mare quod pristinam naturam retinuit. Nec ulla lex diversum indicat 50. Quæ vero leges a contrariæ sententiæ auctoribus citantur, aut de insulis loquuntur, quas clarum est occupari potuisse, aut de portu, qui non communis est, sed proprie publicus. Qui vero dicunt mare aliquod esse imperii Romani, dictum suum ita interpretantur, ut dicant jus illud in mare ultra protectionem & jurisdictionem non procedere: quod illi jus a proprietate distinguunt: nec forte satis animadvertunt id ipsum, quod Populus Romanus classes præsidio navigantium disponere potuit, & deprehensos in mari piratas punire, non ex proprio, sed ex communi jure accidisse, quod & aliæ liberæ gentes in mari habent. Illud interim fatemur, potuisse inter gentes aliquas convenire, ut capti in maris hac vel illa parte, hujus aut illius reipublicæ judicium subirent, atque ita ad commoditatem distinguendæ jurisdictionis in mari fines describi, quod ipsos quidem eam sibi legem ferentes obligat 51, at alios populos non item: neque locum alicujus proprium facit, sed in personas contrahentium jus constituit. Quæ distinctio, ut naturali rationi consentanea est, ita Ulpiani responso quodam comprobatur, qui rogatus, an duorum prædiorum maritimorum dominus, alteri eorum quod venderet servitutem potuisset imponere, ne inde in certo maris loco piscari liceret, respondet: rem quidem ipsam, mare scilicet, servitute nulla affici potuisse, quia per naturam hoc omnibus pate-

46 *Ambr. lib. 3. Hex. c. 10.*

47 *Donell. lib. 4. cap. 6.*

48 *Joh. Faber ad d. §. 5. Inst. de rer. div. adde DD. ad l. 9. ff. ad l. Rhod. de jact.*

49 *L. 3. ne quid in loco pub.*

50 *V. l. 9. ff. de judiciis. Vide l. 15. ff. de public. Glos. in l. 2. de rer. divis. et in d. l. 3. et in §. 1. Inst. de rer. div. Bal. in d. l. 2.*

51 *Bal. in c. in princ. in 2. col. Quibus modis feud. amit. adde l. unic. C. de class. lib. 11. et Ang. in l. 14. ff. de injur. l. 13. ff. Comm. præd. adde l. 4. eod. tit.*

teret, sed cum bona fides contractus legem venditionis servari exposceret, personas possidentium & in jus eorum succedentium per istam legem obligari. Verum est loqui Jurisconsultum de prædiis privatis, & lege privata, sed in territorio & lege populorum eadem hic est ratio, quia populi respectu totius generis humani privatorum locum obtinet. Similiter reditus, qui in piscationes maritimas constituti, Regalium numero censentur, non rem, hoc est, mare aut piscationem, sed personas non obligant 52. Quare subditi, in quos legem ferendi potestas reipublicæ aut principi ex consensu competit, ad onera ista compelli forte poterunt: sed exteris jus piscandi ubique immune esse debet, ne servitus imponatur mari, quod servire non potest. Non enim maris eadem quæ fluminis ratio est 53: quod cum sit publicum, id est, populi, jus etiam in eo piscandi a populo aut Principe concedi, aut locari potest, ita ut ei qui conduxit, etiam interdictum veteres dederint, *de loco publico fruendo*, addita conditione, si is cui locandi jus fuerit, fruendum alicui locaverit 54: quæ conditio in mari evenire non potest. Cæterum qui ipsam piscationem numerant inter Regalia, ne quidem illum locum, quem interpretabantur, satis inspexerunt. quod Iserniam & Alvotum non latuit. Demonstratum est 55, nec populo, nec privato cuipiam jus aliquod proprium in ipsum mare, (nam diverticulum excipimus) competere posse, cum occupationem nec natura, nec usus publici ratio permittat. Hujus autem rei causa instituta fuerat hæc disputatio, ut appareret Lusitanos mare, quo ad Indos navigatur, sui juris non fecisse. Nam utraque ratio, quæ proprietatem impedit, in hac causa est quam in cæteris omnibus infinito efficacior. Quod in aliis difficile videtur, in hac omnino fieri non potest: quod in aliis iniquum judicamus, in hac summe barbarum est, atque inhumanum. Non de mari interiore hic agimus, quod terris undique infusum alicubi etiam fluminis latitudinem non excedit, de quo tamen satis constat locutos Romanos jurisconsultos, cum nobiles illas adversus privatam avaritiam sententias ediderunt: de oceano quæritur, quem immensum, infinitum, rerum parentem, cœlo conterminum antiquitas vocat: cujus perpetuo humore non fontes tantum & flumina & maria, sed nubes, sed ipsa quodammodo sidera pasci veteres crediderunt: qui denique per reciprocas æstuum vices terram hanc humani generis sedem ambiens, neque teneri, neque includi potest, & possidet verius quam possidetur. In hoc autem oceano non de sinu aut freto, nec de omni quidem eo, quod e littore conspici potest, controversia est. Vindicant sibi Lusitani quicquid duos orbes interjacet tantis spatiis discretos, ut plurimis sæculis famam sui non potuerint transmittere. Quod si Castellanorum, qui in eadem sunt causa, portio accedat, parvo minus omnis oceanus duobus populis mancipatus est, aliis tot gentibus ad septentrionum redactis angustias: multumque decepta est natura, quæ cum elementum illud

52 C. quæ sint Regalia in feudis.

53 Vid. Baldum præscr. 4. parte 5. part. prin. q. 6 n. 4.

54 d. l. 13. §. 7. vers. conductori, ff. de injur. l. 1. ff. de loco publ. fruendo.

55 Ad d. cap. Quæ sint Regalia.

omnibus circumfudit, omnibus etiam suffecturum credidit. In tanto mari si quis usu promiscuo solum sibi imperium & ditionem exciperet, tamen immodicæ dominationis affectator haberetur: si quis piscatu arceret alios, insanæ cupiditatis notam non effugeret. At qui etiam navigatum impedit, quo nihil ipsi perit, de eo quid statuemus? Si quis ab igni qui totus suus est, ignem capere, lumen suo de lumine, alterum prohiberet, lege hunc humanæ societatis reum peragerem: quia vis ea est istius naturæ,

56 *Ennius.* *Ut nihilominus ipsi luceat, cum illi accenderit* 56.

Quid ni enim quando sine detrimento suo potest; alteri communicet, in iis quæ sunt accipienti utilia, danti non molesta 57? hæc sunt, quæ philosophi 58 non alienis tantum, sed & ignaris præstari volunt. Quæ vero in rebus privatis invidia est, eadem in re communi non potest non esse immanitas. Improbissimum enim hoc est, quod naturæ instituto, consensu gentium, meum non minus quam tuum est, id te ita intercipere, ut ne usum quidem mihi concedas, quo concesso nihilominus id tuum sit, quam antea fuit. Tum vero etiam qui alienis incumbunt, aut communia intercipiunt, certa quadam possessione se tuentur. Quia enim prima, ut diximus, occupatio res proprias fecit, idcirco imaginem quandam dominii præfert quamvis injusta detentio. At Lusitani num, sicuti terras solemus, sic mare illud impositis prædiis ita undique cinxerunt, ut in ipsorum manu esset quos vellent excludere? at vero tantum hoc abest, ut ipsi etiam, cum adversus alios populos mundum dividunt, non ullis limitibus aut natura, aut manu positis, sed imaginaria quadam linea se tueantur. Quod si recipitur & dimensio talis ad possidendum valet, jamdudum nobis Geometræ terras, Astronomi autem cœlum eriperent. Ubi hic igitur est ista, sine qua nulla dominia cœperunt, corporis ad corpus adjunctio? nimirum apparet in nulla re verius dici posse, quod Doctores nostri prodiderunt 59: mare cum sit incomprehensibile, non minus quam aer, nullius populi bonis potuisse applicari. Si vero ante alios navigasse, & viam quodammodo aperuisse, hoc vocant occupare, quid esse potest magis ridiculum? nam cum nulla pars sit maris, in quam non aliquis primus ingressus sit, sequetur omnem navigationem ab aliquo esse occupatam. Ita undique excludimur. Quin & illi qui terrarum orbem circumvecti sunt totum sibi oceanum acquisivisse dicendi erunt. Sed nemo nescit navem per mare transeuntem non plus juris quam vestigii relinquere. Verum etiam quod sibi sumunt neminem ante ipsos cum oceanum navigasse, id minime verum est. Magna enim pars ejus, de quo agitur, maris ambitu, Mauritaniæ jam olim navigata est: ulterior & in orientem vergens victoriis Magni Alexandri lustrata est usque in Arabicum sinum 60. Olim autem hanc navigationem Gaditanis percognitam fuisse, multa argumento sunt, Cajo Cæsare Augusti filio in Arabico sinu res regente, signa navium ex Hispanien-

57 *Cicero de off. l. 1.*
58 *Sen. lib. 3. cap. 28.*
59 *Ioannes Faber ad §. 5. Inst. de rer. div.*
60 *Ex Plin. l. 2. c. 69, et lib. 6, c. 31. et Mela l. 3*

nienſibus naufragiis agnita. Et quod Cælius Antipater tradidit; vidiſſe ſe, qui ex Hiſpania in Æthiopiam commercii gratia navigaſſet. Etiam Arabibus, ſi verum eſt, quod Cornelius Nepos teſtatus eſt, Eudoxum quendam ſua ætate cum Lathyrum Regem Alexandriæ fugeret, Arabico ſinu egreſſum Gades uſque pervectum. Pœnos autem, qui re maritima plurimum valuerunt, eum Oceanum non ignoraſſe longe clariſſimum eſt, cum Hanno, Carthaginis potentia florente, circumvectus a Gadibus ad finem Arabiæ, præternavigato ſcilicet promontorio, quod nunc bonæ ſpei dicitur, (vetus videtur nomen *Heſperion ceras* fuiſſe) omne id iter, ſitumque littoris & inſularum ſcripto commplexus ſit, teſtatuſque ad ultimum non mare ſibi, ſed commeatum defuiſſe. Ab Arabico autem ſinu ad Indiam, Indicique oceani inſulas, & auream uſque Cherſoneſum, quam eſſe Japanem credunt plerique, etiam re Romana florente navigari ſolitum, iter a Plinio 61 deſcriptum, legationes ab Indis ad Auguſtum, ad Claudium etiam ex Taprobane inſula, deinde geſta Trajani & tabulæ Ptolemæi ſatis oſtendunt. Jam ſuo tempore Strabo 62 Alexandrinorum mercatorum claſſem ex Arabico ſinu, ut Æthiopiæ ultima, ita & Indiæ, petiiſſe teſtatur, cum olim paucis navibus id auderetur. Inde magna populo Romano vectigalia. Addit Plinius 63 impoſitis ſagittariorum cohortibus piratarum metu navigatum: ſolamque Indiam quincenties ſeſtertium, ſi Arabiam addas & Seres, millies annis omnibus Romano imperio ademiſſe, & merces centuplicato venditas. Et hæc quidem vetera ſatis arguunt primos non fuiſſe Luſitanos. In ſingulis autem ſui partibus oceanus ille & tunc cum eum Luſitani ingreſſi ſunt, & nunquam non cognitus fuit. Mauri enim, Æthiopes, Arabes, Perſæ, Indi eam maris partem, cujus ipſi accolæ ſunt, neſcire neutiquam potuerunt. Mentiuntur ergo, qui ſe mare illud inveniſſe jactant. Quid igitur, dicet aliquis, parumne videtur, quod Luſitani intermiſſam multis forte ſæculis navigationenem primi repararunt, &, quod negari non poteſt, Europæis gentibus ignotam oſtenderunt, magno ſuo labore, ſumtu, periculo? imo vero ſi in hoc incubuerunt, ut quod ſoli reperiſſent id omnibus monſtrarent, quis adeo eſt amens, ſi non plurimum ſe illis debere profiteatur? eandam enim gratiam, laudemque & gloriam immortalem illi promeruerint, qua omnes contenti fuerunt rerum magnarum inventores, quotquot ſcilicet non ſibi, ſed humano generi prodeſſe ſtuduerunt. Sin Luſitanis ſuus ante oculos quæſtus fuit, lucrum quod ſemper maximum eſt in prevertendis negotiationibus, illis ſufficere debuit. Et ſcimus itinera prima proventus interdum quater declupos, aut etiam uberiores dediſſe: quibus factum ut inops diu populus, ad repentinas divitias ſubito prorumperet, tanto luxus apparatu, quantus vix beatiſſimis gentibus in ſupremo progreſſæ diu fortunæ faſtigio fuit. Si vero eidem in hoc preiverunt, ne quiſquam ſequeretur, gratiam

61 Plin. l. 6. cap. 23.

62 Lib. 2. et 17.

63 Loco citato et l. 12, c. 19.

tiam non merentur, cum lucrum suum respexerint. lucrum autem suum dicere non possunt, cum eripiant alienum. Neque enim illud certum est, nisi ivissent eo Lusitani, iturum fuisse neminem. Advertebant enim tempora, quibus ut artes pene omnes ita & terrarum & marium situs clarius indies noscebantur. Excitassent vetera, quæ modo retulimus, exempla, & si non uno impetu omnia patuissent, at paulatim promota velis fuissent littora, alio semper aliud monstrante. Factum denique fuisset, quod fieri potuisse Lusitani docuerunt, cum multi essent populi non minus flagrantes mercaturæ & rerum externarum studio. Venetis qui multa jam Indiæ didicerant, cætera inquirere promtum fuit. Gallorum Brittonum indefessa sedulitas, Anglorum audacia cœpto non defuisset. Ipsi Batavi multo magis desperata aggressi sunt. Nulla igitur æquitatis ratio, ne probabilis quidem ulla sententia a Lusitanis stat. Omnes enim qui mare volunt imperio alicujus subjicii posse, id ei attribuunt, qui proximus portus & circumjacentia littora in ditione habet 64. At lusitani in illo immenso littorum tractu, paucis exceptis præsidiis, nihil habent, quod suum possint dicere Deinde vero etiam qui mari imperaret, nihil tamen posset ex usu communi diminuere, sicut populus Romanus arcere neminem potuit, quo minus in littore imperii Romani cuncta faceret, quæ jure gentium permittebantur 65. Et si quicquam eorum prohibere posset, puta piscaturam, qua dici quodammodo potest pisces exauriri at navigationem non posset, per quam mari nihil perit. Cui rei argumentum est longe certissimum, quod ex Doctorum sententia ante retulimus, etiam in terra, quæ cum populis, tum hominibus singulis in proprietatem attributa est, iter tamen, certe inerme & innoxium, nullius gentis hominibus juste negari: sicut & potum ex flumine. Ratio apparet, quia cum unius rei naturaliter usus essent diversi, eum duntaxat gentes divisisse inter se videntur, qui sine proprietate commode haberi non potest; contra autem eum recepisse, per quem domini conditio deterior non esset futura. Omnes igitur vident, eum qui alterum navigare prohibet nullo jure defendi, cum eundem etiam injuriarum teneri Ulpianus dixerit 66: alii autem etiam interdictum utile prohibito competere existimaverint 67. Et sic Batavorum intentio communi jure nititur, cum fateantur omnes, permissum cuilibet in mari navigare, etiam a nullo Principe impetrata licentia: quod legibus Hispanicis diserte expressum est 68.

64 Glos. in c. ibi peric. §. porro, super verbo territorio, de elect. in sexto, et ibi Can. Glos. in c. licet, ff. de fer.

65 L. 4, ff. de rer. div. adde Alber. Gentilem de jure belli l. 1, c. 19, sub finem.

66 L. 2, §. 9. ff. ne quid in loco publ.

67 Glos. ad l. 1, ff. ut in flum. publ.

68 Bal. in l. 3, col. 3. ff. de rer. div. Rod. Zuar. Hispanus in consil. 1 de usu maris 3. part. tit. 28, l. 10, et 12,

CA-

CAPUT VI.

Mare aut jus navigandi proprium non esse Lusitanorum titulo donationis Pontificiæ.

DOnatio Pontificis Alexandri, quæ a Lusitanis mare aut jus navigandi solis sibi vindicantibus, cum inventionis deficiat titulus, secundo loco adduci potest satis ex iis, quæ ante dicta sunt, vanitatis convincitur. Donatio enim nullum habet momentum in rebus extra commercium positis: Quare cum mare aut jus in eo navigandi proprium nulli hominum esse possit, sequitur neque dari a Pontifice, neque a Lusitanis accipi potuisse. Præterea cum supra relatum sit ex omnium sani judicii hominum sententia, Papam non esse dominum temporalem totius orbis, ne maris quidem esse satis intelligitur: quanquam etsi id concederetur, tamen jus annexum Pontificatui in Regem aliquem aut populum pro parte nulla transferri debuisset. Sicut nec Imperator posset Imperii provincias in suos usus convertere, aut pro suo arbitrio alienare 1. Illud saltem nemo negaturus est, cui aliquid sit frontis, cum jus disponendi in temporalibus Pontifici nemo concedat, nisi forte quantum ejus rerum spiritualium necessitas requirit, ista autem de quibus nunc agimus, mare scilicet & jus navigandi, lucrum & quæstum merum, non pietatis negotium respiciant, sequi nullam hac in re fuisse illius potestatem. Quid, quod ne Principes quidem, hoc est, domini temporales possunt ullo modo a navigatione aliquem prohibere, cum si quod habent jus in mari, id sit tantum jurisdictionis ac protectionis? etiam illud notissimum est apud omnes, ad ea facienda quæ cum lege naturæ pugnant, nullam esse Papæ auctoritatem 2. Pugnat autem cum lege naturæ, ut mare aut ejus usum quisquam habeat sibi proprium, ut jam satis demonstravimus. Cum denique jus suum auferre alicui Papa minime possit quæ erit facti istius defensio, si tot populos immerentes, indemnatos, innoxios ab eo jure, quod ad ipsos non minus quam ad Hispanos pertinebat, uno verbo voluit excludere? aut igitur dicendum est, nullam esse vim ejusmodi pronuntiationis, aut quod non minus credibile est, eum Pontificis animum fuisse, ut Castellanorum & Lusitanorum inter se certamini intercessum voluerit, aliorum autem juri nihil diminutum.

1 *Vid. loco citato n.26.*

2 *Sil. in verbo Papa n.16.*

CA.

illa autem publico usui non admodum noceat. Alterum autem Angeli argumentum, quod ex aquæ ductu sumitur 7, eodem Castrensi monstrante, ut a quæstione alienissimum, ab omnibus merito exploditur. Falsum igitur est talem præscriptionem etiam eo tempore gigni, cujus initium omnem memoriam excedat. Ubi enim lex omnem omnino tollit præscriptionem, ne istud quidem tempus admittitur, hoc est, ut Felinus loquitur 8, materia impræscriptibilis tempore immemoriali non fit præscriptibilis. Fatetur hæc vera esse Balbus 9: sed Angeli sententiam receptam dicit hac ratione, quia tempus extra memoriam positum idem valere creditur privilegio, cum titulus amplissimus ex tali tempore præsumatur. Apparet hinc non aliud illos sensisse, quam si pars aliqua reipublicæ, puta imperii Romani, supra omnem memoriam usa esset tali jure, ei dandam præscriptionem hoc colore, quasi principis concessio præiisset. Quare cum nemo sit dominus totius generis humani, qui jus illud adversus homines omnes homini, aut populo alicui potuisset concedere, sublato illo colore, necesse etiam præscriptionem interimi. Et sic ex illorum etiam sententia inter reges aut populos liberos prodesse nihil potest lapsus infiniti temporis. Vanissimum autem & illud est, quod Angelus docuit, etiamsi ad dominium præscriptio proficere non potest, tamen damnum esse possidenti exceptionem. Nam Papinianus 10 disertis verbis exceptionem negat: & aliter non potuit sentire, cum ipsius sæculo præscriptio nihil esset aliud quam exceptio. Verum igitur est, quod & leges Hispanicæ exprimunt 11, in his rebus quæ communi hominum usui sunt attributæ, nullius omnino temporis præscriptionem procedere; cujus definitionis illa præter cæteras ratio reddi potest, quod qui re communi utitur, ut communi uti videtur, non autem jure proprio, & ita præscribere non magis quam fructuarius potest vitio possessionis 12. Altera hæc etiam non contemnenda est, quod in præscriptione temporis cujus memoria non extat, quamvis titulus & bona fides præsumantur, tamen si re ipsa appareat, titulum omnino nullum dari posse, & sic manifesta sit fides mala, quæ in populo maxime quasi uno corpore perpetua esse censetur, & ex duplici defectu præscriptio corruit. 13 Tertia vero, quia res hæc est meræ facultatis, quæ non præscribitur, ut infra demonstrabimus. Sed nullus est finis argutiarum. Inventi sunt, qui in hoc argumento a præscriptione consuetudinem distinguerent, ut illa scilicet exclusi ad hanc confugerent. Discrimen autem, quod hic statuunt, sane ridiculum est: ex præscriptione ajunt jus unius, quod ab eo aufertur, alteri applicari 14: sed cum aliquod jus ita alicui applicatur, ut alteri non auferatur, tum dici consuetudinem: quasi vero cum jus navigandi, quod communiter ad omnes pertinet, exclusis aliis ab uno usurpatur, non necesse sit omnibus perire quantum uni accedit. Errori huic ansam dederunt Pauli verba non recte accepta, qui

7 Ex l.4. C. de aquæ d. l. 11. confer cum l. 9. eod. tit. et cum l. 3, §. 4, ff. de aqua quot. et æst.

8 Ad c. accedentes, de præscrip.

9 De præscr. 4, part. 5. part. princip. q. 6. n. 8

10 d. l. ult.

11 Par. 3, tit. 29, l. 7, in c. Placa. Rod. Zuar. d. cons. n. 4.

12 Fachin. l. 8. c. 26, & c. 33. Cov. de præscr. part. 2. §. 2. n. 8. & §. 8. n. 5. & 6.

13 Fachin. l. 8, c. 28.

14 Aret. in rub. ff. de rer. divis. alleg. Balbus d. loco n. 2. Vide Vasq. contr. ill. c. 29, n. 38

 cum

cum de jure proprio maris ad aliquem pertinente loqueretur, fieri hoc possit, dixit Accursius 15 per privilegium aut consuetudinem: quod additamentum ad Jurisconsulti textum nullo modo accedens mali potius conjectoris esse videtur quam boni interpretis. Mens Pauli supra explicata est. Cæterum illi si vel sola Ulpiani verba 16, quæ paulo ante præcedunt, satis considerassent, longe aliud dicturi erant. Fatetur enim ut quis ante ædes meas piscari prohibeatur, esse quidem usurpatum 17, hoc est, receptum consuetudine: sed nullo jure: ideoque injuriarum actionem prohibitio non denegandam. Contemnit igitur hunc morem, & usurpationem vocat, ut & inter Christianos Doctores Ambrosius 18. Et merito. Quid enim clarius quam non valere consuetudinem, quæ juri naturæ, aut gentium ex adverso opponitur 19? consuetudo enim species est juris positivi, quod legi perpetuæ abrogare non potest. Est autem lex illa perpetua, ut mare omnibus usu commune sit. Quod autem in præscriptione diximus, idem consuetudine verum est, si quis eorum, qui diversum tradiderunt, sensus excutiat, non aliud reperturum, quam consuetudinem privilegio parari: Atqui adversus genus humanum concedendi privilegium nemo habet potestatem: quare inter diversas respublicas consuetudo ista vim non habet. Verum omnem hanc quæstionem diligentissime tractavit Vasquius 20, decus illud Hispaniæ, cujus nec in explorando jure subtilitatem, nec in docendo libertatem unquam desideres. Is igitur posita thesi, *loca publica & jure gentium communia præscribi non posse*, quam multis firmat auctoribus: exceptiones deinde subjungit ab Angelo & aliis confictas, quas supra retulimus. Hæc autem examinaturus recte judicat istarum rerum veritatem pendere a vera juris, tam naturæ, quam gentium, cognitione. Jus enim naturæ cum a divina veniat providentia, esset immutabile. Hujus autem juris naturalis partem esse jus gentium, primævum quod dicitur, diversum a jure gentium secundario sive positivo: quorum posterius mutari potest. Nam si qui mores cum jure gentium primævo repugnent, hi non humani sunt ipso judice, sed *ferini* corruptelæ & abusus, non leges & usus. Itaque nullo tempore præscribi potuerunt, nulla lata lege justificari, nullo multarum etiam gentium consensu, hospitio, & exercitatione stabiliri, quod exemplis aliquot, & Alphonsi Castrensis Theologi Hispani testimonio confirmat 21. *Ex quibus apparet*, inquit, *quam suspecta sit sententia eorum, quos supra retulimus, existimantium Genuenses, aut etiam Venetos posse non injuria prohibere alios navigare per Gulfum aut pelagum sui maris, quasi æquora ipsi præscripserint. id quod non solum est contra leges 22: sed etiam est contra ipsum jus naturæ, aut gentium primævum, quod mutari non posse diximus. Quod sit contra illud jus, constat, quia non solum maria aut æquora eo jure communia erant, sed etiam reliquæ omnes res immobiles. Et licet ab eo jure postea recessum fuerit ex*

parte

15 *Add.l.*14.

16 *In d.l.injuriarum*, §.*ult.*

17 *Vide Gloss. e.d.Loco.*

18 1, *de off.* 28. *Gentil.l.*1, *c.*19 *sub finem.*

19 *Authen. ut nulli judici*, §.1 *e.cum tanto, de consuet.*

20 *Controv. ill. c.*89. *num.*12. *et seq.*

21 *De potestate legis pœnal.l.*2, *cap.*14. *p.*572.

22 *All.l.*14. *ff. de acq.rer.dom. L.fin.in pr.ff.de usuc.* §.2. *verbo omnibus. Instit. de rer.divis. L.*7. *ff.de div.et temp.præscr. L.*14, *ff. de injuriis.*

parte, puta quoad dominium & proprietatem terrarum, quarum dominium jure naturæ commune, distinctum & divisum, sicque ab illa communione segregatum fuit: 23 *tamen diversum fuit & est in dominio maris, quod ab origine mundi ad hodiernum usque diem est fuitque semper in communi, nulla ex parte immutatum, ut est notum. Et quamvis ex* Lusitanis *magnam turbam sæpe audiverim in hac esse opinione, ut eorum Rex ita præscripserit navigationem* Indici Occidentalis *(forte Orientalis) ejusdemque* vastissimi maris, *ita ut reliquis gentibus æquora illa transfretare non liceat, & ex nostrismet* Hispanis vulgus *in eadem opinione fere esse videtur, ut per* vastissimum immensumque pontum *ad Indorum regiones, quas potentissimi Reges nostri subegerunt, reliquis mortalium navigare, præterquam Hispanis jus minime sit, quasi ab eis id jus præscriptum fuerit, tamen istorum omnium non minus* insanæ *sunt opiniones, quam eorum, qui quoad Genuenses & Venetos in eodem fere* somnio *esse adsolent, quas sententias* ineptire *vel ex eo dilucidius apparet, quod istarum nationum singulæ contra seipsas nequeunt præscribere; hoc est, non respublica Venetiarum contra semetipsam, non respublica Gennensium contra semetipsam, non regnum Hispanicum contra semetipsum, non regnum Lusitanicum contra semetipsum* 24. *Esse enim debet differentia inter agentem & patientem. Contra reliquas vero nationes longe minus præscribere possunt: quia jus præscriptionum est mere civile, ut fuse ostendimus supra. Ergo tale jus cessat, cum agitur inter Principes vel populos, superiorem non recognoscentes in temporalibus. Jura enim mere civilia cujuscumque regionis, quoad exteros populos, nationes, vel etiam homines singulos, non magis sunt in consideratione, quam si re vera non esset tale jus, aut nunquam fuisset, & ad jus commune gentium primævum vel secundarium recurrendum est, eoque utendum, quo jure talem maris præscriptionem & usurpationem admissam non fuisse satis constat. Nam & hodie usus aquarum communis est, non secus quam erat ab origine mundi. Ergo & in æquoribus & aquis nullum jus est aut esse potest humano generi, præterquam quoad usum communem. Præterea de jure naturali & divino est illud præceptum, ut quod tibi non vis fieri, alteri non facias. Unde cum navigatio nemini possit esse nociva nisi ipsi naviganti, par est ut nemini possit, aut debeat impediri, ne in re sua natura libera, sibique minime noxia navigantium libertatem impediat, & lædat contra dictum præceptum & contra regulam; præsertim cum omnia intelligantur esse permissa, quæ non reperiuntur expressim prohibita* 25. *Quinimo non solum contra jus naturale esset, velle impedire talem navigationem, sed etiam tenemur contrarium facere, hoc est, prodesse iis quibus possumus, cum id sine damno nostro fieri potest*. Quod cum multis auctoribus tam divinis quam humanis confirmasset, subjungit postea 26: *Ex superioribus etiam apparet suspectam esse sententiam*

23 *All l.5 ff. de just. et jur. §.2. vers. jus autem gentium, Instit. de jure natur.*

24 *All. l.4. §.27 ff. de usuc. §. si itaque, Instit. de act. Ut dictis juribus, et L.11. ubi multa per Bartol. et Jas. ff. de legat. 1. p. 1. in pr. q. 3. et 4.*

25 *L. libertas, ff. de statu hom. §. libertas, Inst. de jure pers. L.1. et 2. ff. de homin. lib. exh. L.1. §. quæ oneranda, ff. quar. rer. act. non dat. L. si quando, §. illud, verb. astringendos, C. de inoffic. test. L. Nec non. §. quod eis, ff. ex quib. caus. major.*

26 *L. super statuas, C. de relig. (?)* gios.

mille annos præscriberentur: quod innumeris doctorum testimoniis fulcit 32. Nemo jam non videt, ad usum rei communis intercipiendum nullam quantivis temporis usurpationem prodesse. Cui adjungendum est etiam, eorum qui dissentiunt auctoritatem huic quæstioni non posse accommodari. Illi enim de Mediterraneo loquuntur, nos de Oceano: illi de sinu, nos de immenso mari, quæ in ratione occupationis plurimum differunt. Et quibus illi indulgent præscriptionem, illi littora mari continua possident, ut Veneti & Genuenses, quod de Lusitanis dici non posse modo patuit. Imo & si prodesse posset tempus, ut quidam posse putant in publicis quæ sunt populi, tamen non ea adsunt quæ necessario requiruntur 33. Primum enim docent omnes desiderari, ut is qui præscribit hujusmodi actum, eum exercuerit non longo duntaxat tempore, sed memoriam excedente; deinde ut tanto tempore eundem actum nemo alius exercuerit, nisi concessione illius, vel clandestine: præterea ut alios uti volentes prohibuerit, scientibus quidem & patientibus iis ad quos ea res pertinebat; nam etsi exercuisset semper, & quosdam exercere volentes prohibuisset semper, non tamen omnes; quia alii fuerunt prohibiti, alii vero libere exercuerunt, id quidem non sufficeret, ex Doctorum sententia. Apparet autem debere hæc omnia concurrere, tum quia præscriptioni publicarum rerum lex inimica est, tum ut videatur præscribens jure suo, non autem communi, usus, idque non interrupta possessione. Cum autem tempus postulatur, cujus initii non exstet memoria, non semper sufficit, ut optimi interpretes ostendunt, probare sæculi lapsum: sed constare oportet famam rei a majoribus ad nos transmissam, ita ut nemo supersit qui contrarium viderit, aut audierit. Occasione rerum Africanarum in ulteriora primum Oceani inquirere cœperunt, regnante Joanne Lusitani 34, anno salutis millesimo quadringentesimo septuagesimo septimo: viginti post annis, sub rege Emanuele promontorium Bonæ spei præternavigatum est, seriusque multo ventum Malaccam, & insulas remotiores, ad quas Batavi navigare cœperunt anno millesimo quingentesimo nonagesimo quinto, non dubie intra annum centesimum. Jam vero etiam eo quod intercessit tempore aliorum usurpatio, adversus alios etiam omnes impedivit præscriptionem. Castellani ab anno millesimo quingentesimo decimo nono possessionem maris Lusitanis circa Moluccas ambiguam fecere. Galli etiam & Angli non clanculum, sed vi aperta eo perruperunt. Præterea accolæ totius tractus Africani, aut Asiatici partem maris quisque sibi proximam piscando & navigando perpetuo usurparunt, nunquam a Lusitanis prohibiti. Conclusum igitur sit, jus nullum esse Lusitanis quo aliam quamvis gentem a navigatione Oceani ad Indos prohibeant.

32 *All. Balbum de præscr. 5. in pr. in qu. 11. illius. 5. quæst. pr. Gl. in cap. inter cætera 16. q. 3. Alph. de Castr. de potest. leg. pœn. lib. 2. c. 14. Bal. in fine, et ibi Ang. In l. omnes, C. de præscr. 30. ann. etc.*

33 *d. loc. n. 38.*

34 *Osorius l. 1.*

CA:

CAPUT VIII.

Jure gentium inter quosvis liberam esse mercaturam.

QVod si dicant Lusitani cum Indicis commercia exercendi jus quoddam proprium ad se pertinere, eisdem fere omnibus argumentis refellentur. Repetemus breviter & aptabimus. Jure gentium hoc introductum est, ut cunctis hominibus inter se libera esset negotiandi facultas, quæ a nemine posset adimi 1. Et hoc, sicut post dominiorum distinctionem continuo necessarium fuit, ita originem videri potest antiquiorem habuisse. Subtiliter enim Aristoteles μεταβλητικὴν dixit 2 ἀναπλήρωσιν τῆς κατὰ φύσιν αὐταρκείας, hoc est, negotiatione suppleri id quod naturæ deest, quo commode omnibus sufficiat. Oportet igitur communem esse jure gentium, non tantum privative, sed & positive, ut dicunt magistri, sive affirmative 3. Quæ autem illo modo sunt juris gentium, mutari possunt; quæ hoc modo, non possunt. Id ita intelligi potest. Dederat natura omnia omnibus. Sed cum a rerum multarum usu, quas vita desiderat humana, locorum intervallo homines arcerentur, quia, ut supra diximus, non omnia ubique proveniunt, opus fuit trajectione: nec adhuc tamen permutatio erat, sed aliis vicissim rebus apud alios repertis suo arbitrio utebantur; quo fere modo apud Seres dicitur rebus in solitudine relictis sola mutantium religione peragi commercium 4. Sed cum statim res mobiles, monstrante necessitate, quæ modo explicata est, in jus proprium transiissent, inventa est permutatio, qua quod alteri deest ex eo quod alteri superest suppleretur 5. Ita commercia victus gratia inventa, ex Homero Plinius probat 6. Postquam vero res etiam immobiles in dominos distingui cœperunt, sublata undique communio non inter homines locorum spatiis discretos tantum, verum etiam inter vicinos necessarium fecit commercium; quod ut facilius procederet, nummus postea adinventus est, dictus ἀπὸ τοῦ νόμου, quod institutum sit civile 7. Ipsa igitur ratio omnium contractuum universalis, ἡ μεταβλητικὴ, a natura est; modi autem aliquot singulares ipsumque pretium, ἡ χρηματιστικὴ, ab instituto 8: quæ vetustiores juris interpretes non satis distinxerunt. Fatentur tamen omnes proprietatem rerum, saltem mobilium a jure gentium primario prodire, itemque contractus omnes, quibus pretium non accedit 9. Philosophi 10 τῆς μεταβλητικῆς, quam translationem vertere licebit, genera statuunt duo, τὴν ἐμπορικὴν καὶ τὴν καπηλικήν: quarum ἐμπορικὴ, quæ, ut vox ipsa indicat, inter gentes dissitas, ordine naturæ prior est, & sic a Platone ponitur 11. Καπηλικὴ eadem videtur esse, quæ παράστασις Aristoteli, tabernaria sive stataria negotiatio inter cives. Idem Aristoteles 12 τὴν ἐμπορικὴν, dividit

in

1 Vide c. 1. L. ex hoc jure, ff. de just. et jur et ibi Bart.
2 L. 1. de repub. c. 9.
3 Vide Covar. in c. peccatum, §. 8.
4 Pompon. Mela l. 3.
5 Leg. 1. ff. de contrah. empt.
6 Lib. 33, c. 1.
7 d. l. 1. Arist. lib. 5. de morib. c. 8. & lib. 1. de rep. c. 9.
8 C. Jus naturale, dist. 1. Arist. d. c. 9.
9 Castr. ex Cyno & aliis in d. l. 5. ff. de just. & jur. n. 20. & 28.
10 Plato Sophist.
11 Plato lib. de rep. 2. qui loc. cit. in l. 2, ff. de nund.
12 Arist. l. 1. de repub. c. 11.

in ναυκληρίαν & φορτηγίαν, quarum hæc terrestri itinere, illa maritimo merces devehit. Sordidior autem est καπηλική, contra honestior ἐμπορική, & maritima maxime, quia multa multis impertit 13. Unde navium exercitionem ad summam rempublicam pertinere dicit Ulpianus; institorum non eundem esse usum; quia illa omnino secundum naturam necessaria est. Aristoteles 14: ἔστι γὰρ ἡ μεταβλητικὴ πάντων ἀρξαμένη, τὸ μὲν πρῶτον ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν, τῷ τὰ μὲν πλείω τὰ δὲ ἐλάττω τῶν ἱκανῶν ἔχειν τοὺς ἀνθρώπους· *est enim translatio rerum omnium cœpta ab initio, ab eo quod est secundum naturam, cum homines partim haberent plura quam sufficerent, partim etiam pauciora*. Seneca 15: *quæ emeris, vendere, gentium jus est*. Commercandi igitur libertas ex jure est primario gentium, quod naturalem & perpetuam causam habet, ideoque tolli non potest, & si posset, non tamen posset nisi omnium gentium consensu: tantum abest, ut ullo modo gens aliqua gentes duas inter se contrahere volentes juste impediat.

13 *Cic. offic. 1. Arist. lib. 1. de rep. c. 9.*

14 *d. loco.*

15 *De benef. 5. 8*

CAPUT IX.

Mercaturam cum Indis propriam non esse Lusitanorum titulo occupationis.

PRimum inventio aut occupatio hic locum non habet, quia jus mercandi non est aliquid corporale, quod possit apprehendi: neque prodesset Lusitanis, etiamsi primi hominum cum Indis habuissent commercia, quod tamen non potest non esse falsissimum. Nam & cum initio populi in diversa iere, aliquos necesse est primos fuisse mercatores, quos tamen jus nullum acquisivisse certo est certius. Quare si Lusitanis jus aliquod competit, ut soli cum Indis negotientur, id exemplo cæterarum servitutum, ex concessione oriri debuit aut expressa aut tacita, hoc est, præscriptione: neque aliter potest.

Vide argumenta c. 2. & c. 5.

CAPUT X.

Mercaturam cum Indis propriam non esse Lusitanorum titulo donationis Pontificiæ.

COncessit nemo: nisi forte Pontifex, qui non potuit 1; nemo enim quod suum non est concedere potest. At Pontifex, nisi totius mundi temporalis sit dominus, quod negant sapientes, jus etiam commerciorum universale sui juris dicere non potest. Maxime vero cum res sit ad solum quæstum accommodata, nihilque ad spiritualem procurationem pertinens, extra quam cessat, ut fatentur omnes, Pontificia potestas. Præterea si Pontifex solis illud Lusitanis jus tribuere vellet, idemque adimere hominibus

1 *Vide arg. c. 3. & c. 6.*

cæte-

cæteris, duplicem faceret injuriam: Primum Indis; quos ut extra ecclesiam positos Pontifici nulla ex parte subditos esse diximus. His igitur cum nihil, quod ipsorum est, adimere possit Pontifex, etiam jus illud, quod habent cum quibuslibet negotiandi, adimere non potuit. Deinde aliis hominibus omnibus Christianis & non Christianis, quibus idem illud jus adimere non potuit sine causa indicta. Quid quod ne temporales quidem domini in suis imperiis prohibere possunt commerciorum libertatem, uti rationibus & auctoritatibus ante demonstratum est? sicut & illud confitendum est, contra jus perpetuum naturæ gentiumque, unde ista libertas originem sumsit in omne tempus duratura, nullam valere Pontificis auctoritatem.

CAPUT XI.

Mercaturam cum Indis non esse Lusitanorum propriam jure præscriptionis aut consuetudinis.

RESTAT præscriptio, seu consuetudinem mavis dicere 1. Sed nec hujus nec illius vim esse aliquam inter liberas nationes, aut diversarum gentium Principes, nec adversus ea, quæ primigenio jure introducta sunt, cum Vasquio ostendimus. Quare & hic ut jus mercandi proprium fiat, quod proprietatis naturam non recipit, nullo tempore efficitur. Itaque nec titulus hic adfuisse potest, nec bona fides, quæ cum manifesto desit præscriptio secundum canones non jus dicetur, sed injuria. Quin & ipsa mercandi quasi possessio non ex jure proprio contigisse videtur, sed ex jure communi quod ad omnes æqualiter pertinet; sicut contra, quod aliæ nationes cum Indis contrahere forte neglexerunt, id non Lusitanorum gratia fecisse existimandi sunt, sed quia sibi expedire crediderunt; quod nihil obstat quominus, ubi suaserit utilitas, id facere possint, quod antea non fecerint. Certissima enim illa regula a Doctoribus traditur 2, *in his quæ sunt arbitrii seu meræ facultatis, ita ut per se actum tantum facultatis ejus, non autem jus novum operentur, nec præscriptionis, nec consuetudinis titulo annos etiam mille valituros*: quod & affirmative & negative procedit, ut docet Vasquius. Nec enim quod libere feci, facere cogor, nec quod non feci, omittere. Alioquin quid esset absurdius quam ex eo, quod singuli non possumus cum singulis semper contrahere, salvum nobis in posterum non esse jus cum illis, si usus tulerit, contrahendi? Idem Vasquius & illud rectissime, ne infinito quidem tempore effici, ut quid necessitate potius, quam sponte factum videatur. Probanda itaque Lusitanis foret coactio, quæ tamen ipsa cum hac in re juri naturæ sit contraria, & omni hominum generi noxia, jus facere non potest 3. Deinde illa coactio durasse debuit per tempus, cujus initii non extet memoria;

1 *Vide argumenta c. 7.*

2 *Glos. & Bart. in l. 2. ff. de via publ. Balb. in 4. par. 5. par. princ. q. 1. Panorm. in c. ex parte. Assens. de concess. præben. Doct. in l. 41. ff. de acq. poss. & alleg. per Covar. in c. possessor. p. 2. § 4. Vasq. contr. usufreq. c. 4. n. 10. & 12. d. n. 12.*

3 *Vasq. d. loco n. 11.*

moria; id vero tantum hinc abest, ut ne centum quidem anni exierint, ex quo tota fere negotiatio Indica penes Venetos fuit, per Alexandrinas trajectiones 4. Debuit etiam talis esse coactio, cui restitum non sit 5. At restiterunt Galli & Angli, aliique. Neque sufficit aliquos esse coactos, sed ut omnes coacti sint requiritur, cum per unum non coactum servetur in causa communi libertatis possessio. Arabes autem & Sinenses a sæculis aliquot ad hunc usque diem, perpetuo cum Indis negotiantur. Nihil ergo prodest ista usurpatio.

4 *Guicc. l.19. histor.*

5 *Vide s. c.7. sub finem.*

CAPUT XII.

Nulla æquitate niti Lusitanos in prohibendo commercio.

EX his quæ dicta sunt, satis perspicitur eorum cæca aviditas, qui, ne quenquam in partem lucri admittant, illis rationibus conscientiam suam placare student, quas ipsi magistri Hispanorum, qui in eadem sunt causa, manifestæ vanitatis convincunt 1. Omnes enim qui in rebus Indicis usurpantur colores injustè captari, quantum ipsis licet, satis innuunt, adduntque nunquam eam rem serio Theologorum examine probatam. Illa vero querela quid est iniquius, quod dicunt Lusitani quæstus suos exhauriri copia contra licentium? Inter certissima enim juris enuntiata est: *nec in dolo eum versari, nec fraudem facere, ne damnum quidem alteri dare videri, qui jure suo utitur*: quod maxime verum est, si non ut alteri noceatur, sed rem suam augendi animo quippiam fiat. Inspici enim debet id quod principaliter agitur, non quod extrinsecus in consequentiam venit. Imo si proprie loquimur cum Ulpiano, non ille damnum dat, sed lucro quo adhuc alter utebatur, eum prohibet 2. Naturale autem est & summo juri atque etiam æquitati conveniens, ut lucrum in medio positum suum quisque malit quam alterius, etiam qui ante perceperat 3. Quis ferat querentem opificem, quod alter ejusdem artis exercitio ipsius commoda evertat? Batavorum autem causa eo est justior, quia ipsorum hac in parte utilitas cum totius humani generis utilitate conjuncta est, quam Lusitani eversum eunt 4. Neque hoc recte dicetur ad æmulationem fieri, ut in re simili ostendit Vasquius: aut enim plane hoc negandum est, aut asseverandum non ad bonam modo, verum etiam ad optimam æmulationem fieri, juxta Hesiodum; ἀγαθὴ δ' ἔρις ἥδε βροτοῖσι, *bona lis mortalibus hæc est.* Nam etiam si quis pietate motus, inquit ille, frumentum in summa penuria vilius venderet, impediretur improba durities eorum hominum, qui, sæviente penuria, suum carius fuerant venditu-ri. Verum est talibus modis minui aliorum reditus: nec id negamus, ait, *sed minuuntur cum universorum hominum commodo*

1 *Vasq. contr. illust. c.10. n.20. Vict. p.1. de Indis rel.1. n.3. L.27. §. pen. de rei vind. L.55. de reg. jur L. 13. quæ in fraud. cred. l.24 §.12. de damno inf. l.151. de regul. jur. Bart. in l.1. n.5. ff. de flum. Castr. in l.10. C. de servit. l.1. §. 12. de aq. & aq. plu.*

2 *Vide Vasq. cont. usufr. c.4. n.3. & seqq. l.26 de damno inf.*

3 *Vasq. d. loco.*

4 *Ib. num.5.*

Et utinam omnium Principum & Tyrannorum *orbis reditus ita minuerentur!* quid ergo tam iniquum videri potest, quam Hispanos vectigalem habere terrarum orbem, ut nisi ad illorum nutum nec emere liceat nec vendere? 5 In cunctis civitatibus dardanarios odio atque etiam pœnis prosequimur: nec ullum tam nefarium vitæ genus videtur, quam ista annonæ flagellatio 6. Merito quidem. Naturæ enim faciunt injuriam, quæ in commune fœcunda est 7: neque vero censeri debet in usus paucorum reperta negotiatio, sed ut quod alteri deest alterius copia pensaretur, justo tamen compendio omnibus proposito, qui laborem ac periculum transferendi in se suscipiunt. Hoc ipsum igitur quod in republica, id est, minore hominum conventu, grave & perniciosum judicatur, in magna illa humani generis societate ferendumne est, ut scilicet totius mundi monopolium faciant populi Hispani? Invehitur Ambrosius in eos, qui maria claudunt 8; Augustinus in eos, qui itinera obstruunt; Nazianzenus 9 in coemtores suppressoresque mercium, qui ex inopia aliorum soli quæstum faciunt, ut & ipse facundissime loquitur, *καταπραγματεύονται τὴν ἔνδειαν*. Quin & divini sapientis sententia publicis diris devovetur, sacerque habetur, qui alimenta supprimendo vexat annonam: *ὁ συνέχων σῖτον δημοκατάρατος*. Clament igitur Lusitani quantum & quamdiu libebit: *lucra nostra deciditis*. Respondebunt Batavi; *imo nostris invigilamus*. Hocne indignamini in partem nos venire ventorum & maris? & quis illa vobis lucra mansura promiserat? Salvum est vobis, quo nos contenti sumus.

5 L. 1. C. de monop.
6 Cajet. ad Sum. Thom. 2. 2. q. 77 art. 1. quod ad tertium.
7 Arist. 1. de rep. c. 9.
8 5. Hex. c. 10. l. 4. q. 44. sup. Num.
9 In fun. Basilii.

CAPUT XIII.

Batavis jus commercii Indicani qua pace, qua induciis, qua bello retinendum.

QVare cum & jus & æquum postulet, libera nobis ita ut cuiquam esse Indiæ commercia, superest, ut sive cum Hispanis pax, sive induciæ fiunt, sive bellum manet, omnino eam, quam a natura habemus libertatem, tueamur. Nam ad pacem quod attinet, notum est eam esse duum generum: aut enim pari fœdere, aut impari coitur. Græci 1 istam vocant *συνθήκας ἐξ ἴσου*: hanc *σπονδὰς ἐξ ἐπιταγμάτων*, illa virorum est, hæc ingeniorum servilium. Demosthenes in oratione de libertate Rhodiorum: *καί τοι χρὴ τοὺς βουλομένους ἐλευθέρους εἶναι τὰς ἐκ τῶν ἐπιταγμάτων συνθήκας φεύγειν, ὡς ἐγγὺς δουλείας οὔσας: eos qui volunt esse liberi, oportet omnes conditiones quibus leges imponuntur ita fugere, tanquam quæ proxime sunt servituti*. Tales autem sunt omnes quibus pars altera in jure suo imminuitur, juxta Isocratis definitionem, *προστάγματα* vocantis *τὰ τοὺς ἑτέρους ἐλαττοῦντα παρὰ τὸ δίκαιον*. Si enim, ut inquit Cicero 2, suscipienda bella sunt ob eam causam, ut sine

1 Thucydides Isocrat. Andocides.
2 Offic. 1.

ne

ne injuria in pace vivatur, sequitur eodem auctore, pacem esse vocandam, non pactionem servitutis, sed tranquillam libertatem: quippe cum & Philosophorum & Theologorum complurium 3 judicio pax & justitia nominibus magis quam re differant, sitque pax non qualiscumque, sed ordinata concordia. Induciæ autem si fiunt, satis apparet ex ipsa induciarum natura, non debere medio earum tempore conditionem cujusquam deteriorem fieri, cum ferme interdicti *uti possidetis* instar obtineant. Quod si in bellum trudimur hostium iniquitate, debet nobis causæ æquitas spem ac fiduciam boni eventus addere. Nam ὑπὲρ ὧν ἂν ἐλαττῶνται μέχρι δυνατοῦ πάντες πολεμοῦσι, περὶ δὲ τοῦ πλεονεκτεῖν οὐχ οὕτως: *pro his in quibus injuria afficiuntur omnes, quantum omnino possunt, depugnant: at propter alieni cupiditatem non item* 4. quod & Alexander Imperator ita expressit: τὸ μὲν ἄρχειν ἀδίκων ἔργων οὐχ ἀγνώμονα χει τὴν πρόκλησιν, τὸ δὲ τοὺς ὀχλοῦντας ἀποσείεσθαι, ἔκ τε τῆς ἀγαθῆς συνειδήσεως ἔχει τὸ θαρράλεον, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ἀδικεῖν ἀλλ' ἀμύνασθαι, ὑπάρχει τὸ εὔελπι. *Ejus a quo cœpit injuria, provocatio maxime invidiosa est: at cum depelluntur aggressores, sicut bona conscientia fiduciam secum fert, ita quia de vindicanda, non de inferenda injuria laboratur, spes etiam adsunt optime.* Si ita necesse est, perge gens mari invictissima, nec tuam tantum, sed humani generis libertatem audacter propugna.

> *Nec te quod classis centenis remiget alis,*
> *Terreat* (invito *labitur illa mari*:)
> *Quodve vehunt proræ Centaurica saxa minantes,*
> *Tigna cava & pictos experiere metus.*
> *Frangit & attollit vires in milite causa,*
> *Quæ nisi justa subest, excutit arma pudor* 5.

Si justa multi, & ipse Augustinus 6, arma crediderunt eo nomine suscipi, quod per terras alienas iter innoxium negaretur, quanto illa erunt justiora, quibus maris, quod naturæ lege commune est, usus communis & innoxius postulatur? si juste oppognatæ sunt gentes, quæ in suo solo commercia aliis interdicebant, quid illæ quæ populos ad se nihil pertinentes per vim distinent, ac mutuos earum commeatus intercludunt? si res ista in judicio agitaretur, dubitari non potest, quæ a viro bono expectari deberet sententia. ait Prætor 7: *quo minus illi in flumine publico navem agere, ratem agere, quove minus per ripam exonerare liceat, vim fieri veto*. De mari & littore in eandem formam dandum interdictum docent interpretes 8, exemplo Labeonis, qui cum interdiceret Prætor 9; *Ne quid in flumine publico ripave ejus facias, quo statio iterve navigio deterius sit, fiat*; simile dixit interdictum competere in mari: *ne quid in mari inve littore facias, quo portus, statio, iterve navigio deterius sit, fiat* 10. Imo & post prohibitionem, si quis scilicet in mari navigare prohibitus sit, aut non permissus rem suam vendere, aut re sua uti, injuriarum eo

3 Polus Lucanus apud Stob. de just. Clem. Alex. Strom. 4. August. 15. de civit.

4 Demosthenes.

5 Propert. l. 4. eleg. 6.

6 Vid. 5. c. 1.

7 L. 1. ff. ut in flum. pub. nav. liceat.

8 Gl. ibid.

9 L. 1. in princ. ff. de flum.

10 L. ead. §. 17

nomine competere actionem Ulpianus respondit 11: Theologi insuper & qui tractant casus, quos vocant, conscientiarum, concordes tradunt, eum, qui alterum vendere aut emere impediat; utilitatemve propriam publicæ ac communi præponat, aut ullo modo alterum in eo, quod est juris communis impediat, ad restitutionem teneri omnis damni, viri boni arbitrio. Secundum hæc igitur vir bonus judicans, Batavis libertatem commerciorum adjudicaret, Lusitanos & cæteros, qui eam libertatem impediunt, vetaret vim facere, & damna restituere juberet. Quod autem in judicio obtineretur, id ubi judicium haberi non potest, justo bello vindicatur. Augustinus 12: *iniquitas partis adversæ justa ingerit bella*. Et Cicero 13: *cum sint duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per vim confugiendum ad posterius, si uti non licet priore*. Et rex Theodoricus: *veniendum tunc ad arma, cum locum apud adversarium justitia non potest reperire* 14. Et quod proprius est nostro argumento, Pomponius eum, qui rem omnibus communem cum incommodo cæterorum usurpet, *manu prohibendum* respondit. Theologi quoque tradunt, sicuti pro rerum cujusque defensione bellum recte suscipitur, ita non minus recte suscipi pro usu earum rerum, quæ naturali jure debent esse communes. Quare ei, qui itinera præcludat, evictionemque mercium impediat, etiam non expectata ulla publica auctoritate, via facti, ut loquuntur, posse occurri. Quæ cum ita sint, minime verendum est, ne aut Deus eorum conatus secundet, qui ab ipso institutum jus naturæ certissimum violant, aut homines ipsi eos inultos patiantur, qui solo quæstus sui respectu communem humani generis utilitatem oppugnant.

11 *L.2.§.9. ff. ne quid in loco publ. L.13.§.f. et L.24. ff. de injur.* Sil. *in verbo restitutio part. 3. sub finem alleg. Gerar. Oldradum et Archid. argum. l.2 ff. ad leg. Jul. de annona, et l.6. de extraordin. crim. et ibi glos.*

12 *Decio. l.4.*

13 *Offic. 1.*

Cassio. 3. Var. 17.

14 *L.50. ff. de acq. rer. domin.* Genrich. Horich. *de bello justo prop. 9.*

Cum sub hoc tempus plurimæ Regis Hispaniarum literæ in manus nostras venissent, quibus ipsius & Lusitanorum institutum manifeste detegitur, operæ pretium visum est ex iis, quæ pleræque eodem erant argumento, binas in Latinum sermonem translatas exhibere.

DOmine Martine Alphonse de Castro, Prorex amice, ego Rex multum tibi salutem mitto. Cum hisce literis perveniet ad te exemplum, typis impressum edicti quod faciendum curavi, quo ob rationes quas expressas videbis, aliasque meis rebus conducentes, prohibeo commercium omne externorum in ipsis partibus Indiæ aliisque regionibus transmarinis. Quandoquidem res hæc est momenti atque usus maximi, & quæ effici summa cum industria debeat, impero tibi, ut simulatque literas has & edictum acceperis, publicationem ejus omni diligentia procures in omnibus locis ac partibus istius imperii, idque ipsum quod edicto continetur exequaris sine ullius personæ exceptione, cujuscumque qualitatis, ætatis, conditionisve sit, citra omnem moram atque excusa-

fationem; procedasque ad impletionem mandati via meræ executionis; nullo admisso impedimento, appellatione, aut gravamine in contrarium, cujuscumque materiæ generis aut qualitatis. Jubeo itaque hoc ipsum impleri per eos ministros, ad quos executio pertinet, iisque significari, non modo eos qui contra fecerint malam operam mihi navaturos, sed eosdem me puniturum privatione officiorum, in quibus mihi serviunt. Quia autem relatum est mihi commorari in istis partibus externos multos variarum nationum. Italos, Gallos, Germanos, Belgas, quorum pars major, quantum intelligimus, eo venit per Persida, & Turcarum imperium, non per hoc regnum, adversus quos si ex hujus edicti præscripto ac rigore procedatur, posse inde nonnullas difficultates sequi, si illi ad Mauros inimicos perfugiant, vicinisque munitionum mearum dispositionem indicent, rationesque monstrent quæ rebus meis nocere possent: exsequi te hoc edictum volo, prout res & tempus ferent, atque ea uti prudentia, qua illæ difficultates evitentur, curando ut omnes externos in potestate tua habeas, eosque custodias pro cujusque qualitate, ita ut adversus imperium nostrum nihil valeant attentare, utque ego omnino eum finem consequar, quem hoc edicto mihi proposui. Scriptæ Ulyssipone 28. Novembris, Anno 1606. Subsignatum erat, rex. Inscriptio, pro rege: ad Dominum Martinum Alfonsum de Castro consiliarium suum, & suum Proregem Indiæ.

PRorex amice, rex multam salutem tibi mitto. Etsi pro certo habeo tua præsentia, iisque viribus cum quibus in partes Austrinas concessisti, perduelles Hollandos, qui illic hærent, nec minus indigenas, qui eis receptum præbent, ita castigatos fore, ut nec hi, nec illi tale quicquam in posterum audeant: expediet tamen, ad res tuendas, ut justam classem, eique operi idoneam, cum tu Goam redibis, in istis maris partibus relinquas, ejusque imperium & summam præfecturam mandes Andreæ Furtado Mendosæ, aut si quem ei muneri aptiorem judicabis, quemadmodum pro tuo in me affectu confido, ea in re non aliud te repecturum, quam quod rebus meis erit utilissimum. Scriptæ Madriti 27. Jan. 1607. Signatum: rex. Inscriptio, pro rege: ad Dominum Martinum Alfonsum de Castro suum consiliarium, & suum Proregem Indiæ.

HUGONIS GROTII
DE
ÆQUITATE, INDULGENTIA ET FACILITATE
Liber singularis.

CAPUT I.
De Æquitate.

I. 
CUM Justitia (universalis dicta) in legum observatione consistat, cum qua æquitas maxime pugnare videtur, ut & indulgentia atque facilitas: hæc quomodo inter se conveniant & distinguantur, viro bono & inprimis jurisconsulto intelligere necessarium est.

II. Et ut de æquitate primum loquamur, ejusque ὁμωνυμίας evitemus, scire oportet, æquitatem aut æquum de omni interdum jure dici, ut cum jurisprudentia ars boni & æqui dicitur: interdum de jure naturali absolute, ut cum Cicero ait, jus legibus, moribus & æquitate constare; alias vero de hisce rebus, quas lex non exacte definit, sed arbitrio viri boni permittit: sæpe etiam de jure aliquo civili propius ad jus naturale accedente, idque respectu alterius juris, quod paulo longius recedere videtur, ut jus Prætorium, & quædam jurisprudentiæ interpretationes.

Proprie vero & singulariter æquitas est virtus voluntatis, correctrix ejus in quo lex propter universalitatem deficit.

III. Æquum autem est id ipsum quo lex corrigitur. Nominis sui originem a Græcis traxit, qui εἰκὸς, Dorice vero ἀικὸς dixere, id est, quod alicui congruit, ac respondet. Cum enim inæqualibus idem non possit esse æquale, res autem sæpe sunt inæquales, lex vero una semper atque eadem; necessario consequitur, alia virtute opus esse, quæ inæqualibus rebus suam cuique æqualitatem præstet, unde hæc virtus *æquitas* latinis, Græcis vero ἐπιείκεια dicitur.

IV. Est porro voluntatis habitus, non intellectus: græcis enim intelligendi virtus, id quod æquum est, εὐγνωμοσύνη dicitur, latinis autem æqui prudentia vertitur, quæ sese ita ad æquitatem habet, ut jurisprudentia ad justitiam.

V. Esse autem hanc virtutem necessariam, ita colligitur: quoniam vaga & lubrica hominum ingenia ad eum finem, quo vera natura ducit, dirigi non posset, nisi artis quibusdam regulis, quæ ex naturæ ipsius principiis desumerentur: eæ autem regulæ ad coer-

coercendos homines cum finitæ esse deberent, ipsa autem rerum atque actionum materia infinita sit, sequebatur multa sæpe occurrere, quibus illæ regulæ non satis congruerent. In quibus oportuit non regulam, sed ejus qui regulam dedisset mentem atque propositum sequi, id quod erat omnia dirigere ex principiis naturæ; unde ad ipsa naturæ principia recurrendum fuit, ut ita ex infinito suppleretur, quod finito deerat; perfecta enim norma rei infinitæ finita esse non potest. Quo pertinet, quod philosophi & jurisconsulti dixere, leges, non his, quæ nunquam accidere possunt, sed illis, quæ plerumque accidunt, aptari.

Legem ergo cum dicimus (quæ equitatis objectum est) late ejus vocem sumimus, & non tantum constitutiones civiles, sed & ipsius juris gentium atque ipsius naturæ notitias comprehendimus, quæ etsi nec scripto, nec jure proprie constant, universaliter tamen concipiuntur, ut: reddendum depositum: neque enim locum habet in furioso ensem reposcente. VI.

Quin illa etiam, quæ Deus extra ordinem vetat aut præcipit, comprehendere non dubitamus; quia is defectus, quem æquitas corrigit, non semper est ex defectu auctoris, quanquam is in humanis legibus plerumque concurrit; sed ex defectu materiæ, quæ certæ & definitæ regulæ non est capax. Unde etiam Dei leges ex notitiis naturæ impressis ab ipso Deo supplere minime absurdum est, ut cum dicitur: non occides, supplebimus, nisi tuendæ vitæ, aut publicæ animadversionis causa. VII.

Sed prima naturæ principia, & quæ leges virtutem ponunt, nihil nisi vitium tollunt, æquitatem non recipiunt: illa, quia id quod suppletur necesse est legibus præstantioribus suppleri; principia autem prima naturæ leges sunt præstantissimæ, ut Deum esse colendum, atque amandum. Hæ vero leges, quia virtutes ipsæ, vitia infinita, propter universalitatem non deficiunt, ut non mœchaberis, non furaberis, vivendum pie, honeste, sobrie. VIII.

Cæterum & ad leges inferiorum potestatum, & ad patrum, maritorum, dominorum imperia, ad vota etiam, pacta, & testamenta æquitas pertinet: idque dupliciter, aut enim verba atque conceptus jubentium, voventium, paciscentium, testantium corrigit, prout casus ex ipsorum præsumta mente posuit; aut etiam: cum mens expressa est, legem ipsam, qua jussa, vota, pacta, testamenta servari jubentur, restringit ex superioribus. Prioris exemplum est: promisit quidam constituto die, certo loco adesse: si tempestas obest, æquitas supplet id, quod pacto deest. Si pactum est, ne quis de dolo teneatur, lex ipsa, quæ pactum servare jubet, exceptionem patitur. IX.

Cum autem æquitas frequentissime circa leges pœnales versetur, falluntur qui putant leges semper ita æquitate corrigi, ut pœna minuatur, cum etiam æquitate intendi illæ possint. Ut si lex sit de homicidii præscriptione post vicennium, excipiemus parricidium, X.

dium, & augebuntur legum supplicia ob circumstantias delictum gravantes, aut quia delictis grassantibus severiori exemplo opus est.

XII. Correctionem cum dicimus ejus, in quo ob universalitatem lex deficit, primum excludimus eas leges, quæ inhonestum quid præcipiunt simpliciter, aut id, quod ex officio necessario faciendum est, vetant. Si dubitatio oriatur, quum tota lex, sumta secundum mentem claram legislatoris, pugnat cum lege naturæ, an non hic quoque æquitas locum habeat? nullus defectus ex universalitate est, sed sequenda lex hoc casu: quamquam enim de legis justitia dubitatur, non tamen & hoc dubitatur, an in dubio valere debeat legis autoritas, quod quidem perquam durum est; sed ita lex scripta est, inquit Jurisconsultus; & plerumque habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod adversus singulos utilitate publica pensatur. Contra has enim, cum vim obligandi non habeant, æquitatis remedio opus non est. Ostendimus præterea eorum, quæ in lege obscure dicta sunt, interpretationem aut productionem legis ad casus similes.

XIII. Fit autem hæc correctio, non tollendo legis obligationem, sed declarando legem in certo casu non obligare; quod si apparet, nemo ad contraria obligari potest. Vnde leges, quæ ipsa intentione pugnant, altera per alteram necessario abrogatur. Fit autem interdum, ut non intentione, sed casu pugnent, quam ἐκ περιστάσεως νόμων μάχην græci vocant: quod ubi fit, necessario in illo casu lex una per alteram exceptionem patitur. Vt, augur collegam coram populo nominet: damnatus publico judicio, cum populo ne agat: si augur damnatus sit, addetur priori legi exceptio ex posteriore. Unde sequitur, omnes leges, quæ aliquo casu inter se committi possunt, ita subordinatas esse, ut altera alteri cedat: quæ autem cedere debeat, facile definiri non potest, sed hoc ipsum e naturalibus principiis pendet, quæ docent, fortiorem esse legem jubentem permittente: vetantem jubente: pœnalem non pœnali: generali particularem: statim implendam, ea quæ moram patitur: imprimis vero pertinentem ad majora, pertinenti ad minora: ita in legibus, etiam divinis, cedunt spectantes ad proximum, spectantibus ad Deum: ceremoniales moralibus: & in humanis legibus eæ quæ ad privatam utilitatem pertinent; iis quæ ad publicam; unde lex ad reddendum depositum, exceptionem patitur in depositore, cujus bona publicata sunt; & lex, capitalia crimina morte punienda esse, intelligenda est; nisi magna pars populi, aut unus populo admodum & summopere necessarius peccaverit.

XIV. Idem sic quoque probatur: vis obligandi, ut in pactis ita in lege neque ex scriptura, neque ex verbis proficiscitur, sed ex ipsa mente & voluntate. Vult autem nemo contraria, & legislatoris voluntas fuit, ut omnes observarentur, quatenus fieri potest;

test;

test; noluit ergo legislator suam valere, ubi exceptionem lex altera suppeditat, & consequenter eo casu non obligabit. Vnde recte a nonnullis dictum est: æqui esse hominis non legem, sed legislatorem respicere. Hac de causa jus strictum quatenus opponitur æquitati, jus esse negamus, sed ita dici æquivoce, ut hominem pictum, hominem dicimus. Opponitur ergo æquitas stricto huic juri, ut bonum malo. Eo autem juri, quod lex ipsa dictat, in casibus non excipiendis opponitur, ut bonum diversum bono, & bonum bono melius.

Restat videre, quibus personis æquitate uti conveniat. Nos eam, cum justitiæ pars sit, omnibus & cuivis convenire posse non dubitamus, adhibita tantum distinctione. XIV.

Aut enim evidens est exceptio, qua lex suppletur, ut in lege hac; cives omnes ad comitatum veniant: exceptio, nisi morbus impediat: & hæc exceptio tum fieri potest a privato, tum a judice, si judicanda veniat. XV.

Aut dubia est exceptio, quia ambiguum est, utrum æquius utrumve publico utilius sit, legis verba sequi, aut non sequi. Sed iterum distinguendum: aut enim res moram patitur aut non: si non patitur moram, faciet privatus id, quod in re dubia recte ratiocinando æquius & melius inveniet; ita tamen, ut si dubius maneat, nec se recte explicare possit, legis verba sequatur; quod & in judice, si res subito dijudicanda sit, locum habebit. Sin moram res patitur, consulendus est legislator, sive summus, sive inferior, qui legem posuit, ut ipse sit mentis suæ verique juris interpres. Et hactenus de æquitate. XVI

CAPVT II.

De Indulgentia.

INdulgentiam vocamus virtutem voluntatis in eo, qui potestatem habet ad tollendam legis obligationem in personis, factis aut rebus, particularibus aut singularibus, quatenus id fieri potest sine imminutione justitiæ aut publicæ utilitatis. I.

Hujus actio vulgo *dispensatio*, latine *lege solutio* vocari potest; nomen autem indulgentiæ a dulcedine deductum videri potest, quia leges omnes, quatenus libertatem impediunt, habent aliquid acerbi, contra iis liberari dulce est. II.

Dispensationem autem dictam credibile est, quia exemtio a legibus magno temperamento fieri debeat, expensa hinc legis necessitate, inde qualitate rei positæ. III.

Differt hæc ab æquitate multum, quod a viris doctis non recte negatur: hæc enim obligationem tollit, æquitas vero nullam esse legis obligationem declarat. IV.

Quod ut recte intelligatur, sciendum est, mentem legislatoris du- V

dupliciter posse cessare in speciali casu sub verba legis cadente: aut enim cessat, ita ut simul cum casu pugnet, aut sine pugna cessat: subtiliter loquendo, illud vocant cessare contrarie, hoc negative. Prioris sit exemplum: qui hominem occiderit, gladio feriatur, si quis tuendi sui causa occiderit, mens legislatoris cum casu accipienda, est enim in hoc casu is, qui occidit, innocens, innocentem autem puniri cum justitia pugnat & cum mente legislatoris. Posterioris exemplum tale: ante annos viginti quinque nemo magistratum gerat; movet legislatorem, quod juvenes plerumque destituat prudentia, & autoritas; itaque cessat hæc ratio in juvene, cui utrumque adsit; nihil tamen vetat eum æque excludi, si majores sint eique idonei, Imo quanquam hunc non aspexit legislator, neque ejus causa legem laturus fuerat, tamen maluit hunc comprehendere, quam a lege utili abstinere: neque mens legislatoris fuit tantum in imprudentes legem ferre, neque hanc restrictionem passus esset ad legem adscribi, quia oportuisset in singulorum prudentiam anxie inquirere, & ita lex fuisset inutilis, Posteriore igitur legis specie obligatio manet; priore autem illa, nulla est obligatio: in priore locum habet æquitas, in posteriore dispensatio.

VI. Accedit; ut mens legis, aut ratio cesset duobus modis: aut specialiter, quia in hoc aut in illo non invenitur, quod movit legislatorem proprie: aut promiscue, quia talis est legis intentio, ut ei satisfieri possit, si non in omnibus, at in plerisque observetur; observari autem in plerisque qui potuit, nisi universaliter obligaret? ut cum omnes excubias agant, non multum refert, utrum pauci ab excubiis eximantur: item nemo peregrinus magistratum capiat, nihil enim nocebit unum aut alterum idoneum admittere.

VII. Virtus est hæc Indulgentia, & beneficentiæ speciem habet, quia homines onere non omnino necessario sublevat.

VIII. Habet locum in legibus tum divinis tum humanis; nam & Deus ipse in lege sua quosdam solvit. Excipiendæ sunt leges, quarum mens & ratio in nullo cessant, quales sunt naturæ prima principia, & quæ inde necessario fluunt, ut decalogi præcepta moralia. in his enim Deum unquam dispensare negamus, ac ne tum quidem dispensat, cum Abrahamo immolare Isaacum aut Israelitas res Ægyptiorum præcipit auferre; hoc enim furari non fuit, sed a Domino accipere; lex autem non occidendi, in se exceptionem justæ autoritatis continet. Unde falli eos putamus, qui docent, rationem legis injustos concubitus prohibentis in speciali cessare posse, ideoque & hanc legem dicimus indispensabilem, sicut & legem de non mentiendo, etsi multi contrarium sentiant. Legem autem de indissolubilitate & matrimonii unitate, esse dispensabilem, & a Deo olim dispensatam, in hac re asserimus.

IX. Fit autem dispensatio per modum (ut diximus) tollendæ obli-

ga-

gationis, non in universum, (idem enim esset abrogare legem,) sed particulariter, aut singulariter; unde dispensationem quidam privilegium dixere, cum tamen privilegium non a privanda lege dictum sit, ut illi crediderunt; sed quia lex est non in commune lata, sed in certos homines privatim, ita ut tantundem distent (si latine loquamur) lex & privilegium, quantum abrogatio & dispensatio.

Dispensare, hoc est, lege solvere is solus potest, qui ferendæ, abrogandæque legis potestatem habet. X.

Deus igitur in omnibus hanc potestatem habet; in legibus autem Dei & naturæ nemo: atque adeo ne in istis quidem legibus, quæ ad gentium jus primarium pertinent. Iis autem in legibus, quas Deus populo Israelitico tantum præscripsit, dispensatio locum habere non potest respectu aliarum gentium, cum nulla sit obligatio. XI.

In jure gentium secundario jus est ut dispensetur, quia est de concessu gentium, ut hoc ipsum vix apparere possit. XII.

In legibns autem civilibus dispensare est ejus, qui summam habet potestatem, & minorum etiam magistratuum, quatenus ferendarum & abrogandarum legum potestatem acceperunt. In domesticis quoque legibus paterfamilias dispensat. XIII.

Cum maximus sit usus dispensationum circa leges pœnales, sciendum est, in iis delictis, quæ pœnam ex sua natura commensuratam habent, ut est pœna mortis in homicidio deliberato, Dispensationem justam esse non posse: in aliis autem, quæ naturaliter illicita sunt, posse per Dispensationem pœnam alterari, dum ne æqua proportio & publici exempli ratio negligantur, tolli autem omnino non posset; in his autem, quæ sunt civiliter illicita, eatenus in pœna posse dispensari, quatenus in ipsis legibus; si scilicet non sint tales, quæ semper, & in omnibus servandæ sint. XIV

An Dispensatio non justa de causa facta, vim habeat, quæri potest? distinguendum putamus; aut enim contra jus naturæ, gentium, & divinum facta est dispensatio, & vim nullam habet; non tamen possunt judices, (vetante loqui, summam in republica potestatem habente) jus illud, super quo dispensatum est, exequi; cum vis omnis coactiva a summa potestate pendeat, neque contra ejus voluntatem debeat exerceri: aut vero contra jus civile & domesticum; & valere credimus dispensationem non juste factam. Sicut enim lex, quamvis utilis, non obligat, nisi lata sit; ita etiam non obligat, quam legislator solvit; perinde enim est, ac si cum exceptione lata esset; neque tamen eos peccare negamus, qui principem inducunt aut orant, ut ipsorum aut aliena causa dispensationem non justam faciat. XV.

Observandum est, in his legibus quæ in solius legislatoris utilitatem latæ sunt, puta de rebus ipsi propriis, dispensationem justam esse sine ulla causa; facit enim hanc non ut legislator, sed XVI

ut

ut Dominus; ideoque hæc non dispensatio sed Donatio est quædam; talis est multis in locis venationum permissio, confiscationum redemtio, & similia.

CAPUT III.

De Facilitate.

I. FAcilitatis virtus est voluntatis, prona ad remittendum jus sibi competens, pacis aut humanitatis causa; ducta autem videtur metaphora ab eo genere materiæ, quod opifici cedit & durum se non præbet: unde & homines jurisuo non rigide inhærentes, sed aliquantum cedentes, faciles dici cœperunt.

II. Hæc cuivis competit, qui alterum sibi ex contractu aut delicto obligatum habet; maxime autem versatur circa leges, longius ab æquitate naturali recedentes, qualis est de jure belli, de præscriptionibus, de jure commissi, & similibus.

Facilitas autem, quæ circa pœnas alicui debitas versatur, Clementia proprie dicitur, quam proinde etiam privatis competere affirmamus.

Apparet ex his quæ diximus, nullam harum trium virtutum cum Justitia pugnare. Non Æquitatem, quia Justitia legi obsequitur, non secundum verba, sed mentem legislatoris, & secundum verum ordinem legum. Non Indulgentiam & Dispensationem, quia lex cessat, ubi solvit legislator. Non denique Facilitatem, quia lex ei, cui tribuitur, eo jure uti non imperat.

FINIS.



P.

